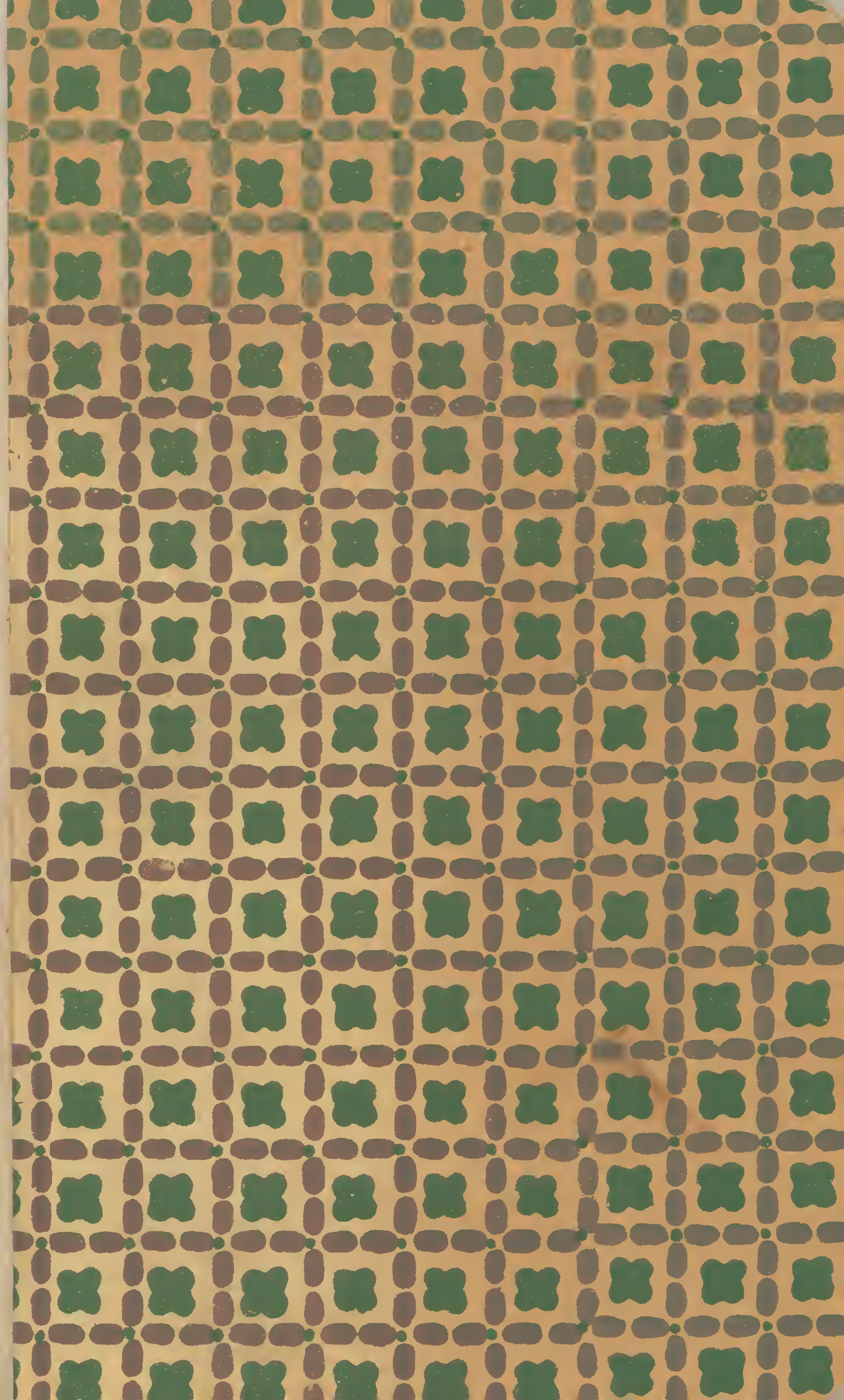

(12) + 11 + (2) + 367 + (2) + [illegible]

Complete. (2)

JOSEPHI DEMARCO

Medici Melitensis Philosophiæ, & Universitatis Monspelliensis

MEDICINÆ DOCTORIS

DE LANA

Ritè in Secunda, & Adversa valetudine adhibenda.

OPUS, QUO

Villosæ Vestis nudi contactus Præstantia, & Actio Staticæ experimentis perspicuè, Utilitates fusè demonstrantur, Noxæ diligenter expenduntur.

Adjecta est ad calcem

DISSERTATIO DE USU, ET ABUSU CHOCOLATÆ

In Re Medica, & Morali.

MELITÆ in Palatio, & ex Typographia C. S. S. MDCCLIX.
Apud D. Nicolaum Capacium ejus Typographum.)(*Superior. Facult.*

EXCELLENTISSIMO DOMINO FRATRI D. JOSEPHO DE DUEÑAS

SACRI ORDINIS HIEROSOLIMYTANI BAJULIVO,

Et Commndarum de PAZOS, & de CUBILLAS

COMMENDATARIO,

Regioque Rerum Hiſpa-
nicarum in Melita

ADMINISTRO

JOSEPHUS DEMARCO

FELICITATEM.

EXCELLENTISSIME DOMINE!

Ingularis amor, quo omnia litterarum ſtudia colis, totiſque viribus foves, erigit me, certamque ſpem affert, Opellam hanc, quam Tibi offerre, ac dicare audeo, humaniter a Te fore exci-

pien-

piendam, Tuoque auspicio decorandam. Multa mihi essent hoc loco dicenda, si juxta morem, veteremque consuetudinem, laudibus exornare vellem Antiquam, Præclaram, Eximiam Generis Tui Originem, & Nobilitatem; mitto tamen hæc; longo namque sermonum tuorum experimento didici, quod genus, & Proavos, & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra putas. Præterquam quod tale argumentum & vires superat meas, & longum nimis desideraret sermonem, quàm qui brevi Epistola possit comprehendi. At silentio præterire nequeo egregias animi tui dotes, virtutesque tuas, quibus æternum Tibi Nomen comparasti, omniumque, qui Te noverunt, amorem devinxisti. Profectò mira est acies mentis tuæ, mira Prudentia, Solertia, Sedulitas, quæque omnium caput est, recti constans ac perpetua Voluntas, mira quoque est Comitas & Pietas tua, mira facundia, & Fides. Nec reticere debeo præcipuos honores, quos tanta virtutum copia instructus, ornatus, ditatus hìc atque alibi adeptus es. In ipso Juventutis flore a M. Magistro D. ANTONIO MANOEL *e longinquo accersitus es ad fiduciarium munus Segretarii Hispaniae, atque ab eodem Principe ad Invictissimum Regem Carolum pro felici ejus adventu ad utriusque Siciliæ Regna sui, ac totius Sacræ Militiæ Hierosolymitanæ nomine Legatus, missus es. Atque tanta cum laude utrumque onus perfecisti, ut tum a M.*

Ma-

Magistro D. RAYMUNDO DESPUIG, *ubi primum licuit, Commenda Magistralis Gratiæ donatus, tum ab Optimo, Sapientissimoque Principe D.* EMMANUELE PINTO, *quem Deus nobis, universoque Ordini Hierosolymitano sospitem, atque incolumem diu servet, eo ipso die quo ad tantæ dignitatis fastigium suffectus est, denuo a Secretis Hispaniæ Epistolis electus es. Et ut amplioribus muneribus æquissimus hominum æstimator virtutem tuam condecoraret, inter Sacræ Religionis Consiliarios te adscivit, & Oratoris Extraordinarii munere publicis negotiis apud Potentissimum Regem* CAROLUM *gerẽdis constituit. In quo quidem præclaro Munere quãta cum Humanitate, ac Prudentiæ laude te gesseris, quantumque Sapientissimi Regis animum conciliaveris, adeo omnibus exploratum est, ut id longiori oratione explicare necesse minimè sit. Illud etiam ad absolutissimam tui Nominis laudem accensendum est, (quod non ultimum tuæ Vigilantiæ, Scientiæ, & Justitiæ erit argumentum) Te multis abhinc annis summo omnium plausu Ministrum Regis Catholici gerere. Hæc sunt, Excellentissime Domine, quæ rudi minerva delibare placuit, ut quicumque Opusculum meum in manus sument, videant quàm benè sit mihi de Patrono consultum. Superest nunc, ut hilari fronte illud excipias, Tuoque Nomini inscriptum prodire in lucem, ne dedigneris. Profectò hinc*

ad

ad tot, tantaque beneficia, quæ in me, omnemque meam familiam incredibili humanitate contulisti, maximus cumulus accedet.

Excellentiæ Tuæ.

Dabam Sengleæ
Nonis Januarii MDCCLIV.

Addictiss. & Obsequentiss.
Servus
Josephus Demarco.

CENSORUM VOTA.

OPus hoc *de Lana ritè in Secunda, & Adversa valetudine adhibenda, Auctore Josepho Demarco Medicinæ, & Philosophiæ Doctore*, non oscitanter legi, nec aliquid in ipso contra nostram sanctissimam Catholicam Fidem, bonosque Christianos mores reperi: imò observavi in ordine naturali aliqua scitu digna, nempe multa & varia medicinalia experimenta, multaque & varia naturalia phenomena, quæ bené considerata, & comprehensa conducunt ad scientiam Philosophiæ Corpuscularis & Mechanicæ, quæ agitantur in Neotericis scholis. Quæ postea addit Auctor in calce libri de Cocholata, valde adjuvant, & confirmant sanam opinionem Auctorum Probabilioristarum, asserentium: *Cocholatam Ecclesiasticum jejunium frangere*. Cúm igitur ista ita sint, meo videri, hic liber imprimi potest, si videbitur Illustrissimo & Reverendissimo Domino Melivitanæ nostræ Diœcesis Dignissimo Episcopo.

E Conventu S. Mariæ Portus Salutis Ordinis Prædicatorum die 14. Septembris 1759.

Fr. Henricus Hercole Magister Exprovincialis Ordinis Prædicatorum, Examinator Synodalis, & Censor librorum.

CUm Opus hoc, quo *Villosæ vestis nudi contactus, præstantia, & actio Staticæ experimentis perspicuè utilitates fusè demonstrantur, noxæ diligenter expenduntur*, varia eruditione sit refertum, nihilque contineat, quod Catholicæ Fidei adversetur, prælo mandari potest unà cum Dissertatione *De usu, & abusu Chocolatæ in re Medica, & Morali*, si ita videbitur Revmo Dño D. Petro Francisco Gristi Cathedralis Canonico, & Tribunalis SS. Inquisitionis Proinquisitori. E Collegio Soc. Jesu die 22. Octobris 1759.

Ignatius Theuma Consultor S. Officii, pro eodem librorum Censor, ac Synodalis Examinator.

CUm ex commissione Illustrissimi Domini Vicecancellarii Fratris D. Francisci Guedes, Aquilæ Bajulivi, attenté perlegerim Opus, cui titulus est: *Josephi Demarco Medici Melitensis Philosophiæ, & Universitatis Menspelliensis Medicinæ Doctoris De Lana ritè in Secunda, & Adversa valetudine adhibenda: necnon Dissertationem de Cocholata, ejusque usu, & abusu in re Medica, & Morali*, & nihil prorsus boni Regiminis Regulis, Statutis, ac Privilegiis Inclyti Jerosolymitani Ordinis in eo adversum invenerim; imò nedum varia eruditione illustratum, verùm etiam sana opinione *de Cocholata in re Morali*, in adjecta Dissertatione refertum perpenderim: dignum proinde publica luce judico, si prælaudato Illustrissimo Domino Vicecancellario, a Serenissimo Principe, ac Eminentissimo Magno Magistro Fr. D. EMMANUELE PINTO ad hoc specialiter deputato, ita videbitur. Dat. in Conventu S. Francisci die 20. Novembris 1759.

Fr. Franciscus Samut Ord. Minor. Convent. Sac. Theol. Magister, & pro Illmo Dño Vicecancell. librorum Censor.

Imprimatur.

Fr. D. Bart. Episcopus Melitensis.

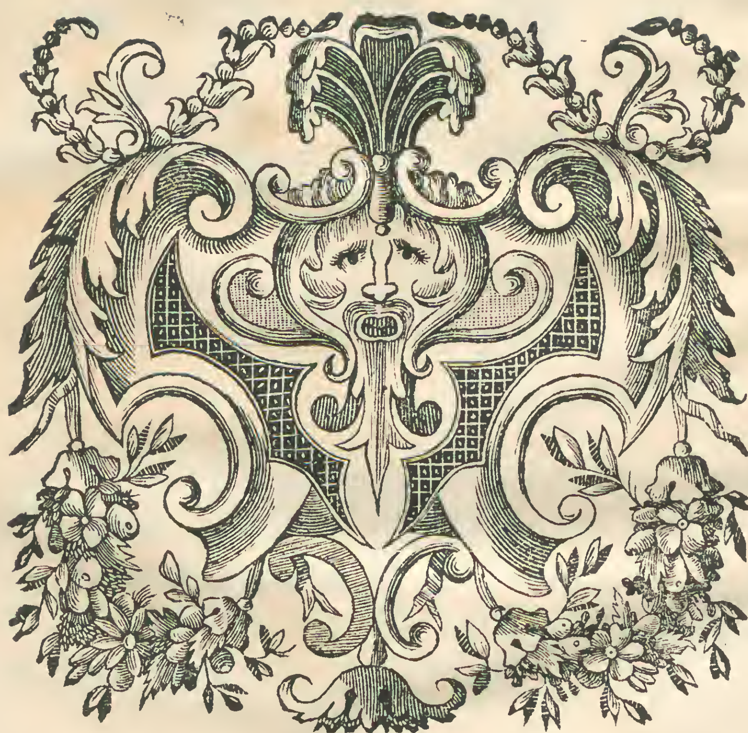
Imprimatur.

Petrus Francisc. Gristi Proinquisitor.

Imprimatur.

Bajul. Aquilæ Guedes Vice-Canc. & Deputat.

Imò despectis, laudata profuere minùs: Est enim auxilii bonitas simplicitate censenda, quum periculosa ex ubertate medicina sit. *Boerhav Oration. III. de Repurgation. Medic. &c. p. m.* 44.

PRÆFATIO.

Rripuit, tenetque hic tumor ætatem nostram, ut justò majora omnia pervelimus, & decrescentibus in dies, mundi velut senio corporibus, proceriores tamen animos, elatioresque geramus. Considera, quibus immergitur, sæculum omnis generis intemperantias. Nam ut aliquos excessus attingam, Quid ornamenta domorum? Quid Aulea textili auro illuminata? Quid Vela acu picta præ foribus? Quid Rhædæ; & Currus pœnè triumphales? Quid peregrinantis Gulæ, inque succos omnes inquirentis industria? Quid Purpura? Quid Argentum? Quid domesticum Servitium? Quantùm luxuria, fastuque superiorem ætatem antecellunt! Vestium, quibus hodie amicimur, idem est morbus. Quæ enim morum tanta Integritas, quæ tanta Frugalitas, magnitudo Animi, quæ Vestium mediocritas, & in ipsa mediocritate lepor, atque concinnitas in ullis fuit, ut sit cum Majoribus nostris comparanda? Antiquis ut pulpamentum Fames, & Cubile, solùm; sic vestis, Scyticum tegmen erat. Hodie autem in coacervatis pulvinaribus, supini cubantes, quidquid terra marique conquirere licet, non ut vitam sustentent, sed ut Gulam oblectent, insumunt; qui nonnisi mollissimo vestiuntur lino; quos Purpura tegit; qui tenellulis Murium pellibus non contra frigus muniuntur, sed per delicias fulciri gaudent. Hi sunt, qui ad vulgaris panni attactum offenduntur; Sericum aliunde petunt; quorum cutis non fert nisi Milesium aliquod vellus, aut siqua sunt Milesiis (*a*) adhuc teneriora.

(*a*) Apud Textorium Ravisium *p. m.* memorantur Insulæ, & loca, in quibus Lana optimè inficeretur; allegatur Silli Italici, de nostra Melita Testimonium, ubi Telæ Lanigeræ conficiebantur magni pretii, & insigni colorum diversitate variegatæ; unde Romanis certatim conquirerentur.

Atque utinam iſtis uteremur laneis Indumentis, ut hujus pigeret Serici: Certè inter primævos homines ſola extracta animalibus pellis veſtimenta dabat. (*b*) Septentrionales Populi, ſanctam in omnibus ſimplicitatem ſervantes, non alio, quàm ex Rangiferorum (*c*) pelle, veſtitu uti ſolent. Olim laneæ erant Civium Romanorum, Togatorumque veſtes. (*d*) Neque ad ullum opus, niſi lanificii obligabantur olim Romanorum uxores: (*e*) ſi ſolas Perſarum Fœminas excipias, quæ luxu perditæ, non aliud magis in contumeliam accipiunt, quàm admo-

---

(b) Ad illa verba, quæ *in Cap. III. verſ.* 21. *Geneſeos: Fecit duas tunicas pelliceas &c.* Joannes Helu: Willemen, & Joannes Nuchterlein *in Theſauro Theologico-Philologic. &c. diſſertat.* crediderunt, primorum noſtrorum parentum veſtes pelles fuiſſe Vervecinas, naturali Lana inſtructas, quæ uſui eſſe poterant, tam hyberna, quàm æſtiva tempeſtate: rigente enim bruma lanuginoſa pellium facies nudæ cuti Adæ & Hevæ obvertebatur; & ardente Syrio, eadem lanigera ſuperficies aeri exponebatur, ut hujuſmodi veſtis pelliceæ inverſione eorum corpora modò calore lanæ foverentur, modò autem pelle ſola frigidiori recrearentur. *Confer. Republiq. des lettres article* v. *Novembre* 1701. *p. m.* 547.

(c) Rangifer, Beſtia tricornis eſt, inquit Olaus Magnus *de gentibus Septentr. l. c.* XVII. in Lapponia, & Botnia, de genere Cervorum, procerior, robuſtior, atque velocior; *Rangifer* duplici ratione dicta, unà quòd in capite ferat alta cornua, veluti quercinarum arborum ramos; Alia, quòd inſtrumenta cornibus, pectorique, quibus hyemalia plauſtra trahit impoſita, *Rancha*, & *Lochia* patrio ſermone vocantur..... pellis deputatur pro tegumento hnmano, tam corporis, quàm lectorum; nervi loco lini, ad indumentorum uſum, inſtar fili ſeparati &c. Confer hac de re *Lineum* in Flora ſua Lapponica *p. m.* 158. *ſequent.*

(d) Præcipua, & propria veſtis Romanorum fuit *Toga*; ſicuti Græcorum *Pallium*. Erat autem Toga veſtis Lanea rotunda, & clauſa, ſine manicis, unicoque injectu totum hominis corpus involvebat; ita ut dextrum brachium ſupernè exereretur, ſiniſtrum imam Togæ oram ſublevaret: qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur *Sinus*..... Togæ ſupponebatur *Tunica*, quæ etiam lanea erat, & alba, ſed toga anguſtior, & brevior, ad medium circiter crus pertingens, nec olim manicas habebat..... Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam ſæpè pluribus utebantur) geſtare; exteriorem, quæ propriè *Tunica*; & interiorem, quæ ſi Virorum eſſet, *Subucula*, vel *Interula*; (Recentioribus nempe, nam Tertullianus primus eam vocem adhibet) ſi Mulierum, *Induſium* dicebatur, & nonniſi poſterioribus temporibus e lino fuit; atque ideo (quia ſcilicet veſtibus nonniſi laneis utentes, levi negotio ſordes contrahebant) frequentiſſimè balneis utebantnr &c. Legatur Nieuuport *Compend. Rituum &c. num.* 1. *&* 2. *p. m.* 363. 364. *ſequent.*

(e) Lanificio etiam Feminas Principes, apud Romanos, deditas fuiſſe, diſcimus

admovere lanæ manus, ut inquit Q. Curtius *de reb. gest. Alexandri cap. x. lib. v.* Quidquod Minerva, Architecturæ, Bellorumq. Præses, Lanificii etiam inventrix habita sit, ut ex Virgilio habemus *lib. v. Æneid. versu* 284. *&* *lib.* 8. *v.* 409. ut inde, pro inventa hujumodi Arte, lanam in filum ducendi, texendique, honores divinos (*f*) promeruerit. Simile quid Lanificium, sola edocti naturâ imitantur Indi, qui Arborum foliis decerpendo lanuginem, ex sylvestri vellere vestes texunt. *Q. Curt. epist. Alexandr. ad Aristot. p. m.* 4. In summa, nec ulla Romanis olim commendatior, nec honorificentior, nec usitatior, quàm *lanea* vestis fuit, vel quæ ex simplici lino bombiceque conficeretur. Demonstrant hucusque Romanæ Statuæ integræ servatæ, quám simplex Romanarum Matronarum vestimentorum cultus fuerit. *Constantini Lettere Critiche tom. III. p. m.* 209. Aderant enim & versicolores calancticæ, & reticula auro intexta, & ridiculæ Teniolæ in capite nostrarum Mulierum eminentes: Neque frontes ullis corimbis flavis, fœminis redimebanrur, neque supercilia inania, de Pixide depromebantur ad ullarum, quàm meretricum usum atque ornatum. *vide Petron. 6. Satyr. tom. II. p. m.* 76. 77. Hodie autem feminæ, ut fucum faciant, atque commendatiorem vultum exhibeant, curiosiùs thecæ suæ indulgent, & mundi muliebris elegantias astutiùs consectantur. Neque feminarum solùm vitium est pretiosa vestimenta usurpare, & serica teneriora, spumantia, & leni obstrentia motu induere;

---

scimus exemplo Lucretiæ, apud Livium *lib.* I. *cap.* 47. & Ovid. *Fast.* I. *vers.* 746. & Augusti, Octavii scilicet, Secundi Imperatoris, qui non temerè alia, quàm domestica usus est veste, ab Uxore & Sorore, Neptibusque confecta. *Svetonius in ejus Vita. N.* 73. *p. m.* 117. atque inde etiam in Æde *Sangi* lana cum colo, & fuso *Tanaquilis* Reginæ servata est. Hinc etiam profectum arbitror, *Plin. histor. lib.* VII. *c.* 48. quòd olim Romæ, præter cætera, Sponsam comitarentur Ancillæ cum colo, fuso, & stamine, in laboris futuri argumentum. *Conf. Nieuuport. ib. cap.* 4. *section.* VI. *p. m.* 386.

(f) In prima Virgilii citatione habetur *Olli serva datur operum haud ignava minervæ*; idest: *Illi* (intellige Segesto) serva conceditur Artem lanam nendi, apprimè callens. Quod adtinet alterum versum *lib:* VIII. *versu* 409. ubi ait: *cui tolerare colo* (subintellige: *placet*) *vitam*, *tenuique minerva:* Sic alii vertunt, *vide: Opere di Virgilio &c. da Fobrini*, *Malatesta Edition. Venet.*

anno

re; (*g*) lanea verò ut vilia ejicere. Sed & omnium ſcabies eſt, ſinuoſis ex ſericis, iiſque aureis filis contextis togis, in publicum ut prodeant. Quàm diverſos ſæculi mores inde cernes. Sericum quippe olim, non tam veſtimentum, quàm ornamentum fuit: adeout Valeriani Imperatoris tempore, ſicut *Vopiſcum* ſcribentem legimus *apud Famian. Strada proluſ. accadem.* v. *lib.* 11. *p. m.* 289. libra ſerici penderetur auri libra. *Caligula*, vitiorum omnium congeries, *aliquando in publicum proceſſit ſericatus*, inquit Svetonius 6. *de Vita &c. cap.* 4. *num.* 52. *p. m.* 229. *Ille, qui depictas, gemmataſque indutus pænulas, manuletus, & armillatus prodire ſolitus erat. idem ibid.* Aurelianus numquam ſericam veſtem uſurpabat, nec propriæ uxori, niſi ut unico (*h*) pallio blatteo ſerico

---

anno 1683. *p. m.* 215. *tenui minerva*, ſcilicet tenui illo, quod habetur in texenda lana, lucro: quodcumque autem ſit, clariſſimè conſtat, Deam illam Minervam ex ipſo Jovis cerebro natam, *Nieuuport ibid. p. m.* 171. hoc ipsò Sapientiæ præfuiſſe, quòd artem lanam texendi, inque humanos uſus ducendi ſagaciſſimè adinvenerit.

(g) Optimè in Sericum illa verba quadrare ideo videntur, quòd corpori admotum & geſtatum, grato murmure aures percellat, faſtumque undique ſpiret: lana autem, mollem, & ut ita dicam, placidam veſtem Induentibus præbet: hinc Dii laneos pedes, vel lanatos habere dicuntur, *Manutius adagia l. c. p. m.* 608. quando tardè, & clam inopinantibus Nocentes veniunt. Poſſunt hinc in humili lana myſticè, quæ ovinus eſt habitus, inquit Divus Hieronymus *in proverb. comment. lib. III: cap.* XXXI. *p. m.* 118. *edition. Pariſ. anno* 1623. omnia pietatis, & ſimplicitatis opera, quæ Proximis impendimus, accipi.

(h) Sericum Antiqui ignorabant prorſus. Et quemadmodum conſuetudo ingerendi medicamenta Naturæ vires obvelavit, & operam Medicorum neceſſariam nobis reddidit: ſic Homo natura ſat firmo tegmine donatus eſt, adverſus aeris injurias, ad inſtar animalium; ſed indumentorum frequentiſſimus, & conſtans ubique a nativitate uſus, *inquit Baco de Verulamio Hiſtoire univerſelle lib.* III. *chapitre* I. *p. m.* 132. quod naturale erat, impoſſibile effecit. Itaque Sericum ignotum erat Veteribus operimentum corporis: adeout nonniſi Juſtiniani Imperatoris ævo *Serici* Texta, & Fabricæ in Europam inducta fnerint. Ante autem illa tempora, & quidem multò, nonnullas ſubtiliſſimas ex ſerico telas ex Perſia interdum adſportabant. Tempore Græcorum, & Romanorum longè tardior a Populis *Seris*, qui ex Chinenſi ſunt prole, *Sericum* veniebat, unde nomen mutuatum eſt. Quamvis nunnullis placuit, Europæos non ab Imperio Chinæ remotiſſimo ſuos pannos bombycinos retraxiſſe

rico uteretur, permittebat. Verùm consecutis inde temporibus, vulgatior aliquantò *serici usus*, & vilior fuit, diu tamen mansit apud Nobilitatem. Hodie Opificum vulgus ac Sellularii, sericati, & holosericati (*i*) translucent. Et quid non Adultus, ut verbis *Quintiliani* utar *L.* 1. *c.* 2. concupiscet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba exprimit, & jam coccum intelligit, jam conchilium poscit.

Quemadmodum autem lanea indumenta ob sui simplicitatem, & mansuetudinem, effrenatam hodierni ævi, recoctamque cultus superbi luxuriem meritò arguunt, & increpant: sic ob utilitatem, quam corporibus præstare & in tuenda valetudine, & in amissa restituenda consueverunt, jurè inter præstantissima dietetica, & domestica auxilia non infimum locum tenere debent. Quod quidem seriò consideranti mihi, & animo diu volventi, cupido incessit inquirendi quidnam ex harum vestium gestatione boni, malive in corporis sanitatem redundaret. Itaque scrutari primùm institui, quinam eam rem, conservandæ hominum valetudini pernecessariam, dedita operâ, copiosèque tractarint: Hinc ingentia *Mangetiana* volumina *de Scriptoribus Medicis volum.* III.

C *in*

xisse primùm, sed ab Assiria, & omnium frequentissimè ab Insula *Coo*, quæ pars erat *Cariæ* [Provinciæ Asiæ minoris] prope Rhodum. Hinc est, quod vestes illæ *Coæ* apud Romanos *Constantini ibid. tom.* 3. p. *m.* 209. dicerentur.

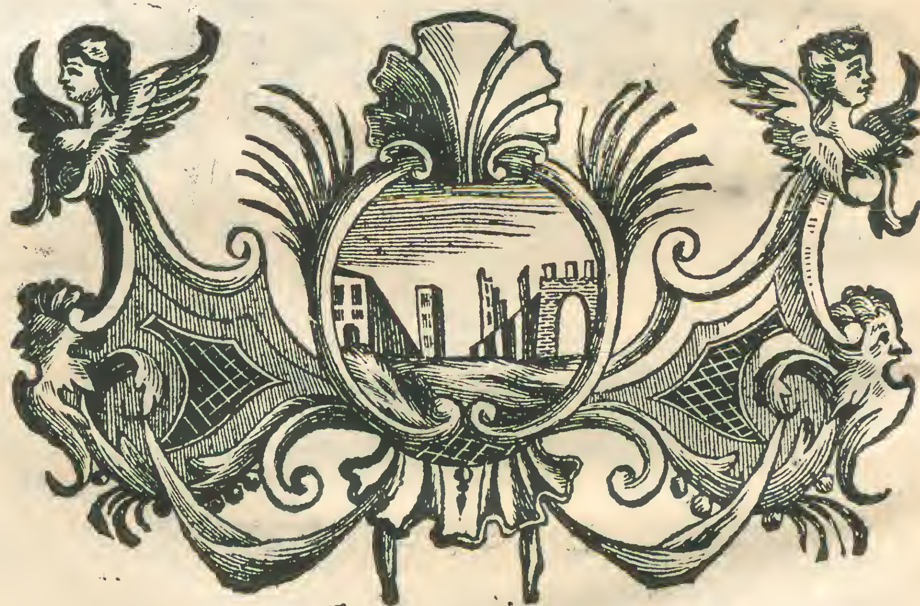
(i) Vestes sericæ tenuissimæ nudum plernmque corpus ostendunt; unde pro signo impudicitiæ olim a Meretricibus usurpabantur. Horatius enim distinguens Matronarum vestes, & Meretricum, dixit lib. 1. Satyr. II. *Matronæ præter faciem nihil cernere possis*: & de Meretrice: *altera nihil obstat: cois tibi penè videre est, ut nudam* ..... Martialis, quàm obscenum esset sericum induere, quod *Bombycinum* vocat, sequentibus verbis ostendit: *Fœmineo lucet, sic per Bombycina corpus. lib.* II. *Epigram.* 50. Non sic autem e lana panni contexti, qui licèt præcipui, & coloris optimi, & a *Mileto* petantur, ut olim ad nundinas *Tyri*, referente Divo Hieronymo, Damasco deferebantur: *in Ezechiel. cap.* XXVII. verbo *Damascenus Negociator. ibid. tom.* IV. *p. m.* 414. nihilo tamen minus, honestiorem semper vestitum suggerunt, trans quem numquam inverecunda corporum nuditas apparet. Imò olim lana pro signo pudicitiæ habebatur. Cingulo laneo, *inquit idem Nieuuport ibid. de Nuptiis p. m.* 386. cingebatur, (*Sponsa*) quod Sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat, idque faciebat taciturnus, & *taxim*; *Varro p.* 108. & hinc zonam solvere, pro *pudicitiam mulieris imminuere* dicitur; ex Ovidio *Epistolæ phil. vers.* 119.

in folio, in manus ſumo, diligenter evolvo; neminem ex illa denſiſsima Authorum ſylva reperio, qui rectè, & de induſtria, (ſi auctorem Anglum Noſtrum excipias, qui pauca tantùm innuere videtur) & ex profeſſo, ut ajunt, hac de re Tractatum ediderit. (*k*) Cùmque vidiſſem aliquos veſtium lanearum uſus, velut ſparſas identidem lacinias, a pleriſque Scriptoribus obiter indicatos, ab aliis omnino prætermiſſos; nec inutilem Individui ſaluti, neque Lectori ingratam operam me præſtiturum exiſtimavi, ſi quæcumque diuturna obſervatione, & lectione collegeram, integro ſyntagmate in publicum emitterem. Non alia quidem impulſus ratione, quàmquod operimenti lanei uſum multis noxium, aliis autem proficuum fuiſſe animadverterim; idque veſtium genus frequentiſsimè ab nonnullis Medicis, ægrotiſve, vel promiſcuè præſcribi, vel confidentiùs indui, non ſine valetudinis detrimento invenerim. Quamobrem ex pauciſsimis meis Inventis, & attento animo omnibus perpenſis, quæ circa veſtitus laneos dici poſſunt, cumque illis, quæ Authorum lectitatione excerpſi, collatis; juſto, quantum in me fuit, ratiocinii filo adhibito, præſens Tractatulus præter ſpem emerſit, quem tibi, pie Lector, in tot, quot vides, diſtinctum capita ſiſto, non ut ingenii, quo deſtituor, admireris acumen; non ut meliora diſcere paratum invidioſiùs, arrepta velut ansâ, carpas: ſed ut improbum noſtrum laborem in hocce tentamine exantlatum, prævisa ſuſceptæ provinciæ difficultate, & ad diſſerendum inopia, aliquando cognoſcas, utque tandem, ſi non placeant quæ hìc ſunt, tenuitati noſtræ benignè indulgeas.

(k) In laudati Viri nomine *Winrighit* Opuſculum *de Nonnaturalibus*, inſcriptum Anglicè, & a Nobis latinè redditum anno 1748. Avenioni diligenter inquiſivimus, & multis Notis (potiùs dixeris Diſſertationibus) Elencticis illuſtravimus, quamprimùm Typis excudendis.

DE CIRCUMSPECTA
ET SALUBRI VESTITUS LANEI
Corpori appreſſi geſtatione
TRACTATUS.

CAPUT I.

QUID VESTIS LANEA:
Ubi de conſuetis ex Lana *Veſtibus ediſſeritur.*

I. E in quærendis nominis *Lanæ* originibus, operam Nos ludere, quis putet, ſeduló advertat, omnes *lanæ* ethimologias, ſi quas in Vocabulariis reperire datur, argumento noſtro plurimum eſſe inutiles. Etenim ſive per *Lanam*, villum quemvis ex Animalibus, Vegetantibuſque depromptum intelligas, ut goſſipium, delicatulamque xylii lanuginem, ut *Pappum*, quo ceterarum Plantarum ſemina coronantur; ſive ſub eodem nomine, & molliorem *Caſtorei* plumam, & teneros, eoſque plumeos Struthiocameli circulos, & Cameli villoſum tegumentum, & caprarum Aſiaticarum, Africanarumque vellera rediges: perinde erit, modó rudia illa vellera animalibus, plantiſque avulſa, imperfecta, crudaque adhuc committantur

D Tex-

Textorum manibus, ſemper Veſtis *Laneæ* nomen mereri, & uſum habere poſſunt.

II. Verùm, ne impoſterum eamdem *Lanæ* vocem § I. cum Lectorum faſtidio repetamus, *Lanuginem*, *Villum*, *Vellus*, *Plumeum*, omne, modò neri patiatur, in commune accipiemus. Quidquíd in contrarium moroſi nonnulli Lectores objicere poſſent, qui Grammaticum potiùs, quàm Medicum agentes, *lanam* illam tantúm admitterent, quæ ex ſolis detonſis Vervecibus uſui publico deſtinatur; hinc telas ex goſſipio contextas, pannos ex vellere animalium factos, ad lanea veſtimenta referri volumns. Ea quippe omnia in uſum cedunt hominum, iiſque ab aeris injuriis defendendis inſerviunt. Cui adde, eam eſſe operandi rationem, ut ſi goſſipium ſpectes, ſive *lanam* proprié dictam intueâris, utrumque arcendo frigori, & calefaciendo corpori cum fructu uſurpetur. Niſi quod *lanæ* veræ, multæ præviæ præparationes neceſſariæ habeantur, priuſquam in humanum veſtitum evadere poſsit; goſsipium verò ſimplicius ſit in ſuis præparationibus.

III. Nam ex detonſa Majo menſe, præcipué inter cetera lanigera Vervecum, oviumque Prole, candidorum floccorum undique cadentium, quod candidius, & in medio velleris avulſi latet, ad uſum colligìtur, [*a*] & inter primas *lanæ* dotes, quæ nenda eſt præcipuum obtinet locum. Mox rudis illa lana fuſo, vel rota peculiari torquetur; utique poſtquam pectine ferreo probè diducta, atque carminata fuerit. Porro *lana*, quà tincta, quà candida, ablui ſolet primò, mox ſuper cratem aperta undique, vegetis virgarum ictibus cædi, ſicque diſponi, ut inde ín oleo vel aqua pecti poſsit. Quin *Lanæ* quæcumque certis caſibus ſolent priùs oleo olivæ, vel alio [*b*] irrigari, quàm operi committantur. Deinde quidquid ea ratione adipoſi, oleoſique *lanæ* corpori adhęſerit, peculiari mechanica eluitur, detergitur, ut nive aliquando albidior prodeat *Lana*. [*c*] Jamveró inſtrumenta, quibus *lanæ*

didu-

---

[a] *Spectacle de la Nature &c. tom.* III. *p. m.* 30. [b] *Idem ibid. tom.* VI. *p. m.* 355. [c] *Idem ibid. p. m.* 356.

diducitur ab Artificibus, multam in isthoc Opere differentiam pariunt. Est quippe ubi solum pecten adhiberi in illo negotio solet; & tum longa *lanea* fila exire conspiciuntur, *staminum* futura primordia, ex quibus tenuis texturæ Panni conflantur. Est ubi serici dotes in *Laneis* operibus desiderantur: in quo casu tractam fuso lanam de industria ita contorquent, atque condensant, ut nulli pené pili extrorsum emineant; indeque impetentes Solis radii æqualiter reflexi, & pleniori jubare, quàm ubi fibrillarum scabram, pilosamque superficiem offendunt, telam, vel pannum inde confectum, manibus glabrum, oculis splendens, ad instar serici repræsentent. Est demum ubi prælonga, & prima *lanæ* stamina expetuntur, sed brevia, & residua, quæ in pectinis fundo reponebantur, usurpantur. Quod præ primis in *carminatione velleris* cernere est: sub qua transiens *vellus* in minimas partes frangitur, & quidquid tomentosum est rarescit, & in majorem molem excrescit. Eo pacto tractata *lana*, atque pectita, deinde in fila secedens, pannos laneos infimæ notæ, crassosque constituit.

IV. Et profectò, *lanam* hamato pectine divellentium carminantiumque finis est, ut materiem tumentem, laxam, & formando filo parùm coacto aptam subministrent, cujus foras educti pili, propria, vel insita elasticitate, a se invicem quoquoversum recedere nitantur. Nam capillamenta illa, quibus ducti *fili lanei* inornata superficies horret, dum per dentes pectinum in omnem sensum traducuntur, vix, ac ne vix quidem contorqueri, inque se flecti possunt, quin continuò ad mutuam sui separationem, & erectionem contendant. Fila ergo ex illis villis ita excultis constantia, & multùm crinibus horrida, atque parum torta futura sunt; atque, quod exinde sequitur, emergens subtegmen operis pannum tumentem dabit, & crassioris consistentiæ; necnon *lanea* textilia instar veri panni densata, mediante illa innumerabilium pilorum, qui in superficie *telæ* eriguntur aculeorum more, multitudine. Quamobrem si *Stamina*, & *Subtegmina* æqualis superficiei fuerint, texturam levigatam, (*stamina* vocant hodie) si verò *fila* illa promissa, quæ *stamina* audiunt, & brevia, quæ *subtegmina* dicuntur, ex *lana* carminata breviori,

 laxio-

laxiori fabricata fuerint, pannos laneos pilis hirtos setososque, & infimæ notæ suppeditant.

V. Inde §. *Supra.* III. IV. eruitur varietas, & jucunda illa pannorum laneorum differentia, atque diversa eorumdem nomenclatura, prout videre est apud eumdem laudatum Authorem [a] Nimirum ex dissimili, & magis minusve æquali, binæ speciei filorum memoratorum *supra* IV. levigatione, atque copiosiori, vel parum numerosa pilorum erectorum quantitate, diversa panni, & texturæ *laneæ*, eaque plus minusve dedolata, & polita facies provenit. Verùm non est hic finis Operis illius. Contextam ea ratione telam, in Fullonum officinam mittunt, qui non rudem, ut vides, *lanam*, sed pannum detextum tractant, eo fine, ut in fullonica officina *Staminum* corpus proculcatum magis, receptis intra se *subtegminum* crinibus, prematur, atque cogatur; utque intra pannum ipsum fortiùs insinuentur setæ, pressæque altiùs abscondantur, quæ primùm altera sui parte villosam textus, & hispidam faciẽ exhibebant. In summa repetitis malleorum ictibus, prominentes in Panno fibræ, quolibet instanti concussæ directionem mutant continuò, ut quæ antea a sociis flexæ discesserant, nunc elongatæ, distractæque accedant. Si igitur pili lanæ netæ in oppositas plagas contenderint, atque hi ad lævam, illi ad dextram horridi & eminentes aspexerint; verberantium malleorum in fullonicis, jugi percussui ita cedunt atque auscultant, ut sui mutuam insertionem, & promptiorem panni coactionem promoveant.

VI. Neminem autem futurum arbitror, qui pensitata hactenus dictorum utilitate, Me in *Lanariis* Officinis agentem, vel Fullonum artem scrupulosiùs insequentem potiùs, quàm ad Medicinæ spatia deflectentem coarguat, atque inertis veluti, vel inanis cujusdam eruditionis, non tam liberé, quàm illiberaliter accuset. Sciat enim non precarió, neque ad doctrinæ ostentationem prædictas veritates mox recensitas fuisse, utpote quibus, ut inferiùs edisseretur, *Cap. II.* IV. multa dilucidentur, Quæsita evolvantur, & difficilia referentur,

quæ

[a] *Spectacle &c. tom. VI. p. m. 367. sequent.*

quæ circa uſum, & abuſum veſtimentorum laneorum in praxi occurrent. Præ primis autem patebit, quare adhibitis hiſce vel illis laneis veſtibus, ſupprimi modò, aliás promoveri contingat inſenſibilem tranſpirationem: item quare diverſæ fabricæ, lanei habitus alicui corporis parti ſuper inducti, quamvis ex una eademque in ſpecie *Lanâ* conflentur, diverſos effectus in corpore animali producant. Ut omittam quæ ex colorum diverſitate, quibus medicatæ lanæ plerumque imbui ſolent damna, vel emolumenta ſcaturiunt, quæ & ſcitu digna, & obſervatu digniora infra ſiſtemus, *cap.* VI. VII. quæque plurium morborum cutaneorum cauſis eruendis multum lucis allatura ſunt. Quidquid autem impræſentiarum ſit, vides ex ſuperioribus locis, quantæ molis ſit *laneam* conficere veſtem, & quàm arduum, difficileque, ex ſuccida *lana*, qualis in lanicio depræhenditur, ſplendidiorem Magnatum, vel molliorem delicatulorum quorumdam hominum habitũ contexere, qui vel ſericum æmulari, vel abſque ſanitatis detrimento nudæ carni injici poſsit. De hoc in præſenti Opere ediſſeremus veſtis genere, quo nimirũ nuda corpora immediaté, ut ajunt, conteguntur, & quæ injuſtam fortè labem patulis cutis viventis poris, ut inferiùs dicetur *cap.* VIII. communicare valet.

VII. Iſtiuſmodi verò corporis humani operimentum multiforme eſſe, conſuetudo docet. Veſtimenti enim quoddam genus appello, quod *pilei* ſpecie quidam diù vel noctù cubitum ituri ſibi induunt, quodque ex *laneo*, vel *xylino* filo contextum eſt. Illud præcipuè uſurpant, & quidem craſsiori de *lana* factum Ruſtici nonnulli Melitenſes, atque capiti ita imponunt, ut *alis* quibuſdam *laneis* aures eorum contegat, (noſtrates *Camauro* appellant) ſimile *Pallio* propriè dicto, quo olim Romani caput adversùs frigus protegebant. Verè inſuper, nomine veſtis *laneæ* inſignienda videtur, quæ thoracem, vel abdomen cooperit, atque ex peculiari vitæ inſtituto, ut in nonnullis Religioſis, vel ad præcavendos morbos, ut in quibuſdam valetudinariis, induitur. Hinc induſia *lanea*, hinc thoraces, hinc Loricæ *laneæ* ortum habent; huc etiam ſpectant aliæ veſtes, togæ, vel Suppara, quibus diver-

ſæ

ſæ pelles animalium attexuntur; huc variorum animalium villoſum & lanuginoſum corium, ut vulpinum, caſtorinum, leporinum; huc demum plerarumque avium exoticarum delicatiſsimæ plumæ, quæ muniendis veſtibus adjici conſueverunt: atque quidem in hujuſmodi habituum genera, modò nudæ carni accumbant, præcipuus cadet ſermo. Quamvis ut nihil omittamus, in hujuſce veſtium claſſem reduci quoque poſſint Tibialia e panno, ſtamine, vel bombyce facta, quibus pedes & tibiæ cauté obvolvi ſolent. De hiſce omnibus veſtimentorum laneorum generibus pauca ſingillatim in ſubſequentibus Capitibus trademus, & dum uſum & abuſum geſtationis hujuſce enucleamus, multa phænomena, quæ ex pileis, thoracibus, tibialibuſque ex lana, vel huic affine goſsipio textis, in partem, cui admoventur, proficiſcuntnr, derivanturquc, attento animo, & in experientiam ſemper intento, pro viribus recludemus.

CAPUT

CAPUT II.

DE LANEIS EFFLUVIIS; EORUMQUE *EFFICACIA, VEL NOXA.*

I: PHilosophis Experimentalibus dubium esse non potest, quin ex quacumque corporum, etiam in specie durissimorum, superficie invisibilia quædam corpuscula jugi continentique effluxu promanent, atque in circumfusum undique nobis aera exonerentur. Hinc est, quod aer *Chaos* sit omnium, horumque diversi generis fragmentorum e Terraqueo globo elevatorum ingens. [*a*] Quám inde materiæ indefinita divisibilitas! Quantùm effluviorum subtilitas, & multitudo humanum superat captum! [*b*] Lignum igni commissum, projectumque fumat, lignum jam non est; non solúm enim ejusdem massæ corpuscula a se invicem separantur, verùm etiam nectentia vincula, quibus instar glutinis corporum elementa illa uniebantur, actione ignis solvuntur. atque sub specie fumi, flammæque rapiuntur, vel cineris sub forma manent.

---

[a] *Boerh Chem. tom.* 1. *p. m.* 229. [b] *vide, Maniera d'insegnare &c. Rolin. p. m.* 135., *& Mazini, Mechanica Medicament. &c. dissertat.* III. *num.* 41.

nent. Infunde aquæ fontanæ lignorum quorumdam Indicorũ cortices, en tibi ſuccis inde extractis tota dives lymphæ moles, quin corticum materia reſpectu voluminis ullatenus mutetur. Efflatus ex ebulliente aqua odorifera emanans, & conclavi receptus, quàm immenſam atomorum odoratorum, intacta aquæ mole, diviſionem ſiſtit!, ut meritò dixeris, Naturam continuò admiranda uniformitate regenerari, neminemque eſſe ſanæ mentis, qui particularum actu ſeparatarum incredibilem copiam temerè negaverit, quæque numero, & tenuitate ſua (*a*) omnem Imaginationis conatum eludunt. Quid ergo dicendum eſt de *lanæ* effluviis? An contraria omni rationi lege abjicienda? Non, inquam; *lana* enim corpus eſt, & ceterorum corporum legem ſequitur, proindeque more illorum molleculas quaſdam exhalat.

II. Qua verò ratione ex ceterorum corporum mole continuò avolat particularis vapor, eadem quoque ex veſtimentis laneis jugis tranſpirat exhalatio; cum hoc diſcrimine, quòd primæ ſpeciei corpuſcula in circumambientem tantùm aerem, cauſa communi, diffundantur; Laneæ autem veſtis halitus potiori de cauſa exeuntes, intra cutis meatus inſinuentur. Quippe ut ſubterraneus quidam ignis negari non poteſt; qui ſemper agit, numquam otioſus torpet; ſic (*b*) certo caloris gradu adcumbens nobis aera imbuitur juxta diverſa tempora, locaque variante. Quem quidem ignem Elementalem, probabile ſané habetur, in vacuo, & in meatibus intra ſolidiſsimas maſſas, vacuis relictis, contentum quieſcere numquam, ſed moveri, & agere ſemper, atque imprimis id conari, Elementa ut removeat a ſe mutuò, adeoque ut ſemet expandat æquabiliùs ipſe ignis. Porró ſi ita incarceratus ignis corporum elementa ſeparat, quid aget, ubi ſuæ ſpontis factus, & in libertatem aſſertus, liquida, ſolidaque in omnem ſenſum aggreditur corpora? Hæc enim volatilia diſsipantur, & ſi ſint fixa, continuata effluviorum

rum

(a) *Confer Leçons de Phyſique par Nollet. tom. 1. p. m. 7. 14. 25. 28.* (b) *Boerhav. Chem. ibid. p. m. 256.*

rum evaporatione magis figentur. [a] Intelliges inde, præcipuam ignis naturalis, & corpora ambientis actionem esse, ut massulas corpora componentes, leviores à se dividat, divisasque perpetim detrahat, & detractas quoquovorsum dispergat; Quod si ignis per omnia diffusus, majorem, vel minorem motus quantitatem in corporibus servat, quam proindé uberior, vel parcior deperditio subtiliorũ partium consequitur; quid mirum, si temporis lapsu, omnia pereant, atque nonnulla corpora imminuantur mole, donec celeriùs solitò evanescant? Ita sané, Stagna paludesque siccarentur penitùs, nisi imbribus continuò resarciretur evaporatio. Sed & scimus illud, quod corporibus in aere calido degentibus exsiccatis sponte perit esse levissimum, & aereum. Plantas, quæso, inspice, quæ æstivo maximé tempore in aere aprico ingentem effluviorum vim in circumdantem atmonsphæram emittunt; & inde liquidò perspicies, sola aquæ & spiritus deperditione vegetabilium machinulas calore adeo deperire, ut ingenti sub æstu proprio ponderi succumbant ad terram conflexa serò; manè autem adspirante frigidiori aura, partibus continùò renovatis, de sua matrice alacriús invigoratæ resurgant. Quid istud rerum est? Nonne præsente calore partium avolatio reparationem eamdem excedit; atque noctis tempore, novo accedente particularum supplemento, pori replentur?

III. Sed ut diximus §. II., diffusæ corporum exhalationes, quamdiu otiosæ in aere manent, vix quidquam notabilis in subjecta corpora exercent: quamprimúm verò intra corporis viventis corium admittuntur, mira producunt. Certè Solis valída actio in plantas excitat atmosphæras miræ efficaciæ per diffusos spiritus: atque ut ventorum motus in longinqua devehit; sic aer horum effluviorum vehiculum intra corporum nostrorum meatus eadem immittit. Nemorum densorum opacæ umbræ, vaporibus collectis, morbos varios sæpè, & mortem inferunt Sylvæcolis, ut in America venenatarum feracissima arborum, tristibus experimentis constitit. [b] Hisce

[a] *Boerhav. ib. p. m. num.* 195. *n.* 21. [b] *Id. tom.* II. *chem.*

obſervatis, dicere liceat, ex veſte lanea corpori applicata peculiarem, eamque volatiliorem, aeream, elaſticamque materiem prodire, atque certa hac ſuæ indolis atmoſphæra cutem contegere eamdem lanam, quæ partes minimè ſenſibiles gerit, ſed quæ ſtupendos, & vix obſervabiles effluviorum laneorum effectus producere apta eſt. Quæ omnia ſiſto, non eo quidem animo, ac ſi aniles fabulas, otioſorum gerras, vel credulorum commenta, & mendacium figmenta perſuadere contenderem. Abſit enim. Nimis novi, quàm arduum ſit verba Lectori emunctæ naris dare. Verùm ſi per vim Analogiæ, mihi quod æquum eſt detur, continuò de ſtirpibus, ſine ulla ferè ponderis jactura, inviſibilem quemdam halitum in circumſtans aera evehi, & oſculis cutaneis bibulis reſorptum, vires ſibi proprias cùm in ſolidis, tum in fluidis animamalium partibus exerere; [a] Quis nobis effluvia iſthæc fugaciſsima, & volatilia de corpore *lanæ*, jugi effluxu manantia, & nobis abſque ullo fructu, noxave aliquando applicari, temerè negabit? profectò Napelli manu detenti, & calefacti læthalis commemoratur vapor. [b] Neque adeo fabuloſis adſcribendum ſtatim quæ de corporum quorumdam in diſtantia efficaciâ tradi ſolent in hiſtoria Plantarum, & quæ a gravioribus Authoribus prodita ſunt. [c] Tandem crocus regioni cordis admotus lætitiæ ſenſum, inſenſibili ſui parte, communicare fertur. [d] Hujuſmodi igitur ſunt illæ aſpirationes, quæ ſive a *laneis*, ſive *lineis* veſtibus, modò mundæ ſint, in corpus noſtrum derivatæ, ſpiritus exhilare ſolent. Mirum quippe eſt „ *quantùm a veſtium munditie*, verba ſunt Ramazini, [e] *ac puritate ſpiritus animales hilarentur* „ Quam obſervationem, etſi prima fronte in abundantiorem effectam inde, inſenſibilem tranſpirationem detorqueas, nihilo

---

[a] *Boerh. ibid.* [b] *Emmanuel Konig. Regnum vegetab. &c. l. c.* [c] *Confer: Etmullerum de Menſtr. cap.* XXI. *Inſtitut. p. m.* 133. *Theſ.* XI., *& de Cura magnetica in Appendice* §. I. *tom.* I. *p. m.* 93. [d] *Flavius lib. cap.* [e] *de Morbis Artificum l. c.* XV.

hilo tamen ſeciùs, re introſpecta, in veſtium quarumcumque nitore aliud quám augmentum tranſpirationis corpus experitur. Non enim ſemper, etſi lotæ veſtes induantur, objectos cutis poros aperiunt, & inſenſibilem halitum promovent: quin ut aliquando compertum eſt, & ut infra dicetur, cutis porulos irritando, egreſſurum rorem corporis præcludunt. Adde, experientiâ conſtare, quos emundatum purgatumque indumentum tegit, in ipſo conveſtionis momento, quamvis immundam, & lutulentam cutim gerant, neſcio quonam hilaritatis lætitiæque ſenſu perfundi, & ſolito agiliores ſe ſentire; quin per oſcula cutanea ullum inſenſibilis tranſpirationis incrementum acceſsiſſe, ſuſpicari poſsis, quæ ſpurcitie, & naturali glutine obſtructa ſupponuntur.

IV. Latet igitur, ut in aliis corporibus, §. II. III. ſic in vacuolis indutæ *lanæ* quoddam aereum, ſpirituoſum, elaſticum ejuſdem cum *lana* naturæ, illudque calore ſubjectæ cutis in motum adactum expandi more elaſticorum corporum poteſt, atqe in obvios canaliculos, qua data portâ, irrumpere. Itaque ingreditur patentes in corporis habitu inſenſibiles meatus, naturali calore jam laxatos. Neque eſt, cur aeris introitum, vel vicem hujus gerentis partis cujuſdam ſubtilioris in ſanguinem, hac via negemus; quoniam prę ſenſuum noſtrorum hebetudine vaſa, per quæ idem fluidum ſubit, conſpici nequeunt; tum quòd refragari videtur experientia illorum effectuum, qui a corpuſculis cutis poris bibulis admiſsis proveniunt; & de quibus in paragraphis citatis dictum eſt; tum quòd alii ductus, qui liquoribus craſsioribus deferendis inſerviunt, non antea oculis patent, quàm eorum capillares canaliculi plures, poſt ſpatium aliquod emenſum, in canalem quemdam notabilem coierint. Quæ enim oculi acies primas *lacteorum*, aut etiam venoſorum ductuum origines umquam intuita eſt? Quantò minùs licet ductus iſtos aereos diſcernere, quos breviſsimos, & exiliſsimos eſſe oportuit, ad hauriendas particulas quaſdam vitales, & elaſticas ab aere peculiari *laneo*, & certis principiis ſoli *lanæ* peculiaribus, & incognitis divite? Nonne inde liquidò cernes, fore ut admiſſu harum particularum ſanguinis, maſſa diverſis mo-

dis agitetur, & imperceptibiles quaſdam operationes experiatur? Quæ non tam ingeſti aeris elaterio, quàm ceteris elementis, & aliis diverſæ indolis ſpirituoſis partibus moli aereę commixtis debetur. Teſtes ſunt atomi peſtilentiales diu in *lana* degentes, & de quibus infra fuſiſsimè dicetur *Cap.* XI.

V. Verùm meritò quæritur, quodnam ſit, illius *ſupra* IV. aerei & fumantis continuò halitus genium. Cui quidem recludendæ difficultati ſatis erit in præſentia, originem & principia *lanæ* ab animali, cui nectitur, repetere, ut aliqua hìc ſaltem lux affulgeat. Enim verò Pili in corpore humano, & *lana* in animalibus vix quidquam inter ſe differunt, niſi quod nonnullas externas qualitates adtinet. In homine juniore totum corpus villis adſperſum eſt, & puellæ recens natæ, puerique a matre fumantis cutis, [a] ſi *lente vitrea* conſpiciatur, mollicula lanugine pubeſcit. Nigritis *Zonæ Torridæ* incolis corpus leve, ipſi capilli pauci, breves, *lanæ* ſimiles; & omnibus animalibus ſub Auſtro degentibus rariores pili, & caduci; ſub Borea pulcherrimæ, & denſiſsimæ villoſæ pelles Urſorum, Vulpiumque. [b] Itaque juxta varias temporum, cœlique conſtitutiones, Pilorum natura, *lanarumque* indoles multifariam alteratur, neque coloris mutatio, organizationis, machinæque varietatem oſtendit. Eſt enim Pilus, ſive filum laneum, congeries nervulorum, internam medullam habentium, qui nactâ a cute vaginulâ in aerem modó ſub ſpecie pilorum, modó ſub forma *lanæ* producuntur. [c] Inde titillatio illa mirifica, quæ a leni tractione pilorum oritur. [d] Pili ſubitò albi terrore, vel alio vehementi pathemate evadentes, atque *lanæ* colorem emulantes, non indicant certè jacturam humidi internas capilli partes alluentis: avulſi enim pili, & diu detenti in aere ſicco, priſtinam nigredinem ſervant; neque in momento fieri poſſe, humidarum, mucilaginoſarumque partium avolationẽ, ut vulgò ſibi perſuadent, nobis conſtat. [e] Reſtat, ut phenomenon illud ſpiri-

---

[a] *Ruiſch Theſ. III. tom. II. num.* 6. [b] *Haller tom. III.p.m.* 528. 529.*not.* 6. [c] *Reg. lettre &c. p.m.* 265. [d] *Hall. ib.p.m.* 531. [e] *Reg. ib.p.m.* 314. *ſeq.in Collect.Conſult. Dñi Chirac.*

ſpirituoſi cujuſdam laticis, *lanæ*, pilive internam compagem ultro citroque permeantis effectus ſtatuatur; qui, mutata in temporis momento pili ſuperficie, colorem varium gignere aptus eſt. Porrò cùm pili nutriantur, & creſcant, hujuſmodi incrementum vel ab ipſa medulla derivandum eſt, ut placuit *Malpighio*, vel ab aliquo gelatinoſo humore proficiſcitur. Accedit, quod ubicumque pili ſunt, ibi glandulæ cutaneæ pingues copioſæ inveniuntur; ut in capite obſervatur, quod ſi per aliquot dies tectum ſervetur, totum oleo exundat. *Vide ſupra Cap.* I. Sed & exiliſsima foramina in *lana*, piloque allegantur a nonnullis, (*a*) per quæ ipſa interior medulla exſudet. Tandem neſcio quid ignei, & corpuſculorum *electricorum*, ſub forma ſcintillarùm e corpore pilorum proficiſcatur, ut obſervatum eſt. (*b*)

VI. Hinc eſt §. v. quod materia aerea in ſyphunculis laneis hoſpitans, læviſsima habeatur, & neſcio, quo ſpiritu, oleoque volatili prædita ſit; nam *Lanæ* ignem flammamque facilé alunt. Neque illamet principia in *lana* Animali tantùm unita admitti poſſunt. Non equidem inficior, in lana recenti & ſuccida, præfata componentia copioſiùs, vegetiùſque porulos implere: verùm id affirmo, quod ſi major componentium pars avolet, remanet adhuc aliqualis portio in textis etiam *laneis* obſervanda, quæ calore in nervum erumpat. *Supra* §. I. II. III. Non novum enim eſt, in cadavere, diu etiam poſt mortem, pilos germinare, & efflореſcere. Cujus quidem probabilior cauſa videtur eſſe conceptus putrefactis in liquidis motus, tam quæ univerſum corpus perluſtrant, quàm quæ interna pili *lanæque* irrigando pererrant; quo fit, ut humidi, & ſalium aere abreptorum connubio in *laneo* vellere lucta excitetur, partes oleaginoſas indigenas attenuans, & mixti ſalia mirùm exaltans: (*c*) idque eò faciliùs eveniet, quò *Lanæ* corporis utpote rari, vacuola laxiora fuerint. Quidni ergo fieri poteſt, indumenta ut lanea corpori ſuperinduta materiam illam elaſticam volatilemque, & omnem ſenſum fugien-

---

(a) *Haller ibid. p. m.* 535. (b) *Idem ibid. p. m.* 537. *in not.*
(c) *Idem Lettre ibid. p. m.* 308.

gientem, calore item corporis, majori calore ambientis percitam, & exaltatam humoribus nostris affundant? Quæ intus adacta vel elasticitatem salutarem in liquidis, peculiaremque tonus invigorationem promotura est, vel deleteriis oleis, salibusque degeneribus prægnans, morbosam diathesim iisdem tacitè affricabit: jam verò si neque hæc sufficere videntur, Chemicorum disciplina consulatur: Hæc enim Cultores suos edocuit per ignem resolvere collectam capillorum copiam in laticem, spiritus, olea, sales volatiles, terram, cui suppetat ditior salium volatilium vis; nullamque corporis partem scatere spiritibus tam acribus; Vides, quàm occupata sit in minimis, certa finis Natura fabra! Specta quantæ molis, quantæ sapientiæ sit, unum capillum, vel velleris filulum condere! Nihil quippe (*a*) in hisce simplicissimis, & extimis Animalium particulis otiosum, supervacaneum nihil, nihil quod exercitatissimæ Mechanicæ subtilitas emendare, aut proposito impetrando commodiùs aptare queat; nihil demum quod numero, pondere, & mensura adorandus Naturæ Conditor, ad pompam usque hic non disposuerit: sed ad alia.

VII. Atque hactenus de prima effluviorum laneorum origine dictum est. Datur & alia species, quæ non ex invisibilibus conflatur minutiis, neque penetrantissimis corpusculis emergit; sed quæ tamen plus mali, quàm boni in corporibus animatis producere apta est. Istiusmodi autem effluviorum classem constituunt infiniti propemodum villi, magis vel minùs in superficie amictus *lanei*, juxta diversam texturam, *Capite* I. §. IV. V. salientes. Cúm enim continuo attritu inter cutem sani corporis, & pannum vestientem solvantur fibrillulæ, atque simplicissimi pili, villique ex eadem superficie jugi avulsione abradantur; fieri vix potest, quin pergente illius pressionis affrictu, aculeata illa ramenta abstracta osculis cutaneis infigantur, & vicem stimuli suppleant: tum quod durissima etiam corpora, ut aurum, solo tritu omninò dissolvi possint; tum quod ramenta illa lanea celerrimè, & impetu quodam ad peripheriam corporis appulsa elastica cùm sint,

(a) *Boerhav. chem.* II. *Oration.* IV. *p. m.* 58. 59.

ſint, *Cap.* I. *ſupra* §. III. IV. reſiliant, & ſeſe reſtituant, rurſumque in eoſdem ſenſiles cutaneos nervulos impingant, & ſenſum ſtimuli imprimant. Neque valet, *lanam* corpus eſſe molle, proindeque incapax itus & reditus, ex quibus energia elaſtici ſtimuli eruitur: Non, inquam: quippe illa tantilla fragmenta *lanea*, ſolo producta tritu, velut quædam ultima elementa filamentorum laneorum agnoſco; proindeque licèt compoſita, ex hiſce elementis cuſpide præditis *Lana* nexum partium minùs habeat reſiſtentem, ſed facilé cedentem; ipſa tamen elementa corpori calenti, eo quo diximus modo affricata, expanſilia, & contractilia ſunt propria indole; (*a*) indeque ſenſibiliſsimo poruli animati cavo inhærentia *Supra* §. VI. moleſtam titillationem producere valent. Rurſus concipi poteſt, deciduis ea ratione *lanæ* corpuſculis, omnem abeſſe nocendi, ſtimulandique potentiam, nullumque penitus ineſſe elaſticitatis niſum; ſed eodem tempore nocere Animali illa poſſunt & agere non modò ſola occupatione meatuum cutis antea vacuorum, verùm etiam actione extendendi a ſe invicem corporis cuticularis ſtamina ſolida vero, & reali dilatatu. Hinc ſudore jugiter effluente, penetrati, humectatique villi lanei obſtruentes expanduntur in omnẽ dimenſionem: hinc mirifici fiunt, & morboſi effectus ab ejuſmodi laneæ ſubſtantiæ evaporatione, quæ intra pororum tranſpirabilium cava priùs libera ſeſe recipit: hinc quoquovorſum fruſtula illa *lanea* exiguiſsima intumeſcunt, ſicque ſeſe dilatando, faciunt ſæpè mutationes in cute incredibiles, de quibus infra redibit ſermo *Cap.* IX.

VIII. Mechanicam autem illam in vellere ſtimulandi §. VII. facultatem, præter cetera innuunt: & figura filamentorum laneorum in acumen vergens; & pruritus, quem excitant Pili, dum infarcta ſordibus cutis oſcilla fruſtra perrumpere nituntur, ſalutaremque ſcalpendi motum in adjumentum flagitant, quo purgatur cutis; (*b*) & tandem Tuſsis, ab imprudenter, vel caſu quodam aere abreptis *lanæ* villis, &

Larin-

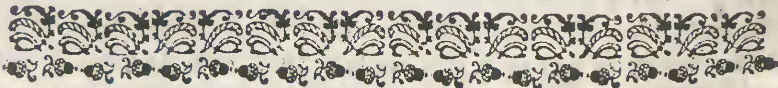
(a) *Confer Boerhav. Chem. tom.* I. *p. m.* 106: (b) *Boerhav. diſſert.* de comparando &c. *Oration.* II. *p. m.* 58.

Laringis internæ tunicæ respiratu impactis; qui villi in Sole per fenestram, vel per hujus rimulam admisso, obvolitantes cernuntur ad instar atomorum; præ primis in officinis Fullonum, & *lanam* vel linum Carminantium illud contingit, in quibus Lanifici de stimulis in organis spiritalibus conquæri solent. Quod autem adtinet obstruendi singularem potentiam, quæ in hac secunda specie effluviorum dominatur, illud solùm notasse suffecerit, divulsam molleculam tomenti lanei, cùm summè plicatili, & in omnem sensum flexibili pilorum constet mole, tam iners corpusculum, & quiescens, si in spiramenta tenuissima cutis sese involvat, aditum sibi præcludere, proindèque proprio pondere gravare, & infarcire vascula poterit. His addendum est, cutis siphunculos ex unguine, quo pilus, vel laneum stamen naturâ illinitur, & humescit, *Cap.* I. §. v. facillimè obstrui. Oleosa enim tenacitas inter caussas obstructionis, & quidem inflammatoriæ, meritò recensetur.

IX. Denique ultimum effluviorum *laneorum* genus consurgit multitudine tenuissimarum mollecularum corporum exoticorum, de foris advenientium, & interstitiis lanearū vestium, interceptarum. Quarum quidem particularum in spatiis *laneis* latitantium varia, confusaque permixtione, atque diversis earumdem indole & motu oriuntur, non solùm omnia phenomena, quæ puram putamque vestem laneam, penès diversam texturam, tenuitatem, crassitiem pertinent; sed variæ quoque hìc & illic *lanæ* in corpus vires ex calore, humiditate, siccitate &c. proficisci possunt, unde Indumentorum horum salubritas, vel insalubritas deducitur. Quemadmodum in aere contingit, ubi præter intrinsecas ejusdem qualitates, habito ad Solem & loca respectu, diversam tenuitatem, vel crassitiem, sanitatem vel morbum cernere est a diverso concursu particularum extranearum, quas atmosphæra a subjectis aut vicinis sibi corporibus excipit. (*a*) Hinc igitur infinita pænè corpusculorum cujuscumque generis fragmenta abscissa, tenuata, vel pulsa sustentari intra panni lanei poros

(a) *Confer Lancisium de noxiis Palud. cap.* II. *n.* 6. *p.m.* 137

poros valent ita, partim ut recrementorum perspirationem impediant; partim detrahant, quæ incolumitati suffragantur; partim multa ingerant, quæ sanguini, spiritibusque nostris, imò solidis etiam partibus peculiaria inferant detrimenta: Hinc tandem infinitæ istarum molecularum noxiarum classes, ut Pestilentialium, quæ mercibus laneis plerumque foventur, & de iis infra; *Cap.* XI. ut quæ, ab elevatæ transpirationis, manantisque sudoris vaporibus desumuntur, qua de re consule infra; *Cap.* VI. VII. ut quæ, ab Insectorum, & animalculorum ovis proveniunt; qua de re vide infra *Cap.* VIII. ut quæ dissimiles colorum, quibus consuetæ *lanæ* vestes imbuuntur, impressiones in corpore nostro producunt; qua de re vide infra *Cap.* VI. §. XII. & *Cap.* XII. §. XIII. ut quæ tandem ab rore, nebulis, vel alio humido humectata *lanâ*, quemadmodum in dormientibus sub dio videre est, in corpus traducuntur, non absque sanitatis læsione; quam rem consule infra *Cap.* VIII. Sed & neque prætermittenda illa consuetudo vestes *laneas* diversimodè suffiendi, dum ad præcavendum frigus, accensis prunis odoramenta superdant, quæ superimposita vestis *lanea* excipit; vel dum refrigeranti, eaque odoranti aquâ, humanos vestitus irrorant, ardente præ primis Sirio. (*a*) Neque tandem reticenda hodierna Medicorum praxis, pannos *laneos* calidos bené olentes ad frictiones instituendas, vel aromatico & fragranti decocto immersos ad *epithemata* eligentium, de quibus in decursu hujusce Tractatus pro re nata pauca trademus. *vide infra, maximè Cap.* XII. §. XIII. Hæc autem universa, juxta diversam therrapejam, multa commoda, penès dissimilia effluvia, atque incommoda, in corpus nostrum traducere consequens est.

(a) *vide* il Tesoro della Sanitá *p. m.* 11. & 12

CAPUT III.

QUÆNAM TEMPERAMENTA

Gerendæ Lanæ opportuna ſint; Additis cautelis, ratione & experientiâ oſtenditur.

I. On omnibus unus contigit vultus; neque ſingulis Mortalium eadem conceſſa eſt Animi, Ingeniique Indoles: ſic temperamenta differunt inter ſe. Quin liquidò patet, aliam hominum temperiem fundamentum eſſe diverſiſsimorum morum, diſsidentiumque hominum eorumdem ad vitia, & virtutes propenſionum, diſtinctarum quoque ingenii virium; quemadmodum baſis illa eſt diverſorum morborum. Quòd enim mores, difformitateſque animorum, ſequantur corporis temperamentum; quòd tam multa, tamque varia ſint hominum ingenia, tamque diſpares virtutes, vitiorumque fontes; quód alii ſobrii, ingenio acutiores, prudentiores; alii intemperati, ad intelligendum tardiores, & temerarii ſint; non in eo arguenda eſt animæ natura: cùm eadem Animæ eſſentia cunctis ſimplex, & individua inſit hominibus. Verùm illa diſcrimina ex corporis naturali, aut potiùs adſcititia conſtitutione repetenda, qua mediante modò ſegniùs, interdum expeditiús functiones ſuas obit animus; qua mediante, modò temperatus, modò celerior, aliàs tardior fit ſanguinis motus in circulum; qua mediante vaſa animata

mata nunc robusta, & elastica cruorem, velut sub prælo, premunt, vividiusque flagellant, aliás laxa; & debilia gravanti imperfecti cruoris moli obediunt; atque sub onere fatiscunt; qua mediante, ut paucis me finiam, consurgit illa Temperamentorum multiplex divisio, ad quam, etiam res nonnaturales, symbolum suam conferunt. (*a*) Sed erro: conflatur divisio *intemperierum*, ut ajunt, potiùs, quàm *temperierum*: nam si vim vocis spectes, temperies vel Temperamentum, a quacumque causa oriatur, miscibilium est concentus quidam, & harmonia. (*b*) Veteres ergo malè vocarunt temperamentum, quoties excessus major alicujus, ut dicebant, *elementi*, in humoribus animadverteretur, utputa *bilis*, vel *pituitæ*; tunc enim nascitur *Intemperies*, seu morbosa *idiosincrasia*. Sed hæc non sunt hujus loci.

II. Quidquid autem sit, non unicum, nec perfectè immutabile sanitatis æquilibrium omnibus individuis tribuit Sapientissimus Conditor. Cùmque ferè infinitæ sint humorum combinationes, & temperamentum constituat omnium liquidorum animalis, & quoad quantitatem, & quoad qualitatem inter se ratio, partiumque fortè primigenia quædam dispositio, ut inde uberior unius alicujus succi secretio oriatur: quis est, qui individuos, certosque illos in unoquoque Mortalium concursus, perspectos; invariabilem partium rationem inventam, dissimiles hominum naturas ritè exploratas esse a se glorietur? Ille certè, qui adeò lynceus est, ut qua ratione commune è terra nutrimentum attractum singulæ plantæ in succum sui generis, & sibi proprium convertunt, Orbi Litterario audacter patefaciat. Qui, qualis sit primitiva moles, figura, dispositio primigeniarum partium cujuslibet corporis; qualis debeat esse nova particularum facies, quam induunt quædam corpora, ut in certas *idiosincrasias* mutentur; qua vi, quove artificio, quo mechanismo a priori forma in aliam

 novam

(a) *vide Frideric. Hofman dissertat.* de Temperament. *tom.* v. *p. m.* 103. *Item Thesim Avenioni &c.* An animi mores &c. *anno* 1729. (b) *Castelli Lexicon. &c. verbo* Temperies. *p. m.* 576.

novam descifcunt temperamenta, ut uni puncto numquam consistat sanitas: Qui, inquam, hujusmodi cunctas apparitiones explicando moliatur, & si qua possit ratione demonstret, & cui tandem dulce est abditissimos Naturæ recessus ingredi, & imaginationis vividæ spectris larvisque sibi illudere. Nos, qui experientiæ tantùm innitimur, satis ducimus, posthabita tot in specie diversorum Temperamentorum, altissimè latente, & intricatissima primaria causa, modò de effectibus certi simus; satis, inquam, habemus, incredibilem adesse in temperamentis varietatem, atque ex hoc fonte reverà oriri, ut ait *Keillius* (*a*) „ Quidquid est in Medicina „ incerti, & obscuri, non nisi accuratissimis, fidelissimis, „ ac sagacissimis observationibus, ac morbi historiis, tollen„ di. Hactenùs Keillius.

III. Illud autem Rem nostram proximiùs attingit, superfluam esse Antiquorum, & quorumdam recentiorum, Temperamentorum divisionem. Priores quippè tot instituerunt temperamenta, quot humores. Posterioribus autem castigagatior, & ad normam mechanices magis exacta temperamentorum multiplicitas placuit. Sed proposita Veteribus divisio, in *temperiem* nimirum *calidam*, *frigidam*, *humidam*, *siccam*, *biliosam*, *sanguineam*, *phlegmaticam atrabilariam*, multis Neotericis arrisit, inter quos eminet Boerhavius. (*b*) At tanti Viri pace dixerim candidè, tot in Temperamentis si admitterentur differentiæ, eæque Practicis perscrutandæ offerrentur; ne in Medicina facienda magnam confusionem parerent, atque inextricabiles difficultatum nodos medentibus ubique sisterent. Quantò meliùs ergo ad multó breviora capita dissimilium illa temperamentorum cohors recenseretur? Quantò commodiorem Medicinam facturi viam insisterent, si multiplicem, & difficilẽ illam discrepantiam ad binas classes reducerent? Ut imposterum *stricta & laxa temperies* quoad solida, eorumque vires; atque *calida & frigida* humorum circulantium habitudo consideretur, & ab omnibus in praxi admittatur. Sed & calidus sanguis, & frigidus idem cum

(a) *Tentamin. de Secretion. p. m.* 86. (b) *Institut.* §. 889.

cum majori tubulorum elaterio, & minori elasticitate ferè conjungitur, si excipias aliquas corporis affectiones, in quibus calor ab immoto cruore, sed salibus exacuato: & frigus ab eodem moto, & interiora corporis urente ortum ducit. Ne verò mea tantùm sententiâ isthæc protulisse videar, quid sodes ipsemet *Boerhavius* pro omnium morborum, solida vel in origine, vel in decursu impetentium fundamento posuit, præter laxitatem fibræ, vasorumque cum suis differentiis, & eorumdem nimiam elasticitatem, & rigiditatem? Quodnam opportunius ad firmandam nostram hypothesim argumentum adduxit, quàm ubi morbos circulationis, vel ab ipsiusmet circulationis celeritate, vel ejusdem tarditate omnes derivavit? Consulantur ejus Aphorismi. (*a*) Imò in ipsis Institutionibus, ex quibus numerosam illam temperamentorum differentiam excerpsimus, disertè monet, ad *temperamentum* imprimis *calidum referri siccum temperamentum*, *biliosam temperiem*, *& melancolicam*; *ad frigidum autem pertinere humidum*, *sanguineum aliquando*, *& phlegmaticum*. (*b*) Et sanè velociori factô humorum in copore circulô, quod fluidius est, in auras dissipatur; residuum dein acrius fit, ut bilis: sed per velociorem circulationem producitur caloris in corpore vehementia. E converso, dum tardè feruntur per vasa sua liquida nostra, frigus percipitur, atque humidior pars ex ipsis transudat, obviasque vasorum tunicas relaxat. Quare duplicis hujusce, quam statuimus, Temperamentorum speciei, patet ratio.

IV. Huc ergo propositæ in præsenti capite recidit quæstionis cardo, ut definiatur hominum temperies, cui gestatio vestimentorum laneorum competere absque noxa posit. Quoniam verò ad hoc juvantium & nocentium doctrina plurimum lucis allatura est, sanctè referam quid boni, quidve mali istæ vestium species diversis hominibus applicatæ præstitisse mihi visæ sint. Hinc semper animadverti, sicci, strigosique habitus homines. hisce pannis utentes, pejus se habuisse: phlegmaticos

(a) *de cognoscend. &c.* §. 24. *usque ad* 49. *&* 92. *usque ad* 106. (b) *Idem Institut.* 890. *sequent.*

cos e contra, quique exuberanti ſeroſa colluvie laborarent, cum adjiciendis mox cautelis, levamen ſenſiſſe non mediocre. In illis enim & accenſum in præcordiis calorem, & celeriorem ſolito circulationem, & humorum per vitalia viſcera impeditum tranſitum, & in externis partibus pruritus cutis moleſtos, varii generis puſtulas, cuticularium pororum inflammatoriam conſtrictionem, & id genus varia incommoda vidiſſe meminimus. Poſteriorum autem hominum claſsis, per adhibitam ad corporis contactum *laneam* veſtem, liberiori facta halituoſa tranſpiratione, & humorum inutilium excretione; hinc liberatis ab gravi, & interdum noxia ſarcina rubris canalibus, atque expeditiùs per vaſa fluente maſſæ reſiduo, agiliores fiebant, & abſque virium diſsipatione hilariores. Hæc Sanctorii authoritate confirmantur, qui in peculiari Aphoriſmo ſcriptum reliquit: *Melancoliam* (intellige quæ ab inutilium humidarum in ſanguine partium congeſtione oritur) *duplici via ſuperari*; (*a*) *vel libera perſpiratione*, *vel aliqua continua animi conſolatione*. Verùm *animi conſolatio*, ex eodem (*b*) *largam perſpirationem facit*; & utroque de nomine educit illud, quod corpori eſt inutile per cutaneam evacuationem, ſine ulla notabili virium detractione.

V. Ratio autem ab diverſitate temperamentorum modó enarrata, (II.) petita, experientiæ noſtræ §. III. ſuffragatur. Siccis enim calidiſque temperamentis, ſive ad bilioſam, ſive melancolicam vergerint temperiem, videtur major in ſolidis vis, quám in humidis partibus copia excedere; videntur eſſe vaſa robuſta, & contracta, viſcera valida, humores valde moti denſi, & acres; videtur tandem, data ingeſtorum quantitate, copioſior eſſe cutanea tranſpiratio. (*c*) Unde illis indicantur humectantia diluentia; calefacientia autem quæcumque quám maximè nocent. (*d*) Ob eamdem rationem exulent ab iiſdem veſtes *laneæ*, quæ in genere non ſolùm calefaciendi virtutem obtinent, verùm etiam ſtimulandi, & ſpaſmodi-

(a) *Aphor*. 472. *Edition. Gorter*. (b) *Aphor. ibid*. 474. (c) *Gorter in Aphor. Sanctor*. 174. *p. m*. 191. (d) *Boerhav. Inſtit*. 890.

modicè vaſa conſtringendi potentiam habent. Videantur experimenta noſtra *Cap.* IV. Qui autem tardum pigrumque cruorem ſortiti ſunt, qui ſolida, & cutem, debili prædita niſu, & elaſticitate alunt; qui demum vegetiori cordis embolo humores debitè attenuante, & ad colatorium univerſale trudente orbantur, quo in genere omnes Phlegmatici ſunt, & qui ad eos pertinent: *ſupra* §. II. III. Hos, inquam, homines, frictiones, ſtimulantia, & reſoluentia prudenter adhibita, concretam humorum maſſam in fluorem redigentia, & ità amiſſum robur reſtituentia, juvarunt ſemper. Neque frictiones, & exercitia, quemadmodum bilioſis, hiſce ſubjectis interdicuntur. [a] Quamobrem veſtium Lanearum uſus, hiſce hominibus convenire poteſt, tum quia calefaciunt, indeque celeriorem in vaſis circulationem efficiunt, tum quia majorem humorum conſumptionem prolectando, ſiccando tēpeſtivè ſolida, tonum fœnerant, & robur largiuntur, undè quamplurium morborum medela.

VI. Quamvis autem ad liberiorem reddendum per cutim tranſitum, dum ab imbibito humore in phlegmaticis hominibus iners, & ſordida evadit; necnon ad augendam excretionem *Sanctorianam* tum ad evacuandum ſerum ſuperfluum, ut in diverſis *Anaſarcæ* ſpeciebus; tum ad depurandum ſanguinem particulis aquoſis, ejuſque compagem relaxantibus; tum ad multa alia præclara in corpore molienda, & quæ ſuo loco dicentur; uſitatiores & utiliores, ceteris Topicis medicamentis, tunicas *laneas* arbitramur: Non exinde promiſcuè, & abſque ullo delectu, quibuſcumque pituitoſo temperamento donatis jubendæ ſunt, nec eadem ratione, & in omni morbi ſtatu indiſcriminatim uſurpandæ. Nullum profectò adeo tutum remedium eſt, quod imprudenter aliquando adhibitum non noceat; & quod, præmiſsis quibuſdam cautelis, non profuit ſemper. Itaque cavendum imprimis eſt, ne ſtatim, & inter morbi initia, *veſtibus laneis* nimium aſperis, denſiſque utamur, ne calore dein nimio excitato in liquidis impuris, hæc majori impetu ad vaſa minima, & anguſtiora cutis appel-

[a] *Sanctor. ibid. Aphor.* 587.

pellant, atque stagnantia in distentis nimis *Sanctorii* tubulis, eosdem tenerrimos vel mole obruant, vel impetu frangant. Praeterea frustra *laneos* amictus induas ad facilitandam superfluorum succorum per corporis superficiem prolectionem, nisi corpus sit dispositum, idest nisi cutis tubulosa substantia satis patula, & relaxata sit, nisi etiam sufficiente humoris quantitate, sero impuro refertus sanguis, donetur. Accedit plerumque, licèt copiosior transpiratio indicetur, sudorem tamen elici non posse, sive ob spasmodicam fistularum constrictionem, sive ob inertem meatuum cutaneorum laxitatem. In quo casu, admovendam corpori *lanam*, vel oleo quodam perfundere, vel aliquo accenso roborante thimiamate imbuere licet; quibus vasa constricta laxari, vel medicata corpuscula torpentibus succis sese immiscere posśint, atque ea ratione prodesse.

VIII. Demum, ne multa congeram, quae alibi enodanda reservo, insistendum esse puto aliquamdiu hisce praesidiis, ut optatus aucti transpirabilis effectus haberi posśit. Sed ne quid nimis. Qua in re placet aurea *Cheynei* verba apponere, qui de diuturno habituum *lanigenorum* usu ita loquitur: *Tenuis imprimis panni* lanei *nomine a lanula deformato* (Flanel) *Nostratibus noti, indusio qui se fovent, continuam sibi sudationem, morbum profectò* Diabete *nec absimilem, nec minùs fere gravem accersunt: sudationem autem perpetuam, qui perspirationi liberae, plenaeque conservandae studet, non magis sibi optaverit, quàm* Diarrheam, *qui adstrictam alvum fugit. Utraque verò aequâ curâ Infirmis vitanda, cavendaque est; & Diarrhea scilicet, qua intestinorum: & nimia sudatio, qua cutis, omniumque minimorum vasculorum fibrae remollitae, & maceratae resolvuntur. Ex eo autem quod lanula ista* Eotis *perpetuò cutis madeat, ipseque pannulus citissimè inquinetur; satis patet, nimiam per cutis poros materiam excerni; quòd cùm prae nimio, quo corpus elixatur, calore, tum propter continuam cuticulae a* laneis *panni villis frictionem fieri, verisimile est*. Hactenus ille. (*a*)

CAPUT

(a) *de Infirmor. sanitat. &c.* §. 8. *p. m.* 234. 235. *Cap.* VII.

CAPUT IV.

DE EXPERIMENTIS, QUIBUS

Specialior Subuculæ Lanæ actio in Corpus pateſcit.

I. Ptimè quidem novi, & periculorum, cùm in Phyſica, tum præprimis in Arte Medica ſummam difficultatem, atque illationum inde deducendarum ad praxim veritatem dubiam. Verùm nec Philoſophum, multòque minùs Medicum agerem, ſi in re adeo gravi, (qualis eſt quæ circa uſum, & abuſum horum corporis tegumentorum verſatur) ſcitu adeo neceſſariis, quas in me ipſe expertus ſum, & non abſque ſanitatis levi detrimento ſubii, quaſque plures Microſcopii adminiculo tentavi, periclitationibus Lectorem vacuum dimitterem. Quod ſi optatam illæ non obtinuerint doctorum Virorum adprobationem, ſpes tamen eſt, nec ut plurimùm vana, fore ut ex candida fide periculorum expoſita ſerie, velut jacto dicendorum fundamento, peritiores, & prudentiores Medici quid veroſimilius, vel ægrorum ſaluti utilius eruant, atque decernant.

II. Et quidem 1. Diverſam pannorum *laneorum* naturam atque fabricam, vitro mihi perluſtranti in univerſum eorumdem ſuperficies, obtutui objecta, hirſuta, atque totidem aſ-

ſurgentibus ſetis, undique obſita apparuit: ad hæc crines ſinguli *lanei*, & omnino ſcabri, & diverſimodè plicatiles, modò inſufflato aere cedebant, & ſibi invicem adcumbebant, iterumque, ceſſante cauſa impellente, reſurgebant; modò tandem vicinis pilis eadem ratione agitatis adeo implicabantur, ut tomentoſam maſſulam conſtituerent, obturandis *lanæ* interſtitiis, implendiſque vacuolis aptam. Revera parum, ita affecta pilorum *laneorum* moles, imò nullatenus elaſticitatis ſignum reſiliendo præbere intuenti viſa eſt.

2. Præterea contemplanti per globulos vitreos *laneum* aliquod pilum, antequam texendæ telæ adhibeatur, conſtat, ex multis ſimul concretis filamentis illum coaleſcere, & in cuſpidem deſinere: cum hoc tamen diſcrimine; quod in *lana* veſtiſsimo pecudi inhærente adhuc, vel recens reſecta, villi componentes molliores ſint, longiores, laxiùs adunati, ſparſique; atque coagmentatus inde villorum trunculus, parùm, vel nihil erectus, ſibique relictus, mox cadere cernatur. In Textili autem *laneo* fibrillæ breviores, firmiùs inter ſe adnatæ, duriores, prominentes, aſſurgentes, ſicciores, acutiores, graciliores, atque ideo ad pungedum aptiores viſuntur. Verùm quidem eſt, iſtiuſmodi apparitiones in diverſo pannorum *laneorum* genere variare. Nam per *fullonicam* tractata *lana*, magis ſibi adcumbentes, & inter ſe compreſſos crines habet; *vide ſupra Cap.* I. §. IV. craſsior quoque & ponderoſior eadem Fullonum arte evadit, quàm alia, quæ, levis texturæ cùm ſit, neque *Fullonis* torturam experta, eoſdem crines, & numero plures, & indole acutiores, ab omni ſuo ambitu emittere, & exporrigere videtur.

3. Sumpſi ejuſdem panni *lanei* duas portiones figuræ, coloris, & ponderis æqualis; aquam deinde extremo limbo unius portionis in aere aperto ſuſpenſæ admovi, illicò ſucta aſcendebat. Mox humectatam panni portionem, unà cum ſiccata, eodem tempore ad perpendiculum in ſubjectam, & contingentem aquæ molem ſuſpendens, non abſque admiratione vidi, portionem, quæ priùs aquam receperat, avidiùs, celeriùs, & copioſiùs humorem ſuſtuliſſe, quàm quæ arida, & nulla prævia humiditate ſuffuſa erat.

4. Ma-

4. Maceravi in aqua per quindecim horarum ſpatium binas ejuſdem ponderis, *puta dracmæ ſemiſſes*, ex thorace laneo deſumptas partes; & tranſacto illo tempore, hæcce duo fruſta inter ſe compenſavi, ut viderem quodnam ex illis alteri præponderaret: reperii laciniam craſsiorem, & rudiorem dracmæ 3. & gran. 30.; alteram autem delicatioris contextus gran. 30. ultra ſolitum, & priùs examinatum pondus exhibuiſſe. Dein graviorem aliam laciniam aqua emolliendam curavi, & elapſo eodem, quod ſupra, temporis articulo, ponderavit dracmas quinque cum ſemiſſe. Inde verum *Keillii* aphoriſmum lætus detexi, dum ait, (*a*) *aeris humidum*, intellige etiam de aqueo humore, *attrahere veſtes ex quacumque materia compoſitas*, *& eſſe attractionem veſtium ſuperficie æqualium, in ratione ponderum, & veſtium ſimilium attractiones eſſe, in ratione compoſita ponderum, & ſuperficierum*.

5. Quando veró ex præfatis in prima parte experimenti antceedentis (4.) duobus *lana* cõfect panni fragmẽtis, abſorptã humiditatẽ quodam prælo exprimere volui; tunc enimverò ſubtiliùs, laxiúsque contexta lacinia, dracmam ſemiſſem aquei humoris abſorpti intra ſe quàm pertinaciſsimè retinuit; altera verò, quæ magis compacta, duplum ſui ponderis, (ponderabat enim, ut mox vidimns, dracmam dimidiam,) videlicet dracmam unam medicam ita imbiberat, ut omni expreſsioni reluctaretur. Advertendum tamen eſt, pannos Solis calori, vel igni expoſitos eó citiùs incaleſcere, & citiùs refrigerari, ſiccarique, quo nigriores fuerint; idipſum poſt ſummum Boerhavium, [*b*] expertus ſum pluries.

6. Qua verò experientia fretus Illuſtriſſimus Keillius, [*c*] veſtibus *bombicinis*, & *laneis*, ſi cetera ſint paria, eamdem ineſſe vim attrahentem dixerit, non video; cùm, iterata experientia, contrarium nobis apertê oſtenderit: Nimirum arreptam ejuſdem molis, & ponderis veſtimenti, vel telæ

(a) *Aphor. Static. p. m.* 178. *ad calcem tentamin.* (b) *Chem. tom.* 1. *Experiment.* XIV. *Corollar. p. m.* 119. (c) *Ibid. p. m.* 178.

ex gosſipio, & *lana* confectæ fimbriam ſeorſim maceravimus, & vapori aſcendenti deſuper poſuimus, ſuſpenſamque ponderavimus exactè: hinc quæ ex gosſipio contexta erat, minus aquei laticis, vel aſpirati halitus intra ſe receperat, quàm altera *laneo* vellere fabricata.

III. Sed jam tempus eſt, ut illud experimentis noſtris perſequamur, quod ad Medicos maximè pertinet, & de quo præprimis agere in præſentia decrevimus: illa ergo experimenta a nobis ſuſcepta viam ſternere videntur aptiorem, quam hactenus enarrata pericula phyſica, *hìc* §. II. *num.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. ad inquirendum diligentiùs in varium agendi modum, quem veſtes *laneæ* nudato corpori accumbentes, tam in externa cute, quàm in internis animalis corporis partibus præſeferunt. Priuſquam ergo de propoſita induſiorum *laneorum* agendi methodo, quid judicio noſtro ſentiendum ſit, exponamus, æquum eſt, ut quas inde tulimus noxas, quos fructus inde percepimus, ſincera animi fide, & abſque diſsimulatione, per inſtituta a nobis ſequentia experimenta producamus.

Et 1. quidem cúm ex operum *Sanctorii*, *Dodartii*, *Keillii*, & *Gorteri* lectione, neceſſariam *ſtateræ* conſtructionem, cuicumque inſenſibilis tranſpirationis diverſos gradus metiri voluerit; probè animadvertiſſem; cùmque veſtimenta *lanea*, non alia in corpus animalis ratione, quàm inſenſibilem diſflationē promovendo, vel ſupprimēdo, agere mihi compertum, perſpectumque eſſet: ideo de comparanda mihi libra cogitavi ſeriò, ut commodiús experimenta in me capere poſſem. Ergo examinato proprio ad trutinam corpore, ante decubitum, & poſt ſolitam (parcam videlicet) cœnam, & in Æſtate, pondus inventum ſedulò notabam; mox ſubuculâ ex levidenſi *lana* conſtructâ totam propemodum cutem ab ſcapulis ad ima uſque crura obvolvebam, mihique ad immediatum contactum adſtringebam. Cavebam imprimis ea nocte, ne quidquam urinæ, ſputique redderem: Rurſus cum hiſce inſolitis corporis mei integumentis exonerata priùs alvo & veſica, me ritè ponderabam; mané verò ſurgens imminutionem ponderis non tam in effluvia ea nocte e meo corpore

manan-

manantia, quàm in eorum portionem vestimento *laneo* adhærentem, & illud humectantem refundebam. *Lana* enim humidi attractione uda redditur, & humido gravatur. *Supra* §. II. *num.* 4. 5. Quamobrem adauctum amictus *lanei* pondus, addebam quantitati insensibilis transpirationis nocturnæ. Hæc autem Æstatis tempore, & unius noctis spatio ad uncias viginti; vel viginti duo adscendere expertus sum. Superpondium autem vestimenti ab corporis exhalante humido profectum, propter summum coeli, sub quo vivimus, æstum vix uncias duas dabat; utpote qua proportione humiditas elevata e cute calente indutæ *lanæ* villos offendit, eadem ferè ab siccioris, fervidiorisque aeris ardore abrepta exsugitur.

2. Fatendum est tamen, primis gestationis noctibus (nam de die amiculam exuebam, insueti indumenti prorsus impatiens) contectum ea ratione corpus III. *num.* 1. ingenti per totam cutim, eoque molesto, correptum fuisse ardoris, pruritusque sensu. Quibus accesserunt & corporis frequens in lecto jectigatio, & inquietudo, & insomnia, atque venerea spectra mentem undique terrebant. Ad hæc arteriarum temporalium pulsationes, rubor ut cutis summæ, ita maximè faciei, item ad urinam reddendam stimulus, præcedentibus simptomatibus, comitata, ulteriorem periculorum aggresionem apertè dehortabantur. Usque adeo, ut ex reddito manè copiosiori lotio, atque majori, tam ad stateram, quàm ad vires, corporis gravitate percepta; insuper proludente *coryza* cum levissimo capitis dolore, ab ulterioribus tentaminibus imposterum abstinere decreverim: satiùs ducens aliorum periculis instrui, quàm in me ipso, cum sanitatis injuria experimenta moliri, horumque dubiam, incertam, & ubi *de corio humano* agitur, suspectam ferè semper sortem adire.

3. Hujusmodi infortunia (2.) animo volventi diù, atque experimentorum filum abrumpere gestienti, natæ quædam, & oblatæ intellectui difficultates, ne ab incepto desisterem, nutantem adhuc detinuerunt. Num [mecum ipse loquebar] cutis squallor, & certa pororum transpirabilium sordities difflationi obstaret? Annè [quod verosimilius mihi videbatur] hoc

hoc ipso quod insolitum vestimenti genus induerem, suppressæ evacuationis noxas incurrerim. Utrumque sanè rectè rationi consentiebat, & sequenti experientia confirmabatur: quippe detersa ritè naturali fuligine corporis, necnon balneari, dulcique aqua cute lota, successu temporis bonos prędicti operimenti effectus experiri cepi. Evanuerat enim & omnis cutis phlogosis, & acrimonia, & rubor. Cessaverant & anxietates, & fluxiones in variis machinæ partibus. Subsequuta est salubris ex toto corpore exhalatio, effluente ex omnibus cuticularibus punctis humore blando, tenui, vaporoso, ex cujus evacuatione corpus fiebat agile, leve; vires validiores evadebant, & me sentiebam solito magis hilarem in summa adeò non amplius suspectus mihi remansit illius velamenti *lanei* vestitus, ut potius firmior inde lætiorque valetudo affulsisse videretur. Tantum possunt in corpore nostro mutando consueta jam, vel quæ pertinacia ægrotantis, consuetudinis vim, à multo tempore habent, ut etiamsi fuerint deteriora, insuetis minus (*a*) turbare soleant.

4. Cæterum huic subuculæ per aliquot noctes assuescens, sequentia in me animadverti. Mané surgens, grave corpus gerebam, & mœstum diem transigebam. Alvus parcior semper, sicciorque fiebat; urina flammea, sudor rarus vel nullus, appetitus dejectus, prostratæ quoque vires, facilior ad levia animi deliquia propensio, extima cutis aridior, asperior; calor vehementior, pruritus tamen minor, pulsus debiles, languidi observabantur. Sed inter cetera inexplicabilis adeo erat frigoris impatientia, ut ne minima quidem, etiam ardente Syrio, frigidiusculæ auræ perceptionem ferre umquam possem, quin in imminentes catarros prestò inciderem, atque incautè demptæ vestis pœnas luerem.

5. Angebat quidem Periclitantis animum malorum illa soboles; [4.] quæ ut parva scintilla quid funesti incendii præsagire videbatur. Utique postquam dolores quidam Rheumatici vagi, & nullibi consistentes, frequens micturitio, & calens sitis, somno veluti oppressum animum exsuscitarunt, incitaruntque ad quærendum auxilium. Sed quid dicam, *som-*

(a) *Hipocrat. Section.* II. *aphor.* 50.

no devinctum, an aliud agere non valentem? Ita ſané; quippe ex una parte intolerantiam frigoris inde profectam ægrè ferebam; ex altera, ne præcipiti amictus *lanei* derelictione quidquam pejus mihi contingeret, prudenter timebam. Hinc proprium corpus, multis malis ab ejuſcemodi integumenti fotu continuato profectis, obnoxium redditum ultrò deplorabam; illinc exigua adhuc ſpe pendentem animum, atque auxilio inhiantem agebam: Donec non contemnenda methodus mentem ſuccurrit tandem, quæ huc recidere videtur. Nolui enim juxta opinionem Authoris Angli (*a*) balnea frigida adire, ut morboſæ meæ conſuetudini remedium invenirem aptum: verùm ſubuculam illam *laneam*, de qua ſupra dictum eſt, *Cap.* IV. *num.* 1. breviorem uſurpare cepi, & quàm laxiſsimè cuti inducebam, itaut femora primùm detegerem, & aeri per corporis in lecto naturalem volutationem ultro citroque poros veſtis tranſeunti viam ſternerem. Tranſactis dein aliquot noctibus, magis curtam aliam amiculam adhibui, adeo ut abdominis Regio ambienti aeri pateret, & ea ratione, inter ſindones laxè jacens, aeris impreſsiones impunè reciperet. Sed quid multis? Ut ergo paucioribus dicam, quò tutiùs, & citra corporis læſionem pravum illum induendi me morẽ deſererem, breviori in dies interula utebar, atque plures corporis partes nudabam: hinc tandem, prudenti hacce methodo eó ventũ eſt, ut recuperatis viribus, ad conſuetũ mihi, & linea materia contextum veſtimentum alacriter redierim.

6. Experientiâ autem edoctus, teſtari ſanctè poſſum, ſaltem in hiſce Regionibus, corpus obvelatum, & pannis *laneis* fotum eò meliùs perſpirare, quò tenuiores, & ſpongioſioris texturæ compaginati fuerint panni; Item quò tempeſtas anni ad calidiorem vergerit, tandem quò ceteris paribus, vehiculo calidiori ingeſto impleta priùs fuerint vaſa. Nam aliquando accidiſſe, inter experiundum memini, ut vigente etiam bruma ſumpto, & pauló largiùs in cœna epoto vino, necnon eodem veſtimento indutus, cubitum petens, ea nocte duplum perſpiraverim illius, quod Æſtatis præſertim tempore, eadem veſte munitus tranſpirare ſolebam. CA-

[a] *de Nonnatural.* &c. *p. m.* 246.

CAPUT V.

PRÆCEDENTIS EXPERIMENTA,

Mecanica enodans, & corollaria, circa lanæ effectus in corpore deducens

I. Nnatam cunctis corporibus elasticitatem, facultatem nimirum illam, in partibus firmis, qua figura mutata a causa externa propria, & insita vi, in pristinam redit; Quicumque admiserit, eamdem villosis lanæ corpusculis facilè dabit. Hæc enim, ut ostendit primum experimentum a nobis supra allatum, *Cap.* IV. §. II. *num.* 1. 2. aere, vel quocumque externo agente, pulsa distractaque, iterum pristinam figuram recuperant. Porrò cum elasticitas in hoc consistat, quod exstendi possint corpora, & ablata vi extendente, ad primam longitudinem denuò reverti; videtur fundamentum hujusce corporum proprietatis esse tantùm nixum, quo partes minimæ fibram constituentes sese mutuó trahunt; dum per elongationem superficierum plus distant, manente tamen cohæsione. Hinc si a quocumque agente fibra fit nimis debilis, idest partes ejus sese invicem minùs valido nexu petunt, necessariò minuetur elasticitas. Hinc elaterium, robur comitatur, & minor elasticitatis potentia inertiam in fibris, laxitatemque producit. Hanc doctrinam, quā omnes hucusque, duce Boeravio, amplexi sunt, multa sanè dissuadent, ne animalis vasculis, tubulisve, qua vivis, qua abscisis aptare posimus. Nam 1. etsi inanimata corpora, vel quæ ab animalibus

num-

numquam desumpta sunt, eò firmiora censeantur, quò magis elastica fuerint, & vice versa; non inde tamen sequitur, eamdem legem valere in fibris nostri corporis: dum enim distenditur chorda ex intestinis animalium, aliisque fibrosis villis emergens, spatia relicta inter partium extrema elongantur; & forsan capaciora fiunt, minuitur contactus, quod idem est, debilitatis signum adest; interim tamen fibræ compages magis resistit, & distensioni validiùs renititur, quàm flaccida, & pendula.

2. Animalium canalibus inest quædam vis elastica, qua si paulatim sensimque dilatentur, & extendantur, sensim rursus sese attrahere valent. Ast quemadmodum magnam, & subitaneam dilatationem absque rupturæ periculo pati non possunt; Ita pristinum statum illicò, formamque resumere nequeunt. Illam autem motionem elasticitatis cum vitali motu conjungendam esse quis non videt? sed quotus, quisque est, qui non negabit in demortuis, & de Animalium corpore avulsis fibris motum vitalem superesse? Adeout quó fortior, & vegetior vita, eò firmior elasticitatis nisus in animatis corporis solidis statuendus esse, prima fronte videretur. Cui tamen respondeo: non adeo certum esse, tutumque ratiocinium illud, ut præstantissimi *Vvodvvardi* experimentis (*a*) confutari non possit; quibus apertissimè liquet, corporis quascumque fibras, modó sanguine adhuc irrorentur, licét a corpore separatas, & penè emortuas, debilem tamen vitalemque motum edere. Quocirca si vita vegeta non consistit in circulatione sanguinis per corpus animatum, *de vita strictè sumpta loquimur*, si hanc ubicumque comitetur elasticitatis nisus; si rursus hæc facultas gradibus roboris fibræ non omninò conveniat, videtur idea *elasticitatis* ab roboris conceptu cautè semovenda.

II. Et profectò ne in aliis rebus extra propositum nostrum divagemur, crines *laneos* propiùs intueamur. Nonne pusillum *lanæ* filum nervus est, qui, dum animali implantatur, vita vivit, qui certatim huc ruentes arteriolas, venulasque habet,

(a) *Geographia physica, o Saggio &c. p. m.* 264. *sequent.*

bet, quæ tam cruorem, quàm laticem multiplicem & advehant, & revehant? *vide supra Cap.* II. *num.* 5. Nonne etiam post mortem, vitalibus quasi irrigata succis, pili massula propullulat, atque crescit? Nonnè ut in vivo corpore aliquando contorquentur, & in cincinnos, omni elasticitatis nota orbati, abeunt; sic ab eodem subducti pili conglomerantur, & distenti priorem iterum figuram adipiscuntur? Nonne *lanei* velleris crinium soboles eadem ad sensum elasticitate [an potiùs dixerim motu vitali] gaudet? quod ergo in genere de corporibus ceteris diximus, idem de *lana* pexata & vestiendo corpori dicata repetimus. Illudque eò faciliùs, quò inde clariús, edocemur, elasticitatem & robur sive in *laneis*, sive in aliis corporis animati pilis, diversas esse prorsus proprietates. Siquidem 1. Filum contortum debilius est iisdem filamentis in fasciculum collectis, tum quòd non omnia simul trahantur filamenta; tum quòd directio tractionis obliqua sit; tum quòd ipsa contorsio filamentis componentibus vim inferat. Sané licét primo aspectu certum videatur, chordam, quò magis intorta est, eò majus pondus sustinere, quia eò majorem diametrum habet, quàm diametri primigeniorum filorum: tamen acutissimus *Reaumur* credit, in eaque nos sumus opinione, torquendi actionem, chordæ vim roburque multum infringere, ut qua flexione complicationeque villorum plures, debilioresque filorum contactus rumpenti vi exponantur. Quidquid tamen ea de re sit, quod ad *elasticitatem* spectat, quantò faciliùs chorda convoluta, & in repetitos circulos abiens, quamvis languidior alia, in longitudinem protracta, distenta, & elongata illa fibra, pristinam, cessante causa distrahente, quantò faciliùs, inquam, priorem recuperat figuram?

2. Ad gratum dein, affluentemque capillorum ornatum animum oculosque converte, qui jucundam Puerorum quorumdam alunt comam: ut enim in cincinnos mirè circa calvariam ludentes abeunt! Ut cocleatis annulis sinuati capilli, tamquam calamistro inustam infantilem cæsariem adornant! Quòd si capillorum descriptos cirros diducas, & elongari coegeris, cedent utique, & extendi se sinent; ut tamen

post

post diductionis conatum, quàm celerrimè ad congenitam plicationem flexionemque redire videas. Jam verò quid Infantium corpore debilius, quid laxius cogitari posſit? Adeout tenellæ huicce ætati fibras laxiores, & inertiores tribuerit *Boerhavius*. (*a*) Patet ergo, *elaſticitatem*, & robur, & viceverſa immutatam *elaſticitatem*, & inertiam fibrarum animalium, quæ pro diverſo ortu varios producunt effectus, diverſa quoque definitione eſſe donanda.

3. Notavit, quem mox citavimus, ſummus *Reaumur*, (*b*) quod quando vertibulo laxè circumducuntur fila, iſta criſpantur, & villos elaſticos undique proferunt, qui ubi ſtrictiùs, & compactiùs inter ſe uniuntur glomeranturque, mox prolabuntur, inque vicinos villos comprimuntur, amiſſa elaſticitate. Laxioris ergo fabricæ panni, fibrillis magis elaſticis muniuntur, quàm qui *fullonicam* preſsionem experti ſunt; quique proinde craſsioris ſubſtantiæ, denſioris, & fortioris contextus cenſendi ſunt: ſi verum eſt, cohæſionem & robur faſciculi, compactu multarum fibrarum in unicam maſſam, ſuperare robur omnium fibrarum. (*c*) Ratum ergo manebit, aliud eſſe corpus *elaſticum*, aliud *robuſtum*; illudque in pilis quibuſque verum eſſe, quàm quod veriſsimum.

III. Cùm ergo filorum criſpatio, capillorumque convolutiones *elaſticitatis* dotes meliùs clariùſque obtineant; *Vide ſupra* §. I. II. Videndum nunc, quibus de cauſis, quodcumque pilorum genus, & ipſa *lanea* fibra, in cincinnos evadere, atque elaſticitatis potentiam exercere poſsit. Et 1. quidem ignis occurrit, qui ſuccos humidos abſumendo, criſpationem promovet. Sic ſubodorata flamma, vèl longiùs adſtans candelę accenſę capillus, cito torquetur: ſic in Ganeonibus, qui comam ſuam egregiè, & luxurioſiùs, quàm modeſtum probumque decet, nutriunt crines ferro contorti calido, vel acu ignea criſpati vibrantur. 2. Frigore mirum, quan-

(a) *Aphor. de cognoſcend. &c.* 37. (b) *Memoires de l'Accademie des Sciences anneè* 1710. *p. m.* 505. (c) *Gorter Compend. &c. tractat.* I. *tom.* 1. §. XVI. *p. m.* 8.

quantum adjuvatur presens elasticitas. Nullus quippè pilus ex cutaneo corporis animalis cribro egreditur, contortus, atque elasticus; sed bulbilli, ex quibus pilus componitur, molles muccosi, & tantum non diffluentes observantur. Verùm stamina pili substantiam efficientia, ubi primum cutis squamulas disrupit, jam durescere, gracilescere, & crispari incipiunt. *Cap.* II. §. v. Aer deinde nostra corpora ambiens, frigidior est sanguine nostro. Et hæc est causa *crispaturæ* filorum pilorumque naturalis. Sed qua proportione, ex illa minima corporis particula difflatur quod humidius est, eó magis illa indurescit, ut ad *fragilitatem*, quæ species debilitatis est, propiùs accedat. 3. ut vitrum corpus fragilissimum, arte ductum in filamenta subtiliora Araneæ filo cohæret, estque flexile quoquovorsum minima vi in spiras absque ruptura; adeout fictitiam, ex vitro in fila ducto comam, viderit *Vansuvieten*, (*a*) in qua vitrum absque solutione poterat in capreolos crispari. Ita eam esse causam puto, quare Infantibus adeo connaturales capillorum capreoli esse soleant, quòd scilicet singuli nascentes capilli summè subtiles sint, & infinita penè filum componentium adtenuatione in exilissima filamenta ducantur, adeo ut amissæ figuræ iterum suscipiendæ omnium corporum aptissimi meritò habeantur. 4. Major a locis cutaneis distantia causa est contorsionis; eâ enim fit, ut extremitate sua capilli, pilique omnes, illâ præprimis, quæ corpus non contingit, capreolorum ad instar convolvantur. Id observationes quotidianæ illustrant: longiùs enim, atque remotiùs a corpore animalis in glomerem abit *lana*, ut quo loci ab humidis fontibus, & succosa radicula §. II. distans, difflationi suarum partium favere videatur.

IV. Ratione contraria contingit, ut pilosi villi, sive *lanei*, sive serici, sive *bombycini*, *elasticitatem* amittant: ut I. si humidum inter eorumdem interstitia abundantiùs niduletur, vel aliquo oleoso humore laxante textilia saturentur; hinc chordæ humidæ minùs crinitæ sunt; hinc qua parte exundanti cuticularibus fistulis, illinientique oleo patet *laneus* pilus in ove

(a) *Tom.* I. *p. m.* 39. §. 20.

ove, ibi minùs contortus animadvertitur, & debilem elasticitatis nisum exhibet. Si 2. Calor, liquorem in cavitate staminum *lanearum* exiguissima contentum adhuc, *Cap.* II. §. VI. justo fluidiorem reddiderit, undè remotior fibrillarum villosarum, a se invicem locatio, & summa flexilitas cum impotentia reditus. Si 3. fili, pilive componentia elementa, crassiorem truncum effecerint, qui tantum abest ut flecti dein, contorquerique possit, ut potiùs fasciculatim collectas, & laxé inter se unitas fibras repræsentent. Demum si 4. origini suæ propior fuerit vellus; ea quippe in parte cùm repant nervuli cutanei, & antea involucris tecti, mox pandantur, & rete porosum *Malpighianum* dictum efficiant; videntur sanè majorem insensibilis sudationis copiam proritare. (*a*) qua emollita, pili nascituri, vel jam nati primordia in longum potiùs educantur, quàm in breviùs cogantur.

V. Vidimus quid in *lanea* fabrica *elasticitatem* constituat, quidve eamdem imminuat; *Supra* §. III. IV. Videndum nunc quid est quod firmioris texturæ pannos efficiat. Profectó Ars *Fullonica*, de qua supra, *Cap.* I. §. v. interstitia *lanea* complendo, crinesque acervatim addensando varium gradum firmitatis impertit. Inde enim futurum est, ut humidum inter partes *lanæ* contextæ restitans auferatur; ejusdem elementa arctiùs ad se invicem compingantur; si quid glutinosi in villis remanserit, tenacius reddatur; augeatur vis attractrix inter solidas *lanæ* molleculas, & majore pressionis momento pili antea recti complanentur; sicque durius ad contactum indumentum fiat.

VI. Ex hactenus dictis colligere est 1. indusia, & quodcumque vestium genus, ex *lana* laxiùs pexa textaque factum, ad stimulanda cutanea vascula aptissimum esse: cúm enim ex omni superficiei suæ puncto, confertissimas setas, easque assurgentes, & aculeatas ejaculent; cumque frequenti corporis circum volutati motu, momentum aliquid ad agendum concipiant; cumque tandem vix in cutis, qua longe latèque patet Area, ullum spatiolum concipere sit, quod sen-

(a) *Gorter de insensib. &c. Cap.* III. §. VI. *p. m.* 11.

ſenſu careat; non improbabile videtur, ſi prædicta iſtiuſmodi Induſiorum *laneorum* ſpecies, & figura cuſpidata qua inſtruitur, & rudi villorum cutaneorum contractione inter induendum, nervulos cutaneos huc affluentes, eoſque maximè ſenſibiles, *vide ſupra in hoc capite* §. II. III. ingrato quodam ſenſu afficiat, atque moleſtè percellat. 2. Intelliges craſſos, & *Fullonum* opera compreſſos *pannos*, ad ſtimulandum irritandumque nervoſum genus, impares prorſus eſſe; ſed eoſdem ad frictionis vicem ſuſtinendam mirè idoneos. Cùm enim fricari corpus ab alio nequit, niſi alternè prematur, & dein propria vi relaxetur, cùm pori vacuo aere pleni fricandi premendive virtute deſtituantur prorſus: patet momentum *frictionis* in corpore, quo partes fricantur, a mole, & pondere maſſæ motæ pendere. Hinc cùm pexe densè conſtructę, & pilis ſingulis in unam planam maſſam congeſtis conſtantes, pauciora vacuola obtineant, graviores, & latiores ſint, quàm qui tenui raroque, & tranſparente *laneo* textili conflatę ſunt: Liquidò patet, prioris generis veſtimenta, ſi induantur, poſterioribùs, *frictionis* munus præſtantiùs obire poſſe. Inde rubedine cutem ſuffundi, & ab exutis etiam veſtibus calorem, motumque in villis oſcillantibus relinqui videmus. In ſumma acumen, quo operantur quædam veſtes ſetis erectis lædentibuſque conſtantes, *hìc* §. VI. *num.* 1. uni puncto applicatum, potiùs pungere, quâm perfricare aptum eſt. Defricant autem ea, quæ corpori detergendo admota, partes ejus immediato preſſu tangunt, preſſaſque ire, atque redire compellunt. Sed hac de re copioſiùs infra redibit ſermo. *Cap.* XII. §. IX. *in propoſition. ſecunda.*

3. Habes utriuſque ſpeciei amictus *laneos*, corpori ſuperinjectos cutem ſubditam *calefacere*; dum unius ſpeciei veſtimentis cooperta cute, ſenſitiva ejuſdem vaſcula, ab receptis intra ſe figuratis *lanæ* apicibus ſtimulata, circumfuſam nervulorum prolē ſuccutiunt, atque motum, qui princeps eſt caloris cauſa, incitāt. Accedit huc, quod credibile eſt, calorem hominis, ut aera contiguum corpori ejuſdem calefacit, (*a*) ſic contegenti tunicę calorem impertire eòque celeriùs faciliùſque, quo pan-

(a) *Boerhav. chem. tom.* 1. *p. m.* 104.

nus indusii tenuior fuerit. Quoniam verò talis vestis corpus elasticum est, ut vidimus; II. §. *supra 6. Coroll.* 2. idcircò postquam vi vitæ calefacta fuerit, semel superinduta, possumus credere, diù dein retinere tales excursus, & introcursus in suis intropressis, & resilientibus particulis prominentibus, & elasticis, atque ita continuare motum ignis: Ut semel percussa chordâ diù tremores, & icta campana etiam diutissimè retinet undulationes sonoras auribus percipiendas. Quem nonnulli panni *lanei* solo prominentium suorum pilorum vibratili motu calorem in corpore animali producunt; is alio genere vestis *laneæ* crassioris, ope solius affrictus generari potest; qui tritus, a frictione ortus, calorem dare natus est. In genere autem ab hac applicatione calor in corpore nostro percipitur; ut cujus prima causa est ablatio refrigerii, dum aer corpus animalis circumalluens, utcumque arcetur. Verùm hæc fusiùs infra edisseremus *Cap.* XII. §. VI. *in proposition.* I.

4. Evincitur, quæcumque, de *lana* ortum ducunt operimenta, modò rudi partium externarum corporis contrectatione frictionis officium adimpleant, *hìc* §. VI, *Coroll.* 2. variæ molis corpuscula minima, velut quasdam velleris tomentosas molleculas exhalare posse, quæ sensim aggestæ cutis poros infarciant; quibus occlusis, non modò sordes pingues supra cutis superficiem collectæ manent, verùm etiam canaliculi cutanei, mora aquosioris transpirationis emolliti flexilioresque facti, debiliores evadent, quàm ut transpirabile extrorsum urgeant: unde utroque de nomine *Sanctoriana* difflatio, parcior, tardior, difficilior futura est.

VII. Experimenta numeris superiùs citatis, *Cap.* IV. §. II. *num.* 3. 4. 6. allegata, communem esse, & angustissimis tubulis, & pannis *laneis*, sugendi attrahendique potentiam apertissimè ostendunt. Quis enim nescit, inter minutissima, quæ relinquunt fibræ *laneæ*, è quibus vestes constant, spatia humidum assurgere, dispergique; ut intra tubulos capillares, & laminas proximas olei guttula, vesti ex animalium partibus affusa, longè lateque diffunditur, & velut ab illis partibus exsugitur? Neque ad hujusmodi *suctionis* apparitionem

opus

opus eſt, ut aſcenſurus liquor cavum ſyphunculi benè efformatum offendat; de quocumque enim *Philtro* deſumatur portio, oblatum liquidum ſemper trahetur, aſſurgitque ſemper. Dixi *philtro*: Plura enim proſtant corpora, quæ etſi poroſa ſint, virtute ſugendi carent omnino, niſi in capillares canaliculos conformentur. Alia dantur quamplurimis foraminibus pertuſa, nullam tubuli trahentis ſpeciem præſeferentibus; ſed quibus tamen ille ineſt ordo, ea partium configuratio, & diſpoſitio, ut *tubulorum capillarium* ritu, rapere ſurſum liquidum poſsint. Hujuſce generis ſunt veſtimenta *lanea*, & *Bombicina*, & goſsipio facta. Supponimus itaque, id veſtium genus humidum inhalare, parum ſoliciti de natura, & indole *attractionis*; an ſcilicet phenomenon ſit, cujus cauſa lateat, vel princeps, & altera poſt *Impulſionem*, omnibus innata corporibus. Neque illas de ſuctione quæſtiones attingere, Noſtra intereſt, cùm de illis alibi ſermonem inſtituerimus copioſiorem. (*a*) Latus enim hic ſeſe panderet campus, in quo lætiùs fortè quàm utilius exſpatiaretur *Oratio*. Sive ergo *lana*, & ex hac fabricata pallia, veluti totidem capillares tubi ſpectentur; *vide ſuprà* §. II., *&* *Cap*. II. §. V. VI. ſivè informem pororum maſſam attollendo liquido aptam in ſinu ſuo foveant, ut acervus arenæ, qui in ſuperficie ſuperiori, aſcendente ſurſum aquâ madere videtur: perindè enim eſt, neque fimbriis veſtium harum, aqueo humori expoſitis, omnem ſugendi liquida virtutem nullus ſanè mentis inficias ibit. Porrò ratio *experimenti tertii* patet: nam quamvis impexa *lana*, & faſciculatim tantùm ordinata, ſeriem tubulorum anguſtiſsimorum verè *capillarium*, & juxta ſe poſitorum repræſentet; nihilo tamen minùs conſtat experientia per illam ſtaminum *laneorum* multitudinem, ægriùs parciùſque aſſurgere liquidum, quàm ſi eadem filamenta, ut in textili *laneo* contingit, contorquerentur: tunc enim verò, contorſione illa filorum e-

venit,

(a) *Vide tractatum noſtrum de balneis animadverſion*. VIII. §. II. *num*. 3. item in tractat. *de hepat. animadverſion*. XIV. §. III. *num*. 9.

venit, ut internæ villorum cavitates, ſerpentinos offerant meatus liquido ingreſſuro; quibus viarum gyris liquidum quieſcens, addito veluti virium robore idemtidem ad ſuperiora ſtaminum loca impellatur. E contra veró, ubi *lana* filatim, & in longitudinem ducta aquam tangit, aquæ V. G. jam elevata columnula, gravante & deorſum pellente ſuo pondere, nequit amplius attolli, ſed fatiſcente quaſi aſcenſionis efficacia, mole ſua corruit. Quod verò humecta fimbriâ *lanea* citiùs emergat ſupra libellam liquor, quam per eamdem *lanam* ſiccatam, id ex quadam analogia proficiſcitur contenti in interſtitiis *lanei* panni liquoris, cùm aſcenſuro: eadem qua videmus ratione, vaſi oleo, & vino pleno, ſi immergantur panni cujuslibet *lacinię*, quarum una oleo, altera vino imbuta fuerit, priori oleum non vinum, poſteriori autem vinum non oleum adhærere: qua etiam conſtat, binas aquæ guttulas, inter ſe citiùs faciliùſque coire, quam cum aliis exoticis corporibus. Quando autem *Analogiæ* nomen uſurpamus, phenomenon intelligimus, cujus rationem, & cauſam profundè nos ignorare non diffitemur.

VIII. Ratio quarti experimenti, *vide ſupra cap.* IV. §. II. ex eo erui debet, quod eodem manente *laneæ* compagis pondere, ſi ſuperficies eodem tempore creſcat, pori canaliculorum ſugentium indolem æmulantes naſcantur quamplurimi; utpote quod in tali caſu elementa *lanæ* ſolida debiliori inter ſe cohærentiâ donata, magiſque a ſe diſtanſtia vacuola variè intorta relinquant, abripiendis intra ſe liquidis idonea; docent enim præfata a nobis ſupra, *Cap.* I. §. III. IV. V. ex filamentis, ſtaminibuſque *lanæ* primigeniis, multifariã intertextis, & fabrica, telæ *laneæ* cõponi primordia, atque ex iis filis majores, eoſque denſiores, laxioreſve filorum faſciculos prodire, ex quibus demum arte plicatis, ac contortis ad opus intextum poliri, abſolvique vellera. Sed illa filamenta ſibi invicem adprimi nequeunt, quin interſtitia, meatus, poroſitateſque intercipiant eò majores, vel potiùs numeroſiores, quò rarior contextus latiorem ejuſdem panni copioſiori humido exſugendo parem ſuperficiem obtulerit. Dixi, *numeroſiores*, quippe corpus omne non ideo magis *po-*

rosum censetur, quia poros patentiores habet; interstitiorum canaliculorumque quidem copia sæpè compensat, imò excedit in hoc, eorumdem magnitudinem in alio corpore. Obturaculum ex subere factum, quantacumque vi collo lagenæ indatur, & comprimatur, non ideo densius, magisque compactum evaderet, quàm si ex ligno quolibet construeretur: poris ergo suberis major inest capacitas; & tamen nihil proprium, vel coercendis halitibus, ex liquore in lagena contento emissis, conducibilius est, eodem obturaculo ex suberina substantia constructo. Verosimilius ergo videtur, pororum in alterutro obturaculo amplitudinẽ, ab horum frequentia in altero suppleri. Quando *Aqua Regia*, quæ aurum dissolvit in minima, argenti foramina respuit; dicesne qui hæc intueris, argenti corpus apertiores meatus gerere, quàm aurum? Si ita se res habet, cur ergo atomis menstrui prædicti, quibus in densissimum aurum patet aditus, iisdem in multó flaccidiorem argenti fabricam prohibetur ingressus? (*a*) An non præstat, confertiores esse, & numerosiores argenti spiracula asserere, neque forté illis cognatos, qui in auri substantia continentur? Simile quid accidere arbitror, dum intacta duarum *lanearum* portionum latitudine, vel dimensione, adauctum pondus, majorem humidi copiam suctu elicit, ut in experimento præsenti ostensum est. Quippe quamquam, propter majorem panni gravitatem, corpuscula *lanea* ad se propiùs accedentia foramina strictiora habere videantur; possunt ea tamen ad incredibilem copiam assurgere, quo impressis suctisque humoribus, si non amplitudinis, at saltem frequentiæ pororum respectu, majus spatium concedatur.

IX. Si autem Gossipium crudum cum infecta succidaque *lana* comparemus, inde recto adhibito ratiocinio detegemus, gossipii compagem laxiorem, molliorem, spongiosioremque esse non modò, verùm etiam villis summè cedentibus, flexibilibusque construi: hinc duo sequi videntur. 1. Quod ratione majoris apertionis pororum, haustum humidum non retineat, sed vel debilius attollat, vel imbibitum, continuó elabi

[a] *Nollet: leçons de Phisique tom.* I. *p. m.* 110. *sequent.*

elabi è ſuo gremio ſinat. *hìc* §. VIII. Quod 2. ſumma qua goſsypium pollet, præ *lana* villoſitate in apicibus filorum ſuorum externè prominentium, tenuiſsimam humidi partem Roris ad inſtar coerceat, quin ad ulteriora, & interiora adire eamdem permittat. In *lana* verò etſi villi undequaque, ſetarum more, eleventur, penetrantem vaporem arcentes; *Cap.* I. §. III. probabile tamen videtur, poſt indicatum experimentum, *hìc num.* 6. *ad* §. II. eos non ità uberiores eſſe ac un *Xyllo*, ubi denſiſsimo eorumdem agmine, ſuctioni oblatæ fortè humidi partes, in externis apicibus retinentur: non abſimili ratione, qua roriferæ aquæ guttulæ ſuper tomentoſam foliorum quorumdam faciem ſolitariæ ſtare, vel inter ſe coeuntes, grandiores guttarum orbiculos formare videntur, ſicca penitùs ſubjecta folii ſubſtantia manente. Indè patet ratio ad experimentum ſexto loco ſuprà recenſitum.

X. Ex hucuſque dictis colligere eſt: *hìc* §. VII. VIII. IX. 1. Cujuſcumque ſpeciei amictus *laneos* trahere humidum; laxiores equidem minus, quam denſiores; & inter poſteriores magis eos imbibere, qui *Fullonum* officinis extracti graviores in ſpecie evaſerint; vel qui tortis, diductiſque ſtaminibus, quæ innumerabilia ſpatiola comprehendunt, contexti cernuntur.

2. Ex ſuppoſita ſpongioſa pannorum *laneorum* textura, ea qua hìc explicavimus ratione; §. VIII. IX. operimenta corporis indè confecta, in aquam immerſa, vel vapori expoſita, ex liquoris imbibitione, illicò tumefieri.

3. Patere indè §. X. *Coroll.* 2. viam ab una panni facie, ad alteram; cùm liquidum a porulis ſtaminum alterutram panni faciem nectentium emiſſum, in objectam, & averſam, poruliſque pertuſam alteram, nullo repugnante incurrat, atque ſeſe inſinuet: eodem prorſus modo, quo videmus loca, aquæ-ductibus ſubterraneis proxima humeſcere; quod ſupponit neceſſariò inconſpicuas aquæ atomos illorum canalium meatus tacitè pervadere: quo cernimus, arenam aggeſtam inferiùs madidam, in ſumma actutum ſua ſuperficie humectari. Itaque in caſu noſtro nihil impedit quominus tenuiſ-

nuisſimæ Lympharum partes per pannorum ductus, quaſi totidem ſpiramenta, ultrò citroque meantes trajiciantur.

4. Poſita illa trajectione *Coroll.* 3. abſorpti cujuſcumque liquidi, ſi pannus concutiatur, nihil quidquam humidi reddere cernitur; ſed ſi *Texta ex goſſipio* vel *lana* toto ſuo vellere instructa, facta agitentur, adhærens humidum inſpergunt, redduntque; adeo ut ſi ſummis digitis contrectentur, liquorem dimittant, quàm facillimè, dum in internis partibus nihil adhuc humiditatis inſpiraſſe videantur. Dum autem eodem villoſo cortice exuti *Panni* ad trahendum liquidum uſurpantur, altiùs idem combibunt, neque adeo facilè eructant.

XI. Quinti experimenti in eo capite recenſiti *Cap.* IV. §. II. ratio patet conſideranti, in rariori pannorum fabrica, villos, utpote magis contortos, *Cap.* I. §. IV. majori *elaſticitatìs* niſu gaudere. *hìc* §. III. Hinc ubi a prelo comprimente ſemel liberati fuerint, rurſus a ſe invicem recedent; & poros, quos Tubis ſupra comparavimus *capillaribus*, *hìc* §. VII. capaciores exhibent, arripiendis, coercendiſque intra ſe aſſurgentibus liquidi globulis impares. Quippe clarum eſt, liquoris elevationem in tubulis eſſe, in ratione diametri canaliculorum inverſa. (*a*) Quoties verò Torculari craſsior pannus *laneus* exprimendus offertur; quoniam penicilli, & crinium *laneorum* glomeres comprimuntur undequaque, neque tanta elaſticitate, quanta opus eſt ad reſiliendum donentur: *Cap. ſupra* IV. §. II., *&* *hìc* §. IV. fit, ut interſtitiorum, vel ſyphunculorum ſugentium cavitates tantillæ exactè impleantur, in arctiora ſpatia poruli cogantur, & diametrorum figuræ anguſtiores evadant; verbo maſſa tota magis conſolidetur, & prior panni moles, multùm imminuta appareat. Qua equidem obſervatione certum habetur, quantitatem tubulorum imbibentium in craſsiori, & magis compacto panno, per vim humidum exprimentem, majorem fieri; adeoque partes aquæ, adjuvante fluoris ponderiſque potentia per tubulos *illius panni* facillimè admitti, & tranſuda-

[a] *Nollet. ibid. tom.* II. *p. m.* 406.

dare, admiſſas autem difficillimè indè effluere, expellive poſſe.

XII. De facultate autem nigri *Panni*, ſupra memorata, *hìc* §. V., non eſt quod hìc rationem ſubjiciamus. Unus ad inſtar omnium ſufficiet nobis Boerhavius inclytus. Ille enim expertus eſt; ignem a Sole determinatum, corporibus nigerrimis, quæ reperiuntur, ſi excipitur, impreſſum hærere una cum ſuo calore in iis diù retentum. Obſervavit etiam quod ſi veſtis exterior candida ſit urente Sole, accumbens, corpus quàm optimè ab æſtu defendit; ubi contra nigra veſtimenta, ſuffocante calore idem infeſtant. Sed & notabile eſt obſervatum, inquit, (*a*) eorum qui *Pannos de lana conficiendo, victum quæritant, quod ſi eodem tempore, & loco madidi ii ſuſpenduntur ad eumdem Solem, Ater illicò calebit, fumabit, exſiccabitur; candidus quàm diutiſſimè aquam ſuam detinebit; reliqui verò tantò iterum deſiccabuntur lentiùs, quò calore vivaciore fulgent*. Hactenus vir ille, cujus effata, licèt ſolis obſervationibus innixa ſint, ratione tamen non carent, quam nos in ſequentibus, ubi de colore *Pannorum laneorum* ediſſeremus, retegere conabimur.

XIII. Ex notatis modò §. XI. XII. intelligi poteſt 1. quare in univerſum præſtat denſiorem *laneam* veſtem, quam delicatiorem, & contextus ſpongioſoris, ſibi inducere. Prior enim plus a corpore animali ſubtùs exhalante ſugit, minus verò humidi excutit. Poſterior autem, quod aſſumpſit ſemel, facili de cauſa è porulis ſuis elabi permittit; quòd ſi poros cutaneos, ut ſemper fit, apertos inveniat, nullo negotio iiſdem humidum immittit, cum ſubſequenti auctæ corporis humiditatis noxâ. Deinceps 2. ſcitur, cur ceteris paribus, veſtimentis *lanam* rudiorem excipientibus, tantò faciliùs, & citiùs perſpirabilis jacturam experiamur, quantò illa nigriori *colore* fuerint imbuta. Nam talia indumenta longè citiùs calent ab eodem corpore animali; imò quoque, & fortiùs incaleſcunt per vitalem ignem; omnium etiam citiſsimè exſiccantur, ubi aqua, vel aquea animali evaporatione fuerint madefacta, quod obſervatis quotidianis conſtat.

XIV. Alteram experimentorum claſſem, quæ in me, ipſe

[a] *Chem.* ~~*tom.*~~ I. *experient.* XIII. *p. m.* 117.

cepi, jam tempus eſt; ut explicandam aggrediar. Fatendum quippe eſt, *experientia duce*, calidiorem *aerem* humidiora corporis noſtri abſumere, adeoque clareſcere *a poſteriori* rationem, qua in experimento ſuperiori, *Cap.* IV. *Experim.* I. *ad* §. IV. abſorptum ab Induſio *laneo* ſudore, circumfuſus ambientis calor adeo hauriebat, ut rectum inde de inſenſibilis tranſpirationis copia judicium ferri minimè poſſem. At veró hujuſce phenomeni, ſi *a priori* ut ajunt, ratio indagetur, oportet aeris circumſtantis maſſam, velut ſpongiam conſiderare ad ſuctionem liquidorum comparatam. Neque enim aerem fluidum eſſe compreſsibile negabis umquam. Quamcumque figuram ejuſdem ſpiris impertias, numquam illæ inter ſe conjungentur ita, ut inania ſpatia excludant. Adſunt ergo per totam fluidi aerei maſſam, ſpatiola ſe mutuò excipientia, continua, & ex quibus tubulorum quorumdam congeries emergit, variè contortorum, plus minuſve implicatorum, & in diverſa anni tempeſtate *Capillarium* munus obeuntium, juxta diverſam aeris denſitatem, atque demum multiformi materia replendorum. Non mirum ergo ſi aer corporis noſtri, dum *lana* ſe induit, reſpectu, canaliculorum capillarium (*a*) vicem ſupplendo, trans *lanei* tegumenti ſpiracula means, exſudantem halitum abſorbeat, illumque diſsipando, corpus adſiccet. Quod ſi non placet ratio *abſorptionis* in aere, ex indole, & proprietate *tubulorum capillarium* deſumpta, aliam ineamus, quæ ab alio fonte deducitur; nimirum ut ignis elementa corporum a ſe invicem removet, & ipſa metalla in omnibus ſuis particulis recedere cogit; ſic aerem rariorem efficit, capaciorem, vacuolis ingentibus conſpicuum: hinc talis aer corpori adplicatus, unde non levi virium momento perſpirabile effertur, villos *lanæ* pervadit, promptiùs copioſiúſqe halitus recipit, & quoquovorſum diffundit.

XV. Deduces inde 1. adſpirationẽ hujuſmodi aeris creſcere in ratione ejuſdem caloris: Quamvis enim nemo in aere ſe ipſo calidiori vivere poſsit, idem tamen aer juſto calidior aliquando notatur, quàm ad rectè tuendam valetudinem requiritur.

(a) *Nollet Leçons de Phiſique tom.* II. *num.* 1. *p. m.* 440. 445:

ritur. In quo caſu, eodem integumento *laneo* carne velata, conditiones memoratæ adaugentur, *hic* §. XIV. & aer ad abſorbendum è *lana*, quidquid halituoſum eidem inhęſerit, aptior futurus eſt.

2. Emiſsionẽ difflationis inſẽſibilis trans filamẽta indutæ *lanæ*, & ejuſdem diſpendium per vaſtum aera, adaugenda fore ceteris paribus, prout corpus tenuiori rariorique veſte veſtitum fuerit. Elati enim e corpore jugi ploratu vapores, cúm per ampliores, ut ſupponuntur, *lanæ* meatus tranſeant, nulli parti villorum adhærent; ſed ut ſunt volatiles, & quietis neſcii, nec ab inanibus ſpatiis coerciti, ſimul atque effluunt, nulla morâ in diffuſum aera ſparguntur.

3. Imminuendam pari paſſu iſtam inconſpicuam ſudationem, & abſorptionem ex parte aeris, quò *pannus laneus* magis fuerit craſſus. Quo enim momento materia perſpirationis per villos aditum in aera quęrit, eodem, variè complicata fibrillarum *lanearum* ſtamina impingit, egreſſum lapſumque morantia; indè difficilius avolat, & deperditur, ſed per laterales ſinus, & fabricæ cuniculos pergens, *pannum*, *Confer. hic* §. XI. magis humectat.

4. Aerem calidiorem, ex ſaturatis exhalante materia veſtimentis, eó magis auferre, quo illa materia volatilior fuerit, & ipſi aeri miſcibilis, minus verò abſorbere, quo perſpirabile, ad fixiorem indolem vergerit. Perſpirationis enim animalis aliqua pars levior avolat, ponderoſa verò adhæret, inquit Sanctorius; (*a*) levior item perſpirationis materies ſolo afflatu coinquinat, ut in *Morbilloſis*, *Varioloſis*, *Peſtilentialibus*, *Endemicis* morbis videre eſt; gravior autem, & craſsior, immediato attactu ſanos inficit, ut in *Lue venerea*, *Scabie &c.* hinc *panni lanei* denſiores, dum omne perſpirationis craſsius, & majorem partem tenuioris retinent, *Corol.* III. ad propagandam corporis infectionem in Sanos aptiores videntur.

5. Non ideo tamen cenſendum eſſe, *pannos laneos*, rariùs laxiùſque contextos, omnem quam in ſe receperunt ſemi-

[a] *Aphor. ſtatic.* 75. 76. 77. *edition. Gorter.*

minii inquinantis materiem; in circumſitum aera evomere. Etiamſi enim virulentum miaſma, corpore emiſſum per villorum *laneorum* intercapedines liberè, volatile cum ſit, permeet, videndum an aer, cùm illo cognationis analogięque fœnus habeat. Compertum enim eſt, poroſa corpora non omnia indifferenter attrahere. Aurum duriſsimum attrahit hydrargirum; Lapis Magnes, ferrum: ſed ſpongia rariſsima, nec ferrum, neque hydrargirum allicit trahitque. Quare fieri poteſt, ut aeris ſpongioſum corpus halitibus imbibendis peſtiferis, quamvis ſummè volatilibus, ineptum ſit, quo tempore longè craſsiores molleculas, ex Regno triplici eductas, intra loculos ſuos coercet.

6. Inferes tandem quid ſentiendum ſit de iis, qui Phtiſicorum Peſte, & ſimilibus morbis correptorum veſtimenta ſola præmiſſa ventilatione purgari, mundarique poſſe cēſent, ut abſque ſanitatis detrimento a Sanis dein impunè geſtari poſſe arbitrentur. Errant enim toto Cœlo, neque Concivium ſuorum tutelæ ſtudent ex animo: tum quòd ob indefinitam materiæ diviſibilitatem, etiamſi continui miaſmatum ab infecto integumento prodeant rivuli, non avolant tamen ut in totum eoſdem abſumi poſſe credamus. Exemplo ſunt odores, qui illęſo plerumque odoriferi pondere diutiſsimè ex eodem exhalant in aera; Tum quod ex dictis, *hìc Corollar.* 5. non omnes, & cujuſcumque generis atomos promiſcuè allicit aer; quare effluviis v. g. peſtilentialibus parcere poteſt, quin eadem combibat, inque Sanorum corpora derivet; Exemplo ſunt Merces infectæ, virus peſtilentiale diu foventes, non obſtante ſuffitione, quæ in hiſce caſibus fieri ſolet. Sed hæc prolixiùs infra ediſſerentur. *Cap.* XI.

XVI. Poſtquam primi periculi a nobis tentati æthiologiam dedimus, ad explicationem ſimptomatū, quæ primos geſtę *lanę* dies comitabantur, accedamus; quæ ſi attentiori animo perſcrutentur, ſuppreſſam ex indumento hoc, corporis ſalubrem perſpirationem oſtendent univerſa. Inde ex cohibito illo ſalutari effluxu augetur ultra modum in vaſis fluidorum moles. Sed inde potiſsimùm afficiuntur vaſa ſanguinea, quód moles ſanguinis cutanei, quæ priùs ob jacturam portionis per hia-

tus

tus cutaneos plurimùm imminuta per venas ad cor revehebatur, nunc ferme tota, quæ per arterias ad cutem appulit, ad cor reducitur. Inde difficulter transeunte cruore ob sui orgasmum, cutaneorum canaliculorum distensio, & a molesto calore, ingrata nervulorum intertextorum vellicatio oritur, *pruritum & ardorem* sistens. Retenta dein acri illa evacuationis *Sanctorianæ* materia, tota turbatur machina, cùm per diversos corporis alveos ingressa, & diversis laticibus immixta, eosdem in abnormes motus cieat. Ex lege postea unionis irregulari facta, ut in cute sic in reliquis locis sanguinis circulatione, hujus ita abruptæ, intercisæ, & inæqualis infortunia magis in cerebro; partibusque vicinis manifestantur; unde inordinatus spirituum motus, & exleges eorumdem in organa sensuum undulationes. Sed præprimis ad Renum vascula, & vesicam, noxæ impetus fluidorum decurrentium manifestæ sunt ex eo, quod ibi supposita acris perspirabilis retenti intima cum sanguine ejusque sero unione, advocato dein impensiori partium illarum calore per totum asperioris duriorisque solito operimenti, vix fieri posit, quin urina, sponte acris, acrior inde effecta, loca, per quæ transitura erat, ad *Dysuriam* usque stimularet. Porrò vesiculæ seminales adsitæ fervorem, & calorem vicinum immoderatum conceperunt, unde expanso semine, & turgentibus ejusdem conceptaculis; præ nimio æstu, ille spirituum ad sensorium commune refluxus factus est, qui Veneris illecebram in simili casu reluctanti, & Christianæ etiam menti obtrudere consuevit. De reliquo, sive *arteriarum* temporalium pulsationem insolitam, sive natam inde *coryzam* spectes, ubique videbis & tumentes citatosque sanguinis illac prætereuntis fluctus, & lateralium lymphaticorum mucum excernentium ab tumefactis pleniori sanguine *Narium* vasis tumultuariam compressionem; indeque Naturam corporis tutelæ invigilantem ita admiraberis, ut quòd salubri in tali casu perspiratione, ex emissariis cutaneis dilatatis, expansis, & multifariam vellicatis effluere desiit, benigna urinæ largiùs fluentis compensatione supplere tentaverit. Non enim exactè, & satis *urina* profluxit, ut sensationem *gravitatis* inde ortam in corpore su-

ſtulerit; vel ſi urinæ copia quantitatem ſolitam tranſpirationis æquavit, gravitatis ille ſenſus ad ſpirituum in illa corporis turba imminutionem, & vigiliam vires diſpergentem potiùs, quàm ad aliam cauſam referri & poteſt, & debet.

XVII. Colliges inde, ſubuculas iſtiuſmodi inter auxilia dietetica recenſendas meritò eſſe, quæ *Calefacientium*, *Moventium*, *Stimulantium* titulo, & virtute pollent. Nam quòd poſtremam ſtimulandi efficaciam adtinet, quæ villis *laneis* congenita eſt, nihil addere intereſt, poſtquam ea res in ſuperioribus noſtris, *Cap.* II. §. VII., *&* *hìc* §. VI. *per totum*, luculenter comprobata fuerit.

XVIII. Quò autem eventus, ſupra recenſiti phenomeni, *vide Experim.* 3. *ad* §. III. *in Cap.* 10., ratio reddatur, adnotandum volo, eum non tantùm cutis propriæ ſordibus, quàm contractæ conſuetudini eſſe tribuendum. Neque enim cute contaminata, in totum ſupprimi inſenſibilem corporis difflationem crediderim; cúm & in ſecunda quoque valetudine fruentibus, vix perfectè illa nitida, & deterſa obſervetur. Porro cùm ob inſolitum veſtimenti genus, tenera in ambitu vaſcula antea ſtringerentur, & pluribus contracta modis morboſas illas noxas inferrent, de quibus mox actum eſt; XVI. XVII. dein autem ob diutinum veſtis *laneæ* uſum, tali tenſioni, & motui aſſueverant, ut retento intùs perſpirabili exeundi libertatem conceſſerint; inde factum eſt, ut optima evaderet *Sanctoriana perſpiratio*, atque liquidorum facilis fluxus, canalium permeabilitas, liquorum in alienos canales aberrantium felices reditus, & per laxatam cutem fauſtus exitus, tutam, malorum ab fluidi ſtaſibus ortorum diſsipationem prædicerent. Sed, & præprimis *lætitia* inde ſubſequens *&* *agilitatem veram corporis*, *&* *agilitatem ad ſenſum* pro cauſa agnoſcit. Levitas enim, ſive membrorum *ad ſenſum* agilitas, non ſemper exigit evacuationem: cùm ad ſtateram abſque imminuto pondere, numquam levius reddatur corpus. Sufficit ergo ſpirituum excitatio ad dexteritatem hanc producendam. In caſu autem noſtro adfuit inſenſibilis egeſtionis, quæ materiam ponderoſam ablegat, reſtitutio; unde corpus ad Staeteram *levius* fuit inventum. Verùm ex conſpiratione anim-

corporisque functionum factum est, ut *leviori* reddito corpore, & humorum massa multò liberiùs circulante, spiritus animales vividiùs propellerentur; quare recuperatæ, merentis quasi languentisque animæ vires, torpidos antea oppressosque, retentæ perspirationis pondere, spiritus instigarunt, incitaruntque, ita ut *agilitatem* ad sensum produxerint, & moderato animum oblectamento gaudioque perfuderint.

XIX. Fidelis illa observatio memorata superiori loco III. *ad num.* 4. *Cap.* IV. summam liquidorum tenacitatem, quam continuata villosi Tegminis usurpatio induxerat, ostendere videtur. Quandoquidem si vasculorum modica, eaque non interrupta tensio, ultima corporis secretiora calefaciendo, & siccando, superfluos absumit humores, fovetque spirituum naturam, quietis & ocii impatientem, unde corporis *levitas* mentisque alacritas petuntur: [XVIII.] ubi autem propter diuturnum, & pravum indumenti morem, insolitam patiuntur tensionem, & liquida nimis adtenuantur, facillimé hinc per quoscumque ductus effluxura; fit ut plus solito humor corpore decedat, & boni quoque humores auferantur. Accedit, quòd opportuna vestimenti *lanei* gestatione, frigoris accessus prohibetur, vapor ex cutis animalis manans, laneis staminibus super incumbentibus *hîc* §. VII. VIII. IX. X. coercetur, externa tubulorum excretoriorum superficies servatur laxa, & oscula aperta. Verùm si hujusmodi liquidi consumptio, eadem manente causa, perseveret, calidiori circumfluo aere, vel ficciori, continuo deperdetur humor ille *Cap.* IV. §. III. *num.* I. & nimis citò, sic ut desiccentur pori bibuli, & expirantes, cutisque fiat magis dura, & ab eodem impetu non aperiantur ut priùs, tenuissima exhalantia vascula. Sed quid dicam *ab eodem impetu*? fallor; Fracta enim vi cordis, ob detractam liquidi copiam ejus cava subeuntis, accidit, ut viscidiores redditi succi tardiùs, difficiliùsque per canales trudantur; inde ægriùs ad cutem perveniant, quamobrem liquido humectante destituta vascula, concepto calore immoderato, arescent. *Pruritus fere nullus* animadvertitur; non quòd liquidum blandius evaserit, sed quòd ad exilissimos cutis ductus stimulandos, ob sui lento-

rem pertingere nequeat. Insuper liquidi tenuioris, blandique jugi & copiosa exhalatione, atque ex instituto inter corporis evacuationes commercio, adauctâ ut una, alteram imminui necesse sit, proveniunt, & *evacuationis alvinæ parcitas*, & *urinæ ardor*, & *sudoris raritas*, & *appetitus dejectio*. Porro, dejectis uberiori perspiratu viribus, & fatiscente cordis potentia motrice, pulsus debiles, & exiles emicuere, qui alternatam illam constantemque in cava cordis humorum confluentiũ, indeque effluentiũ actionẽ, brevi sufflaminandam esse ad syncopis apparatũ inducendũ ostenderent. *Impatientiam autem frigoris*, omni fide superiorem, ex eo censemus, quòd nimia ralaxatione emolliti villi cutanei, & in perpetuo tamquam balneo vaporoso constituti, vel levissimæ auræ frigidiusculæ incursum ea ratione ferre recusent, qua omnis instantanea mutatio perniciem afferre Cunctis videtur. Quo enim canales animati molliores, & teneriores sunt, ut in Delicatulis, & umbratilem vitam degentibus evenit, eo difficiliús aeris externi impressiones tolerare consuescunt: indè momentum contractionis, & dilatationis ab alterno aeris incursu, qui modò frigidus, modò calidus est, notabiliorem, & sensibiliorem effectum, producturum est in tali mollitie, & ita dicam vasculorum *ignaviâ*. Sed quò animalis canales in eodem situ pertinaciùs quiescunt, eò majori labore ad aliam positionem contendunt, seseque restituunt: inde ergo *frigoris*, quamvis insensibilis, molesta nimis sensatio est his, qui *pannis laneis*, diutiùs quám par est, cutem suam foverint; quòd scilicet diutissimè humectata cutis, & exquisitissimo sensu donata, frigidi stimulantis coarctationem quasi a longe prævideat.

XX. Præceptum inde proponitur ascisscendæ & conservandæ consuetudinis, exemplo *vestimentorum laneorum*; Si enim non temeré, & certa sub cautela iisdem utamur, vix, ac ne vix quidem fieri potest, quin fructum insignem in morbis, quibus competunt, inde colligamus: si verò eadem cum virium, sanitatisque offensa geri, quamvis solita, & consueta sint, deprehendamus, subitò de hisce mutandis cogitare debemus. Licèt enim, ut dixi, ratione *contractæ consuetudinis*, & lon-

& longo uſu, congrua, & amica naturæ facta eſſe videantur, cùm tamen contra *Naturam*, continuata reddantur, tantùm abeſt ut harum veſtium conſuetudo retineri, quin potius omninó amoveri debeat.

XXI. Ad cunctas res nonnaturales, *quæ & morborum cauſæ, & ſanitatis præſidia audiunt*, pertinet, quod numero ſequenti *ſupra ibid. num.* 5. protulimus periculum: ſi enim magna fiat, ſubitaque ab una in aliam inſtitutionem mutatio, vix fieri poteſt, quin corpus aliquem indè concipiat morbum: ſenſim ergo, & modicè mutationes omnes in corpore noſtro fieri optandum aut procurandum eſt. Qua uſus methodo, ut pravã illam *conſuetudinem* procul arcerem, non *aquę frigidæ* me commiſi; ea enim deliberatio plurimum difficultatis laboriſque habuiſſet, & morbos mihi peperiſſet: ſed paulatim, & quaſi per gradus detectis corporis partibus, eaſdem aeris externi injuriis ita confirmari curabam, ut moderata, & tempeſtiva habitę dudum *conſuetudinis* permutatione, priſtinum valetudinis ſtatum recuperaverim. Memor legum divini Senis, qui omnem ſubitaneam immigrationem damnat. (*a*) Nam præterquamquod illa medendi norma tuta, & ſecura vulgò, & jure cenſetur, ſi in principiis morbi cujuſvis idea non omninò pateat, per haſce innoxias moras tandem eluceſcet, & quid opus eſt facto citra hęſitationem indicabit. Quæ omnia in me ipſo expertus ſum; cùm enim ob tardigradum fluidorum motum, conceptamque ſoccordiam in fibris muſcularibus *rheumatici dolores* vexare incepiſſent; cùm ob ingentem humidi diſsipationem, ſitis permoleſta urgeret, & febrilis velut calor, pravam *illam conſuetudinem* in aliam, & *naturæ* magis conſonam, vertendam eſſe admoneret; Cùmque demum feſtinationem omnem, ut in omni alia agendi ratione, ſic in medicina faciunda, improvidam, & cæcam eſſe ſcirem: præmonſtratam artem conſultò amplexus ſum, ut quæ, retuſa vi aeris occurſantis, vel congruo ejuſdem in delicatiſsimas cutis fibras impetu, molliùs villos feriendo, contraxerit, & æconomiam animalem inſenſi-

[a] *Section.* II. *Aphor.* 51.

ſenſibili, & cauta illa veſtium mutatione, recreatam inſtauravit.

XXII. Cur autem, *quòd poſtremo loco enarravimus experimentum* ſubuculæ, ut & aliarum veſtium *lanearum* tenuitas; tempeſtatis anni calor, & liquidi calentiſque vehiculi potus, perſpirationem, quam efficiunt indumenta iſtiuſmodi, promoveant, non arduum eſt exponere. Nam 1. certum eſt, *veſtes lanigeras* tenuiùs delicatiùſque cohęrentes, villos magis extantes, & a ſe longé diſsitos habere; hinc ſive quòd cum molliores ad tactum ſint, arctiùs ſubjecta circumambiant ſolida, quæ idcircò meliùs perſpirant; ſive quòd ad pungendum ſenſitiva cutis nervea vaſcula aptiores ſint, undè afſluxus humorum ad corporis habitum copioſior; ſivè quód, cùm amplioribus hiatibus dehiſcant, illectum in corpus humidum, velociùs abliguriant: perindè inquam eſt; ſemper enim abundantior futura eſt inſenſibilis materiæ diſſlatio: 2. Quamvis non me lateat, corpus in aere frigido veſte protectum, plus perſpirare, quàm nudatum in aere calido; (*b*) nulli tamen dubium eſſe poteſt, quin ceteris paribus æſtate plus expiret corpus, quam hieme, undè ratio anni temporis habenda eſt. Tandem 3. ſi aer calidus eſt, ſi eodem tempore *lanâ* veſtitus homo incedit; ſed materia per cutis ſiphunculos eliminanda glutinoſior eſt, quàm ut in minimas, & halituoſas molleculas ſecedere queat; tunc fruſtra ſalubrem tranſpirationem ab hujuſce veſtimenti genere ſperabis. Prima enim conditio ad tutam *perſpirationem* eſt, ut humor probè elaboratus ſit, quò huic excretioni aptus evadat. Illud autem ægregiè præſtant calida liquida internè ſumpta, quæ cohęſionem mollecularum fluidi tollant, æquabilitatem circulationi reſtituant, craſſa diluant, & attenuent, & futuræ per corporis habitum exhalationi, felici cum ſucceſsu coaptent. Norunt Practici.

CAPUT

[a] *Gorter. de inſenſib. &c. Cap.* XI. §. xxxvi.

CAPUT VI.

QUID SUDOR, ET TRANSPIRATIONIS MATERIA,

pro diversa Indole, contaminandis Laneis *vestibus, coloratis conferant, exponere.*

I. Eliquum nunc est, ut explicemus, quo pacto cutis Animalis diversæ Aspirationes, tam ex sudore identidem inde erumpente, quàm ex perenni *Sanctoriana transpiratione* proficiscentes ad varia superinjectæ nudato corpori *lanæ* vitia inducenda possint. Quod sanè Rei quam tractamus præcipuum, & insigne caput, ut pro virili enodemus, juvat sedulò sudorem multiplicem, & transpirationem, sive penès motum, & quietem, sive penès varia componentia diversam, excutere primùm, quo dein clariùs dicenda innotescant. Enim verò, cùm perspirabile in singulis suis partibus non eamdem indolem servet, sed ex variis humani corporis humoribus coagmentatum sit; liquet effluvia ex liquidorum massa prodeuntia, non quidem promiscuè in singulis individuis, juxta diversa temperamenta, & dissimilia Regionum; victus &c. genera ejusdem omninò esse naturæ; sed inter se longè diversam componentium naturam adepta, varias; secundùm dissimiles, quibus constant, vel inficiuntur liquidorum qualitates, atque difformes mixtionum gradus, ægritudinès iis inurere posse arbitramur, qui corpora sua hisce tegumentis obvolvere solent. Nam II.

II. Ut ex omni Telluris puncto, tempore Æstivo Solis ardore, multigena corpuscula aquosa, spirituosa, salina, oleosa, atque exhalationes siccæ cujuscumque generis in editiorem aeris, rarioremque rapta Regionem, futuri *Roris* incunabula præbent: ut dein remittente Solis irradiatione, & frigefacto vespertino, vel matutino aere, dispersa primùm, mota, & invisibilia corpuscula mox congredientia, adhęrentia inter se, visibilis sub forma *Roris* in Terram dilabuntur arefactam excoctamque, plantas irrigant, & animalia, aridumque, & jam rimis fissile solum reddito humore adaquant: ut insuper flante aliquando *Ventorum* vi, ambitui telluris vicina rorifera illa atmosphęra aliò transfertur, & sudum valdeque siccum aera relinquit; sępissimé veró, ut in locis aquosis fossulisque videre est, sursum evectæ molleculę, & in terram deciduæ albis, coactis, densis, humidis opacisque eam nubibus implent: ut dein pars potissima *Roris* aqua est, sed ceterarum inexplicabili multiplicitate rerum chaos est; neque de ejus natura propria aliquid boni potest ita dici, ut illud ubique verum esset: ut *Roris* indoles mirè quoque, & in qualibet singulari Mundi plaga variat, & pro inæquali particularum, quas in aere reperit associatione, alia, atque alia habetur: ut inde in salubri aeris, Solique constitutione, productus Ros, moderato abstergendi, alvumque solvendi robore gaudet; ubi verò depravatus, & a blanda sui indole desciverit, per alimenta sese insinuat, & vitalia organa subeundo, potissimarum *epidemiarum*, afflictionum scilicet certo districtu grassantium, perniciosa causa evadit: ut tandem dum multæ exoticæ molleculæ, e Terraqueo Orbe elatæ, & per aerem undequaque avolantes, salibus aereis corrosivis sociantur, & modo nobis imperceptibili, in liquorem postea decurrunt, qui sub specie *Roris* depluens, & Plantis inhærens, easdem *maculis* diversi coloris sugillat, & ab animalibus ingestus, eadem *pustulis*, *scabiosisque* ægritudinibus inquinat. Consulatur de hac re *Boerhavius*, (*a*) *Arbutnot*, (*b*) item *Fri-*

(a) *Chem. tom.* 1. *p. m.* 251. *&* 394. (b) *Essays sur l'air. p. m.* 7. *&* 86. §. 2. *Chapitre* IV.

Fridericus Hofmannus. (*a*) Item *Ramazinus* (*b*) & alii.

III. Ita non absimili ratione ratiocinandum mihi videtur de Animali exhalatione, quæ invisibilis, & pura, putaque aquâ constans, a vestium superincumbentium *lanearum* densitate repulsa, in patentia vivæ cutis foraminula jugi adfluxu relabitur: Corporis enim sani & diversus calor, & diversa constitutio, sudoris materiam diversam facit: moderatus calor humidiora expellit; ingens verò, salina, & *alkalina* corporis animati corpuscula everrit, quæ si operimenta evaporationis animalis fumum sugentia, ut sunt *lanea* omnia, offendunt, hisce approximantur, & continuo corporis madore soluta, in vitalem laticem cum noxa iterum adiguntur. Quòd si varias colorum, quibus *lana* imbui solet, mutationes sibi uniant, atque associent, quæ a corpore effluunt transpirabilia, variæ tunc *salium dissolutiones*, *mixturæque* oriuntur, quæ, adjuvante naturali humido, in animalis vascula receptæ perniciem afferre poterunt. Quamobrem de sudore, atque transpirationis materia loquens, eam non alteriùs criminis, *si crimen est*, ream esse contendo, quàm ut *sale* quo pollet iisdem dotibus, ac urina gaudeat; (*c*) at qui una cum sudatione naturali miscentur, extraneos tum *exoticos* sales, sive quos prava corporis diathesis genuit, sive quos *lanarum* de more cutem operientium tinctura infudit, hosce ego alterationum omnium, quæ ab hoc capite profluunt, morbosarum aliquando parentes agnosco. Difflationis siquidem materia aquea ut plurimum, & limpida est, tum cutis flexibilitati, corporis mobilitati, humectationi nervearum papillarum conservandæ maximè necessaria, ac opportuna. Si quam verò transpirabile alterationem concipit aliquando, hanc utique ab extraneis corporibus, tum etherogeneis particulis, quæ unà cum illo commiscentur, assumpsit, iisque labefactatur. Illam *alterationem* quidem triplicem facimus; prima quæ in quantitate excedente consistit, quà cu-

(a) *Tom.* v. *dissertat. de Tempor. anni insalubrit.* §. XVI. & XVII. (b) *Constitution. Epidem. anni* 1690. *Dissertat.* I. §. XXXIV. *sequent.* (c) *Haller. tom.* III. *p. m.* 568. *not.* A.

tis vascula summè urgentur plena, & de qua in sequenti Capite agemus; altera, quæ in diversa ex ipsis animalis liquidis, solidisque emanantium noxiorum aliquando, & venenatorum crasi reponitur: Tertia tandem, quæ a dissolutis *salibus* dependet, quibus pannosæ cutis poros ad colores inducendos impleri oportuit. Quæ binæ considerationes in præsentia nostro examini subjiciuntur.

IV. Profectò si attendas discrepantis *texturæ pannos*, liquidi absorptu diversimodè humescere posse, *supra Cap.* IV. §. II. *num.* 2. 3. 4. 5. si transpirationis animalis inexplicatam adhuc, integram, & intimam compositionem advertas, quæ cute exeuns, aerem circumfum imbuit, & onerat, ut aliquando in altissimis terræ cuniculis, quasi fatalis, fossoribusque incumbens, nebulæ coactæ instar observata fuerit; *vide Arbutnot*; (a) si corporis nostri superficiem meatibus undique perviam quodcumque humidum avidè haurientibus; si aerem clausum ab pondere, & gravantis amictus *lanei* mole coercitum, vaporis dein, corporisque innumeris exhalationibus fœtum, minùsque elasticum; si talem demum aerem, humidum factum, *colorum* tingentium, quibus vestimenta nudato corpori obducta non semel colorantur, particulas abradere, divellere, sibique indissolubili nexu unire posse, ita observaveris, inde ut absterso colore *panni* emaculentur: Si enim hæc omnia attento evolvas animo, sedulò, & diu mediteris, nonne nitidam *Roris*, de quo supra *hìc* §. II. descriptionem habebis in illo, qui jugi perpetique e cute aspiratione, eaque insensibili, vel sensibili, efluit humor? Nõne indè liquido futurum cernes imbutus ut ille variis exoticis partibus, & ab operimentis *laneis* detentus, mutatus indè degener factus, inque vasa nostra vectus sęvissima quandoque mala prodat. Quid enim clarius, quid luculentius dici concipique possit, quam *Roris* humana ex cute manantis, sivè ex innatis abreptisque secum molleculis, sivè ex adscititiis, & ab indusiorum labe deductis noxis pravum ingenium & perniciosam indolem sese in machina nostra efferri; dum denuò in-

tra

(a) *ibid. p. m.* 26.

tra vascula receptus calentia, humida, *hiulca*, & sales acres præter morem elatos, stimulique vicem agentes, secum in liquidorum massam adsportans, eamdem commovere, succos turbare, febrem accendere, mox quoque, perniciosa interdum simptomata invehere potest? Inde enim preternaturalis humorum dissolutio oriri poterit, quorum vincula discindi, vel alio modo affici poterunt: inde tot fortè aliás imperscrutabilium malorum soboles, quorum causa vulgo latet, facilè quidem indagari, edomarique posset, si Medicis probè esset perspecta.

V. Ne verò hæc omnia gratis, aut dictatoriè me pronunciasse, quis credat, decet paulò altiús hujusce variæ depravationis sudoris originem, & causas inquirere; necnon aliqua de colorum, quibus *lanę* utensiles inficiuntur, diversitate rimari, quæ plurimorum morborum, ut vidimus §. IV. origo esse possunt, ac incrementum. Atque primo, quemadmodum pro Cœli, Soli, Sexus, locique, corporis & victus, & coctionis, differentia, sudoris materia differt in singulis subjectis, ita quoque à diversis hisce subtilissimę *transpirationis Sanctorianæ* fontibus discrimen repetendum censemus. Eadem enim vascula & exhalant, & sudant in Animali, atque solus major Fluidorum impetus, solaque tubulorum excernentium apertio faciunt, ut qui vapor aqueus, & sensibus inaccessus esset, nunc in guttulas, undique stillantes coeat, oculisque se sistat intuentium. Hinc ediscimur *transpirationem* hance occultam, modò pleniùs uberiùsque, modò parciùs strictùsque effundi; modò fetidiorem, vel peculiaris odoris, ut in *Nigritis* exspirare; modò acriùs olere, ut in *Feminis*, ubi nisi amore benigniùs excipiantur odor ille fit intolerabilis; *Virginum* tamen hic deterior conditio est, aliquando enim non *acidum* tantùm, aut *sulphuratum*, sed *castorei* quid aut *Galbani* redolent; quid quod Virgines *Pecklinus* vidit, quæ quocumque pedem efferrent, allii odorem secum haberent. (*a*) Castarum quoque *Monialium*, ubi somno expergiscuntur, Dormitoria intolerabili nescio quo odore, propriæ exhalationis Nares feriunt. Alia deindè natura est,

 fluido-

[a] *Observation*. LI. *p. m.* 333.

fluidorum effluviorum, quæ de axillis exeunt; alia ex pedibus emissorum, hæcque diversitas penés odorem, & saporem est. (*a*) Visi tandem sunt homines, qui acidum sudorem emitterent. (*b*) Ut omittam, quæ a morbis liquida polluentibus, & istam universalem evacuationem alterantibus provenire potest, varietatem.

VI. At sunt aliæ quoque, & hactenus minus compertæ *Atmosphere humanæ* differentiæ, quas curiosior Practicis, interdum experientia objecit. Gaudet peculiari nidore infantum *atmosphera*, & penè acido, quod adstantium naribus exceptum djudicari potest. (*c*) Sua sunt Adolescentibus; sua viris effluvia, quibus mutatum corporis habitum ex facili prodant. Quæ quidem non ex *homogenea* simplicique aqua conflata esse credideris, sed ex subtilissimis particulis, latentis idolis, vel quæ non facilé calculo iniri possint, & cuique *Individuo* propriæ ac singulares habentur. Exemplo sunt *Canes* odorisèqui Dominos in denso, confertoque hominum agmine ex paucissima expirante materie distinguentes. Exemplo sunt *Vervecum* corpora, testiculis seminantibus prædita, molestum, & indelebilem ferè odorem spargentia. Adeó est Transpirationum, quæ atmospheram corpora animalia alluentem constituunt, singularis quædam, & specifica non tantùm, sed *&* *individualis* discrepantia.

VII. Crescit autem illud admirabile tacitæ sudationis discrimen, discolorque transpirationis indoles *suprà hic* §. VI. prout a varia corporum superficie admittitur, iisque insinuatur. *Rorida* noctis exhalatio, cui non temerè cuticularem excretionem supra comparavimus §. III. ubi diversę corporum fabricę occurrit, longè etiam diversa evadit. Interdum enim corpora Rorido vapori obnoxia magis, interdum minus saturantur, aliquando nullam ejusdem portionem imbibunt. Vitra crystallosque præ ceteris eligere solet *Ros*, quibus abundantiùs adhærescit, *metallicos* poros intactos relinquit; vasa dein fictilia *Sinica* (*Porcellanas vocant*) grandioribus

[a] *Haller in Boerhav. tom.* III. §. ccccxxv. [b] *Idem ibid. p. m.* 570. [c] *Petit. traitè des os. tom.* II. *l. c.*

ribus guttulis distendit, quo tempore mercurium subjectum immune, siccumque animadvertitur, ut nuperioribus observationibus constitit (*a*) Sic dum per occulta cutis foramina plorans animalis humor vestium inductarum nudo corpori stragula, liberamque ejusdem exhalationem impedientia reperit, per sinuosa tunc, tortuosaque villorum voluminula repens, peculiarem villorum simplicem, & innatam, vel ab immixtis extraneis corpusculis adventitiam dispositionem contrahit. Sic in universum plus attrahunt vestes e partibus animalium compositæ, quàm quæ e vegetabilibus conficiuntur: (*b*) Sic *lanea* usitata tegumenta, pro majori superficie, & pondere, diversa quantitate, oblatum fluidum sugunt, trahuntque: Sic obsoletæ, & usu tritæ *lanæ* in pannosis hominibus amplioribus poris instructæ, in aera vicinum copiosiùs exhalant, quàm recentes, & villosis undique staminibus tumentes. *Vide suprà Cap.* V. *per totum*. Quæ autem ex *lino* texuntur corporis Tegmina, cohibendo sudori, retinendæque transpirationi non adeó opportuna videntur, ac sunt *lanea*, quibus adspersus humor magis affigitur, & summis prominentium setarum apicibus adhęrens, pendulus cernitur; non secus ac *Pluvia* quibusdam foliis ita insidet, quin eamdem ullo pacto foliorum poros penetrare dici possit. Aliter evenit in *lino* vel telis ex eodem confectis, quibus ut plurimum liquor inspersus ita imbibitur, ut prorsus evanescat, vel saltem difficilè manuum motu decutiatur. Hinc factum esse reor, quod in Sacris paginis (*c*) jusserit Moises. „ *Sacerdotibus* Vittas lineas *in capitibus eorum*, *&* *feminalia* linea *in lumbis eorum*, *&* *non accingantur in sudore* „. Adstrictè nimis, inquit, *Duhamel* [*d*] *ut ad ministeria sint expediti*; & ne, *quod nos hìc subjungere possumus*, si *laneis* vestimentis uterentur, concitato in liquidis orgasmo, & effluente indè copiosori sudore, qui ab occursu indutæ *lanæ* non disper-

[a] *Dù Fay memoires de l'Accademie &c. annèe* 1736. *histoire p. m.* 5. [b] *Keillius tentamin. p. m.* 178. [c] *Ezechiel. Cap.* XLIV. *vers.* 18. [d] *In caput præseus tom.* II. *bibl. p. m.* 212.

dispergitur, balneo veluti suæ transpirationis immersi jacerent, minusque inde qui *Sacra* attentè peragerent, pares fierent *Ministri Altaris*.

VIII. Non solùm autem, quod crassius est in materia e corpore animali continenter expulsa, coercitum *laneis* pannis insidere potest, ut vidimus; VII.; non solùm indumento *laneo* adhibito, præ ceteris vestium generibus, majori quantitate colligitur, velamen inter, & cutem, humoris excreti e cute vapor; non modò pravæ qualitates, quibus degener transpirationis liquor effectus est, oppositæ amiculæ cooperientis superficiei communicantur: verùm etiam vitia illa individualia abscondita illa cujusque transpirationis principia, §. IV. V. VI. occultissimum, & ferè spirituale ejusdem evaporationis, in singulis genium, nescio quo Mortalium fato, *lanea* celerius quacumque alia veste absorbentur ita retinenturque, ut diutissimè inhęreant. Suffocatio, animalium, & candelæ accensæ extinctio, ex vaporum sulphureorum copia dependens, in terræ profundis hiatibus tutissimè præcaventur, si Artifices trans *Flanulæ laneæ* lacinias aerem, respiraverint. Hinc cubicula peripetasmatibus ex *lana* factis instrata salubriora censentur, insalubri vagante constitutione; quòd animalia effluvia, (*a*) eaque noxia, dum in aere, quoquò obvolitant, ab reliqua fluidi mole veluti secernant, atque retineant. Pestilens virus, *laneis Pexis* incarceratum, & ad alias Regiones advectum pluries fuisse, non est quod multis probem. Ipsum *Celticę luis* fomitem in lana nidulari posse opinati sunt quamplurimi authores, dum ad prę-servationem ab infectione cum muliere fœda commendant Gossipium novum molle, fidibus concussum, & glandi Penis optimè lotæ applicatum, detergentibusque obvolutum. Quin *Joannes Benedictus* suadet, ut post coitum pudibunda, panno lineo abstergantur. (*b*) Quantò indé ergo utilior, & efficacior Penis abstersio successura erit, si *lanea* lacinia, ad

[a] *Arbutnot ex halles Essays* §. XIV. *p. m.* 135. 136.
[b] *Vide Grabriel. Fallop. de morb. Gallic. Cap.* XVIII. & *collection. Luisini tom.* I. *p. m.* 159.

ad instar *Condi*, mollior adhibeatur? Hæc enim fortius, quàm linum, virulentam materiam imbibit, vel diutius, halitum aphrodisiacum moraretur. *Vide caput supra* IV. §. II. *num.* 6.

IX. Neque huic nostræ opinioni quidquam refragari *Sacræ scripturæ* authoritatem crediderim, dum in *Levitico*, de modo tractandi leprosos fit mentio. (*a*) Præcipitur enim eo capite [*b*] *vestem laneam* deponere, sive lineam, quæ *lepram habuerit in stamine, atque subtegmine, aut certe pellis &c.* cùm exinde non aliud inferre liceat, quamquod istiusmodi vestes suscipiendo contagio pares habeantur. Imò audemus asserere, *laneum leprosorum amictum* priori loco commemorari, quod sistendo miasmati e cute leprosa conscendenti aptiùs esse videatur. Quæ autem sequuntur in eodem capite *Levitici*, lanea tegumenta, virus intromissioni, & asservationi opportuna demonstrant: *habebit* inquit Moises (*c*) *vestimenta dissuta*, (*quò virus exhalans dispergi possit, nec vestes inquinet*) *caput nudum*, (*quò effugiens inde calidus infestusque vapor evanescere in auras possit.*) Os *veste contectum*, cùm ad alios propiùs accedere oportebat, ne Infectus halitu suo pestifero sanis noceret, quod innuit noxiam, & deleteriam evaporationem ab adversa, & contegente veste, retundi obsepique posse, ut expiratus, & per tegminis contextum præterlabens, aera defecetur. (*d*) Quod si ex *Sacræ scripturæ* Testimoniis phisicas veritates deducere pudeat, vel pigeat; adeamus quæso locupletissimum Rei Medicæ Scriptorem, & in praxi versatissimum omnium Fridericum Hofmannum, qui apertè testatur (*e*) „ *omnes pustulosos, & pruriginosos subcutaneos*, inter quos lepram nominat, *affectus, contagio maximè serpere, & inficere, ideoque facile per concubitum, per lectos, per indusia, fœdo pingui sudore imbuta, maximè verò omnium per pelles animalium, & vestimenta ex* lana *contexta propagari.* Lana *enim*, pergit ille, *aptissimum est medium, quod raritatem laxam atque porosam,* *impu-*

---

[a] *Cap.* XIII. *versu* 45. [b] *Versu* 23. & 32. [c] *ibid.* [d] *Vide Duhamel. tom.* I. *part.* I. *p. m.* 137. [e] *Tom.* III. *Cap.* VI. §. X. *p. m.* 427.

impuras istas exhalantes particulas potest absorbere, & diutiùs retinere, nè mox in auras dispergantur. Sicut enim odores a quocumque etiam fragrante emissi, linteaminibus, chirothecis, *& vestibus diù inhærent; ita quoque in morbis contagiosis, ut* peste, variolis, morbillis, potechiis &c. *effluvia putrida, quæ fermenti vicem obtinent, rebus istis porosis, presertim ex* lana *confectis, altiùs sese insinuando, per longum temporis intervallum sepè delitescunt, priùs quam infectionis potentiam exserant.*

X. Hucusque tuta forent omnia, si graves, & exitiosæ quæcumque transpirationis particulæ ex corporis calentis perimetro prodeuntes, vestium, quibus afflantur substantiæ, quasi per adactos clavos, æternùm occluderentur. Verùm qua proportione ex infinita, & occulta cuticularium pororum sobole, in superinjectum *pannum*, continuis rivulis egressæ impingunt; eadem, & quoque ab iisdem *Lanigeris* vestibus copiosiores, & sensibiliores redditæ *transpirationis* partes, in stratæ & subiectę cutis calentis cribrum, numquam intermittenti scaturigine, depluunt. Et quidem huic resorptioni favet corii sensus perspicax, absorptioni exercendæ peraptus: favet corporis reticularis *Malpighiani* spongiosa textura, quæ vapori facilem viam facit, & imbibitum difficilè deserit: favet patulum, & calido humido madescens, osculum innumerabilium ipsius *cutis* meatuum, qui, veluti totidem hiantia & esurientia ora, sugendum aliquid avidè præstolantur. Indé quamvis major halituū animatorum pars, ad *lanæ*, vel indusii contegentis hiatus illidat, & implicetur; longè quidem eorumdem major portio retrocedens, & veluti fluitans cutis vascula subit, & in liquidis illac labentibus erroris sui notas designat. Qua ratione si *lanea* panni portio veneno gallico recipiendo aliquando profuit, eamdem tamen telam ex eadem materia contextam non rarò traducendo, in sanos contagio idoneam esse censemus; tantum abesse, ut pro evitanda contage a Nonnullis glandi *Coli* imponatur. *vide supra* IX. *Contagii* enim qualitas, *ut obiter moneam*, non est sensibilis; neque juvat aliquando observari in coitu impuro, telam saniosam, pallidam, citrinam, nigram

fieri,

fieri, quæ priùs eidem parti obvolveretur; quia idipſum in puro congreſſu, eodem adhibito *loricæ* præſidio, contingere animadvertimus, quæcumque demum fuerit liquidorum, vel naturalis, vel morboſa conſtitutio.

XI. Non ſecus ergo ac variæ formæ indoliſque, & ex terræ facie adſcendentes vapores, pro diverſo caloris gradu, diverſis anni temporibus corpora, quibus ſeſe dant, diverſimodè afficere poſſunt, prout multis, iiſque diſsimilibus, aquoſis, ſalinis, oleoſis, compoſitis, aer impregnatus fuerit; ita ut aliquando veſtibus ille adhærens, eaſdem peculiari macula deturpet. (a) Ita quod interdum videamus, habitus *laneos* ab exeunte animali *tranſpiratione* in varios colores tranſire, atque macularum diverſa genera contrahere; meritò illud concludendum nobis videtur, difflato jugi e corpore vapore, atque *lanatæ veſti* ſuperſtanti, & quoquomodo coloratæ, vel viru infectæ, occurrente, peregrina, & ſalina pigmentorum corpora dilui, inque vaporem ſolvi, aptum qui denuò cutaneos ductulos ingrediatur, qui ſylveſtres tincturas intra corpus noſtrum vehendo, per certos quoſdam gradus incommoda valetudinis, vitæque pericula hominibus intentet. Quamobrem fateri neceſſarium eſt, vapores, a fraceſcentibus ſudore veſtibus *laneis*, dum actu induuntur, aſſurgentes, noxis, & plerumque malignis nubeculis corpori tranſitum concedenti ſimilem labem adfricaturas eſſe: ſed ſingulos vapores expiratos ſub una eademque ſpecie comprehendi non poſſe; ac propterea Medicos illos a vero quàm longiſsimè abire, qui unam ſemper, certamque in omnibus ejuſmodi effluviis particularum naturam aut quærunt cum ſpe inveniendi, aut ſe jam inveniſſe exiſtimant. Plura enim ſunt, quæ ex veſtitu *laneo* ſive communia, ſive propria manant in corpus effecta, de quibus conſulantur ea, quæ in ſuperioribus locis oſtendi, *Cap.* II. §. I. II. III. IV. &c. Quamvis autem omne effluviorum *laneorum* genus ad triplex caput in præſenti Capite redegimus: §. III. Verùm diligentiùs inquirentibus nobis in variam naturam *laneorum* halituum colorem

(a) *Arbutnot Aphor.* XIV. *p. m.* 267.

peculiarem imbibentium, eosdem ad duplex Caput revocare lubuit: aliæ enim sunt effluentiæ, quæ fundendi solvendique; alię, quæ coagulandi, densandique liquida humana facultate pollent. Hæc namque omnia corpuscula *colorem*, quo medicantur *lanæ* foventia, atque in rarefacto cutem calidam, inter & immediatè contingens indumentum, aere magis minùsque exaltata, necnon intra vitæ hospitia iter carpentia, vitiatam in fluidis diathesim inducere queunt, unde diversa aliquando morborum soboles enascitur. Porro universam seriem singulorum simptomatum, quæ ex talium aspirationum in corpus animalis actione proficiscuntur, evolvere, atque explicare in eo Capite supersedemus, quod nobis in subsequenti, tamquam opportuniori loco institutum sit, eruere.

XII. Ut autem ejusmodi lædendi ratio [XI.] a Tyronibus facilè intelligatur, utque in re admodum dubia aliquid ratum compertumque habeatur, observanda sunt nonnulla, circa methodum *Pannos laneos colorandi*, ex ipsa Tinctorum arte desumpta, atque nonnulla scitu forté non injucunda, brevi subnectenda sunt. Inde enim sedulò cavebit Medicus, ne aliquo *lana* fucata *colore* labem corpori inurat, neve atomos colorantes cum noxa sensim, & tacité in corpus transfundat; & præterea plura alia ad praxim sponte deducet, quæ, nisi præeunte hujusmodi face, vix clarescere possunt.

XIII. Itaque notandum est, *tincturam lanarum* eò magis duraturam, quò decoctum colorans, cui immerguntur, calidius fuerit, atque diducti pori *lanei* admissas coloris massulas diutiùs retinuerint, Solis & pluviæ injuriis resistentes. Salia in vehiculo dissoluta in arte *Tinctoria* adhibentur, quò interstitia corporis tingendi laxiùs pateant, & colorata corpuscula cunei ad instar textum pannorum penetrare intimiùs queant. Sic in præparationibus, quas Artifices ad flavos, rubrosque colores inducendos præmittunt; *tartarum* crudum, & *alumen* dissoluta usurpare consueverunt. Post aliquod inde tempus extrahitur *lana*, & leviter expresso humore, sacco illa humido servatur, quò adhęrens ejusdem staminibus *sal*, aperire, & dilatare effugia pergat. Postea ut colorem potentiùs contrahant *lanæ*, balneo coloribus pigmentisque solutis

fœto,

fœto, eoque ebulliente, committuntur. Itaque oportuit *lanam*, prævia salium intromissione *lanea* vacuola diducentium, priùs disponere, quám ad coloris receptionem admittere. Porrò impensè calens hìc balnei vehiculum id efficit, ut repetitis ictibus, corpuscula *colorata* intra prædictas *lanæ* porositates fortiùs trudantur, jam salium virtute, & præsentis caloris efficacia patentes. At ubi *lana*, post sufficientem in balneo moram, in ambientem atmosphæram frigidiorem protrahitur, tunc frigoris aerei præstantiâ spiracula *lanarum* interspersa constipantur, & ad se mutuó accedunt; idque magis quò dein ab artificibus in aquam frigidam de industria paratam demittuntur *panni*. Ea ratione pigmenta, & colores intra villorum *laneorum* spatiola recepta, quam altissimé, in pannorum substantiam defigentur; adjuvante tunc temporis fibrillarum *lanearum* virtute, quæ sua elasticitate ad pristinum proximitatis statum accedunt.

XIV. Quód si preter dictam villorum *laneorum* elasticitatem *hic* §. XIII. superiùs propugnatam, *Cap.* V. pororum *laneorum* cava, strato liquidi salini oblinita, intùs supponantur; habebitur & aliud longevæ & perennis tincturæ argumentum. Quippe dum succubi coloris portiuncula Textûs abdita ingressa jam est, crustam illam *salinam* calore vehiculi supra descripti [XIII.] liquatam fusamque offendit, & cum illa veluti in visco quodam implicatur, atque cohæret. Ubi autem refrigeratur *lana*, salium elementa antea dissoluta coguntur, adunantur, & viscedinem quamdam constituunt colore fœtam, & diutiùs perennaturam. Porrò linimentum salinum, quo interior *lanarum* fabrica oblinitur, experientia confirmatur; ut qua exploratum sit, evanidum fore *colorem*, quem corporibus imprimere decrevimus, si priùs irretita *salia aluminosa & tartarea*, & jam in porulis villosis morantia, ebulliente aqua, diluta foras avocentur, quàm ita *salibus* illis divites panni in *balneum* tingens demittantur. Econtra si eadem opificia per illam disponentem *salium* mixturam graves pigmento tinctorio calido, ut fit, inficiantur, *colores* penitùs in *Pannos* intimari, & in iis perpetuam figere sibi sedem experiuntur Infectores, ut caloris, humidique receptacu-

 la

la, *lanæ* imposterum evadant. (*a*) Ut enim Infectus in *lana* aliisque pannis colore aliquo tinctis immoretur, necessum est, ut nec frigidæ ablutione elui color, neque Solis irradiantis calore *salia* sufficientia calcinari possint; oportet quoque, ut in singulis *lanei* panni foraminibus singulæ, & minimæ colorum massulæ nidulentur, iisdemque æquabili firmitate adhæreant.

XV. At inter hujusmodi *salia*, quibus Tinctores Panni substantiam præsternere solent, præcellunt *Crystallus tartari*, *& Tartarum vitriolatum*. (*b*) Itaque quoties *Alumen*, *& Tartarum*, solita Infectorum medicamina, unà in *Aheno* ebulliunt, præter impressionem, quam filamentis *laneis* vis corrodentis *aluminis* imprimit, atque consignat; ipsum nihilominus *tartarum aluminis* mixtione nitescit, purificatur, & salis quoddam genus componit. Hinc hiulca pannorum interstitia, efficaciâ *aluminis*, *Crystallo-Tartari* inde obvestiuntur intus fluente adhuc, propter conceptum calorem. Illa autem incrustatio fluxa adhuc, admisso dein frigore XIII. aquæ concrescit, & duriorem in crustam abit poris *laneis* fortissimè intùs adhærescentem. Neque omittendum est, *lixivium* acerrimum *lanæ* fabricam ita destruere, atque comburere, ut vix colorari deinceps illa possit; verùm *lixivium*, ut vulgò usurpatur, moderatum, & salis alkalini sufficienti copia donatum *lanam* textam disponere ita potest, luminaque ampliare, ut saturi illius, quem voluerit Artifex, *coloris* speciem præseferat. Similiter compertum est, colorem *cyaneum* eó vividiorem futurum, quò indito tum colore materiem tingente, & panno jam refrigerato, *lanam* citiùs calidæ immiseris: quippe tunc colorum corpuscula, quæ *laneis* fibrillis debiliùs affigebantur, efficaciùs abraduntur; quo tempore superficieculæ apparentes granorum colorantium, & in poris *laneis* quiescentium dissolvuntur, & liquescunt, ut atomos, succosque pingentes magis diaphanos oculis intuentium objiciant.

XVI.

---

[a] *Videatur Hellot. Memoires de l'Accademie &c.* 1740. *p. m.* 194. *sequent.* [b] *Confer Helliot ibid.*

XVI. Ex quibus nonnulla phenomena illustrantur, quæ in applicatione panniculorum *laneorum* colore aliquo imbutorum, & nudæ carni superincumbentium observantur, quorum hucusque causa latuit. Nam 1. Accidit, ut candidus spumeusque pannus contactu corporis flavescat. Sudor enim continuò emanans flavus est, unde ab interstitiis *lanati* indumenti receptus colorem flavum pannis impertire potest. Sed & alia subest ratio: compertum enim est, principium *sulphureum* vel *oleosum*, quò magis cum *salibus* miscetur, eò colorem saturatiorem fieri, eò quod ea omnium *salium* natura est, ut principium *sulphureum*, quod matrix coloris & odoris est, mirificé exaltando eum intendant. (*a*) Quod autem sudor ex sanguine mutuetur particulas *sulphureas*, *calidas*, *oleosas*, ex eo patet, quia ab assumptis suaveolentibus pinguibus sudor suaveolentem odorem reddit; fetidum verò ab *allio* ingesto. Quæ cúm ita sint, patet, posse aliquando *sudorem* naturali corporis constitutione nimis exaltatum principium oleosum gerere, quod in particulas *salium* tingentium, vel tincturæ Telæ famulantium impingens, easdem dissolvat, rarefaciat, atque eadem flavedinis labe inficiat, quam abnormi olei immixti, & flavescentis consortio acceptam refert.

2. Nonnulla videre est corporis tegmina ex *lana* contexta, diu usurpata pristinum, & fere languidum antea colorem, in longé vividiorem pulchrioremque mutatum exhibere. Ratio in promptu est: nam perenni effluviorum insensibilium corporis humani evaporatione villosæ operientium vestium eminentiæ mollescunt, & quasi macerantur, et si quid colorati iisdem in villis supersit, quos nimia pigmenti ubertate obruit, veluti illud elotum sudore dissipatur, remanente atomorum colorantium parte illa, quæ ut in poris altè incuneatur, ita diluenti *sudori* resistit. Quamobrem imminuta eadem ratione panni crassitie plus solito opaciori, diaphana & pellucida vestis redditur, quo postea color imbuens floridus magis, & nitidus appareat. Ut nihil dicam, hic indolem acrem, & *alkalinam* transpirationis animalis multùm confer-re

(a) *Hofmann. Frideric. tom.* 1. *cap.* XIV. *section.* 1. §. x.

re ad illustrationem coloris; utpote quá athomi salium antea coeuntes, & obscuram fortè coloris speciem prætendentes, dissolvantur, a se mutuò recedant, & gratiorem colorem exhibeant.

3. E' converso Velaminis *lanei*, & indusiorum ex eadem materia factorum, vividus auctusque color perit ut plurimum, vel obscurior in illis evadit, simulatque cuti acerrimum, & urentem, insensibilem undique liquorem effundenti immediatè admoventur, & arctè stringuntur, ut in hominibus *scorbuticis lana* utentibus usuvenit; in hisce namque subjectis omnia fluida causticis peregrinisque salibus exundant, quorum cum major pars cutaneo incerniculo filtrata in superficiem *laneam* incidit, villos delicatulos, & molles tamquam fortè *lixivium* adurit, XIV. *supra*, intersti- tia confundit, reliqua filamenta corrugat, poros hos destruit, illos constringit, tincturam ejusque effectus interpellat, succum pigmentumque colorans, vel diluendo omnino enervat vel calore dissipat; vel combustum concrematumque tactu suo opaciorem reddit; quàm ut possit amæno, splendentique natura sua colore, corpus tingendum, cui adglutinatur, probè inficere: ea inde ratione *lanæ* color, qui priùs saturatus vividè lumina perstringebat, & pertinaciter insidebat, istius generis vestitu dilutus, nubilus, & obsoletus cernitur.

4. Fortè hujusce decolorationis XVI. *num.* 3. vestium causa in suppresso aeris nudi liberi ad cutem commeatu, post multas experientias, reponenda esse videtur. Quandoquidem periculis in hanc rem multis captis ab clarissimo *Nollet* edocemur, Tincturam coccineam cujusdam heliotropii (*a*) colorem deperdere, interdicto ei usu externi aeris, quo tempore in *thermometri* tubo continetur: eamdem autem purpura vivaciore splendere, quoties cum aere externo communicat; Ita ut apertus atmosphærici aeris contactus, causa hujusce, ut ita dicam, *revivificentiæ*, immediata, vel circumstantia necessaria esse videatur: ad hæc tincturam

(a) *Orsel Gallicè; vide Lemeri des drogues p. m.* 863.

ćturam hanc aqua paratam ; quam , ubi cum vino fuerit , citiùs colorem amittere: nec prȩterea pondus aeris , neque ejuſdem *elaſticitatem* ad *tinćturæ* nitorem de novo inducendum quidquam conferre: nec moto, neque ſilente aere , phȩnomenon iſtud ulla ratione alterari: verùm fluido aereo antiquum cocci colorem redire , quatenus illud ſuarum partium tenuium configuratione , vel materiam aliquam vehendo, & inter *tinćturæ* molleculas admiſſum, nitorem rubrum reficeret: Itaque in iſto infećtu aera agere , ut fluidum inter humoris tinćti globulos diſſeminatum. Quid plura? Notavit quoque ille Vir , aeris vulgaris ad coloris iſtiuſmodi reproductionem tanti eſſe commercium, ut ſi *tubus* in opaco obſcuroque loco fuerit , & amplioris orificii , ſuperior tinćturæ ſuperficies priſtinum colorem diutiùs retineat, quo tempore inferioris liquidi nitor evaneſcit ; atque ſi aer externus in liquorem tinćtum ita admittatur, lentiùs decolorem evadere *lanam*. Exploravit etiam deduxitque , non communi vulgatoque aere, ſed ope cujuſdam ignoratæ & ſubtilioris materiæ fieri , ea ut prȩſente renaſcatur tinćturæ prædićtæ rubicundus color ; ea verò abſente , obſcuretur , & dilutior fiat: quin expoſito tubo radiis ſolaribus , æquè vividum de novo tinćturæ induci colorem , ac ſi hyberno ſoli tubus exponeretur. (*a*) Quæ omnia ſi noſtræ *theoriæ* accommodemus, non erit ut miremur , geſtatos quàm diutiſsimè a corpore nudo , & exhalante amićtus *laneos* dilui , eorumque colorem detergi , detrahique ; quo nempè inde , nedum liber aeris acceſſus uſque in apertam cutem prohibeatur ; verùm etiam omnis illa ȩtherea ſubſtantia cum aere većta abſit , ex qua colorum generatio , & nova produćtio oriuntur.

5. Quandoquidem in pingendis , obducendiſque colore aliquo pannis *laneis*, neceſſaria eſt *aluminis* , *Tartarique* , vel aliorum conſimilium ſalium miſcela , ingreſſus , & mora inter vacua ſtaminum loca , ut ſupra oſtenſum eſt; XIII. XIV. mirari nequaquam debemus , ſi corpora veſtibus hiſce diù protećta,

[a] *Conf. memoires de l'accademie annèe* 1742. *p. m.* 290. *ad p.* 313.

tecta, *pustulis*, variisque *exanthematibus*, & *efflorescentiis* in cute conflictentur: Id quod licet inter initia elasticis *lanæ* villis carni appressis, indeque repressis adscribendum videatur; locum tamen non habet, ubi diutiùs corpori inhęrente *lana*, vel ex eadem fabricato indusio, villi prædicti subsederint, & partim submissi, partim deficientes, perenni usus adtritu, complanatam vestimenti superficiem, qua parte corpus spectat, aspectui objiciunt. Verosimilior autem ratio esse videtur, quæ ab insinuatione corrosivarum mollecularum *salinarum* intra sanguinis flumen proficiscitur. Cùm enim colorari *lana* nequit, quin priùs infinitis *salium* cuneis referta, imbutaque quàm confertissimè sit, fieri non potest, quin accedente calido rore, perpetuo ex omnibus *peripheriæ* corporis punctis fluxu manante dissolvantur medicaminis inficientis, colorantisque figurata corpuscula, quæ attenuata, & in libertatem asserta, in subjectos *hiulcosque* transpirationis siphunculos clam illabantur, illapsaque tacito gressu, atque itinere ultrò procedant, donec sanguinem subeuntia, miris illius *diethesim* modis corruperint.

6. Demùm, quò hucusque *Tinctoria* theoretica Tractatio, quatenus ad nostrum institutum pertinet, clariùs affulgeat; *Rubiæ* Tinctorum exemplum sumamus, cujus tantùm radice *Infectores* uti ad inducendum *lanæ* rubrum colorem solent: quamvis non adeo rutilus ille sit, ac qui ex *Cocco*, vel grano *Kermes* elicitur, tamē *Rubia*, sive quòd minoris sit prętii, sive quòd molleculas sui coloris tenaciores adepta sit, infectorio illi grano ita præfertur, ut quibuscūque vulgaribus laneisque pannis colorandis adhiberi soleat. Itaque ut supra vidimus, ad feliciorē coloris ex *Rubia* extricationem opus est, ut pori panni tingēdi dilatentur; exoticas coloris rubicundi partes admittant, atque ita custodiant, ut nec aqua pluviâ, neque Solis calore sedibus suis dimoveri illæ possint; præterea ut coloris divites seligantur particulæ, quæ sua tenuitate invisibilia *lanarum* vacuola pervadere, ibidemque coerceri valeant; ut prædicta interstitia, calore aquæ ebullientis priùs patula, frigore dein constipentur, & *salium* ingressorum visco quodam irretiantur: hinc observatum est, atomorum coloris parentem ad-

strícto-

ſtrictoria vi prædítum eſſe debere; ideoque colorem *Coccineum* præſtantem eſſe, æquipararique cum *Rubia* in duratione poſſe, quòd *Inſecta Ilicis glandiferæ* adſtringente ſucco nutriantur, quò *lana* in balneo imbuta poſsit dein in aerem educta arctiùs, & pertinaciùs colorem impreſſum tueri. *vide ſupra hìç* §. XIII. (*a*) Sed & illud ſcire oportet, non ſufficere, opicam *lanam* probè priùs ab omni animalis tranſpirationis materie hærente purgatam mundatamque eſſe, quàm deſtinatum *rubiæ* colorem combibat; ſed ulteriùs requiri, ut *lana* primoribus ſufficienda *ſalia* dura intra ſe admittat, quibus *tinctilis* evadat: hinc eſt, quód ſaponaceis adhibitis balneis, vel ſolutione *ſalium alkalinorum*, purpureus *lanarum* color eluatur, (*b*) Jam verò, quid eſt ſudór Animalis, villos ſuperdati veſtimenti *lanei* impingens, ibique hęrens, quàm liquidum ad ſummam *alkalinamque* indolem evectus? *hìc* §. XI. Quid tranſpirationis materia, quam *urinoſus*, & *ſaponaceus* liquor eſt? Ut ergo *alkali* fixum, cum *tartaro* crudo, vel *alumine*, intra *lanæ*, *rubia* tinctæ villos ſtabulante congrediens, ſal *neutrum* conſtituit aqua diſſolvendum, & abripiendum, pereunte illicò colore; (*c*) ut animalis oleoſa cutaneaque purgamenta coloris durationi, & ſoliditati reſiſtunt: quid mirum ſi *lanea* induſia, hominibus ita coopertis, extremo *Rubiæ*, vel *Cocci* colore infecta, in alium colorem a purpureo vivido longè abludentem commigrant, & maculentur? Tum quòd vapori pingui *alkalino*, animali jugiter avolanti expoſita, madeſcant, ſordeſcant, atque ſuccida evadant: Tum quòd contentus, & extraneis animalis particulis aer prægnans non multum (uti in magnis urbibus accidere ſolet, in quibus *laneæ* veſtes *murice* tinctæ decolorantur) nativi (*d*) mutuatique a *Rubiæ* radice, *Coccique* infectorii grano coloris permanentiæ faveat. Sed heus Tu, quicumque hujuſmodi *phenomena* ſedulò rimaris, intuere, ea ratione ſuper injectam fumanti corpori *lanam*, quæ ex vividè rubro in pallidum deflectit, quà, corporis exhalantis *peri-*

(a) *Et eadem acta Accademię p.m.* 50. 61. 69. (b) *Hellot ibid. p. m.* 59. (c) *Idem ibid. p. m.* 60. (d) *Idem ibid. p. m.* 83.

pheriam constringit: quid putas' de illa *Coccinei* coloris materia jam ex lana emigrante fieri? Quid globulis *colorantibus* de continuo corpore *lanæ* abscedentibus contingere? Avolant ne perenni effluxu per rimas *lanei* panni in auras? Non videtur; cum cutis, eodem quo *lana* immediatè corpus tangens fuco, & pigmento obliniatur. Penetrant ergo minuta colorum corpuscula perviam, & calentem cutim; eoque magis quód compertum jam sit, *Rubiam* intùs sumptam ad usque corporis animati *Cartilagines* pertransire, quas rubras efficit; quin in experimento, ipsa durissima ossa (*a*) rubescere visa sint: argumento evidentissimo, tenuissimas inesse *tinctoriæ* radici massulas, quæ quocumque locorum etiam remotissimorum, & pororum angustissimorum locula perrumpere, & transfluere possunt solutæ. Quidni cutem illæ laxiorem longè ossium substantia, jam in fluorem, ut vidimus, redactæ *rubiæ* molleculæ pretervolaturæ sint? De *grano* autem Infectorum quid dicam? Nonne patet, *sericum* crudum eumdem rubrum colorem contrahere, sicque in *epithemate pro corde*, ut ajunt, usurpari cum fructu? Ita sanè, cùm inde ebulliente vehiculo, nitens *cocci* purpura liquescens ad ingressum per cutis meatus sese promptissima paret, eosque summa celeritate elabatur, vitalem *tincturam* succis affusura. Ita docet trita, & longo usu comprobata praxis, cui & nos meritò adstipulamur. Sed hæc clariùs distinctiùsque in mox sequenti Capite edifferentur.

CAPUT

(a) *Memoires de l'Accademie &c. annèe* 1738. *p. m.* 1. *usque ad* 17.

CAPUT VII.

DE EFFECTIBUS DIUTURNI

Veſtitus Lanei uſus in corpore Humano.

I. VIdimus, diverſam ſudoris cuticularibus ſpiraculis exeuntis naturam opacitate veſtium *lanearum* incarceratam velut, denuò in eaſdem cutaneas diametros immitti poſſe; iterumque labem, quam natura vel morbo contraxit cutanea excretio, ſolidis fluidiſque humani corporis communicari. Videndum nunc eſt quodnam ſit illud, quod ex hujuſmodi iterata ſudoris ingreſsione in corpore externo oriatur. Verùm ſudòris vitia plurima eſſe, quæ vel in quantitate, vel qualitate conſiſtunt, norunt Pathologi. Idem de inſenſibili, & *Sanctoriana* tranſpiratione dicendum eſt. Nimirum ſi ſudor, vel tranſpirabilis liquor nimius ſit, ut in *febribus ſudatoriis*, vel in *hecticis*, *tabidiſque* contingit; hæc ad immoderatam ſpectant quantitatem. Qualitas autem multis modis vitiatur; Si ſudor nempe craſſus, viſcidus, glutinoſus ſit, ſicut in febribus *colliquativis*; ſi ſolito acrior, ſalſior, nimiſque *muriaticus* fuerit, ut accidit cúm acria, & *ſalso-muriatica* ſalia in ſanguine ex pravo regimine cumulantur; aut cúm prægreſsis *febrilibus incandeſcentiis* diu durantibus generantur, ut in *febribus hecticis*, & *maraſmoidæis*: ſi ſudor colore flaveſcat ex bilis in ſanguine redun-

dantia, ut in *Ictericis*: si sudor odore fœtidus, & graveolens fuerit. Verùm præter hujusmodi naturalia, vel a morbo contracta sudoris inquinamenta, possunt vestimenta lanea ipsi aliàs puro, & ab omni impuro consortio immuni liquidorum cutaneorum latici, etherogeneas & morbidas partes, quibus fœta sunt, communicare, qui exinde gravem modó *acidum*, modò *acrem*, modò *urinosum*, modó *biliosum &c.* odorem spirat, hasque pravas dotes retropulsas liquidis interiora vasa percurrentibus affricare. Huc spectant colorum pigmenta, quibus saturantur *lanæ* in usum hominum: huc spectat omne *Virus*, quod & si odoris saporisque expers, *lanæ* obstinatè aliquando adhęret, utputa *scabiosum*, *purulentum*, *syphiliticum &c.*

II. De quorum postremo loco indicatorum (I.) virus venenique generum veritate si dubitas, nescis profectò, *Scabiem* retroactam quacumque de causa, & nullis remediis foris eam prolicientibus auscultantem, nullo negotio sese prodere, quàm communione *lecti* cum scabioso, vel induendo Scabiosi amiculum; nescis præterea *Variolarum* fermentum, per fomitem traduci apud *Turcas*, si guttulæ aliquot puris, gossipio, vel linamento exceptæ superficiariis cutis summæ incisuris insinuentur; nescis tandem *luem* veneream per traducem Sanis communicari, dum scilicet in iisdem linteis jacent, vel sibi eadem vestimenta obducunt, vel os, & labia iisdem mantilibus extergunt, quibus Infectus priùs jam usus est. Quem contagionis modum, quamvis ut probabilem admiserit *Astrucius*, (*a*) multorum tamen exempla illustrant. Quæ cùm ita se habeant, quantò efficaciùs celeriùsque venenum *lanæ* affixum intra corpus animalis insinuabitur? Præsertim *lanæ* fabrica spongiosa cùm sit, faciliùs humorem noxium imbibit, & dilutum per sudationem dimittit, quà patet abripiendum. Ita sanè futurum conjicies in casu nostro: dum enim *lana* immediatè corpus contegente, calescit idem, partes externæ, quæ contactu cum *lanæ* textura junguntur, madent humore, qui cujuscumque *veneni* vehi-

---

[a] *De morb. vener. lib.* II. *Cap.* I. *p. m.* 124.

vehiculum habetur; ad hæc mollia, laxa, & *veneno* facilè permeabilia ſunt vaſcula cutanea; quæ tandem frequenti infrictu caleſiunt magis, & rareſcunt; atque adeo *venenum*, tantò faciliùs imbibent, & notas pravas eorumdem vaſculorum liquidis inquilinis impertient.

III. Inde evidens eſt, ex induſiis *laneis*, humore, vel aura vitioſa refertis avolare quid ſubtiliſsimi, ſpirituoſive *miaſmatis* quod eas corporis partes primas omnium afficit, quas tangit: ſic in *viru venereo* genitalia in utroque ſexu corripiuntur, ſi concumbendo; mammarum papillæ, ſi ſugendo contagium concipiatur: ſic in caſu noſtro, amictus laneus villoſo ſuo involucro omne pollutum aera abdit, non antea in actum deducendum, quàm ubi minori ad cutem nudam diſtantia intra *peripheriæ* corporis foramenta commodiùs ſeſe ingeſſerit: ſic alia occaſione dicetur, *infra Cap. de Peſte*. XI. amictum ex *lana* factum, peſtifero halitu infectum, quamvis impropriè dicatur *peſte* affici, verè tamen, & propriè eos afficere, quos tetigerit: nimirum venenum *peſtilentiale*, ad inſtar *morbilloſi* & *varioloſi*, volatile eſſe debet, aerique mixtum, cùm ſolo afflatu ſanos violet; (*a*) Sed inde tamen non ſequitur, ſubſtratæ cutis immediato attactu *miaſma* illud, utut volatile, deperdi; quin integris viribus feralibus in ſanguinem eò efficaciùs regeri, quod cùm aereum ſit, ſudoris vehiculo facilè conſocietur, ejuſque ope cutanea ſpiramenta pertranſeat; maximé ſi conſideremus, ab veſtimento incumbente prædictum ſeminium ubique coercitum prohiberi, ne in totum avolare poſsit. Et profectò ſubtilitas *veneno* non adeo propria cenſetur, ut cuipiam ex animali erumpenti vapori non conveniat. Videntur enim perſpiranti ex Animalium corpore materiæ ineſſe ſubtiliſsimi ſpiritus, ultima in ſanorum corpore concoctione elaborati: Docent hoc tot nervorum ad cutaneas glandulas decurrentium ſurculi. Verùm quæ partium tranſpirabilium tenuitas facit, ut viſus aciem effugiant; eâdem fit, ut qua data inſpirationis cutaneæ porta, corpus vivens ſubeuntes miras in idem mutationes invehant.

(a) *Gorter: de inſenſib. &c. in Aphor*. LXXVII. *p. m.* 155

vehant. Neque alia certè ſubeſſe, corporum præ debilitate interiturorum, refocillationis cauſa poteſt, quamquod ſubtiliſsima illa exhalantia de valido juvenili corpore inſinuentur debiliſsimis corporibus ſub iiſdem ſtragulis decumbentibus. (*a*) Neque alia excogitari, *Maraſmi*, de quo ibidem mentio fit, curatio poteſt: dum enim exſucca *Tabidorum* corpora juvenculæ Nutricis pulcherrimæ in eodem lecto jacentis ubera ducendo, vires recuperabant; illud non tam lacti, quod ingerebatur, quàm ſubtiliſsimo de corpore florentis feminæ exhalanti ſpiritibus diviti attribuendum erat, quod in poros cutis infirmorum, ab lecti ſtragulis comprehenſum facillimè ingrediebatur, intempeſtivę forté Veneris jacturam reſarciens. Huc referes *Davidis* notum exemplum, qui ſilicernium factus, fovebatur ſaniſsimę *Sunamitidis* (*b*) in eodem lecto decubitu; adeout, juxta *Valleſii* opinionem (*c*) *Prophetæ* effœtum corpus, a ſubtiliſsimo exhalante e corpore Puellæ rore, eoque intra ſe, & vivifico recepto incaleſceret, viresque reſumeret potiùs, quám a multiplici circumdante veſtitu. Contraria ratione fit, ut quæ ſenio confecta corpora in eodem lecto cum Juvenibus jacentia foventur, incaleſcant, alantur, recreentur; Juvenum tamen exſiccentur, refrigerentur, contabeſcant, & in eumdem maraſmum incidant. (*d*) Quæ quidem omnia, & alia quamplurima, quemadmodum ſyphunculorum exiliſsimorum inhalantium in ambitu cutis exiſtentiam mirè comprobant, per quos omnis generis materies ſive mala & deleteria, ſive bona utiliſque, iter moliens, miras mutationes in corpore producit; ita ſanguinis *transfuſionem*, elapſo ſæculo, dubio tentatam exitu, in hoc antecellere videntur, quòd longé multùmque efficax, elaboratiſsima, & dives corporũ materia in infirmorũ vaſcula trãsfundatur, nullibi ceſpitans, nulli parti nocens, ſed ab omni periculo tuta, cũcta, & inacceſſa corporis loca procurrat, ſpirituoſũ laticẽ vitæ, & virium fontem ſibi amicè conſociet, & laſſas, vel detri-

(a) *VVanſvieten in Boerhav. Aphor.* 28. *tom.* 1. *p. m.* 30.
(b) *Regum lib.* III. *cap.* 1. (c) *Philoſoph. ſacr. cap.* XXIX.
(d) *Confer Carolum Curtium. Diſcuſſioni anatomico- prattiche &c. p. m.* XXXVII. *in not.* 3.

detritas vires tacitè corroborando reducat. Utinam, omissa periculosæ & aleæ plenæ sanguinis *transfusionis* præconcepta methodo, quæ jam ferè obsolevit, unicam hance tenerent omnium simplicissimam viam Recentiores Medici: Invisibili scilicet halitu ergastulis alicujus corporis spongiosi, ut innocentis *lanæ*, emisso, & intra corpus admisso, vel effuso, & illicò traducto ea ratione vapore, Infirmorum valetudinis tuendæ, & amissæ recuperandæ! Sed in viam.

IV. Simili quoque ratione, discurrendum est de coloratis corpusculis, medio sudore liquatis, & externo corpori inditis. Quippe salia *tartari*, *&* *vitrioli*, idque generis, ad colorem adhibita, ut & *alumen*, cùm inter se analisi conveniant, necnon *sale acido vitriolico* ubique simili, & terra *bolari* constent; (*a*) sequitur, ut aquea transpirationis parte solvantur, & eumdem cum ipsa fluiditatis motum retineant. Cùm autem salina hæc principia solida sint, rigida, aculeata spinarum ad instar, mirum non est, si omnium fere corporum poros subire, eorum partes tamquam cunei dirimere, mixtorumque dissolutionem promovere valeant. Verùm ut rationem hujusce noxæ ab colorum in *lana* delitescentium dilutione oriundam conjectura quantùm fieri possit, assequamur, supponere licet, plures coloratas atomos, hinc inde sudoris eruptione, & contactu solutas, decidui ad instar *Roris*, sibi invicem adglutinari ope terræ *aluminosæ*. Quamobrem pro diverso *tartari*, vel *aluminis* prædominio difformis indolis succum roriferum constituunt, qui a liniamentis tomenti divulsus, & stillans, in obvios, & contingentes cutis meatus, eosque patentes, continua destillatione devolvitur, salina qua pollet acrimonia, confertissima nervulorum cutaneorum stamina vellicat, & sibi, vel stimulo, & coarctatione tubulorum, vel adstrictionis momento ad ulteriora aditum obstruit: unde in arctissimis tubulis liquidorum massa subsistens mole sua, ardorem, & calorem pruritum, & inflammationem producere poterit, quibus humores difficiliùs adhuc fluentes, & magis coerciti frequenti mol-

[a] *Geoffroy de fossilibus Tom.* I. *Cap.* IV. *p. m.* 139.

mollecularum aggeſtione glandulas *miliares* in tubercula attollunt, & mora acriores facti, moleſtum ſcalpendi deſiderium unà excitant. *Confer ſupra Cap.* V. §. XVI. Vt enim lanatæ veſtes detectæ cuti impoſitæ, partes, quas tangunt, ſimili colore tingunt; *Cap.* VI. §. III. IV. ita *ſalis* mollecul-lis, quibus eædem veſtes armatæ ſunt, tranſpirabili liquido dilutis, & corpori ingeſtis, multa incommoda parere poſſunt. Remedium ergo eſt, veſtis, vel *ſubuculæ* permutatio.

V. De conjecturis hactenùs; nunc verò de præcedentis doctrinæ confirmatione pauca trademus, obſervatione ſequenti fulti. Mulier obſcuri generis colicis doloribus a multo jam tẽpore cõflictata, cùm morbus inveteraſceret, neque ullis auſcultaret remediis, conſilium a me petiit. Ipſe autem ęgrotantis inopiæ cõſcius, malũ oppugnaturus, nõ ea ſelegi remedia, quæ ſplẽdidis pharmacopolarum loculis vulgò efferuntur, & quæ Infirmam certé ad ſummas Rei domeſticæ anguſtias conjeciſſent: ſed dedi operam, quantùm in me fuit, ut ad auxilii genus ſeſe converteret, quod & opere prætium facturum, & noxæ inveteratæ præſidium unicum foret. Itaque *laneæ interulæ* uſum ſuadeo, ægramque jubeo, toti Abdomini eamdem ita circumducat veſtem, ut nullus aeri pateret ingreſſus. Arripuit ergo illa Thoracem quemdam *laneum* coloris nigri, qui fortè domi erat, quo imum ventrem contegit, ductoque circum cingulo, arctè conſtrinxit. Quo facto, tormina remiſere, ſedatique dolorum tumultus, donec effluxis aliquot diebus, denuo me acciri curaverit, neſcio, quo de pruritu conqueſta: nudari tunc Abdomen jubeo, & en tibi totam ventris peripheriam, denſiſsimis tuberculis miliaribus, calentibus, ſcalpentibuſque obſitam: Hinc reperio intervalla puſtularum rubra, & levi affecta *phlogoſi* offendo; Inde in *Pannum*, vel linteum jam corpore geſtatum oculos conjiciens, videbatur illud, qua aream imi ventris immediatè contegeret, ita maculatus, ut niger, aterque priſtinus color prorſus evanuerit. Quare, quis impoſterum erit, qui re bené conſiderata addubitare velit, immania iſthæc exanthemata, quæ abdominalem Regionem fatigabant in noſtra ægra, ab *ſalibus vitriolicis* ex contextu ſubuculæ derivatis, & in

poro-

porofitates externas abdominales incuneatis conjectifque, ibi inde ftagnantibus, nervofque vellicantibus fuborta fuiffe? Quę mala utique *veftis amotio* potuiffet avertere; quemadmodum reverà impofterum præcavit candida, & nullo expreffa colore veftis, quæ ipfius ægrotantis abdomen cooperuit innoxiè, protegitque adhuc ufque in hanc diem, felicifsimo, fimplicifsimo fanationis exitu; ope Gymnaftici, ita dicam, remedii (*a*) peractæ.

VI. Devolvimur autem jam ad peculiares indifpofitiones; quas retrovergens fudor in cutis fpiracula, ob difficilem aliquando avolationem ex *lanei* veftitus fuperficie, corpori communicare poteft. Et quidem imprimis, præ nimio fudoris effluxu, *lanea* fudaria cuti propiora velut macerantur, atque idem fudor diutiùs quàm par eft in *lanæ* contactu confiftit: cùm enim altiùs & velociùs humidum *lanæ* imbibant, nec qua liquorem exfugunt, eadem ratione in aera difsipent, fit; ut aquofus, & exuberans humor eodem femper emollito indumento circumfundatur, neque ullo flexu, fugaque proripere fefe ab topica veftis pernicie pofsit. Quamobrem perenni ac diutina infufione, eaque aliis atque aliis fudoris rivulis idemtidem renovatâ atque adauctâ, defides in *laneis* cancellis fudores non putrefcent modó, fed in corpus relapfi, idem vitiabunt. Illud autem eveniet, vel 1. quód majorem liquidi aquei copiam humoribus noftris infundant; unde relaxationis indicia, patentior ductulorum tranfpirantium diameter, folidorum inertia atque flacciditas, temperatio motus, caloris mitigatio, ficcitatis medela, lentoris folutio; quo quidem modo operantur *emplaftra*: Vel quòd 2. in ifta quiete, & fudoris, hærentia multa ftrigmenta ex *lanæ* fuperficie jam emollitæ abradantur concurfione mollecularum fortuita, & mutua earumdem cohæfione, externis cutaneis meatibus craffitie fua & oleofitate adhæreant, eofque fupra cutis fuperficiem fordibus collectis confpurcent, obftipent, & humorum effluxum inhibeant; unde multa mala producuntur: Vel quòd 3. diuturna abundantis fudationis inter *lanæ* ftamina perma-

O nen-

(a) *Mercurial. de arte &c. cap.* VIII. *&* IX.

nentiâ vitium capiant, ni moveantur puri illi transpirationis fontes, adeout singularis inde morantis sudoris putredo oriatur, quæ corpori animato ingesta, & liquidorum oceano mixta, tabifico contactu eadem maculare, & inficere poterit.

VII. Quòd si parciùs solito cutanea materia effundatur, quia sanguis humido spoliatur, phenomena tunc oriuntur adauctæ inflammationis: calorem enim excitat *lana* carni proxima, & sudorem prolicit, *Cap.* IV. §. III. 1. 2. 3. 4. cujus si materia deficit, liquida nimis agitantur, magis excandescunt, torrentur, citiùsque in malignam transeunt qualitatem; præterea omne quidquid tenue est, exhalat, nihil nisi crassum, quod laboriosa vitâ subigitur, intùs relinquitur; sed de his in alia occasione dicemus, *infra cap.* IX. ubi *De cautelis in usu lanearum vestium adhibendis*, sermonem instituemus.

VIII. Humorum vitalium adauctam tenuitatem in febribus colliquativis *hìc* §. 1. crassum viscidumque generare sudorem, nemo miretur, qui circumfusum cruori adipem, nimio æstu colliquescere, & qua data porta exire noverit: qui quidem oleosus humor, dum per circulationis semitas abripitur, tenuis; quando verò extra circuitus viam ejicitur, ut in summa cute, & in urina, denuò in massam cogitur, & glutinosior evadit. Hic ergo, quem dico humor, ubi primùm exceptus, atque obseptus *laneis* vallis est, iisdem conglutinatur; sed crescente calore corporis, & impedito fluidioris portionis per contextum *lanæ* egressu, solvitur iterum, & in fluorem oleosum calentem mutatur: qua ratione itinera circulationis cutanea vel intrare, vel acrimonia qua pollet vellicare, multisque modis afficere potest. Causa horum erit, lentior *sudoris* visciditas in *lanæ* superficie interclusa, eamque cœno quodam obliniens, ita ut licèt tenuior portio à corporis subjecta area erumpat, non posit illa tamen ultra, propter villorum *lanæ* impervium gluten, meare; quare subsistat necesse est, & in extremis cutaneis sese occultet, quo oleosum crassum, pingueque *lanæ* fluidum adjuvante calore resolvat, cuti, unde exierat, iterum ingerendum.

IX. *Salsedo* autem jacturæ *cutaneæ*, quæ operimenti *lanuginosi* staminibus irretita supponitur, si sensibiles cutis tubu-

los,

los, unde manavit, contingat, periculum est; ne subita canaliculorum constrictione liquidi cursum sufflaminet, & vicinas partes inflammet, *hîc* IV. V. quam primùm ergo salibus quibuscumque sudore liquatis, Tegmina animalium infarciuntur, possunt eandem corrosivam labem in corporis animalis solida immittere; vel si *salina* hæcce inquinamenta sanguini immediatè non communicentur, at saltem nervulos extremos occupare possunt, ibique exitialem vim suam satis eminenter exercere, eos irritando, vicina loca rodendo, exulcerando, & corrumpendo. Sic sudores illorum, qui in *Calcanti mineris* laborant corrosivi, & linteamina exedentes observati adeo fuerunt, ut in minutissimas molleculas facili negotio discerpi possent; & sicubi ipsam *cutim* impeterent, ejusque minimis canaliculis insererentur, potenter vitiabant: Testis est *Fridericus Hofmannus*. [a] Porrò familiare est Scorbuticis, sanguinem salibus muriaticis habere, quę proinde a corpore avolantia, & in *lanæ* spatiola conjecta, ut vestimenta corrodunt, atque maculis contaminant; *hîc* §. V. ita in poros proximæ animatæ cutis patulos ingressa, in sanguinis lacum irrepunt, eumque coinquinant; vel parietibus tubulorum impacta exulcerationem intentant; unde *vibices*, *maculæ*, *pruritus*, *dolor &c.* De *Phtisico* autem sudore ita sentio, eum *lana* ita foveri, ut post annos etiam sopitum in actum erumpat. Dum lucri gratia, vel parcendo sumptui, Phtisicis adstantes horum vestimenta clam surripiunt, & induunt sibi, phtisicum venenum inspirant incauti, quod cutis madore solutum, calore reviviscens, osculis vitalibus receptum, ad sanguinis usque oceanum pervadit, quem simili ferali miasmate afflat. Quod Ehu quàm sæpè damno suo experiuntur, qui spreta, vel occultata de industria hujusmodi causa, morbo jam adulto, seró medicinam parant. Quàm inde ergo sancta, & salubris est, vestimentorum phtisico sudore, vel halitu infectorum combustio, ne quid de veneno hocce supersit, quod nimiúm confidentes fallat; & innocentes op-

 pri-

[a] *Dissertat. de metallurg. mortif. Tom.* VI. *p. m.* 217. *sequent.* §. 7. 15.

primat; quodque timorem, vel ſaltem prudentem ſuſpicionem, *vide ſuprà Cap.* V. *Cap.* XV., *num.* 6. inferat.

X. Contra verò, ſi animalis tranſpiratio biliosis, oleoſiſque partibus ita turgeat, ut panni proximè ad cutem admoti filamentis copioſior immoretur, periculum eſt, ne ibi longiori, quam par eſt, tempore ſe ſiſtens, pravam indolem concipiat, & ſanguini indigenæ transfundatur: inde enim obvium eſt deducere, affectus calidos cutaneos, vel excretoriorum cutaneorum varia incommoda in *lanigeris*, *ſeu pannoſis hominibus*, quòd inde eoſdem conflictari certum ſit, *calore*, *prurigine*, *Varis*, *eriſipelate* imò *furunculis*, propter diuturnum bilis incolatum, & ejuſdem in cutanea vaſcula remigrantis acredinem, vel inhibitæ perſpirationis moram. In ſumma *biliosus* iſte humor, quocumque modo cutaneas ſemitas obſederit ſive madore, ſive halitu, ſive circulantis lymphæ adminiculo, pari prorſus ratione, guttularum tenuitate, fluiditatis motu, calore cutis quo ęſtuat, mutua partium, quas tangit, fricatione, primò ſemper introducitur per poros minutiſsimos quidem, ſed fermè innumeros, quibus *cutis* denſiſsimè pervia eſt, & permeabilis, quibus non modò intùs foris, ſed *fòris* intus patet aditus. Verùm ne bilis, hujuſque pinguis tenacitas, iſtiuſmodi intra vitalia ingreſſum difficilem tibi reddat, cogita quæſo ad utilitatem emplaſtrorum, *hìc ſuprà* §. VI., non levem olei vim admittentium, quæ idcirco ad tumores *skirroſos*, *exoſtoſes*, *gummata &c.* in parte quadam particulari reſolvenda feliciter admoventur; cogita quid in *unguento mercuriali* valeat axungia, quæ utcumque craſsior molleculis mercurialibus ſit, diviſa tamen, & adtenuata, una ſanguini adeo altè immittitur, ut malé de induſtria, finita quavis frictione, extergas, quod cuti illitum ſupereſt: adeò ut in plenioris *hydrargiroſis* infortuniis, neceſſe ſit, detrahere extemplo induſia omnia mercurio tincta, mutareque lecti lintea; imò ſi commodè fieri poſsit mercurialem ſorditiem, quæ cuti inhęreſcit, detergere, ne mercurio intùs furenti (*a*) tacitas ferat ſuppetias. Cogita dein

[a] *Aſtruc. de morb. vener. Tom.* I. *lib.* IV. *Cap.* VIII. §. I. *p. m.* 476. *num.* 2.

Balſamicorum, quamvis tenaciſsimæ indolis, penetrandi in vaſcula *lactifera* capillaria, exiliſsima, inviſibilia virtutem alibi a nobis demonſtratam. (*a*) Cogita tandem bilis viſcedinem non tantam eſſe, ut parte ſua fluidiori non queat reſolvi, & reſoluta, corporis penetralia adire, præſertim ſi calor humidus acceſſerit bilem diluens, & magis perſpirabilem reddens. Docet bilioſus *Duodeni* inteſtini, & *veſiculæ felleæ* color a tranſpirante bile: Docet ejuſdem liquidi præſtantia in reſolvendis, detergendiſque ulceribus glutinoſis, calloſis, ſordidis, (*b*) item in cœcitate, & albugine curanda ab humoribus craſsis: (*c*) Docet odor violaceus, ex aſſumpta therebentina in urina abſque mora conſpicuus. Ut proinde dubitare nefas ſit de reditu, & reductione partium oleoſarũ bilioſarũque, pãnis induſiiſque *laneis* implicitarũ, in liquida vitalia, dum ratione dicta adeo adtenuatur, ut aquæ inſtar fluat, & cum aquoſiori ſudoris vehiculo intùs reſorbeatur. Memini, Chirurgo, dum ſcrupuloſiùs, *dyſentericas*, & omnino bilioſas excretiones alvi, oculis propiùs perluſtraret, & digitis idemtidem contrectaret dyſſentericum affectum ſuperveniſſe: hauſto ſcilicet, per ſalivæ aeris cutiſque itinera ſubtiliori bilioſoque miaſmate.

XI. Verùm enimverò non negaverim, bilem geſtatis induſiis accreſcere, itaut ſi identidem in cutaneos ductus depluat, eoſdem potiùs oppleat, ſtipetque, quàm permeet atque pervadat. Quod duplici de cauſa fieri opinamur. 1. Ex acriori & vetuſtiori, ita dicam, ejuſdem natura, ut in protracto induſiorum laneorum uſu contingit. Inde enim futurum eſt, ut molleculæ bilioſæ, dum veſtis immediatè cuti affricatur, ad pilorum latera, ſubtus cuticulam latenter illapſæ, formâ inconſpicua cellulas reticularis plexus, in quas irrepunt, acredine ſua ſuffodiant, & in papulas circumcirca faſtigient: inde *puſtulæ* pruriginoſæ rubræ, *flogodeę*, *eryſipelatodes* homines iſtos

---

[a] *Animadverſ. de Phtiſi in Vvinright de Nonnatur. c.* III. *animadv.* III. [b] *Boerhav. de virib. Medic. part.* III. *lib.* III. *lib.* V. *p. m.* 409. [c] *Foreſtus apud Haller tom.* I. *p. m.* 443. *not.* 34.

istos sollicitantes, angentes, & somno prohibentes. 2. Ex tenacitate summa excretionis hujusce biliosæ, quæ tamquam simplex viscidum cutem infercit, ejusdemque spiramenta densat, quibus pertusa est, unde suppressa perspiratio biliosi recrementi, quod ab hisce emissariis præclusum intra corpus jam retinetur, & retentum liquidis iter agentibus molitur insidias, idque vel cruoris celeritatem intendendo, vel febres biliosas producendo, vel alia consimilia mala patrando, non eventura certè, si circulationis motu pingue abreptum, eadem cutanea via sordibus biliosis nequaquam scatente, latenter evanesceret, tacitèque sine objecta, & reflectente *lanea* amicula, in auras exhalare dispergique posset. In hisce ergo casibus corporis cultus ac vestium mundities commendanda. Dum enim linteamina, & quodcumque linteorum genus bilioso excremento, adiposisque partibus sordida, & inebriata corpori detrahuntur, cessat causa humorem unguinosum perspiratum prohibens, suggerens, porosque cutis infarciens. Et dum ex alia parte infarctus cuticularis a sorditie biliosa dulcis aquæ lavacro eluitur, cutisque summa probè curatur, exhalatio animalis in viam redit, abestque periculum, nequa bilis portio in cute reliqua prædicta infortunia multiplicet, vel æquo diutiùs protrahat. Ita unctio Athletarum in Palæstris immoderatum sudorem comprimebat. (*a*)

XII. Progredimur jam ad ultimum contaminatæ transpirationis vitium, quod in fœtore supra diximus consistere. *hìc* §. 1. Quacumque ratione transudans per cutis meatus transpirabile malè oleat, cavendum est, ne denuó in sanguinem retrogressum eumdem magis coinquinet, & certiùs quám si libera sui exhalatione evanescat in auras. Porrò in casu de quo agitur, & ubi eodem indusio *laneo* vestimur amicimurque, non levis subesse videtur scrupulus, halitum nempe putridum diu latiare in villis *laneis* posse, & accedente intromissionis causa, in sanguinem reduci: simili prorsus ratione, qua odore imbuta *lana* eumdem diu servat, atque *therebentina* ore sumpta, lotio odorem violaceum extemplò com-

[a] *Mercurialis de arte &c. lib. 1. p. m. 12.*

communicat. *hic* §. X. Itaque vestibus hisce, putido sudore gravibus, dum sanorum corpora obvolvuntur per cutem, quam laté longèque adsitum indumentum contingit, veneficum illum odorem, & impudicam auram abliguriunt, quæ in intimum sanguinis, humorumque vitalium admissa commercium, putredinis signa in corpore dabit, puta *convulsiones*, *dolores*, *calorem ardentem*, *carbunculos*, *anthraces &c.* hic bovilli cadaveris halitu Viator interemptus legitur: [*a*] Sic tenuissimus ex *peste*, *febre petechiali*, *variolosa*, *hectica*, & quoquo alio morbo ex putredine orto, [*b*] Infectis expiratus vapor, & a sanis corporibus aeris vehiculo susceptus, partim immediatè per obvios oris nariumque tubulos ac poros ad ipsam sanguinis massam; partim etiam cum sudore iterum absorpto ad ipsa liquida cutanea transit, celerrimè sese multiplicat, atque vel totam humorum massam inficit, vel in emunctoriis cutaneis stagnans pessima simptomata producit. Hinc est, quòd in *putridis febribus* tanti habeatur aeris renovatio, indusiorumque mutatio, ut omne *alkali volatile*, & oleum volatile putrefactum auferatur, ne volatilia isthæc putredinem conceptam magis foveant, atque illibatos latices conspurcent. Absit ergo omnis timor instaurandi vestimenta, & stragula putredine *variolarum* inquinata. [*c*] Sic in casu nostro hæret homo, sudore putrido ex sui corporis ambitu jugiter prosiliente; hæret, inquam, in sufficienti aere ambiente, eoque putrefactis exhalationibus onusto; hæret iterum ita ut nec aer regenerari ab interularum lanugine implicatus, neque sudor liberè transire queat: Unde binæ causæ putrefactionis, *calidum* scilicet & *humidum*, quæ corpora non putrefacta etiam deturpant; quod non fieret, si omni momento novo accedente aere, & amota subuculâ, ea effluvia auferentur. Quid si sanguis jam in putredinosam corruptionem valde pronus, atque proclivis animadvertitur; quot & quanta inde mala non oriuntur? Siquidem per vitales cutis canalicu-

los

---

[a] *Lancisius oper. tom.* II. *p. m.* 11. [b] *Frideric. Hofmannus tom.* VI. *dissertat. de Putred.* §. 24. 25. 26. *p. m.* 122. 123. [c] *Gorter in Aphor. Sanctor.* CXX. *p. m.* 172.

los remeans tabificus humor, putredinem auget, & repleto ſanguine, putrido oleo, *urina rubra*, *Stranguriæ*, *Scabies*, *Catharri*, *Tuſſes*, *Rheumatiſmi*, & quod ultimum eſt, *ſphaceloſæ* ſanguinis Staſes, mortis prænuntiæ, enaſcentur.

XIII. Tantam autem putredinem [XII.] uſum diuturnum veſtium *lanearum* corpori ſemper ferè adjacentium inducere, non is ſum, ut credam; ſed illud tantùm aſſevero, Animantia, eorumque partes tantummodo putreſcere, numquam verò in acidam fermentationem abire poſſe; oleoſas præterea humorum animalium molleculas progreſſu temporis ad ſummam acrimoniam evehi, niſi temperentur; vaporem in corpore noſtro generari poſſe adeo ſulphureum, ut flammam concipiat; [a] fœtorem ab oleoſo ſulphureo principio proficiſci; [b] item, cutem totam tubuloſam, & poroſam, univerſale & quaſi publicum eſſe corporis animati cribrum, quo ſeroſæ & ſulphureo-ſalſæ, ſub humoris ſpecie, excrementitiæ partes foras proſcribuntur; ex *cantharidibus*, *hydrargiro*, purgantibus, venenis multis corpori viventi applicatis, & ſimiles effectus producentibus, ac ſi per os fuiſſent aſſumpta, talem fieri in nobis abſorptionem, ut vaporis ſpecie corpori externo, nullo interjecto propinqua, intús ſubeant. Et ſané ſi torpidiores liquores, cœcos cutaneos ductus ingredi inficiaris; at ſaltem non erit, quòd de ſubtiliſsimo humore, qualis in *putrefactione* gignitur, addubites: Nam cum aere ambiente ille commixtus in cutanea vaſcula irrepit, qui ibidem reſtitans, non poteſt ex ſua natura non mixtionem liquidorum nativam & benignam turbare, atque deſtruere. Jam verò fiunt ſimiles abſorptiones malignæ, & quotidie fiunt, neque advertentibus nobis, curam facilè noſtram effugiunt. Hecticis, Tabidis, Scorbuticis, & *maligna febre* correptis, vel lue aliqua, aut peſte laborantibus periculoſus graviſque inſidet animalis halitus, qui pulmonum, oris, cutiſque via ad ſanguinem delatus, hunc ſimili viru corrumpit, vel diu durat aliquando, & commoritur. Quamobrem fœtidiſsimus ille vapor natu-

---

[a] *Caprices d'imagination &c. lettre* VI. *l. c.* [b] *Hofmann. ſupra ibid. p. m.* 119.

naturæ humanæ inimicissimus est, utpote qui ob æthereams suam substantiam intimè ad fluidum, quod membranosas ac nervosas partes animat, motusque & sensationes gubernat, accedens, inficit, contaminat, ac penitus pervertit. Quot enim & quantos in praxi videre contingit, qui intactis humoribus, & de reliquo rectè se habentibus, venefica aura afflati illicò occubuerunt.

XIV. Nimirum agilissima putredo [XIII.] ad intimiorem succorum vitalium contactum penetrans, spirituum animalium spirituascentiam deprimendo, homines jugulare actutum potest. Illos enim primariò tangi in fœtoris communicatione, illæsa adhuc humorum crasi, & secretionibus, aut excretionibus nondum interruptis, satis patet ex dolore caput gravante, quo statim corripiuntur, *maligna febre* decumbentium animam excipientes; ex summa item virium prostratione, dum pulsus est adhuc æqualis &c: Adeo ergo malignitas tetræ exhalationis hominibus pernicialis existit, ut absque liquidorum, succorumque vitalium mixtura in solos nervos se exerens, mortales enecet. *Placentæ corruptæ* frustulum utero adhuc inhærens matrem de medio sustulit. *Gravidæ* putredo fœtui intacto hactenus exitio fuit. Candelæ fumus abortum procuravit. (*a*) Non requiritur ergo, ut noxia influentia in cuticulares poros, ex *laneis*, *xilinis*, & hujuscemodi indumentis depluens, humoribus circulantibus immediato contactu confundatur; sed sufficit, aliquam sensibilem corporis partem impetiisse, & proritata convulsione, quasi ex insidiis emergendo, *Tragediam incipere*. Quæ funestior evasura est, prout imbibens cutis porosior, & inductæ vestes, compactiori lanugine contextæ supponentur. Quippè crescit transfusio virus impuri in transpirationis ductulos, quò illi patentiores extiterint. Quam ob rem, qui spongioso corporis habitu præditi sunt, maximè verò omnium Feminæ præ Viris, profectum ab operimenti *lanei* fabrica vitium prædictum facilè concipiunt, citiùsque aliis contrahunt, qui densiorem cutem, & strictius sudoris colatorium nacti ad absorbendum minùs apti sunt. Quod

P autem

(a) *Ephemerid. anno 9. observation. 205. &c.*

autem crassiores, & rudiores *panni* virosum halitum multiplicent, eumque in cutem prorsus effundant, quàm tenuiores, & politiores hanc subesse rationem putamus; quòd collecta velut in acervum animalia, & nidorosa effluvia, & motu vitali excitata in liberum aera sese ejicere, atque liberrimé expirare nequeant; sed densiori, & confertiori velleris contextu irretita, continua aspirationum cutanearum accessione multiplicata, concludantur, & in se quasi redeuntia, & circumgirantia motum intestinum putredinosum accelerent, tantùm abest, ut eumdem imminuant. Nihil enim magis *putredinem* à rebus corruptibilibus arcet, & incipientem aufert ac dissipat, quàm liberioris aeris frigidi præsertim, & sicci afflatus, & liber commeatus. Quod neutrum in casu nostro obtinetur; quin è converso, aer inter vestem, & cutem quiescens, calidus & humidus censetur, indeque ob mucidi *lanei* amictus substantiam egredi, & in auras evanescere nequit.

XV. Odor ergo fœtens sudoris, & transpirationis insensibilis, vestium tomento impactus, quamdam præviam (XIV.) dispositionem requirit, ut intùs cutis via susceptus morbos pariat, sine qua irritus fit, atque innoxius. Pariter quædam est corporis constitutio, quàm mephiticus, & inspiratus vapor non lędit: in qua fortè peculiare balsamum adest, quo repellere, aut emendare communicati aeris virus possit; aut attritæ jam aeris vehiculo, & motu particulæ, tincturam malè olentem amittant. Hinc est quod sine ullo contagii incommodo, homines non in aere solùm putido incolumes serventur, verùm etiam inter alios olentissimam animam effundentes, & propiùs adstantes, impunè versentur: Audiamus hæc de re *Peklinum*: (a) „ *novi*, inquit, *olim Matronam hecticam, viro nuptam robustissimo. Hic conjugis miseræ sanè, & malè olentis contubernio delectatus, etiam inter basia & animarum misturas, quibus amor delectari solet, non tantùm incolumis mansit, sed & octoginta annos natus, ex marasmo senili, ne quid a consuetudine illa traxisse videretur, occubuit. Liberos autem omnes, numero sex, hectica intra*

30

(a) *Observation.* XLIX. *p. m.* 328. *lib.* II.

30. *ætatis annum erumpens absumpsit. Mater ipsa trigesimo quarto ætatis anno, liberorum partu defuncta, tandem & ipsa defecit, quæ quotidie mori visa erat*; Hactenus ille.

XVI. Porró præter illa infortunia, quæ relapsus, & in cutanea capillaria irrepens sudor sive quantitate, sive qualitate peccans, in solidis fluidisque nostris ingenerat, dantur alia, & fortè imperceptibilia, & cognitu difficillima phenomena, quæ ex effluviis inorganicis vestium *lanearum* conficiuntur, quæque supra *Cap.* II. *passim* fusiùs pertractavimus. Ecquis enim dubitat, compacta, firma, & densa corpora, ipsaque metalla indivisibiles atomos exhalare, quæ fluidissimo aere receptæ, mirabilem sæpé efficaciam, & eximios effectus, ad occlusas olim a Veteribus *qualitates* damnatos, in corpore nostro exercent? Ita sanè si durissimæ substantiæ metallis id contingit, abrasa ut jugi effluxu ramenta, & ambienti illata, cúm eodem aere organa vitalia subeant, & vitæ infensissimas interdum struant insidias: Quanto potiori jure, in illo continuo pannorum *laneorum* ad cutim positu, perenni illos inter & cutem immediatè subjectam attritu, corpuscula quædam deradi asseverare possumus, quæ aere, omnium exhalationum seminario intra corpus vecta, atque insinuata mira certè in humorum massa producant? Quamobrem apertissimam videmus causam, quare qui indusiis, amictu, vel aliis vestimentis nudam cutem contegentibus, sese diù multùmque assuefecerint, neque umquam de illorum mutatione solliciti sint, bis patiantur morbos, nimirum ut alii homines; & ut sunt *lanigeri*: Familiares utpote, & sibi proprios habent morbos, a *lanæ*, vel *Xilii* contexti, quòd sibi induunt, & pertinaciter ad cutem admotum retinent, effluviis, vel solis, & inorganicis, vel prædictis sudoris vitiis commixtis, maximam, *hìc* §. VI. VII. VIII. *&c.*, partem derivandos.

XVII. Quod dein aerem spectat, qui diutiùs quam par est, a superficie vestibus *lanei* fœdi coercitus, numquam renovatur; questio non inutilis oritur, an ille inde noxius corpori esse posit. Aer corpora nostra circumalluens, & qui intra vitalia salivæ opæ & respirationis penetrat, vector est va-

riarum exhalationum, & diversissimorum corpusculorum, quę pro sua diversitate corpus nostrum variè afficere possunt. Cognitum dein est, subtiliorem tantùm aeris portionem, cui vis elastica inest, non autem crassiorem, in animatum corpus transcolari. Exploratum est quoque, longè subtilissima effluvia cum aere fluitantia, & naribus tracta, fluidum nerveum præprimis immutare, & alterare posse, *vide suprà* XII. *sequent.* Ad hæc compertum experientia est, omne quod tenue est, corpus nostrum transpirabile facilè subire, & pervolare posse. Ulteriùs nemo non diffitebitur, cutis purgamenta maximam partem *oleosa* esse, vaporesque *sulphureos*, aerem minus elasticum, hoc est conservandæ vitæ, & perennandis functionibus minùs idoneum reddere. (*a*) Demum experimenta clarissimi *Merii* (*b*) Aerem ultro citroque in sanguinem meare ostendunt; imò ex eodem habemus, a matre in fœtum aeri regiam patere viam. (*c*) Rationes dein Illustrissimi *Keylii* de ingressu aeris (*d*) per cutis incernicula omnem dubitationem adimere nobis videntur. Ut planè illud inde confici videatur, aerem corpori circumfusum, atque operimentum *laneum* coriumque interjectum, depravatis recrementorum tam animatorum, quæ ex cutis peripheria prodeunt, quàm *inorganicorum*, quæ a villis *lanæ* deterguntur, qualitatibus refertum, in poros cutaneos, & illac meantia liquida magnum Jus habere; imò aliquando eadem spiracula subeuns idem aereum fluidum, & vehiculo sudoris abreptum succis vitalibus noxam affricare, & damnum non leve adferre. Quarè ut aer exhalationibus quibuscumque, præsertim animalibus effluviis impurus, scatensque naturalem respirationis circulum sistit, quamvis sanguini non immediatè communicetur: Ita deperdito ejusdem Medii aerei renixu, quod habitum corporis circumstat, & numquam purgari supponitur, amissa inquam ob varias etherogeneasque particulas, sive confertissima, eaque exitiosa effluvia, elastici-

cita-

[a] *Arbutnot Essais ibid. p. m.* 131. *&* 149. [b] *Memoires &c. annèe* 1707. *p. m.* 196. [c] *Idem ibid. anno* 1693. *p. m.* 194. [d] *Tentamin. l. c.*

tate cessat, vel hoc solo de nomine, benefica illa actio, quam ex ejusdem puri fluidi in cutem vibratione, ejusque ventilatione deducendã esse, cũ sanioribus phisiologis arbitramur. Quemadmodum tandem aer vaporibus specuum subterraneorum densis inebriatus, itemque fumis lampadum teterrimis repletus, transpirationem pulmonalem impedit, circulantium ibidem humorum motum sufflaminat, atque stimulum, violentę inspirationi similem excitat; ita inquinatus ille, in casu nostro, invisibilia cutis spiracula infercit, & cutanei sanguinis *subtilisationem*, ejusque motum promptiorem coercet: unde parcior exhalatio, & morbi a sorditie & illuvie fœda pendentes.

CAPUT

CAPUT VIII.

MULTA INSECTA CUTI INNASCI,

Atque a cœnosis & sordidis vestibus laneis foveri.

I. I quis Insectorum conceptionem, generationem, & in aere tantùm aperto exclusionem considerate contempletur, profectò colliget, aerem, ut infinitorum corpusculorum chaos est, ita per ipsum aera deferri ovula impregnata genitali fœtura suorum animalium. Suspensa caro, & clauso undique servata loco, vermiculos generat. Apud Nigritas guttæ pluviæ labentes corpori non solùm horrore incusso nocent, sed & insecta continent innumera. (*a*) In rore aeris maximam partem constituente, animalculorum minimorum invisibilia ovula circumquaque moventur, quæ ubi Plantas attingunt, vestibusque cohærent, excluduntur. *Confer supra Cap.* VI. §. II. III. IV. Ergo mira, eaque diversissima, animalcula in oceano aereo undique natant. (*b*) Sed & suos vermiculos connutrit Tellus; suos quoque, & diversi generis, Vegetabilia habent aluntque; suos in sinu gerit fovetque aqua, præcipuè stagnans, atque collecta. Suos fovet humanum

(a) *Gautier Biblioteq. des Philosoph. tom.* III. *p. m.* 247. *apud Arbutnot ibid. p. m.* 14. (b) *Confer Boerhav. Chem. tom.* I. *p. m.* 261.

manum corpus. Intra Insectorum ovula vel minima pusillus vermiculus latet, qui paulatim sese explicans, & veteris vermis formam exuens, *papilionis*, *muscæ*, aut alterius animalculi alati sub forma prodit. (*a*) Ne igitur tantoperè stupeas, si cum clarissimis Viris (*b*) dicas, hominem quoque ipsum sub vermiculi specie priùs delituisse, quàm elegantem suam formam sortitus conspiceretur; cùm guttula seminis optimè constituti decies centena millia & ampliùs animalculorum contineat: (*c*) sic spirare in lucem editus incipit, ex verme factus homo, cujus *metamorphoses* vide apud *Kirkerum.* (*d*) Sic tandem in oviparis similem servat *Natura* harmoniam, dum, ovulo calore foto, *papilionum* formam speciemque concedit. Non ergo mirandum est, si spoliis *laneis* determinata animantium ovula innascantur. Certé *panni*, qui in hominum exuvias cedunt, diversos continent vermiculos, non secus ac quibus sordium inquinamenta accrescunt; juxta illud, *Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis, & sicut lanam, sic devorabit eos tinea* (*e*) Tinea enim eadem, qua operimentum *laneum*, lana nutritur, vellerisque fibrillas tinctura solutas in stomacho digerit, (*f*) sicque tacitè pannos consumit.

II. Tam multiplex, tam varia in multis, ne dicam omnibus, viventibus vermiculorum progenies, naturali quidem constantique rerum ordine procedit; sed fortuitam & exlegem Insectorum sobolem, quæ producit *Putredo*, quis umquam mente assequitur? Nihil ad illorum generationem mirificè promovendam aptius ipsa putredine est, ut huic tamquam primariæ causæ [g] animalculorum conceptionem & fœcundationem tota Vetustas tribuere non dubitaverit: donec Recentiorum stupenda hac de re industria omnem generationem ex *ovo* vel *semine* proficisci, ipsa luce meridiana clariùs ostenderit. Est tamen quid in *putrefactione*, quod *entomatum* evolutioni mul-

(a) *Reaumeur histoire des Insectes &c. lib. cap.* (b) *Vide Geoffroy quæstion. Medic. anno* 1704. § v. *p. m.* 136. (c) *Ibid. p. m.* 128. (d) *lib. cap.* [e] *Isaiæ cap.* 51. *vers.* 8. [f] *Reaumeur histoire annèe* 1737. *p. m.* 18. [g] *Fridericus Hofmann. de temporib. ann. insalubrib.* §. XIII. *tom.* v. *p.* 66.

multùm obſecundet. Forté humidum atque calidum exceſsivum, quod non ineptè Philoſophi Veteres, & Ariſtoteles ipſe ſalutarunt materiem *putredinis*. [*a*] Dum pluviis congeſtæ liqueſcunt nives, aquarum indomita volvitur illuvies; dum flumina tument, argines ſuperant, & vaga per campos, per urbes expatiantur, ebriaque tandem arva in paludes convertunt: Quanta hinc putredo, [*b*] quantus fœtor in aerem vibratur? Quanta Inſectorum ex fœtidis cœnoſiſque paludibus elevatorum ſtrages editur, quorum corpuſcula dum reſolvuntur, teterrima in aerem effluvia diffundunt? Quot *Myriades* vermiculorum generantur, qui denſiſsimis agminibus aerem infeſtant, & diverſo itinere animatis corporibus ingeſti (*c*) popularium morborum triſtem plerumque faciem oſtendunt? [*d*] Quàm ingens ovulorum ſeges per auras diſſeminatur, novorum, & inauditorum malorum præludium?

III. Unde ſimilibus de cauſis nunquam feré (II.) ſpoliatæ veſtes *laneæ* Inſectorum ſeminarium eſſe poſſunt, & debent. Quippe corpore iiſdem velaminibus ſemper induto, fieri nequit, quin fumi, halitus, vaporis, vel exhalationis e corpore viventis affatim erumpat, quod permixtum aeri circa corpus quodcumque exiſtenti, hoc alteret, atque corrumpat. Imò accedente de novo tranſpirabili immotus aer diu circa corpus movetur, moraturque ab eodem corpore continuò effluentes ſubſtantias: Ad hæc jugi maceratione emollita induſia perflationem cutis, ejuſque abſterſionem inhibent. Tandem in tanta excrementorum cutaneorum multitudine intergerinum aera, effluviis animalibus variis impletur, & ſordes ſordibus accumulantur; præſertim ubi numquam feré corpore deponitur *lana*, eaque ſuccida reddita, aeream ventilationem excluſerit, & prohibuerit. Ut ergo verbo dicam, ingens putredo in ſuperficie *lanei* induſii, quá corpus tangit, orietur, fęcunda Inſectorum mater futura, *confer ſupra Cap.* VI. *&* VII. §. XIII. XIV. ſive quòd humiditatem cum calore fo-

---

[a] *Apud Hofmannum ibid.* §. XII. [b] *Lanciſius lib.* I. *par* I. *de noxiis &c. cap.* XVI. [c] *Idem ibid. cap.* XIV. [d] *Hofmann. ibid.* §. XIII.

foveat vermiculorum fæcundationi faventem; *hic* §. II. sive quòd *matres*, nescio quam in putredine dulcedinem invenientes, ad hanc allectæ convolent, atque in *putrefactis* corporibus subsistant, nidumque suis ovulis seligant. Certè verminosum genus non causa, sed effectus rei, quæ corrumpitur, existere videtur; qua de re consulatur caput nostrum de *Peste infrà cap.* XI.

IV. A longo tempore gestata indumenta quæcumque, præcipuè verò *lanea*, & bombicina, in illa diuturna hominis sudatione semper macerata, tandem tabescere posse, nemo non videt. De Sericis opificiis ob fœtorem nocentibus, sic ad *Lancisium* scribit *Bartholomæus Traversarius*; [a] „ *absoluta fuerunt serica opificia, quæ odore gravi* Pisauriensium *saluti, ut reor, magnoperè adversabantur*; *utinam* pergit *& imposterum hujusmodi* ars *longè a Civitate ablegaretur: urbanum enim aerem a noxiis incoctorum, corruptorumque bombycum miasmatibus vindicatum cerneremus.* „ Hactenus ille. Putredo autem *Insectorum* exclusioni favet. (II. III.) Dum in Turmis, Castrisque, ob inhumata animalium hominumque cadavera, fœtor immanis exoritur, en tibi muscarum, ceterorumque animalculorum optimum sanguinem hominis sugentium turbam. Dum idem pannosus miles a deponenda veste, multis fortè concurrentibus, prohibetur, sordes generantur, immunda vestimenta evadunt, corpus redditur minús transpirabile; hinc in propria sui atmosphæra numquam renovata continetur sordidata vestis, emanantes expirationes succidarumque purgamenta adaugentur; inde habebunt *Insecta* tot nidos, in quibus ovulorum incubationi vacare posint, indè major futurus est vermiculorum proventus, & abundantior pediculorum ad crines pilosque nidificantium copia; & ex his iterum vermiculorum uberior multiplicatio, frequentius & ob fœtorem nares militis infestantur, & ex squallore vestium putrida pellis, animalculorum aculeis vulnerata multis modis afficitur. Quamobrem qui de militis in Castris sanitate tuenda scripserunt, Palliorum lacernarumque internarum mutationes

 ma-

(a) *lib.* II. *epidem.* IV. *cap.* VI. *p. m.* 237.

magni faciunt, neque immeritò. Vide *Portium*; (a) consulantur item ea quæ suprá diximus in hanc rem. *cap.* VII. §. IV. *sequent.* Quod dein sordes cuti innascentes vermiculorum generationi conferant, si experientia destituaris, at saltem Doctissimi *Friderici Hofmanni*, egregio dicto ausculta: ait enim: „ Qui veró ex omissa lotione, vermiculos in cute *Neo-* „ *natorum* generari statuunt, quos *Comedones* vocant, ma- „ gnamque boni nutrimenti partem subtrahere credunt; hi „ me eò adducere non possunt, ut ipsis penitus fidem tri- „ buam, quia novam hanc adsertionem sufficienti experien- „ tia nondum satis habeo confirmatam.„ (b) Hactenus vir Ille, cujus candidam confessionem oppido demiror, similique ratione persuasum habeo, aliter illum loquutum fuisse, si experimenta a nobis infra recitanda, *infra* VI. VII. explorata habuisset, vel ab aliis fideliter enarrata legisset, & attentè perlecta, ut solent prudentiores Medici, comprobasset.

V. Bellè, & invictè huc usque regeret fortè aliquis; sed quis vel parum sanæ [perget] mentis est, qui *laneam*, Xylinamque subuculam semel indutus, eam nonnisi transacto longo temporis intervallo deponat, patiaturque, uberem adeò pediculorum segetem suo sudario innasci? Et nonnè magis expediat, [inquies] inter fabulas, vel potiùs Vigilantium sõnia referre istius modi vermiculorum nidificationem, cum nulla experientia confirmetur, quin potiùs contraria observatione refellitur? Verùm hasce difficultates impręsentiarum diluere, nostri officii est atque instituti, cùm alioquin non levem nostræ opinioni labem inferrent, atque oriundam indè sanam, de vestium mutatione ubique necessaria, therapejam non parùm infirmarent. Et quidem ut quod primo loco propositum est, dubio occurram, non is certè sum, qui omnes Mortales adeò dementes esse existimem, ut incommoda, quamvis levia, sanitatis omni quo possut studio avertere, & ab se amovere non adnitantur: Sed certissima, & crebriori experientia edoctus ut quisque socordiæ aliquorum gnarus,

testa-

(a) *de militis*, *tom.* II. *part.* III. *cap.* v. *p. m.* 74. (b) *Idem de tabe infantum tom.* III. §. VII. *cap.* VIII. *p. m.* 489.

testari possum; Nonnullos reperiri, quos nulla tuendæ propriæ valetudinis tangit cura; qui non modò effusissimis habenis, in queque flagitiorum genera sponte ruere gestiunt; verùm etiam belluarum ad instar, (si non hisce Brutis stultiores) effractis omnibus dieteticis legibus, vitam arbitratu suo componunt, hi sunt, quos vel gulæ irritamenta alliciunt, vel torpentissimum ocium effeminat, vel placidissimus, & pinguis somnus opprimit; vel quos nulla vitæ oblectamenta percellũt, nullive casus commovent: hi sunt, qui ut semper, Suum ad instar, cæno suorum vitiorum immerguntur, sic eodem vestium inquinamento conspurcati diutissimè jacent. Sed quid amplius moror? Quosdam, inter præcipuè Plebejos reperire est, qui omnibus infortuniis vexati, nisi thoracem unum *laneum* gestandi opportunitatem non habent, neque cutis munditiei studere volunt. Illis enim, dum vilissimis operibus addicti, omnia promiscuè putrida tractant, & si qui sint, qui lanionũ vices sustinent; his enim inquam sudore fœtido, & putrida sorditie incrustata indumenta, noxium non modò virus eructant, sed & infestis aculeis armata gignunt animalia, quæ in Miserorum corpora densissimis agminibus involant. Quid autem dicam de Viris singulari, & eximia virtute præditis, quibus semel injecta strigilis lanea ad operimentum corporis, vel ex voto electa, vel pœnitentia ultrò suscepta, vel ex instituto Religionis admissa, ita immutata intactaque, & ad cutim quasi immobilis manet, ut *inconsutilis* esse videatur? Quid tibi videtur? Dubitas ne futurum inde ut in putrescenti tali amictu, post diuturnum tempus, concurrente cutis calore, humido, novæ Rerum mixturæ fiant, fermentationes putrefactivæ oriantur, Rerum semina, Insectulorumque ovula undequaque vagantia per orbem, & velaminis villoso illapsa contextui, & ibidem detenta, fota fœcundentur, & sui generis animalcula pariant? Dubitas rebus sic stantibus fore, futuræ ut feturæ primordia, fertili in ovulo torpida, & inertia priùs, nunc excitentur, fermententur, ac veluti primam vitæ auram, calore illo putrefaciente, eisdem futuris animalibus inspirent? Certè non dubitabis, neque ullam umquam hæsitationem movebis, modò ad nostram, quæ mox sequitur

 expe-

experientiam ſedulus attendas.

VI. Cúm enim utroque de genere hominum, quos nunc memoravimus, [V.] ſubulcularum, vel aliorum veſtimentorum *lanèorum*, quæ nudo jam corpori diutiſsimè inhæſerant, portiones palmi unius ſumpſiſſem; neque nudis oculis, quantùm aciem viſus intenderem, ulla pediculorum, acarorum, vel aliorum exiliſsimorum animalculorum veſtigia in ea *Pannorum* ora reperirem, quæ liberè cutim denudatam ſubditamque operiens, exhalatum recipiebat: Animum ſubit aliud periculum tentandi. Anceps enim hærebat experientis animus, hærerent ne ulla in prædictis Interularum laciniis animantium ovula; vel potiùs jam affixa linis, & in proprio velut nido poſita calorem expectarent excludentem? Neque certum mihi exploratumque erat, utrum in Pannorum illorum fimbriis evoluta jam animalcula eſſent, quæque microſcopii adminiculum exigerent, ac illorum tantùm ovula reperirentur, non in lucem adhuc edita, animalcula continentia. Ergo dum in dubio eſt animus, & paulo momento huc illuc impellitur, lacinias binas, quas dixi, jam numquam intermittente ſudore imbutas, & putrefactivis hominum ſordidorum effluviis jam diutiſsimè maceratas lagenæ vitreæ indidi, hujuſque foramen exactè clauſi, ne qua, de illapſu ovulorum, quæ in aere natant, eorumque ingreſſu ſuſpicio daretur ulla. Ita inſtructam lagenam calori fimi, quod ad manus eſſet, impoſui, & poſt circiter viginti quatuor horarum ſpatium eam intuens, atque diligenter obſervans, vidi, [jucundum dictu, ſed multó jucundius viſu] vidi, inquam, nulla adhibita lente, infinitam propemodum Inſectulorum fœturam, quarum nonnulla alas jam adepta, hàc illàc in fundo lagenæ obvolitarent, inque ſocia inſilirent: non abſimili ratione, qua dum camarina movetur, vel dimovētur lapides, qui ſenti ſitu purgamentis, viarumque ſordidis excrementis diutiſsimé ſuperincubuerunt, innumerabilium *papilionum* agmen erumpit, & in adſtantium faciem & oculos impetit.

VII. Diverſum tamen noſtrum ab doctiſsimi *Lanciſii* tentamine, variumque eſſe, facilé liquet binas experientias conferenti. Ille enim vir partem *lanei*, aut goſsipini *Panni* cerato

rato linteo contegit, complicavitque; alteram verò explicatam libero aeri ad Regionem, in quam ex palude ventus ſpiraret, expoſuit: Hinc apertis, evolutiſque utriſque panni ſegmentis, vidit microſcopio partem illam tantùm, quæ evoluta paludis verminoſæ halitus liberè excipiebat, plenam vermibus diverſarum figurarum; contrà verò portionem panni cerata tela contectam, nullis prorſus fœdatam vermibus, vel ovulis deprehendit. In noſtro autem experimento [VI.] Induſiorum ſuperficies, qua cutem hominis contegebat, vermiculis referta apparuit, dum adverſa panni portio nulla Inſectorum veſtigia oſtenderet: argumento certiſsimo, quemadmodum ex palude quaquavorſum in *Lanciſiano* experimento, favente vento, Inſectorum ovula cum ceteris effluviis panni portioni ſubdiali exeuntia admovebantur, intacta alia portione; ſic in noſtro experimento, ex malè lanati hominis habitu, vel aliorſum advecta ovula, in *lanam*, præſertim piloſam, villoſam, poroſamque ſubitò illapſa, arctiùſque inter villos detenta, & aſsidua commoratione ibidem velut in hoſpitio fota fuiſſe, ut tandem adjuvante fimi humido calore, ruptis corticibus involucriſque in lucem eruperint. Accedit aliud inter gemina pericula diſcrimen: Siquidem ex animadverſione Summi *Lanciſii* [a] liquet, vermiculos, qui aperta phialâ mirabili agilitate movebantur, mox eâdem diligentiſsimè per ceram, quam dicunt *Hiſpanicam*, clauſa, brevi motum omnem amiſiſſe: e contra nobis obſervantibus videre non antea animalculorum ex *lanea* portione evolantium motum contigit, quàm ubi exactè obfirmata lagunculâ, juſtum ovulorum ut videbatur tempus, excluſioni conceſsimus.

VIII. Equidem ſimiles experimento noſtro obſervationes occurrunt, quæ ratiocinio prædicto fidem facere videntur. *Hiacynthi* flores contuſos primùm, mox ampullæ immiſſos, ſi in eodem loco ritè clauſo per aliquot ſeptimanas aſſervas, infinita propemodum *Inſecta* agiliſsima cernes, quæ poſt duos dies in totidem *chryſalides* vertuntur, ex quibus ruptis exuviis *Papiliones* diverſicolores exeunt; [b] Dum perfectè maturi, &

(a) *lib. 1. part. 1. cap.* XVI. §. X. *&* XI. *p. m.* 151. 152.
(b) *Obſervations de Phiſique tom. 1. p. m.* 458. 459.

putrescere jam incipientes, *Fungi* intra phialam reconduntur, quæ Solis radios liberè excipiat, nigris animalculis pleni reperiuntur. Quin putrida jam *fungorum* substantia liquidum in vasis fundo aterrimum, & verum atramentum reliquit, quamplurium Insectorum seminarium. [*a*] Præterea ex inclusis intra vitrum quorumdam animalium fæcibus, omni aeri inhibito aditu, innumeram *Acarorum*, propter corporis exiguitatem, prolem vidimus ortam, post *Levenoekium*, [*b*] quæ diversa figura, & agilitate prædita in libero vasculi spatio ultro citroque moverentur. Quamobrē ex cùm interclusa omni aeri in hisce experimentis via liquidò pateat, nulla, fluidi illius ope, adferri de foris potuisse animalcula ovifera; superest ut dicamus, *putrefactionem* velut matricem quamdam suo calore ovula quacumque de causa ad se allicere, allecta in incubatum exercere, & fota suo tempore excudere ad sobolem. Quid ergo mirum, si inhærenti vestium *lanearum*, quæ rarissimè exuuntur, pędori, & squallori quadam *matrum* electione semina animata irretiantur? Ex quibus dein suo tempore sui generis vermes propullulent, & mira fœcunditate propagentur? Quid opus est aeris hìc commercium comminisci, cúm constet, absque illo nihilominus concipi animalcula, & in auras vitales erumpere posse?

IX. Fac autem, dicta hactenus, [VII. VIII.] non ea, quam proposuimus, ratione sese habere: fac de obscurissima hic quæstionę agi, quæ forsan numqnam solvetur: fac non modò rara esse illa, quæ a nobis visa sunt, sed & eadem dubia, vel saltem difficili experientia, comperta: fac demum, si lubet, meras nugas esse, (si nugæ sunt, quæ sensus ipse Judex decernit) neque ad veri speciem satis aptæ conficta: quid tum? An vestes, tunicasque sordida illuvie squallidas incultis & horridè viventibus umquam detraxisti, vel detractas exutasque umquam vidisti? Nonne in istiusmodi hominum spoliis fœtore gravibus numerosa pullities animalculorum cernitur, agillimorum,

(a) *Metamorphoses &c. par M. Codart memoires des Trevoux. annèe* 1701. *p. m.* 89. [b] *Observations &c. tom.* II. *observ.* XV. *p. m.* 343.

rum, vivacium, multiplici prole fœtificantium, quæ semel admissa, & aliquo calore fota multa progenie sobolescant? Nonne, si acutiùs inspicias, & microscopii præsidio utaris, diversam illorum naturam a *pediculorum* esse comperies, qui ad pilorum interstitia, ad crinium vacuola, & in vestium stamine vulgò nidificant? Certè si fides microspopio adhibenda, & quam experientiæ nostræ candidè expositæ deberi, nullus dubito, insecta illa, de quibus in superioribus prolatum est, *hic* §. VI. aspicientibus nobis, & attentissimè perlustrantibus pannosorum laciniam, in qua delitescebant, non *pediculorum* vulgarium, non *culicum*, non *acarorum*, non *tinearum*, non *teredinum* partum pullationemque, sed peculiarem fœturam, & singularem speciem, corporisque armaturam referre visa sunt: non absimilem illi, qúæ in *scabiosis* vermiculis animadvertitur, & qui delineati prostant in *Bianchi* figuris. [*a*] Et sané, quantum memini, homines illi, quos vidi, & exuere squallida tunica *lanea* jam a longo tempore gestata, & carni nudatæ superimposita ad capienda pericula debui, cutis universali pruritu *scabioso* tentabātur, ut inter scalpendum furfureæ squammulæ undique ex eorum cute abrasæ deciderent. Porrò dari vermiculos *scabiosos* peculiaris naturæ, & determinatæ fabricæ, quos Itali *Pellicelli* vocant, post memoratum *Bianchi* [*b*] nemo in dubium revocare potest; præsertim cùm videamus in praxi, retropulsam scabiem, adhibito Scabiosi operimento, certiùs foras prolici, quàm remediis ingestis; aliquas dein *scabies* contagio a vestibus suscepto contrahi, & absente eodem seminii commercio, penitùs fugari.

X. *Gratam* rem hactenus Physicis fecisse arbitror, quod mihi observasse contigit, candida exponendo fide, sed multò gratiorem facturum spero, si patiantur Medentes, sanctè ingenuèque referam, quod sentio de noxiis in corpus hominis traductis effluviis, quæ ex assiduo vestium *lanearum* ad cutem accubitu exoriuntur. Profectò omnium versari debet ob oculos, in casu de quo loquimur, applicitam diu corpori spoliato

lanam

---

[a] *de natural. in human. corpor. vitiof. &c. figur.* XXIX.
[b] *Ibid. p. m.* 384.

lanam in deſide omninò ſudore ad putreſcendum damnari; villos ejuſdem ad contactum corporis tranſudantis poſitos aſſiduè perlui, dilui, macerarique; unde quidquid lanuginoſi, & fibroſi, inque cœnum jam converſi, huic veſti ineſt, laxetur neceſſe eſt, dehiſcat, deradatur, & cutaneis apertiſque oſculis inſinuetur: hæc enim indutæ *lanæ* purgamenta tenaciora ſunt, & muccidiora; quo fit, ut divulſa *lanea* ramenta magis inter ſe vinciantur, ac proinde intra noſtra corpora recepta difficiliùs diſcludantur, ac diſsipentur. Sed & in illa veſtium putrida emollitione non diverſa ſolùm corporum exoticorum mixtura emergit, quæ cum abraſis *lanæ* filamentis, ſordibuſque in cutem conveniunt, verùm etiam variæ fęturæ multiplices partus, qui ſive ibidem orti, ſive alibi diſcluſi, atque aliunde advecti, ſorditiei illi tamquam pabulo inhæreſcunt, & proprium hominis induſium veluti putidum *Viventium* ſeminarium, promptuariumque efficiunt. Inde fit, ut non ſolùm aeris cutem circumambientis atmoſphæra fęda diluvie onuſta valetudini officiat, hominesque iſti infamis aeris hujuſmodi effecta perpeti cogantur, cutaneis morbis, & ſimilibus ruptionibus tentati, verùm etiam, ut alia de cauſa, corruptela, quæ in illo corporis animati humore conſpurcato excitatur, iiſdem iſtis *laneis* operimentis utentibus propter hujuſmodi incubatum penitus exitioſa evaſerit; eóque magis, quòd permanente ejuſdem morbiferæ *veſtis* inquinamento, augeatur cutanei laticis, & tranſpirabilium quies, propter quam impedimenta corruptionis minimé removentur, quin eſca uberior natis jam *vermiculis* paretur; tum quòd pertingentia quacumque de cauſa ad *lanæ* ſuperficiem, ibique detenta animalculorum ſemina humido amico leniantur, incubationi faciliùs committantur, atque in multigenos *vermes* numquam abjectæ veſtis hoſpites facilè manifeſtentur; *hìc* §. VI. VII. VIII. IX. Tum quòd tandem, juxta partis animatæ diverſum calorem, nunc citiùs, nunc tardiùs *fermentativa* animalculorum fęcunditas & multiplicatio promoveatur.

XI. Hiſce poſitis, atque demonſtratis (X.) obtegens corpus lana, eique quàm diutiſsimè adſidens contactu ſuo, collectis undique cujuſcumque generis vaporibus, fętidiſque effluvio-

rum

rum animatorum unà computrescentium aspirationibus, atmospheram, quæ cutem illius hominis ambit, contegitque, ignavam, languidam, elatere destitutam efficit; quæ tantùm abest, ut liquidi in summa cute peragrantis circuitui obsecūdet, ut potiùs fibrarum cutanearum sistema relaxet, easdem flaccidas reddat, & liberiori sanguinis per illa loca meantis motui strenuò reluctetur; inde pigriori reddita sanguinis orbita, pari passu secretiones & excretiones animales retardandas, pravos humores in corpore cōgerēdos, ad putredinē dispositionē fieri consequens est. Inde enim egestionum tarditate, & languido fluidorum motu, corporis excernenda intus coercita, novam fermentationis luctam ineunt, *putredinem*, & subsequētem foetorem ex fluidorum mutua in se reactione & quiete sobolescentem, mirum in modum adaugent. En quo pacto ut insalubres anni tempestates morbos generant *ex Friderici Hofmanni* sententia; (*a*) Sic cùm supra ostenderimus *cap.* VII. *sub finem*, ex varia congerie halituum graveolentium, & diversè mixtarum corporum mollecularum, quæ in putido, & vitiato amictu immorantur, evehi in corpus particulas omnino exitiales; sequitur, ut statuta a nobis animalculorum obsolete *lanæ* innascentium, & ibi nidificantium, pullities, exortus, interitus eorumdem, tetrum & putentem aerem multiplicādo, eumdem in corporis calentis habitum ingerant, quam proximè; qui, eadem ratione qua de *effluviis* inorganicis, & & inanimatis diximus, corporis interna vitalia simili foetore vaporat, crasim limphæ sanguinisque, & spirituum animalium invertendo, motumque diversimodè labefactando, necem insidietur, morbosque cœcos inferat; quorum interdum causas adeò tritas, sed diligentiori paulò examine evolvendas, ne Cordatiores Medici perspicere quidem queunt.

XII. Ita sanè ratiocinandum videtur de halituosis corpusculis iisque labe aliqua tactis, quæ ubi intra animalium cutē aditum sibi cuderint, ad ulteriora corporis loca eadem prava qualitate imbuenda accessura sunt. Verùm quamobrem *pediculorum*, & animalculorum ipsa proles corporibus sanis no-

[a] *de temporibus &c. tom.* V. §. XI. *p. m.* 65.

ceat, paulo obſcurior indagatio eſt. Nimirum an per ſe ipſa irritando, & mordendo membranas ſenſu præditas vellicent? An quód forte deterius eſt, pravum, & deleterium ſuccum infundant liquidis noſtris? An potius perniciem adeo certam afferant, quod ad uſque ſanguinem irrepant, cumque eo miſceantur? Triplicem iſtiuſmodi lædendi actionem in hiſce, quę ſiſtimus, *Inſectis* a veſtium diuturna immunditie profectis, ut amplectamur, ſequentes rationes ſuadent. Nam

1. Liquet animalculis hiſce, quæ in lanatis ita hominibus verant, & pelli exquiſitiſsimo ſenſu pollenti admoventur, univerſali naturæ lege ſingulares aculeos conceſſos fuiſſe, quibus partem, cui inhærent, irritent, vulnerent, & exiguiſsimis plagulis confodiant. Id quod innuerat clariſsimus *Bellinus* ita de vermibus loquens: (*a*) *Sed & punget*, ſcilicet vermis, *admordendo membranas*, *vel eaſdem vellicabit allabendo*, *rependo*, *hærendo*; *ab hoc ſolo ſenſu univerſi corporis perverſio fieri poterit*, *& primò propter doloris ſenſum refluxus mille . . . . ſpirituum &c.* Id quod etiam confirmavit Illuſtriſsimus *Lanciſius*, qui (*b*) irritationes, & vulnuſcula *culicum*, *crabronumque* e paludibus elevatorum ſomnum ac liquidorum curſum turbare, nervorumque compagem multùm alterare in accolis meritò exiſtimabit. Id quod tandem ſuo damno experiuntur, qui eadem veſte *lanea* operti ſemper incedere neceſſum habent, vel qui elegantiæ *laneæ* parùm dediti, in propria ſorditie, tamquam in cœno ſues, immerguntur. In hiſce enim ea quæ oſtendimus *Inſecta*, *laneo*, vel *goſſipino* contextui faciliùs hærebunt, calore naturali fovebuntur, perque lene exhalans humidum creſcent; quæ, ut ſummatim dicam, eodem connutrita corio repetitos morſus tenerrimis, quibus obſita eſt cutis, nervorum ſurculis evibrant; unde ſuccuſsio corporis, externarum partium *frigus*, & *horripilatio*, *inquies*, *jectigatio* intra eandem veſtem circumvoluti corporis, *vigilia*, & alia mala.

2. Minora profectò eſſent, ſi ſola vermiculorum latitantium irri-

(a) *de febribus propoſition.* 29. (b) *lib.* 1. *part.* 1. *cap.* XVIII, VII. *p. m.* 153.

irritatione orirentur; XII. *num.* 1. sed multò deteriores effectus prædicta *animalcula* in ſanis corporibus producunt. Dum enim ſtimulo ſuo cutis ſtamina ſauciant punguntque, non ſolùm, ut credidit etiam *Lancisius*, (a) ovula ſua ibidem ad incubationem deponunt, verùm etiam per immiſſos aculeos, & inflicta vulnuſcula virûs partem ſemper infundunt, quæ humores præcipuè cutaneos afficiat, atque contaminet, & dein contigua loca inflammet, erodat, exulceret. Neque illud in Medicina novum eſt, virus ſcilicet conceptum ſingularis ingenii eſſe humorem, vel liquidum intra corpus receptum, & per morſum, ſive vulnuſculum quacumque ratione factum in ſanguinem delatum. Conſtat enim, variolas pure pauculo e puſtulis extracto, & inciſæ cuti inſtillato; *Peſtem*, tabo ex bubonibus manante, & vulneri cujuſvis animalis inſerto, (b) *ſcabiem* aut *lichenes* ichore quod e cute morboſa depluit, & ſanæ cuti infigitur; *hydrophobiam* ſalivâ canis rabidi in demorſam partem intromiſſa; ægritudinem tandem, quam *Tarantula* infert, humore quem hocce *phalangium* puncturâ in cutem introducit, ceu fermentis totidem peculiaribus in corpora ſanorum traduci; unde conjicere poſſumus, *laneos* habitus ita verminoſos ſubditis hominum corporibus, permixtione quoque *virûs* cujuſdam, ſuccive exitialis, obeſſe plurimùm poſſe.

3. Neque ad inſtillationem *Virûs* requiritur, ut ferale liquidum, quod interula v. g. *lanea*, eaque fumanti cuti obvoluta, præfatis vermiculis morſum minantibus, turgida gerit, in ſanguinem uſque, inque nervorum cavitates permeet; ſed ſufficit, ut ſecluſa etiam omni cum vitali liquido miſcelâ eas undas contaminet, & eodem halitu afflet, in quibus primò velut irretitur virulentia ejaculati ſucci, & intra quas conſtantem nidum ſibi peperit, ultra quem pervadere certa quidem analogiâ prohibetur. Quippe non deſunt in re Medica exempla, quibus edocemur, inter certa venena, humoreſque certos, certam quoque reperiri proportionem. Sic venenum *hydrophobicum* XII. *num.* 2. ſalivæ; venenum *varioloſum*, puri puſtularum, *venenum viperinum* humori felleo, qui ad radices den-

(a) *Ibid.* VIII. (b) *Relation de la Peſte de Marſeille lib.* c.

tium uncinatorum latet &c., tamquam propriis reticulis retinẽtur, alioque transabeunt: (*a*) Sic, ne lõgiùs ab instituto nostro digrediamur, *Culex tinnulus* non morsu nocet tantùm, verùm etiam verisimile est, (*b*) sanguinem in vicinia circulantem, quem primò irrepit, fluidiorem reddere, eique venenati liquoris non nihil inspirare. Non ergo mirandum est, si in cutaneam provinciam animalculorum cohors, quæ flocculis *indutæ lanæ* confertim interspersa aluntur, vim suam eatenus exercent, quatenus nescio quid humoris venefici indigenis cutis liquidis inferunt; unde *cutis* variæ morbosæ affectiones oriri facilé possunt.

4. Obvium hinc est, vanum *Delicatulorum* metum aspicere, qui, dum vestitum *laneum*, vel ex gossipio contextum sibi nudis apponunt, stimulo, quem rudior, & magis constipatus villus creat, admoniti; imò interdum, nescio quo pruritu externo, scalpendique voluntate perculsi, & furfurum inde squammularumque abrasione perterriti, non modò de deponenda veste illicò cogitant, sed eamdem subitò extractam infami contagii nota sugillent, quasi illius indumenti ope malignum aliquod virus latitans priùs, nunc autem extricatum conceperint; quasi omni teterrima *scabie* imbutam vestem imprudenter sibi obduxerint. Absint, inquam, vana hæcce terriculamenta, quæ ut somniantium Hypocondriacorum mentes summoperè angunt, ita nulla argumentatione opus est ut rejiciantur. Loquor enim de imaginaria aliquorum affectione. Munda enim interdum est eorum cutis; munda vestis suscepta, & nitidæ cuti adjuncta; munda intùs labentia liquida; munda vascula, per quæ jugi lapsu pererrant. Cerebrum tantúm in hujusce temperamenti hominibus laborat, abnormis est spirituum motus, qui exleges ubique vagantes, inconditas ideas intra *sensorium* excitant: Verbo, immundis tetrisque ideis tota eorumdem veluti absorpta jacet mens; quo fit, ut levissima in partibus externis creata molestiâ, qualem concitare solent *lanæ recentes*, cuticulares papillas nerveas asperiùs contrectantes, subitò

(a) *Astruc de morb. vener. tom.* 1. *lib.* II. *cap.* II. *num.* 6.
(b) *Reaumeur Memoires &c. annèe* 1738. *histoire p. m.* 47.

bitò animos demittant, despondeant, fingantque, ut adagio dicitur, *hostem quem feriunt*. Simile quid accidit in ceteris venenis, quibuscũ virosus latex, quẽ *laneæ* vestis tritæ & muccidæ inquilina eructant animalcula, comparari potest; XII. *num.* 2. 3. quæque menti potiùs, quàm corpori obsunt aliquando. Audiamus *Zaccariam Patnerum*: (a) *Raro virulentus est*, inquit, *scorpionis morsus; nec rabidi animalis morsum hydrophobia sequitur; hæc enim res plures decepisse videtur, qui varii generis, variisque medicamentis, & aliis auxiliis, quibus in hisce casibus usi sunt, multum tribuerunt; & plures, qui ex inani persuasione eandem curandi rationem ingressi sunt, deceperunt; sæpè enim aliisque persuaserunt, se medicamentis adjutos fuisse, qui etiam sine iis incorrupta sanitate fuissent*.

5. Proximum est, ut posse animata corpuscula computrescentis continua in sudatione vestitus *lanei* partus, extrinsecùs, intrò sub cutem ferri paucis comprobemus. Quid enim obstat, quominus pusilla illa animalcula aciem visus effugientia ovula sua, infinitè etiam exilia, abscondant, quæ semel inflicti vulnusculi itinere, XII. *num.* 2., intro acta viam cum liquidorum pergant mole? Quid impedit, quin patentia in *cutis* foramina tantò faciliùs delabantur, quantò viva isthæc ostiola latiora fuerint illorum corpusculis? Quin vermiculari, & insito motu gradientia, in exiguissimos *cutis* canaliculos, & exhausto suctoque liquido vacuos furtim irrepant? Non video sanè cur illud negari possit vel debeat; maximè si ad ea, quæ de *Dragunculis*, *Crinonibus*, & *Cironibus* (vermiculorum cuti innascentium nomina) in Medicorum libris proferuntur, attendas. *Dragunculi* enim vera animalcula sunt, quidquid dixerit *Ambrosius Pareus*, (b) quæ crura hominum adoriuntur ita, ut si quando per convolutam acum foras avocentur, eorumdem vel minimum frustulum in vasis relinquatur, nulla curationis spes affulgeat; argumento scilicet, *Insecta* esse, quæ sive integra, sive discissa fuerint, aliorum *Insectorum* more (c) vitam perennant, neque viru suo spoliantur. Quòd *Crinones*, vel

(a) *Institutiones Chirugicæ &c.* §. 494. (b) *livre* 8. *chapitre dernier*. (c) *Memoires d'Edimborg livr. chap.*

vel *Comedones* dictos spectat, quos primus omnium se observasse gloriatur *Pareus*, [a] vel quos ad vivum saltem depinxit *Etmulerus*, [b] videntur tales esse, quæ internum corporis emunctorium tamquam proprium domicilium sibi arrogent; planè ut si Infantes contabescentes paulatim insomnes redditi, in balneo ritè tractentur, præfati vermes veluti automata densa e poris corporis promineant; quæ quidem corpora, microscopii interventu, pro veris animalculis loca cutanea inhabitantibus meritò habentur. *Sirones* autem, seu *Cirones*, vermiculi sunt minuti, quasi *pediculares*, in pustulis serosis prurientibus sub *cuticula* manuum imprimis, & pedum subsistentes. [c] Tandem scabiosi vermiculi facilè visibiles, *vide supra* §. IX., cutem non tantùm confodere videntur, inque plagulis delitescere, quin longius & ulterius spatium emensi, in sanguinem ascendunt, quod in retropulsa *scabie* contagiosa videre est. Hanc autem nostram considerationem fulcire videtur nonnullis admissa animadversio de *verminatione* sanguinis in peste, [d] cujus seminium sunt virulentissimi vermes. Confirmat aliorum experimentum, in sanguine febrientium infinitam propemodum seriem vermiculorum reperientium. [e] Ostendunt tandem alti, & adolescentes, & residentes in cordis *ventriculo* anteriori interdum vermiculi. [f] Ut proinde nulli dubium videri debeat, vermiculos in contemerata a longo usu, pollutaque jam *lana* evolutos, vel subtus cutem ex ovulis jam editos, absque ulla universali causa, atque insonte plerumque singulari illa aerea *atmosphæra* cutem spoliatam obvolvente, per corium hominis porosum & villosum, utpote minutissima, in sanguinem elabi, cujus succis potissimùm gaudent, atque pascuntur: Vel detrita horum animalculorum corpora, & in tabum versa, cumque aliis demortuis confusa, & numquam intermissâ liquidorum hàc illàc discurrentium agitatione concussa, per cœcos denuò cutis meatus, vel alias sensibiliores vias, certas

---

[a] *Ibid.* [b] *Observat.* I. *in fine tom.* I. [c] *Idem ibid. p m.* 914. [d] *Lancisius ibid. cap.* XIX. §. II. [e] *Nouvelles de la Republique &c. annèe* 1687. *p. m.* 1285. [f] *Experiences de Phisique tom.* III. *observation.* V. *p. m.* 335.

tas aliquas crises in morbis moliri poterunt, quæ, ut causæ obscurioris effectus, ita intellectu difficiliores erunt; mirantibus interea Medentibus, egregiam Naturæ vim, ejusque indefessam in morbis abigendis solertiam, neque omnibus notas curationis vias, quibus morborum ìntricatiorem aliquando causam, multò perplexiori conamine, feliei adeo sydere subactam eliminat.

CAPUT

CAPUT IX.

DE RELIQUIS EX IMPRUDENTI

Veſtimenti Lanei uſu Valetudinis noxis.

I. Uæ *laneo* indumento diu protectis ſolent mala accidere, numero multa, & naturâ diſsimilia ſunt, quorum nonnulla cuti immediatè inſident, & velut toti externo corpori communia habentur; pleraque determinatæ corporis parti, quæ *lana* xylove contecta fovetur, tantùm propria ſunt, eamque peculiari noxæ genere afficere ſolent. Hactenus, ſe pro rei dignitate paucis de infortuniis pertractavimus, quæ ſive Medentis culpa, ſive Infirmi intemperantia, *lana* præcinctis evenire ſolent. Nunc paulò fuſiùs delictorum genera perſequemur, quæ in uſu veſtimentorum *laneorum*, *pannorumve* quamlibet corporis partem contingentium obſervari ſolent, & pœnas, quas ex illa ſe induendi ratione luere corpus in illa parte tecta fotaque ſolet. Cùm enim nihil in praxi occurrat, quod ex omni parte a periculo tutum ſit; inde ſimul evenit, ut innocentiſsimum hujuſce generis veſtimentum, quamvis ab omni noxa vacare videatur, perutilia tamen, & ſalutaria monita in Medente adſciſcat ſibi, quorum ope obortis fortè malis, vel enatis qnibuſdam corporis moleſtiis, citò mederi, vel conſulere poſsit. Itaque operæ pretium eſt, non latentes modò cauſas *lanæ* tam ſæpè viru infectæ, ſordidæ, vermium prole

ſca-

scatentis antea percepisse; *vide Caput antecedens* VIII. *passim*; verùm etiam modum simul indicare, quo imposterum ea valetudinis detrimenta cavere liceat, quæ ab inconsulta *lanea* convestione, vel ab imprudenti pannorum ordinatione, Infirmos, Valetudinarios tenent. Ægrotantem enim & Medicum attendere in hac re debemus. Priorem, ut qui spretis *lanæ* incommodis temerè & inconsultè se gerat. Posteriorem, ut qui ad ægrorum, qui se illius fidei dedere, temperiem statumque; ad *lanæ*, quam super induendam jubet, latentia fortè infausta seminia; ad tempus, ad locum, adque çetera adjuncta satis cautè in isthoc indumentorum genere non animadverterit.

II. Rarum, ne dicam rarissimum, est, hominem, quo seipsum semel induit, operimentum numquam deponere, nisi abjectissimos illos de Plebe excipias, vel nonnullos Pœnitentes, de quibus supra mentionem injecimus. *Cap.* VIII. §. V. Sicubi ergo idipsum acciderit, cavendum quàm maximé est, ut quàm citissimè fieri possit, immundæ vestes corpori detrahantur. Dum enim eodem munimento, præsertim *laneo*, calidè ambiuntur corpora, & sub eodem tegmine moventur, necessarium est sæpè illa multumque sudare, & illuvie, multisque sordibus obsideri. Hæc dum cutim undequaque occupant, progressu temporis non solùm constipandis obstruendisque porulis valent, non solùm variis, perniciosisque sibi intermixtis particulis vias, cavitates, vasaque pænè omnia in extimo colatorio conspurcant; non solùm calore humido e corporis superficie manante cutaneas, & musculosas fibras laxas, & flaccidas reddunt, atque excretionem, quæ in cute peragitur, valde & usque ad excessum interdum adaugent: verùm etiam aptum hominèm efficiunt, cui exteriùs per aerem sparsa halituosa miasmata faciliùs inhærescant, sicque toti corpori tradantur. Quod ipsum tantó faciliùs succedet, quó per continuam corporis contermini ad malè olentem subuculam motitationem, *lanæ* superficies multis in locis dehiscat, deteratur, & ampliora spatia offerat, quò putridos, & diversi generis aereos vapores altiùs attollat. Inde ex hujusmodi pravi aeris per dilatata contextus *lanei* spiracula insinua-

tione fluida, ac solida objectæ cutis, atque denudatæ enervantur, & de impresso motu multum remittunt; vel e contra validiùs premuntur, atque constringuntur, quod perinde est, ac si libera ibidem perspiratio repelleretur; vel tandem in illa sorditie *lanea*, variæ humorum *colliquationes*, *tabescentiæ*, & vitiosæ *fermentationes* excitantur, quibus statim, affluenti aeri, & cuti adnato vitium induci posit: prout nimirùm liberè & promptè excurrens in corpus per *laneos* hiulcos pannos aera elaterio defectum, vel pondere adauctum, vel consistentia crasius, vel immixtorum corporum præsentia morbidum evaserit. Ea viâ deterrimi morbi *Populares*, *epidemici*, vitiatam aeris temperiem agnoscentes, multò faciliùs in sanorum corpora traducuntur, quàm si aer continuò corpori adstans, idemtidem mutaretur, & cutis numquam satis commendanda purgandæ cura haud negligeretur. Sic enim circumtegens interné *lana* haud ignobilem locum inter *conservatoriæ* facultatis partes sibi vendicabit, dum cautè, prudenterque, & pro ratione loci temporisque usurpata, & ad avertendos futuros ex torpente cutanea excretione morbos, & ad custodiendam præsentem sanitatem, & ad valetudinarios reficiendos incredibilem utilitatem afferre valet, prout nos uberrimè demonstraturi sumus, ubi hæc infra distincto Capite declarabimus. Hinc de vestium mutatione quod cecinit *Antonius Felici*, (*a*) idem *laneis* indumentis aptari meritó poterit; sic enim habet ille:

Pallia crassa decent, Boreas dum spirat iniquus,
Dumque Auster perflat, pallia laxa decent.
Lux eadem tenues poscit modò fervida vestes,
Frigida mox eadem vellera densa petit.
More nec errantis fas est incedere belvæ;
Unica quam vestis non varianda tegit;
Hac tegitur, fuerint seu tempora fervida messis
Æstivæ, fuerit seu glacialis hyems.

III. Si ergo ea vera sunt, duo præsidia adversùs pendentes inde (II.) pravos hujusce vestitus effectus nobis concessa sunt:

(a) *de tuend. valet. lib.* III. *p. m.* 64.

ſunt: alterum, ut indusia hujuſmodi *lanea*, quæ ſudorem multum exceperunt, & aerem multigenum admiſerunt, crebrò demantur: alterum verò, ut, data occaſione, corpora *lana* ſpolientur, ſpoliata laventur ſæpé, mundenturque. Dici vix poteſt, quantùm illa bina auxilia militum in caſtris degentium (*Hominum genus, cui vix interdum copia ſufficiens renovandæ veſtis datur*,) ſanitati conferant. Dum enim in urbe commorantur, veſtes exuant, dormiantque in lecto, ſicque abactis veſtibus ſemper aliquantulum hâc illàc moveantur; ut mundi ab contracto pelliculę ſquallore fiant, & corpus magis perſpirabile reddant. Dum verò militari exercitio incumbunt, ne ejuſdem longo operimenti uſu morbos ſibi pariant, horis ſubſicivis detergendo mundandoque corpori ſtudeant, & ſeſe idemtidem abluant, ac ſibi perfricent membra, perungantque ſe aliqua (*a*) pingui ſubſtantia, ut inſitas, vel adventitias aeris externi impurique noxas declinent. Proficuam hujuſmodi tegminis *lanei* frequentem innovationem experiuntur Religioſi, quibus ſolemne eſt, ſubuculam ex *lana*, interdum conſtipata, diu noctuque nudæ carni apprimere: incuriæ enim ſive negligentiæ in veſtis depoſitione dare pœnas ſolent, quod eorum cutis numquam puro aere refocillata, & eadem pannoſa telâ obvoluta, puſtulis varii generis conflictetur. *confer ſupra cap.* VII. Tanti eſt veſtimentorum, præcipuè quæ lanam accipiunt, crebra mutatio ad ſanitatem!

IV. Tuta hactenus adversùs madidæ, & putrido ſudore emollitæ *lanæ* noxas remedia præſcripſimus; aſt paulò major cautio requiritur, ne corpori calenti veſtimenta ex *lana* confecta citiùs quam par eſt decedant. Solent enim quamplurimi, auræ frigidiuſculæ captandæ deſiderio flagrantes, ſeſe ſubitò denudare, veſtēque abjicere; ſed non impunè ſemper. Cùm enim labore, exercitio, vel piloſæ *lanæ* ſtimulo, externa hominis peripheria ferveat, & in hanc pleniùs celeriùſque liquidum feratur, largiús quoque per ſudoris fora-

[a] *Portius ibid. de Milit. in caſtr. Capite* I. §. VII. *p. m.* 14. 21. *Item Cap.* IV. §. X.

mina erupturum; nihil perniciosius esse potest, quàm subita illius suppressio. Atque si ex *Sanctorio* habemus, *Ob aerem frigidum supervenientem calori, vestibus denudatum, minus duabus libris circiter diei cursu perspirare solere;* (*a*) Multò majorem sanè insensibilis difflationis imminutionem experietur, si sudario *laneo* citò sese spoliaverit; tum quòd in genere omnis prepes mutatio, desuetudo noxia censeatur, & si quid mutandum in valetudine, sensim a more decedendum sit; tum quòd cutis lana diù tectę, & quasi madentis vascula laxiora, & flaccidiora cúm sint, debiliora ea ratione evaserint, quàm si indusio *linea* materia facto protegerentur. Proinde ut prohibita perspiratio, ex improvisa frigiditate, magis nocet debilibus, quàm robustis; [*b*] sic externa cutis asperitati *lanæ* assueta, seu quod eodem recidit, aeris injuriis minùs obnoxia, easdem ægerrimé fert, & non absque sanitatis discrimine. Quippe ab isto nudoque aeris incursu, dum nulla interjecta mora in obviam, & æstuantem cutem irrumpit, pori cutanei, iisque subjacentia vascula continuó arctantur, constringuntur, & liquida contenta contractionis impetu aliorsum depellunt; vel si retinent, stagnant illa, cumque canaliculis suis concrescent. Utroque de nomine futurum est, ut cohibita imperceptibili *Sanctoriana* perspiratione, liquidorum moles adaucta in vasis, in loca corporis minùs resistentia irruat, ut encephalon, vel per alia sensibilia machinæ colatoria exitum quærat, vel in sanguivehorum systemate circulans, in *cachecticam*, vel aliam morbosam indolem degeneret. Non ineptè ergo te cùm hisce hominibus geras, si post hujusmodi errorem in vestitu commissum, ad præcavendas humorum *metastases* ad interiora, & avertendas eorumdem in cutaneis canaliculis tristes stases, cutem cito perfricari jubeas, ægrum ad ignem succensum se fovere, eidemque strigilem aliquam siccam supersterni: sic dato intùs etiam calido, & aromatico vehiculo juxta superiùs a nobis dicta *Cap.* III. §. VII.

[a] *Aphor.* CLI. *edition.* *Gorter.* [b] *Sanctorius ibid. Aoris.* CL.

VII. corpus ad retenti expulsionem tutiùs dispones: Sic enim impendentes a repentina frigidi irruptione noxas feliciùs avertes.

V. *Xilina* vel *lanea* vestimenta, ne corpori, cui semel immediatè adstricta sunt, eidem diutissimé inhęreant, sedulò cavendum est. Illud monitum non modò petendum est ab panniculorum contracta illuvie, ut cùm diù corpus intra easdem induvias conclusum jacet; verùm etiam a continua sudatione, cui obnoxii vivunt, qui amictus hosce *laneos*, per annos gestant. Inde enim fit, ut humores calore externo adaucto, & numquam iuterrupto nimis agitentur, magis tunc excandescant, crassescant, citiùsque in malignam transeant qualitatem; vel tenùior liquidorum pars avolet, crassior relinquatur. Unde iidem in corpore produntur effectus, ac si actu calidiora corpori semper applicarentur; quorum, origo, copiosior perspirabilis emanatio, & humoris tenuioris inopia habentur. *Alvus* præprimis, & *Renes* inde affici solent. Illa contracta siccitate, hi minorem lotii copiam percolantes. *Confer. supra Cap.* IV. §. III. *num.* 4. Quod si ut malo obvias, citam hisce hominibus pannorum *laneorum* derelictionem præscribas; efficies, ut humores, qui priùs *lanea* caliditate exagitati, in minimos canaliculos trudebantur, subitaneo superveniente frigore ibidem sistantur; sicque ex illa momentanea repulsione periculosos humorum decubitus advoces. Quamquam enim ea cosideratio, proximiùs ad illos pertinere videatur, qui textam lanuginem, corpori suo obvolvunt, *vide hìc* §. X. *&* *supra Cap.* III. §. VIII. Valet quoque pro illis, quibus mos est tenuissimis *lineis* subuculis corpus immediatè operientibus, ceteras vestes, ut *Mastracas*, *Dipnetrasque*, & alia id genus indumenta, villosa pelle obsita superinduere. Sunt enim vestes hæ nostrum institutum spectantes, *suprà Cap.* I. §. VII. & eadem planè, quæ diximus, effecta in corpore pariunt, ablatione scilicet causæ refrigerantis. (*a*) Pergant verò indesinenter

---

[a] *Confer. Gorter de insensib. transpirat. Cap.* XIII. §. XVIII.

nenter hujusmodi *lanam* induendi consuetudinem tenere, quibus continuò sudare præstat, quàm *febri* ardere. Sola superflua ingestorum sive cibi, sive potus copia sudationis præsidio, & levamine eget. Quo in censu sunt *Germani*, qui multum tenuis subtilisque, & facile viam per minimos quosque meatus aperientis vini bibunt, quo per cutem sudoris specie percolato, nihil ab eo ampliùs periculi imminet. (*a*) Quamobrem jugis amictus *lanei* usus, si ullis, certé his conferre videtur, qui vino, & potui spirituoso quotidie indulgentes, pasiones ex ebrietate orituras præcavere, vel jam ortas profligare volunt.

VI. Verùm enim verò effugiendum est ab hocce indumenti genere, neque imprudenti præcipitantia Inassuetorum cutis *lanea veste* velanda est. Indè enim ferendis aeris mutationibus inepta redduntur corpora, quæ *lanam* numquam induerint. At cùm ea sit humani corporis conditio, ut perpetuò variè afficiatur, variis assuescendum est, nè lędatur vicissitudinibus: alterius enim naturæ vices gerit consuetudo. Num quid nudatis facie manibusque, aliquo subsequenti incommodo vivimus? Aeri summé frigido impunè mulieres debiliores pectus collumque etiam rigente hyeme, exponunt. Assuefacta igitur corpora, & quæ *lanei* æstus incommoda experta sunt, præ illis, quæ numquam *lanam* sibi assumpserint, robustiora meritó censentur, quòd pravos indè forté proficiscentes in corpus effectus faciliùs superare nata sint. Et sanè ubi primùm vestiarium hocce similesque panniculos internè admovisti, sensus quidam frigoris per universam cutem obrepit; maximè si tenuiori, & *levidensi lana*, subucula constructa fuerit, quám longioribus magisque horridis villis compaginata. *Vide suprà Cap.* V. §. V. VI. Inde cutanei pori exhalantes non possunt non constringi, & omnia oscula in minorem sectionem cogi, quám quidem naturalis est: uti experimentum illud notum est, frigore incautè suscepto, eosdem meatus omninó claudi, ut retentus vapor cutem in *tubercula* elevet. Quamobrem quamprimùm Inex-

(a) *Cheyne de morb. acut. cap.* VII. *p. m.* 235.

Inexpertis *lanâ* injicitur, ratione stimuli, frigoris sensus accidit, dein *pruritus*, quem inquietudo sequi solet: quæ quidem molesta acrisque sensatio si vividior fuerit, siphunculorum in corporis periphæria degentium spasmum advocabit, & eorumdem a materia effluere solita, retenta, *tubercula* accerset: Inde extima illa vascula immeabili liquido infarcta, neque emollita, impervia fiunt, & omnium in corpore præstantissimam excretionem interturbant. Ut omittam varia corpusculorum genera, quæ ab *lanea* superficie in vascula cutanea tacitè demitti, quæque ab dissimili fabrica coloris atomorumque diversorum corpori *lanæ* inhærentium origine derivari possunt. Utique postquam cessaverit in cute sensibili agendi illa acrimonia, solida & fluida validiùs moveri inceperint, tum tubuli hiare, & exoticis *lanæ* effluviis sugendis aptiores reddentur; quæ vide supra *Cap.* IV. V. VI. *passim*; Ubi ergo vel necessitate aliqua morbi, vel tuendæ valetudinis gratiâ corpora præprimis imbecillia *lanæ* gerendæ assuefacere volueris, attende sedulò, ne maturiùs crassiorem tenuioremve subuculam *laneam* induendam consulas: Difficile enim mutationes ferunt: idipsum in Virginibus cernere est, quæ Deo sempiternam virginitatem voventes, ad quæque *Monasteria* confugiunt. Illis enim, quibus instituti est *lanea* interna convestio, atque delicatula pellis, & tenelli corporis habitus contegenda sunt rudiori aliquo panno, si temerè & inconsideratè id generis amicula amiciantur, vagi per cutem oberrantes horrores ingruunt, accedit *inquies*, cutis exasperatur, tumet, & aliquando, ut in *Monialium* praxi vidimus, *erisipelate* afficitur, ac exhantematum suppurationem minantium agmen molestum ubique erumpit.

VII. *Lanei* operimenti usurpatio circumspecta sit in *contagii* suspicione, quia subesse possunt gravium morborum initia, quibus singulari consilio prospiciendum sit. Dum enim advoluta illa corpori subucula, præcipuè si mollior neque *pæxa* sit, allabenti quocumque modo tabo virulento, & contagioso, quo madet, pervia fit, fricatione hinc contecti corporis iterata emollitur, ac corporis, si quod inest, venenum altius imbibit. Quæ singula ceteris paribus frequentius animad-

madverti in indusiis radiori *lana* debent, quàm ex teneriori confectis; utpote, quò porosior *lanæ* contextus fuerit, eò humoris aquei, spirituosive tractioni, retentionique minus apta censeatur: e contra verò crassiores panni, & qui fullonum exercitio compacti sunt, quod liquidius est celeriùs sugant, diutiùsque adservent. *suprà Cap.* V. §. IX. *num.* 1. 2. 3. 4. In quacumque autem materia contagiosa, coinquinato de corpore emergente aliqua reperitur *seminii* portio, quæ & sensus fugere, & in auras abire consuevit. *Pestis*, *Morbillorum*, *Variolarum*, & quorumdam morborum contagiosorum virulentiam non moror, quoniam omnium consensu solo afflatu inficiunt: *Peste affectus* halitu hominem corrumpit. Virus *morbillosum*, *variolosumque* volatile est, aerique miscetur. Legitur tandem de *phtisico* contagio casus Ancillę, quæ per contagium hære suæ, cui diù noctuque ministraverat, in *phtisim* incidit. [*a*] Confirmatorum *phtisicorum* sputa ita sunt contagiosa, ut Medicus illa olfaciens factus inde sit *phtisicus ex Pschenchio*. [*b*] De illis, & similibus contagiis subtilioribus dubium non est. Superest tamen quęstio, utrum morborum cutaneorum pestilentia, ut *Lepræ*, *Psoræ*, *Scabiei*, *Hydrophobiæ &c.* aliquid crassius sit, fixiusque, quàm ut possit solo spiritu inquinare; ego verò neutiquam vereor hoc asserere, & si *Gorterus* postremorum morborum virulentam materiam fixam debere esse, asseveranter dicat. [*c*] Neque illud volo malignam adeò esse prædictorum *Miasmatum* naturam, ut e longinquo, & quasi subitaneo impetu homines adoriatur. Sed illud probabilius mihi videtur: omnium *Petechiarum*, *ulcerum*, ac *scabiosarum affectionum*, imò ipsius *celticæ luis* virus activum subtile maximé esse; atque si attactu, vel intima corporum communicatione indigere videatur, ut in sanorum corpora transeat, illud ejusdem mirabili, acri, & multiplicativæ indoli non officit, ut potiùs colligi inde debeat venenum hocce

in

---

[a] *Riverius centur.* I. *observation.* XCIX. [b] *Apud Hofmannum tom.* III. §. XVIII. *p. m.* 287. [c] *De insensib. &c. in Aphor. Sanctor.* 75. 76. 77. *p. m.* 155.

in aliqua materia ſolidiori recondi, quàm primùm calore, fricatione, vel alio contactu, velut è ſuis latibulis excitandum. Et quidem nè longiùs in hanc rem excurram, nonnè vulgari obſervatione conſtat, vel maximè firma, & conſtitutione corporis optima præditos, vix umquam in eodem lecto, ubi *Scabioſus* unà decumbit, aut nuper decubuit, impunè dormire; nec ita tantùm, quin & *Scabioſorum* ſudaria, aliis in eodem lavacro lotis, ejuſdem ſępe affectus contagium impertire? (*a*) Nonne immediata animarum, halituumque in *Baſiatione* communione, dicto citiùs concipitur ſæva *Lues* venerea? (*b*) Nõne ſalutaris in *Epidemicis petechiis* prolectus diù ſudor odoris fracidi, & ſummo cum languore conjunctus demonſtrat *Petechiarum* materiam difflabilem eſſe? (*c*) Nonne poſt animalium venenatorum morſus bonus ſèmper habitus eſt ſudor, qui receptas in ſanguinem viroſas partes eliminat? (*d*) Ex quibus omnibus colligitur, veneni cujuſcumque actuoſa principia magis, vel minus inſenſibilia eſſe; nonnulla *ętherea* penè, & medio tantùm aere; aliqua aquea, & volatilia ſimul, ac ope *Sanctoriani* tranſpirabilis ſudoriſve è corpore ſcaturientia; nonnulla licèt ſubtilitate polleant, in aliqua tenaci materia ita incarcerari, ut tamen data occaſione in nervum erumpant, & medio icore, furfuribus, aliiſque id genus è cute ſtillantibus, vel deciduis, ſanorum corporibus communicabilia. Quæ omnia diverſi virus corpuſcula in *laneis veſtimẽtis* retineri, foveri, majorem energiam acquirere, indeque ſanè valentium intra corpora per traducem inſinuari poſſe, nõ eſt quod multis proſequamur. Et profectò.

VIII: Bis vidiſſe memini, infinitam *pediculorum* inguinalium pullitiem, poſt indutam ſubuculam *laneam*, id generis ovulis pregnantem, quæque ab homine animalculis hiſce vexato detracta fuerat. Si ergo ſemina, vel Inſectorum ovula, duriora ſcilicet, & omni tinctili materia longè tenaciora, *hìc* §. VII. adeò inter *lanæ* ſtamina illęſa ſervari poſſint,

(a) *VVillis oper. poſtum. ſection.* III. *Cap.* VI. (b) *Aſtruc. De morb. vener. paſſim.* (c) *Frider. Hofman. Tom.* II. *Conſtitution. Hale.* (d) *Haller Tom.* III. *p. m.* 574.

ut profectò extus admota, a poris ſucta, homoribus nutrita, calore loci lenita, tandem excludant ſuæ ſpeciei animalcula; quid futurum eſt, ſi *lanea* velamenta corpori intimo contactu approximentur, quæ intra ſua ſpatiola, exitialia ſemina, & ſummè virulenta tegant, vel ſudoris aliarumque cutanearum ejectionum morbidarum reliquias latentes recondant, vel ichoroſo puſtularum quarumcumque tabo diffluant? Annè dubitas, integram anteà cutem multifariàm indè lędi? An non illicò homo inficitur, qui ab eo *lanæ* vitio non abeſt, niſi villoſa ſubſtantia, ſubtili, bibula, permeabili, & fermento morboſo turgida? Ita ſanè; præprimis ſi animadvertamus, inter piloſum tegmen, nudo, & ſano ſubjecto ſuperſtratum, ipſamque carnem ſubditam fotamque, pręſertim iis, qui vitam ſedentariam agentes, ſquallori inſuper, & pedori aſſueverunt, aerem coerceri minimè eventilatum purgatumque, qui novo aeris *alkalini* volatilis, quem cutis continuò amandat, acceſſu magis, magiſque corrumpitur: ſi conſideremus ab ejuſdem amiculæ *laneæ* ſuperficie ingentem efluviorum copiam comprimi, quæ ſudoris tranſpirationiſque vehiculo foras excluderentur, quæque proinde conſtipata *atmoſphęram* alioquin inviſibilem, viſibilem reddunt, ut in cuniculis ſubterraneis videre eſt. (a) Porrò quæ perſpirant videntur eſſe particulæ ad ſummam *Alkalini* volatilis oleoſi naturam evectæ, quæ in vivo quidem corpore naſci poſſunt, & venenatę interdum ſunt naturæ: ſi contemplemur tandem corruptelas, & recrementa puſtularum ex toto corpore ſalientia, & humorem acrem ſalſum contagioſum in *lanea* interſtitia evomentium, qui non facilè evaporabilis pertinaciter *laneis* filis irretitur, quàm primùm data occaſione abripiendus: Si inquam hæc omnia attentè rimemur, infectam *lanam* contagio, corporique ſuperindutam, huic eamdem labem affuſuram eſſe eruemus.

IX. Cùm inquam prædicta (VIII.) certa ſint, facilè liquet, miaſmatum quorumcumque defluvia, ubicumque corporis ſani loco cuivis externo impingentur, imprimis humorem tan-

(a) *Haller. in Boerhav. ibid. p. m. 577. not. D.*

tantùm eo loci consitum vitiare, cum quo affinitatem habent. Si enim penetrantissimo veneno turgeant implicita contagia, illud per cœcos etiam cutis meatus ingressum, viam ad usque ipsum sanguinem facilè reperit, quem idcirco coinquinet: Quandoquidem per singula corporis puncta continuus ferè aeri facilisque patet ingressus, atque egressus. (*a*) Ita *pestilentiale virus* vel è longinquo quasi Mortalium corpora afflare solet, ut postea fusiùs patebit. Si verò *fermenti* componentia in sudoris, exhalantisque humore innidulentur, cognatione quadam cum sudore sanorum, & ipso ad *alkalinam* putrefactivamque indolem prono conjungantur; quocum a patulis cutis illius osculis admissa, inque humorum molem tendentia, ea qua diximus ratione, in capite superiori, *Confer. Cap.* VI. §. II. III. IV. *item cap.* VII. *passim* vitalium succorum crasim conspurcant. Accedit etiam ex eodem Keilio: (*c*) Quæ in aere, sub vaporis specie natant aquæ particulæ, easdem a cute nostra attractas cum sanguine confundi, & corporis pondus adaugere. Quod si demum panni *lanei*, multiplicis cutis affectus materia siccâ, fluente, *furfuracea*, *pustulosa miliari* exedente, altiùs subvecta intra suos villos graves fuerint; tunc enim verò muccosus, & sebaceus, cutis illibatæ humor vario malorum generi patebit. Dum enim connubio veneni pustulosi in *lana* residis inquinatur, majorem inde acrimoniam contrahet, qua summam cutem vellicaturus est; unde pruritus frequens, & *Impetigo* oboritur; vel erosis inde fibrillis cuticulam cum cute alligantibus, laxatam *epidermidem* in vesiculas miliares sero salso plenas inflaturus est, quæ in ulcuscula leviora dehiscet, hinc *scabiosi* generabuntur affectus; vel crescente malo, & depascente altiùs cutem ulcerum cohorte, ex siccata undique cuticula squammæ *furfuraceę*, & multigena defluviorum ramenta excident; vel stagnatione tantùm intra canales suos humor ille degenerans, supremam cutem in tubercula elaturus est. *Sudorem* namque, & invisibilem exhalationem, in hac contagii enarrata specie, de industria iccirco omisimus, quod cùm humores illi tenuiores

(a) *Keil. aphor. 556. ad calc. Gor. de insen. &c.* (b) *ibid. aphor. 557*

iores sint, subtiliores, & nimis aquei, virus indè descriptum, vel memoratos virulentiæ loculos nidosque, crassos viscidosque nec imbibere, neque asservare queant.

X. De Hisce §. VII. VIII. IX. jam multa, & fortè plura, quàm a nobis poscere instituti ratio videretur. Jam verò ulteriùs progredientes, opportunè hic eos monemus, quotquot *laneis* tegumentis sese induere solent, ut quàm maximè possint a somno, & quiete sub dio, & nocturno tempore sibi caveant. Persuasum est nobis, homini lanato, & dormienti magis esse noxium per noctem aerem, quàm si eadem veste indutus evigilaret. Hujus autem phenomeni rationes censendæ sunt partim a dormientis corpore, quod somni tempore ad labem concipiendam facilius evadat; partim etiam ab aere externo, qui per noctem, tum intensitate frigoris, tum effluviorum gravitate, & virulentia, magis pestiferus emergat; partim demùm ex ipsa indumenti natura, quod utpote *lanea* mollitie constans, aeria *lue*, & immixtis vaporibus, profundiùs, copiosiùsque saturatur, quàm ubi *ex lino* factum fuerit. Illud enim cum prævia, & diutina Cannabis in aquis maceratione consurgat; è contra *lana* ex aridis, omnique udo orbatis villis ab vestissimo pecude desumatur: Colligitur, quæcumque *lanea* texta ficciora præ aliis magis attrahere recens admotum humidum, vel oblatis aqueis succis magis impręgnari, quod nempe laxiora interstitia, poros ubique obvios, eosque crebriores, & parte fluidiori ablata magis vacuos possideant, hinc aquosis molleculis facilior erit ingressus, quæ propria gravitate, atque aeris concurrente pressione, in mollem cedentemque pannorum fabricam majori copia penetrabunt, & incuneatę consistent. „ Nisi Miles, inquit *Portius* „ (*a*) sub noctem vestimenta deposuerit in loco, qui sit ab „ imbre, a nebulis, vel a rore tutus, aliquando manè ex- „ perrectus inveniet illa humore gravia, atque iisdem hac „ ratione uvidis indutus facilè, vel ipsa eadem die, in qua „ id accidet, vel sequenti haud leviter ægrotabit, „ Hæc sufficiant, quatenus facultatem spectat, quam habent vellera adplicatum imbibendi humidum.

(a) *Idem* II. *Cap.* V. *p. m.* 74.

XI. Ex parte verò ambientis vespertinique aeris crescit ille humidi linctus, & inhalatio, atque in vicinos cuticulares meatus *lana* humida fotos receptio. Quod tam ex aeris adaucto pondere, quàm ex multiplicatis humidis noctu exhalationibus deducendum arbitramur. Cùm enim Terraquei orbis aerea Regio, occidente sole, cœlesti igne ac luce movente destituatur; cùm vapores emissi, quos solis calor diurnis horis divisit, in motum egit, altiùsque evexit, accedente nocturna quiete condensentur, ac mutuò inter se coeuntes, in terram delabuntur, lentoque tractu per integram noctem distillent: eam ideo ob rem luculentum videtur, antelucanum aerem graviorem, frigidiorem, & irrumpentibus confluentibus undequaque innoxiis, noxiisque effluviis saturatiorem esse diurno; proindeque corpori *lanæ*, vel *lanam* induto incubare consequens est, itaut faciliùs, copiosiùs, efficaciùsque per villosam compagem *laneam* in dormientium corpora sese altiùs introcludat, illisque vitium adspergat. Nutrices, & si pingui, & duplici interdum tunica *lanea* convestitæ, & quicumque ad ægrorum lectulos vigilare solent, plerumque hydrope tentantur, & quamplurimi pereunt. Impedita scilicet perspirabilis materia, (*a*) aliorsum derivata, exilissima cutanea vascula rumpit, & *hydropem* gignit. In calidis Regionibus unica nocte, quæ sub dio dormitur, nascitur dirissimus morbus ex *convulsione*, & *paralisi* compositus: (*b*) cùm strenuus Annibal, licèt non æstivo, sed verno dumtaxat tempore, paludes incoluisset, *nocturno tamen* humore, inquit, Livius (*c*),„ palustrique Cœlo gravante caput, & quia „ medendi tempus, nec locus erat, altero oculo captus fuit.„ Hęc attendenti ab aere nocturno frigido, & humente, ac perspirabili materiæ exitum obsepiente, & ad ima usque corporis leniter influente, tantum malorum agmen Infirmis instare comparebit, ut nihil magis corporum tutelę, aut longævitati obesse videatur.

XII. Fieri autem omnia hæc (XI.) in dormiente, nec inte-

(a) *Cheine* §. 3. *Cap.* III. (b) *Bontius apud Haller tom.* III. *in Boerahv. p. m.* 599. (c) *Decad. histor.* 3. *lib.* 2.

intecto corpore, nemini dubium est, cùm veste omni exutis, somnum capere periculorum adeo sit, ut in dormientibus absque stragulis magis impediatur cutanea excretio, quàm in vigilantibus denudatis, (*a*) & qui in Europa juvenes somnum ceperunt, sibi senibus *dirissimos* rheumatismos, (*b*) sibi pepererunt. Accedit etiam illud, quod supra monuimus (§. IX.) corpora nostra vapores cujuscumque generis per aerem fluctuantes sive salubres, sive insalubres ad sese allicere, intro roris ad instar guttatim infundere, & per patentes in cute meatus indesinenti haustu abligurire, aut potiùs in causa esse, ut quodcumque humidum vasculis subcutaneis accedens per hæc porosa, & bibula altiùs ad ulteriora corporis prorepat; Quod brevissima dictione complexus est Medicorum Coryphęus *Hyppocrates* ubi inquit (*c*) *corpus ab interioribus ad exteriora, & vicissim ab exterioribus ad interiora perspirabile esse.* De hisce enim nullũ occurrit dubium. Quod verò Lectorũ animum incitare, anxiũque tenere posset, illud est quod in pręsentia explicandum est. Contendere enim, & opponere opinationibus nostris possunt difficultatẽ, quam habet externũ aera, quamvis nocturnum & humidum, vestis corpori adjacentis densam compagem pervadendi, ut sese viventi corpori ingerat, esse summam: ad hæc, si intima lintei exteriora corporis cooperientis superficies *pergunt*, aeri externo subducta est, qui fieri poterit, ut ibi dimittat olidus aer inquinamenta, quibus sordere creditur, eaque usque in vitales latices adsportet unaque abripiat? Quas ego adversariorum timidas voces sequenti rationum vi opprimere constitui. Dicunt ergo, vestium *lanearum* operâ adire intra corpus aera adeò non posse, ut potiùs septum ibidem lanugine se condat. Sed quid illud, per earumdem vestium villos, anfractus, & septa è corpore exeuns, cum insensibili materia facile prætervolat, ut præterfluere vidimus in nostris experimentis? *supra Cap.* IV. §. III. *& passim*. Neque illud moremur, aerem tenuitate, ac fluxu aquam superare, adeoque *lanam*, quæ aquæ allabentis cursum adjuvat, neque vetare aeris flu-

(a.) *Sanctor. Aphor.* 359. (b) *Haller in Boerhav.* §. ccccxxx. (c) *In epidem l. c.*

xum posse. Non inquam, cùm obijci possit, aquam ingredi, ubi aeri impervium iter est, ut in coriis: Sed sumere illud ipsum coriorum uvidorum exemplum liceat, ad demostrandum ipsa *coria* aquæ commeatui ultrò patere, quod etiam supra de *lana* firmavimus. *Cap.* IV. §. II. *numero* 3. 4. Si ergo aquosus latex contextus *lanei* foramina clam sese indat, itaut ex una in alteram pannorum faciem promptissimè secedat; *vide supra Cap.* V. §. x. *num.* 3. quidni aer indivulsus aquæ comes eandem quoque viam insistat? Præcipuè cùm gravitatis pondere aucto, indeque crescente frigoris elastici nisu, in obvia *lanæ* oppositæ filamenta, & interstitia fortiùs irrumpat, irrumpens in arctius cogatur, & coactum denuoque resiliens, adjuvante villorum *lanam* constituentium elastica vi, *ibid.* §. I. II. altiùs in corporis penetralia sugatur, influatque.

XIII. *Gossipium* autem, *lanaque*, nè propositi argumenti (XII.) robur declinasse videamur; *gossipium* inquam, & similis quæcumque villosa fabrica venenò, vel quoquo modo impuras, præsertim crassiores molleculas intercipere, atque involvere nata sunt. Per ea enim corpora, quodam velut qualo percolatus quicumque latex exuit perniciales atomos, & inde molli placidoque motu præterit. Non absimili fermè ratione, qua Juncorum, calamorumque vimineo textui allisus, fractusque Amnis limosam materiem affigit ita, quo inde dilapsus, purus nitidusque decurrat. Et quemadmodum abjectum a primis undis fluminis, juncisque aliisque ripam obsidentibus impactum limum, sequentes eodem impetu lymphæ diluunt longequè agunt; & quemadmodum inter ramos, frondes, & truncos densissimi etiam nemoris sive deciderit largus imber, sive fluviis exundaverit, numquam hæret residetque aqua, ut non elabatur, utique, & diffluat, vel quoquomodo fugatur: Ita quid simile par est credere in nocturno aere, *laneo* vestimento, quo indutum jacentis corpus est, incumbente, qui ubi primùm multiplices halitus in obversam panni superficiem adspersit, perenni dein subsequente guttularum decidentium rore, inquinatas, quas habuit molleculas, isthic nidulari non finit, sed eluit, solvitque, & ad motum impellit, quò dein placido influxu, tenui & rorifero vapore

ad vicina ſubcutanea patentia excurrant vaſcula, altiuſque in advenas liqnores penetrent. Neque enim exitioſę iſtæ *atomi* è ſinu aeris nocturni ejectę intra *Lanea* ſtamina ſe occultant tenentque ita, ut coloratæ particulæ, *Cap.* v. §. XIII. XIV quę prævia artis tinctorum præparatione humido ſolventi reſiſtere natæ ſunt; & quas nihilo ſeciùs ab corporis ſani effluviis humidis ſolvi, & dilutas ad cutanea vaſcula contendere & in eadem proſerpere, ſuperioribus locis, *ibid.* §. XVI. poſſe vidimus.

XIV. Hiſce poſitis, quæ ad faciliorem, & efficaciorem *lanæ* ſuctionem, necnon aeris nocturni malitiam ſpectant, *hic* §. X. *ſequent.* ordine proſequemur, quæ in corporis recubantium peripheria ad hujuſmodi imbibitionem promovendam conducere poſſunt. Et quidem nocturna quiete præcipuè ſi profundo ſomno obruamur, 1. augetur motus cordis, pulmonum, arteriarum, viſcerumque (*a*) hinc humorum vitalium circulus validior; æquabilior, ſecretio præſertim ad cutim aucta, reliquis imminutis; (*b*) Hinc expeditior ſanguinis per arterias cutaneas motus, harũque inflatio. Quid enim rubor faciei dormiẽtium eſt, niſi liber per arterias aditus ſanguinis in vaſa cutanea? Quid augmentum *Sanctorianæ perſpirationis*, quàm mutuus inter ſolida fluidaque cutanea adtritus increſcens, vel quod eòdem recidit, ebulliens intenſuſque in corporis ambitu calor? huic conſiderationi ideo inſiſtere decrevimus, ut *Gorterum* adverſus *Præceptorem* ſuum pugnantem, erroris redarguere jurè poſſemus, qui diſertè pronunciat; (*c*) „ tàm „ interiora, quàm exteriora Vigilantibus magis calere, dor- „ mientium verò refrigerari, ob quam rem ſemper curamus „ *inquit* dormientibus omnes partes tectas eſſe, quod tam ſe- „ dulò in Vigilantibus non eſt curandum. „ Facilè enim *Gortero* concederem, vigilanti calere magis ambitum corporis ad *thermometrum*: ſed ille calor adſcititius eſt, & totus à muſculis voluntariis productus; è converſo nocturno tempore,

&

(a) *Boerhav. inſtit.* §. 590. *num.* 5. 6. 7. (b) *Idem* § 597. *num.* 1. 4.(c)*De inſenſib. Ttranſp. aphor.* CCLVI. *p.m.*249

& dum somnus obrepit, unitur calor influens innato, [a] & sanguis paulò fervidior ducitur suapte natura ad externas corporis partes; adeout ipse dormiens motu quodam automatico, stragula lecti tantillo etiam onerosiora, impatiens æstus plerumque dejiciat. Sileat ergo in praxi erroneum, vel ad indagandam hujusmodi veritatem ineptum *thermometri* criterium, ubi ipse sensus de caloris æquabali excessu in dormiente abundè testetur. Quod autem addit *Gorterus*: somno detentum, contegendum esse ne refrigeretur; illud non tam quiescentis refrigerationem innuere videtur, quàm quod, pergente somno, incalescens magis corpus, irrupturi fortè antelucani, & longè diurno frigidioris aeris noxas tantò ægriùs sustineat, quantò faciliùs sensibiliùsque, quám in vigilia, [XII. XIII.] percipit. Tandem subjungit idem [b] „Si quis iisdem tegumentis tectus dormiat, quibus indutus est vigilans, & satis munitus ad frigus externum, „non solùm exteriora refrigerantur, sed & interiora etiam, „adeoque ut sentiant interiora viscera tremere præ frigore„: Illud inquam causæ nostræ tantùm non officit, ut potiùs eandem magis illustret. Vel enim homo non solet veste indutus somnum capere, & tunc ob mutatam consuetudinem retardatur cutanea exhalatio; hinc frigus, *non consueta enim retardant perspirationem*, ipso consentiente *Gortero*: [c] vel eadem, quæ in vigilia habuerat, cubitum iturus, corporis operimenta gerit, atque in simili casu, quoniam ob incumbentem vestium molem, vaporis in quo dormientes suspendimur, *atmosphera* minus occupat spatium, quàm ut calore illo humido influum calorem ad cutem alliciat; fit ut cùm balneis promovetur insensibilis halitus, calor extrorsum urgens opprimatur, & imminutio ejusdem, seu frigoris sensus succedat. Tanti est propriæ *atmospheræ* in somno tuitio, ut in dormituro milite, linteum apté extensum circa proprium corpus, atque ea ratione, ut aliquid aeris spatium inter corpus, & operculum intercedat, voluerit

 rit

[a] *Sanctor. ibid. aphor.* 352. [b] *Ibid. p. m.* 249. [c] *Cap.* XII. §. XXIII. *p. m.* 65.

rit Peritus, hac in re Judex *Portius* [a]; sed de his satis.

2. In balneo velut quodam exiturientis cute continuo vaporis, animalium corpora somno sopita jacent, nimirum in propria *atmosphera* a stragulis lecti coercita: Quamobrem in somno vascula subcutanea emollita, & maximè meabilia fiunt, quia perspiratio est omnium maxima. *hìc* XIV. *num.* 1. Id autem non solùm de tubulis illis exhalantibus arteriosis, verùm etiam inhalantibus venulis intelligendum est, quæ sugendis de foris advenientibus noctú præcipuè aspirationibus aptiores sunt; tùm quod ampliatâ perspiratione, & imminuta liquidorum copiâ, liquida in somno ad venam *Cavam* celeriùs recurrant; vel si non citiùs at saltē rarioribus fluctibus perveniant, aliter quàm sensit *Lancisius*: [b] Tum quod propter prægressas diurnas operas, cùm fluidis tum solidis, in nobis cursu motuque exercitis, multa extrusa sint corpora, quæ, ubi sanguis ob defectum motus muscularis, & spirituum languorem resederit, subvacuos porulos, & inania cutanea vasa relinquent: Tùm quod demum dormientium corpora plantis comparari meritò posse videantur, quæ inhalationem nocturnam celeriorem uberioremque adeptæ sunt; [c] nam plus attrahimus dormientes, [d] quàm vigilantes.

3. Liquere ergo debet, perspirantem corporis cum aream suis omnibus canaliculis, dum viget somnus calidiorem quam vigilantibus esse, venulas præterea summè pervias, & humidæ inspirationi aptissimas. Sed illud quoque innotescere debet, somni tempore cutem summo, & exquisito sensu donari, quod perpetuò, & abundantiori exantlato humore noctu irrorentur pulposæ medullæ surculorum nerveorum cutis ab exhalante illo vapore perspirationis. Porrò hic idem vapor cutis regionem non flexibilem modò reddit, verùm etiam organum tactus exacuit, & sensibilitatem partis adauget. In vigilia autem, quamquam nervi sensiles sint, jugi-

(a) *De milit. sanitat. &c. tom.* II. *p. m.* 73. (b) *De noxiis &c. Cap.* XX. §. IV. *p. m.* 157. (c) *Hales vegetable staTique l. c.* (d) *Keilius ibid. aphor.* 559.

jugiter tamen contracti, motivé ſiccefcunt ferè: hinc eſt quod in dormiente, una, vel altera corporis parte denudata non perſpiretur; Itaut dormientem exiguum frigus magis lædat, quam vigilantem; (a) contractis ſcilicet per univerſum corpus partis ſpoliatæ conſenſu, reliquis villis, & perſpirabile exire prohibentibus.

XV. Mala, imò exitialis cenſenda itaque eſt nocturna dormitio, & corporis in illa læthifera *atmoſphęra* cunctatio, pręſertim ſi lanuginoſa inter lintea involuti cubemus; tum quod ope illius indumenti circumambiens aer, in cutim faciliùs, & copioſiùs depluat, cùmque illo major quoque effluviorum *ſuprà* §. XIII. malignorum vis liquida noſtra petat; tum quod patentiores, laxiores, & multó quàm in vigilia ſenſibiliores cutanei dormientium tubuli XIV. *num.* I. 2. 3. confertiores influentis aeris veſpertini morboſas molleculas altiùs attrahant; tum quod operimenta *lanea*, prædictæ ſuctioni, præceteris ex quacumque alia materia factis, *ſi pelles excipias*, mirum in modum faveant; (XII.) ſicque inhalata aeris nocumenta proximæ cuti quam facillimé impertiant, iiſdemque ſanguinem defœdent. Quamobrem monitos vellem, quotquot vigiles noctes traducere neceſſum eſt, ne aperto nocturnoque aeri ſeſe incautè committant, hujuſque ſuſpicioſam aſpirationem excipiant; vel ſi qua ſub dio cubandi neceſsitas urgeat, inter cetera munimentorum genera, adverſus aeris inclementiam inventa, *lanea* tegmina ſedulò vitanda etiam atque etiam intelligant, quæ citiùs, & intimiùs madefacta, ab influo, & perenni inhalationum rore nocturno, morboſam quam conceperunt contagionem, ęſtuantis cutis hiulcis vaſculis ultrò ingerunt traduntque.

XVI. Ne corpora, temperamento bilioſo, ſanguineo fervidiori prędita, *lanam* ad cutem ſibi advolvant curandum eſt. Qua de re conſulantur ea, quorum ſuperiori loco meminimus. *Cap.* III. §. V. VI. Non omittendum tamen eſt, quod crebriori experientia didicimus, ex imprudenti *lanæ* abuſu, in corporibus ſanguine turgidis, & bilioſis ſuccis ſcatentibus,

(a) *Sanctorius ſection.* IV. *aphor.* 12. 14.

bus, per universam cutis, cui *lana* adpressa est, superficiē, *peticulas*, & varia *exanthemata* oriri; quæ de *erisipelatis* natura participant; hinc internorum æstus augetur, molesta corporis jactatio torquet, & vires, aucto malo, nisi in cognitionem hujus rei *nonnaturalis* veniat Medicus, in dies languent, partes dein *lana* contectas calor preternaturalis adurit, pruritus supervenit, cutis *inflammatio*, & aliquando dolorifica exulceratio succedunt; quæ omnia refundenda sunt in abundantiorem sanguinem, ab injecta calidiori & stimulante *lanea* veste, *supra Cap.* V. §. VI. *num.* 2. 3. 4. necnon emissaria cutanea subtilissima, suo tomento obturante, intestina agitatione fortiter commotum, valde rarescentem, vasaque distendentem; hinc stagnationem atque subsistentiam, inde graves suscitantem spasticas *stricturas*, perinde ac impetuosas ad partes congestiones. Qua de re ex concitato in liquidis jam calentibus æstu, expansę undę cruoris, vascula sua nimis inflaturæ sunt, diducturę, viãque sibi preclusurę; sed & turgentibus ultra modum sanguiferis, ac *erisipelatosũ* calorẽ jam præseferentibus, exhalãtia adsita vascula prementur, & trãspirationis naturalis cursus reprimetur: Binis ergo hisce de causis increscent liquidorũ plenitudo, & vasculorum obstructio ad *phlegmonem* accedens, & quod inde sequitur fluidorum cutaneorum mora, acrimoniæ genitrix. Rectè ergo dixit Sanctorius; (*a*) *perspirabile retentum ut acre febres, & erisipelata facit*: Erisipelatis enim humor tenuis est, acer, calidus, icorosus, cujus proindé ingenium cum biliosis partibus adtenuatis, & ad insensibilem eruptionem paratis congruit: Hinc Biliosi si pinguedine, vel *aere externo frigidiore* inquit *Gorterus* (*b*) *prohibeatur perspiratio frequentissimè erisipelate tentantur*. Quod in nostro casu non ideo contingit, quia frigus externum ad *cutem* appellere permittitur: sed contraria prorsus ratione, quia, vel contractis perspiratoriis tubulis subsistit fluidum; vel quia per tunicam calidam poris foraminibusque cutaneis ultra modum apertis, serum tenue affatim difflatur, unde molleculæ in sanguine minùs dilutæ, crassiores redditæ

(a) *Aphor.* 191. (b) *Ibid. Cap.* XII. §. XLVIII.

ditæ sanguinem in concretiones pronum efficient; vel quia tandem majori affrictu, quem asperior panni conditio ciet *supra ibid. num.* 4. vascula rigidiora, & ficciora evaserint.

XVII. Ordo autem postulat, de cautelis aliqua ut in medium adducamus, quæ in Medente requiruntur, quoties affectibus cutaneis mederi *admota lana* debet. Cùm enim ex frequenti *lanei* vestitus usu jugis fiat ex corpore difflatio, *supra* III. §. VII. cùmque omnis cutanea ægritudo a præpedita universali evacuatione dependeat; apparere primò quidem aspectu posset, cunctis cutaneis pathematibus, nisi periculum urgeat, nihil præstantius abigendis, *lanâ* applicatâ esse. Sed in re adeo gravi lentè festinandum est. Monendi itaque sunt clinici, ne id generis affectiones, *laneâ* methodo promiscuè tractandos umquam suscipiant, nisi certi sint materiem morbosam jam ad excernendum, delicatulo isthoc auxilio, jam inquam aptam promptamque esse. Quæ quidem dispositio in liquore cutaneo morboso eliminando necessaria multa includere videtur: 1. enim ut sit veré *perspirabilis* videlicet tenuis, & ultimam corporis elaborationem passa; hæc enim *Sanctoriana* materies non per quævis colatoria excernitur, sed sibi speciale *cutis incerniculum*, per quod eliminetur, nacta est; (*a*) item nostra consulantur *supra Cap.* V. §. 1., & §. XV. *num.* 4. 2. ut difflationis insensibilis materies fluidior sit, & motui expellenti auscultans. Hoc, quamvis *paradoxum* nonnullis videtur, a Celeberrimo tamen *Gortero* demostratum supponimus; qui conceptissimis verbis pronuciavit, (*b*) insensibilem materiem cutis, defectu motus, & actionis corporis, crassiorem fieri atque accumulari. Porrò concrescit invisibilis vapor, si vis, qua ad mutuam cohęsionem nituntur ipsius particulæ, actione canaliculorum non superetur; vel si è contra adaucta vasculorum oscillatione vaporosa effluvia ita cogantur, ut ad intimiorem contactum, tenuissimarum partium inducta jacturâ reducantur: Qui Bini effectus in materia perspirationis si obtinētur, actioni *lanæ mechanicæ* strenué reluctabuntur. Cùm enim id gene-

(a) *Gorter p. m.* 3. §. v. (b) *Idem ibid. Cap.* XII. §. XLVII.

generis vestimentum, calorem, & siccitatem partium, quibus adhęret, intendat, periculum est, ne dimisso tenuiori liquido, residuus concretus cum organo in durissimam massam coeat. Quod si verò concretio liquidioris dissipationem pro causa agnoscat; eadem quoque ratione, & propter indictum inde stimulum amoveri a corporis partibus quàm citissimè *hic* §. XVI. *lana* debet. Valent autem hìc *sudorifica* equidem, & *diaphoretica*, sed quæ humidum adjunctum habent, quò felicior hærentis dilutio, ejusdemque evacuatio obtineatur „ *in tumoribus*, inquit *Sanctorius*, (a) *perspira-* „ *tio utilis*, *si fiat*, *humidis actu*, *&* *potentia*, *secùs in*, „ *Skirrum* loquitur hìc de omni concretionum genere, cedunt, „ tenue resolvendo, & crassum relinquendo „ Aqua enim materies, quas pervadit, fluxiliores reddit, contentum glandulis cutaneis humorem diluit, adtenuat, & ex ipsis elicit. 3. Ne materia utcumque evaporabilis copiâ propriis in canaliculis exuberet. Id enim vel languidas naturæ vires, vel ceteris paribus occalescentia *syphunculorum* oscula; utrumque autem, *Naturam*, materiam retentam insensibiliter evacuare non posse ostendit. Methodus ergo usurpandę hìc *lanæ* noceret prorsus, utpote qua major massa liquidorum movenda, calore urgenda, inque vaporẽ resorbenda sit; *major* dico, quàm ut a *Natura* debiliori, se domari patiatur; hinc minùs conquassatur, minùs adteritur, seu quod idem est, *cutaneæ excretioni* minus idonea evadit. 4. Ut *blandior* sit, neque mora, æstu, vel alia accedente mutatione acrior fiat: aliter enim approximans corpori *lana*, quæ fervidiorem parti calorem conciliat, intestinam partium perspirabilium luctam excitaret, inde liquores a priori indole degenerantes aliam, & malignam induerent; unde major contenti perspirabilis *putredo*, longior mora in vasculis quibus asservatur, & periculosior *transpirationis* suppresio futura est. 5. ut *pustulosæ*, & quæcumque cutem corripientes affectiones materiam utique invisibili eliminationi aptam, sed *criticè* eo loci depositam præseferant. Plerumque enim accidit, ut hisce tuberculis simi-lia,

(a) *Aphor. C. edition. Gorter.*

lia alia numerosiora interna viscera afficiant; ideoque ab illis bené, vel malè affectis, de totius habitudine (*a*) judicium sumant. Quare in *symptomaticis* hisce cutis excretionibus ad *therapejam* laneam confugere, quid aliud esset, quàm in glandulosa subcutanea vascula impetuosiores sanguinis fluctus advocare, ductulos jam infractos unâque sub onere materie pressos vexare acriùs, & salubrem antea viribus Naturæ commissum morbosæ materię exitum, cum malis ægri rebus *accelerare*? Pręsertim cùm ex *Sanctorio* habemus, (*b*) perspirationem insensibilem factam in non purgato corpore plus attahere, quàm resolvere.

XVIII. Propterea, ut clariùs, & breviùs per exemplarem expediamus: Corpora eorum, quibus cutis maculis variè deturpatur, vel alio modo languet, laneo velamine contegendi abusum, tamquam damnosum in praxi, seriò coercendum esse remur. 1. in cutis *erisipelatosa*, *inflammatoria*, *edemotosa* affectione, *Gutta rosacea*, *Zona ignea*, variisque tuberculis a stagnante humore sebaceo muccosoque cutaneo ortis. §. IX. *supra*. 2. In *Phlictenis*, *Psydriacis*, *Epynictidibus*, *Therminto*, *Sudamine*; item in *purpura alba*, & chronica, in cunctis tumoribus cutaneis ad *Skirrum* accedentibus, corii indurationibus, *scrophulis*, ceterisque id genus parvis obstructionibus. Huc referuntur, quæ quod dilutius est expellunt, & crassius in corpore relinquunt, ut sunt tubercula inflammatoria cutis mox memorata in numero præcedenti. 3. In *cutis œdemate pellucido apostematibus*, *tuberculis cacheticis cutaneis*; (*c*) ubi insensibilis eruptio sudore non resarcitur, (*d*) solet colligi, perque innumera cutis cola dispergi aqueus humor, eadem in tubercula fastigians, similia iis, quę a suscepto frigore in sanorum cute manifestantur. *vide supra hìc* §. VI. In morbis acutis inflammatoriis, postquam per initia sęvierunt, aggeritur occulta perspiratio, & uberior fit, sed satis tenuis manet, ut

sub

(a) *Tozzi in aphor.* 15 *lib.* II. (b) *Vide Aphor.* CIII. (c) *Sanctor. ibid. aphor.* CXCI. (d) *Idem ibid. aphor.* CCCCXI.

sub sudoris specie sensibili educatur. (*a*) Huc referes Pueros; quorum occulta exhalatio major est, (*b*) & cutanea fabrica flaccidior, quàm ut majorem invisibilis humoris aquei copiam emittant; qui proinde, *emphisemate* cutis, & *hydropico* carnis tumore corripi solent. Huc Senes, qui ob tubulorum cutis strigosam temperiem, intacta quoad cetera, humorum massa, *papulis* varié tentantur. 4. In omnibus *pustulosis*, & *pruriginosis* [*vide* §. XVII.] varii generis affectibus cutis; ut scabie tum *sicca* cùm *humida*, *impetigine*, *scabie maligna venerea*, *herpete miliari*, dolorifica cutis exulceratione, *elephantiasi*, & si quod sit cutis vitiũ acri pruritu stipatũ. (*c*) 5. In *variolis*, & *morbillis*, idque genus morbis, quæ, quà internas, quà externas corporis plagas pari laniena excruciant. Hinc homines *variolis* laborantes, ab superdatis lecti stragulis frequentiùs *petechiis vesiculisque ichorosis corripiuntur*, *quàm* si in paulò frigidiore aere versarentur. (*d*) Ad hæc 6. in morbis *acutis*, quæ suppurantem materiem ad corporis habitum ablegant cum signis caloris; in *putridis*, *nigris*, *gangrenoideis*, *sphacelosis pustulis* ab ingente putredine exortis, circa finem *variolarum*, quodcumque de *lana* factum corporis tegmen officit. Hinc in *putridis* hisce cutis efflorescentiis renovatio linteorum, stragulorumque *ad ventilationem* excitandam magni est (*e*) momẽti. 7. Quoniam experientia certũ est, preternaturali sanguinis motu, sive ob morbum, sive ob anni tempestatem, universa totius corporis vasa sanguifera, tum *orgasmica rarescentia* nimium distendi, tum celeriori liquidorum impetu fortiùs impeti; unde compressiones, *infarctus*, *hærentiæ*, *phlogoses*, *inflammationes*, *&c.* intùs extúsque corporibus impendent. Ex his ideo consequens est, animi corporisque quietem summam temperatum hyberno tempore cubiculum, æstivo verò subfrigidum, puroque aeri pervium, utramque curationis paginam implere; cum è contra stra-

(a) *Gorter ibid. Cap.* X. §. IX. (b) *Sanctor. ibid. aphor.* CIV. (c) *Confer. Hofman. Tom.* III. *Cap.* V. *p. m.* 426. *sequent.* (d) *Gorter Cap.* XII. *p. m.* 71. (e) *Sanctor. ibid. aphor.* CXX.

ſtragula; ceteraque corporis indumenta, quæ vel pondere graviora, vel *lanea* mollitie juſto calidiora fuerint, nocerent prorſus. Niſi tamen *ſudor*, ut inquit *Aſtrucius* (*a*) *exituriens efflorefcentiaque cutis*, *&* *exhantemata contrarium juſſerint*; Tunc enim cutaneam emanationem, criticam ſupprimere minimè tutum eſſet.

XIX. Quorum dictorum hactenùs, nè longior, quam par eſt, contexatur oratio, ſequenti cautela caput preſens claudere viſum eſt. Ea hùc ſcilicet redit, ne amictu *laneo* ponderoſo corpus nimis obruatur. Si enim ſimplex licèt tunica, gravior tamen ſolito ſanitati officiat, quantò nocentior corpori futura eſt, ſi ex *lanæ* valde craſſo contextu fabrefacta fuerit? etenim 1. corpus aſſuetum tali veſtitus generi, non fert tantam aeris frigiditatem ſine damno, quare leviſsima de cauſa homo in morbum incidit? Verùm hoc in uſu *laneæ* veſtis plerumque accidere vidimus ſupra, ubi de experimentis ageretur. *Cap.* IV. §. III. *num.* 5. *item Cap.* V. §. XIX. 2. Cùm partes tectæ diù, & ſub rudiori panno collocatæ, mox denudatæ, multò minus perſpirent, quàm ſi numquã fuiſſent fotę, ſequitur, *lanam* corpori circũdatam illud magis, quam aliud veſtimenti genus diſponere, ut deinceps, vel tantillum exutum, retenti halitus noxas incurrat; quod congruere cum illis quæ de *dormiente*, & *lana veſtito* commentati ſumus, *hìc* §. XIV. *num.* 2. 3. atque aphoriſmo *Sanctorii* quadrat, ubi inquit: (*b*) *Quodvis frigus minimè quidem, quod noctu dormiendo patiemur, impedit perſpirationem*. 3. Verùm enim verò ne dum corpus, graviori mole circumſtricta, preſſaque *lanea* veſtis morbis obnoxium reddit; verùm etiam perſpirationi impedimento erit: Quidquid dixerit *Gorterus*, qui in *eundem* (*c*) putat, partes magis tectas, magis exhalare, neque limites evacuationis hujuſce, à cooperientibus veſtibus inductæ intelligere uvlt: Quandoquidem contectas ab immani ſtragulorum veſtiumque pondere partes, in repulſa *Sanctoriana*, & halituoſa humiditate neceſſe eſt humeſcere

(a) *Therrapeut. p. m.* 363. *num.* 7. (b) *Aphor. ibid.* L. (c) *Aphor. p. m.* 146.

ſcere ita, ut cutis ſecretoria laxata, & collapſa evacuationē iſtam ægrè moliantur. *Vide ſupra cap.* VII. §. VI. *& paſſim.* Deinde creſcente ſtimulo calorifero, pro ratione denſitatis *lanæ*, qua corpus velari ſupponitur, juxta enarrata a nobis ſupra; *Cap.* IX. §. V. liquet ſanguinem violentiùs, & frequentiùs inde in ſanguifera cutis adigi, & eadem ratione ſudantes perſpiranteſque exiliſſimos vicinos ductus comprimere, cum minores, & exiliores ſanguineis ſint; vel perſpirantia vaſcula, recepto ſanguine *errore*, ut ajunt, *loci* expandi, & *phlegmone* tentari; Porro ubi eſt *phlegmone*, non perſpiratur, neque maximus ſanguinis ad cutem derivati fervor, ſudoris, multo minus ſpirituoſi perſpirabilis prolectionē permittit; unde utroque de nomine, *pannos* nimis graves qui adhibent, ſeu quód idem eſt, nimis calidos, adeo non auctam perſpirationem cutaneam, ut potiùs minutam habent. Novi Moniales, quæ numquam, hyeme prẹſertim, paulo craſſius *laneum* tegumentum ſibi induebant, quin puſtulas *miliares*, *phlegmonodeas* in cute paterentur illico, *Hic* §. VI. XIV. XVI. 4. majori craſſitie donati contexti panni ſi cuti propiùs affigantur inaſſuetum veſtis genus conſtituunt; præprimis ſi exercitiis ſolitis incumbens, homo majori labori ſe dedat, vel dormitum iturus, palliis ejuſdem conſtipatæ materiæ corpus ſuum imprudenter oneraverit. Verùm conſuetudo multū hìc facit ad perſpiratum promovendum, retardandumve. *Hìc* §. VI. „ Qui milites ſomnum capturi villoſis operimentis ſe „ obvolvunt, corpuſque gravant, ſi hanc habeant *conſuetudinē*, „ inquit non ſemel laudatus *Portius*, (*a*) & nihil incommodi ex „ hoc accipiant, non malè ſibi conſulunt. „ 5. Sed eſto loca corporis quò magis conteguntur, eò copioſiùs exhalare, ut vult *Gorterus*; Quid demum futurum conjectas ex hac perenni, & uberrima corporis tranſpiratione? Nonne debilitatem virium repentinam, & naturæ labantis ad expirandum impotentiam? Nonne perſpirationem *Sanctorianam* longè imminutum iri cernis, quam ſi aptæ Naturẹ ſuppeterent ſumo huic evaporando vires? *Confer ſupra hìc* §. XVII. 6. Omitta-

(a) *Ibid. p. m.* 72.

mittamus tamen hæc, consideremus tantisper coercitam abundantiorem a densiori graviorique *lanæ* accubitu, cujuscumque exhalationis materiem, prout in superioribus exposuimus *Cap.* VII. *&* VIII. *passim*; videbimus certè aerem rectè constitutum animalium humoribus multum prodesse, & medicamenti loco esse, cùm multiplicis è contra vestitus grave onus excretæ e corporibus, nec ultra utilis materiæ, *atmosphera* quadam condensatâ nos stipet, salubrisque aeris efficaciam (*a*) intercipiat. 7. Tandem sola incumbentis *lanei* tegumenti moles solitó densior, vasculis exhalantibus inhalantibusque eatenus obesse videtur, quatenus compressis inde cuticulæ squammulis, perspirationis ductuum orificia clauduntur, atque retentum perspirabile squammularum commissuras, per quas hiantes exonerantur perspirantes ductus, occupat; Unde parcior, tardior, difficiliorque effluviorum (*b*) cutaneorum emigratio; sensimque crassis, pinguibusque supra cutis superficiem sordibus ab *lanæ* ramentis emollitis detritisque, necnon a corporis proprii halitus, *supra Cap.* II. §. VI. VII. VIII. *Idem Cap*: VII. *passim*, collectis conspurcabitur cutis, & meatus obturabuntur.

XX. Revera multa sunt, quę sola gravitate physica corpori animato admota nocent, quæ sua qualitate profutura essent, quæque in usu, *Practicorum* requirunt sagacitatem. Ipsa aqua quid prȩstantiùs ad duras, imò osseas partes emolliendas, quidve efficaciùs? Hæc tamen, quamquam calens, membrorum rigiditati medendæ adhibeatur ab omnibus *Clinicis*; gravitate quàm in subjectas partes exercet, mala semper censetur: idipsum nuperrimè observatum est in cutis nova, & inaudita rigiditate, qui morbus anno 1752. *Neapoli* primum apparuit. Dum enim rei novitate allecti *Xenodochii* Excellentissimi Practici, & Candidatorum manus accurrunt; dum increbrescente rarissimi spectaculi famâ turmatim ad invisendam eò loci decumbentem undique confluunt, ut tota penè Civitas effundi videretur: Sapientiores, &

(a) *Cheyne ibid. Cap.* VII. §. VIII. (b) *Noguez in aphor. Sanctor.* 54. *Section.* 1.

& praclarissimi Medici stupent, cutem, qua latè pateret, adeó duram, renitentem, & constrictam in fœmina illa evasisse, ut ad instar ligni rigidi induruisse videretur. Sed postquam deferbuit curiositatis æstus, de inveniendo remedio, quo cutis emollita suorum ductuum obstructorum oscula leniret, & suppressam omnino perspirationem restitueret, cogitare cœpit *Carolus Curtius*, qui magnorum virorum more candidè fatetur, quod jam in animo erat, adhibitum balneum non tantum sibi prosperé successisse, quin potiùs affecta cutis multò durior inde evaderet, & pectoris oppressiones, & convulsiones orirentur. (*a*) Quamobrem factum est, ut egregius ille Medicus aliam curandi methodum institerit, cujus ope induratæ cuti solita flexibilitas atque mollities accederet, absque ullo perceptæ gravitatis damno. Ergo hominis corium durum, atque resistens balneo vaporoso per aliquot dies exposuit, quo tempore serum intus diluens sumebatur, & ægrotanti in cubili calido moranti lenes cutis frictiones ad alliciendum sanguinem instituerentur. (*b*) Tunc enim verò, & non antea præruptis emissariorum cutis obicibus, apertisque veluti cataractis, retenta quæ priús fuit materies prorumpere, eructarique grandioribus guttis sudor, donec obsequiosiori in dies reddita cute, pristina flexibilitas redierit omnino. Quippini ergo pari quoque modo vestis *lanea* vel ipso balneo præfertur, & sive stimulo, sive calore, sive repulso, & coercito sudore, eadem quæ vapor cute admissus prestat? Atque ratione contrariorum, damnum idem afferre poterit quoties densiori crassiorique materia constans pōderosiùs cutaneis villis incūbit, non absimile illi quod ab aquea Balnei mole derivatum in prædicto morbo fuisse nocumentum vidimus?

XXI. Sané, quoniam opportunus hìc incidit locus, paucula delibemus, quæ ad libri, vel opusculi præcitati (XX.) *analysim*, *&* *epicrisim* spectant. Quare aberranti fortè parcendum est. Et quidem pauca in eo libello habentur, sed quæ egre-

(a) *Idem discussioni Anatomico pratiche di un raro &c. da Carlo Curzio p. m.* LI. (b) *Idem p. m.* 57. 61. 63. 72.

egregia, & notatu maximé digna censeas alia sunt, quæ de natura corporis reticularis longè diversa, & a cute subjecta, & ab *epidermide*, copiosè, & nitidé evicit *Curtius* contra *Albinum*, & *Boerhavium*. (*a*) Quæ de nigredine, mororum edisserit: (*b*) quæ de mercurio vivo, ore sumpto, & nihilo seciùs, quàm si esset illitus, operationes suas mire exercēte, observationibus practicis persuasus Author addidit ad calcem. (*c*) At verò hæret in salebra dum in illa extrema cutis rigiditate doloris sensum, quem in subcutaneis puncta nervulis ægra percipiebat, explicandum aggreditur. Quid enim? In *convulsiva* adeo cutis spastica strictura; in omnium ejusdem excretoriorum contractione violenta, eò usque ut nec *Miliares*, neque *sebuceæ glandulæ Morgagni*, (*d*) neque halantes transpirantesque ductus tantillum homoris subtilissimi unctuosi, humidive dimitterent, quòd cutis humiditatem, obsequium, mollitiemque tueretur, in tanta inquam cutis ariditate, & cujuscumque humidi penuria, quam pro causa morbi immediata ponit *Curtius*; (*e*) Quidni etiam cutanei nervuli comprimerentur, & compressi exarescerent prorsus, omni spirituosissimo latice orbati, ut sensationi dolorificæ excitandę impares fierent? In causa est inquit *Curtius*, (*f*) eorumdem imperceptibilis exilitas, ab compressionis molestia servans. Sed quid, obsecro, ductulis exhalantibus subtilius in corpora, tenuiusque excogitari invenirique potest? Adeo ut in spatio unius arenæ granuli pori 150000. prostent. Quid spirituosius anima halituve, vel ex eo quod expiret sponte vitæ de humani corporis quacumque parte? Adeo ut qui fumantis ex pulmonibus agitatis halitus in massam visui sensibilem cogere tentarunt, omni spe exciderint? (*g*) Quos autem cunctos invisibiles ductulos obseratos, obseptos, & obrigescentes in eo morbo negare non potuit *Curtius*. Quid si ipsos expirantes canaliculos, nervulos esse dicamus, quibus con-

---

(a) *Ibid. p. m.* xx. *sequent.* (b) *Ibid. p. m.* xxii. (c) *Idem ibid. p. m.* lxvii. *sequent.* (d) *Epistol. anatom.* III. *num.* 3. 4. 5. (e) *Pag. ibid.* xl. (f) *Ibid. p. m.* xxxxviii. (g) *Boerhav. Epistol. ad Ruisch chem. Tom.* II. *p. m.* 123.

confertiſsimis donatur cutis; (*a*) liquidò conſtabit & *etiologiam* morbi corruere, dum vaſcula quæ obſtructa, & indurata creduntur, ipſiſsimi ſunt nervi, vel nervi qui patentes adhuc cenſentur, ipſiſsima ſunt vaſcula liquidum emolliens extillãtia, unde juxta *hypotheſim Curtii*, vel ſenſus perire in infirma cute debuerat, vel pergere halituoſus humor ex ipſa cute efferri, eamque humectare; Quod neutrum tamen in illa inquiſitione admittitur. Accedit, cutem in eo caſu, quãvis ad ſummum duritiei gradum rigentem, non omni vita fuiſſe privatam. Non *circulationis*; aliter numquam reviviſceret ejuſdem flexibilitas, quæ tota canaliculorum mobilitati debetur: non *vita ſenſus*, quandoquidem ille vigebat. Reſtat ergo, ut ſervato aliquali humorum cutaneorum itu redituque, aliqualem etiam mollitiei, & flexibilitatis umbram retineret; ſeu quod idem eſt tantillum perſpirationis *Sanctorianæ*, quo humeſceret corpus, foras extruderet. Non ergo omnimoda fuit omnium tubulorum vitalium, quæ inibi ſunt obturatio, atque conſtrictio. Demum papillæ nerveæ, tactus organum, ex nervorum ramuſculis in ſpiras convolùtis, atque tricas implicitis inextricabiles, cum ſint compaginatæ, faciliùs a cauſa conſtringente comprimerentur, & ſubtiliſsimo elabente humido deſtitutæ promptius exareſcerent, quàm exiguiſsimæ perſpirantes fiſtulæ, quæ recta ab ultimis arteriolarum extremis proveniunt, abſque ulla omnino (*b*) fabricæ glanduloſæ ambage interpoſita aut remorãte.

XXII. Tutius nonne erit in deſcripto morbo (XX.) liquidorum craſim everſam meritò culpare, quàm ſolidorum cutẽ contexentium inſuperabilem contracturam arguere? Probabile enim videtur, & efflatum, miliari de glandularum genere laticem, & egreſſum adipoſum pìnguemque *ſebaceis* acinis humorem, & evaporatum extremis arteriarum, perſpirationis halitum adeo difficili aliqua mechanica intra vaſcula ſua hęrere, & coire potuiſſe, ut corneam conſiſtentiam adipiſceretur. Quod ne pluribus, quám par eſt verbis proſequamur,

(a) *Gorter Cap.* III. *ibid.* §. VI. *p. m.* 11. (b) *Boerhav. ibid*

mur, ob oculos ſequentia ponere juvat. Ipſe vapor cutaneus tacitè in ſanitate, manans in ſubitaneo frigore, hærentiæ capax eſt, ut aliquando craſſeſcat penitùs; (*a*) Humor narium pellucidiſsimus, limpidiſsimus in *tophos* interdum concreſcit; & humor ſebaceus glandularum ſubcutanearum vi morbi in ſpiſsitudinem cogitur plerumque varia tubera efformans: (*b*) muccoſus tandem corporis reticularis *Malpighiani* liquor in concretionem proniſsimus eſt, teſte humore ex perioſteo exudante, eoque mucilaginoſo, qui callum in fracturis egregiè coactus promovet. (*c*) Nonne dein, ut oſſa emolleſcere poſſunt, vitio alluentis liquidi, ut in *Rachitide* (*d*) & in *lue gallica*; (*e*) ſic carnes molles, & ductilis naturâ cutis, ſtrictius conſtipata, obdureſcere ſumme poſſunt? Exempla prostant frequentiſsima, ut ſupervacaneum ſit eadem referre. Atque quidem indicat prænarrati mali hiſtoria, vitiatum fuiſſe fluidum, finitimam cutem, ex multiplici fonticulorum emittentium ſobole humectaturum ſcaturiens: Quippe non ſubitò, & in univerſam cutem debaccata eſt rigiditas, ſed a jugulo incipiens, ſeſe ad alias partes extendebat. (*f*) Non diſpari ratione, qua Nigredinis propagationem, ac in vicina loca progreſsũ, ipſemet *Author* in Ethiope nato explicat: incipit enim, inquit, (*g*) color ater ab extremitate preputii in univerſam cutim diffundi: neque abſimili modo, quo *Oſſificatio* in cranio oriri, progredique conſuevit, ut ab uno puncto, velut centro, ad confines in peripheria partes irradiet. In hiſce enim omnibus phenomenis, liquidi condenſati, non ſolidi verò conſtricti culpa eſſe videtur; cujus poſtremi ea proprietas ineſſe videtur, ut tacto convulſo puncto, conſtricto, vel quomodolibet in una ſua extremitate affecto cõtinuò, & nulla interjecta morâ, in altero extremo eamdem affectionem concipiat. Non ergo mirum, ſi in raro hujuſmodi

---

(a) *Gorter ſupra* XVII. (b) *Boerhav. ibid. p. m.* 126. 130. (c) *Memoires &c. anneè* 1742. *p. m.* 130. (d) *Petit maladies des os Tom.* II. *p. m.* 419. (e) *Aſtruc. de morb. vener. Tom.* I. *lib.* IV. *Cap.* III. §. V. (f) *Idem Curtius ibid. p. m.* IX. (g) *Ibid. p. m.* XXIII. *in nota*.

di morbo, de quo loquimur, liquidum colli cutaneum, *corneum*, ut ita dicam, factum esse aliquo vitio auguremur, illudque per continuitatem columnularum fluidi, longe lateque, ut factum est irrepsisse. Sed hæ meræ conjecturæ sint, neque hisce adhærere lectorem jubeo: sua cuique sententia maneat.

XXIII. Verba, quæ excidere in numeris præcedentibus (XXI. XXII.) de morbi raritate, suspicionem non levem mihi afferunt de incognita, & incomperta hactenus ut creditur ibi illius morbi vi. Persuasum enim ipsi est, *nihil sub sole*, ut ajunt, *novum esse*; vix quidquam dici, quod non dictum prius; quæ modò sunt fuisse pridem, ac futura postmodum esse. Et profectò, multa, ne dicam omnia, in Antiquorum Medicorum libris observata prostant, quorum pleraque a Recentioribus neglecta prætermittuntur, vel si legantur, & animadvertantur, pro novis, Imperitis obtrudi solent, quod negant esse ingenui Medici, & Probi Viri. Dum enim cernunt occupata majoribus magnam partem ingenii spatia, rarumque jam superesse, qua usquequaque glorientur inventioni locum, & uberrimam inauditorum morborum segetem in vetustissimis artis Medicæ codicibus extare; *Philautia*, vel scribendi *cacoethe* incitati, pro inventis, pro invisis venditant, typisque excudendos curant, quos candida, in antiquorum libris fide exaratos legerant morbos, suppresso Inventoris nomine. Sed ne longiùs ab instituto nostro abripiar: Nonne *Elephantibus* cutis durissima, & callosa cernitur? (*a*) Nonne cutis asperitas, & ossea quasi consistentia, ita *lepra* affectis comunis est, ut illius morbi non univocum, sed equivocum signum esse videatur, scilicet (*b*) ut ceteris etiam cutis affectibus communis sese aliquando videndam exhibeat? Sed quid ego vel a recondita vetustate morbos notos observatosque mendicem, ad oppugnandam futilem de novitate hujus *Neapolitani* morbi credulitatem. Vivit adhuc Melitæ, & eadem cutis rigiditate affecta vivit, habitioris tem-

[a] *Haller in Boerhav.* §. CCCCXXXII. *p. m.* 610. [b] *Confer Astruc. de morb. vener. Tom.* I. *p. m.* 8. 26.

tẽperamenti mulier, iisdemque simptomatibus, quæ in *Curtii* ægrotante observata jam fuisse didicimus: Nisi quòd prædicta contractura, & inflexibilitas non universũ corporis habitũ occupet, sed a vola dexteræ manus incipiens, per *aponeuroseos* musculi *Bicipitis* latã fasciã procesſit, extenditque se ad usque *Acromion*, quo in loco subsistere visa est, subsistitque adhuc cũ doloris, ubi acu laceratur, sensu. Cujus spectaculi novitatẽ, medentium Melitensium scribere nemo, ac posteritati tradere, aggresſus est, morbique rarisſimi historiam grandi verborum ambitu jactare. Ita enim naturâ facti cõparatique sumus, ut quæ aliquando in propatulo dicta, vel gesta, vel observata vidimus, quám citisſimé in vulgus edi spargique curemus, quæque audientes mirabamur, eadem legentes videamus. Quod præprimis in illis Xenodochiis usuvenit, quæ ob urbium celebritatem, confertisſimis Decumbentium agminibus stipantur, & Præsidum veré Christianorum charitate reguntur; si quid Medentibus, non dicam novi, sed minus frequentis, fæcundæ Praxeos Fortuna objecerit, quod a pręsente tunc Gubernatorum corona animadversum sit; & secunda adstantium murmuratione exceptum; tunc enim verò arrepta occasione, rei novitatem causantur, spectaculum numquam visum, dignum ut typis prodeat, ad futuram Nepotum memoriã clamitant: eo fine ut quos Illustres Præcones feliciter sortita jam sit novitatis sigillo munita observatio, Patronos constanter habeat imposterum; & quæ sive in ægris, sive in cadaveribus fortè semel occurrere observanda, Populi admirationem mereantur. Non sic autem in privata Praxi medica cõtingit. Sanctè enim asseverare posſum, Excellentisſimorũ Practicorum ipsi notorum fide, quãplura a privatis Medicis privatis in ædibus deprehendi, cedro sanè digna; sed quæ vel præconceptâ nonnullorum modestia, inter Adversaria sepulta jaceãt; vel insita timiditate, ægrè proferantur in lucem; vel *Mecenatũ* defectu in Medicorũ umbraculis sepeliantur; vel rei domesticæ angustiâ impresſionem jam absoluta desiderent: Quæquæ si in lucẽ emitterentur, de hisce tam multis, tam variis præclaris, & perutilibus inventis, authoribus merito cõgratulatura esset ætas sera. Durũ profectò Ingenuorum, & privatorum Medicorum fatum. Sed de his hactenus.

 CAPUT

CAPUT X.

DE SINGULARIBUS PARTIUM *Corporis Noxis ex Lanei Tegumenti Abusu.*

I.

Xilinis *laneisve*, vel consimili materia extructis habitibus, circumcincta nuda Animalium corpora multis cutaneis affectionibus, opportuna fieri in præcedenti capite vidimus, & pro virili demonstravimus: nunc autem dicere incipiamus damna, quæ speciatim eæ partes experiri in corpore vivente solent, quibus interdum temeré, & inconsideratè *lana* intimo contactu admovetur. Sunt enim ea multa, & pro partium corporis diversitate varia, queque penitiorem disquisitionem mereri videntur. Quamobrem, & nos e capite exorsi, quid huic, *laneo* pileo, vel tegmine imprudenter tecto, mali supervenire soleat, in limine hujusce capitis indigitabimus; singillatim dein ad ceteras inferioris corporis partes descendentes, istarum morbosas dispositiones enarraturi, quatenus ad argumentum nostrum spectaverint. Itaque mirari subit, apud delicatissimos quosque, præprimis inter Feminas, sensibiliori temperamento præditas, usu receptum esse, quamprimùm sibi dolere caput sentiunt, *Nostrates Fluxionem vocant* continuò, *laneo* tegmine, vel pileo similiter constructo noctis tempore partem involvere, & præmisso ad faciem aromatico, vel alio suffumigio

migio pannis ſeſe obruere, quo in lecto repoſitum corpus, *inquiunt*, retardatæ tranſpirationis delictum, prorumpente ſudore, avertat. Sed malè; inde enim *cephalicus* dolor creſcere obſervatur, vel aliud pejus malum accerſitur. Cùm autem *cephalicum dolorem* dico, non illum quidem dico, quem ſanguis modò æſtuans, interdum vermis, aliquando *lapillus*, *polypus*, *abſceſſus*, *excreſcentia oſſea meningum*, licèt rariùs, cauſentur. Mihi quidem pro inſtituti ratione miſsis reliquis, ſola jam conſiderabitur illa ſpecies *cephalalgiæ*, quæ gravanti pituitæ, vel acrimonia ſua rodenti ſero, atque in ſumma, vel ſubſtrata capitis cute appulſo ſtagnantive debetur. Certè in *Pericranio* frequentiorem doloris iſtius ſedem reponimus, quod inter alia, idonea ad leniendum gravem dolorem externè applicata remedia clarè demoſtrant. Neque tamẽ excludẽda eſt ipſa, quæ caput tegit pellis, præſertim interior ejuſdem pars vicina *pericranio*, neque cavitates oſsium cranii, ſeu ſinus undique cingens membranoſum velum a tunica *ſcbeneideriana* propagatum: his namque conſideratis, facilè encephalon capax dolorum eſſe ſcitur. Sed jam a prædicta cauſa lymphatica dolere illud ponamus, quæ tantùm copia ſua inflationem, & diſtenſionem dolorificam inducat. Quoniam igitur materia illa catharralis, craſſa, lenta, & viſcida tardi motus eſt, & cerebrum motus minimi eſt; (*a*) liquet eamdem anguſtiſsima viarum externarum capitis intrare neſciam, intra eaſdem anguſtias hærere, & cùm lanuginis calidioris præmentiſque potentiâ major fiat ad partes læſas *Pericranii* humorum proventus; laticem illum tardum, & craſſum, magis congeſtum iri, tranſpirari incapax: Hinc ipſa quoque ſalubris perſpiratio capitis cohibetur, corpus nedum iners, & debile ſentitur, ſed de quodam frigoris in capite ſenſu conqueruntur, quantumvis illud lanoſo pallio undique probè operiant. Id ipſum continget, ſi humor ille crudus, *catharrum* gignens, aqueus fuerit, & propter ſuorum canalium flacciditatem exire impotens; tunc enim verò, non leniſsimo, & exiliſsimo protru-

 ſionis

[a] *Bellinus de morb. Cap. p. m.* 382:

sionis motu, sed præpotenti tubulorum oscillatione egebit, quæ a superstante *lana* expectanda non est, sub qua comprehensum transpirabile capitis, & denuo in proprios canales delapsum, eos *vide supra Cap.* VII. potiùs humectat labefactatque, quám ad cutaneam evacuationem proritet. Quod si, ut aliquando accidit, *catharrus* tenuis fuerit, celer, solutus calidus, cujusmodi sunt humores, quos subtiles, ac tenues dicimus, suis partibus minimè cohęrentes, & subitó diffluentes acres, mordaces; in eo cásu capsæ cerebri superstrata epidermis ab horum decubitu magis vellicabitur; & si materia impacta motu corporis nimis exagitetur, sive frictionibus, calore, vel alio incitante in meatus huc minimos detrudatur, fortiùs hęrebit, & obstructiones quandoque irresolubiles generabit: Si verò acrimonia magis prædominetur; a prædictis adminiculis magis intra sua vascula, morbosa stagnans materies efferatur, & fluxiones partiumque externarum capitis exulcerationes producet. Porrò ubi calvaria lanoso operculo probè munitur, in hisce *catharrosis* externisque defluxionibus, in quibus cutis tacta dolet, cum crinium avulsione molesta, nihil aliud efficitur, quàm immeabilis ibidem acrisque materiæ motus intestinus, summus, ingens æstus, molestas que adeo fermentantis liquidi lucta, ut ex vestis *laneæ* effectu cognito, dolor cephalicus adaugeatur, crescat tubulorum vellicatio: inde quando nimium ebulliens, variisque de causis in motum concitatiorem, fluxionis rapta materies, & sub cutem calvarię stabulans, dolori illi originem præbet, neutiqam exuberanti calore externé quacumque ratione conciliato utendum est, qualem conciliat *Lana*; Sed potiùs Incrassantia, & refrigerãtia locum inveniunt. Nam ut resolutio crassioris, sic Incrassatio tenuioris, & acris cujuscumque subactio, & moderatio motus humorum, & restitutio solidorum toni, ad concoctionem excretionis *Sanctorianæ* requiruntur, sine quibus *Supra Cap.* IX §. XVIII. *passim* nulla salubris perspiratio haberi potest.

II. At verò, quod notari velim, pessimum est, caput quacumque ratione tectum morari, dum continua febre decumbunt,

bunt,

bunt. Demonstratum est enim alibi, [a] in illa febre, capitis tam externa, quam interna magis incalescere, magisque liquidorum impulsorum incursioni patere, quam reliqua corporis loca. Id quod paucis comprehensus est *Bellinus*, dum cerebrum *motus* minimi statuit. [b] Hinc est, quod in omni febre *Cephalea* ante omnia proludere soleat. Si ergo calidus, & æstuans aer, incalescens liquidorum motus febrilis, & propter *lanam* corpori admotam in majorem orgasmum incitatus, caput præprimis impetit, & irritat, quantò faciliùs cerebrum ab eadem causa afficietur, si pannis, vel alia pilosiori vitta deligatum fuerit? Quantò infirmiùs ceteris partibus, mollius illud viscus, deviam, & quacumque ratione peccantem materiem expellet? Quia verò morbosus ille humor tribus modis hance corporis humani arcem invadere potest; totidem etiam futuræ sunt noxæ, quas *laneum* istud velamen, vel simile in *continua* tegmen adhibitum relictumve inducere capiti valet. Dixi *adhibitum, vel relictum*: Quamvis enim molestum talem caloris externi gradum cavere student homines, quantum possunt semper ingrato sensu moniti; itaut *continua febre* detenti, omne stragulorum incumbentium onus excutiant: Nihilo tamen seciùs, imprudenti quandoque medico parentes vel præjudiciis obcæcati, vel aliqua quacumque necessitate, supinave negligentia ducti, hæc pati damna coguntur. Dum enim cujus curæ committitur æger, in illa opinione versatur Medicus, omnes febres tutissimè, & citissimè sanari posse per *diaphoresim*; tunc enim verò in calidissimo ambiente decumbentem retinet, stragulis contegit, multis imò obruit, quò nempe sota corporis superficies, adventitio hocce colore, sudoribus emittendis fiat aptior. Est ubi, insonte Medico, cum *Religiosis nimis* hominibus agendum est, qui *lana* sese amiciendi irrevocabili voto tenentur, & quibus summa Religio est, quo minùs etiam in agone mortis *lanam* deserant: hisce

---

[a] *Vide traductionem nostram de venæ sectione multiplici, authore Sylva Tom.* I. *Chapitre chap.* IX. *p.* 154. [b] *Ibid. p. m.* 382.

ſce enim, rei de qua loqüimur, ſcrupulum eximere nihil aliud eſſet, quàm ut ex parœmia loquar, de *pumice aquam petere*; manent ſiquidem eadem induti tunica, & eodem capitio *laneo* conveſtiti. Ad extremum in eos homines incidere poteſt Medicus, ut meipſum non ſemel incurriſſe memini, qui parùm cuticulam curant, ſtudentque ſui corporis tutelę, vel quibus res eſt anguſta domi, atque adeo ubi febris illos corripit, in iiſdem veſtibus jacent immobiles, maximè verò ſi de genere Ruſticorum fuerint, quibus *duro membra fracta labore*. Quippe vexati continua *febre* componuntur equidem lecto, ſed laſsi, ſed cum incondita, & impexorum crinium mole horridi; ſed cum conſueto capitis amiculo ex ſuccida plerumque, at ſemper craſsiſsima de *lana* confecto: Fruſtra hoſce homines increpes, & chriſtianè admoneas, obſoletas ut ſuas lacinias, & aſperioris *lanæ* gravamen abjiciant; *ſurdo enim loqueris*.

III. Biennium hoc eſt, (1751) ex quo tempore ad inviſēdum Barbatum, & Buſteum agricolam accitus fui. Hominē continua febre, & tantum non *ardenti* afflictum inveni, cū dirisſimo capitis dolore, & ſiti ingenti ſtipata. *Venam* primó cubiti, dein ſaphenam ſecui, educto ſanguine, ea quæ vires ſuſtineret, non frangeret copiâ. Cùm autem viderem, ægrotantem in pejus ruere, nec hilum *phlebotomiam*, neque clyſteres, neque cetera conſueta auxilia medica profeciſſe, dubius hæſi, an inter externa homini applicata aliquid eſſet, quod *cephalicum* dolorem foveret, & imminentem *phrenitidem* præmonſtraret. Quandoquidem perpendens in tali Sene vehementiam, & frequentiam pulsùs, continuas ejuſdē vigilias, vultum tumidum, & inflatum, oculos truces protuberantes, *albugineam* rubore perfuſam, injuſſas emanantes lacrymas, *cephalalgiam* immanem, & æſtu ingenti ſtipatam, pulſationem frequentem arteriarum capitis, ſuſurrum auriū probè cognovi impendentem Ruſtico noſtro *phrenitidem*, quę ut ab Inſolatione natales tacite traxerat; Sic ab obtecto nimis capite ſuppetias ferebat. Præter enim prolixorum, & densè conſpirantium crinium rudem comam, pileum agricolarum more, craſsiſsimis ſtaminibus *laneis* coactum capiti

piti impositum habebat. Jussi ergo, ægri caput radi, & amictum *laneum* abjici. Quod salutiferum auxilium cùm neglectum fuisse comperissem, & sequenti die, qua accedebam, turbari jam inciperet mens, & inordinata quæque proferre, iterum omni ope atque opera laboravi, illicò me præsente capillorum detonsio perficeretur, & gravante *lanæ* sarcinâ liberaretur Infirmus; citam interea comminatus adstantibus mortem, si qua fortè eorum socordia præscriptum, & indicatum remedium omitteretur. Ergo nudatur caput, & ejecto illo rudi operculo, tonsori committitur æger; hinc resecti capilli, & sordidis exuviis liberata calvaria, aerique exposita, præsentaneum levamen ita attulere, ut apertis oculis, & cohibito lacrymarum effluxu, & mitigato capitis dolore ad sensum resideret ferocia pulsus, ægerque pro tanto refrigerio, adque se rediens, mihi gratularetur: Donec sedato *febrili pepasmo* in sanitatem redierit: quo quidem loco, non prætemittenda est prava illorum consuetudo, imprimis, qui infimo loco nati, fictile ex ovinis aut hædinis promissis contortisve crinibus capillamentum usurpant, ad capitis tuitionem: constitit antea *Cap.* III. §. V. non promiscuum esse debere *lanæ* vellerisque usum, sed Temperamentorū diversitati aptandum: hinc non mirandum, si adhibitum hocce *capidium*, squalore suo, veprecularum capillarium confictum suffocante calore, suberranti calvariæ liquido moram injiciat, in rarescentiam cieat, & vellicatis ultimis exhalantiam finibus, justam cerebrosæ transpirationis molem coerceat; ex quibus subjecto nobili visceri quot & quanta mala accedere possint, nemo est qui non intelligat.

IV. Calor, & aeris fervor frequentissima *febrium* causa est, ut quotidianis experimentis constat; undè optimo jure inter morbos æstivos febres continuas ardentes recensuit *Hypocrates*. [*a*] Sed imprimis patet, calidum quid esse phrenitidem, & calidiorum usu nasci plerumque. [*b*] Sic insolatio toties lethalem *phlenitidem* fecit, quam imminentem in nostra observatione (III.) prædixi ex signis antecedentibus, qua-

---

[a] *Aphor.* 21. *section.* III. [b] *Bellinus de morb. Cap. p. m.* 304.

lia a *practicis describuntur*. [a] Ex quibus elicitur, causam proximam *phrenitidis* veræ esse inflammationem veram *piæ*, *& duræ matris* à sanguine calidiori, & difficulter moto intra sua vascula. Sed insuper notandum est, non oportere ut inflammatio primó cerebri vascula interna adoriatur; sed sufficere, ut in externis, & maximè sensibilibus *cranii* integumentis incipiat adolere malum. Sive enim major quantitas, & impetus cruoris vascula externa capitis alluentis, ut in *spasmo* partium infernarum videre est; sive concitatissimus, & æstuosissimus tunicarum capitis externarum sanguis, ut in *insolatione* accidit; sive tandem raptus materiæ *phlogisticæ*, & *pustulosę* in encephali externi loca, ut in *Boa*, & variolis sursum adscendentibus contingit, supponatur; *phrenitis* semper oriri poterit. Quoties enim vascula, externis capitis integumentis prospicientia, immeabili, & congesto cruore prę muntur; vel eodem nimium rarefacto diducuntur; vel ab acri impetente materia vellicantur; toties *inflammatio* locum habebit: Quæ & si extimas cranii tabulas occupaverit, liberum tamen sanguinis transitum per canales externos impediet: adeoque sanguis per *carotides* externas pulsus minori copia per illarum propagines occlusas labetur, & majori, per internas, harumque ramos in *piam duramque meningem* desinentes distribuetur; & quidem eo copiosiùs, quò difficilior fuerit per ultimos encephali canales externos humorum progressus. Cùm ergo ea ratione motus liquorum, cerebri interiora perreptantium longè reddatur velocior, omniaque signa docuerint, sanguinem abundatiorem, & celeriorem ad *meninges internas* ferri; facilè patet, si *febris acuta* hominem prehendit, *phrenitidis* periculum instare. Vitanda ergo sunt ea, quæ majorẽ in regionẽ calvę externã appulsum promovere, vel humorum incalescentiæ favere, vel stimulos adaugere quoquo modo poterunt. Huc spectat impolita, rudisque Nonnullorum Chirurgorum Praxis qui *ophtalmiam* curaturi, *gossipii* massam in glomerem laxè convolutam sumunt, eam affecto oculo latè circumdant, dies noctesque ibi detinent, ne

[a] *Vide Boerhav. aphor. 772.*

ne fortè si qua frigidioris ambientisque aeris noxa oculum incurrat. Non semel enim ab hujusmodi imprudenti *therrapeja* memini, *adnatæ tunicæ* levem phlogosim in profundiorem inflammationem abiisse, infirmos caloris fervorisque impatientes, infectam gossipii sarcinam excussisse, & calentem oculum nudo aeri objicientes, pejorem priori morbum sibi adscivisse. Exulet igitur isthæc medendi methodus, nec eam factitent, qui melius edocti, rectiùs etiam aliis sapere gestiunt Chirurgi, quorũ non secus ac medentium unica cura sit, morbo, ut citò, tutò, jucundè quantum possint medeantur. Quid enim? An istam improbam curandi rationem *jucundam* censes, quæ multis ægrotantium periculis sociata, incommodis incommoda addit? An *tutam*, quæ potiùs sanguinem concitando, hunc in minima oculi vascula impensiùs urgeat atque incuneet? An tandem *citam*, quæ potiùs malum procrastinet, ne dicam adaugendo, & exasperando incurabilem reddat?

V. Damna autem, & Infortunia hujusmodi *hìc* §. IV. meritò affert *lana* suffocans, quæ cùm capillitio naturâ denso capiti obvoluta, in sene illo, de quo supra (III.) *phreniti-dis* discrimen induxit. & I. quidem intenso, quem in capite, continua febre laborantis, excitat calore humido, cutaneos cranii tubulos relaxat, & urgendo ampliores reddit, copiosiori huc allecto cruori recipiendo pares. Ad hæc crassissimæ corticis capitis, & oleo exundantes sordes, expirantium vasculorum oscula claudunt, & non retinenda coercent. Deinde ipsi promissi pili, dum caput obvestiunt, non adeo citè exhalare faciunt perspirabile, quàm si hoc per breviores, & rescissos capillos evaporari debuisset. Unde triplici illo de nomine *capitis evaporatio* prohibetur; atque dum constipata insensibilia foramina liquorem non evomunt, & interim novum perpetuò ab arteriis accipiunt, copiam liquidorum capitis immaniter turgere consequens est. Si ergo per aliquot dies ita *lana* instructum caput servetur, causam *phrenitidis* certò certiùs adaugebit, copiosiorem sanguinis influxum ad ea loca proritando, seu quod idem est, inflammationem creando; crassioribus nempe humoribus ingressis, nimis dilatata oscula minimorum vasculorum, neque

adeo potentibus per ultimas horum angustias transire. 2. Finge æstuoso, calentique sanguini *phrenitidem* ortum debere, qui ea ut diximus ratione [IV.] in vasculis pericranii tumultuans, stasim in cerebri interioribus inflammatoriam producit; in illo casu *lana* caput obvestire, contectumque cranium jam capillitio grave ita sinere quid aliud esset, quám magno ægrorum damno ignes ignibus addere, & insigniter exacerbare *febris* impetum? Sed & furfures, externis capitis tegumentis incumbentes, cùm pingue nimis redoleant, totidem siphunculorum cutaneorum obturacula sunt, & ad instar omnium oleosorum, & pinguium cuti adhęrentium perspirationem minuunt, quæ hoc in casu liberrima requiritur. Porrò perspirans halitus quid summè calidum est; eo ergo intra glandularum illarum contextum silente, sanguinem magis calere consequens est. Patet dein satis, dum caput immodicè protegimus, accedente capillorum onere, ægrotantium eam partem in calidissima *atmosphęra* versari; adeoque accessum aeris frigidiusculi impediri, & calorem æstuantem augeri debere. 3. Estó materia ichorosa, vel *exhantematica* furentis morbi nixu in caput externum regurgitet, quæ in pustulas saniosas sese conformet; neque tunc quidquam boni ex capite *lana* velato expectandum est, quin sępè inde multis idem de causis periclitari soleat: tum quòd liquidissima sanguinis variolosi difflantur, & augetur sanguinis spissitudo, comite acrimonia, quæ pejorem inflammationem ciere poterit; tum quòd illa intempestiva metastasi, si ęgri caput, jam ab æstu fervens, non solum lecto coerceatur, sed & stragulata sic tegatur calvaria, aer arcebitur undique, calor intendetur, & seminii *pustulosi* acrimonia exaltabitur; tum quòd dum magna cura adhibetur, ne novus aer ingredi possit poros cranii, quos in statu naturali pervadere demonstravit *Lancisius*; [*a*] comprehensa aeris *atmosphęra*, inter laneum pileolum, & capillitium summé depravatur, & ingens febrili calore capiti æstuanti nocumentum affert; præprimis si animadvertamus, in morbis *exhante-*

[a] *Lib. Cap.*

bantematicis, quod de corpore pustulis obsesso exit, sępé adeo infestum esse, ut adstantes malè afficiat; tum quód cuticulæ cranii naturalis pœdor liberę exhalationi non tantum obstat, ut potiùs sua oleosa viscositate rodentẽ, & *causticum* de pustulis emanantem *ichorem* irretiat, malum inde adaucturum; tum quòd tandem, etiamsi hæc omnia non cõtingant, at saltem numquam impedies, quin concepto calore nimio capitis a retentis capillis, & *laneo* velo undique cingente exhalantibus nimium quantum in isto stragulorum peristromatumque calvam ambientium particulis tenuioribus impediatur, quo opus est materiæ huc impulsę coagulum: ut jam intelligant, in quem locum res Ægrorum conjiciant, qui intempestivo confertoque capitis velamine involucrum, seu laticem miasmatis variolosi, ne in pus saniemque facessat, omni qua possunt ope coercent.

VI. Explicatâ pro virili *phrenitidis*, propter *lanam* capiti advolutam, inductæ causâ, accedimus ad examen faustissimæ illius methodi, cujus ope levissimo negotio a tantis infortuniis liberari ægroti possint. Et quidem quam superiori Paragrapho (III.) calcavimus viam, ea est, quam in scriptis suis Vir felicissimus & exercitatissimus *Sydenhamus* inculcat: nimirum ad amovendam *phrenitidem* nihil perinde conferre ait, *atque ægri caput radi*; *quod itaque*, pergit, *semper præcipio nullum emplastrum admovens*, *sed pileolum tantùm*, *quod ablatum rasura*, *capillitium spissitudine quadantenus compenset*, *aut saltem caput a frigore extremo muniat*. [*a*] Hunc sequutus est summus in arte Vir *Boerhavius*, [*b*] & Commentator ejus *Gerardus*. [*c*] Sedulò ergo vitandum est grave *lanæ* capiti pondus, & nocens caliditas, unde multa commoda in ægris redundant. Et 1. quòd materia, quæ fotu simul, & fricatione accita ad *encephalon* fuerat, nunc frigidioris aeris nudi contactu repulsa arceatur; non quód minimis cutis capillatæ vasculis contectis secretio perspirabilis humoris integrè suffocetur, sed quòd modicé tantùm cooperta calvariâ, aeris ingruentis injuriæ faciliùs toleren-

(a) *Idem Schedul. monitor. Tom.* I. *p. m.* 360. (b) *De Cognoscend. &c: aphor.* 781. (c) *Tom.* II. *p. m.* 613. 614.

lerentur; quod enim ex illapsu repercutientis comprimentisque fluidi aerei timetur, salubriori inde perspiratu pensatur. 2. Quòd capillis ferro resectis, ductuum perspirantium oscula illuvie pruriginosa mundata eidem materiæ, quæ retenta capiti, ipsique etiam cerebro gravis futura esset, liberum exitum aperiant. Ex eo dein 3. quòd quò frequentiùs capillos rescindis, tantò uberiùs & celeriús illi proveniant, satis patere reor ex hujusmodi tonsura calenti, & ferventi capiti superveniente, *perspirationis* materiem longè copiosiùs & celeriùs avolaturam in ratione detonsæ longitudinis. 4. Quòd cùm corpus nostrum calidius sit aere communi ambiente, in quo vivimus; liquet ideo, calorem capitis acutè decumbentium, ejusdemque orgasmum sedari compescique, quàm primúm vicinum aera illud liberè alluere permittatur, quod commodum aliud est rasi capitis. 5. Cúm calor circumambientis aeris, & inter stragula conclusi sanguinem plùs æquo calefaciat exagitetque, atque sub multa capillorum vestiumque contegentium mole hospes aer ignavus quin &vappidus, & corruptus evaserit; (V.) necessarió consequitur, aeris renovationem, qui caput ita affectum idemtidem appetit, prudenter adhibitam fluidum magis elasticum suppeditare parti, quod omnia illa mala, quæ ab segni resideque in hoc morbo aere derivantur, debellare posit. 6. Tandem quòd sive ex detracto ad partes superiores fluidi commeatu, sive ex compositis ejusdem fluctibus, sedatoque caloris impetu, sive ex admissione puri aeris cuncta perflantis proficiscentia bona rimeris, perinde erit híc ad curationem, quoties pustulosa materia huc vergit, caustica indole in externas capitis partes debaccans. Requirit enim hæc ad sui medelam, ut temperetur nimius calor irruentis virus; ut restituantur liquida in naturalem motum, ut solvatur, & liquescat illud, quod in concretionem tendit; ut humectetur pustularum materia, & solidorum erethismus sedetur. Ea autem mirè præstat sorditie capitis affecti, & capillitio gravis, & *laneo pileolo* denso, & interdum sordescente obruti felix detonsio. Quibus illud accedit, quod 7. aere asiduè circa calvam permutato, non solùm grato frigidi aeris refrigerio

totum

totum cerebrum recreetur, ſed ſubputridæ exhalationes, continuò de ſuppurantibus tuberculis exeuntes, ſanis etiam hominibus moleſtæ, in aera transferantur, & imminentes fortè capiti noxas feliciſsimè avertant.

VII. *Febrem ardentem*, vel aliud ſimile malum capitis integumenta etiam interna torquens, ſi ea (VI.) methodo curare velimus, cautè incedendum tam in raſura capillorum, quàm in pilei mutatione nobis eſſe videtur. Nam quamvis caput ad vivam uſque cutem tondere præſentaneum ferè remedium ſit *cephalalgiæ*, *gravedinis*, *oculorum infirmitatis* a fibrarum præcipuè nervearum remiſsione ortæ; (*a*) periculum tamen ſubeſt, ne capite nudo aeri, & frigido de repente expoſito cuticulares ſquammulæ validiùs renitantur, & arctiſsimè conſtringantur, liberam partis, quæ deſideratur, perſpirationem intercepturæ. Memini in quamplurimis, media etiam in æſtate, poſt barbam capilloſque demeſſos, & ablutâ a Barbitonſore capitis cuticula ſpiritu vini, nedum ſubitaneam *cephalalgiam* accidiſſe, verumetiam de ſcintillularum, & anguillularum apparentia ante oculos obverſantium conqueſtos fuiſſe. Quod ſanè ab repreſſo capitis vapore deducebam, qui impete facto in arteriolas oculi internas decumberet. Quamobrem non frivolum, neque minoris in praxi momenti cenſendum eſt *Aretei* conſilium, (*b*) dum monuit, ſi longiſsimi crines fuerint, dimidios primò deſecandos eſſe; ſi verò breviores, tunc ad cutim tondi poſſe. Metuendum enim eſt, ne ſubitanea illa crinium ablatione, atque cranii nudatione reſtagnet humor morboſus, qui in ſuperfluam illam pilorum longitudinem abſumebatur, oculoſque, & alias nobiliores partes aggreſſurus. Sic ex reſecta barba in Monacho cæcitas curata quàm primùm, eam mutato conſilio aluit: [*c*] Sic non raró in *Plica Polonia* abſciſſos capillos, ſęvus capitis dolor cum *phrenetico* furore excipit. [*d*]

Ex

---

[a] *Cheyne de Infirmor. Cap.* VII. *p. m.* 237. [b] *Apud VVanſuient. Tom.* II. *p. m.* 614. [c] *Apud Haller. Tom.* III. *p. m.* 538. [d] *Frideric. Hofman. Tom.* II. *cap.* V. *Section.* II. §. IV. *p. m.* 134.

Ex his intelliges, quare ratio capillorum totum corpus mutet. Deinceps quare suffocanti, & oneroso *laneo* capidulo assuetum caput non statim, & ab omni velamine denudandum, ægris sit, sed molli tenui, sensimque tenuiori adhibito capitio contegendum, donec *atmosphęræ* injuriis assuescat; & generatim non *Phreneticis* modò, sed & in omnibus morbis, ubi violentus, & turbulentus, quà purpurei, quà nervei fluidi motus incusatur; quemadmodum stramenta & operimenta mollissima & tenuissima convenire asserit *Celius Aurelianus* [*a*] ita tutiora esse solent lecti hominumque linea, laneisque operimenta, & longè pręstant, si fieri possit, lintea carbasea. Linteati dein in lecto decumbant, febribus acutis, ardentibus, *exhantematicis* correpti; exulent plumæ, pili, *lana*, & gossypium vel linum *xilinum*, quoniam hęc incendium augent, [*b*] ea tamen cautione, ut remissionis tẽpore, lintea *febricoso halitu* polluta cum purioribus permutari curemus [*c*].

VIII. Gravis ad hæc, eaque incurabilis fere *alopeciæ* noxa eos corripere solet, quibus diu multumque lanugine caput operire mos est; vel quibus ex Religionis voto caput cucullatum, & rudissima *lana* contectum gerere necessum est. Quæ causa sanè est, ut arbitror, quare in calvitiem adeo frequenter incidant, qui de familia *Capuccinorum* sunt Religiosi. Sed & multiplex se sistit hujusce defluvii capillorum ratio. Vidimus enim supra *Cap.* V. §. 111. pilos capillosque singulos in bulbo quodam subtus cutem recondito radicari initio molles; qui pluribus dein fibrillis in unum congestis, bulboque connexis enati, blandæ pinguis muccosæque lymphæ adjumento succrescunt, & sensim promittuntur. Inde consequitur calvitiem duplici de causa oriri posse, vel vitio irrorantis lymphæ, vel vitio radiculæ latentis, atque pilosos villos e sinu suo emittentis. Utrumque autem præstari a villoso tegmine capiti diu appresso potest. Cùm enim primo fervore sanginis, contrectatione nimia, vel fricatione

lanea,

(a) 1. *acut.* 9. (b) *Trillerus de pleurit. p. m.* 115. 116. *seq.* [c] *P. m.* 155. *VVerlhof. de febrib. intermittentib. &c.*

lanea molestus calor in capitis integumentis oriatur, & diutissimè idem duret, ut supponimus; lymphaticum rorem continua fluidiorum mollecularum dissipatione in se cogi, inque lacunis suis concrescere evidens est; qui vi ejusdem causæ sæpiùs agentis, seu quod idem est calorifero, & jugiter exiccanti *laneo* villo patens, de sua molli, blanda, ductilique indole desciscit, atque conceptis pilorum futurorum staminibus nutriendis, adaugendis, extendendisque impar omnino futurus est; unde pabuli defectu radiculæ contabescunt, & pereunt, ac capilli, ideo decidere videntur, non quód radicula absit, sed quòd licèt præsens sit, non satis virium habeat quo cutem perterebrare possit. 2. Sed estó mucago pilorum optimè se habeat, neque ullo pacto morbum contrahat; si primæ radiculæ pilorum aliqua ratione debilitentur, ut debita ad eruptionem elasticitate careant, per inde est, *calvi* fient. At veró dum modò tollitur naturalis capitis coma, quod prius *lana* circuminstructum impensiùs calebat; dumque iterum cooperitur, quod prius nudo aeri pateret, uti docet quotidiana in præfatis *Capuccinis* observatio, capitium liciniosum identidem removentibus officiorum causa sicque calvariam sepiusculè nudantibus: dum inquam validis, & repetitis hinc *lanæ*, illinc aeris frigidioris incursionibus glandularum, & subcutaneum omne vasculorum genus vexatur; fieri vix potest, quin ipsę tenuissimæ pilorum capillorumque origines subitæ adeo, & frequentis vicissitudinis nesciæ, robur omne amittant; tamquam si reiterata nunc constrictione a frigore irruente, nunc sui relaxatione a fotu *lanæ* incumbentis, repetitis velut ictibus, succiderentur demeterenturque. Hinc Glabrities calvariæ, seu *Alopecia* inducitur, quæ cùm ab simili causa proficiscitur vix medelam admittere posse videtur.

IX. Hìc autem monitos velim, qui *surditate*, vel *gravi auditu* laborant, cautè ut gossipium ad instar turundæ intra aures intrudant, ibique diutissime retineant. Sibi enim persuasum videtur, utiliùs efficaciùsve externo hocce remedio prophilactico reperiri numquam posse, quod flatibus intra meatum auditorium incarceratis, calore discutiendis; vel

vel sero *tympani* membranam relaxanti, exsiccatione sugendo par sit. Sed malè, quam morbi causam fingunt sibi, causari solent. Ne enim tediosè infinitas, & longe diversas reliquas *surditatis* causas attingam, quas gossipii intrusione abigere velle ridiculum esset; geminas mox dictas *surditatis* & gravis auditus causas contemplemur, quò si non damnosa, at saltem vana remedii hujusce applicatio cuique constet. Probè quidem novi, quibus ad medelam *surditatis* ita aurium cavea obturaretur, eos in deterius abiisse, dum evulso gossipio ad faciliorem sonorum perceptionem aures nudarent. Forté partes externum meatum contexentes, lanugiosa calentique mollitie diu protectę aeris subitò ingruentis, damna ferre non possunt, quin extemplò rigentibus villis, & stagnante liquido, membrana *tympani* durior aeris undulationes sonoras eluserit. Verùm si flatulenta materies gravem utcumque auditum effecerit, periculum est, ne a tali gossipii admotione incarceratum aera magis expandatur, & obvia quæque perrumpat. Non enim ignoramus, requiri ad auditus perfectionem debitam membranæ *tympani* tensionem, qua motus aeris externi vibratorius alteri aeri in *tympani* cavo collecto communicetur; proindeque præsentiam fluidi cujusdam aerei in eadem *tympani* cavitate, ejusque puri, & ab omni inquinamento immunis, quòd succussionem illam accipiat. Quare patet, aerem illum innatum fervido gossipii, vel alterius lanuginis adhærentis calore rarefactum, neque ab aere externo sibi denegato renovatum mirùm quantùm dilatari, & ut in illa expansione per fissuram hic *Tubæ Eustachianæ* totus egredi non potest, nisu maximo in expositam *tympani* membranam impetere, hanc summo conatu distendere, & innatam ejusdem tensionem adaugere: hinc dolor tensivus, & quamplura mala. Ut omittam inquilinum illum aerem non ita expedité ventilatum, exhalationibus animalis intra cavum *tympani* emergentibus adeó impregnari, ut depressa nimis, *supra cap.* VII. §. XVII., *elasticitatis* virtute, impressionibus *soni* suscipiendis, iisdemque canaliculis *semicircularibus*, ac *Scalæ cochleæ* impertiendis ineptus omninò evadat. Neque veró ab hujusmodi *obauditionis*, vel alterius aurium morbi

vitio ſunt immunes, quorum intra aures madentes eo conſilio goſsipina materia demittitur, ut ſuperfluam humiditatem exhauriat, paratum equidem ad imbibendum humidum, *goſſipium* eſt; verùm ea ratione, ubi in aures altè detruditur, cavendum eſt, ne tenuiori in aure ſecreto humido ſua circumvolutione obſiſtat, unde & *tinnitus*, & *obauditio* propullulant; vel ne immodica, & numquam interrupta humoris congeniti ſuctione auris exteriora deſiccet, & ſuccos tenues, roſcidos, lymphaticoſque conſumat, unde obſtructio oritur. Sed præſertim humor ille *ſebaceus* & *ceruminoſus*, qui ſponte ſua viſcidus, & ſubtilioris prædicti liquidi ope ad fluorem componi ſolet, præ mora diuturniore, vel craſsitie nimia parietibus organi ita accreſcat, ut viam poſthac tranſmittendis radiis ſonoris penitùs occludat. Porrò ſupra patuit, (*vide Experiment.* 6. *cap.* IV. *ad* §. II. *&* *cap.* V. §. XIII.) goſſipium, & inde contexta omnia trahendis liquidis non adeo ac *lana*, præcipuè ſi conſtipata fuerit, apta eſſe: Qua de re dum minus humoris *goſſipium* minus ſugit, pergit tamen aurium humida exhalatio, nulla morâ, quin tenſio membranarum nervoſarum nimia humiditate elangueat; perinde ac ſi in tempeſtate humida diu verſaretur, aut in udo conclavi commoraretur, aut *catharralibus* defluxionibus auris laboraret: In quibus teſte experientia (*a*) obauditio naſci ſolet.

X. Leviſsimum licèt diſcrimen portendat *Incubus*, (*b*) de eo tamen conqueri Nonnullos imbecilles audivi, qui, præconcepta opinione, pectus *laneo* thorace contegebant vel ad concoquendum, ut ſibi videbatur, *catharrum*, vel demulcendos externos laterum dolores, & ſic cubitum euntes pannis operimentiſque eandem partem protegerent. *Ephialtes* enim, ſeu excitata in ſomno cujuſvis prementis ſuffocantiſque idea, non ſemper præternaturalem ſanguinis pulmones tranantis craſsitiem, eamque a *chilo* tenaciori ſuggeſtam pro cauſa habet, quòd perperam a laudato Viro creditum, (*c*) & a

(a) *Frideric. Hofmann. tom.* III. *cap.* VI. §. vi. (b) *Chirac. diſſertat. ſur le cochemart ſection*: I. *tom. conſultation.* II. *p. m.* 4. (c) *Idem ibid. p. m.* 20.

& a *Bellino* ſcriptum eſt. (*a*) Verùm non raró intenſiori ſanguinis per pulmonales vias circulantis rareſcentiæ malum iſtud natales debet; qua tumens humorum animalium moles per anguſtiſsima pulmonum vaſcula aditum ſibi præcludit, quæ idcirco infarciet, extrorſum diducet, & intercurrentium nervulorum ſtamina ingratè ſuccutiet: Hinc variæ repulſæ lymphæ nervalis ad *ſenſorium commune* undulationes, diverſi filamentorum cerebri impetus, abnormis idearum combinatio; ſed quæ ſemper ad partem pulmonum oppreſſam referuntur, & inde quadam lege (*b*) ad partes thoracem externè ambiẽtes, quamvis innocentes, excurrent, ſicque ſenſum oppreſſionis nocturnæ animæ moleſtum incutiunt, in quo *Incubi* eſſentia poſita eſt. Porrò eadem contingere poſſunt, dum acriter adeo ab incumbente *lana* thorax immoderatum calorem concipit; maximè ſi ingluvies præceſſerit; ſi dorſum ſuper incumbat æger, quæ *diaphragmatis* inſolitam preſsionem accerſere poſſunt; ſi demum ſanguinei habitus, & fervidioris tẽperamenti fuerit, quòd maximam caloris intemperiem arguens, calore etiam externæ *lanæ* exaltatum auctumque, eadem incommoda afferre valet. *Confer ſupra Cap.* III. §. v. *& cap.* IX. §. XVI. Quid quod exuperanti calore a preſſu *lanæ* inducto ita torreri ſolent hi homines, ut inducto ſimili vitalibus undis fervore, hæ celerrimo curſu cordis thalamos trajiciant non modò, verùm etiam ſuperantem vim ſacculis cordis inferendo, majorem quoque contractionis niſum in illa machina ſtimulent, ſeu *palpitationem cordis* cieant; quam ut vehementior animi paſsio, & omnia interna calida producere apta ſunt; ita tales pravos effectus productura eſt *lana*, dum eo quo diximus modo Dormientis thoraci nudè alligatur adſtringiturque, ut quæ parem quoque expanſivum in liquidis internis motum invehere queat.

XI. Minimè tamen reticeudus eſt Illorum peſsimus mos, qui *colico dolore* tentati, & *flatulentia* vexati, multa rudique *lana* abdomen amiciunt, circumdantque ita, ut illud

laneo

(a) *de morb. cap. p. m.* 379. *ſeq.* (b) *Confer ibid. chirac. p. m.* 34. *ſequent.*

laneo velut capiſtro arctè conſtringant. Inde enim *flatus* in rabiem velut efferari, iterata me docuit experientia. Non loquor feminas, quæ ut morem viris gerant, vel ſe commendabiliores præſtent, mille funiculis inſtructam, eamque junceam, thecam ſtricto mucrone *cardiam* comprimente *thoracis* clauſtris obducunt. Notum enim eſt in hiſce feminis, coſtas infimas præcipuè, indeque totum pectus, morbis obnoxium fieri, non modò ut latè deduxit *VVinslous* (*a*); verum etiam ſi, ubi *bilis*, & *ſuccus pancreaticus* confluere ſolent, ea parte ob inſolitam efferueſcentiam, flatuum parata materia eſt, ſanè hæc negato ſibi in illa ventris compreſſi anguſtia commeatu, continuo horrendoque murmure, & velut arietantium in ſe ſpirituum rugitibus ſeſe prodet, non ſine ſuſpicione depravatæ valetudinis. De hiſce enim *flatulentis* vitiis, quæ illa imprimis corporum per *balenarios*, imo & ferreos *thoraces* ſtrictura incurrit ſequior ſexus, & ſibi voluntariè adſciſcit, ſermo non eſt. At illud impreſentia advertere licet, non in omni flatulenti cruciatus genere *lanoſis* faſciis abdomen anguſtius facere, illudque arctiſsimé ita premere, conducere. Eſt enim ubi immanis *flatulentia* acuta, eaque cum tenſione conjuncta, & ab exotica *bile* producta, nunc in *hypogaſtrio*, nunc ſub umbilico, ſæpiſsimè autem ſub cordis *ſcrobiculo*, qua parte ſuperiùs *ventriculi orificium* eſt, diriſsimè ægros excruciet. In tali caſu curandum eſt, ut compeſcentibus ſedantibuſque, necnon laxantibus, & emollientibus ſucci importuniùs efferveſcentes ſpatium acquirant ſolito majus, in quo liberè ſeſe expandere poſsint; neve ob ullam externam arctationem alicubi ſtagnent, & fixa ſede novis fermentationibus viam ſternant. Eſt ubi in hiſce affectionibus aer non divagatur, ſed dumtaxat nativa locorum obliqua poſitione coarctatur: Ita v. g. obliquiùs aſſurgens tenuium *inteſtinorum* illa pars *lienem* versùs, acutiùſque inde reflexa, vel ſitus ingenio efficit, ut diutiús ibi hæreat quidquid juſto viſcoſiùs allabitur; indeque *dolores ſiniſtri hypocondrii* non-

(a) *Memoires de l'Accademie &c. annèe* 1741. *p. m.* 172.

tam culpa *lienis*, (*a*) quàm flatui debeantur: In quo casu perniciosam futuram esse *lanæ* arctè circum abdomen ligatæ applicationem nemo non videt; cùm inde impediatur liber transitus materiæ flatulentæ in certo fistulæ intestinalis cavo contentæ; hinc mira anxietas donec solutis hisce vinculis abdominalibus, cõtractus antea aer in libertatẽ vindicetur. In genere autẽ ita tenendum est, calore externo immoderato, incũbens nobis aera minus premere; verùm æquilibrio inde sublato, qui intus est aer continuò rarescere, exspatiarique, ac obvios villos sensiles acriùs impetere, unde *flatuum* dolor comes est. Dum autem adstrictis *laneis* loricis abdomen totum validè restringitur, arcetur externus aer, cujus quidem pressura a strictura illa *lanea* suppletur; sed aer inde in fistula intestinali hærens arctiori pressu multis in locis tubi intestinalis constipatur, unde vis ejusdem *elastica* crescit, ut notum est. (*b*) Sed & intenditur alia ratione aeris internam *fistulæ* partem occupantis nisus, dum impensè incandescens, copiosiùs a flatulento fomite extricatur; & quod de densitate crescit, caloris augmento compensatur. Jam verò inter flatuum causas expansivus liquidorum intestinalium calor meritó recensetur. (*c*) Pecklinus meminit cujusdam Virginis, cui (*d*) cúm in frigore *Tertianæ*, cùm ventris doloribus, iisque a *flatu* colluctata esset, subsidebat identidem, atque evanescebat cum calore tumor. Hoc autem contingit, quoties causa materialis *flatuum* aliquid tenue mobile & summè e xæstuans fuerit, summæ dilatationis capax: tunc enim verò si vel laxissimè *lanam* ad abdomen apprimas, quoniam illud calidiori substantia fovetur, fieri videmus, ut efferatus interior aer adventitio illo calore majorem fervorem concipiat, & malum adaugeat. Quod si ad stimulum, quem *lana* contactu suo in partibus creat, animum adjiciamus; etsi ille interno cruciatu minor ægris videri possit, habebimus tunc con-

(a) *Pecklinus Observation. p. m.* 132. (b) *Confer Boerhav. Aphor.* 651. (c) *Confer Vvansiveten ibid. in* §. 647. *p. m.* 233. *tom.* II. (d) *Idem observ.* LVII. *p. m.* 135.

consensu quodam nervorum angustationis *fistulæ* intestinalis causam quamplura illius tubi loca afficientem. Hæc autem fieri nequeunt, quin vicina alia intestinorum loca a stimulo magis remota magis etiam dilatentur, ac debilitentur, excussumque ab compressis intestinorum tractibus aera minori resistentia admittant. Quamobrẽ duplex causa hujusce abusus, de quo loquimur, adnotarî debet; 1. Quod ita fasciatũ abdomẽ, tectumque impensé caleat: 2. Quòd in molestas contractiones, intestinis etiam communicandas, proritetur: indeque, utraque causa flatuum concurrente, (*a*) validiùs torqueant *flatus*.

XII. Nullam feré inter Matronas reperire est, quæ hodierno sæculi more *laneis* femoralibus non utatur. Id autem non tantùm hyeme ad sævitiem frigoris præcavendam in usu habent, quàm æstate, ne consuetæ jam a longo tempore vestis depositionem graviori pœna luant. Imò inter plebeas feminas, aliasque, quæ tutelæ sui corporis invigilant, rarissimum est ubi non genitalia velleris admoti perenni fomento humectent, & laciniatis panniculis pudoris sinum inserciant; præcipuè si appetente menstruationis tempore torpentem jam sponte fluxum accelerare velint. Quam quidem consuetudinem muliebria capistrandi, eaque intra villosam lanuginem sepeliendi, non possum quin hìc apertè redarguam; vel ex eo tantùm, quód ea ratione calentia pudenda nequeant ulla occasione spoliari, quin facillimo negotio appellentis aeris frigidioris noxas illicò percipiant, quàm agerrimé profligandas imposterum. Neque eorumdem pannorum necessitatem prætendant, si quod forté ab eorumdem ablatione infortunium timeatur. Novi quippe in *fluore muliebri*, & immoderato mensium *profluvio* in quampluribus feminis vulvam *lana* velari, ne, ut ajunt, nudo aeri exposita salutarem fortè interdum, at saltem semper pessimé cedentem, si supprimatur, excretionem illam humorum remoretur. Verùm cavendum est, ne quem prudenti frigidi metu importuné si-

stere

(a) *Confer Combalusier Pneumato-Patholog. lib. cap. p. m.* 68. *ad* 71.

ſtere effluxum, vel ſtillicidiū uteri volunt, eumdem poſthac immedicabilem reddant. Compertum enim eſt ex *Phiſiologicis*, lymphaticos ductus uterinum conceptaculum interiùs perreptantes, ad certum uſque gradum ampliatos, unam eſſe menſtrualis ſanguinis ſcaturiginem; Nullam aliam generalem cauſam dilatationis vaſorum uterinorum, quàm *plethoram*, aſſignari poſſe; ad hæc uterinos canales non niſi vel a momento liquidi fluentis ingeminato, vel imminuta ipſorum reſiſtentiâ ampliari; deinceps velociorem in femellis, quàm in Viris plenitudinem adeſſe; tandem quantitatem ſanguinis ad uterum tendentis, ſervata proportione, longè copioſiorem, quàm ad reliquas partes futuram eſſe, præſertim ſi nativa vaſculorum uterinorum debilitas animadvertatur. (*a*) Præterea illud diſcere oportet, immodici menſium alteriuſque liquidi fluxus cauſas nimium eſſe ſanguinis ad cola uterina proventum, ut in matronis divitibus otio torpentibus, & optimè ſaginatis videre eſt; vel diſſolutam cruoris craſim, ideoque promptè per uteri diverticula elabentis, vel nimis patentia excretoriorum uterinorum oſcula admiſſum liquidum non coercentia: Quam quidem poſteriorem cauſam aliquando in *fluore albo* obtinere evidens eſt cum ſtatu feminarum phlegmatico, & humidiori ſanguinis diatheſi conjunctam; item in pauperibus feminis, quæ rei domeſticæ anguſtia deſidem & laborioſam vitam degunt, atque deſpectis praviſque alimentis paſtæ, parum boni cruoris alere ſoleant.

XIII. Obvium hinc eſt colligere quantùm Feminarum valetudini officiat, vulvam, & adjacentes partes pannoſis *laneiſque*, licét mollioribus levioribuſque, involucris obtegere, eaſque tamquam habenis cohibere. Nam I. perpetuo, eoque immodico, calore, quem *lana*, & inde contextæ telæ excitant, ſanguis copioſiùs ad uterum ducitur; præſertim dum corpus quieſcit, & ſemper tamen cibis *euchimis* vivit, ut in Divitibus; inde enim uberior liquidorum moles cùm nequeat per

---

(a) *Videat. Fournier de Menſtruis propoſit.* I. *cap.* II. *item cap.* III. *propoſ.* I. II. V. VI. VIII.

per uteri vaſcula excurrere, ibi hærebit prorſus, vel per lymphaticorum oſcula clam effugiens exitum ſibi jugem parabit. 2. Continuato vapore, quò magis ab perſpirabili pannis coercito genitalia madent, eò inferiores hujuſmodi corporis partes axiùs hiant, & patentiores fiunt, tum quæ ſanguinem, tum quæ lympham convehunt; quamobrem numquam intermittens ex utero ſanguinis albive humoris oritur ſtillicidium in ratione compoſita quantitatis liquidorum ad uterum appellentis, & languentis tubulorum uterinorum firmitatis. Neque eſt alia ratio peſsimum Batavarum mulierum morem improbandi, quàm quòd apud Matronas, præſertim molliores, ignis pedibus perpetuò ſupponatur. (*a*) 3. Dum hæc fiunt, atque maturiùs, vel diutiùs vexant profluvia, dumque in hac moleſta fluoris noxa vix, ut fieri debet, mundari pudenda poſsint, quid mirum in illa otioſa muliebrium maceratione varia, etherogenea, acria unà confuſa cum menſtruo ſanguine, vel albido humore plorante mixta intra uterum æſtuantem & olidum ſpurciſsimarum mulierum compreſſa, mora, *heterogeneitate*, calore *lanæ* incumbentis brevi computreſcere, atque intus extuſve ſuperficiarias *puſtulas* creare, quas viri dein unà concumbentes contrahere per traducem ſoleant? Quid ſi inde menſtruis virulentis, vel acerrimo profluvio infeſtentur tales mulieres, cùm priùs de ſimplicis ſtillicidii noxa conquererentur? Quid ſi ex illa vitioſa ſuccorum impurorum hærentium calentiumque mixtura teterrima exhalet *mephitis* omnium naribus ingrata, Viriſque exoſa? Ut omittam concitatum majorem in utero ſtimulum a *lanæ* accumbentis ſtaminibus ſenticoſis atque prolixis, intra ſinus delicatiſsimi veſtibulum clam illapſis exortum, quò nedum ſolita officia domeſtica peragere facilè poſsint; verumetiam advocato citatiori & uberiori ſpirituum influxu, necnon mixtionis præfatæ vitio, ſanguiniſque uterini impenſiùs æſtuantis concurſu, libidine magis inſaniant Pecudum more, ut caſto corrupto pudore, viros aliás in veneres fractos impudentiùs provocent. Tantum poteſt levis error initio neglectus. Adeo prava

(a) *Haller de menſtruis Tom.* V. *part.* II. *p. m.* 82. 83.

prava pannorum *laneorum* hic consuetudo, præsertim si de illius nocumento non cogitetur, sed spreta altas in corpore radices agere permittatur.

XIV. Perpetuum esse apud Vulgus ad dolorum *nephriticorum prophilaxim* in conduplicata pannosa *lacinia*, eaque Renibus alligata, præsidium video. Sed non semel vidi, exasperatos inde fuisse dolores, qui in aliam longè a *lana* diversam causam refunderentur. Quippe si verum est, eosdem dolores sanguinis staseos *phlogodeæ* effectus esse; patet molestas eorumdem exacerbationes oriri ex ista medicatione posse. Dum enim sanguis in concretionem facilis, vel nimiùm attritus & rarefactus supponitur, accidit, ut per impensum calorem citatiùs in omnia Renum vascula adactus, quibus *lanæ* adhæret, validiore momento quàm par sit, si quæ debiliùs resistant, in eadem arietet, nervosque distrahat, unde dolor permanens. Quòd si lympha præ spissitudine in ductibus membranosæ texturæ renum immeabilis dolorem foveat, neque semper *lanæ* usus tutus est; ut quæ lympha, dum tepore villosi tegminis adcumbentis rarescit, & accedente continua fricatione, expansa in orgasmum cietur, appositas sensiles fibras Renum compagem contexentes validiùs divellat, unde easdem acutiùs dolere necesse est. Hinc intelliges quare *Redius*, in ea de qua agitur ægritudine, omne *frictionum* genus sustulerit, & omnem pannorum (*a*) madidorum calentiumque usum improbaverit.

XV. Quibus ad luenda peccata inter pios ne, an dicam incautos Christianos, nimio Religionis cultu, durissima asperrimisque *lanæ* crinibus confertissima veste lumbos succingere, consuetudo est; hosce monitos esse velim, ne unde reprimendæ carnis concupiscentiæ, & malignis suggestionibus præcavendis auxilium opportuné quærunt, inde spirituum immundorum lusibus magis pateant, atque vexentur. Dudum non est, cúm Religiosum, ut vitæ asperitate, sic sanctimonia præclarum, praxeos fortuna mihi curandum objecerit, quem prima vice invisens, de ingenti calentique per totam cor-

[a] *Tom.* VI. *p. m.* 19.

corporis habitudinem conquerentem audivi, quemque zona *lanea* durissima crassissimaque jam a longo tempore cinctum quá lumbi sunt, acceperam. Hominem ergo de cetero optima sanitate fruentem atque frugalissimum, abjicere illico rudem & incultum pannum jubeo, ratus non aliam *pruritus* cuticularis causam subesse. Verùm cúm ex vultu rubore suffuso, atque emissis idemtidem suspiriis, aliquod gravius infortunium in ægrotante suspicarer, cujus causam sincerè prodere illum puderet, mox hominem objurgare suaviter, & benignè admonere, si quid aliud in corpore sentiret, aperta confessione Curanti depromeret, irritam aliàs curationem futuram. Paruit ille, & se nocturnæ pollutioni pertinacissimæ obnoxium esse ultro fatetur, enixè auxilium rogans; quam sanè ægritudinem demissa voce prolatam, & ut castissimum virum decebat, verecundè mihi communicatam, cùm deinde ex illius, quam admotam renibus habebat, cingulæ latissimæ applicatione profectam esse ostenderem, nulla mora quin tanti mali causam e corpore protinus abjiceret, lineamque amiculam indueret sibi. Neque fefellit eventus. Quippe paulò post novo illo indumenti genere recreatis *lumbis*, libidinosus seminis effluxus conquievit, refriguit veneris æstus, phantasmatum nocturnarum ludibrium evanuit, & pacato seditionis internæ tumultu, tranquillior serenitas menti affulsit, ut adhuc veré christiana tranquillitate, & subacti hostis voluptate potiri videatur Vir sanè religiosus.

XVI. Sanè ex hujusmodi (xv.) observatione discere possumus, quàm malé sibi consulant, qui *lanam*, vel pannosas fascias *Renibus* & vicinis locis accommodant. Venerem enim lanuginosa mollities stimulat, & seminis continuam velut ejaculationem gignit. Quod sanè mali genus contemnendum non est. Quandoquidem pergente seminis profluvio, & permanente causa æstum in *Renibus* concitante, ita partes adjacentes, vasa, nervi, vesiculæ, & seminis conceptacula enervari infirmarique possunt, ut hiulca emissaria evadant, ex quibus tacito, eoque sempiterno, ploratu seminis liquor prolificus egeratur. Ita quod leve in initio fuit, gravius & pertinacius redditur malum, solius excretoriorum tubulorum

flacciditatis ſoboles: Quippe vix fieri poteſt, quin inveteraſcente malo, 1. ſeminis emiſſaria calore *lanæ* debilitata nimis amplientur & dilatentur, atque ſemi-aperta in *urethram* continenter ſemen effundant. 2. Quin partes ambientes *Geniture* conceptacula inertia & laxitate corripiantur, unde debiliùs hiſce conſtrictis, vel juſto laxiùs conniventibus, nec ſemen vi conſtrictoria ſatis efficaci coercent, neque veſiculas ſatis premunt, ut ſeminis effluxum impediant: ea duplici ratione malum invaleſcit, & omnem medelam reſpuere impoſterum poterit; hinc, ex conſilio Trilleri, (*a*) immundis viris, & involuntario ſeminis lapſu divexatis ſtramenta refrigerantia procuranda ſunt.

XVII. Tam nociva eſt *lanæ* vis lumbis accinctæ! Faciamus modò, ut id a *Phiſiologis* credatur, ubi argumenta inſuper dixerimus, rationeſque ob quas id fieri potuiſſe in allato exemplo, (xv.) & non vice ſimplici id uſu venire in ſimilibus ægris poſſe, exiſtimemus. Sciendum eſt igitur, *lumborum* appellatione eas partes venire omnes, quæ intus extuſve ab ultimis *Coſtis inferioribus* lateraliter ad uſque externam verendorum plagam excurrunt, comprehenſo *Veſicæ*, & partium retro illam ſitarum ordine. Huc ergo ſpectant univerſa vaſorum ad teſticulos ſanguinem deferentium, & inde emiſſorum ſeries; huc *veſiculæ ſeminales*, earumque emiſſaria & *Proſtratæ*; huc partes omnes, quæ circa pudenda externè pilis conveſtiuntur; huc cutanei, & alii muſculi penis erectioni inſervientes. Sed & neque illud omittendum eſt: ſemen, liquorem nempe maſculum, eſſe quidem lentum & glutinoſum, ſed ex concluſis tenuibus agilibus, & elaſticis corpuſculis, quæ appellant *ſpiritus*, mirum quantum divitem; ad hæc facili de cauſa ſpumeſcentem, & *veneris* æſtro turgentem. Itaque adeſt in præſentia copioſi bonique ſeminis, facilis ad venerem ſtimulus: Hinc in genere cauſæ ſtilllcidii ſeminalis ad ſequentes reducuntur, ad *repletionem* nempe omnem earum partium, quæ *lumborum* nomine inſigniuntur, aut *irritationem* ab acri aliquo. *Repletionem* arguunt uberior ad-

(a) *de Pleurit. in notis p. m.* 115. 116.

adfluxus ſanguinis genitalia loca diſtendens, & copioſior veſiculis ſeminalibus comprehenſus liquor. *Irritationem* autem producit acre quodcumque, ſive mechanicum, & extus admotum, ſive phyſicum in *canali* hoſpitans, quod ſemen excernit; hinc Athletæ olim non modò ſe ad inhibendam venerem frigida lavabant, verùm etiam laminas plumbeas renum & lumborum regionibus ad arcendas nocturnas pollutiones, & libidinis impetus frangendos adhibebant (*a*).

XVIII. Univerſa autem hæc (XVII.) ab impensè calente, eaque corpori affricta, *lana*, quà lumbi locantur, oriri poſſe, ex ſequentibus liquet. Nam æſtuoſa illa vittâ *lanea Renibus*, & affinibus partibus aptata liquidum purpureum rareſcit, & in frequentiores undas cieri, ſuaque vaſcula ægrè pertranſire incipit; quibus invaleſcentibus ob caloris vehementiam, neceſſum eſt, extremos arteriarum genitalia irrorantium fines nimis extrorſum urgeri, atque adeo ſanguinem in illis hærere, ſtagnare, congeri, unde Renum & ſeminis conceptaculorum *phlogoſis* leviſsimus ſtatus; atque adeo cum illa *phlogoſi*, calor, prurigo, titillatio, Pudendorum, quam ſeminis non modò præſentis, verùm etiam copioſioris emiſſio ſequitur. Calor enim gratam primò ſenſationem creat, quæ in pruriginoſam voluptatem, & hæc in dolorem degenerare potis eſt, ob quam rem, lapſu temporis accidere poteſt, ut venerea illa, & *phlogodea* incaleſcentia, ex *lanæ* contactu proficiſcens intendatur: atque ſive pro natura, & indole ſanguinis, ſive pro copia ejuſdem, quæ in vaſis ineſt, ſive pro motus gradu, quo agitur, & pro momento quo ad haſce partes irruit, diverſæ quoque rationis futura eſt illa diſpoſitio, ut inſenſibilem ferè initio *ſpermatis* fluxum viſibilem dolorificum efficiat impoſterum. Certè in caſtiſsimis viris illud ratum manebit, ſi quàm rudis contextûs *Pexam* ſibi applicuerint, Semen, quod materialis eſt Pœnis erectionis cauſa, & voluptatem excitat, uberiùs in cellulis aſſervatum caloris immodici morſibus magis patere; undè efferveſcens, & nova per calorem advocata materia turgens, rariore defluxu,

(a) *Conf. Mercurial. de arte &c. ib. lib.* 1. *cap.* XV. *p. m.* 28.

fluxu clam elabi, deplueregue in *urethram* poteſt. Quantum autem in erigenda *mentula*, & in evocando ſemine conceptus caloris ſenſus poſsit, exemplis patere poteſt. Clyſter calidus ſemen prodire coegit. (*a*) Ipsâ calida ſenſibiliſsimæ glandi affuſa, *cavernoſa* priapi corpora illico attolluntur, & ad ſeminis expulſionem ſeſe accingunt. Verùm nec ea eſt ſola *mechanica*, qua pannea operimenta lumborum valetudini nocent, & *balſamum* illud vitæ fruſtra effundunt; adeſt & alia a ſtimulo petita, quem in illis partibus creat rudior craſsiorque Indumenti *lanei* villus: inde enim liquidum nervorum Genitalibus Lumbiſque proſpicientium ſuccutitur, & crebriori ſtaminum vellicatorum titillatione frequentiores validioreſque undas intra *commune ſenſorium* creat, unde polluta imaginatio eſt; Præterea irritationes genitalium facit crebriores eadem compacta *lana* imprudenter corpori applicita: quamobrem calentia, & quaſi *phlogodea* ſeminis conceptacula cùm exquiſitiſsimo ſenſu donentur, vividiùs a ſanguine quo irrorantur, vel ſemine quo madent, percellentur: Intenduntur utraque de cauſa Genitalium libidinoſæ motiones; *acceleratores* proinde *erectoreſque* muſculi ex lege unionis ſæpius agentur, validiùſque; *penis* idemtidem inflatur erigiturque, unde *frequens & involuntaria erectio*, etiam cúm piè cogitant. Quamdiu autem perennant hæc, tamdiu copioſus, & perennis ſeminis, aut fluidi ſeminalis effluxus debet animadverti; tum quòd illud a majori liquidorum præparantium huc derivatione magis ſecernatur; tum quód ſecretum aſſervari per natum ſtimulum ſuis in *colis* non poſsit. Ita ſanè frictiones in tenerrima glande *Penis* validiſsimas erectiones creant: Ita flagra dorſo, ſive lumbis inflicta, quia partes ſemini generando dicatę, ac ſemen ad genitalia deferentes, ab iis calorem concipiunt in venere excitanda, luxuria multùm poſſunt: (*b*) Ita Senex ille libidinoſus, de quo *Gaſpar Hofmannus* meminit, (*c*) *hypocauſti* calore in venerem deſpumavit. Ita tandem crediderim ego, incredibilem coitui ab Auctore Naturæ adnexum

---

(a) *Haller in not. p. m.* 425. *tom.* v. *part.* 1. (b) *Meibomius de Flagror. uſu p. m.* 30. 31. *ſequent.* (c) *apud Regner de Graaff de Viror. &c. p. m.* 47.

oblectamẽtum, non tam fluidi ſeminalis, in quod mulieres veneri litantes colliqueſcunt dulcibus aculeis, quàm innato *Vaginæ*, & neſcio cui ingenito calori deberi, quo fota Viri genitalia, ante emortua, ad vitam veluti revocari videantur. Certè futuri venerei oblectaminis ſpecies *promulſidis* eſt tacitus Genitalia obrepens calor, & gradatim in æſtum aſſurgens, quem proinde digitis ſalaciſsimæ feminæ, & inviſa contrectatione invitant. Sed caſtis ſit honos auribus, Nobiſque divagantibus detur venia.

XIX. Referam, quem mihi humaniſsimè communicatum a Primario Xenodochii Melitenſis Medico expertiſsimo, Noſtrique Amantiſsimo JOANNE BRUNO, memoria teneo recenti, caſum cujuſdam Religioſi eriſipelate idemtidem in *Scroto* recurrente affecti, qui femoralibus pingui *lana* contextis, neſcio quonam imprudentis pœnitentiæ æſtro percitus, utebatur. Illud tamen memorabile in iſtiuſmodi ægrotante notabatur, quod numquam *ſcrotum* eriſipelate corripiebatur, niſi ubi *laneis* faſciis intimiùs obduceretur. Quod videns Medicus, atque eruta *phenomeni* causâ, indeque *lanei* operculi abuſum Viro exprobrans, partis ægræ ſola ſpoliatione *lanea* curavit *eriſipelas*, quod ſuppurationem minabatur. Et profectò cùm tales homines parùm munditiei ſui corporis ſtudeant, *lanæ* pravos effectus experiuntur faciliùs ceteris, quæ ſive ſtimulo ſuo, ſive pingui ex animali deprompto, ſive calore, quem ciet nimio, torpentem jam per *Scrotum* pendulum liquidorum curſum magis cogit, & cogendo accendit; hinc hærentia ſanguinis incitati, perſpirationis ſuffocatione per ſordes ſupra cutem lanatam relictas adaucta; ſubſequente in parte tumore *eriſipelatoſo*, qui non abſente inflammationis cauſa, in ſuppurationem abire poteſt; propterea quòd ſanguis minùs fit meabilis, creſcit infarctorum tubulorum obſtructio, rumpuntur tandem inflammati canales, aut retinetur perſpirabile in vaſculis ſuis inde dilatandis, & vaſa ſanguifera comprimentibus, quæ jam inflammata ſunt, & in quibus inde major futura eſt ingurgitatio, & nonnullorum ruptio cum terminante abſceſſu.

XX. Ad extremum de *laneis* tibialibus pauca adnectere, ne

ne quid noſtris hiſce cautelis deeſſet, viſum eſt. Multos equidem novi, quos *podagra* divexat, vel alius articulorum pedis dolor excruciat, qui *laneis vittis* pedes, totamque tibiam ad uſque genua circumducunt amiciuntque. Sed cùm promiſcué, nec ulla adhibita cautione ita pannoſis pedibus incedunt, contingit, ut præter ſpem dolor, vel citiùs quàm par eſt, partem ægram adoriatur, vel jam natus invaleſcat. Eſt enim ubi morboſa lympha morbum faciens ab vi æſtus immodica expanditur, & in anguſtiſsimis ligamentorum conſtricta tubulis ſtagnat, quos proinde rareſcentiæ motu divulſura, & dolorem productura eſt. Eſt etiam ubi exoticis *ſalium* ſpiculis armata, & calore inſolito efferveſcens, ſalium ſuorum acumina exacuit, & impetu facto, in exquiſitiſsimæ ſenſationis fibrillas adigit, crudeli ſubſequente dolore. Eſt demum ubi reſes antea vitioſus latex, & ſua congeſtione dolorem pariens benigna naturæ reſolutione e pedibus exceſsit jam, atque erupit; vel priſtinum adeptæ partes hæ robur inſidiantem fomitem feliciter e ſuis finibus depulerunt. In hiſce caſibus ſi *lanea* ſuperficie, eaque nimis calente, inferiora corporis loca velaveris, æſtuque torreas, futurum ſanè eſt, ut laxatis infernis vaſculis, & ab deciduis tranſpirationis inſenſibilis imbribus madefactis morboſam cauſam ultrò recipiant, & novæ dolorum tragediæ viam pandant. Poſtremum autem adductæ noſtræ Ætiologiæ caput quotidianis experimentis elucet. In Tendinum enim ligamentorumque ſubluxatione vel diſtorſione debilitato ſolidorum tono, & mox mox uberiorem liquidorum affluxum admittentium, quid præclarius quàm frigida affuſa ſuccurrit, quæque ob id *repercutiens* audit, quòd accurſurum liquidum quaſi in itinere moretur, ipſumque longiùs repellat? Vides ùt in contuſione enervatas ictu, fractaſque animalis partes frigoris acceſsio inſtaurat, roburque tale addit, ut modò abſque mora uſurpetur, nullus livor, nulla rubedo, nullus tumor in parte conſpiciatur! Vix nempe membrum contuſum fuiſſe crederes. Siqua ergo *lanâ* Pedes obvolvendi neceſsitas urget, curandum eſt, illud ut cautè fiat, inque illis caſibus, ubi vel hærentis morbi ferocia, vel abacti jam, & in alia loca profecti infauſtus reditus metuẽda eſſe videantur.

XXI. Dum nudi, & calentes per totam noctem ſub ſtragulis detinentur pedes, & manè tibialibus panno vel goſsipio elaboratis conſarcinantur; non ſemel *ædemate eriſipelatoſo* corripiuntur: Precipuè ſi cubiculi aere nimis humido primùm maduerint, atque delicatulorum ea hominum tenellis tibiis obtenduntur. Inde eſt, ut laudabili more non antea hyemis tempore manè pedibus tibialia indantur, quàm ad ignem ſiccata, & omni nocturna humiditate privata fuerint. Quod præprimis illis ſequioris ſexus uſuvenire invenio, quæ ut a natura mollem labilemque conſtitutionem ſortitæ ſunt, ita fluxam quoque, & delitioſam vitam degunt. Hiſce etiam Feminis tibias in ædematoſum tumorem aſſurrexiſſe cum leviſsimo cutis pruritu conjunctum non ſemel memini, quoties incautæ tibialia nocturno, & humido frigore madida imprudenter ſibi induerent. In hanc rem conferri meretur, quod *Vvanſuieten* (*a*) in delicatulis puellis, & teneræ idiosyncraſiæ Viris aliquoties obſervavit, quòd ſi manè e lecto ſurgentes aperta tantùm feneſtra manus & faciem libero aeri exponebant, illicò hæc in bullas prurientiſsimas attollerentur. Enim verò quoniam totum corpus in ſua ſuperficie externa, vel interna perſpirabile eſſe novimus quàm certiſsimé, & per minimas nempe fiſtulas arterioſas extrorſum patentes, omni momento vitæ ſanæ tenuiſsimum expelli halitum: Si jam ab aliqua cauſa retardetur hujuſmodi ſalutaris excretio, lympha in habitu cutis Tibiarum pedumque congeri, & in ſuo regreſſu adeo impediri poteſt, ut pars in tumorem faſtigietur. Profectò in noſtro caſu ad formationem edematoſi tumoris concurrere poſſunt multa; ex parte enim Subjecti naturalis mollities & laxitas, quæ dat fibras debiles, atque (*b*) ad ſubactionem expulſionemque liquidiſsimi vaporis ſatis ineptas; Potiſsimùm ſi conſideretur a corde remotus pedum ſitus, cujus ope fluida nimis tardigrada ad congeſtionem prona ſunt, & in quibus frequentiùs occurrunt *Tumores* edematoſi. (*c*) Jam verò ſi ex parte cauſæ cujuſdam externæ hæc omnia augentur,

---

(a) *Tom.* II. *de Cognoſcend. &c.* §. 723. *p. m.* 398. (b) *Boerhav. aphor.* 37. (c) *Fizes de Edemat. Cap.* V. §. c I. *num.* 7.

gentur, tantò faciliùs inducetur *œdema*; quod ſanè heic abſque prævio fluidorum vitio; ſed ſola humidi frigidique præſentia excitatum eſt, quá textus partis jam natura debilitatus, emollitus eſt, & vaſcula tibiarum pedumque cutanea, perſpirabile retinuerunt, quod dein in (*a*) ſenſibles guttas faceſſens, & canaliculos ſuos diſtendens, edematoſum quem vidimus tumorem produxerit. Sicubi verò in ſuperficie *edematis* tibiarum *eriſipelas* aliquando apparuerit, id factum fuerit ab accumulato & ſtagnante tranſpirabili acri, & oleoſo, vel ab inopinato frigore udorum tibialium cutim urente; vel ab effluviis, acutiſque pilis *lanæ*, pannorumve noctu maceratorum, qui pili, dum tibialia induuntur, & tenerrimæ cuti aptantur, ſuis neſcio quibus ſpiculis, ſeu pungentibus apicibus, *vide ſupra cap.* II. §. VI. VII., minima vaſcula irritando lædunt; hinc per illos canaliculos externo hocce aculeo conſtrictos humores ſolita libertate cùm tranſire nequeant, *pruritum*, vel ruborem pruriginoſum producent. Non abſimili ratione, qua dum Illuſtriſsimus *Reaumeur* (*b*) erucarum nidos tractabat, ſibi manus pruritu moleſto affici mirabatur, invenitque pilorum fragmenta ex erucarum relictis exuviis evibrata, cuti affixa, & inſtar ſpinularum cutem vellicare, eamque roſea rubedine inficere.

XXII. Accidit ſæpiſsimè, non in Septētrionalibus tantū mundi Plagis, ſed etiam ubique, dum penetrabile ſæviſsimæ hyemis frigus adurit, maximé extrema corporis frigore ingenti rigeſcere fermè, & tantùm non ſenſum vitamque amittere. Per frigus enim ſolidæ partes corporis in omni dimenſione minuuntur, & arctantur earumdem cava, ſimulque ſanguinis ceterorumque liquidorum molleculæ adunantur; & utroque hoc effectu obſtructio & inflammatio oriri poſſunt. Cùm autem in extremis corporis noſtri locis, ut ſunt Pedum digiti, celeritas cruoris vaſa præterlabentis minuatur quàm maximè in illa maxima a corde diſtantia; ideò frigoris aeris ambientis effectus pravi, ut in manibus, naſi apice, auriculis, ita

(a) *Confer. Gorterum ibid. Cap.* XII. §. XXXV. (b). *Memoires de l'accademie &c. annèe* 1744. *hyſtoire p. m.* 19. *ſequent.*

ita in pedum extremitate præcipué notantur. Hoc autem eo hìc consilio commemoro, propterea quód cùm in meipso, tum maximè in aliis expertus sum applicatæ *lanæ* noxam non levem, dum ad avertendam frigoris vim pedes *lana* obligarentur, & congelati artus pannis asperrimis calidisque ad ruborem usque perfricarentur. Non intelligunt enim quàm damnosa sit ea *lanæ* admotio; præcipué si ultimas Pedum phalanges gelu prehensos scalpendi desiderium, puncturæ sensus ingens divexare, & intensa rubedo afficere ceperit; Tunc enim verò cavendum magnopere, ne caloris propter pannorum frictionem communicati ubertate atque fervore pars putrescat, & imminentem gangrenam ominetur. An ergo frigida hìc præstarent? Ita sané. (*a*) Quòd si frigidorum in hac re usus te terreat, vel temerarius tibi videatur, saltem meminisse juvat, subitam ex frigore in intemperatum calorem, qualem sibi concitant qui talia agere solent, mutationem semper dubii, incerti esse eventus.

XXIII. Atque hæc de singularibus *lanæ*, singulis corporis locis admotæ noxis comperta indicataque sufficiant. Pauca delibare restat, quæ ex nostris superioribus sponté fluunt: hæc verò, tum loca tum tempora *lanæ* gerendæ apta, modumque rite utendi respiciunt. Qui ergo ob sanitatem consequendam, morbos pellendos, comparandumque optimum corporis habitum adhibere *lanam*, simileque operimentum cupiunt, id sibi datum putent, caveantque, ne a finitimo & circumambiente aere, cœlique tractu ulla labes emanet, quæ fluidum illud in loculis porisque indumenti pressum inficiens, mox corpora induta spongiæ instar quidvis recipientia corrumpat. Similiter evitent, necesse est, loca paludosa, stagna, specus, lacus; eligantque cœlum sudum atque serenum, ne aer ab illis effluviis depravatus, & uberiùs intra *lanæ* accũbentis interstitia congestus irretitusque corporibus damnum afferat, eorumque meatus facilé subeuns, tetramque auram secum invehat, eoque corpus segne animumque grave reddat obtundatque; quod in sereno numquam animadvertitur; quin

 potiús

(a) *Confer Boerhav. aphor. 427. num. 6. & aphor. 454. 455.*

potiùs illud vegetabilia juxta ac animalia vivido elatere confirmet, ſpiritumque ſummoperè erigat; Cùmque, ut ſcripſit *Ariſtoteles*, (*a*) ſudor corpore nudo currenti prodiens utilior ſit, quàm qui ſub veſte ſe promat, quòd ultimo modo ſudantes decoloratiores ſint, ſimulque cutis tranſpiratio undè gratus color emanare conſuevit, (*b*) a veſtimentis inhibeatur; proclive eſt intelligere, exercitandorum corpora iis indumentis contegenda, quæ & leviori textura laboraturos reficiant, & a ventis, ſiqui erunt, vel a frigore tueantur; aut etiam ſi æſtus urgeat, fervorem nullo pacto augere, ſive fovere queant, cujuſmodi ſunt linei amictus; vel, ſi conſuetudo viget, *lanei*, ſed levidentes, molliores, tenuioreſque eligendi erunt; curandumque ut, peracta exercitatione, ſudore ſi madeant, protinus exuantur, & ſicci reſumantur: ſi etenim ita humecti extimam cutem attingant, facilè ſuppoſiti inhalantes tubuli vitiatum illum ſudorem haurient, *vide ſupra cap.* IX. §. IV. *ſequent.* ſicque denuò externi meatus infarcientur. Ut taceã panni madidi ita mox frigefacti illata corpori eó obducto damna, ut horrores, fœtores, & alias moleſtias; de quibus ſuperiori loco *cap.* VI. VII. abundé diſputatum eſt.

CAPUT

(a) *Problem. ſection.* II. *num.* 30. (b) *Mercurial. de art. &c. lib.* IV. *cap.* XIII.

CAPUT XI.

QUID, ET QUANTUM IN PESTIS

Contagio, Lanuginosæ Vestes, Mercesque Possint, Inquirere.

I. Eterrima, & omnium periculosissima, & ab omnibus Populis, ignominia notata morbi species, quæ ubicumque mortales prehendit.

Sensim grassata diu, quoscumque recessus
Corripuit, Populumque imum summumque Senatum
Vulneribus cæcis, æquali strage peremit
Non illa ordinibus Sacris, claustrisque Piorum
Non fera, Virginibus, Puero, Senique pepercit;
Defecit propior Medicus, dum considet ægro
Concidit, & præbens cœlestia liba Sacerdos......
Non ars ulla levat, quovis medicamine morbus
Pascitur, & major collectis viribus urit,
Destituit prolem infectam pia cura parentum,
Vix trepidante manu protensa decempeda victum
Porrigit, & chari refugit mala flamina vultus
Ipsa viri coniux metuit tetigisse cadaver
Tormenti genus, extincto ne dum oscula figat,

Et trahit ingenti, mixtis ululatibus unco
Innocuos artus labentem ad fluminis undam &c. (*a*)

Pestis, inquam, quæ nulli sive ætati sive sexui parcere solet, si causam proximam inquiras, nullam adhuc verosimiliorem stiterunt Scriptores; si remotas inspectes, multæ sunt, quas ejusdem dirissimæ propagationi favere docuit infausta sæculorum experientia. Nam ut de aeris in eo morbo temperie edisseram, lubet cum Clarissimo *Sydenhamo* suspicari, eam suscitandæ *Pesti* per se imparem: *Aliàs enim non assequor*, inquit, (*b*) *qui fiat, ut in eodem cæli tractu, dum unum aliquod Oppidum* Peste *gravissimè affligitur, aliud non longè dissitum omnem commercii necessitudinem cum loco contagioso cautè inhibendo, prorsus immune se præstiterit*; hactenus ille. Putridam dein aeris constitutionem, quamquam latè illa longèque spatietur, & ex graveolentia aliisque indiciis magna esse deprehenditur; plerumque tamen sine Pestilentia evenire animadvertimus; ut rectè notat *Massarias*, (*c*) qui præterea aliam non contemnendam rationem subjungens: *Rursùs*, inquit, *nulla putrida, nulla intemperata aeris constitutio potest in valde multas Regiones vagari: at Pestilentia tam latè, ac immaniter interdum sævit, ut universum penè orbem occupet*. Quamobrem, ut verbis Clarissimi *Portii* (*d*) rem illustrem: Pestis devastantis non quidem causam, ut multi falsò opinantur, cœlitùs demissam aeri, quo utimur esse commixtam, (censendum est) & perdurare *Pestem*, donec pessima illa aeris constitutio cessaverit. Nam cùm non liceat vita superstite aeris beneficio nos esse destitutos, quis potuisset, quæso, se ab immani eo morbo præservare? Quique potuisset umquam, vel imposterum esse posset hominum, aut Principum prudentia, quæ industria, quæve diligentia vel ut avertatur, vel ut citiùs desinat, vel ne latiùs diffundatur *Pestis* malum?

II. Quamvis autem aer prima causa efficiens Pestis minimè sit,

(a) *Philomat: Musæ de Ital. peste* XII. *p. m.* 19. *anno* 1630. (b) *Tom.* I. *Constitut. ann.* 1666. *p. m. Cap.* 11. 65. (c) *de Peste p. m.* 13. *l. c.* (d) *in Præfation. tom. II. p. m.* 4.

ſit, hujuſce tamen fluidi pravam atque deleteriam labem propagationi & extinctioni virus peſtilentialis parem eſſe exiſtimamus: Tum quód ſedes *Peſtis* propria Regiones torridæ ſint, vel quæcumque Sole nimio fervent; quód terræmotus, criptæque & cavernæ dehiſcente ſolo recèns apertæ, propter malignæ & venenatæ auræ eruptionem, Peſtilentiis non raró initia dederint; (*a*) quòd interdum in diverſis, & a ſe quam longiſsimè remotis Regionum tractibus cruda lues nihilo ſeciùs graſſetur; quòd diuturnæ aeris ſiccitates crebra atque nocturna fulgura, noctu ſereno cœlo micantia, a nitroſis ſulphureiſque aeris particulis in ſe invicem colliſis producta certiores plerumque fuerint *Peſtis* prænuncii; quòd funera funeribus cumulata, incondita cadaverum in plateis, horumque putreſcentium moles, & horrendus fœtor inſignem in fluido aereo corpora circũalluente malignitatẽ prodant; quód Auſtrinis, humidis, calidiſque ventis diu ſpirantibus, vel noxiis paludum effluviis aeri referto Peſtilentium omne genus non raró natales debere comperiatur. Sic *Livius*, & *Valeriola* maximam *Peſtem* Romæ ab exceſſu Tiberis memorant: Sic *Ronſincius Peſtem* in Italia ab inundationibus horrendam invaluiſſe ſcribit: *Pomarius* Hyemem anno 1421. humidam & tepidam fuiſſe tradit; Æſtatem verò proximè ſequutam eſſe *Peſtem* infamem: Sic & alii ſimilia ſcripſerunt, ut ex *Peſtium* annalibus conſtat. (*b*)

III. Enim verò ab exhalationibus e terra aſcendentibus, putridis ab aquis, a cadaveribus inſepultis, ab Auſtro calorem lethiferum perflante corpora lædi poſſunt. Ex horum halitu, & contactu aer circumfluus corrumpitur, multiſque rebus quoddam afflat venenum, quod iiſdem occultari, ſervarique diu, experientia teſte, ſæpiùs comprobatum habemus. Neque ulla *Peſtis* ab aere umquam incepit: vitium enim ille ex ſe non contrahit, ſed fœtus putridis aquarum vaporibus, aut peſsimis cadaverum inhumatorum aggeſtorumque aſpiratio-

(a) *vide Arbutnot Eſſay de l'air &c. chapitre* VII. §. VI. *p. m.* 233. (b) *Confer Cantvvel an aer ab inundation. &c. quæſtion. Pariſ. anno &c. num.* V.

tionibus onuſtus Peſtiferam vim, naturamque prorſus deleteriam induit. Niſi velimus dicere, per *aerem* intelligi quoque tenuiſsimum quemdam vaporem, aut ſpiritum e corporibus malè affectis emanantem: Tunc enim veró, ne voces confundantur, communi vocabulo acceptus aer morbi inducendi, vel fovendi fons eſſe poterit, ut nihil inde intereſſe videatur, ſpiritum ne, an craſſum & vulgarem aerem dicamus, dum de lue iſta agitur.

IV. Neque firmo ſatis talo ſtare eorum ſententiam crediderim, qui putredinem peſtilentium febrium, ipſiuſque *Peſtis* quaſi eſſentiam proclamant. Veriùs dicam cum Clariſsimo *Geoffroy*, (*a*) præcipuum morbi ſymptoma. *Peſte* enim affectis prima mali labes ab aura venenata intus ſuſcepta proficiſcitur; ſanguinis, ceterorumque liquidorum latices *Peſtis* vitio nonniſi ſecundariò fœdati videntur: Cùm nempe ex fibrarum *erethiſmo* vaſorum extrema in viſceribus aut glandulis coarctata ſanguinis fluxum morantur, aut prorſus ſiſtunt, & humorum ſecretionibus obſtant; vel etiam cùm venenata miaſmata in ſanguinem aut ceteros humores irrepunt, eorumque ſuccos omninò, vel partim coegerint, qui creſcente canalium anguſtia magis in dies aggeſti concreſcent, vitium facillimé capient, putreſcent, ſuppurabunt, & nonnunquam partes mortiferè afficient.

V. Huc pertinet examinanda *Verminatio*, quam vulgò pro potiſsima *Peſtis* cauſa adducunt. Simptoma enim eſt, non cauſa; effectus humorum putredinis eſt, non autem origo: ut cùm minutiſsima ovula ſanguineis particulis involuta in libertatem vindicantur, aut ab externo aere ſuggeruntur. Verùm quamquam vermes in educto cruore conſpicerentur, attamen in dubium adhuc veniret, an inſecta illa conſideranda eſſent tamquam malorum principium, an ſecùs, quod probabilius putaverimus cum *Lanciſio*, (*b*) tamquam effecta diſſolutæ fluidorum compagis. Peſtilentes enim morbi oriuntur vel vigent a Principio communi, ſcilicet vel ab aere, vel cibis, vel

---

(a) *Quæſtion. præfix. tom.* 1. *mater. medic. num.* 11. (b) *lib.* 1. *par.* 1. *cap.* XIX. §. III.

vel potibus, vel ſimulque ab omnibus ad perniciem vitiatis, quæ deinde per varia itinera interſperſa Inſectorum primordia in corpus animatum, hujuſque diſpoſitione evolvenda intrudere valent. Certè in illa *Boum* peſtilenti conſtitutione, de qua idem *Lanciſius*, (*a*) Inſecta morbi cauſa non fuerunt, ſed putrefactionis effecta. Ita profectò probabiliſsimum ducimus, peſtilentes morbos, qui peculiaribus unius Provinciæ locis propter univerſalem ibi cauſam, atque inquinatum, & certa tactum labe aera epidemicè graſſari ſolent; non Vermibus, qui intra ſanguinem nidos ſibi parent, ſed noxiis halitibus, & inorganicis effluviis occaſionem omnem ortumque debere. Etſi autem Animalculorum ſemina in aere fluctuantia cuti perviæ applicata, poris recepta, humoribus nutrita, calefacta tandem fœcundentur, & ſui generis partus enitantur; hujuſmodi tamen minuta animalcula cauſam *Peſtis* non eſſe præcipuam, ſed præviam liquidorum diſpoſitionem, & illis traditum de foris venenum in eorumdem Inſectorum pabulum cedere, vel inde ulteriùs patere poteſt, quòd in *Bovilla Peſte*, quæ in Delphinatu debaccharetur anno 1745. nullum inſectum in cadaveribus repertum fuiſſe ſcripſerit *Sauvages*; (*b*) non raró tamen *verminatio* ipſam *Peſtem* concomitatur, ut ex illo exemplo ab eodem Monſpellienſi Profeſſore allato conſtat; (*c*) ubi *Peſte* ſuſpectis, dum ad prophilaxim *emeticum* propinabatur, innumeros vermes per vomitũ ejicerent.

VI. *Peſtis* autem reproductio, mira multiplicatio, & ejuſdem virus corporibus adhæſio diutina *Verminationis hypotheſi* non patrocinatur. Equidem licèt vermium proles continua regeneratione repullulet, ſi eodem tempore pabulum deficiat, emori eoſdem neceſſum eſt; non ergo ſola animalia de novo producuntur, ſed ipſamet inanimata eſculenta ſemel iterumque adeſſe oportet, quibus regenerati ſemper vermes veſci alique poſsint. Inanimata deinde corpuſcula licèt vita careant, & uncinatis vermiculorum machinulis orbentur, ſpongioſis

(a) *lib.* 11. *ibid. p. m.* 46. (b) *Memoire ſur la maladie des Boeufs p. m.* 19. (c) *Ibid.*

giosis tamen in corporibus firmam, vel per annos sibi figere poterunt sedem. Exemplum præbent odorum atomi pannis inhærentes diu. Ceterùm, ne ultra, ac supra quàm æquum sit in hisce moram faciam, meminisse juvat, vermes ubique in corpore humano reperiri, quám primùm putredinis sese stiterint indicia; ut non immeritò *Job* Sapientissimus & Patientissimus carnem suam undique verminosam esse dixerit. (*a*) Sic in variolarum pustulis inventi sunt vermes: sic in abscessibus passim prostant: (*b*) sic *scabiosi* vermiculi adsunt. sic *celtici* vermes Patronos habent quamplurimos: (*c*) Sic simplex putredo vermiculorum generationi confert: *Consule cap. supra* VIII. *per totum &c.* Sic in memorata (v.) *Pestilentia*, ob ingentem animalium liquidorum fœtorem ipse narium mucus vermibus scatebat. (*d*) Quid plura? vermiculorum aculei vivos nos torquent, mortuosque consumunt agmina. Ut adeo *verminationem* in malo *Pestilentiali* satis familiarem non primævam esse morbi originem, sed simptoma meritò suspicari posse (*e*) videamur.

VII. Causis *Pestis* conjunctis accensendam declaramus miram illam, quam ad coagulum habent vitiata liquida corporis humani, promptitudinem. Ex spissitudine quidem cruoris, & summa qua pollet admissi jam lethalis fermenti acredine oriuntur obvia Pestiferorum *Phenomena*, & inflammationes *gangrenodeæ*, & *Bubones*, & *Parotides*, & maculæ diversæ, & omnia quæ *Peste* laborantes mala exercent. Verùm facilè potest intelligi quantúm a recto veritatis tramite devient ii utcumque perillustres Medici, inter quos recensetur *l'Abbadie* (*f*) qui nimio simplicitatis amore ducti, per impeditam solummodò aut diversimodè perturbatam sanguinis circulationem cunctorum in hisce ægritudinibus apparentium phenomenorum ethiologiam expedire nituntur; Tamquam characteres varii, motusque diversi, vel discrepans in eodem

---

(a) *cap.* VII. *vers.* 5. (b) *Andry. des Vers. tom.* I. *p. m.* 123. (c) *Bianchi de natural. in human. &c. dissert.* II. *p. m.* 382. (d) *Sauvages ibid. p. m.* X. (e) *Andry ibid. p. m.* 342. *sequent.* (f) *des Fievres Pestilentiel. cap.* III.

eodem miasmate ingenium repetitis non confirmarentur periculis. Quis enim nescit, hasce inter atroces Pestilentesque particulas, quæ solidis fluidisque æquè infensæ exitiosæ, ac perniciosę sunt, quæque *gangrenosā* labem longé lateque spargere animadvertuntur, quasdam esse, quarum natura in tenuissima celerrimaque putredine dissolvente versatur; quasdam verò quæ figendi coagulandique liquida gaudent virtute?

VIII. Hisce ergo & aliis argumentorum præsidiis muniti, censemus *lanea*, vel simili materia constructis vestimentis, mercibusque quamlibet lanuginem excipientibus Pestilens virus proprio tamquam domicilio innidulari, propagari, & reconditum servari, vel in annos, posse. Contagiosam aeris crasim, vel putrefactionem liquidorum, vel *verminationem*, fluidive vitalis lethalem concretionem, causam hujusce mali cōtinentem credat quisque velit, per me licet: *Confer. hic* §. I. *ad* VII. Dummodo non abnuerit seminium pestiferum velaminibus, operimentis, stragulis, & si quæ sint alia supellectilia *lanea* xilinave infecta, vel texta impingi, implicarique, ita ut occasio præcipua ampliandæ *Pestis* non temere illa haberi posse videantur. Abditissimas, ut cæterarum rerũ, sic & *Pestis* causas introspiciant, indeque corpori nostro applicent quicumque altiora sapientes occultissimas adorandi Conditoris leges penetrare gestiunt: Nos verò ingenuè potiùs nostræ ignorationis confessione contenti, candidè, ut sinceros decet, fatemur, essentias, *quidditates* ut loquitur *Sidenhamus* (*a*) ac differentias constitutivas morborum precipuè Popularium, altissimis tenebris obvelatas esse. Verùm in eo laborandum est, & quantum potero, experientia multorum sæculorum præscriptione tuta contendam; *Pestis* causam partim in aere, partim in humoribus ægrotantis, partim in mercibus infectis quærendam esse; at aerem sine mercium infectione nequaquam inquinari: per merces dein, dum *Pestis* traducitur, materiam contagii, quæ est substantia activa, fortè salina, ex corporis animalis corruptela fota, in porosis mollibusque corporibus facilé recipi, ibidemque hospitari posse

(a) *ibid. tom.* I. *p. m.* 66.

persuasum habemus; atque in compactis compressisque *laneis* mercibus, quàm diutissimè retineri, indeque *merces* eodem *Pestis* fomite imbutas, & ad exteras Regiones delatas, si relaxentur, aerique libero exponantur, conceptum pestilentiale seminium e suis vinculis extricare, & sanis communicare hominibus.

IX. Hìc autem non loquor de prima ignis Pestilentialis scintillula, ùt neque de primo fermento, deque primo *Pestis* exortu: sed quodcumque fuerit dico, quòd si commercia tollas integrorum, & *Peste* laborantium hominum, *Pestis* non secus extinguitur ac ignis non adjectis lignis; cujus quod superest, cinis habetur inutilis ad novum ignem suscitandum. Atque ut ignis & similia certam quamdam habent *atmosphæram*, qua sese in vicinia diffundunt, ita pariter circa corpora, quæ *Peste* tenentur, vel Pestilentia enecta fuere, adest aer, cujus auxilio in sanorum corpora immitti *Pestis* possit, & sæpenumerò transit. Ita etiam in Pannis, aliisque similibus textilibus halitus quidam servantur, virus Pestilentiale qui valeant seminare. Quòd si inclemens ista corporum *Atmosphęra* caveatur, pannorum, eorumque omnium, quæ intra eandem aliquo tempore immorata sunt, & eorum omnium, quæ aliquo modo *Peste* affectis fuere consueta, usus prohibeatur; vel saltem non nisi post longum tempus, & postquam puro aeri diu exposita, atque sic perpurgata admittantur: utique *Pestis* (*a*) non serpet, neque pervagabitur furens.

X. Quam facilé *lana*, *Gossipium*, *Pelles*, & similia corpora venenatos vapores combibant, & diutiùs conservent, tristis sępe docuit experientià. Imò si funestam *Pestilentiæ* cujusque historiam repetere, & considerare velimus, facilè constabit, ubique tamdiu, & tantum hæc mala sęviisse, quamdiu, & quantum commercio, & contagio locus permissus est. Sic *Venetiis Pestis* principio mala non modò fuere valde remissa, verùm etiam interdum & aliquamdiù prorsus extincta, donec externarum mercium contaminatione, usque adeo Civitas vexari, & affligi cœpit, ut postremò succumbere

re

(a) *Portius in pręfat. tom.* 11. *p. m.* 5. 6.

re illi necesse fuerit. (*a*) *Pestis* deinde quæ circa annum 1626. Italiam devastata est, vestium quarumdam *lanearum*, linearumque, Vicentiam adsportationi ortum unicè debuit. (*b*) *Grassante Pestilentia*, sic scribit *Fallopius*: *biennium*, inquit, *apotheca quædam stetit clausa, unde factum est, ut merces, quæ inibi erant multæ, putruerint; tandem reserata apothecá, ingressi sunt duo Bajuli, ut merces adsportarent, & vix ingressi ceciderunt, & mortui sunt, nam ex mercibus putrefactis corruptus fuerat apothecæ aer, qui attractus a miseris illis, infecit eorum sanguinem, & spiritum, & denique totus Provinciæ aer est corruptus, & maxima pestilentia excitata*. [*c*] *Portius* postquam *Pestis*, quæ anno 1656. *Neapolim* penè delevit, Monialium nonnullarumque familiarum, per cõmercium cum infectis ablatum, servatarum meminit; pannos, & cetera infectorum supellectilia, tamquam lethale virus repositorium meritò inculpat. (*d*) *Pestis* quæ anno 1720. *Massiliæ Populosissimam* Urbem aggressa est, quid eam putas pro prima infausta scintilla habuisse. Merces *laneas*, ex Orientalibus Turcarumque plagis evectas, atque in urbem, quantacumque adhiberetur cura, tacitè illapsas: Adeo verum est, traductum illud quasi per manus fuisse *Massiliensis Pestis* contagium, ut temerarium esse arbitrer, vel tantillum hac de re dubitationis scrupulum. [*e*] Quid plura? Truculentissimam nostra memoriâ *Pestem*, quæ anno 1743. *Messanam* infinita hominum clade afflixit, navis ex Oriente profecta, *laneis* aliisque mercibus pollutis onusta in urbem certissima omnium Medicorum fide intulit. [*f*] Vestes, quibus *Boetikerus* per sex menses *Peste* laborantes visitaverat, fomite Pestifero scatentes filiolam suam unicam infecerunt, at ipso narrante, [*g*] quarto die

 vitam

(a) *Massarias ibid. lib.* 1. *p. m.* 24. *in an.* 1576. [b] *Id. ibid. lib.* 1. *sub init. p. m.* 1. [c]. *Idem de Bubon. Pestilent. cap.* XI. *p. m.* 61. [d] *tom.* II. *ibid. p. m.* 4. 5. [e] *Relation historiques chapitre* XXIII. *p. m.* 363. [f] *Memoria Istorica del Contaggio &c. da Orazio Turriano cap.* III. *p. m.* 9. [g] *apud Manget Biblioth. Scriptor. p. m.* 342.

vitam cum morte commutaverit; quas tamen ipſe tamdiu innoxiè geſtarat. Quamdiu ergo deliteſcere in *lanoſis* rebus *Peſtis* labes poteſt! Inde factum eſſe opinor, ut non ſine ratione a Principum aulis atque perſona arceri Practici illos Medicos jubeant, qui curationem morborum malignorum, & contagioſorum tractant, & inter ægrotos ſæpiùs verſantur; cum veſtimento enim, aut capillitio contagium quidem afferre [*a*] ſolent. Inde numquam ſatis laudabilem eſſe patet, Senatus, & qui Urbium gubernationi, Reipublicæque adminiſtrationi præſunt, conſuetudinem, qui charitatis veré chriſtianæ ſingulari erga Concives vel ſubditos ſtudio permoti, veſtimentis, ceteriſque textilibus ex *lana*, goſsipio &c. conſtantibus dies nocteſque mundandis inſumant, ſuffiendiſque ſimilibus mercibus maxima ſedulitate incumbant; Nedum quadragenarium dierum terminum in *Lazaretis*, ut ajunt, *Peſte* ſuſpectis præfigunt; quique debacchante *epidemica* lue vias ſepere milite, loca Urbium opportuna munire, excubias diſponere, homines præficere omni ope allaborent, ne quid volatiliſsimorum Miaſmatum Incautos adoriatur, & funeſtiſsimæ propagationis horrendam ſtragem ominetur. Inde tandem minùs tutam intelliges, imò periculi plenam Eorum ſententiam, qui non modò quadraginta dies ut longum nimis tempus rejiciunt, [*b*] verùm etiam omnem ſupellectilem ab omni virulentiæ ſuſpicione liberam eſſe contendunt; [*c*] & quod inde ſequitur, ſuffitionem pannorum, & cubiculorum tamquam inane hìc pavidæ mentis terriculamentum abjiciunt. Ubi enim de hominis vita agitur, nullum periculum vanum & ſuperfluum cenſendum eſt. Certé *Peſtis*, quæ anno 1675. Melitam noſtram obſidebat, Inſulæ vaſtitatem adtuliſſet, niſi deſtruendo, vel reprimendo contagio, ſuffumigiorum cautela adhibita [*d*] fuiſſet.

XI.

---

[a] *Frideric. Hofmann. tom.* II. §. IV. *ſect.* I. *cap.* XI. *p. m.* 93. [b] *Zacchias titul.* V. *lib.* IX. *p. m.* 749. [c] *vide Maſſariam ibid. p. m.* 3. *Item Diemerbroekium l. c. Item Arbutnot Eſſays &c.* §. IX. *p. m.* 243. [d] *Muratori del Governo della Peſte lib.* I. *cap.* IX.

XI. Frustra verò objiceretur a *Dimerbroekio*, *Pestem* concipi sine prævia ulla labe in mercimoniis Pestiferorum: frustra testimonia ab Auctoribus fide dignis conscripta, & contagiosas merces ostendentia refellere niteretur; *Quia illi hæc*, inquit, [*a*] *non de sua propria experientia proponũt, sed tantum ex relatu proletariorum quorumdam de vilissimę plebis fece Hominum [quì non tantum mendaces verùm etiam valde rudes, & creduli sunt, atque imaginationes facilè aliis tamquam verissima oracula proponunt, vel ut nimis credulos irrideant] non videntur tanti certè momenti, quæ nostram experientiam multijuga observatione, atque etiam ratione confirmatam evertere queant.* Hactenus ille: qui frustra, ut dictum est, laborat in rejiciendo omni viru contagioso a *Pestiferorum laneis* utensilibus. Quandoquidem periculis ab eodem institutis opponere liceat, quæ non minus veritatis sigillo munita prostant, & de quibus mox actum est; [X] quęque *Massiliam*, *Messanam* Testes oculatissimos, & luculentissimos habuerunt, ut proinde nefas sit, illudque valde periculosum, *Peste* tactorum supellectilia ab omni lue vindicare. Demus interea tamen rem in illis *Pestibus*, quibus *Diemerbroekius* interfuit, ita se habuisse, ut ab ipso proditum est, quod sanè nimium esset, quid tum? *Pestis* venenum aliquando forsan posse contrahi sine prænuncio vestium fomite? Estò. Meminimus enim legisse, *Pestem* Civitatem *Atrebati* bis invasisse, nulla prægressa cum Orientalibus Populis per mercaturam communicatione: [*b*] Sed simul ultrò confitendum est, illud, si verum sit, tam raro utique usu venire, ut vix inter mille *Pestium* specimina unam reperire liceat, quæ per saltum infecerit, quæque per traducem non fuerit communicata. Ergo ne una aut altera observatio dubia, & fallax, quæ si vera, at saltem rarissima est, in normam statim ducetur? Neutiquam sanè: Perinde ac Medicus hodiernis observationibus optimè instructus, ex eo quòd unum vel alterum periculum de contracta lue venerea absque contagio offendat;

dat;

[a] *p. m. 92. de Peste* [b] *Relation. de la Peste de Marseille ibid. p: m. 370.*

dat; [a] malè concluderet, luem veneream absque præcedēte labe in sanos quosque derivari.

XII. Neque ulteriùs urgeant quamplures, vigente adhuc epidemica *Peste*, culcitras *Pestiferorum*, stragula lecti, ipsaque etiam decumbentium corpora tetigisse, cum ipsis ægrotis intimè versatos, quin de ullo concepto viru conquesti fuerint, *licet nullus fomitis locus intactus relinqueretur*. [b] In ultima quippe *Peste Massiliensi*, fatali heu nimis experiētia constitit, omnes damnatos, qui è Triremibus Ducis jussu centeni quotidie ad humanda cadavera efferebantur; omnes inquam, eodem afflatos *Pestifero* halitu, *libitinæ* cessisse. Quid quod in *Bovilla Peste*, de qua supra, *hìc ad* §. v. & quæ peculiaris illi animalium speciei videbatur, nihilo secius visi sint, qui Bobus propiùs adstantes, contagioso afflatu in vomitum, *diarrheam*, & abdominis dirissimam *tensionem* pessimè inciderint: [c] quemadmodum ergo scabiosus unus, paucissimo ichore, qui a cute manat, pluribus hominibus venenum affricat, qui singuli cum aliis totidem possunt idem communicare: Quemadmodum confirmatiorum *Phtisicorum* sputa adeò interdum venenata sunt, ut Medicus illa olfaciens factus indé sit *Phtisicus*; [d] quemadmodum exhalantia e *Dissenterici* cujusdam fecibus corpuscula inspectantem Chirurgum *Monspelliensem* eadem labe infecere, ut sanctè asserere possum. Ita *Peste* correptus unus obviis plurimis morbum infert halitu, vel effluviis, quorum unusquisque simili via, *Peste* eadem totidem alios fœdare solet. Ita sanè eadem experientia compertum est, diro vitio labefactari cōtaminarique posse *lanam*, & quodcumque spongiosum textile, ut aliis animatis, vel inanimatis corporibus illud infundant; qua exploratum habetur, odoramenta, per longam ānorum seriem suam retinere vim, & pelles, pennasque animalium, necnon Bombicem, *lanamque* simili vitio imbuere.

XIII.

---

[a] *de Vaux traitè des maladies genitales &c. article* v. *section*. I. [b] *Diemerbroek. ibid. l. c.* [c] *Sauvages ibid. p. m.* 6. [d] *Schenchius apud Frid. Hofmann. tom.* III. *chap.* XI. §. XVIII. *p. m.* 287.

XIII. Sed nec *Diemerbroekius* hac de re dissentire ullo pacto videtur, ut qui contra expressè testetur, perniciem foetidorum vaporum causã esse febrium *Pestilentium*, diluatque e cõtrario adductas difficultates; ut qui experientia didicerit, *tempore Pestis*, (sine Lancisio) locũ hunc mutuo ab Doctiss. *Lancisio*, [a] *in illis ædibus, in quibus nulla lues adhuc erat, si linteamina sordida aqua & sapone lavarentur, ea ipsa die, vel interdum postridie, duos tresve simul Peste correptos fuisse; ipsòsque ægros testatos, fœtorem aquæ saponatæ illis primam, & maximam alterationem attulisse*: Hactenus *Diemerbroekius*, qui insuper addit, particulas jam ante per aerẽ dispersas, sed nondũ aptam indolẽ ad lędendum adeptas additione effluviorum aquæ saponatæ deleterias evasisse. Quæ omnia, ut fictam & commentitiam de insonte *lana* in *Peste* communicanda fabulam funditùs convellunt; ita caussam nobis adjudicant apertissimè, ut a quo argumenta adversus nostram *hypothesim*, tamquam hac in re judice idoneo proposita sunt, illemet non levia suo Testimonio nobis rationum pręsidia suggesserit, quibus absque ulla imposterum trepidatione asseveremus, in linteaminibus ex lino, maximè autem ex *lana* derivatis contagium hærere posse; Præsertim si multiplici cœno referta, ex adventitia sorde computrescant, quæque proindé visu gravia & odoratu fętida, nocentissima, & verè *Pestilentia* evaserint; quęque ubi incaluerint virus conceptum exsuscitare, & externis primùm accolarum partibus bello indicto, universę dein hominis machinę vim atque ruinam intentare valebunt. Videantur, & cõferantur illa, quę in superioribus nostris, de fętido odore cõmentati sumus, quem *supra cap.* VII. §. XV. & *cap.* VIII. §. IV. *passim*, opera serica diversimodé condita halare solẽt in hominum perniciem.

XIV. Facilè autem condono, ut de hujus contagii in *laneis* villis, & omnibus *lanigeris* mercibus residentis veritate ambigatur, si *Pestis* jam declinare cępit, vel in totum fugata est; si virus corporibus ceteroquin sanis inductum fuerit; si aer *Pesti-*

---

[a] *lib.* I. *part.* I. *de noxiis &c.* §. VIII. *cap.* IV. *p. m.* 140.

Peſtilentiali *diatheſi* carens in nervum erumpere prohibeatur; hiſce enim, & quamplurimis de cauſis futurum arbitror, ut venenum v. g. a *lana*, vel ſimilibus ſupellectilibus exsuctum, & alioquin ibidem nidulans, tacitum equidem, & ſine ulla noxa ſileat, donec ſuccuſsione, quaſſatione, vel alio adhibito ſarcinarum motu, caput efferat, aut in Peſtilentem auram pronos jam impetat; vel vigente *Peſte*, activum magis redditum, incubatione velut, potentiùs exacuatur; vel favente tabida ambientis conſtitutione, mirum in modum ſerpat, inque longinqua arrogantiùs ſeſe diffundat. Inde habes quid de illa Nonnullorum difficultate dicendum ſit: nimirum ſi virus Peſtilens in ſupellectilibus (ajunt) panniſque cubaret, fore ut Regio ſemel infecta numquam a malo eſſet immunis; neque tanti eſſe roboris ſuffumigationem, quæ fit ad Civitatis purgationem, Civiumque tutelam, ut non majori adhuc venenati ſpiritus portione contaminata manſerint omnia, quæcumque demùm prudens ſolerſque in extirpatione ſeminii peſtilentialis adhibeatur diligentia. (*a*) Irreſolubile quippe foret propoſitum dubium, quodque noſtram opinionem penitùs everteret, ſi dum ſarcinarum veſtiumque *lanearum* efficaciam ad propagandum ferale virus inter *Peſtis* cauſas recenſemus; iſtud Contagii iter velut unicam & potiſsimam hujuſce ſæviſsimi mali originem admitteremus, vel ſolis viribus foveri, diſſeminarique *Peſtem* contenderemus. At enim verò præter hanc gravem Peſtiferamque lanuginis aſpirationem cauſam aliam epidemicam aſſumimus, & ſive commune quoddam aeris, ſive aſpirationum vitium ad ſeminium Peſtilentiale, e ſuis velut carceribus excitandum, requiri ſemper exiſtimamus: imò præter ea, quæ ab exterioribus pravè conſtitutis, aut uſurpatis ad Peſtilentiam ingenerandam, & propagandam repetenda eſſe, ſupponendaque opinamur; ſubjectorum quoque paraturam, ſeu diſpoſitionem internam, ad funeſtas *Peſtis* impreſsiones ſuſcipiendas abſolutè neceſſariam ſemper judicamus, ut cuilibet attendenti patere poteſt.

XV. Verùm inſuper addamus, quòd quantumcumque in aere

[a] *Arbutnot ibid.* §. IX. *p. m.* 243.

aere præexiſtens deleteria conſtitutio augendo viru opportuna ſupponatur; quantacumque in hominibus ſumatur aptitudo, quæ occurrentibus *Peſtis* corpuſculis ultrò patens eadem incredibili celeritate alat, inque alios traducat: Hæc tamen minimè ſufficient, niſi virus Peſtilentiale antea in corporibus inorganicis diu latens atque ſopitum, inde quaſi e fatali pyxide erutum explicatumque prorumpat, obvios quoſque promiſcuè invadat, paratos furiosè depaſcatur, domos veneni mobilitate ſubitò enecet, familias, civitateſque integras mira promptitudine, rapti e ſublimi torrentis ad inſtar, corripiat, devaſtetur, & funerum cumulo impleat. Certè nobis minimè dubium, imò potiùs altiſsimè perſuaſum eſt, inter vulgatas cauſas peſtiferum miaſma longé latèque intendentes & diſſeminantes potentiſsimas eſſe, quas *lanea* ſupellectilia, vel ſimiles materiæ ſuppeditant. Hæc enim ſunt, quæ luctuoſi hujuſce virus genio præprimis convenire videntur; quæ Peſtilentiam carceribus velut terminatam incluſamve aſſervant perdiu; quæ levi de cauſa tabificos halitus emittunt, ſaniſque corporibus tradunt; quorum proinde energiam funeſtam, & agendi motum hìc paucis juvat expendere.

XVI. Cui tamen conſiderationi (xv.) priuſquam nos accingamus, animadverſione non levi dignum arbitramur, *Contagium* non aliud eſſe, quàm *miaſma aliquod ab ejuſdem ſpeciei corporibus in alia vicina transfuſum*: Neque jam referre juvat, utrum aeris, an lymphæ fluidum, an verò ſolidum aliquid ſibi aſſumat vehiculum. *Contagium* ergo erit, quod ab infecta corruptaque jam corporis morbiferi *atmoſphæra* in aliam per traducem tranſit, & a ſimili corpore receptum proprios effectus edit. Ut autem diverſis illis effluviis natura diverſa ineſt, qua ſingula ſingulos morbos inferre valeant, quales advocare ſolent; ita novimus in tam affini hominum animantiumque conſtitutione uni tantùm ſpeciei ſic alligari ſævam luem, ut non temeré in aliam immigret. Beſtiarum *Suum*, pecudumque *Contagium* nihil habet cum hominibus commune: Quin *Peſtes* adfuiſſe, quæ bubulo generi bellum ad internecionem uſque indixerint, ceteris ruminantibus, & cornigeris illæſis, memoriæ prodidit

Ramazinus. (*a*) Sic apud Hipocratem (*b*) curiosa habetur morbosæ cujusdam constitutionis, velut *epidemiæ*, quæ tantùm fullones sustulit. Item ex *Plinii* testimonio, (*c*) aliquando Proceres tentari morbis, aliquando servos, observatum est. Ad hæc in quadam Populari ægritudine Viri potiùs afficiebantur, quàm mulieres; (*d*) & inter has graviùs ægrotabant famulæ.

XVII. Quando autem ea est contaminati aeris aut putoris vehementia, ut sine ullo admodum temperamentorum delectu cuncta indiscriminatim ejusdem speciei corpora diro tactu corrumpat, nec complexionum varietate frangatur, eludaturve: enim verò tum *Pestis* nomen affectio meretur: quę a morbo *Epidemico* in eo differt, quòd specie subtilis fluidi a pollutis jam venenatisque corporibus (XIV.) intercedente aere, latice quodam, aut solido corpore (XVI.) in alia corpora expeditissimè transferatur, orbis urbiumque vastatrix. Hujus quidem singulare ingenium & proprietatem proximum est ut eruamus. Itaque.

1. In primis virus Pestilentiale partibus corporis quascumque afficit, inflammationem, *gangrenoideam* inducit. Quæ quidem *phlogosis* in lethalem gangrenam terminanda nedum ex summa, quæ in sanguine tetra contagione affecto viget, ad concrescendum promptitudine deducitur, ut supra dictum est, (VII) verùm etiam ex trium corporis animati Regionum affectibus, quæ coagulis purpureis infarctæ feré semper conspiciuntur, eruitur, prout demonstravit Illustrissimus *Chycoeneau*. (*e*)

2. Præterea Virus pestilentiale sibi permissum, partes quas impetit rodit, atque exulcerat; acrimoniæ enim gradu ceteras contagii, & malignitatis species magno intervallo post se relinquit: inde vasorum ruptio, effusio liquidorum, *pustulæ*, *exanthemata*, vel malignæ *petechiæ* variæ toto cor-

pore

(a) *Constitution. Epidem. tom.* 1. *p. m.* 85. (b) 7. *Epidem. num.* 39. (c) *Histor. natural. l.* 7. *cap.* V. (d) *Hypocrat* 6. *Epidem. section.* VII. (e) *de Febrib. malign. Monspell. anno* 1727. *p. m.* 9. *sequent.*

pore ſparſæ: inde dolores punctorii deurentes, & alia ingentem Peſtiferi fermenti acutiem innuentia. Virus ergo hoc ita comparatum eſt, ut partibus ſuis, expoſita partium ſtamina, quæ ſtrinxit, criſpavit, inflammavit, tandem diſcindat, diſrumpat, diſſolvat, unde vaſculorum eroſio, & horrenda *gangrena*.

3. Ad hæc *Peſtis* ſeminium ſanguini ceteriſque liquidis inſtillatum ea in putrilaginem mirè convertit. Teſtantur infauſtæ *Peſte* laborantium *hemoragiæ*. Teſtantur hominum *Peſte* correptorum cadavera, quæ illico mirum in modum fœtent, intumeſcunt, & citiſsima putrefactione tabeſcentia, incredibilem *mephitim* exhalant. (*a*) Quamvis enim ſtimulo, & partium *erethiſmo*, quem primò creat, infeſta hæcce lues videatur congeſtioni humorum favere, mox tamen longiùs provecta, & ſuccorum vitalium texturam altiùs ſubeuns hanc perturbat, diſcerpitque ita, ut in tabum fluere cogat.

4. Demùm virus prædictum in diſtans operari natum eſt. Siquidem exiliſsimum eſt, quód in *Peſte* aer corporibus impertit nullo quidem ſenſu, ſed ſolo effectu percipiendum. Subtiliſsimus iſte venenatus ſpiritus, & agiliſsimæ naturæ materia mira volubilitate curſus, per univerſum, quà laté patet, corpus ſeſe diffundit: Sæpiùs enim in fumigatas ædes per ſpiſſa fumorum nubila penetravit fœda lues. Itaque *Peſtis* malum ingenti virulentiæ pernicitate ſtipatum eſt, quòd *contagio* eodem incredibili celeritate debaccetur, juvante ſcilicet quó, velut curru, vehitur aere.

XVIII. Ex hiſce planum eſt colligere, 1. indolem veneni Peſtilentialis duplicem eſſe, unam *acrem & inflammantem*, quæ ut aura venenata e corporibus infectis emergens, & ſuccis animatis indita fibrarum nervoſarum *erethiſmum*, & ſpaſmodicam ſtricturam univerſalem creat, irritat, ſtamina convellit criſpatque; Alteram *cauſticam*, & *putrefacientem*, quæ motu ſubtiliori atque inteſtino craſim, & unionem componentium deſtruit.

(a) *Frider. Hofmann. tom* II. §. IX. *p. m.* 95.

2. Venenorum classes tres admitti posse videri; *corrosivam* & *acrem*, *obstruentem*, & tandem *narcoticam*: sed *Pestis* venenum acre nimiùm esse, quod ancipiti spiculorum acie ita dixerim, pungat, fodicet, irritet, secet, corrodat, lancinetque vascula, eadem inflammans, & exulcerans, patet satis; & quod inde sequitur, (*a*) luem Pestilentialem numquam ex se Mortales invadere spontaneo vitio, sed semper sobolescere traductione veneni cujusdam, vel seminii insititii, quod tragoediam ducat, atque primitivam labem ceteris humoribus sanis inurat.

3. Verùm *Pestis* virulentiam sanis hominibus inflictam (XVIII. num. 2.) pro novo humore, seu liquido tenuissimo habendam esse intra corpus admisso, ceteris naturalibus liquidis superinducto, iisque tabem inferente: atque in hoc ceteris fomitum venenatorum generibus infectione, & communicatione corpusculorum quorumdam vitalia penetrantibus convenire, ut in *Rabie canina*, *Variolis*, *Morbillis*, *viperæ morsu*, & *Tarantulæ* viru cernere est; in quibus omnibus vitiosa humorum dyscrasia, seu degener eorumdem compositio, suscepti intra præcordia fermenti inqinantis effectus esse animadvertitur.

4. Materiem *Pestis* non unica salivæ deglutitæ via sanguini commisceri, ut putavit *Muratorius*; (*b*) verùm etiam ejusdem miasmatis ingressui innumera cutis immissaria patere, sive infundibula, quibus motu contrario introeunt, quæ foris influunt, ut ex utilitate tum Topicorum, tum maximé Balneorum aquæ tepidæ, manifestum est. *Confer tractat. de Balneis*, *animadvers. nostra* VIII. *passim.* Itaque nostrum corpus tam per cutem, quám per pulmones, & hiantia oris vascula, & ventriculi vias tenuissimos cujuscumque speciei liquores imbibere aptum est.

5. Quin ausim asserere, illud contagionis iter, quod per seminii Pestilentialis in cutis vascula introductionem habetur, omnium promptissimum, facillimum, atque adeo communissimum esse. Quia veneni transmissio certa, velox, copiosa futu-

(a) *Linden. de venen. l. c.* (b) *Governo &c. ibid. l. c.*

futura eſt. Contagem verò Peſtilentialem per ſalivam, ceteroſque intermedios liquores ſanguini affuſam, difficillimam, tardiſsimam, rariſsimam ratione contraria, quia traductio veneni incerta inde, lenta, pauca eſt. Infans e *Peſte* languentis matris papillis expreſſo nutritus lacte nihil omnino accepit incommodi. Quod ſemel atque iterum experientia comprobavit. (*a*) Venenum viperæ deglutitum vim omnem amittit, Docet *Redius*: (*b*) quid quod in poſtrema *Maſſiliæ Peſte* canes, ſueſque viſi ſunt Peſtiferorum emplaſtra ſanguinemque lambere, imò extirpatas Ægris inguinales glandulas tabidas (ſeminio *Peſtis*, ſi ullæ certè hæ corporis partes aſſervando perquám aptæ ſunt) avidè devorare, quin ulla *Peſte* corriperentur; Cúm econtra bilis Peſtilenti perfuſa halitu, & venis ſanorum animalium injecta (*c*) præſentiſsimum *Peſtis* fatum attulerit.

6. Minimè conſtare, quam ſpeciem diſſolutionis in liquidorum noſtrorum oceano illapſa inchoet adverſa infeſtaque lues. Diverſa quippe in hominibus deprehenditur putredo a *Contagio* inducta: Alia enim cernitur in *diſſenteria*, quæ & ipſa aliquando contagioſa eſt; (XII.) alia in *lue venerea*; alia in *Scorbuto*; alia in *Ulceribus*; alia in *Sphacelo*; alia in *febribus malignis*, in *Variolis*, & *Morbillis*; alia denique in *Peſte* obſervatur. Satis erit Medico, ſanguinem halitu peſtifero tactum non certò & ubique coagulari; quód plerumque in eo peſsimo malo tenuiores obſerventur humores, quám in ſanitate: *Papulæ* dein nigræ non tam coagulationẽ cruoris, quám ejuſdem corruptelam patefacere (*d*) videntur. Quamvis ex allata partibus abnormi contractione, neſcio quid fingentis etiam potentiæ, ſanguini ingeneretur; ſed quòd ab eadem (*confer ſupra* VII. *&* XI.) putrefactionis ſcaturigine proficiſci certum eſt.

7. Proinde ab advenientibus extus, ut cum *Sanctorio* proferam, *Peſtis radiis* humores omnes animalis vitium contrahere

trahere

(a) *Stalpartius l. c. obſerv.* XCIX. (b) *Eſperienze &c. l. c.* (c) *Relation &c. ibid. lib. cap. p. m.* 378. (d) *Gorter. de inſenſib. tranſpirat. in Aphor. Sanctor.* CXXXVIII.

trahere nedum posse, sed re ipsa vitiari semper: cùm liqueat, luem Pestilentialem concipi per res externas; communicari per aerem ut vehiculum: XVII. *num.* 4. traduci in alios per contactum corporum mutuum; recipi per inspiratum a cute aerem Pestiferum: XVIII. *num.* 4. E converso eamdem frænari per separationem sanorum; cohiberi per ventilationem ambientis fluidi; impediri per combustionem supellectilium; abigi tandem per fugam, juxta illud:

Hæc tria tabificam tollunt adverbia Pestem:
Mox, Longè, Tardè; cede, recede, redi.

Nonne enim quænam venena reperire est, quæ sævitia usque adeo insigni pollent, ut, quamvis corpus non attingant, eminùs humoribus insidientur, atque tetram fundant luem? (*a*) Nonne experientia constitit, in illa *Pestilentia* a *Massaria* descripta, *supra* §. x. levi admodum brevique exiguæ vestis contactu homines ut miserrimè, ita facillimé in pessimum morbum incidisse? (*b*) Neque alia subest ratio, quare indusia aceto imbuta ad *Pestis* venenum avertendum adeo expertæ virtutis a *Diemerbroekio* censeatur, qui unica vice oblitus aceti, *Peste* correptus est, ut ipse narrat. (*c*)

8. Nihilominus tamen (quod Rei nostræ præcipuum caput est) *lanam*, & quæcumque ex texto vellere, vel simili materia in usùs hominum confecta cedunt huic virulentiæ, quàm maximè obnoxia esse, peculiari quadam affinitate, qua *lana*, tabum, & omnia Lanuginosa istiusmodi & faciliùs contrahant, & altiùs imbibant. Sanè clarum est experientiâ, *Pestis* illud toxicum, *lanarum* chartarumque superficiei asperæ inspersum, in remotas terras deferri, & appropinquanti *atmosphæræ* exitiale fermentum, nocentissimamque auram injicere. Posse tamen ex mercibus *Peste* vitiatis surgere miasma aliquod fluidissimum, mobilissimum, & *æthereæ* indolis, quod vicina corpora polluat, & rudiorum pannorum villos interpositum transferri aliorsum queat, gratus ille licèt, virosus tamen odor, quem Miserorum corpora spirant, ædibus,

---

(a) *Conf. Haller: in Boerhav. in tom.* VI. *p. m.* 374. 375.
(b) *Idem ib. lib.* II. *p. m.* 36. (c) *Apud Haller ib. p. m.* 386.

bus, ædiumque parietibus affixus [*a*] ſignificare videtur: cum illo enim fermenti Peſtilentialis idea in aerem, ex aere dein in adſita, & diſpoſita jam corpora repit, & *contagii* noxam infundit. Cújus rei ulterior ratio inde repetenda videtur, quòd poroſa cùm ſint corpora, quæ *lanata* ſunt, venenum faciliùs abſorbeant, quemadmodum rarum habentes *pulmonem*, ſeminio *Peſtis* præceteris obnoxii eſſe videntur; [*b*] quòd tenuiſsimum cùm ſit, & tranſpirabile peſtilentiale venenum, *lanoſas*, & ſimilis fabricæ res eligere videatur, in quibus, prę-ſertim ſi *lana* ſuccida ſit, tenaci quaſi involucro adhæreſcit uſque adeo, ut nullis contrariis ventis, aut mutata aeris temperaturâ deſtrui, obruive poſsit, ſed quietum inter villos ſilens, taceat virulentiam ſuam, donec arrepta occaſione, magna obvios quoſque clade afficiat; quòd madidis in aceto *Pannis* veneni illius portentoſum robur hebeſcat, (XVIII. *num.* 7.) utpote naturæ cauſticæ, & *alcalinæ*; [*c*] quòd tandem exempla non deſint venenati halitus, qui ſingulari & imperſcrutabili cognatione corporibus quibuſdam præceteris conferatur. Sic fermentum *varioloſum* optimè traducitur per *Inoculationem*, ſi guttulæ aliquot puris goſsipio, linamento, *lanave* exceptæ ſanguini affundantur: ſic *leproſum* virus veſtis *lanea* avidiſsimè exſugit, & ſanis partibus communicat; quæ proinde comburenda ad morbi ſanationem meritò jubetur. [*d*] Quidni ergo *Peſtis* fomes poterit quoque per traducem ex pannis *laneis*, ubi ſedem habet, pari ratione optimè valenti corpori immitti? Quidni peſtilentia *Contagii* ſoboles per contagem quoque vitalium ſuccorum fluento noxam ſimilem inferre? Præcipuè cùm videmus corpora quæcumque ſubſtantia ſolidiore & denſiore conſtantia, adeoque omnem aerem reſpuentia, nullam [*e*] contagioſam affectionem contrahere. Non ergo mirum, ſi *laneos* loculos, ubi meliùs recondatur, peſtilens aura præ reliquis corporibus affectet, ſibique

---

(a) *Relation. de &c. ibid. p. m.* 454. [b] *Sanctor. Aphor.* CXXXV. [c] *Confer James dictionaire &c. tom.* V. *p. m.* 473. 474. [d] *Vide Leviticum ex Gloſ. tom.* I. *p. m.* 238. [e] *Maſſarias ibid. lib.* I. *p. m.* 15.

bique eligat: & si antiquitùs abrasa, ab Athletarum corporibus strigmenta sanis fœta spiritibus in usus Medicos asservabant, ut plurimi venirent: (a) quantò truculentius futurum est virus, quod fumanti e cute morbida assurgens, in *laneos* molles villos ad contactum positos hæreat oportet, inibique sileat, dum in obvios incolumes simili hosce virulentia veluti suis e latibulis excitatum, & calore excussum invigoratumque, afficiat.

9. Causas communes nonnaturales, imprimis aerem, non sibi innato insitoque pridem veneno, sed accepto & adventitio vitiari; tum quòd a finibus cujusdam civitatis v. g. prohibita *lanâ*, aliisque utensilibus, nulla tabe, nullave *Peste* corripiantur homines; tum quòd priusquam (*supra hîc* §. III.) occultatum in supellectilibus *Contagium* Urbium vestibula penetret, nemo *Peste* affici soleat; afficiatur tamen eo ipso sanè temporis articulo, ubi in eodem loco, non autem alibi; incendium de foris adveniens exardere incipit; tum quòd eumdem aerem animalia hauriant, quin Pestilentiam concipiant; tum quòd aer flante vento mutatus in Urbibus jam infectis secum duceret omne inquinamentum, *Pestemque* deleret, quæ tamen in illis locis perdurat donec extinguatur utensilium ceterarumque rerum commeatus, per quas aer oberrans corrumpitur. Sic ergo cum *Sanctorio* tenendum est: *Res Peste infectas*, ait, (*b*) *inficere .... nosque infici halitu supellectilium*. Quis enim ignorat, ut modó ostensum est, *Coroll.* 8. §. XVIII. sævissimam hance homines depopulantem luem ad remotissimas non raro Plagas devectam fuisse, miseri cujuspiam non solùm ejusmodi tabo putrescentis appulsu, sed brutorum etiam, vestium, utensilium, chartarum, & similium commercio, in quibus venefica aura concluderetur? Nonne, ut brutorum pestem prodam, bubulcus ille, qui morboso armento postquam operam dedisset suam, præsepe aliud ingressus, ubi optimè valentes boves stabulabantur, [*c*] om-

(a) *Mercurial. ibid. lib.* I. *cap.* IX. *p. m.* 13. [b] *Aphor. ibid.* 126. 127. 128. [*c*] *Confer Lancis. de Bovilla &c.* §. XII. *part.* III. *p. m.* 50.

omnes eos *Peste*, quæ vestibus ipsius adhæserant, corrupit? *Confer supra hic* §. x. *Quòd si quis aliorum testimoniis adhibere nolit fidem*, inquit Massarias, [a] *adhibeat experientiæ, quæ utinam magno cum nostro malo non confirmaret, quamplurimos commercio eorum, qui* Peste *laborant, sæpenumerò facilè contaminari. An Pestilentias nostrorum temporum ab antiquioribus diversas esse credimus? An magis gravissimos, & solertissimos homines tam stupidos & bardos fuisse existimemus, ut rem illi non animadverterint, vel aliis demonstrantibus, vel sensu ipso unicuique patentem, & manifestissimam? Id quidem tam abest ab omni tum veritate, tum verisimilitudine, quàm quod maximè*. Hactenus ille.

10. Minimé mirum esse, de falsitate *Contagii* opinionem plures habuisse Sectatores, atque de timore, & terrore ingenti, velut *Pestis* causa primaria, in Scholis sententiam viguisse, quam in Oratione solemni in Monspelliensi *Fano* olim habita Illustrissimus *Chicoyneau* si non primus tenuit, [b] at saltem primus omnium evulgavit, & omnibus dicendi præstigiis, lenociniisque tueri studuit. Non mirum, inquam, videri in illis præsertim Urbibus pestilentiali jam incendio flagrantibus, in quibus Spectrorum ad instar, Medici rostro prægrandi, vitreis oculis, inepto pileo, vesteque talari deformes, dum nimirum sibi prospiciunt, pluribus exitio sunt, ipsisque bona valetudine fruentibus [c] non modò formidinem, sed & mortem ipsam consciscere solent. Neque mirum præterea in talibus hominibus, in quibus singulari quadam corporis *idiosincrasia* pavor ad eundem gradum assurgeret, ad quem Pestilentialem malignitatem evehi posse, credibile est. Notum enim est, terrorem non modò esse morborum causam, (*d*) verùm etiam simptomata *Pestis* cum effectibus terroris mœrorisque, qui immediatè & primariò nervos impetunt, convenire; atque inde tenuem, & stupendæ exilitatis vaporem Pestilentialem in nervos incitatum omnia mœstitiæ mala inducere.

 11. At

[a] *Ib. p.m.* 10. [b] *Conf. Peklin. observ.* 21. *l.* 11. & *obs. de* Peste *l. c.* [c] *Geoffry ib. n.* v. *p.m.* 196. (d) *Peklin. ib. observ.* 23.

11. At verò certis adeò, firmisque argumentis *Contagium* hodierno tempore fultum esse, ut conspiciendum se cuilibet vel reluctanti ultrò ingerat, ipsaque *Contagii* migratio transfusioque apertissimè, & invictissimè tam oculorum, quàm mentis acie conspiciatur. Amplectatur quicumque velit opinionem contrariam, §. XVIII. *num.* 10. sibique de suavi hocce invento, seu potiùs gratissimo mentis errore congratuletur, modò sequentes nobis rationes evolvat. Quî fit nempe, ut Hypocondriaci diutissimè a morbis immunes perstent, quos diutissimé timuerunt, si terrori tantum insit virium, ut morbos, qui vividè formidantur, creare valeat? Qua ratione contumax *Lues* in constantissmos *Senecæ* Sectatores, Sapientissimosque Viros altissima mentis tanquillitate fruentes grassetur nihilo seciús, omnemque firmi paratique animi vim, & lætitiæ omne robur eludat? Cur in Bovillo genere, a quo omnis prudens cautio, omneque conservandæ vitæ studium abest, neque adesse tantus pavor possit, infanda *Epidemia* tantam stragem edidit, quæ postea cuncta propemodum Armenta delevit? *Confer hìc* §. XVIII. *Coroll.* 9. Unde nam remotæ adhuc ab hominibus *Pestis*, neque imaginatione adumbrati mali, in omnium tamen primo correpto homine flagelli timor, & infaustum omen exortum est? Aliam ergo comminisci causam *Pestis* oportet, vel naturalia phenomena, sed intricatissima nostro ingenio metiri, atque eruere; quod negant tamen esse Sapientis.

12. Quòd cùm certa & indubitata experientia innotescat, præfatum *contagium* de *lana*, lanuginosa quacumque supellectili in Sanos transmitti; pervincatque notissima rei veritas, *Pestem* nulla ratione, quàm per traducem, disseminari, propagarique, inde clarum esse, communicationem istam trifariam contingere posse, & debere: 1. *In distans*: interventu scilicet aeris, in quem morbida corpuscula vibrentur, etsi nullis sensibus obvia. Sic magnes odorem nullum præbet, copiosa tamen emittit effluvia, quibus ferrum attrahitur: Sic *Amuletorum*, in eo de quo loquimur morbo, virtutes fida experientiâ constiterunt, non alia quàm halituum emanantium præstantiâ explicandæ: Sic conclusus stragulis, vesti-

vestimentis, aliisque rebus, vel locis, aer pestilens apertis hisce, corpuscula pestifera & contagiosa sanorum corporibus ingerit. *Confer* §. x. 2. Per *fomitem*: jacendo scilicet in iisdem linteis *Peste* decumbentium, induendo easdem vestes: Sic Boves pascendo herbas corrumpunt: sic animalia odorando infectas faces, eandem labem concipiunt: Sic tactu mercium morbidarum homines, velut fulmine tacti, illico concidunt. 3. *Contactu immediato*; in quo liberrima, promptissima, incoercibilis, & summè exitialis est veneni pestilentialis emissio atque traductio. Sic præpostera ulcerum, bubonumque pestilentialium contrectatione Chirurgi, *Peste* laborantibus obstetricantes, luctuosa experientia sæpissimé cecidere: Sic immunes aliàs, istiusmodi maligna aura Conjuges imprudenti coitu sæva *Lues* jugulavit.

XIX. *Contagii* in *laneo* corpore præsentiam, ejusdemque eruptionem, & in Sanorum corpora transitum verissimis rationum præsidiis comprobatum dedimus; ejusdem propagationis modos pro virili perlustravimus, evicimus. Præterea *Pestiferi* seminii naturam, qualitatem, agendique rationem, quantum nobis per phenomena licuit, post experientiam indagavimus, eruimus, dilucidavimus. Demum enucleavimus, quibus viis virus illud e *lana*, ceterisque affinibus rebus profectum in sanguinem commeare possit. Restat modò detegere, quo pacto *Pestis*, ejusque fermentum tam diu aliquando latere intra Mercium, *lanearumque* sarcinarum infectarum interstitia sine noxa possit.

XX. Jam dudum experientiâ compertum, exploratumque est, & tristissimis exemplis comprobatum, virus *Pestilentiale* corporibus coercitum clam interdum silere, ad multos annos, eaque ratione ad longè dissita loca, Mercaturæ ope, transferri. Præterea ubi primùm sopita *Pestis* credebatur, vel nulla adesse suspicaretur, *Hydræ* instar sponte repullulasse, & giganteo passu, incredibilique celeritate propagata legitur, viresque sumpsisse eundo: neque hac de re pericula desiderantur. Sic *variolosum fermentum* in seram ætatem differtur, atque abditum, & texturæ fortè corruptarum rerum infixum, diutissimé absconditur, in tempore emersurum, & lethali

 suo

ſuo robore innocua mortalium corpora invaſurum: Sic virus *hydrophobicum* nedum per multos a morſu dies, verùm etiam aliquando per plures annos ſopitum manet in corpore, priuſquam vires exerat. Mira ſanè obſervatio [ut obiter dicam] hac de re extat, quam mihi in familiari quadã epiſtola gallicè tranſmiſit Vir humaniſsimus, mei amantiſsimus, Univerſitatis *Monſpellienſis* Medicinæ Doctor, & Medicus Avenionenſis, nomine *Gautier* filius, quæ latiné verſa ſic ſe habet:

Anno 1754. *Menſe Januario, Lutetiæ Pariſiorum - Cùm Trichlinarches Principis Rhotomagenſis diu petitam Parentibus Virginem in uxorem duxiſſet, celebratis nuptiis, Sponſam in cubiculum ducit. At vix ingreſſus Ille puellam ſubpalpaturus, cùm, lætitiâ in rabiem verſa, & ex blanditiis in furorem abreptus, Sponſam devorat. Fremit, ſtridetque Miſella, & horrendo ejulatu ædes complet. Dum autem accurrunt trepidantes Servorum greges, & in thalamum ultrò penetrant,* [mirum dictu] *non Sponſæ humanam effigiem, ſed ſpectrum informe uncinis veluti laceratum, vultum partim voratum, partim cruenta & miſeranda clade exeſum confectumque, non ſine lacrymis, ſtupent. Cùm autem Princeps Obſonatorem illicò morti dari juberet, tunc opportunè mentem ſubiit, illum jam pridem a cane rabido morſum fuiſſe.*

Itaque virus jam a longo tempore occultatum, æſtro venereo exaltatum, vimque ſuam exerens, luctuoſi ſpectaculi cauſa fuiſſe videtur.

XXI. Fuerunt qui innoxiam noſtri veneni aſſervationem in *lanea* ſuperficie negare auſi ſunt, putaverintque, *Peſtem* limitato plurium annorum decurſu, ita tamen ut 25. vel 30. annos raró excedat, reverti, & denuò abſque contagio veſtium, aliorumque inanimatorum corporum commercio graſſari: Id quod motui telluris in vortice Solari quoad poros declinanti adſcribunt. [a] Sed futiliſsimam, & ſtultiſsimam hance ſententiam dies clarior abunde delevit. Verùm non poſſumus, quin indignabundi in illos invehamur, qui bilem ani-

[a] *Ap. Manget. Biblioth. ſcriptor. l.* x. *tom.* 2. *p. m.* 62.

animalium ſanguini affuſam *Peſtem* primariò communicare, volunt oſtendere. (*a*) Hiſce enim difficillimum foret explicare permanens & ſtabile in illo liquore peſtiferi tabi ſilentium; ut quod e ſanguine derivatum, & in ipſum denuò repens, & naturali jugique circulationis orbita quaſſatum, agitatumque, ſuſdeque motum, inverſum loculamenta nulla habere, vel ſervare queat invia inacceſſa, quibus veluti totidem pyxidibus partes fermenti *Peſtilentialis* incarcerentur retineanturque, ne exhalent in auras, aut ne aliarum mollecularum vinculo [*confer ſupra* XVIII. *num*: 4.] tandem immutentur.

XXII. Sed quid opus eſt figmentis, quorſum abditiorem hujuſce effectus originem inquirere ſatagimus, cùm ex certiſsimis feralis iſtiuſmodi miaſmatis notis quæſtio dilucidari, ſolvique poſſe, videatur? Putamus equidem, diverſas eſſe rationes, quare ſopitum diu obdormiſcat innocuum in *lana* virus; diverſas quoque cauſas, quarum auxilio ex inſidiis tandem erumpat, magnam hominum ſtragem editurum.

XXIII. Forſan ex parte virus, quod latere in ſupellectilibus ſupponitur, neceſſarium illud videtur, ut ſit nimia quantitate collectum. Virus enim tantò fortiùs & efficaciùs aget ceteris paribus, quantò magis abundaverit. Hinc quò plures ſarcinulæ, merciumque *lanearum* faſciculi eadem infectione correpta fuerint; quò plura hominum corpora iiſdem venenatis partibus afflata, eò terribilior inſurget cædes; neque aliam excogitari poſſe rationem ſentio, cur in Populoſiſsimis civitatibus *Peſtilentia* crudeliſsimè debacchari ſoleat, corpora depaſcendo, dum de domo in aliam, ex iis in vicos, ex vicis compita, plateaſque proſerpens, rapidiſsimam ſtruit perniciem: Major enim hominum infectorum, ſtragulorum, aliarumque rerum, quibus inſedit virus, pars & numerus pro *Peſtis pabulo*, eoque in dies ampliato, meritò habenda ſunt.

XXIV. Fortè ex parte ejuſdem veneni requiritur, ut ſi non ſit multum, at ſaltem nimis acre, & ſummè exitiale. Nam-

(a) *Deidier apud Relation. &c. ſupra.*

Namque virus eò magis efficax, & actuosum futurum est ceteris paribus, quò tenuius, acrius, subtiliusque erit. Quod ipsum ex triplici fonte repetendum censemus. 1. Ex nativa temperie aeris: Sic in Regionibus ferventissimo Soli expositis contagiosa *lues* semel concepta nimio loci calore ita adtenuatur, ut salubritatem loci perpetuò infamet, fiatque ex *epidemico* morbus ferè *Endemicus: confer hìc supra* §. 11. proindeque Mercium ope importatum malum hisce cognatione quadam adfigitur, atque ita implicari consuevit, ut perdiu cum sua, quam primitùs contraxit, malitia in *lanæ*, lanearumque rerum poris occultetur. 2. Efferatur reconditum virus ex diuturnitate elapsi temporis, ex quo utensilibus inhæret; quemadmodum in illis mercibus videre est supellectilibusque, ubi jamdudum exhalantes perniciosi & contagiosi halitus somno velut soporantur. Sic superiùs vidimus in illa officina, de qua *Falloppius*, (§. x.) diutissimé *laneas* telas, cúm clausæ fuissent, eâdem patefacta aerem infecisse, & obvios quosque extemplò corrupisse: Sic Pestiferorum conditoria calce obruta, & cementis obfirmata, cautè custodiuntur in sæculà, ac capitis pœnâ prohibetur, ne umquam illa pandi reserarique valeant. 3. Invalescit virus ex mercibus agitatione qualibet inducta; quo fit, ut obdormiscens, sparsaque inter pannorum *lanarumque* spatiola villosa fermenti malitia excitetur, & collectis viribus truculentiùs Mortales insiliat. Sic in *Chemia* sales non pauci disjuncti, nullo nocumento, conjuncti verò maximo sunt: Sic in *Peste Bovilla*, contagium a bove *Pannonico* contractum non antea in vicinia *Pestem* inter *Armenta* disseminavit, quàm ubi incommoda navigatione, pravoque bestiæ halitu auctus collectusque fomes sufficientem veneni illuviem congesserit. (*a*) Sic cadaverum *Peste* denatorum emanationes frigidæ cùm sint, nullove calore motæ, non adeo periculosæ (*b*) censentur.

XXV. Forté ex parte aeris non quælibet constitutio deleteria

(a) *Lancisius ibid.* §. XII. *p. m.* 50. (b) *Arbutnot ibid.* §. VIII. *p. m.* 242.

teria extricandæ *Pesti*, & venenatis particulis e lanuginis compage evocandis foras idonea est. Constat quippe, dum ab ægro in sanum corpus derivantur morbi, profluere ex illo, influere verò in istud quidpiam subtilis, agilis, penetrantisq. aut ipsius causę mortiferę Pestilētis, quod portio sit, aut saltem cum ista cognitionem habeat, & eamdem agendi rationem possideat. Hos verò horrendos spiritus facilè dabis, in aera præsens, & corporibus superincumbens continuò educi, in ipso oberrare, & cum eodem, qua data porta in subjecta disposita, *supra* §. XIV. XV. ingressum contendere. Cuncta enim corpora ejaculantur effluvia quædam nunc longiùs, nunc propiùs, nunc largiùs, nunc remissiùs; quorum alia in fluido aereo facilè dissipantur nullius futura virtutis; alia verò principio lentiore, & glutine quasi quodam constricta, hærent inviscata, naturam tamen suam malignam usque tuentur, nec facilè evanescunt; Imó etiam postquam in medium idoneum se inseruere, cum eo in longinquos terrarum tractus deferuntur diutissimè superstites. Notum ergo esse debet, fluidum aliquod aut fluidi receptaculum inveniatur oportet, quod miasma *Pestiferum* in aliorum corpora transfundat, quocum in remotas Oras diffundatur. Itaque aer, quamvis proxima *Pestis* scaturigo minimè sit, §. I. certissimum tamen medium fluidum habetur, ope cujus exitium corporibus pollutis exemptum expeditumque longiùs viciniùsve convehatur, & ubique commigret; cujus etiam adminiculo ferale miasma, antea deside & otiosum, vel altè sepultum quasi e totidem vaginulis promatur, & scenas agat plerũque funestissimas. Nempe

I. Si constitutio calida, & humida, & veré Austrina terris antea incubuerit, quæ sive *verminationi*, sive exacerbationi veneni mirum quantùm apta est. *supra* §. II. V. VI. Sic Illustrium Authorum, qui de *Peste* scripserunt, crebriori praxi abundè patet: *Frigente cælo Pestilentiam vel penitùs deleri, vel fugam meditari; quamvis enim tam hyeme, quàm æstate, tam sicco, quàm pluvio, tam temperato, quàm inæquali cælo grassari solet; æstu immoderato tamen*, (a) *atque æstate affligit magis.*

(a) *Massarias ibid. l.* I. *p. m.* 12.

2. Si uberiorem influxuum, tabidorum copiam aer secum vehat, tantò efficaciùs corpori animato ingerendam, quantò plures patent *contagio* viæ. Sic expuitio continua salivæ laudatur, ut *prophilacticum Pestis*: Sic orti derepente prosperi ventorum flatus, aerem auferendo vel purgando, quãtitatem corpusculorum Pestilentialium imminuerunt, vel fregerunt, non rarò feliciter.

3. Si ceteris paribus parcam, exhalationum veneficarum vim intra se fovens aera aliqua de causa incalescat ea ratione, qua ad exacuendam virulentiam opus est. Sic in præcitata *Massiliæ Peste* utensilium combustio, ignis accensio, sulphuris, arsenici, & similium fumus tantùm abfuit ut loca tabe infecta mundaverint, ut, potiùs oleum velut camino adjicientia, furentem jam Pestilentiam in evidentiorem lucem protraxerint.

4. Si *atmosphæricus* aer pacatissimè quiescat, neque ullis ventis perflatus sit: Sic enim futurum est, ut magis ac magis in dies aspirationibus infinitorum cadaverum morbidis affluat, atque ulteriorem putrefactionem intendat: sic si putrefactis alia addantur putrescibilia, & ipsa quoque cúm in aerem evaserint, totam aeream massam in corruptelam convertunt: Sic multùm in *Peste* juvat, contaminatum aera removeri, vel hominem a vitiato aere fugere: Sic ruri, quàm in Urbe meliùs commorantur: sic tandem nihil magis putredinem tollit, quám larga ventilatio; (*a*) quod tam in corporum, quám in aeris [*b*] inquinamento clarum est.

5. Si putridis inflammabilibus, oleosisque moleculis ipsa aeris massa referta sit: Sic prægressæ cœli, nocturno præsertim tempore, coruscationes, & diu durantes omen imminentis *Pestis* non semel dedere: *supra* §. 11. Sic in Fodinarum altissimarum cuniculis commodiùs interdum respiratur, dum aer ibi certo salium exoticorum agmine coagmentatus pravas in alio externo exhalationes morari aptus est: Sic imbutum aceto, sale tartari, & alio consimili præsidio instruc-

tum

(a) *Sanctor. ibid. aphor.* cxx. [b] *Gorter. de insensib. p. m.* 171. 172. *sequent.*

tum aera, vel vestimentum quodcumque, dum de industria ori applicantur, salubriorem inspirationem [*a*] efficiunt.

6. Si tandem (quanta emim Mediusfidius, & quàm diversa in hanc rem possent adduci scitu necessaria!) viciniùs corpori animato sugenti adstet aer: Sic in Pestilentia illa a *Thucidide* descripta notatum legimus, quamplures Medicos, cùm primùm ægros adibant, protinùs extinctos fuisse: [*b*] Sic qui eadem cum ægris domo continentur, vel effluviorum impetui magis patent, omnium primi noxam incurrunt: Sic ad arcendos lethales vapores *Pestilentia* affectis, vel in *Lazaretis* commorantibus Sani, *confer*. *supra* §. XVIII. *num*, 7. eminùs alloqui solent.

XXVI. Neque minùs experientia clarescit, ad suscipiendam *Pestem* corporis prædispositionem concurrere. *confer supra* §. XIV. Sic corpora, quæ spongiosioris, rari, & porosioris sunt habitus, longé citiùs & graviùs aliis hoc morbo decumbunt; [*c*] eadem prorsus qua diximus ratione, *supra* §. XVIII. *num.* 8. 9. *lanea* omnia, & villosa corpora firmam Pestilenti miasmati præbere sedem: Sic venefica stupendæ tenuitatis materia, quoniam primariò nervorum structuram labefactat, primariò quoque timidos, pavidosque præ aliis corripit, enecatque. (*d*) Requiritur ergo dispositio ex parte Subjecti, qua deficiente, venenatæ molleculæ corpus incassum subeunt, vel in eodem inertes, & sine ullo notabili robore jacent; quin aliquando absque insigni damno in auras perduntur, atque solvuntur. An non Fides adhibenda *Lancisio* Viro tam eruditissimo, qui scriptum reliquit in *Boum Pestilenti* morbo non senes, atque strigosos boves, sed qui florida erant ætate, robustiores, & obesos illa labe (*e*) de medio sublatos? Rursus cum inspiratum miasma, vel absorptum a cute, utpote ethereæ, & subtilissimæ substantiæ, poris omnibus ubique admittatur, inque liquidorum massam per-

[a] *Arbutnot ibid. p. m.* 135. [b] *Massarias ibid. l.* 1. *p. m.* 10. [c] *Fridericus Hofmann.* §. V. *tom.* II. *p. m.* 94. (d) *Geoffroy ibid. num.* II. *p. m.* 170. 171. (e) *ibid.* §. XIII. *p. m.* 51.

tingat, patet ſeviùs, & truculentiús illud in eos debacchatū iri, quorum pellis meatibus actu hiantibus, & plurimum laxis pervia eſt, quám in ceteris hominibus. Demum *Peſtilenti* Cœlo homines; qui chronicé laborant, iique languidi, optimè habent, & hydropici ferè ſanantur, ſola pulcherrima Pubes (*a*) perit, & plethorici homines. Itaque major, vel minor infectionis vis paraturam ſubjectorum ſupponit, atque temperiem.

XXVII. Si ut communis, & plurimis nota obſervatio eſt, acceſſerit in homine meticuloſa *Peſtis* idea, & conceptus inde animi conſternati mœror ad tranſpirandum virus proclivior evadit. Hiſce ſiquidem conditionibus vagum in toto aere Peſtilentiale virus corporibus ita affectis captatum imbibitumque, ob nimiam vim motus ſpirituoſi laticis metu jam, atque pavore languentis aditum facillimè inveniet *contagium*; vel jam ſemel intra corpus admiſſum, ob labaſcentem ſpirituum animalium lentiſsimè fluentium irradiationem difficillimè e corpore ejicitur. Notatum id jam olim eſt in *Peſte Neapolitana*, qua magnus ille vir *Marcus Aurelius Severinus* interiiſſe quoque dicitur. Animadverſum etiam in *Peſte Lipſienſi* quantum poſsit ſæviente *Peſte* incuſſus mortalibus timor, atque præſentiſsimi lethi triſtis imago. (*b*) Et verò planè affinia ſunt quæ *Diemerbroekius* (*c*) obſervavit, quæque poſt illum non infimæ notæ Viri excogitarunt, *ſupra* §. XVIII. *num.* 9. 10. formidinem nempe in *Peſte* venenoſum miaſma velut combibere, ejuſque incubationi excluſionique aptiſsimam eſſe: quamquam, ut diximus, ſola mœſtitiæ idea generando viru impar ſit, niſi de foris illud advenerit, externumque traductionis fomitem habuerit; quem in ſupellectilibus, maximè autem in laneis, iiſque infectis, jure meritò repoſuimus.

XXVIII. Ex hactenus dictis, ne longiùs excurrat oratio, & ad majorem de *lana*, & de rebus *laneis* ad contagii Peſtilentialis admiſsionem, præ ceteris textilium generibus maxi-

(a) *Haller in Boerhav.* §. 886. (b) *Conf. Peklin. obſervat.* XXI. *lib.* III. *p. m.* 445. 446. (c) *Ibid. l. c.*

maximè dispositis confirmationem, colliges facilè ad sequentia dubia responsum, scilicet:

1. Cur *Contagia* Animantium ab hominum *sphæra* repellantur; atque Hominum *Pestis* Brutorum corpora intacta dimittat.

2. Cur *Pestis* ejusdem complexionis homines, aut contubernii Hospites plerumque celeriùs invadat perimatque.

3. Cur infinitis propemodum modis & homines possint & bruta, quin & venti pestilentes radios convehere, illosque longiùs conserere.

4. Quare aliquando *Pestilentia* clam insidietur, quousque aperta invasione certissimam perniciem Animalibus afferat.

5. Quid est, quod Quidam impuné inter morbidos commorentur; alii vix dum illic se conferunt, tabe ita subitò afficiantur, quasi non illam illinc accepisse, sed secum ipsi tulisse videantur.

6. Quare homines læta & integra sanitate potitos, necnon a Pestiferorum cętu longè degentes, *Pestis* nihilominus corripere, & occidere soleat.

7. Cur non ita semper exundant Pestifera in aere miasmata, ut totam ejusdem substantiam pessundent.

8. Quamobrem nonnunquam interjecto quodam intervallo, Pestilens illud tabum in utensilibus aere, sanguineve reconditum statim & improvisò se prodat, viresque suas in nervos primùm, mox in sanguinem exserens, *Pestem* demum manifestet.

9. Quorsum porosa corpora, non indiscriminatim cuncta, atomos pestilentiales sugant, & attrahant; verùm requiratur ad illam absorptionem, nescio qui necessarius sit affinitatis consensus.

10. Quid est causæ, cur non minùs intimiori contactu, quàm halitu *Pestis* inficiat, & diu perdurare sopita valeat.

11. Quid est, quod res *Peste* cõtemeratæ corrũpant vicinas, quousque duraverint proximæ conditiones ad infectionem inducendam necessariæ.

12. Quid est, quare alii sint, qui contagium Pestilens facillimè, & nullo contagio inspirent concipiantque, dum e contra

tra alii idem contagium longiùs a se propulsent, difficiliusque luem concipiant, licèt in præsentissimum discrimen sæpissimè sese conjecerint, ut cadaverum Prosectores.

13. Quid est, quamobrem quibus diu innocua una cum Inquinatis conversatio fuit, nonnulli morbum celeriter admittant; si cum aliis Infectis leviùs misceantur.

14. Cur quidam perdiu cum *Peste* pollutis conversantes sine noxa; postea tamen absque ulla novi virus accessione ab iisdem ægrotantibus aliquando inquinantur.

15. An *Peste* correptus iterum *Peste* infici queat, ut in varioloso morbo?

16. An *lanea* omnia conclusa, complicata, convoluta, & quoquo modo in se coacta virus coerceant, foveant, & quamdiu?

Hæc & alia problemata ex præcedentibus liquent, neque illis immorabimur, cùm satis superque de *Peste*, quatenus in quibusdam corporibus, maximè autem in *lanis*, fovetur, nutritur, adolescit, & inde in alios traducitur, dictum putavimus. Cujus quidem *Lanuginis* ope si quis repentinum aliquando *Pestis* exortum, si festinantis morbi inde extricationem rabiemque, si materiæ incubantis virus, etsi parvissimæ, sufficientiam considerat, haud facilè ullum legerit funestius venenum, ullamve corporum reperiet fabricam, quæ, præter omnia *lanea*, celeriùs, vastiùs, truculentiùsque clausam diu luem eniti, spargere, & inaudita populatione in Sanorum corpora evibrare possit.

CAPUT

CAPUT XII.

DE PRUDENTI, ET MULTIPLICI

Lanæ in Praxi Medica usu.

I. IN illa demum incidimus, quæ propositum Nobis argumentum quám proximé attingunt, in quibus præcipua dicendorum materies continetur; quorum pertractatione in indicandis vestium *lanearum* usibus navigationis cursus nobis tenendus est, quasi per mare Pacificum procellis omnibus immune, omnibusque naufragiis tutum. Hactenus enim tempestosum, & multis infortuniis obnoxium navigavimus: dum in anteactis Capitibus cautelas exhibuimus, quibus in adhibenda prudenter *lana* procedendum sit; scopulos indigitavimus, quantum fieri potuit diligenter, in quos vel propria culpa, vel Medicorum incuria allidere solent, qui *lanas* intempestivè, vel præcipitanter nimis usurpant; morbos enumeravimus, quibus crassiorem Pannorum substantiam, horumque diuturnam, eamque immediatam corpori vivo applicationem ex causa, non verò ex conjectura moderaretur Medicus pro ægrotantium viribus, ætate, constitutione; pro morbi gradu & vehementia; pro simptomatum ingruentium ratione &c. leges tandem & canones quosdam tacitè innuimus, quibus Artis Peritus funestis simptomatibus, siquæ obveni-

venirent, vel minùs prosperis curationis successibus, siqui acciderent, providere, futuris occurrere, vel mederi præsentibus posset. In summa, præsentia pericula, vel graviorum malorum impendentium metum sollicitè incussimus, quibus damnosa esse solent Utentibus lanigera corporis operimenta, eorumdemque cita abjectio, & mutatio suaderi debeat.

II. Ex multiplici ægritudinum genere, quibus conflictantur homines, paucæ sanè prostant, quibus restituta insensibilis perspiratio non faveat, cujus commoda & bonos effectus prosequutus est *Pitcarnius*. (*a*) Nam morbi *acuti*, & *febriles* quamvis istiusmodi remedium dehortari videantur, nec nisi cum cautelis supra memoratis *lanarum* usum coindicent; *supr. cap.* IX. *&* X. *& passim.* constat tamen, febrium ultimum & certissimum auxilium a *Diaphoreticis*, declinante morbo, præscribendis petendum esse. (*b*) De morbis autem *Chronicis* quid dicam? quorum fundamentum variæ lymphaticæ obstructiones, atque humorum stases sunt; (*c*) an ulla illis tutior Medicina adhiberi possit, quàm quæ ab instaurata ejusmodi cutanea excretione dependet? (*d*) Quot dein sunt longi, & morbosi affectus, qui depravatam, & rebellem viscerum labem non agnoscant? Quot, quos peculiaris, & proteiformis sanguinis inquinatio non foveat? Quot secretionum & excretionum exuberans copia, vel perversus modus non alat? Quot tandem, qui ab impedita laticum ad cutim derivatione, vel crassiori lymphatico rore, vel *Sanctoriano* vapore notabiliter imminuto non sobolescant? Una, eaque simplici, cutanea evacuatione restituta, multiplex, & infinita illa morborum cohors abjicitur, propulsatur, penitùsque deletur. Nam sive morborum *chronicorum* materia alicui visceri insederit, sive ab impura sanguinis crasi, & liquidorum inde abscedentium vitio quolibet scaturiat, sive demum in ultimis cutaneis emissariis quaque ratione substiterit, vel ad

cutem

(a) *Dissertat. de curation. febrium &c. l. c.* (b) *Conf. Cantvuel dissert. de febrib. articul.* 4. §. III. *in fine.* (c) *Frider. Hofmann. tom.* I. *part.* I. *cap.* II. *p. m.* 164. *& p. m.* 158. (d) *Conf. Boerhav. Institut.* 1192. *num.* 5.

cutem parcißimè commovetur; perinde erit, atque adauctę, vel promotæ huicce purgationi facili negotio cedet. Hæc enim celebris excretio ritè procedens, vel jam amissa, recuperata nunc materiam jam in prima coctione elaboratam, in secunda subactam, in tertia demum ad expulsionem paratam supponit: seu clariùs, salubris, & sponte succedens, vel arte concitatus vitalis cutaneusque vapor concipi nequit, quin priùs concipiatur sana viscerum *chilopoieticorum*, *hematopoieticorumque* functio; neque haberi potest, quin priùs reliquæ secretiones ritè processerint, & liquidorum massa ab *etherogeneis* partibus liberata, in naturalem circulum facilem æquabilemque redierit; verbo quin sana sint omnia. Adeò verum est, perspirationem istam & venientis morbi, & recessuri certißimum indicem esse; (*a*) tum quód cùm hæc actio sit corporis ultima, & uná cum præcedentium vitio mutetur, si sit cognita, ad prædicendum morbum futurum maximé juvet; tum quòd nullus videatur esse in corpore locus, nullumve exilißimum etiam vasculum, per quod hæc non vadat materia, & cum ea simul non excludatur humor vitiosus vel quantitate uberior, vel consistentia dilutior factus, atque subactus: proindeque ex hac sola transpiratione corporis animati curari possunt infiniti morbi *chronici*, in quibus tractandis excellentißimi Practici nedum cespitant interdum, (*b*) verùm etiam cæcutiunt feré.

III. Cùm autem *Sudorifica*, vel *Diaphoretica* remedia humores nostros vel validiùs moveant per totum corpus, vel interim simul imminuant resistentiam in vasis exhalantibus circa cutim; (*c*) priora verò remedia interna, posteriora autem externa vulgò censeantur ab omnibus *Pathologis*: Ideo meritò inquirendum hìc est, utra methodus adjuvandæ, vel eliciendæ perspirationis efficacior sit, atque tutior. Et sanè si experientiæ adstipuletur ratio, non possumus quin *Diaphoreticis* externis primas laudes deferamus. Nam

1. Ut

(a) *Haller: tom.* III. *in Boerhav.* DCCCCXXIX. (b) *Gorter de insensib. Transpirat. cap.* I. §. V. VI. (c) *Boerhav. ibid.* 1188.

1. Ut ad experientiam provocemus. Sudoris initium cutis adauctus calor est; salubris perspiratio moderato cutis calore cietur: & quemadmodum levissima etiam aura frigidiuscula calenti corpori ingestâ illicò vapor cutaneus sistitur, ita mitis calor accedens corpori absque cunctatione perspiratum promovet. Docet hoc stimulus ad urinam emittendam, dum manè experrecti, & lecti blandum fotum deserentes, ambienti objicimur frigidiori. Docet e contra quotidiana Eorum praxis, qui perspirationis gratia corpus cautè tegunt; illicò enim a promota istiusmodi evaporatione levamen percipiunt.

2. Modò cetera sana sint, & corpus ritè se habens prudentia quadam operiatur, e centum ægrotantibus vix unum reperias, qui tegminum perspirationi faventium ope meliùs non habeat, vel a morbis prædictis (II.) perfectè non convalescat, licèt non tam citò: Requiritur enim determinata mora, & tempus certum, quo pro ratione concoquendæ materiæ in morbis *chronicis*, qui persæpè sanari amant, externa hujusmodi medicamenta vim suam exserant: Quandoquidem plurimorum *Chronicorum* nullum observatur criseos tempus, sed citiùs, tardiùsve digeruntur, prout vires magis minusve fuerint validæ.

3. Nullum forte remedium offendere est, quod insensibilem difflationem jucundiùs promoveat, cujus infortunium, siquod timendum esset, periculo vacaret omni; nam detractis illicò vestibus, vel aliis externis topicis calefacientibus, si quid mali obvenerit, citò occurritur.

4. Dum isthæc auxilia *diaphoretica* externa cuti admoventur, vaporem exhalantem coercent, meatus laxant, & si quod derivandum est, certiùs alliciant; si quid movendum in vicinia, efficaciùs urgeant; si quid per illud emunctorium eliminandum est, ut tacitè, & absque ullo tumultu, ita quàm præstantissimè evacuant. Sed de his iterum infra.

IV. E converso, quotiescumque administrantur interna *Diaphoretica*, toties incerta, lenta plerumque, quin aliquando periculosa obtinetur medela. Etenim 1. cùm omnium ferè *Diaphoreticorum* (si aquea omninò excipias, quæ impropriè

vocan-

vocantur *ſudorifera*) partes componentes figuratione ſpecifica acres aromaticæ *ſalinæ lixivioſæ* in liquida agant, & quidquid ſpiſſum, denſum, viſcidum cruori ineſt, fundant atque eliquent; certé utcumque omnia optimé & prudentiſsimé à perito, & talis methodi apprimè gnaro Medico gererentur, non raró accidit, ut cui deſtinantur promovendæ diaphoreſi, hanc nullo pacto eliciant; ſed loco ejus aliam evacuationem proritent. Norunt Practici. Quin ſæpè in orgaſmum inde ſpumeſcente liquidi purpurei mole, immaniter turgent grandiores, & ſanguivehi canales, qui minima adjacentia vaſcula, vel intertexta uſque ad occluſionem, & ſolitæ exhalationis omnimodam ſuppréſsionem claudent. Reſtantes autem cutis meatus infinitæ parvitatis canaliculi ſunt, & ſi qui in corpore alii, omnium compreſsibiles. Docent Phiſiologi.

2. Demus autem, in exhibitione horum remediorum optatum ſemper finem obtineri advocandæ diſflationis copioſioris; ſed quàm, bone Deus, ea *Therrapeja* diuturna, quàm rara, quàm longa eſt! Nimirum guttulis auxiliorum *diaphoreticorum* jam jam ſanguineæ maſſæ commixtis, longiſsimum iter peragrandum eſt, antequam, ut opus eſt, ad cutanea excretoria acceſſerint. Sed & ipſa *Diaphoreticorum* principia quoniam momento ſatis debili pelluntur, nequeunt ſæpé in vaſa, aut vaſorum glomeramina penetrare, quæ ſpiſſiore humore, nimiumque denſato oppleta ſunt, neque adeo hærentem ibi humorem, vel vitioſum ibidem congeſtum fomitem ullatenus corrigere: Hinc ergo evanida reddentur, viribus effœta, ut quæ in primo occurrentia obſtacula impingentia omnem vim amiſerint, qua ad cutem locaque vicina deducta, vitio humorum hàc fluitantium, celeri ut opus eſt medela occurrere poſſent.

3. Acria *aromaticorum* calidorumque remediorum corpuſcula, eademque calorifica, non modò acrimoniam fluidis, & eroſionem ſolidis minantur, verùm etiam maſſam liquidorum majorem in æſtum concitant, & canalium parietes maximoperé dilatant: Hinc ergo multiplex mali labes: unde ſumma corporis emaciatio, extenuatio, conſumptio; unde pulmonum calor, exulceratio; unde jecinoris, ceterorum-

que viſcerum æſtus, *phlogoſis*, inflammatio; unde renum, & veſicæ *erethiſmus*, & *phlogoſis*; unde in feminis immoderata *catameniorum* eruptio; unde incommoda (*a*) & periculoſa curatio.

V. Methodus ergo curativa, quæ per *diaphoretica* internè ſumpta (IV.) adornatur, diuturnior, difficilior, magis laborioſa; quæ verò a *topicis* externis præſidiis deſumitur, omnium breviſsima, (III.) facillima, commodiſsima cenſenda eſt. *Quando ſudor*, (verba ſunt *Hallerii*,) *nullo modo cieri poteſt, corpus nudum ſolo pallio tectum oportet in vapore calidæ ponere, ita brevi totum diffluet ex ſola laxatione vaſorum cutis: neque majus* diaphoreticum *datur, quàm calidæ vapor*. (*b*) Tanti eſt ad *diaphoreſim*, cutem extimam adverſus aeris injurias munitam eſſe. Huc ſpectant ſtragula lecti, multiplex veſtium genus, varia corporis operimenta, diverſæ ſpeciei *pallia*, quibus ſanè corpus conveſtitum, & nudo contactu opertum ad perſpirationem egregiè diſponitur, ſed quàm impari exitu! Nam *lanea* vela, vel quæ goſſipio texto fiunt, ex multiplici capite præferenda cenſemus iis, quæ ex lino, canapeve tantùm confici ſolent; quo fit, ut cùm *lanei* veſtitus quicumque corpori appliciti tutiùs, efficaciùs, & certiùs curationem abſolvant; linei e contra nec ſatis tuta, neque ſatis efficacia, neque ſatis certa; & inſenſibilis tranſpirationis auxilia opportuné ſubminiſtrent. Illud autem quamvis ex noſtris experimentis (*ſupr. cap.* III. IV.) ultrò patere poſsit, exigit tamen ſuſcepti a nobis argumenti dignitas, ut comparatione inſtituta pauló altiùs rimemur. Quod quidem ſubſequentibus propoſitionibus commodè præſtandum tam ad faciliorem *Tyronum* captum, quàm ad clariorem morborum *therrapejam*, arbitramur.

VI. Propoſitio prima: *Corpus noſtrum ab operimentis laneis ad cutem proximiùs accumbentibus magis, & diutiùs, ab linteis verò, minùs & citiùs calet.*

Demonſtratur: Quoniam ſaniori *Phyſices* doctrina erudita ætas

(a) *Conf. Aſtruc. de morb. Vener. lib.* II. *cap.* XI. §. II. *p. m.* 219. (b) *Idem in Boerhav. in* §. MCXC. *p. m.* 407.

ætas noſtra, & multijuga experientia edocta advertit, proprietates frigoris cum notis ignis comparari ita poſſe, ut quemadmodum ignis novo igne creſcit & adaugetur; ſic glacies glaciem intendit & ampliat: ſeu clariùs; Ut ignis & calor non ſunt meræ frigoris privationes; ſic frigus non erit ſimpliciter caloris privatio, ſed potiùs *ens* phyſicum, diſtinctiſsimum ab omni alio. Ideo *(a)* ex alterutrius qualitatis indigata ratione ad eruendam alterius naturam manuducimur rectâ. Ne autem extra præfixos dicendi limites divagemur, conſtat, corpora dari *frigida actu*, quæ ſuſceptum, vel innatum frigus corpori noſtro communicant: alia verò actu minimè frigida ſunt, ſed quæ *potentia* frigus ingenerant, ut sūt omnia, quæ circulatorium liquidi purpurei motum, unde omnis calor noſter oritur, frangunt: alia tandem, quæ nec *actu*, *neque virtute* frigida exiſtunt, ſed quæ talia evadunt, quòd calorem præcipuè externum impediant. Notum quippè eſt, ventum non alia ratione frigus producere, quamquod calentem, & corpori, vel veſtibus adſtantem *atmoſphęram* continuò auferat. *(b)* Quæ quidem *topica frigefacientia* ad *ſenſum* nobis erunt dicenda; quandoquidem ante appulſum, qui in caſu noſtro flare conceditur, venti, omnia vaſcula immerſa in illo calido exhalante vapore, omneſque nervi ſummæ cutis oppoſitæ inſtructi ſunt talis adeo caloris ſenſu, ut ablata, vel diſcuſſa per ventilationem illa *atmosphærâ*, ceſſet illicó talis caloris ſenſatio. Hæc, quæ diximus poſtremo loco *frigefacientia*, nequaquam confundenda ſunt cum *actu* & *potentia* frigidis corporibus. Poteſt enim infringi vitalis humorum circulus a ſolis Ingeſtis omni frigoris ſuſpicione tutis; ſic aqua tepida hominem frigefacit. Poteſt ab *actu frigidis* ad profundiſsima uſque frigere corpus; ſic funeſtos, & heu quám ſæpè docuit experientia, *Pleuritidis* dolores ortos fuiſſe, poſt incautum Frigidorum uſum. Poteſt tandem inalgeſcere machina ad ſenſum, cùm de ſuo calido exhalante vapore demitur, abſque eo quod internus humorum motus

 ullo

(a) *Memoires de l'Accadem. &c. annèe* 1734. *p. m.* 228. *Confer Bartholi Ghiaccio l. c.* (b) *Boerhav. chem. tom.* 1. *p. m.* 104.

ullo pacto langueat, vel defervescens, ullis frigoriferis spiculis referta esse videatur. Certè ventus ingens circa *Thermometrum* excitatus ita illud ferit, ut nulla ratione contentum liquorem immutet, vel ullatenùs deprimat, quod proprium frigoris est: Parum enim refert, an vento isto circumalluens *thermometrum* aerea moles arceatur, vel ne; cum densior tubi vitrei, & solidior fabrica quamvis caloris frigorisque vices admittat, quibus pro re nata expandi, constringive possit, exhalationis tamen incapax prorsus habeatur.

Similiter *calida* a *calefacientibus* discriminantur, quamvis a multis in usu Medico ad invicem misceantur; illorum enim operationes, & effectus oppositi inter se habentur, cùm *calida* quasdam *affectiones* curent, quæ a calefacientibus in deterius ruunt. (*a*) Quidquid autem sit, tam calida *actu*, quàm calida *potentia* (sit obsoletis venia verbis) internè sumuntur, & externè usurpari possunt, sed diversa est imprimis illorum indoles: Sic v. g. spiritus vini ad tactum frigidus, summum tamen calorem corpori imprimit: sic quę liquidorum impetum adaugent, caloris generationi mirum quantum favent. Porrò ut de *frigefacientibus* dictum est, *calefacientia* reperire est, quæ nec ullum præsentem ignem possident, neque excitare possunt; at verò quæ corpori animalis approximata sensum caloris impertiunt, quatenus frigidi externi aditum intercipere nata sunt. Hujusce classis diversa vestium, palliorum, operimentorum, stragulorum &c. genera sunt, quorum quidem omnium, ad *laneorum* linteorumque familiam commodè reductorum, non æqualem calefaciendi modum enucleare impræsentia animus est. Cùm verò compertum sit, sanum vivumque corpus stragulis opertum, aut pallio amictum magis incalescere, quàm nudo aeri patens; videndum quænam in isto caloris augmento, velamina ceteris præstant: & quidem nullus dubito quin in illo negotio *lanea* quæcumque linteis palmam præripiant, non quòd calorem actualem majorem habeant; eadem enim utrobique caloris ad sensum absentia cernitur: Non quòd diversa sit utris-

[a) *Gorter tractat.* 85. §. 11.

utrisque insita ad productionem caloris facultas; compar enim est, si ulla datur in ciendo calore præstantia: Sed quòd permultæ & magni momēti intersint differentiæ inter utramque textilium fabricam, quibus fit, ut *laneis* habitibus palliisve, tam in suscitando, & conservando calore corporis nostri, quàm in arcendo externo frigore, *lintea* longe multumque postponantur.

Nam 1. si verum est, oleum, quodcumque demum fuerit, in pabulum ignis cedere, eòque fortiùs, quo oleum tenacius fuerit, patet, aptitudinem igni alendo majorem esse in *lana*, quàm lino, seduló attendenti, detonsā recèns *lanam* succidam, & quodam superextenso pingui inebriatam esse; *linum* autem, prævia & diuturna in aquis maceratione, eòusque emolliri, ut non solúm humido succo a subjecta Tellure hausto, sed & illo, quo per præparationem scatet, humore inflammabilitatis parùm vel nihil retineat. Verùm, ut hæc luculentiùs pateant, non graveris, rogo, ad puerilem quamvis & ludicram, elegantem tamen & ad rem accommodatam periclitationem confugere. Ecce sumo in manus fasciculum *lanæ*, linique, utriusque ut pondus sit æquale: utrumque *ellicknyo* incenso admoveo: flammam concipit utrumque quidem, sed linum ocissimè deflagrat, *lana* autem ignem tardè alit. Sed & fumum a gemina illa materia, dum comburitur, inque sublime actum aspice: Ut enim *lana* plús fumat! Ut fumum copiosiorem magisque atrum effundit! *Linum* autem vividiorem flammam emittit, minùs fumat, & albidiorem vaporem eructat. Jam verò si obverso corpore denso albo exhalans de utraque materia fumus recipiatur, ut fuliginis instar adhæreat, quàm hæc in difformi illa villorum textura varia animadvertitur! Cernitur, inquam, *lanei* villi combusti fuligo & pinguior, & amarior, & nigrioris coloris, adeoque magis inflammabilis, quàm lini. Sed tandem carbonem post *lanæ* linique hujusmodi deflagrationem relictum meditemur sedulò: Videmus *ustæ lanæ* carbonem densum, opacum, piceum, ignem recipientem, ignem foventem quidem diu, atque conservantem; ast qui residuus est carbo ab lini incendio in cinerem niveum ferè vertitur totus, ac si aliqua

nigra

nigra puncta in eo animadvertuntur, quæ ignem nutrire possint, ea quidem hìc species scintillæ igneæ mira celeritate obambulat, consumit assidua transmigratione omnes illas carbonis hujusce plagas, in quibus aliquid nigri superest; & ita ignis pergit, donec cinis albidus levissimæ auræ obsecundans, concremato lino, remanserit. Porrò ut ad rem descendamus, quid est, quod tardiús lino *lana* in flammam erumpat, nisi quia *lanea* fibrilla minus quidem olei tenuissimi subtilissimique gignit, sed & illud, quod in se habet inflammabile, longè aptius semper evadit igni alendo, sustinendoque? Quid dein fumus combustibilium indicat, nisi materiem combustioni peraptam, eamque valde agitatam, necdum coruscantem, aut candescentem? Nam elata jam flammâ, fumus illicò minuitur evanescitque. Interea tamen compertum est, fumum aterrimum tunc, & densissimum imprimis evadere, quando jam flamma viva oritura spectatur. (*a*) Ipsa dein nigredo copiosior ab fumigante *lana* exemplo ne, an argumento dicam est reperiri in hujusmodi animalis villis carbonem volatilem abundantiorem, sed maximè pinguem, adeoque siccatus ubi fuerit, maximè inflammabilem. Demum cum carbonis combustibilitas tota in solo tantùm oleo, quod in illo mansit superstes, unicè hæreat, reliquæ autem in illo partes a se ignem maximè recusent, clarum est, ex densiori nigriorique carbone, dum *lana* igne consumpta est, residere in ea materiem tenacius firmiusque ignis pabulum futurum: Proindeque vera & non fucata experientia constare debet, partes inflammabiles & calori gignendo pares, (quandoquidem calor & ignis arctissimo vinculo inter se connectuntur,) (*b*) uberiores, & compactiores esse in *lana*, vel in operibus *laneis*, quàm in lino, carbaseisque: iterum discimur, ignem affluentiùs, & diutiùs adhærere corpori *laneo*, præprimis si crassiùs contextum fuerit: Tandem ignem solo oleo nutriri, & ejusdem olei ubertate diutiùs retineri, quæ *lanæ*, præ lino, convenire magis vidimus universa.

2. Rur-

(a) *Confer Boerhav. tom.* I. *Chem. p. m.* 162. (b) *Idem ibid. p. m.* 71.

2. Rursus jam speculemur, neque pigebit nos, *laneos* linteosque corporis amictus non *chimico* igne, sed calore corporis nostri tractatos. Mihi equidem in hanc rem experimenta tentanti singulare semper visum est, adesse in *lana* quod in primo incendii instanti quàm citissimè incalescit, dum texturæ interioris fila adhuc frigent: e converso autem observavi, in linteis præcipué lecti stragulis, cúm *laneis* ejusdem crassitiei collatis, spectavi, inquam, productum vel ab igne elementali, vel ab vitali Animalis flamma calorē brevi in superficiem igni proximam, simulque in textum, & eodem momento ferè in superficiem aeri obversam, si non summa celeritate, at saltem longè faciliùs quám in lino experimur propagatum. Quod ipsum ut nitidiùs intelligas, eidem igni segmenta bina committe ex gemina illa materia facta, *laneum* nempe unum, *linteum* alterum, quousque caluerint, videbis certé, quód uberrimè, & celerrimé ex lintea aquosus vapor egrediatur, instantis mox flammæ prænuncius, & caloris concepti certissimus index: ex illa dico parte, quam externum aera contingit; præterea jucundo spectaculo cernes, eamdem superficiem ex dato tempore celeriùs intentiùsque calescere, quám *lanæ* externam regionem, faciemque aeri obtensam, ex qua quidem fumus effertur, sed tardus, minor, magisque fuscus. Dubitas? Utriusque portionis, summæ, & externæ superficiei *thermometri* ampullam admoveto; comperies sanè rarefactiones liquoris intùs contenti, dum linteo Tubus adcumbit, citiores, minores, & brevi fugientes; dum autem *laneæ* sectioni idem tubus adhæret, expansionum orgasmum videbis & majorem, & constantiorem, & diuturniorem. Hinc ergo videre est, in *lana* majorem ignis quantitatem colligi, & diutiùs quám in *lino* recondi posse: seu quod idem est, quó panni corpus nostrum calorem jugem expirans tutantes, de *lanæ*, gossipii, vel alterius consimilis lanuginosæ telæ participaverint, eò longiori tempore illos indigere, ut ab eodem igne æqualiter incalescant, quám alius generis textilia, utputa *linea*: & iterum eosdem pannos tantò diuturniori mora egere, ut possint redire ad temperiem eandem cum linteis operimentis citiùs refrigerandis.

3. Verùm ſenſu caloris ab Animali percepto omnia metiamur. Quandoquidem *lanas* inter calefacientia corpora jure *ſupra* §. IV. repoſuimus, quæ frigoris acceſſum reprimendo, corpus calefacerent; ut qui frigoris ideam tam in moto, quàm in aere quieſcente percipimus. Nam ut de poſteriori loquar, dum gelidiſsima bruma coacta aerea moles nobis incumbendo, ingratam frigoris ſenſationem ciet, ſi eo tempore aer quieverit, credibile eſt, corpuſcula frigorifera pondere tantùm, & ſpeciali partium configuratione corpus introire. Verùm ut ſuperficies panni *lanei* quà corpus nudo contactu circumamicitur, quamvis æquè citam, & æquabilem eodem tempore ac lintea, caloris vim imbibat; ſeram tamen & exiguiorem ad externa panni loca tranſmittit, ut modò oſtendimus *propoſitione prima num.* 2. Ita ſiqua frigoris elementa externo cum panno *laneo* irretiuntur, quæ ſuo momento, aliiſque qualitatibus ulteriorem ad internas partes penetrationem meditentur, operoſiùs, & longiori tempore ad interna loca evaſura ſunt. Caloris ergo *atmoſphæra* corpus *lanis* involutum protegens, intenſior vegetior futura eſt, neque adeo citò applicatu frigidi ſupervenientis inde tollitur, auferturque, ac cum *linteis* tantùm ſumans cutis obtegitur. In ſumma ſi duæ veſtes corpori calenti inductæ ita calent, ut *lanea* ſit *lintea* calidior; tum exceſſu caloris amiſſo, accedente frigore, quo calidior *lanea* exuperabat *linteam* minùs calidam, erit *lanea* calidior, adhuc tam calida, quàm primo momento erat *lintea*, quæ minùs incaluerat; unde neceſſarium eſt longius intervallum, ad hoc ut corpus *lana* conveſtitum ad commune caloris temperamentum reducatur. An quòd *lanei* villi natura impliciti, & convoluti magis quàm *lintei* in frænandis tam caloris quàm frigoris atomis aptiores exiſtant? res eſt quæ inquiratur: at ſaltem illud ex noſtris experimentis demonſtratum manebit, Corpus Animalis per ſuperindutam *lanam* frigoris damna parciùs tardiùſque perferre, quàm ubi *linteo* contegitur.

4. Conſideremus modò frigoris ortam in nobis ideam aeris circumambientis motu excitatam, quo illud calidius undique hominem amplectens, ex ſumma cutis periphæria repellitur, ejuſ-

ejuſque loco recens advenit priore frigidior: facilè intelligitur, quòd a veſtibus corpori adſtrictis, brevique eodem caloris gradu calentibus, frigidioris aeris commeatu aer omnibus momentis, qui calidior eſt, prohibeatur, ejuſque vice, ſuccedat frigidior, ideſt ſtatim naſci verum frigus ad cutem hominis: Non quòd aera agitatum revera frigidius fiat, (*a*) ſed quòd *respectivè*, ut ajunt, & quodam ad ſenſationem reſpectu minùs calens corporis animalis *atmoſphæra* ſenſum frigoris inducat. (*b*) Quò ergo ceteris paribus ventus velocior, quòque diuturnior, eò citiús, & pertinaciùs corpus, & unà cum ipſo corpore veſtes calidiori *atmoſphæra* privatę frigebunt. Sed & eodem exiſtente aeris abripientis averrentiſque calorem noſtrum momento, quo minor ignearum particularum copia intra datum tempus, vel quo eadem caloris quantitas intra longius intervallum aere externo ventis concuſſo auferenda ſupponitur expoſita, eò minor & debilior futura eſt frigoris energia, celeriúſque evaneſcet ejuſdem concepti ſenſatio. Compertum namque eſt, caloris vim eò intenſiorem futuram, quò plures intra brevius tempus partes igneæ, vel quò æqualis earumdem vis intra longius intervallum in aliquo corpore colligitur, & collecta ſervatur. Porró vidimus præcedenti numero (3) lanuginoſam molem, delibato exhauſtoque calore, ignis majorem copiam in ſe attrahere, tractamque cuſtodire; itaut cùm ignis ſe inſtar *atmoſphæræ* alicujus extendat ſua vi in ambitum, ceteris paribus, magis conſtipetur, cogaturque in *lanea* materia, ex qua dein difficulter egreditur, & parciùs quidem depromitur, quàm ex *linteis*, ex quibus promptiùs, & ſimili ferè, qua primo initio conciliatus fuit, quantitate, exire deprehenditur. Sit ergo vis aeris vento moti talis, quæ, dato temporis articulo, ex calente quoque amictu certam contigui calidique aeris copiam abliguriat. Intra ergo datum illud temporis ſpatium minorem copiam excitati caloris abripiet ventus ex ſubjecta extima ſuperficie *lanea*, vel æqualē

Ii par-

(a) *Confer Boerhav. ibid. p. m.* 103. (b) *Conf. de Martino tom.* I. *ſection.* IV. *cap.* I. *num.* 181.

particularum caloriferarum copiam longiori momẽto everret, quám ex ſuperficie lintei veſtimenti calidi, corpuſque cingentis. Sit v. g. efficacia venti, calidum aera corpus & injecta tegmina fovens, auferentis = 2. ſit calor ad oppoſitam, averſamque cuti *lanæ* faciem hærens = 2. qui autem externo linteæ veſtis ſtrato ingeneratus eſt calor: ſit = 4: ſit deinde calor vaporoſus, corpore ita tecto emiſſus, & in ſectionem utriuſque habitus incurrens, quolibet ſcrupulo horæ unius = 6: erit ablatio caloris per vim vitæ producti, *lanæque* communicati duplo minor, quàm in *lintea* veſte:

Nam: $\frac{1}{3} - \frac{2}{3} - \frac{1}{2}$ & viceverſa, collectio partiũ calorẽ producentium, & intra *lanæ* ſinulos hoſpitantium, duplo major atque intenſior, quàm in fabrica linteorum futura eſt. *Lanæ* itaque corporis animati calori retinendo aptiores exiſtunt, quàm cannabinæ texturæ, ex eo quòd minus parciuſque naturalis caloris diſpendium patiantur, tardiùſque quem ſemel traxere ad externam ſuperficiem, frigidiori illabenti vento diſsipandum ignem diffundant.

5. Prҿtereà ſi molliorem, & facilé cedentem lanuginis naturã mentis acie perluſtremus, habebimus & aliud ad frigoris externi, maximè per ventum excitati (4) ſævitiem arcendam, illuſtrius in *lana* argumentum. Cùm enim villi laxiores & *lanæ* intertexta ubique ſtamina retundendo, & quaſi ſuffocando irruentis flatus momento magis idonea videantur, quàm primigeniæ cannabis, *linive* fibræ, quæ parùm prolixæ, vel magis inter ſe diſtantes, atque ſeparatæ aereæ irruptioni undique ſua reſiſtentia patent: obvium eſt eruere, aerem frigidiorem corpori circumfuſum fabricam *lanæ* ægriùs quàm *lini* pervadere; & ſi ventus ſolus ſenſationem frigoris producere in nobis ſupponatur, quamquam ille extimos, & ſuperficiei tantúm *lanæ* patentes villos tangat, calidaque *atmoſphæra* denudet; nihilominus tamen fervidam illam circumſtantem molem, quæ immediatè a prominenti *lanugine* externa contecta defenditur, vix ab illo venti motu lædi conſequens eſt; ſiquo tempore ventus *lanam* externam offendit, hæc vim impetentis ita declinet, atque auſcultantibus,

& un-

& undique ſupinatis tenerrimis villis irruentem impediat, ut minùs de prædicta *atmoſphæra* calida ſecedere, abripique de corpore poſsit.

6. Si caloris vires ex majori ejuſdem coacervatione, vel ſimili partium ignearum, & magis agitatarum quantitate deſumuntur; (*a*) liquet compreſſum, collectumque intra *lanea* interſtitia, minùſque diſsipatum ignis principium, adeoque ultra æquilibrium ſolitum cum aere externo intra *lanæ* ejuſdem utriculos reſidens magis condenſari, conculcari, concentrarique in *lana*, quàm in *linteo*. Proindeque expanſivum caloris motum magis perfectum iri, atque a *lanæ* partibus elaſticis repercuſſum, donec novo caloris additamento, & parciori ad ſuperficiem extremam aeri continuam ejuſdem ignis diſsipatione calidiſsima evaſerit *lana* eodem temporis momento, quo *linteum* calere cenſemus, eaque ratione corporis cuti calorem ingentem communicandum fore *laneo* veſtitu conſequitur. Multiplici ergo de capite, ſive ad imminutionem frigoris, ſive ad tuendum vitalem corporis calorem, omnia ex *lana* iis quæ ex *lino* fiunt præponenda eſſe, videntur.

VII. Ex hujuſmodi noſtra propoſitione (VI.) colliges, maximè intereſſe, qua quis *veſte* nudam carnem in quibuſdam morbis foveat, arctéque contineat; atque *laneas* interulas, & cuncta *lanuginoſa* pallia in genere præſtantiora eſſe, ubi expanſivus liquidorum frigidorum motus deſideratur; quandoquidem frigidi in arctum redigere, calidi verò rarefacere eſt: utiliora etiam, ubi derivanda aliqua morbi retropulſi ad cutis aream materia eſt; cùm laxatas calore partes animalis, velut commodiori facta via, dum liquida irruunt, faciliùs occupent; hinc in doloribus *cutaneis*, & adſitarum muſcularium partium, *tumoribus aquoſis frigidis* in materiæ intus revulſæ *metaſtaſi*, in debili remiſſoque externorum artuum calore, in cutis horrore, rigore, aſperitate, in *eſcharæ* lapſu, in morbis frigidis oſſium, nervorum, pudendorum, pectoris, capitis, in *menſium* a frigore ſuppreſſione; in congelatione

(a) *De Martino ibid. num.* 180.

illa membrorum corporis, quæ calore tamen vincitur; in hiſce omnibus, inquam, caſibus, affectis, locis, *lana* cum fructu adhiberi poterit. Utilis quoque habetur, ubi attractio ad cutis univerſale organum excretorium noxii cujusdam liquoris indicatur: ubi humorum quælibet ab internis ad externa corporis loca, tuta, efficax, jucunda, & abbreviata derivatio *critica* exoptatur, commendandæ *lanæ* ſunt, ſi optatam curationem aveas. Præter hæc cùm calor in omnibus morbis, ubi ſolidorum flacciditas, & fluidorum lenis fermentatio procuranda eſt, conveniat; veſtes *laneæ* in ſimilibus affectionibus cutaneis utiles & neceſſariæ meritò putantur. Rurſus, cùm ipſe calor vitæ inſitus plerumque non ſufficiat producendis effectibus, qui in ſanitate occurrunt, ut cui aeris ambientis frigus obſiſtat, effectumque ejus ſuperet; tunc enim veró inter externa, quæ impetum frigoris avertant, & applicatu externo calorem internum cuſtodiant, aut quoquomodo adaugeant, nullum veſtibus *laneis*, & denudatis lacertis obvolutis efficacius inveniri poteſt remedium.

VIII. In hisce (VII.) & aliis conſimilibus morbis, facile, & tutum in *laneis* munimentis præſidium eſt, ut quæ *linteis* veſtimentis firmiora, & denſiora exiſtant, quæque proinde dum caloris exhalantis effluvia ingrediuntur, earumdem *lanarum* elementa & fibras concutiunt, inque vibrationes majores, & conſtantiores agunt; quæ quamdiu perdurant, tam diu intus coercitum calorem exagitant, & effectus in corpore præſtantiſsimos edunt. Verùm aliam hìc variegatæ *lanæ* conſiderationem, & diverſam colorum imbuentium cauſam, ad caloris geneſim, & durationem advertendam patet *Boerhaviana* oracula contemplanti. Scire enim refert, ignem caloremque corporibus nigerrimis exceptum in iis hærere diutiùs: Talia longè citiùs calere ab eodem: Imò & fortiús quoque incaleſcere per ignem: Breviſsimè, omnia nigra corpora multò faciliùs ab eodem igne incendi, inflammari, ardere, quàm alio colore prædita. Verùm reliqua corpora, quæ diſſimili colorum varietate fucantur, ſemper eò tardiùs calorē concipient, citiùſque refrigerabuntur, quò ad colorem albi-

dio-

diorem accesserint. (*a*) Quamobrem in praxi accuraté dijudicandum est, quinam colores inducendi sint pannis *laneis*, ut sciatur quis inde effectus futurus sit, quoad vim calefaciendi corpora eorum, qui hisce vestibus utuntur: Dum enim per applicationem *Pannorum* leni, miti, & facilè desinenti calore opus est, vestis gestanda candida niveaque, quæ immodici fervoris æstum optimé temperet: Dum veró per calorem compacta, & affatim aggesta liquidorum moles vegetiùs solvenda est, timeturque, ne levi de causa humores iterum cogantur, atro amictu corpus coercendum est, quòd & nimiam caloris potentiam incidentem combibat, eamque quám diutissimè fovens, torpenti intùs liquido per cutanea oscilla dispensare valeat.

IX. Quamvis, ut verum fatear, nonnulli casus in praxi occurrere solent, in quibus nec a pannorum *laneorum*, *linteorumve* densitate, neque ex colorum numero metiri possit Medicus, determinatam caloris externi efficaciam, quæ medendis calore morbis quibusdam apta esse videatur. Appositè in rem nostram inquit *Pecklinus*: *Et verò* (sunt ejus verba) *in determinanda caloris specie plurium quoque interest, qua quis utatur, designante imprimis experientia, quæ fomentum cutis humoresque admittat. Vidimus enim, ubi omnium usus frustra tentatus erat, in specifica quadam materia, in chartæ duplicatæ, jam albæ & politæ, jam emporeticæ & bibulæ munimento justum illum caloris gradum repertum fuisse. Illa volucris* arcticæ *lanugo insignes habet, & planè peculiares calefaciendi vires nunc salubres, nunc insalubres; Utut enim inter plumarum species nullæ reperiantur calori servando augendoque magis idoneæ, quam hæ ipsæ, tamen cũ calor ille sit vappidus nimium atque densus, offendere solet* Dispnoicos, *& vitiatam jam ante respirationem magis exasperare. Quanta etiam cum solicitudine caloris species sępè quęri, & distingui in morbis debeat, illa mutandi necessitas documento est: Quando enim omnia, vel exquisitissima frustra ad-*

(a) *Boerhav. chem. tom.* I. *experiment.* XIII. XIV. *p. m.* 116. 117. *sequent.*

admota sunt aliquando in certa pellis superficie reperias, quod verum specificumque, & illi morbo profuturum calorem foveat. Notavimus ubi remedia spirituosa, & emplastica defuere in certa Ferarum, & volucrum pelle resedisse medendi beneficium: Adeo passim Pilorum tricæ, & perplexa superficies, texturæque genus caloris ingenium moderantur. (*a*) Hactenus *Pecklinus*.

X. Propositio secunda: *In frictionis negotio lanea corpora linteis, aliisque præstantiora, & efficaciora sunt.*

Demonstratur: Priusquam specialiorem hujus rei inquisitionem ratione, & experientia comprobemus, atque meliorem esse *lanam* in fricandis corporis partibus ostendamus; e re est de frictionis natura, ejusque effectibus, nostram, qualiscumque fuerit, sententiam deducere: maximè cùm inter Recentiores *Bellinus*, & *Gorterius* hac de re multa protulerint, quæ rationi non congruunt sanæ; nonnulla quæ experientiæ contraria reperiuntur; alia autem *sicco*, ut ajunt, *pede* pertransierint, quæ necessaria ad fricationis Medicæ theoriam, & scitu maximè utilia viderentur. Itaque 1. vulgatum hodie est: Per frictiones fieri successivam, & repetitam sæpiùs vasorum mollium compressionem, & relaxationem, ita ut frictio nonnisi alterna quasi pressio, & relaxatio partium corporis esse videatur. Ita sentit *VVansvieten*; (*b*) Ita *Gorterus* in *Sanctorium*, (*c*) quamvis in suo Compendio clariùs rem, sed semper ad propositum argumentum paulò obscurius explicet. (*d*) Ea de causa statuendum est, non quamlibet alternatam constrictionem, & dilatationem vasorum cutis ideam *frictionis* includere. Dum enim super eminentes aliquas, per dorsum manus excurrentes, venulas digitum v. g., vel alteram manum alternis vicibus calcas, iterumque removes; certè alterna digiti manusve ad illa vascula applicatione eorumdem cavitas per vices comprimitur, coarctatur, & dein rela-

(a) *lib.* III. *observat.* XXXIII. *p. m.* 493. *sequent.* (b) *in* §. 28. *p. m.* 33. *&* §. 133. *num.* 3. *p. m.* 199. *tom.* I. (c) *Aphor.* CCCICIX. *p. m.* 264. (d) *Tractatu* 83. §. X: *tom.* II. *p. m.* 116.

relaxatur, dilataturque, quin ullus *frictionis* conceptus offerri menti videatur. Requiritur ergo, ut manus vel ipſa ſola, vel *pannorum* adjumento, per certum ſpatium ſupra determinata cutis fricandæ loca eat, redeatque viciſsim, modò per idem planum ſemper decurrens ad extremum unum accedat, momento mox recedat, & alterna preſsione in molles canaliculos gravitet, vel eoſdem ſtimulet. Sed interdum nequaquam occurrit itus ille, reditusque potentiæ *frictionem* exercentis, ut cùm *frictionis* iter ab eodem ſemper termino inchoet, atque versús eumdem locum eadem directione contendat. Exinde patent duo: primò nempe, errare illos, qui ex *Amontons* principiis (*a*) frictionum in corpore noſtro efficaciam ex pondere, & velocitate vis, quæ frictionem peragit, deducendam eſſe, opinantur. Siquidem parietes canaliculorum intùs levigati ſunt, nec ulla aſperitas in illis corporis animati reperta umquam eſt, quæ cum rigiditate corporum durorum & immotorum comparari mente valeat. Verùm, cùm in *frictionis* exercitio non adeo preſsio perpendicularis, quàm inſtrumenti fricantis preſsio per ſingularem partium ſuperficiem alternatim obambulans conſideranda ſit; rectiùs ſentiet ille, qui *frictiones* in corpore animali, non in ratione ponderum ſolùm, verùm imprimis in ratione ſuperficierum contemplatur. Secundò, erraſſe *Bellinum*, qui de frictione ediſſerens, (*b*) eam motui unius manus ſupra alterius dorſum validiùs appreſſę, & mox ablatæ comparavit; indeque hujuſce motus, & ejus, qui in frictione adhibetur, æqualem effectum eſſe, voluit. Quippe ſi caro, cutiſve tempore frictionis ſedulò introſpiciatur, nudis oculis patebit, loca, aut vaſorum quæ fricantur plagas pertinaciter albeſcere, quin ullo rubro colore ſuffundantur; ut contingit in illo motu, de quo *Bellinus*. Verum quidem eſt, ceſſante *frictione*, candidos priùs artus, ab expreſſo purpureo liquido nunc rubeſcere per ſanguinem in ipſos confluentem. Verùm hujuſmodi apparitio minimè confundenda eſt cum ſignis frictionis, ſed cum effectibus; proin-

(a) *Memoires de l'Accademie &c. annèe* 1699. *p. m.* 257.
(b) *De urin.*, *& pulſib. p. m.* 86.

proindeque de essentia *fricationis* est, ut pressionem majorem, vel minorem, æquè veró ac durat motus, diuturnam in partibus, quæ actu fricantur, producat.

2. Et profectò sive per idem spatium, atque eadem loca per vices fiat corporis fricantis excursio; sive ad eumdem locum frictionis momentum totum dirigatur, perinde meo quidem videri esse debet; neque enim ulla vasculorum *frictioni* patentium vera relaxatio concipi, dilucidarique inde poterit. Nam ponamus, alteram v. g. manum alterius dorsum fricare per eamdem directionis lineam, itaut actio excursus ab digitorum basi incipiens semper superficiarias illac reptantes venulas cor versús, vel summitatem cubiti comprimat: tunc enim verò habebitur primum *frictionis* exemplum, ubi alternatim manus apprimit venas, & vicissim ab illis sese retrahit, quò *frictionis* motum ab eodem loco ordiatur. Neque negári potest, desinente manus compressione, venenosos ductus, qui priùs inaniti evanuerant, nunc verò assurgere, & tumere. Sed quo tempore relaxati cutis canales, & a pressione liberi apparent, jam *frictionis* motus desiit; quamobrem ritè distinguenda istiusmodi *relaxatio* est, ut probè distingui debent effectus ab ipso *frictionis* motu, ut causa ajunt *occasionali*, oriundi. Rursus si super eadem manus convexitate gradientes canaliculos fricando, itu redituque perenni, & numquam interpolata actione eosdem urgeas, atque nunc pressionem versùs cor, nunc recedendo autem versùs digitorum basium capitula concites: In simili quidem casu partes illæ, quæ immediatè ab superincumbente manu, digitove successivé tanguntur, magis prementur iis, quas manus, vel digitus reliquisse supponitur; verúm posteriores numquam flaccescere conspicies, ut spatium non dicam amplius, sed ne quidem strictius, satisque pressum adventuro liquido concedant. Quia nimirum per imminutam illam successivé compressionem sanguis in ea vascula irrumpere cernitur, sed totus ille vasorum tractus alterno itui & reditui objectus albescit, & finita imò frictione diutiùs alborem retinet. Cogita interim, digitum, vel manum fricantem ab digitorum basibus versùs *carpum* moveri, oculosque ad tale

expe-

experimentum converte; videbis ſanè, poſtquàm manus ad *carpum* peracto curſu ſubſtiterit, vaſa inter manum, & digitorum baſes ſita, complanata, diſtracta; cutem verò ſuperobductam candidam, quæ tamen manus contactum confirmationemque effugere universa: eamdem dein manum indidem retrogrado motu ad digitos, eodem perſeverante frictionis motu, ſi agas, liquidò cernes vaſcula extima *carpo* propiora, quæque jam fricans manus deſeruit, quamvis minùs calcata, nihilo tamen ſeciùs contracta, & albo velut circulo ſuperinſtructa, & eadem, quæ in altero caſu, ſimilia. Ut planè conſtet, vaſculorum partis, quæ eunti redeuntique gradariam actionem experitur, numquam ſufficientem dari relaxationem, qualis a Summis illis Viris perhibetur, (x. *num.* 1.) quæque tanta ſit, ut impedita priùs liquida, nunc verò liberiùs moveantur in ſpatia liberiora, & affluxui magis expoſita: Nam pergente frictione, ubicumque illorum locorum tam preſsio, quàm contractio vaſorum perſeverat.

3. Demonſtrata continua illa canalium preſsione, in qua præſcribendæ *frictionis* Medicæ ratio tota conſiſtit, (x. *num.* 2.) certum eruitur quod inquit *Gorterus*: *Repetitas frictiones versùs eumdem locum promovere eò versùs directionem, & impetum liquoris*. (*a*) Sed non adeo comperta ſunt, quæ in eodem paragrapho præmiſit; nimirum: *Quòd ſi frictiones fiant itu, & reditu in vaſis valvulis carentibus, tantum impediant, quantum promovent fluxum; in vaſis verò valvulis inſtructis fluxum promovent, ſecundùm ſitum valvularum.* (*ibid. num.* 4. 5.) Ut enim exemplo jam memorato, & capto jam, facilèque a quovis capiendo in venis (quæ ſunt vaſa valvuloſa) per dorſum manus tranſeuntibus, periculo (x. *num.* 2.) utar; quo tempore manus ambulatoria preſsione versùs *carpum* eaſdem perfricat venas, majorem liquidi copiam versùs loca ampliora quidem deducit, ſed versús loca valvulis interſepta, & valvularum laciniis impedita determinat: Inde copioſior liquidi moles, cùm non poſsit æqua velocitate ferri antrorſum, qua parte a manu urgetur, tan-

 tum

(a) *Tractat.* 83. §. XI. *num.* 6.

tum abest, ut integra sua vi in anteriorem liquidi columnam impingat, eamdem promovendo, ut potiùs ad latera venarum reflexa, harum dilatationem immaniter augeat. Dum autem contrario ductu revertens manus venulas juxta aliam directionem, & ad earumdem principia premit, quoniam in eo casu liquidi cylindrulum contra posituram valvularum trudit, ejusdem motum non adjuvat, imò impedit, & magis quàm in priori casu: Quandoquidem arctatum ita a manus superstantis pondere liquidum neque contra suum cursum retrocedere per vasa angustiora [qualia sunt venarum principia] valens, tantò fortiùs laterales canalium vias quæsiturum est quibus effugium paret; seu, quod idem est, multò majori nisu vasculorum continentium parietes dilataturum est: Hinc ocularis inspectio est, pergente motu *frictionis*, quæ in conversa v. g. illius extremitatis parte fit, venarum, & cutanea propinqua loca versùs digitorum capitula magis, quàm in aversa ad *carpum* parte tumere inflarique. Si insuper sumamus canaliculorum valvulis carentium seriem, sanè illi cylindricam, vel conicam divergentem, vel convergentem figuram adepti sunt. Si *Cylindricam*, & ubique æqualem diametrum obtineant, certum est, accedente frictionis pressione, posticè accedens liquidum propter vas subsidens pressumque non modò non promoveri, imò in motu cohiberi; sed anteriorem liquidi undam a manu v. g. perfricante circumventam, atque in eandem sibi æqualem canalis sectionem uberiùs affluentem eó ægriùs transituram esse, quó remanente eadem diametro affatim, & majori cum impetu propulsa fuerit, perinde ac si eadem cavitas semper decrescere, & fluxui liquoris reluctari supponeretur. Si *Conicam divergentem* diametrum admittas, eòque versùs per frictionis mechanicam liquidum adigi statueris; certum quoque est, illud inde non æquali ac antea facilitate fluxurum: Hoc enim ipso quòd canalis in latiorem aperturam dehiscit, accidit, ut per *frictionem* pulsa liquida cylindrus, & ipsa minoris diametri in aliam, & anteriorem fluidi, cylindrum majoris baseos ex suppositione illidat arietetque: Cùm verò cylindri ceteris paribus sint ut bases, magis resistet antecedens

cylin-

cylindri fluidi columna major quàm ponè ſequens; ſeu clariùs: majorem hæc ad fluendum reſiſtentiam offendet. Si verò quod poſtremum erat *frictionis* ope liquidum conetur effluere ex ampliori lòco in anguſtiorem, ſeù quod idem eſt, canales animalis, ubi inſtituitur defricatio, *conum convergẽtem* repręſentent; compertiſsimum ſimili in caſu erit, liquidi molleculas nedum ullam ad circulandum promptitudinem nanciſci, ſed per illam frictionem fortiùs inter ſe adhærere, compingi, & immeabiles reddi. Quandoquidem *cono convergente* difficultas ad motum non oritur ex eo, quód diminuta ſectione, plures quám antea globuli fluidi tangant latera illius canalis, ut hucuſque ab omnibus creditum eſt, & ab ipſo *Hallerio* prolatum. (a) Id enim impoſsibile videtur: Quo enim tempore fibra circularis in arctum coacta ducitur, circumferentiæ ambitus minor, loca peripheriæ a liquido tranſeunte facta pauciora evadunt; unde ſphęrulæ liquidi tranantis, & puncta canalis interna lambentes paucio-res numero futuræ ſunt. Itaque ſtrictiori reddita diametro, ideo difficilior fit particularum fluidi excurſio, quòd globuli qui ponebantur in circulo maximo cavi coni liquidi non õnes adhęrere pergant in eodem circulo, ſed inde ad axim reflectantur, ad contiguos validiús premantur, cùm hiſce coaleſcant, molliter ſuffricentur, figuram mutent, & alia ſimilia efficiant, ex quibus compactio liquidi ſumma poſteriori columnæ reſiſtentia, & ingens particularum attritus oritura ſunt. Cùm autem in *Frictione*, de qua eſt ſermo, copioſior ſolitó moles ſuccorum vitalium, anguſtiorem *coni convergentis* locum invadat, pauciſsimæ ſanè molleculæ latercula tangent; major autem pars globulorum ob loci ſtricturam, & ad cedendum impotentiam, in ſe ipſam preſſa redibit, magis conſtipabitur, & adveniente nova ſanguinis unda inſignorem affrictum patietur; unde ſummus adtritus, & pro hujus ratione increſcens ad motum difficultas. Quæ ergo ad naturam *Frictionis* indagandam, & effectus eruendos commentus eſt *Gorterus*, parum rationi congruere viden-

 tur;

(a) *Boerhav. tom.* 11. §. ccxv. *p. m.* 259. *not.* 9.

tur; quibuſcumque demum; & cujuſcumque generis, & figuræ canalibus animatis applicari concipiatur actualis *frictionum efficacia*.

Quoniam ergo probatum eſt, [*supra* 2. 3.] partes quæ fricantur, quomodocumque fricentur, dum ſucceſsivè premuntur, numquam a preſsione immunes exiſtere; non poſſumus, quin meritò de veritate propoſitionis *Bellinianæ* addubitare, quà per frictionem adaugendam eſſe velocitatem ſanguinis tueri conatur, perinde ac a venæ ſectione eandem ingeminari compertum eſt. (*a*) Credit namque eximius ille Vir, dum *frictionis* tempore a compreſsis partibus in alias ſuccedentes inſtantaneus fit tranſitus, nonnullam comprimi; alias autem a preſsione levari; quod tamen falſum eſt. Cùm etſi in ſimili motu per inſtantaneos gradus fiat partium renixus a manu v. g.; loca, quæ potentia dimiſit, quæque primo inſtanti perfricuit, æquata, & depreſſa cernuntur; proindeque in illa utcumque ſubſidentia minori velocitate ſanguis devolvatur oportet, ut potiùs ejuſdem tranſcurſus elangueſcat, quám promoveatur. Non ſic autem in *Phlebotomia*, ubi in columna ſanguinis, qui aperta vena emittitur effugitque, nullus ponè ſequenti cruori obex occurrit: ut ſileam, ſolutos dilaniatoſque per lanceolam vaſculi parietes exilienti liquido ita obedire, ut nullius affrictus, nulliuſque coercentis potentiæ molem opponant.

5. Quibus præmonſtratis, & repudiata Recentiorum opinione de alterna vaſorum corporis in *frictione*, remiſsione, & contenſione, indeque profecta ſanguinis decurrentis celeritate: Opinamur ipſi, *frictionis* momento nihil aliud accidere, quàm ſucceſsivam parietum vaſorum, quibus imprimitur itus redituſque potentiæ prementis momentum, attritionem talem, ut continua fiat abraſio partium, ſive illarum, quæ frictionis efficaciæ ſubjacent proximiùs, ſive quæ remotæ ſunt; cum hoc diſcrimine, quòd actio abraſionis creſcat pro vicinitate partium in loco *frictionis*. Namque loca dum fricantur, eorum vaſa quaſi exinanita, lateribuſque ad ſeſe

(a) *Bellinus ibid. p. m.* 84.

ſeſe appreſsis evadunt, ut interim ſolitâ fluidi copiâ longé imminuantur. Jam verò eat redeatque manus, & frictionis reciprocum motum abſolvat. Quid inde futurum conjicies? Idem ſanè ac ſi *Lima* in inſenſibili motu ad ferri ſuperficiem ſucceſsiva & alterna tranſmigratione duceretur: Totus namque impetus, & momentum *limæ* in metalli proximam faciem inſumitur, quám illo mechaniſmo deradit deliminatque, quin interiores *ferri* objecti partes aliquid patiantur. Sic facta alternatim per quodcumque agens *frictionis* preſsione, villi parietes canalium componentes in ſuis elementis nullo non momento ſuccutiuntur, dimoventur, & denuò ad ſeſe redeunt cum partium tenuiſsimarum avolatione, cum hærentis ad fricatam ſuperficiem expulſione, & aliorum derivatione, quin interior canalis ſuperficies frictionis impetum perſentiat: Niſi ubi *frictionis* major vis & ad majorem altitudinem, & in vaſis altiùs ſub cute diſtributis increſcens preſſio impenditur: Tunc enim verò parietes vaſculorum quà internas partes reſpiciunt, hujuſmodi attritui ſubjacent, & moleſtis continuiſque ſuper ſe invicem diſtractiunculis deteruntur; & cùm appreſsi ſint cum oppoſitis, qui ſummam cutem ſpectant parietibus, ſi quid fortè glutinoſi inter hoſce terminos adhæreat, impetu illo frictionis pergente, avellent, in minima diſcerpent, & a cõtactu amotũ ad fluorẽ ita diſponent, ut quamprimùm exercitium hocce ceſſaverit, ab inſequentis liquidi columna ad anteriora expeditiùs moveri queat. Hæc ſanè in frictione fieri ad oculum oſtendit, canalium plerumque ſuccedens contuſio, ſolutio, & effuſio liquidi in ſubjectass partes. Quid autem *contuſio* a frictione, niſi quod per adfricationis motum molles canalium parietes, repetitis velociſsimè, & continuatis diutiſsimé diſtractionibus, & contractionibus, tandem deterantur, frangantur, dilacerenturque? Et quid hæc poſt perfricationem orta *Dilaceratio*, niſi accumulatio vulnuſculorum cum attritu ſolidorum, & vaſculorum, quæ fricantur? Et quid tandem hicce attritus, & perenne minutiſsimarum partium diſpendium, quám motus ipſe *frictionis*, ubi corpus ſuperincumbens movetur, (*a*) & con-

(a) *Confer Boerhav. aphor.* 327. *ſequent.*

tinua succesſione tenerrima vaſcula premit?

6. Dum hæc (5) fiunt, conſurgit aliud indiviſibile, & eſſentiale *frictionis Medicæ* phenomenon. Compreſsis ſiquidem illuſtrioribus in cute perfricata vaſis, & impedito undecumque fluidi commeatu, in ipſa fieri vix poteſt, quin per totā peripheriam, perque integrum iter non fricatum adhuc craſſiores liquidi purpurei moleculæ intra vaſa aliena, & ſanguineis minora deflectant, atque obſtructionem *errore* loci producant. Premuntur enim ita ſanguinis difficulter tempore frictionis devoluti cylindruali, ut, qua data porta, quodcumque cavum oblatum ſubeant, cùmque autem earumdem tam ad anteriora, quàm canalium poſteriora, tempore fricationis tardus ſupponatur excurſus; idcirco ingredientur primò vaſcula ſanguineis magnitudine proxima; mox alios ductus minores lymphaticos, & non intermiſſo truſionis motu, alias & alias decreſcentium vaſculorum ſeries, quas immeabilium mollecularum moles infarciet. Quæ omnia patent ex rubore, calore, tumore, dolore illarum partium, quæ vicinæ ſunt locis, quæ actu fricantur. Primis enim momentis *fricationis*, per totum & immunem proximum cuti defricatæ ambitum, partes ibidem contentæ incipiunt rubeſcere, a particulis ſanguineis per vim preſsionis intra ſuos canales adauctis; *incaleſcere* autem a ſolutis ſanguinis partibus ſulphureis, & in libertatem aſſertis; *tumere* verò propter copioſiorem craſsiorum mollecularum flluidi in aliena vaſcula truſi quantitatem; *dolere* tandem a diſtractione fibrillarum nervearum parietibus canaliculorum intertextorum. Sed hæc omnia veram natam eſſe *phlegmonem* arguunt. An non inde liquet ratio, quare tam frequens in Valetudinariis ſequatur inflammatio, dum adaucto momento, & pauló longiori tempore eorumdem cutis imprudenter fricatur? Prætcrea in Debilibus vaſcula nonnulla inde rupta eſſe non raró compertum eſt; unde inflammatio *frictionis ſoboles*, vel pediſſequa, in illis hominibus *echymoſis* poſt frictionem diutiùs manere ſolet. Dum Nautæ in navibus, ſubito vento inflatis velis, Rudentum celerrima per Ipſorum manus trajectione immanem adtritum experiuntur, tantus calor inde naſcitur, adeoque ingens

gens dolor, ut uno momento in gangrenoſas veſiculas attollatur epidermis. (*a*) Patet ergo, bina eſſentialiter includi in frictionis perfecta idea; ſcilicet *compreſſionem* vaſculorum, quæ in illo exercitio fricantur numquam intermiſſam; atque proximorum canaliculorum, qui extra ſphæram, ut ita dicam, ſtrigilis poſiti ſunt *obſtructionem inflammatoriam*: unde neceſſariò aliquando ſequitur *febris*, quæ & ipſa *inflammationis* individuus comes habetur.

7. Non omittendum tamen eſt, peracta frictione, & vindicatis a compreſsione canalibus in ſuperincumbentem cutem, & in eoſdem etiam ductus undecumque rubrum ſanguinem depluere. Quod ſanè argumento evidentiſsimo eſt, in frictione, dum celebratur, retardata eſſe liquida, ne per eadem vaſcula pergant. Ille autem affluxus humorum in canales a frictione nunc exemptos tantò uberior, & celerior eſt futurus, quantò ceteris paribus retracta, repulſaque ex frictionis loco liquida parciús, & tardiùs in vaſcula non ſua perruperint. Quando verò per vim *frictionis* adauctam confertiores liquidi purpurei partes minorum ordinum vaſculorum oſcula ingreſſæ ſunt, ibique diutiùs ob continuatam frictionem morantur; tunc enim verò pars, poſt *frictionem*, candida ut priùs per longum tempus manet, & periculoſa *frictio* eſt. Augetur porrò frictionis diſcrimen, quoties moleſtus, & ſenſim increſcens dolor partes fricatas, vel hiſce adſitas diutiús vexaverint. In primis enim abſque apparente tumore indicare poteſt nerveorum ſtaminum per attritum diſtenſionem nimiam; in poſterioribus autem locis, quæ proximè locis fricatis adjacent, oſtendit minimorum vaſculorum obſtructionem dolorificam ſenſum effugientem, vel compreſſionem a vicinis dilatatis. Et profectò *lenem titillationem* tẽpore frictionis ſequi ſolet *pruritus*, a pruritu moleſta ſenſatio, quæ, vigente frictione, in dolorem tranſire comperitur. Illud autem deſignat *frictionis* momento, ſi per gradus aſcendat, oppleri primò arterioſa, ſeroſa, flava, vaſcula ſanguinis e lateribus proximè oriunda: dein vaſcula *lymphatica*

arte-

(a) *Vanſvieten. tom.* 1. *in Aphor.* 375. *p. m.* 637.

arteriosa ingurgitari quoque, & propriam sibi inflammationem producere. Quibus alia inferioris classis vascula accedunt, quæ ob tenaciores intra se receptas aberrantis fluidi partes obstruentur, & peculiarem inflammationem concitabunt; & similiter de ceteris discurrendum est, donec eadem *mechanica* ad exilissimos canales, & nervorum æmulos propagetur *phlogosis*. Ipse autem calor mutuatus nostram opinionem confirmat: Nam primò, pars fricatæ cuti circumsita rosaceo colore suffunditur, dein *erisipelate* afficitur; mox verò rubore profundiùs inficitur, quousque e rubro in lividum atrumve degeneravit.

8. Dicta hactenus de præcipua *frictionum* in corpore nostro agendi ratione, quatenus a nobis exposita est, *Celsi* sententiâ egregiè illustrantur, quem ex subsequenti verborum ordine in ea fuisse sententia abundè clarescet, ut *frictionem* de corpore *demere* tantùm opinaretur, videlicet per *frictionis* exercitium id nos assequi, ut districtæ cutis minima tam solida, quám fluida velut limentur, deterantur, detritaque pereant. *Celsum* ideo audiamus, qui postquam *Hypocratis* dictum allegavit, frictionem nempe, si vehemens sit, durari corpus, si lenis, molliri; si multa, minui; si modica, impleri; pergit idem Latinus *Hypocrates*: *Sequitur ergo*, inquit, *ut tum utendum sit, cùm aut adstringendum corpus sit, quod fluens est; aut emolliendum quod induruit; aut digerendum quod in eo copiâ nocet; aut alendum id, quod tenue, & infirmum est: Quas tamen species si quis curiosiùs æstimet, quod jam ad Medicum non pertinet, facilè intelliget, omnes ex una causa pendere, quæ* demit; *nam & adstringitur aliquid ex dempto, quod interpositum, ut id laxaretur, effecerat; & mollitur eo detracto, quod duritiem creabat; & impletur non ipsa* frictione, *sed eo cibo, qui postea ad cutem usque digestione quadam relaxatam penetrat.* Hactenus Celsus. (*a*)

Sed tempus jam est, ut enunciata de frictione, ejusque natura, & commodis, vestimentis *laneis*, panniculisve accommode-

(a) *lib.* II. *cap.* XIV. *de Frictione*.

modemus; quibus in praxi distingui, perfricarique solet cutis, quó inde propositionis nostræ veritas luculentiùs pateat; atque unico quidem velut aspectu intueri cunctis dabitur, quantum in frictionis actione *lanæ* alia quacumque materia, vel communi cannabina tela præstent, si quidem utravis materia certam cutis partem perfricueris: Tunc enim si *lanea* lacinia, præprimis dura & asperiori, membra stringuntur, calor, rubor, tumor, dolor, & omnia inflammationis (*num.* 6.) simptómata consequuntur; sed molestiora, citiora, diuturniora; quòd si ad hoc opus lintea textura eligatur, extima cutis calebit equidem, sed mitiùs; rubebit, sed dilutiùs; tumebit, sed modicè; dolebit, sed remissiùs. Neque verò ratio ullo modo desideratur, maximè si ad ea, quæ in prima nostra Propositione demonstrata sunt, *hìc supr. Propos. prima*, §. VI. *num.* 3. 4. *&c.* attendamus. Ibi enim evictum est, profectum a lanis calorem diuturniorem esse, simulque fervidiorem, quàm qui ab tegmine linteo corpori conciliatur; inde sæviora profluunt & longiora simptomata, quatenus calorem spectat; inde impensiùs æstuante liquido, tubulisque lateralibus calore laxatis, facilior in minora vascula incursus liquidorum, major ad stases promptitudo, citior partis in tumorem elevatio; inde solutis ob calorem globulis purpureis, & difficulter exotica vascula pertranseuntibus, vividior emicat purpura; inde coacervatis sensim molleculis, pergente earumdem irruptione, densior, & profundior idem color; inde tandem fervore concitato, stimulo adaucto, & tumore increscente, magis acerba doloris sensatio futura est. Experiri enim quisque poterit, sensum doloris, dum *lana* strigilis munere fungitur, & postquam a frictione cessatum est, acutiorem esse, atque ardentis, urentisque ignis speciem præseferre, quæ in frictione, quæ laciniâ lintea v. g. instituitur, non occurrunt. Verúm non solúm ex dissimili calore in utroque *frictionis* genere producto, neque ex diversa pulsionis vi, quæ in actu frictionis exseritur; neque ex dissimili, & inæquali spatio perfricato difformes illi effectus per *lanea* linteave segmenta fricantia contingunt. Possunt enim illa omnia eadem ratione utrobique apparere, sive pannicu-

niculum *laneum*, sive linteum usurpes; verùm etiam effectuum *frictionem* excipientium discrepantia, quod præcipuum hìc est, tota pendere videtur ex majori stimulandi potentia, qua *lanarum* superficies linteis semper asperiores pollent, ut planè irritatis eodem tempore corporis animalis fibris, atque ab horridis *lanarum spiculis* perterebratis, major contractio oriatur, insignior coarctatio vasculorum, quæ potentiæ strigillanti subjiciuntur, immanior æstus; liquidi intùs coerciti turgescentia, inque laterales canaliculos descensus violentus, & omnes *frictionis* pravi effectus. Hinc est, quòd lini fabrica, & inde contexta omnia, levia cùm sint, & respectu *lanarum* magis polita, villis, & setis productis, acutisque careant, illos bonos effectus creare minimé possunt, neque ulla ratione attritum, qualis a *frictione* proficiscitur producere. Constat enim, partium labefactationem adtritumque, eò efficaciorem futurum, quò ceteris paribus obterenda corpora asperiora fuerint; vel quò perfricanti potentiæ, obices instantanei eminentiarum, angulorum, & similium magis obstiterint. Cavet ab atritu Rotas, illita inunctaque oleo earumdẽ axis. Ingens e contra corporum concussio, atque fractura interdum ignivoma producitur, sicubi corpora arida omni pingui oleoso destituta ad sese mutuo ingenti fragore eliduntur. Non ergo mirum, *confer supra experiment. nostra cap.* v. §. VI. *num.* 2. 3. 4., si prȩter calorem, textile *laneũ* compactum fricandas corporis animati partes, alia stimulandi, & irritandi dote, operibus linteis præpolleat; ut proinde in vulgatissima Praxi, ab omnibus Clinicis in frictionis negotio eligatur.

XI. Proclive est hinc elicere *lanam*, & contextos inde pãniculos, in illis morbis locum habere, quibus *Frictio* utilis futura est. Quotiescumque ergo fricanda corporis pars est, indeque ab internis vasculorum parietibus, ubicumque adglutinatum aliquid dimovendum est, dummodo *frictionis* detergentis viribus patuerit, pannis *laneis* semper fricato. In morbis præterea, quorum curatio frictionis attritum stimulantẽ exigit; *laneas* panniculas audacter adhibeto. Quotiescumque vitalis humorum in circulum abeuns iter languet atque lentescit;

ſcit; ubi lentor pituitoſus exiles viſcerum alveos opplet, atque nervos mole ſua gravatos ad functiones naturaliter obeundas ineptos reddit, ad *frictionum* energiam confugito. Quotieſcumque hi tibi occurrerint homines, qui enormi ſanguinis ſinceri profluvio ita exhauſti ſunt, ut facie cadaveroſa referente, corpore collapſo, & lurido pallore fœdato, pulſuque vix ampliùs ſenſibili, mortis candidati ab omnibus habeantur, toties illis ſola *frictionum* auxilia ſuadeto, datis interea parciùs quæ intùs vacuata vaſa replere, & fugientem vitam revocare poſsint, nec omiſsis corporis exercitiis. Tædioſus fortè evaderem Lectori, ſi corporis frictiones varias, quibus in ſcriptis Veterum magna ad inſtaurandam ſanitatem vis tribuitur, meæ conſiderationi ſubjicerem. Id enim prudentum, eruditorumque Medicorum nemo inficiabitur, ſæpè morbos poſt diutinum egregiorum pharmacorum uſum, quæ recenti Ævo ſcrupuloſiùs Arti noſtræ adjecta ſunt, relictos incurabiles Antiquis commendata frictione, Recentioribus autem neglecta, expugnari ſanarique conſueſſe. In *animi* itaque *Deliquio*, *obſtructionibus Mezenterii*, *Omenti*, *Hepatis*, *Lienis*, *Hydrope*, *Ædemate*, *leugophlegmatia*, *Paralyſi*, *Perſpiratione prohibita*, *Tumoribus frigidis viſcidis*, *Inertia*, *Laxitate*, *&* *Humiditate Solidorum*, multis morbis *Chronicis*, *acida cruditate Humorum*, *Arthritide vaga*, *Morbis frigidis*, *Hydropis*, *Podagræ*, aliorumque morborum, *Prophilaxi*, *Pareſi*, *Scorbuto frigido*, *Ventris infarctu*, *Rachitide*, & infinitis aliis corporis (*a*) affectionibus, in frictione *lanea* præſidium eſto. In univerſum ex *Galeni* ſententia (*b*) ſucci crudi redundantia laborantes fricare præſtat, quàm evacuare, aut lavare, aut exercitio addicere; cùm *Frictionis* ſit proprium attenuare, atque diſcutere; aliarum autem evacuationum, eliquare, & crudos, indigeſtoſque humores citiùs quàm par eſt (*c*) diſtribuere.

XII. Quin in Pannis *laneis* rudioribus, & aſperioribus, con-

(a) *Conf. Gorter. tract.* 83. *p. m.* 117: (b) *l.* 4. *de Valetud. tuen. de ſimpl. c.* 6. *&* *l.* XII. *method. c.* 3. (c) *Franc. Valeſ. Controverſ. lib.* VIII. *cap.* VII. *p. m.* 376.

confertiſsimiſque ſetis refertis, ubi illis ad partes defricandas, defringendaſque utimur, latere aliquid ſuſpicor magnifaciendum remedium, quod eò tutiùs abſcondiſſe videtur natura, quòd nihil tale ſuſpicantibus omnium oculis expoſuerit. Illud autē per *frictionis* motū panditur, & ad paralyticos morbos ſanandos *Urticæ* jaculorum efficaciam, mea quidem ſententiâ, æmulari videtur. Quandoquidem non ſecùs ac in flagellatione per Urticarum faſciculos inſtituta, in pannorum rudiſsimo textu, dum partes animatæ divelluntur, atque teruntur, quædam corpuſcula in ſubjectam cutem velut ſpicula totidem evibrantur, ingentem infixa dolorem paritura. *Conf. ſup. cap. II.* §. VI. VII. & *cap.* X. Ad hæc obtuſa utrobique per longam partium attritionem fuſtigationemque, hebetataque hinc inde aculeorum acie, iners evadit remedium, atque ita, ut renovari debeat ſive *lana*, ſive *urtica*, quò inde continuus, & numquam deſinens partium dolor pruriens excitetur, & advocetur ſanguis, & ſpiritus animalis ad partem ſenſu motuque orbatam. At verò incumbendum eſt, ne *frictionis* moleſta ſenſatio noſtris ægrotantibus pernicioſa evadat; Neve, quod boni *frictio* præſtat, à ſubſequēte aliqua labe dematur. Sumātim dicam: Curandū eſt, ut *frictio* dexterè prudenterque inſtituatur. Quandoquidem ſupra §. X. *num.* 5. 6. abundé conſtitit, vaſculorum contuſionem effractionemque inter vehementioris adfricationis effecta numerari. Elegans in hanc rem habetur locus apud *Nicolaum Valentinum*. *Animadvertendum tamen*, inquit, (*a*) *ne in frictionibus adaucto imprudenter motu tenerrima vaſcula rumpantur; ut accidit puellæ decem annorum circiter, quæ cùm parva viſcerum obſtructione laboraret, Ruſticus quidam ſolo frictionum uſu eam ſanaturum pollicitus eſt; ſed res ipſum fefellit: nam poſt frictiones, ruptis lymphaticis, Virgo ſtatim intumuit, & hydropica facta eſt.* Hoc autem infortunium urbanioribus hodierni temporis Medicis Chirurgiſve neutiquam pertimeſcendum eſt, ut qui delicatiùs Ruſticis molliùſque in adhibendis frictionibus, cutem leniter palpare edocti ſunt.

(a) *de Arte Gymnaſt. cap.* VI. *part.* II. *p. m.* 102.

XIII. Propositio tertia: *In Frictione lanea, quæ adjuncto quocumque remedio peragitur, efficacior, tutior, jucundior, constantior medela obtinetur, quàm si idem remedium internè per os assumeretur; vel si exteriùs, simpliciter absque affrictu applicaretur.*

Demonstratur: Interdum in usum adhibetur *lana* humido aliquo aromatico & odorato imbuta: Interdum aliqua essentia, tinctura oleis stillatitiis perfusa: Interdum incenso subtus aliquo thymiamate, vel simili gummi suffita. In hisce & similibus casibus non opus est ut demonstremus, interiorem horum remediorum usum topico externo, & laneo causa cessurum esse; cùm sola praxis ad illud evincendum sufficeret. Sed & idipsum claritatis gratia multiplici lubet argumento adstruere. Nempe:

1. Quòd remedia hujusce generis particulis calidissimis, & summè inflammabilibus, quibus scatent, ventriculi tunicas, quas primò impetunt, pungant, irritent, lacessant, atque adeo inflamment. Inde est, quòd viscerum internorum a deglutito *alkoole*, & spirituosis tincturis fatalis plerumque sequatur phlogosis: e converso autem ab usu eorumdem auxiliorum externo contrarium expectandum est, ut quæ nobilioribus & tenerioribus visceribus intactis vascula sanguinea penetrent, per cutem, quæ densa, firma, & volatilium partium impetui ferendo comparata est.

2. Quòd res illæ, quibus imbuta *lana* externo usui destinatur, in cutem agantur illo caloris momento, quod in cute reperitur, & quod leve est, atque ab incumbentis aeris externi frigiditate semper temperatum: *vide hìc* §. VI. *num.* 4. e contra verò, dum eadem pharmaca corpora internè subeunt, vitales succos petunt; eosdem invadunt toto eo velocitatis impetu, quem habent ab illo igne, qui in terraneis corporis major, atque intensior delitescit; atque adeo periculum, quod est ex usu remediorum externo, minus est periculo, quod ab interno usu imminet.

3. Quòd supra in præsenti Capite jam satis probatum supponi debeat; quæcumque scilicet pharmacorum, præcipué calidiorum, principia intró sumuntur, eadem parcissima copiâ

in

in ſanguinem transfundi, & languidiùs ſanguinem corrigere, atque virus altiſsimè, & in ſumma præcipuè cute repoſitum debiliùs profligare: Quo circa non eſſe mirum, patet, ſi topicorum uſus internis remediis non ſemel præferatur, ceu certus, præſentaneus, ceu efficax, & ex ſe planè innocuus: Quandoquidem augeri, imminui, ſiſti remedii externè appoſiti virtus poteſt; adaucto imminuto ejuſdem robore, vel eodem ad libitum ſuppreſſo: Quod non contingit in medicatione interna, ubi, quod factum eſt, infectum eſſe nequit.

Verùm enim verò parùm tutum efficaxque applicatio *Topicorum* externa foret, niſi debita & apta materie eorumdem medicaminum ſubtiliores & odoratæ atomi aſſervarentur, atque adjuvante debito impetu, in cutem ſufficienti impulſionis momento, inſinuarentur. Primùm *lanea* ſuperficies præ linteis miré ſupplet, ut quæ caloris magis particeps ſit, plurimum liquidi abſorbeat, & calorem remedio conciliatum diutiùs foveat. Similiter faciunt aliæ materiæ, ut *Spongiæ*, *Stupæ*, *Xili*, *Bombyx*, & omnia *lanuginoſa* corpora; hinc ſi regio corporis *epithemate* fovenda tenerior eſt, & *epithema* non calefactum indicatur, aut conſervandi caloris non adeo urget neceſsitas, jubent Practici, ut (*a*) linteamina in uſum trahantur. Contrarium autem experimur, dum ſolum, & ſibi relictum remedium quacumque ſub forma vaporem emittit, qui ad medicandam cutem pertingere debeat: Nam inde ſive fotus uſurpetur, ſive ſuffumigatio inſtituatur, perinde eſt, ac ſi potiſsima remediorum pars, quam vapor elevat, vel fumus diſpergit, periret ſine fructu, in auras diſſiparetur, neque ullis partibus corporis noſtri exciperetur. Imò corporum principiis odoratis, penetrantiſsimis, acutiſſimis, ſubtiliſsimis intra contextum ſuum recipiendis, cohibendis, continendiſque longè parem eſſe lintea *laneam* fabricam vidimus, ubi de *Peſte* agebatur. *Conſule ſup. Cap.* XI. Ipſe Matronarum uſus, eorumque qui odoribus maximoperé delectantur, neutiquam reticenda hìc eſt conſuetudo, ut qui in Alabaſtris, & Pyxidiculis argenteis aureiſque lanuginẽ, goſſipium,

(a) *vide Gaubium de Formul. de Epithem. p. m.* 228.

ſipium, vel teneram ſpongiam ſupponunt, quò pretioſi immixti unguenti, odoriſve vaſtitas conſervari diutiùs valeat. Ergo in odorum vehiculo, vel alterius remedii recipiente materia, per longius tempus odoramenta morantur; & quod notandum hic eſt, *lanæ* ad hocce opus ceteris quibuſcumque materiis palmam præripiunt; ut quarum ope, & contextus interventu immiſsi pharmaci virtus uberior, & conſtantior, diutiùſque remaneat; quæ proinde in bibulam cutem lanatam jam, vel lanuginoſa ſimili ſuperficie tectam, pedetentim, ſed jugiter, ſed abſque damno introducetur. In ſimplici autem halituoſa remedii applicatione, vel ſuffitu, abſque *lanæ* conſervantis adjumento, nulla ſpes ſupereſt de atomis vapore, fumove in ſublime actis, fore ut reſarciantur, vel iterum in affectam partem depluant, tacitéque inſinuentur. Præterea, dum corpus nudum alterna motitatione intra obvolventem *lanam* exercetur, mirum quàm bellè detergitur, & a contractis ſordibus mundari conſuevit; ſed dum ab erumpente undique ſuo halitu, eòque ab objecto panno repreſſo afficitur, næ ſingulis momentis verè lavari videatur, cuicumque clarum eſt. Antiquitùs cùm lineorum pannorum, qui corpora a ſtrigmentis tuentur, uſus nondum inventus, aut ſaltem infrequens eſſet, magnaque ex parte corpora nuda (*a*) ferrent, a pulvere, & omni alia illuvie conſpurcabantur. Itaque *laneum* veſtimentum, cujus beneficio cutis vapor evocatur, coercetur, atque ad inſtar euripi in illius emunctorii vaſcula influit, refluitque, *balnei* calentis vicem ſuſtinet; ſimulque *ſtrigilium* effectus æmulatur, qui plerumque (*b*) ſpongiæ erant, vel linei, quibus hominum cutis fricando detergeretur.

Secundum autem patet conſideranti, frictionis efficaciam, ad quam *lanas*, & ex iis emergentes veſtes eligendas eſſe, ſuperiori Propoſitione (*Propoſit. ſecunda*) probavimus. Inde enim futurum eſt, ut in vaporem ſoluti, vel igne accenſi pharmaci partes, quæ nullo coercente diſsipatæ fuiſſent, & nullo determinante in renitentem cutem ægriùs ſeſe intuliſſent;

(a) *Mercurial. de arte &c. l.* 1. *c.* x. *p. m.* 17. (b) *Ex laudato Viro cit. p. m.* 22.

liſſent; (*Propoſ. Tert. num.* 2. 3.) ſuperveniente nunc *frictionis* impetu, & *lanæ* diſtringentis preſsione, uberiùs, celeriùs, efficaciùs, jucundiùs ſubituræ fluida ſunt, atque pertinaciùs ibidem inſiſtent. *Uberiùs* quidem, quòd præcipuam, & *æthercam* remedii virtutem coerceant, quæ in aera abſque commodo evaneſceret. *Celeriùs*, quód per frictionis alternatum motum corpuſculorum admiſsio, & in ſubjecta cuticularia vaſcula determinatio velocior ſit. *Efficaciùs*, quód actionis momentum ex majori quantitate, & celeriori motu liquidi componatur; quòdque ſuperficies hìc adſit corporis bibula undique; ignis vis viva corporum concretorum principia ſeparans, & mutans; ſenſiliſsima dein proſtent tenerrimæ cutis nervea ſtamina, quæ *lanæ* diſtrahentis ſpinis prolixis fricanda, detergendaque objiciuntur. *Diuturniùs*, quòd jam exploratum ſit, pannos *laneos* præ linteis plus liquidi imbibere, & quo ſuffitu, vel vapore impregnati fuerint, diutiùs eumdem retinere. *Jucundiùs* demùm, quòd omne periculum abſit, quo interna applicatio medicamenti nocitura partibus eſſet, vel ſi aliquid timetur, facilè per *lanarum* retractionem præcaveatur. Sed heu quantùm exaravi chartæ in frictionis momento, indole, materie diſcutiendis, exarandiſque! Veritatem tamen quærenti condonandum, ſi paulò fuſiùs (utinam abeſſet error) ſcripſerim.

XIV. Prægreſſa Propoſitio maximi eſt in re Medica uſus. Liquet enim inde, optimam eſſe pannorum, laciniarumque, & ſimilium lanearum ſuperficierum electionem in ſuffumigatione, in *epithemate* ſicco, & in *epithemate*, vel *fotu* ſpirituoſo calido aromatico, ut cetera omittam, quæ huc referri poſſunt. Et quidem

1. Dum igne concremantur Corpora, quæ vel odore quem ſpirant, vel exotico fumo, quem exhalant, vel inviſibilibus inſenſibilibuſque qualitatibus, quæ hac methodo actuoſiores extricantur, medelam partibus allatura ſunt; commodiùs ſuperimponitur *lana*, vel aliud ſimile abſorbens, quo medicamenti ſicci, fumantiſque vapor per aeris molem diffuſus opportuniùs ad contactum corporis ægri externum pervenire, atque in hujuſce oſtiola conjici poſsit, quò inflammabilium, vola-

lati-

latiliumque corporum medicata aſpiratio inter ſetas, *lanæque* filamenta recipi, recondique quàm diutiſsimè in uſus medicos valeat. Huc ergo pertinent omnia ſuave-olentia, quæ ad delicias, vel fœtorem partium corporis corrigendum adhibentur, ut *Thus*, *Benzoen*, *Ambra &c.* Huc fœtida *hyſtericis* apta affectibus, ut *Caſtoreum*, *Galbanum &c.* Huc *Sulphur*, *Nitrum* adversùs putredinem inventa. Huc *Cinnabarina* veneris morbis localibus adverſa. Ex quibus omnibus per accenſionem ſemper excutitur fumus. Quandoque *Subuculæ*, *Cuculli*, *Sacculi*, *Pallia* fumigantur priùs, quám corpori adaptentur: alias & amictus *lanei*, quod uſitatius eſt, vapore illo ſicco ſalubri madidi, vel imbuti fovendis, aut fricandis partibus inſerviunt.

2. Quotieſcumque ergo roborare per partium ſuffitionem medicatam, & calefacere ſolida, humores verò diſcutere, ſiccare animus eſt; toties *lanea* texta ceteris præſtant. Quoties adeſt ſolidorum flacciditas, humorum viſciditas, motus tarditas, *Paralyſis*, & ſimilia, præſenſque adfuerit neceſsitas corpus ſuffiendum contegendi, toties *laneo* utendum eſt *Conopeo*, vel *laneis* ſtragulis, vel fornicata machina *lana* exteriùs conveſtita, ut qua & uberior, & efficacior aromaticus, vel alia ratione medicatus fumus ad affectam partem dirigi queat. Quoties tandem opus eſt morbum totis viribus aggredi, qui certis cutis locis ſub forma tumorum ulcerumve incubuerit; toties fricandæ partes *lana* ita ſuffita ſunt, ut quæ eo modo affecta, ad detergenda, exſiccanda, conglutinanda ulcera, ſive manantia, ſive puſtuloſa, multò majori vi gaudeat, quám alia materierum genera; ut quæ ita cum partibus attrita, & ſi opus fuerit, diuturniùs adhærens, præſtantiſsimam opem ferre comperta ſit, *tumoribus* per cutem ſparſis, vel oſsium compagem obtinentibus, vel alterius ſpeciei concretionibus, ut *gummatis*, *exoſtoſibus*, *gangliis*; (modò opportunæ ad ſuffumigationem eligantur ſpecies, quibus locales affectiones cedere exploratum ſit) ut quæ tandem frictionis motu adjuta, & apto calore munita medicata principia, quæ fervida exhalantur, cutaneis ulcuſculis vegetiùs allabi cogat, laticem, quo partes obſidentur, abripiat, mol-

liorem carnem, quæ cicatrici obest, adurat, vel erodat; sicque *dysepulotica* ulcera ad sanationem perducat. Neque hìc timendus est *Frictionis* motus; ulcerum enim callosam, & fungosam substantiam fricantis *lanæ* momentum densissimis velut morsiunculis impetit, dilacerat; præterea aculeata villorum *laneorum* fastigia eamdem irritant, torquentque, afficiunt demum particulæ specierum, quæ in suffimenta adduntur, ita ut, dum proserpente accensione in fumos dilabuntur, virtute detergente *sarcotica*, vel *epulotica*, quà valent, ulcerorum cavum emendent, expurgent, & a calli sarcina liberent, quasi lanceolæ munus obirent.

3. In usurpatione *epithematis* sicci, ubi pulvis medicatus, consuto plerumque Panno inclusus, externæ corporis cuti vario Medici scopo apponitur; quantum *Gossipium*, vel *lana* animalis ceteris præeminet vehiculis, non est quod multis dicam. Sacculi enim Pulverem, & Species contritas & medicatas recepturi, *lanei* si fuerint, & ex recentissimo vellere confecti, meliores erunt: Utique si requiratur in hocce remedii genere vel ejusdem particularum diuturna sacculo excipienti adhæsio, vel minor, & lentior de continente panno excuitio, & evaporatio. Nam ob densiorem sui texturam *lana* & minorem, & tardiorem dissipationem remedii intùs conclusi efficit; seu, quod idem est, diutiùs & efficaciùs in corpore operatur, maximè si liquidum spirituosum præstò sit, quo *epithema* siccum humectetur, & maceretur; & si hisce omnibus vaporosus ignis, vel vividus prunarum accensarum & fumantium calor accesserit; quibus tantò potior futurus est *lanæ* usus usu *linteorum*, quantó magis tam humido trahendo, quàm suffitui absorbendo prius panni genus posteriori idoneum censemus. Sic *Cucufa* illa confortans, quæ à *Gaucibio* describitur, (*a*) quæque capiti debili, frigidis catharris obnoxio proficua ab ipso perhibetur; Cucufa, inquam, illa gossipium recipit, quo exceptæ species includantur duplicaturæ cuculli, & punctim intersuantur; atquè cucullo hoc fumo aromatico fumigato manè, & vesperì tegatur caput. Idem est de *cucufa* ad aeris injuriam arcen-

(a) *Vid. p. m.* 239.

dam in auditus vitiis expertæ virtutis, ex *Friderico Hofmanno*: (*a*)

4. Liquet etiam, quare in *epithemate* humido, præsertim in illo, qui ad cordis languorem paratur, & in quo pulveres miscendorum spiritu aromatico oleoso penetrantissimoque divites decoquuntur, adeo frequenti in usu sint pannorum laneæ rubræ laciniæ; excipitur enim, absorbeturque semper decoctum a pannis *laneis*, tamquam vehiculo magis bibulo, & *linteis* aptiori; asservatur ibidem tamquam in proprio receptaculo, quòd utpote crassiori, vel firmiùs contexta *lanarum* fabricâ emergens, coercendis principiis medicati fotus volatilibus, & tenuissimis aptissimum censetur; prǽterea illud decoctum, dum *lana* utuntur, ab hisce sugitur ita, ut calor, quem habet, diutiùs ibidem moretur, & nescio quanam cognatione spirituosa, & aromatica odoramenta fluido calenti diluta, appropriatum magis idoneumque in *lanis* domicilium inveniant. Quamobrem si mitis in talibus casibus accesserit *frictio*, calidum illud *epithema* nedùm cutis externæ plagas, quas propiùs tangit, necnon nuda, & ad simplicem contactum posita vascula utiliter mutat; verùm etiam ad profundissima usque corporis viscera penetrat, iisque beneficam virtutem largitur. Porrò in hunc finem plurima præscribi a Practicis solent. Textum nempe *sericum*, *Stupæ*, *Panni*, & *lanatæ sectiones variegatæ*. Verùm non immeritò in praxi Medica rubri panni commendantur; sicut non temerè sericum in illis casibus non crudum a *Galenicis*, sed grano tinctorio infectum, proponitur. Nam quemadmodum *Cocci Baphici* rubedo non est quid vanum, & viribus penè effetum, verùm a vermiculo agili intùs coercito quoad maximam partem proficiscens, spiritus vitales reficit, & cordis affectibus succurrit. (*b*) Ita ubi coloratæ *Cocci* partes decocto solutæ pannos *laneos* eodem colore affectos intrant, virtus cardiaca unita exurget fortior, quàm si iidem, alio tamen quovis colore instructi, admitterentur. Itaque Clinicis panniculas *Kermesini* coloris, easque *laneas*, in usum

 advo-

(a) *Tom.* 111. *p.m.* 242. (b) *Gervas. Rediv. p.m.* 29. & *p.m.* 395.

advocare visum est ad fovendam externam cordis regionem: Ea quippe ratione non *lanam* modò cuicumque alteri textili anteponunt; verúm etiam in deligendo colore ceteris sapientiores esse videntur, qui panniculos undique sine delectu colorum usurpare in isthoc *epithemate* consueverunt. Purpureæ enim molleculæ, quemadmodum a *grano* in ebulliens liquidum exeunt, eique communicantur; Sic a *laneo* amiciente velamine, & abliguriente exsuctæ, altiùsque exaustæ, pervio nostro cario, faciliùs, & fortiùs traduntur. Qua de re consulantur superiora. *sup. cap.* VII. *&* VIII.

5. Quoties ergo *epithematum liquidorum* in genere usus indicatus videtur, toties in subsidium vocanda *lana* est, modò materies arte seligatur, & tempestiva fiat applicatio remedii; modò abusus Artis-Peritus facilè vitaverit; modò imprægnati *lanei* panni, volatili remedio, diutiùs admoti partibus sinantur, & identidem renoventur pro prudentia Medici. Sic igitur in *Acutis*, *chronicis* externis, internisve morbis in affectionibus viscerum; Præterea in indicationibus emolliendi, roborandi, repellendi, adtrahendi, calefaciendi, diluendi, resolvendi &c. solidis fluidisque animalis præstantem opem pollicetur istiusmodi *epithema*, pãnorũ laneorũ intervẽtu, externis corporis partibus appositum. De corde autem tralatitium est, ipsius scrobiculo specierum aromaticarum decocto madentes *pannos laneos* quàm efficacissimé adjici, in *syncopis* apparatu a quacumque causa, in affectibus ipsius cordis frigidis, & in omnibus illis casibus, ubi morbi capitis, nervorum, *spinalis medullæ*, stomachi, & cordis, ab humorum spissitudine, nervorum *atonia*, & musculosarum partium imbecillitate sustentantur; item in stomachi vitiis, quæ eadem fibrarum morbosa flacciditas genuit; tandem in quibusdam humidis, & morbidis anni constitutionibus, in quibus blandus nervis stimulus imprimendus, & facilior liquidorum cursus ciendus est; atque ne longus sim, in *Apoplexia*, *Paralysi*, stupore sensuum, memoriæ debilitate, auditus difficultate, virium lapsu, viscerum inflatione *colica frigida*, *Diarrhea*, vomitione in senibus, pueris, in tussi humida, *Ædemate*, *Corizza*, *Rheu-*

matiſmo a cauſa, ut loquuntur, frigida orto &c. (*a*) In hiſce enim caſibus fragranti ſubtiliſsimo oleoſo ſuo principio cardiaca hæc vel roborantia topica per madefactam priùs *lanam*, & parti ægræ accommodatam, intra vaſa, viſcera, nervos, horumque omnium liquida eunt, ipſiſque motum blandum imprimunt, & labefactatas partium functiones in priſtinum ordinem reducunt. Itaque memoriæ prodidit *Turnerus*, (*b*) validum vomendi conatum fruſtra quamplurimis cardiacis, & ſtomachicis internis nihilo ſeciùs perveniſſe, quouſque *laneæ* laciniæ molles abſinthii, mentæ, & aliquot aromatum decocto madidæ, & præcordia externé tangentes noxam illam quàm feliciſsimè ſuſtulerint. Alterum caſum refert idem (*c*) de homine *Iſchuria* laborante, quæ *Diureticorum*, & *Aperientium* quotquot præſcribebantur, vim omnem eluſerat, & parùm omninò ſemicupio ex herbis emollientibus unà incoctis e veſtigio parato levari viſa, poſt ingreſſum catheterem iterum recrudeſcens; aſt illicò ad pubem peculiari oleo, deſuperque dato *laneo* tegillo, dicto citiùs fugata memoratur. Et profectò topicorum, & externorum halituosæ remediorum atomi ſubcutaneos inhalantes canaliculos perrumpentes, validas in liquidis noſtris mutationes excitare poſſe, is facilè judicabit, qui animadverterit, formidabilium penitiores malorum cauſas, ut *Apoplexiæ*, *Epilexiæ*, *epidemiarum &c.* in ſubtiliſsima quadam aura conſiſtere, quæ de foris accedens, per dehiſcentes cutis animatæ tubulos means latices vitales, qua data via, aggreditur, quorum craſim, naturalemque indolem peſſumdat, evertit, atque corrumpit. Sed de hiſce fuſiùs, ubi de *laneis* effluviis actum eſt, *ſup. cap.* 11.

6. Quandoquidem de coloratorum corpuſculorum intra corpus ingreſſu per ſudoris vehiculum, ſuperiùs dictum eſt; *cap.* VII. §. IV. V. VI. eò ratio agendi tincturæ hujuſmodi purpureæ, qua in *Epithemate humido* (5.) utimur, redire videtur, ut ingreſſu ſuo color ille ab ope calentis liquidi in vaſis efficiat illud, quod efficeret ipſum ſubtile aroma corpo- ri

(*a*) *Vide Hofmann. tom.* 1. *p. m.* 444. *ſequen.* (*b*) *Maladies de lapeau tom.* 11. *p. m.* 318. (*c*) *Ibid. diſſert. p. m.* 325.

ri ingestum, hujusque nervos excitans. Quamobrem colliges, turpiter errare illos, qui colorum, qui pannis adveniunt discrimina in re medica minimi faciunt; aberrare quoque illos, qui de Pannorum coloribus nimis superstitiosé judicant: Sapere autem, & rectiùs sentire eos, qui mediâ incedentes autumant, pannos, quo tempore corpori ad nudum contactum hærent, colorem, quo inficiuntur, cuti subtus calenti, humidæ, atque apertæ immittere ita posse, ut in quo consistit tincturæ efficacia multiplex, multiplici illud sub larva, fluidis animalis intrcurrentibus, affatim impertiant.

7. Hinc ergo (6.) malé sentit *Peklinus*, dum hisce verbis testatur: *In pannorum* (sunt ejus verba) *deligenda specie non minor est hìc curiositas*, *aut superstitio*: *Cùm enim ad fovendum cordis calorem magna sit panni rubri*, *cùm præprimis Kermesini commendatio*; *ad oculorum corroborandum tonum*, *seu calorem*, serici *viridis*, *namque asperior*, *laniosiorque superficies tum visui*, *tum oculorum subtilitati officere solet*, *singularis est usus*; *Quid verò hoc sit*, *quod in sanandis coli doloribus*, *panno ceruleo inesse aliqui volunt*, *quo persuasi experimento non intelligo*; *sive enim a* Glasto, *seu* Anil *Indorum tinctura inducta sit*, *non video aliud*, *quàm certum texturæ genus*, *quod calorem adeo utilem in hoc morbo pertinaciùs foveat*, *temperetque*, *quàm aliud quidquam externum*. *Ideoque scio*, *esse qui panni cerulei laciniam ventri immediatè sub Interula admovent*, *seque hoc beneficio a* coli *doloribus immunes prædicant*. Hactenùs ille, (*a*) qui tamen non satis animum ad quotidianam praxim attendisse videtur, qua compertum est, non sine ratione coccineum serici colorem species *epithematis cardiaci* componere: *vide hìc* XIV. *num.* 4. Qua exploratum est, non quemcumque colorem inflammatis oculis gratum, atque amicum esse, sed nigrum radios coercentem, vel viridem lenissimé reflectentem inter ceteros colores esse beneficum: Qua supra demonstratum est, posse coloratas molleculas intra corpus devehi, & bonos, vel pravos effectus edere. *cap.* VI. §. XVI.

(a) *Observat.* XXXIII. *lib.* III. *p. m.* 495.

xvi. *num.* 4. *item cap.* vii. §. v. Quod ſubolfeciſſe video *Amatum Luſitanum*, alioſque a *Primeroſio* citatos, (*a*) qui monent, ne panni immediatè corpori injiciantur, quia ex tinctura, & aluminis mixtione aliquam habent adſtringendi vim. Sanè *Anil Indorum*, de quo hic ſermo eſt, vires nonnullas habet, adeout plantam in *cucufas* non infructuosè ab illa Gente adhiberi legamus. (*b*) Ad hæc ſi lacinia panni cerulei ore diutiùs detineatur, dum emollitur, atque liqueſcit, priſtinum colorem exuit, & ſenſum adſtrictionis papillis nerveis imprimit.

8. Verùm ridiculam, & verè anilem credulitatem in electione pannorum non poſſum non improbare. Exemplum habes curioſum in eruptione Variolarum, ad quam promovendam corpus olim pannorum rubicundorũ pondere operiebant, affinitate ſiquidem coloris (*c*) ſanguinem allicere credebatur. Inſignis hac de re extat locus apud *Freind.* (*d*) de *Joanne de Gaddeſden*: *Quem*, inquit Freindius, *in aulam receptum video, Regiſque filium curaſſe* (Eduardi I. credo, vel II.) *variolis laborantem*; *atque hìc quidem præſtigias omnes adhibens, quo meliùs morbos ex inflammatione ortos ſe intelligere oſtendat, poſt idoneas rei gerendæ formulas, vultu in gravitatem compoſito, Ægrum panno* coccineo *involvi jubet: omniaque quoque circa lectum rubra eſſe debebant, ac Tapetia ſine dubio per cubiculum omne ejuſdem erant coloris*. Erat nimirum *Joannes* hic, ut opinor, de eo genere hominum, qui Sciolorum incredulitatem in ſua ſemper commoda convertunt. Sed de hiſce ineptiis ſatis.

XV. Propoſitio IV. *Indumenta lanea omnium, maximè quæ ex lino parantur, humidum exſiccare nata ſunt.*

Demonſtratur: Liquidi purpurei aquea moles ubi plùs nimio in corpore decreſcit, exſiccatio quædam exoritur. Cujus quidem cauſas multiplices ideo ſiſtemus, ut id, quo *laneæ* texturæ linteis in ſiccando præſtent, probè dignoſci queat, ut inde ad experimenti, hac de re a nobis capti, rationem indagandam, eruendamque deveniamus. Itaque

---

(a) *de error. vulgi lib.* iii. *cap.* xx. (b) *Lemer. traittè des drogues verbo* Aril. (c) *Primeroſius ibid. p. m.* 294. *ſeq.* (d) *Hiſtor. Med. in ann.* 1320.

1. Exſiccantur fluida noſtra, quoties liquidum illis non ſuppeditatur, vel inopia potus, vel viarum obturatione, per quas diluens liquor in ſanguinem permeare debeat. Ea ratione non exſiccant lanoſa veſtimenta, nec quæcumque alia.

2. Areſcit liquidorum moles, quoties, licèt fluidum humectans præſens ſit, ſuis tamen molleculis non ſeſe intimé, ut decet, immiſcet liquidis; unde ſtatim ac liquor intra ſanguinem admittitur, illicò inde dilabitur purus interdum, & nitidus: Ea ratione ſanguis craſſus, gummoſus, reſinoſus, therebintinaceus, in *Maniacis*, *Melancholicis*, Mulieribuſque *hyſtericis* continuò ſicceſcit; nec ullo hìc modo referri corporis operimenta debent.

3. Siccior evadit ſanguinis *diatheſis*, quoties, licèt fluidum admiſerit, & intra ſe ſervaverit, nihilominus tamen nonnullorum corporum miſcelâ particulæ fluentes in corpus ſolidum abeunt, ſine amiſſa, expulſave earumdem parte tenuiore: ea ratione ſpirituoſi latices, in *Alkool* redacti, funeſtam ariditatem liquoribus corporis animati inducunt: Ea ratione, de modo, quo habitus *lanei* corpus animalis exſiccant, nullus inſtitui poteſt ſermo.

4. Liquidorum vitalium maſſa areſcit quoque, quoties talia eidem adduntur, quæ humidum aquoſum inde avocant ita, atque abliguriunt, ut a liquore recepto in ſuis ſpatiolis pondere augeantur, abſque ullo voluminis augmento: ea ratione, omnia corpora, quæ tenuiorem fluidi portionem ad ſeſe alliciunt, illamque a reliqua liquidi mole ſecernunt, quacum unà concreſcunt, appellantur *abſorbentia*: ea ratione omnia *adſtringentia*, *abſorbentia* quoque ſunt, notante *Petito*.(a) ut, quæ carnis V. G. humiditatem haurientia, eamdem, pondere imminutam reddere ſoleant: ea ratione hujuſmodi remedia *exiccantia* dicentur, quæ humidum auferendo, hoc ſibi aſſociant, & reliquum ſiccant, ut in laudato *carnis* exemplo videre eſt: ea tandem ratione futurum eſt, ut quæ ſub ſpecie palliorum aliorumque id genus operimentorum corpori apprimuntur, *exiccantium* tale nomen neutiquam mereantur;

(a) *Memoires de l'Accademie annèe* 1732. *p. m.* 43. *ſequent.*

tur; licét enim humidũ exinaniãt, ſugãtque,indeque põdere creſcant, cum abſorpto tamẽ humido nequaquã cohærere videntur.

5. Exhauritur corporis humidum, quoties ſine ulla corporum additione, ſed interna agente vi, per ſua colatoria uberius derivatur extra corpus: Ea ratione ſuccedens *Phtiſicis* diarrhea; item *diabetes* largus, *Ptialiſmus* &c. toties fluento animali ariditatem invexerunt: Ea ratione *Purgantia*, *Diuretica*, & *Stimulantia* quæcumque remedia, abundantiorem humorum effluxũ concitando, toties liquidi nativi fontes aridos reddidere: ea ratione, nihil ſperandum erit ab veſtiũ ſuperficie corporibus incumbente, niſi quod inſenſibilẽ perſpirationẽ adaugẽdo, corpus aliquãdo ea ratione exſiccẽt. *ſup. cap.* III. §. VIII.

6. Areſiunt liquida corporis, quoties plus ſolito fluidiora, & humidiora exiſtunt. Quod quamvis primo aſpectu *paradoxon* videatur, re tamen intimé perſpecta, liquidò patebit: Cogita enim vaſculum quoddam lymphaticum ruptum, quod alia ſua extremitate ex lateribus arteriarum ſanguinearum proficiſcitur: Cogita in eo canaliculo motum talem vigere, quo internum liquidum per valvulas ulteriús propellat verſùs truncum tubuli lymphatici, qua parte canaliculus apertus ſupponitur: Cogita dein liquidorum tenuitatem, & lubricitatem ſummam, qua craſsiores etiam partes ab reliquarum conſortio divelli, inque aliena vaſcula errare facilé poſsint; Conſtabit, liquorem ita paratum, oſculo hujuſce tubuli oblatum, actione vitali abſorptum, ingreſſumque jugi lapſu ad anteriora effluere, & in cavum aliquid, vel partium utriculos per hiantem illac lymphaticum canalem effundi: Ea ratione *Hydropicos* moleſta & perpetua ſitis torquet, quamvis uberrima aquarum mole eorumdem ſanguinem inundaveris, ea ratione, ut vides, nihil præſtare in corpore poterunt, ex quacumque materia vel vellere contexti fuerint amictus.

7. Corporis noſtri liquida deficiunt, quoties fluxæ liquidorum partes ita attenuantur, ut non per continuatos canales incedant, ut modò dictum eſt; (6.) ſed in adeo ſubtiliores molleculas diſsiliunt, ut etiam per fibrarum ubique poros tranſudent, ac diſsipentur: Ea ratione ingenti, eoque febrili æſtu perrareſcunt omnia fluida, dum tenuiſsimis vaſcu-

lis aſsiduó exhalantibus non modò efflatur, verùm etiam per minutiſsimas carnium intercapedines incitatum perpetim halat tenuiſsimum, quod omnia humectat & fovet, liquidum: Ea ratione febris ardens mobiliores partes abſumit, & immanis *Solis* irradiantis calor adurit: Ea ratione demum non memoranda ſunt veſtimenta noſtra, quæ cuti accedentia, licèt vaporem abſorbeant, illum tamen diu coercent, donec venulis in cute bibulis, patuliſque maxima parte injectus, intrò ſubire, iterumque partes irrorare poſsit.

8. Ariditas liquidorum noſtrorum occurrit etiam, quoties cutaneorum liquidorum effluviorum, abſque inſtaurata liquidi in ſanguinem acceſsione, perpetuum & notabile diſpendium fit. Namque excretio, cui cutis area deſtinatur, omnium in corpore excretionum maxima cenſetur: Ea ratione hìc locum non habet, quæ per veſtes fit, exſicccatio. Poſſunt quidem veſtes *Sanctoriana perſpiratione* ita repleri, ut quod a cutaneis tubulis reflantibus deceſſerat, ſi non omne, at ſaltem quoad maximam partem venis ejuſdem cutis abſorbentibus denuò committant, ſicque funeſtos, & celeres *exſiccationis* effectus arceant: Ea ratione *Balnea* perſpirationem cutaneam promovendo, dum calida corpori immediatè adſtant, inter *Topica exſiccantia* recenſerentur, quod nemo dixerit umquam. Quippe certum eſt, aqueas guttulas balnei calentis uſu per porulos illos innumeros, quibus tota pervia eſt cutis, in vaſa lymphatica foraminibus illis lateraliter dehiſcentia ſenſim illabi, ac inde in ſanguifera vaſa delatas, univerſum cruorem, quaſi rore copioſo, diluere; ut alibi a nobis oſtenſum eſt. (*a*)

9. Inter *Deſiccantia* locum etiam habent quæcumque humidum ſuperfluum partibus ſolidis inhærens, vel in cavitatulis, vaſculiſque ſtagnans, aut contentum diripiunt, abjiciuntque. Ea ratione apud Veteres *exſiccatio* per arenam calidam & ſiccam peragebatur; (*b*) quæ quidem conſuetudo in *Melita* adhuc viget; quamplurimos enim reperire eſt, qui ad curationem *paralyſeos*, & ſimilium morborum ægrotantes,

(a) *de Balneis Animadverſ.* II. III. (b) *Gorter. tract.* 63. §. II. *p. m.* 53. *tom.* II.

vel laborantes partes intra calidissimam, & *Sole* meridiano ferventissimam arenam sepeliunt, non sine, ut interdum vidimus, felici curationis exitu: Ea ratione, quando plurimo, & fluxiliori humore vulnera madent, tunc terrei bibuli pulvisculi in pollinem impalpabilem triti, ad absorptionem, & exsiccationem eliguntur. Ea ratione liquida in vulnerum cavo effusa emungi contingit, dum spongiolæ vel lintea carpta sicca, humorum *absorptioni* idonea in praxi Chirurgica usurpantur: Ea tandem ratione operantur vestes corpori quocumque modo intimè adstantes ex quocumque contextu bibulo factæ fuerint: Neque enim exsiccant trahendo liquidum, illudque intra se detinendo; neque effusis, suctisque humoribus tument, ut lintea carpta, atque in turundas conficta, quæ vulneris v. g. orificio immissa, a mole sucti humoris adeo turgent, ut nisi eò loci firmentur, brevi vulneris cavo expellerentur. Quamvis enim *lana*, & *gossipium* huic usui inservire posśint, indeque *sicca* reddere corpora, illud tamen potiùs a figura, & loci angustia, quàm ab eorumdem fabrica repetendum videtur, certè spongiæ ipsa sua figurâ ab intruso liquido insigniter dilatantur, quod non faciunt quæcumque lanosiores, linteæve superficies.

10. Multa quoque eliciendo, & consumendo humidum exsiccant, sed quatenus inde liquescant, ut *sales*; vel quatenus duriora multò evadant, quàm ante resorptionem fuerint. Quod *exsiccationis* genus ad indagandam *lanarum* virtutem minimè sufficere videtur, quæ ab attracto corporis exhalante humido, nec diffluunt, quamvis emolliantur; neque rigidiores fiunt, quamvis tumeant; alia ergô mechanica excogitanda est, qua corporis siccitas a *lana* corpori immediaté obvoluta dependens concipi, delineарique valeat.

11. Quamobrem ut calere tum corpus dicitur, ubi, ceteris paribus, calidior *atmosphæra* illud semper cingens, semper quoque præsens est; frigere autem, quando eadem a frigidiori aere perpetim detrahitur: *vide supra hìc Propos.* 1. §. VI. *num.* 3. Ita inarescere cutis dicetur, indeque liquidum perspirabile jugiter evanescere, quando calidus siccusque aer nos continuò adflat; aufert enim hanc nostram humidam *atmo-*

sphæram, in qua velut in balneo corpus immergitur; cui vaporosæ *atmosphæræ* succedit dein altera, sed & hanc brevi averrit ita aer, ut corpus brevi ad ariditatem adigatur. Idē enim est sivè nudam & humidam carnem, sivè operimentis protectam aera siccum permeet; nam dum sani sumus semper ad aliquam digitorum distantiam à corporis ambitu, *atmosphæram* udam circumfusam habemus, quia ipsa vestimēta, quæ induimus, ut eodem corporis calore calent, sic eodem exhalante liquido humescunt.

12. Inde colliges, exsiccationem corporis per cutis tubulos, non tam in vestium absorptione quàm in resorpti dissipatione in ambiens aera reponendam esse. Non sufficit enim *lanas* humidum bibisse; verum debent adesse conditiones absorptum discutientes. Aliter enim futurum est, ut exhalans liquidū, quamvis à panno tractum, neque digestum, *atmospheram* illam humidam (11) adaugeat, & cutem subjectam non tam exteriùs madefaciat, quám tacito inde in halantes venulas cutaneas obvias ploratu remeans, humidum largiatur, & *desiccationem* avertat: Ea ratione fomenta, *Semicupia*, & balnea, ad humectandum potiùs, quàm siccandum faciunt; quāvis insensibilem perspirationem promoveant, eamque sibi admisceant: ea ratione exundans intra corporis cavitates continuus vapor, liquidorum molem nec hilum demit, quorum semper eadem in sanis manet quantitas, quia eadem proportione, qua stillat a poris absorbentibus, recipitur: Ea ratione mador cutis ab admixto aere disparet citiús, quam aer potuisset eum exsiccare: Ea demum ratione non exiccabunt vestes, quæ exhalatum cutaneum vaporem morari adeò possunt, ut maxima sui parte per venulas hìc inspirantes innumeras, iterum sanguinem subeat, sicque siccantem evaporationem, cū humefaciente inhalatione compenset, imò hisce habitibus aer humidus incumbere potest, ut tam quà corpus, quàm quá aerem respiciunt, panni humido onerentur, illudque intra animalis corpus ultró ingerant.

13. Si ergo exsiccatio corporis animalis, quæ ab vestium usu provenit, sicciori aeris circumdantis temperiei respondet, cujus ope velut universalis ambiens spongia, depluens

e cutis

e cutis vestiumve villis humidum (11. 12.) avidissimè amplectitur: videndum, si *laneis* præ linteis rebus siccior, & calidior *atmosphæra* incumbat, ut inde *lanæ* in exsiccando corpore præstantia affulgeat. Verùm idem aera quaslibet gestatas corpore vestes sustinere reperio. Major proinde vel minor desiccandi vis ex majori vel minori promptitudine, quam ad avolationem habet absorptus humor, & superficiei adhærens, in vestibus desumenda est. Qua de re sequens experimentum cœpi, quod sanctè referam, *Hallerii* vestigiis insistens, qui utcumque experimenta sua in universum circa pannos commemoret, speciatim tamen, & distinctè nullam de exsiccationis mensura mentionem injecit. Inquit enim (*a*) *Siccus aer, & pannus siccus bibula corpora sunt, & aquam attrahunt. Id demonstrant experimenta pulchra, quæ ad hunc finem cœpi, & quibus mihi constat, hujusmodi pannos plurimas libras aquæ intra breve tempus resorbere. Deinde id demonstrant Fullonum experimenta, & Pannificorum. Nam panni madidi in quiescente, sed sicco aere suspensi intra paucas horas siccantur: Si verò aer ipse humidus fuerit, madorem diutissimè retinent. Nunc considera, cutem nostram cum panno hujusmodi comparari humido, dum sana est: nam nummus politus, qui cuti admovetur, continuò madet. Ergo aer siccus de ea cute humiditatem resorbebit; dum verò proxima cuti humiditas exhalat, sequitur proxima, quò denuò exsiccatur, & sic intra horam balneo sicco homo occidi potest.* Hactenus ille; cujus verba ideo huc transferre non piguit, ut liquidó constaret, tanti Viri consilio nos permotos fuisse, ut sequens experimentum institueremus; sed, quod præcipuè interest, nostras qualescumque observationes ab *Hallerii* observatis plurimùm differre liquet. Non quòd sua Author enucleatiùs protulerit, (horum enim meminit, sed in genere) sed quòd circa Pannorum absorptionem universa versari videantur *Hallerii* observata: dum nostra eo Ipsi fine aggressi sumus, ut facta comparatione inter *Linteorum, Laneorumque* vestimentorum genera, videremus, utrum utri in descripta *Siccationis* methodo præcelleret.

14.

(a) *tom. in Boerhav.* VI. §. DCCLXXIX. *p. m.* 164.

14. Sumpsi ergo binas fimbrias unius palmi, quarum una ex *lintea*, altera veró ex *lanea* materia constructa erat; ambas ejusdem ponderis, & eodem temporis momento intra vas aqua plenum immersi, itaut altera sua extremitate elatum liquidum in duo excipula utrobique æqualia effundere possent. Transacto horæ spatio, vasculum *linteo* suppositum habebat aquam ex limbo lintei pendente prodeuntem, pondus æquantem *dracmarum* 4. cum semisse: alterum verò receptaculum laneam laciniam continens siccum prorsus erat, quo tempore quarta tantùm pars segmenti *lanei* humectata erat. Deinde duas illas diversæ texturæ portiones duabus chartis duplicatis bibulis ejusdem ponderis eodem instanti superimposui, ut in chartarum suctionem investigarem: Inveni, intra octo horæ minuta chartam bibulam a superstante panni *lanei* portione æqualem humoris quantitatem adtraxisse, ac quæ subsita erat *linteo*: quamvis humentis lintei compages major, largius quoque in charta sibi subjecta occuparet spatium. Tandem postquam binas illas pannorum sectiones ex chartarum superficie semovi, easdem Soli exsiccandas exposui, reperi decrementum ponderis in *lana* majus, quám in *linteo*, ut intra tria horæ minuta ab humore suffusa *lana*, tertia pars humidi, qua imbuta erat, consumpta fuerit. Hìc autem subsistamus aliquantulum, & quid lucis, quidque boni ex hac observatione erui, colligique queat, inspiciamus.

15. Infertur namque primó dispendium liquidi sucti, proindeque imminutionem quantitatis ejus liquidi, quod in excipulo communi continebatur, eò esse celeriorem, quò spatium percursum à liquido deglutito suctoque eodem tempore majus, & quò, eadem data superficie madente, intra brevius temporis intervallum sublatum liquidum ex altero bibuli corporis extremo depluit in receptaculum. Cùm verò eodem instanti, quo integrum *lintei* frustulum maduit, *laneum* quarta suæ superficiei parte maderet, atque æquali utrinque superficie madefacta, *linteum* intra tempus quadruplo brevius *lana* humidum reciperet, nimirum intra $\frac{1}{4}$ horæ, atque demum

mum hæ rationes inter ſe æquales exiſtant: Sequitur, abſorbendi facultatem in fibris cannabinis, ſeu quod idem eſt, celeritatem ſuctionis trans lintei fabricam, ejuſdemque liquidi effluxum eſſe in ratione *quadrata directa* ſuperficiei bibentis, vel in ratione *quadrata univerſa* temporis ad ſuctionẽ inſumpti. Ergo abſorptio facta per *linteum* abſorptione per contextam *lanam* ſuccedente ſexdecuplò major futura eſt. Sit motus, quo linteum humidum in noſtro periculo combibit = V. ſit alter ſuctionis in *lanea* ſuperficie motus = C. ſit ſuperficies *lintei* ſugentis = S. & tempus ad talem ſuctionem requiſitum = T. ſit ex altera parte plana *lanæ* ſuperficies bibula = s; & tempus in iſta ſuctione peraptum t.

Quoniam $\frac{U}{C} :: \frac{S}{T} : \frac{s}{t}$ & juxta proportionum regulas $S \times t$

$= s \times T$ erit $\frac{U}{C} :: \frac{S \times t}{s \times T}$ verùm ex ſuppoſitione ſpatia ſunt

inverſè ut tempora: Erit ergo $\frac{U}{C} :: \frac{2S}{2s}$ vel inverſè $\frac{2t}{2T}$

q. e. d.

16. Infertur dein, velocitatem *abſorptionis* in *lintei* villis non petendam eſſe ab incumbentis *atmoſphæræ* quæ hìc eadem ſupponitur gravitate; neque a majori vacuo in *lini* ſtaminibus, quàm *laneis* fibrillis exſugente, cùm ubique omnia æqualiter aere referta credantur: verùm a multiplici differentia, quæ fabricam linteorum, lanarumque intereſt, deſumendam eſſe. Fortè villi ad inſtar tubulorum contorti in *linteo*, canaliculi patentioris ſpeciem præſeferunt; neque mollioris lanuginis ſetas, quæ in *lana* ubicumque obviæ abſorptionis impetum quadantenus frænant, in orificio ſugente habent. Fortè in itinere ſugens tubulorum linteorum familia nequaquam arctatur, ad interceptionem curſus liquidi, ut in *lanis* Fullonum opera preſsis contingit. Fortè ſpatiola, & interſtitia in *linteo* relicta majora ſunt, per quæ proinde abſorptus humor non modò copioſiùs tranſudet, verùm etiam ibi copioſiùs congeratur: Quandoquidem in illo experimento

(15.) linteum extùs, intùs, per latera, & in omnem sensum aqueo humore inspergitur, penetraturque. Fortè demum in illa laciniarum positione super oram receptaculi communi aqua pleni, situs *lintei* exactiùs æmulatur canalem æquilaterem, & laterum incurvorum, itaut ascendat liberè liquor usque ad incurvationis angulum, indeque deorsum liberè descendat in gratiam æquilibrii. In *lana* autem contexta, cujus superficies varia compressarum fibrarum complicatione consurgit, contrarium observatur; neque enim, rigida cùm sit, promptè flectitur, neque laterum commodam ad haustum liquidi obliquitatem habet; unde ægrè a vasculo liquidum petit, petitum, absorptumque, ob majorem altitudinem, difficulter attollit; operosé sublatum ægré dimittit, ob summas fibrarum pororumque angustias.

17. Inferes tandem, *resorptionem*, quæ a chartis suppositis [*vide* 15.] æqualiter perficitur, eó velociùs in *lana* successuram esse, quò celerior fuerit per fabricam linteam suctio humidi. Nam si ex duabus quantitatibus inæqualibus æqualia demas, inæquales ut priùs remanent. Impensæ ergo humidi, quod chartacea sectio æqualis abligurivit, eam rationem inter se habent, quam præcedens in *linteo* suctio ad præcedentem in *lana* suctionem servaret. Quare si linteum planum quantitatem liquidi sexdecuplo majorem exhaurit, abripitque, *laneum* in chartarum superficiem ceteris paribus eamdem liquidi copiam deposuit. Erit itaque humidi absumptio per chartam *lanæ* subditam eò copiosior, quò parcior fuerit absorpti humidi copia; item eò celerior, quò intra datum tempus ex minori madefacta aera humidum in chartę subjectum frustulum distillat; At verò quoniam obvia adurenti *Soli lanea* portione humidi absorpti impensa tertia sui parte major, quàm in altera lacinia similiter tractata, observata fuit; idcircò crescet proportio, & æquabitur huic rationi

$\frac{16 \times 3}{1}$ seu quod idem est, siccus aer *lanam* madidam, linteumque humens circumstans, humorem in ea ratione utrimque deprædatur, aufertque quæ est inter 48. & 1. Quamobrem claré patet, exsiccationem liquidorum animalis, quæ

per

per humidi cutanei *dissipationem* contingit, quæque sola vestibus, quibus amicimur, competere videtur, *vide sup. hic* §. xv. *num.* 11. 12. *sequent.* citiùs, efficaciùsque per *laneas* superficies nudæ cuti adstrictas, quàm per *lintea* quælibet absolutum iri. Patet inde tota nostra Propositio.

XVI. Quoties igitur opus est, ulcera *ichore* manantia ad cicatricem perducere, luxuriosam, & fungosam carnem compescere, humorem tenuem, tam *salinum*, quàm *biliosum*, desiccare, liquidum *ichorosum*, *serpiginosum*, *scabiosum* abligurire; pruritum inde, & dolorem mitigare: toties ad prudentiorem, tutioremque absorptionem lintea præ laneis corporibus eligito. Præprimis si ex lino parata, sicca, carptaque pulveribus absorbentibus inspersa fuerint; tunc enim citior effectus futurus est. *confer sup.* §. xv. *num.* 9. 10. 14. 15. Verùm ubi insensibilem perspirationem laudata exsiccationis *therrapeja* elicere animus est, neque actio frictionis, dolorisque stimulus, quem *lana* creat, timetur, *confer sup. hic* §. xi. xii. xiii. utputa in tumorum cutaneorum frigidorum tractatione, in *ædemate cutaneo*, laxitate villorum cutis, in humorum stagnatione, seu meliùs, eorumdem fluentium tarditate; in frigidis *rheumaticis* doloribus, in *Angina aquosa Bronchocelæ*, *Hydrocelæ*, *Hydrocephalo*, *Hernia*, partium procedentia ab exuberante humido; in luxationibus ab emollitis ligamentis, acetabulorumque laxitate, & similibus, *lanam*, inquam, & quamcumque lanosiorem, villosioremque materiē usurpare memento. Sic enim ab sicco, ut supponitur, ambiente fluido aereo celerem *absorptionis* humidi, quod in *lana* hærere statuitur, medelam obtinebis. Quód si attractionis, quæ per *lanam* fit, energiam intendere volueris, eamque *absorbentium*, quæ supra indigitavimus, xv. *num.* 4. 9. actionem imitari, *lanam* comburito, vel in cineres redigito, juxta Domini *James* processum: (a) Sic enim habebis optimum absorbens, morbosum, & inquinatum humorem; imò excellens *Escaroticum* in excrescentiis fungosis intra cavum ulcerum luxuriantibus, vulneribus madidis, & difficilè

Oo sane-

(a) *Dictionaire univers. de Medicine tom.* IV. V. L. *p. m.* 771.

ſaneſcentibus, atque in humida *Ophtalmia*, ut ibidem narrat.

At in genere admonendum, in vulnerum, ulcerumque curatione duximus eaſdem rationes, quæ incomparabilem impulere *Magatum* ad eruendam ex rara eorumdem deligatione non mediocrem utilitatem, vigere multó majores ad ſuadendum in iſtarum noxarum chirurgia *lanei tegumenti* uſum; ſic enim lanati membri calor magis roboratur, quo ſolo ſi quid extraneum ulceroſo cavo inhæret, adglutinationem ideo, ſuppurationemque, unius Naturæ operam morans, feliciùs, promptiùſque expellitur; ad hæc dolorem a frequenti partis ſauciæ ulceratæque contactu oriundum data deſuper *lana* efficaciùs inhibet. Quamvis ad rectam iſtiuſmodi inſtituendam therrapejam illud meminiſſe juvat, eam pro aeris, corporis, & partis ægræ conditione variandam. Aliud enim tegmen eligendum æſtuante, aliud frigente cœlo; & quod lacertoſam corporis animati partem foveret, nervoſam, & maximè ſenſibilem, imprimis ſi compactius fuerit, & ſuffocans, læderet omninò. (*a*) Conſulantur quæ de diverſo contexendæ *lanæ* modo, & inde pendentibus effectibus ſuperiùs recenſuimus. *cap.* IV. *&* *alibi.*

XVII. Propoſitio quinta. *Inhæret lanæ aliquid emolliens, quod in linteis, & ſimilibus texturis deſideratur.*

Demonſtratur: Loquimur híc de *lana cruda*, cum *lino*, *cannabeque* infectis collata. In qua quidem *hypotheſi* obvium eſt, priorem materiem poſterioribus vi emolliente præpollere, cuicumque ſequentia conſideraverit. Nam ſi conditionem fabricæ Animalium, naturam Bulbi, e quo *lana* progerminat, genium humoris pinguis, quo lubricatur, inflammabilem ejuſdem indolem, & alias proprietates contemplemur; inveniemus, ingentem oleoſæ ſubſtantiæ vim *lanis* innidulari, qua linea omnia, & ex cannabe oriunda Textilia orbantur penitùs. Quid enim? nonne oleum pingue una cum ſanguine via per arterioſos ductus, venaſque oberrat, & ubique in corpore animali cruori immixtum abùndè reperitur? Nonne adeps ex-

(a) *Cæſar Magat. de rara vulnerum &c. lib.* I. *cap.* XXXI. *&* XXXV.

extra circulantis ſanguinis pomæria foras adcumbit vaſis arterioſis, & venoſis in folliculos ubique patentes effuſus? Annè cuncta in univerſum corporis humani vaſcula; nervi omnes; muſculares lacerti, tendineæ fibræ ubique ambiuntur celluloſa fabrica, variè pro diverſitate locorum depluente diſtenta adipe? Sic ut debitam flexibilitatem retinerent muſculi; vaginulis oleoſis undique veſtitos cernere eſt; ſic ne rigeſcerent ligamenta, attenuatum medullare oleum illis largè affuſum eſt. Ita eadem ratione, quemadmodum in toto corpore animali ſub cute muſculis incumbit communis illa membrana adipoſa, cellulis confertiſsimis diſtincta, quæ flatu tumidæ ſpeciem obeſitatis, interdum monſtruoſæ, præſeferunt; eo fine, ut cutaneæ fibræ eſſent flexiles, atque contractionem, dilatationemque levi negotio obirent; ut quæ fibræ ſingulæ a vicinis removeri facilè poſſent, certè ipſe *panniculus*, *carnoſus* Veteribus dictus, in homine nihil a prædicta adipoſa expanſione differt, quæ ſubtus cutem invenitur: (*a*) Rurſus, quodcumque ſit ſecretionis pinguedinoſæ organon, & quæcumque mechanica detur, pinguedo cuti ſubſtrata adaugeri in dies, accumularique ut plurimum geſtit: Porcum intuere ſaginatum, ut cutem inter ſubjectoſque muſculos magnum jacet intervallum ſolido pallidoque lardo plenum. Ut in Bove non obeſo, ſed macilentiſsimo diſciſſus muſculus ſanguine manat, cùm nihilo exilior caro de animali lanigero pinguiſsimo deprompta nihil cruoris ſecta profundat, ſed continua pinguedinis maſſa eſſe videatur! Ut aſſumpta *panniculi adipoſi* pinguedine, truculentus morbus naſcitur, *lepra* Arabum cum inſigni cutis rigiditate ſtipata! Quid plura? Præter communem omnibus animalis fibris dotem, qua ne ſimpliciſsima quidem fibrilla motrix ſit, quæ deſtituatur vagina oleoſa. Accedit illud cuti peculiare, quòd innumeras glandulas ſebaceas, vel loculos pingues nacta ſit oleum calore, & motu fundentes, quod cutem obliniat, atque humectet; ut inde pateat olei cutanei neceſsitas, ſimulque eluceat ſingularis illius morbi, cujus ſupra meminimus (*cap*: VIII. §. XIX. *ſequent.*)

(a) *Haller in* §. CCCCXVI. *p. m.* 508. *not.* D.

sequent.) *Æthiologia.* Cùm autem hujusmodi folliculi pingues in cute non modò ubique adsint, sed & abundent ubicumque copia capillorum est, in *barba*, *pube*, *scroto*, *axillis*, ad *ani* confinia; (*a*) præprimis autem in capite, cui pinguis magis, quàm reliquis corporis partibus sudor obtigit: Quæ, inquam, cùm ita se habeant, patet satis, subtiliorem olei cutanei pinguedinem capillos ita ascendendo tueri, coriumque externo corpori accumbens ita emollire, ut lubricitate mobili, juxta exteriora pilorum sese expandat sursum deorsum, eosque flexiles, humidos, unctos, obsequiososque teneat; Docet *lana* recèns Animali avulsa, quæ manibus contrectata, has unguenti in speciem illinit; quæ aquæ immissa humidi consortium respuit; quæ tandem igni admota flammam alit. Indicat *Oesypus* antiquis Græcis, Latinis veró *lana succida*, quæ propriè sordes ovium oleosas significat *lanis succisis* cadentibusque ex animali dentoso adhærescentes. (*b*) Porrò quid sordes hæ in lana, nisi crassior unguenti cutanei difflata per calorem volatiliori parte amurca? Sed & ortum *Pilorum Lanarumque* spectemus. Dum *Pili* extùs oleosa materia lubricantur, intùs circulante per villorum fasciculum oleo donantur, quod ab eorumdem radicula sub cute sepulta continuò, ut a tellure Planta, attrahunt. Quamvis enim *Chiracius* acinum bulbumque adiposum *Pilis* denegare videatur; (*c*) ratum hodie est, in subcutanea pinguedine radicari pilos hujusce soli pinguis amantes; Itaut nedùm in animalibus obliquas suas radiculas ad trium linearum profunditatem intra pinguedinem defigant; (*d*) verùm etiam in homine, observante *Vvinsloo*, (*e*) proprios utriculos in membrana adiposa obtineant. Hæc sunt, quæ in *lana* meritò animadverti possunt, & ex quibus *olei pinguis* præsens copia elici, intelligique potest, cujus ope primas in emollitione iisdem *Lanis* deferre cogimur. Enimverò utcumque semina

can-

(a) *Vvinslouv. Exposition. anatomiq. tom.* III. *des tegumen. num.* 77. 78. (b) *Lexicon Castelli verbo* Lana, *p. m.* 353. *&* 420. (c) *Lettre sur les Cheveux p. m.* 272. *sequent.* (d) *Haller ibid. p. m.* 531. 534. (e) *Ibid. tom.* III. *n.* 97.

cannabis, ex qua linum, multum olei ſuppeditent, & ob id ad tumores reſolvendos, dolores demulcendos, durities emolliendas, nervorum tenſiones, contractioneſque laxandas feliciter præſcribantur; (*a*) attamen *cannabinæ* faſces, quales in hominum uſus adhibentur, non niſi avenas graciles, puſillas, & penè exuccas ſiſtunt, humido a terra aſcendente parùm turgentes, eòque emolliendis partibus inepto. Ad hæc antequam humanis uſibus conſecrentur, tunduntur, præparantur, macerantur, atque intabeſcunt in aqua diu, in ſcrobibus, lacuniſque aqua plenis eluuntur multùm, & diu, quò deinde in mollitiem *laneam* coacta, in filamenta produci, in telas texi, inque chartas compingi valeant uſus immenſi, nec ſatis mirandi. Si ergo cannabina materies, *lini*, *linteorumque* naſciturorum baſis oleoſa pingui ſubſtantia, qua *lana* ſponte diteſcit, orbatur, atque oleoſa omnia inter *emollientia remedia* locum præcipuum obtinent, ut videre eſt in rigidiſsimis animalium pellibus, quæ oleo penetratæ molleſcunt, teneriores evadunt, & diductæ tardiùs in contractionem redeunt: Si, inquam hoc verum eſt, patet univerſa noſtra propoſitio.

XVIII. Indicatur ergo *lana ſuccida* & ſordida in illis morbis externis, ubi ſolidis rigeſcentibus, duris tenſiſque fibris mollities, villis contractis mobilitas, atque flexibilitas concedenda eſt; ſimulque ubi adducti, & coarctati per ſpaſticas minorum vaſculorum ſtricturas alvei, ampliandi atque placidè dilatandi ſunt. Præter hæc ad inſtar *emollientium lanæ* extùs corpori noſtro admotæ humorem vaſculorum cavitatulis elapſum, nec ampliùs reſolvendum, aut per lymphaticos ductus reſorbendum, in pus convertere natæ ita quidem ſunt, ut conciliato majori putreſcente calore, & obturatione pororũ cutaneorũ per ſuppreſsũ inſenſibilẽ vaporẽ; necnon relaxatione tubulorum antea tenſorum, atque rigidorum materiem in vaſis contentam ad coctionem, & maturationem perducant. Nam pinguedo non modò calorem adauget, verùm etiam ob ſordium ſuarum cumulum, capillaribus cutaneis tubulis

(a) *Geoffroy mater medic. tom.* III. *p. m.* 249. *&* 739.

bulis adhærens, inſenſibilem difflationem (*a*) coercet. Quòd dein *lana* ſolidorum præternaturalem rigiditatem tollat eadem mollificando, ex prægreſſa noſtra Propoſitione [XVIII.] abundè patet. Quæ certè commoda in affectibus cutis puſtuloſis exhantematiciſque a ſiccioris, cultæque *lanæ* preſſura fruſtra ſperabis; imò eam ipſam tamquam noxiam abjici curabis, ſi, quod olim *Fridericus Hofmannus* monuerat, (*b*) in memoriam reduxeris, a perverſo ſcilicet exſiccantiũ *topicorum* abuſu in cutaneis morbis *dyſpneam*, *Phtiſim*, Inappetentiam, & ſummas præcordiorum anxietates ſubortas fuiſſe. Præterea quòd *laneum* hocce munimen, dum ad puſtularum contactum hæret, munus facilè præſtat leniendi, ac butiraceo ſuo halitu externum corporis habitum papulis exuberantem ungendi, lubricandique, quo minús cutanei villi areſcant; vel ne invicem, utpote immoti concreſcant: quidquod externa illa tubercula plerumque prodire conſpicimus, ubi ſaluberrimum tranſpirationis negotium ab aere vappido vel frigido retardatur: textura autem *lanæ* pinguis noxios non modó in ſe vapores recipere, ſed & frigoris moleſtiam non parum arcere nata eſt. Demum cutaneæ iſtæ effloreſcentiæ quid aliud ſunt, niſi glandularum ejuſdem cognominis organa, ſecreto ac ſtagnante propriis in folliculis ſucco lymphatico, nimium turgida: idcircò ergo in talibus vitiis lanatum *lana* ſebo nativo prædita præ pexa, & culta incedere præſtat, quod prior tunica activo quodam ſulphureo principio ſiſtalticam cutanei cribri actionem intendens, celeriorem inde humorum fluxum efficiat, & lympham anguſtiſsimis incerniculorum tubulis impactam commovendo, ad inſtar excrementi foras eliminet, & reliquam vitalium ſuccorum maſſam mirè depuret.

XIX. Non ſine ergo ratione recens detonſa, atque impuro craſſoque oleo prægnans, *lana* adhiberi extùs poteſt ad ſedandam inflammatoriam contractionem ſolidorum in *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Phigetlo*, *Epinuctide*, *Angina*, *Anthrace*, *Ophtalmia*, *Therminto*, *Rheumatica contractura*, *Con-*

vulſio-

(a) *Vvinslouv. ibid. num.* 65. & 84. (b) *Tom.* III. §. XIX. *cap.* V. *p. m.* 429.

vulsione membrorum, item in *Anchylosi*, *& induratis constrictisque articulorum ligamentis*, *Escoriatione*, *Eschara*, *Hemorroidibus externis dolentibus*, *Intestinis prolapsis*, *& refrigeratis*, *Herniis*, *Procidentiis*, quæ difficulter intromitti possunt, *Rhagadibus*, & similibus. Præterea ad partes corporis contusas, combustas, geluve constrictas eadem *lana* non contemnendum remedium est. Verùm, ne sola ratione loqui videamur, Authorum testimonia provocemus: *Lanæ succidæ*, inquit *Aetius* (*a*) *utiliter adhibentur ad contusas*, *aut quomodocũque percussas partes fomẽtis excipiẽdis aptę*, *quamquã non desit & ipsis sua utilitas ob sordium efficaciam. Oesypus*, vel ipsa *lanarum* depurata pinguedo facit, ex eodem, (*b*) ad ulcera *Sedis*, & *Vulvarum* cum Meliloto, ac Butiro, item ad plurima alia. De *lana* succida, & non lota sic loquitur *Scroderus*: (*c*) *Calefacit*, inquit, *emollit*, *lenit*, *convenit optimè Contusis*, *Luxatis*, *Cæsis*, *& similibus* (*cum aceto*, *vino*, *oleo imposita*) *cremata vim habet calefacientem*, *siccantem*, *acrem*, *mordacem*, *discutientem*: *Eapropter confert humidis mollibus tumoribus*, *ulceribus inveteratis*; *excrescentias cohibet carneas*, *ulcera &c.* Porrò idem Auctor, quem diximus usum *Æsypo* concedit, (*d*) quem emollire, resolvere, calefacere, dolores sedare, luxatis, contusis, & similibus convenire asserit. *Oesypus* enim, seu defæcatior pinguedinis ovillæ pars sudore acri Animalis, & inquinamento omni spoliatur; Quamobrem illa est, quæ *lanam* recentem, qualis in collo, & *feminibus* prostat, emollientem reddit, & optimam in *cephalea*, stomachi morbis frigidis, in ulcerum abstersione, in mensium, *lochiorumque* spastica retardatione; vel convulsiva eruptione; item in callositatibus Palpebrarum, atque in oculorum inflammatorum resolutione per susceptum vaporem, si *Dioscoridem* audiamus. (*e*) Videantur quæ ex Variis varia collegit in hanc rem Doctor *James* (*f*) Quamvis enim posterioribus longè temporibus Cannabis (quod obiter

---

(a) *Serm. secund. cap.* 159. *p. m.* 99. (b) *Ibid. cap.* cxx. (c) *Pharmacop. lib.* v. §. xxx. *p. m.* 613. (d) *Ibid.* (e) *lib.* ii. *cap.* 84. (f) *Ibid. Dictionaire tom.* iv. *p. m.* 771.

ter dictum ſit) ſub nomine *Pentagnellionis Rabeleſio* indigitante uſus in conficiendo lino innotuit; Itaut *Caroli* VII. Regis Galliarum tempore, Reginam ſolam binas Subuculas ex lino contexto habuiſſe, Hiſtoriarum fide proditum ſit: (*a*) At verò Lino deſunt omninó dotes, quas *Lanis* ineſſe experientia teſtatur; utputa corpus Animalis tutum ab externis injuriis tueri, idem moderatè calefacere, ſovere; quæ, ut capillis humanis conveniunt, (*b*) ſic potiori jure *laneis* fibris convenire debent. Tandem *Æsypus* & lotura *lanarum* adversùs *Gummata* laudat, ex *Aquapendente*. (*c*)

XX. Propoſitio Sexta. *Animalis corpus laneo amictu velatum meliùs, quàm quocumque alio indumento tectum, perſpirat.*

Demonſtratur: Jam ſupra diximus, [*hìc* §. II. III. IV. V.] longé tutiorem, efficacioremque eſſe medelam, quæ per univerſale corporis emunctorium cutaneum fit, quàm quæ per alia corporis colatoria in quamplurimis morbis ſuſcipitur. Evicimus etiam, non levibus quidem rationum momentis topica externo corpori, ad eliciendam inviſibilem exhalationem adhibita, internis ut plurimum auxiliis longé multùmque antecellere. Videndum hìc reſtat, an in adjuvanda animali tranſpiratione, *lanæ*, & quæcumque inde texuntur induſia, linteis, ceteriſque id genus amiculis anteponendæ ſint. Quæ quidem aſſertio pro *lanis* ſtare videtur, ut proinde in ſalubri corporis halitu promovendo lintea veſtimenta, cooperiendo corpori immediaté deſtinata *laneis*, & goſsipinis minùs valeant. Nec immeritò. Nam præſtantiſsimã, & omniũ minimé debilitantem in animali corpore evacuationem, verbo inſenſibilẽ cutaneã evaporationem quæcumque adaugent remedia, referri poſſunt univerſa ad ea, quæ primò eliciunt ex corporis peripheria. 2. Quæ aperiunt poros. 3. Quæ diluunt. 4. Quæ reſolvunt humores. 5. Quæ præparant liquida. 6. Quæ moderantur impetum. 7. Quæ movent. (*d*) Porró dum *lanoſis* velami-

(a) *Republique des &c. année* 1702. *tom.* 18. *artic.* V. *may p. m.* 571. (b) *Bartholin. Anathome lib.* III: *cap.* I. (c) *p. m.* 727. *cap.* CXIV. (d) *Gorter. tom.* II. *tract.* 96. §. II. *p. m.* 215.

laminibus de industria ipsam corporis nostri pellem contegimus, fovemusque, materia perspirabilis in remotissimis a corde canaliculis cutaneis impacta 1. meliùs absorbetur, quàm si linearia subucula usurpetur, sicque majori copia avolare cogitur: Qua de re vide supra. (*hìc Proposit. Tertia* §. XIV. *num.* 14. 15. 16.) 2. Patentiùs cutanea oscilla syphunculorum ab incumbente molliente *lanarum* fomento hiant, atque disclusa, quàm ab alio vestimentorum genere servantur: Qua de re vide supra (*hìc Proposit. Quinta* §. XIX.) 3. *Lana* id peculiare habet, ut cùm sit tardæ inhalationis, consuetum sudorem in cutis superficie moretur, & imbibitos liquores diu retineat, quo deinde in patulos subjectæ cutis spirantes poros, tacito quidem ploratu, sed perenni velut imbre, in sanguinem stillentur, quem denuó diluant, atque humectent; adeoque *lana* largam ea ratione facit *diaphoresim*, absque diminutione totius massæ: qua de re vide supra [*hìc Proposit. Quarta* §. XV. *num.* 8. *sequent.*] 4. Calore majori, sed semper moderato, quo *lanæ* præ *linteis* commendantur ad resolutionem impacti, & ad impellendum invisibilem exitum per cutem eædem aptiores censentur: qua de re vide supra. (*Proposit. Prima* §. VI. *num.* 1. 2. 3. 4. *&c.*) 5. Quando verò lenis frictionis motus corpori ita *lanato* accedit, quantum robur vasculis per corporis circumferentiam distributis conciliatur! Quàm felix crudorum, pituitosorum, frigidorum, & residentium succorum prospera faustaque subactio! Quàm fortunata succedentis expeditè transpirabilis preparatio! qua de re vide supra [*Proposit. Secunda* §. X. XI.] 6. Si anodina, & lenientia ideo valentissima interdum *sudorifera* evadunt, quòd impetum liquidorum coerceant; [*a*] Idem *Diaphoretici* munus concedendum topico illi remedio est, quod admotum partium tubulorumque spasmodicæ contractioni emolliendo tollendæ par sit: inde enim, laxatis viis, promptior futura est humorum circulatio, mitior eorumdem arietatio, debilior impetus. Quæ an potiori jure *lanæ*, quàm *lintea* præstent, videantur quæ diximus supra §. XVIII. &

(*a*) *Gorter ibid.* §. X. *p. m.* 217.

XIX. Tandem 7. Inter *Diaphoresim* Proritantia numeravimus modò quæ liquida movent sive stimulando, sive calefaciendo: Utrumque autem *lanæ* egregiè operantur tam stimulo asperiorum villorum, quibus refertæ sunt, quàm fervidiori calore, quem corpori communicant: qua de re vide supra *Propos. Prima* §. VI. XI. XII. XIII. &c. Quamobrem ubi salubris perspirationis augmentum multiplici illo a nobis enarrato Capite in morborum curatione necessarium esse videtur prædictus *lanæ* usus ceteris vestium generibus tutior, citior, atque efficacior futurus est.

XXI. Patet ergo, nisi periculum sit in mora, morbusque inducias dederit, majorem rationem habendam esse *lanei* indumenti, quàm *lintei*; quotiescumque insensibilis perspiratio urgenda est, & ubicumque in morborum curatione (ut omnia complectar) specificis, & *topicis* auxiliis utendum est, quæque sive *absorbendo* & *siccando* opem ferant in solidorum nimia humiditate, tumoribus *ædematosis*, laxitate, inertia, motu languido, *hydrope* particulari; sive *calefaciendo*, & *discutiendo* juvent, ut in *Debilitate*, *Tremore*, *Paralysi*, *Horrore*, *Podagra retropulsa*, *Alvi fluxu*, *Rachitide imminuta* [maximè in Debilibus] *Perspiratione*, *Arthritide*, *vaga*, mobilitate solidorum: sive aperitione pororum cutaneorum viam exiturienti liquido sternant, ut in *Mundatione cutis*, ejusdem *ablutione*, *irroratione*, *humectatione*, in *Chronicis*, *motu languido*, *flacciditate*, *Obstructione* ex sordibus contracta: sive *diluendo*, & *humectando* auxilio sint, ut in *Densitate sanguinis*, *Siccitate cutis*, *Variolis*, *Spina ventosa*, *Pruritu*, & ferè omnibus cutis affectionibus consimilibus, cum cautelis tamen; sive *resolvendo* solatium afferant, ut in *Lentore*, *Cruditate*, & *Crassitie humorum* per cutem circulantium: sive materiem *Sanctorianam* ad expulsionem præparando, ut in roborandis solidis, in remissa cutaneorum tubulorum oscillatione, & succorum residentia; sive *moderando impetum*, ut diximus in cutis spasmo affectæ relaxatione: sive demum *movendo* operentur, ut videre est in morbis *chronicis*, *Ignavia*, *Laxitate*, *acrimonia acida* per articulos oberrante, *Motu languido*, *Morbis localibus frigidis*, *Transpirationis tarditate*, & similibus præternaturalibus affectibus.

CAPUT XIII.

DE SPECIALI NONNULLORUM MORBORUM

Per Lanam Therrapeja.

I.

DEscriptis in antecedenti Capite (XII.) universalibus *Lanæ* utilitatibus, quas pluribus argumentorum præsidiis munitas in conspectum dedimus: quoniam ex instituto nostro in hunc de peculiari *Lanæ* in certis corporis humani noxis præstantia sermonem delapsi sumus; ea re esse arbitramur argumentum, ut singillatim exequendo illas corporis humani indispositiones, vel infirmitates indicemus, quibus nudus, & immediatus vestium *lanearum* ad cutem contactus profuit semper, nocuit umquam. In hisce per singulas partes, distinctéque narrandis ita me geram, ut illos tantummodo morborum casus producam, in quibus ab nonnullis clarissimi nominis Scriptoribus commendatam, ab aliis famigeratissimis Medicis jussam, ab aliis non infructuosé præscriptam *lanam*, vel inde factam vestem offendi, vel in quibus tentabundus Ipse eamdem proficuam, ut expertus sum, ita candidè testari possum. Neque enim Authoribus Recentioribus quæ vel repererunt, vel rectè sequuti sunt, negare in fraudis speciem licet; neque nostris, qualescumque demum futuræ sint, observatiunculis fidem abnuere æquum est.

Adblandiantur in ſuis obſervationibus, quoſcumque acquirendæ Gloriæ prurigo divexat, præcipiteſque agit inſana ſcribendi cacoëthe: Parcant autem nobis Cordatiores Viri, ſi tenuiſsimos hoſce conatus conſulere eodem animo æqui bonique velint, quo Ipſi exerere in uſus hominum non dubitavimus.

II. Quanta, frigore internè producto, vel de foris adveniente, mala in corpore noſtro oriantur, nemo eſt, qui neſciat. Imminens enim frigus exhorreſcit Natura, tota perſentiſcit a longe, quaſi dum concutitur animalis machina; ipſi cutanei nervuli moleſta ſenſatione prehenſi animam de hoſte mox adventuro commonent; adſurgunt protinus per univerſam interdum cutem denſiſsima tubercula, integra ut pellis deplumati Anſeris cutem referat; evaneſcit ſummorum vaſculorum vitalis tingens purpura; intrò repreſſus color evadit; exhalantes pori omninò clauduntur, ut retentus vapor extrema vaſcula cutis in grandiores papulas attollat: Hæret ergo in extima cute quidquid humidi ſenſibilis, & inviſibilis halitus forma erumpere ſolebat. Cerne liquidiùs hominem paroxiſmo *febris intermittentis* correptum: Ut enim præviis oſcitatione, pandiculatione, laſsitudine, debilitate horrorem mox ingruentem prævidet *averſationis ſuæ Teſtem, & indicem*! (*a*) Ut momento dein friget, horreſcit, riget, contremiſcit, palletque in externis! Ut demum jam cum hoſte congrediens, dimicantis, labentiſque jam vitæ conamina edit, dum aerem ægerrimè intra præcordia ducit anxietate ſumma, pulſu citato, debili, parvò, & fugaci cordis tremore afficitur! Hoc eſt primum *Intermittentium* ſtadium, quaſſum relinquens corpus, Infirmis periculum vitæ portendens, nonnullis lethale, quibuſdam verò in ſuis effectibus inſuperabile; Dum ſi diu durat, efficit *polypoſas* in vaſis majoribus circa cor concretiones; in minoribus verò, expreſſo ſuo liquido, evacuationes; hinc multa, & gravia mala in utriſque. (*b*) Hoc eſt præterea antecedens illud *Intermittentium* tempus, quod

(a) *Sidenham. tom.* 1. *ſection.* 1. *cap.* v. (b) *Boerhav. de Cognoſcend.* §. 622.

quod qui ſuperare poteſt, etiam totum inſequentem paroxiſmum tollere poterit. (*a*) Hoc tandem frigus eſt, ſub quo cùm liquida exiguiſsimos vaſculorum fines difficulter tranſeuntia luctuoſam ſcenam aperiant, necnon quacumque demum cauſa primæ motus potentiæ, cordi ſcilicet, jam oppreſſæ maxima obſtacula opponant; ſi reſiſtentia ad cutem dematur, ſi conſtricti tubuli laxentur, & coacta humorum moles ſoluta jam fluere inceperit, jam frigus illud febrile, cum reliquorum ſimptomatum comitante caterva ſuperatum, profligatumque eſt. Quamobrem tam in frigoris febrilis, quàm in frigoris *febrem intermittentem* præeuntis curatione accuratiores Practici, poſt Antiquiores, exigunt, ut calore, motu, maximé autem balneo vapore, fotu, lotione, frictione blanda (*b*) ſolvamus concreta in corporis ſuperficie, reſeremus obſtructa, ſicque æquabilem humorum per omnia vaſa circulum reſtituamus. Cùm ita ſe habeant, conduceret in utroque frigoris, quà naturalis, quá præternaturalis, caſu *inter res Nonnaturales* domeſtica ea auxilia in uſum trahere, quæ balnei, & vaporis, & fotus, & caloris frictioniſque ſimul vice fungi poſſent: Hinc non temerè corpus ita affectum *induſio laneo* paulò craſsiori involves, ut frigoris curationem habeas. Tutum enim, & nullo negotio parabile in *lana* eo modo corpori immediaté adſtricta præſidium eſt; maximè ſi antequam induatur, balneo quodam aromatico, calentique maduerit: Tum quippe cutis ſuperficies *laná* medicata contecta, juxta ea quæ in ſuperioribus locis diximus, emolleſcit; emiſſaria omnia cutanea per fomentum *lanæ* calidum patula, & oleoſa fabricæ *laneæ* indole lubrica reddita corpus ſic diſponunt, ut per febrilem inſultum imminentem facilè ſecerni, & eliminari poſsit illud, quod in corpore noxium hærebat; inde evaneſcit extremorum reſiſtentia, fluunt liquida cutanea, difflantur vaporoſa, incitantur tubuli fricantis *lanæ* aculeis, & cordi jam reviviſcenti ſuppetias ferunt. Affirmare enim poſſum, laneum operimentum carni *Eorum* in

(a) *Idem ibid.* §. 756. (b) *Boerhav. ibid.* 625. 756. confer *Vanſvieten tom* 11. *p. m.* 529.

in tempore nudæ appositum, qui *Intermittentibus* laborabant, & frigoris vehementiam præstolarentur, ex voto adeo mihi cessisse, ut non semel frigus omninò ante verterit: In quibusdam autem memini, paroxismum inde mitiùs accessisse, in aliis tardiùs venisse, ut, transacto stato momento, immunes ab omni paroxismo esse viderentur, qui tamen postea redibat, sed non adeo immanis. *Quartanarios* novi, qui, servata semper eadem vivendi ratione, quam diu ante paroxismum amicula *lanea*, aromatico liquore divite identidem corpus perfricabant, & diu; tam diu breviorem, & mitiorem frigoris irruptionem læti exciperent.

III. Cùm autem adeò juvet adversùs frigoris inclementiam vestibus sese muniri; cúmque inter omnia vestimentorum genera optima esse viderimus, quæ ex *lana*, gossipio, aliisque consimilibus rebus petuntur; (*cap.* XII. *passim.*) quod nimirum in lanatis corporibus, præter cetera, vapor *Sanctorianus* circa cutis excretoria stabulans, neque dissipatus emolliat cutem, eamque calefaciendo, humorum adfluxum hác proritet: Cùm, inquam, hæc omnia vera sint, quàm verissima, intelligetur, quare vestibus, & præprimis *laneis*, benè protecti, meliùs perspirent; (*a*) quare a gelido rigidoque aere meliùs sibi caveant, qui Germanorum more foris pannis incedunt, pellibus, gossipio bené loricati, atque velati; (*b*) quare Militibus in castris degentibus pallia *lanea*, vel hisce accedentia præ aliis competant, quo cœli inclementiam, brumæque sævitiē faciliús ferant, & corpora sua tueantur ab iis substantiis, quas nebulæ noctu, vel de die repentinę aeris mutationes afferre solent: (*c*) Quare nulla Autumno vexaberis ægritudine, si superveniens frigus inveniat te vestibus probè contectum atque munitum, præsertim si *lanam* usurpaveris. (*d*) Quippe cùm Autumni insalubritas a prohibita tunc temporis perspiratione dependeat, hinc a retento acri & mordaci intus transpirabili, (*e*) quo citiùs hujusmodi excretio

---

(a) *Conf. Sanctor. section.* II. *Aphor.* 47. (b) *Conf. Portium tom.* II. *p. m.* 7. (c) *Id. ibid. cap.* IV. *p. m.* 21. (d) *Sanctor. edit. Gorter. Aphor.* CLXXXVI. (e) *Id. ibid. Aphor.* CLXXXII.

cretio instauratur, eò maturiùs ægritudinibus Autumnalibus occurres: Redit autem imminuta transpiratio, vel in eodem statu conservatur, quoties in eodem pondere manet corpus, vel si pondere auctum sit, ociùs illud demi curatur. Illud autem omnium corporis humani stragulorum efficacissimum, *laneum* mirè præstat. Eam ob rem qui *lanea* interula utuntur, vel quocumque modo eidem assueverint, parum vel nihil morbis hyeme grassantibus tentantur, qui ut plurimum a colluvie *catharrali*, & serosa ob cohibitam transpirationem intùs aggesta ortum ducunt: quoniam nimirum regressum perspirabile frigore quoque condensatum non raro in vasis stagnat, atque in *asperam arteriam*, ac bronchia regurgitans, horum vasa obstruit; quando autem *lanatum* corpus est, frictionis *laneæ* beneficio extimæ cutis liquida congesta impelluntur, compacta resolvuntur, atque ex his causis necesse est & multum perspirari, & noxium *catharri* humorem evacuari.

IV. Huc (II. III.) referendæ sunt cautelæ *balneo* jam *Egressis* percipiendæ: Qua enim ratione Balneati corpora sua tuta *pannis* reddere debent, ne ventus & aer frigidus per poros cutis apertos subintrantes, eos lædant, nec post balneum ea die domo exire, præsertim si malus urgeat aer: (*a*) eadem prorsus existimo in talibus casibus, *laneos* amictus præ ceteris adhibendos, ut quibus cutanea emissio meliùs succedat, & ductus halantes hiulci, & patentes serventur; ut quibus ingruens illicò frigidum aera præcaveri, & mala inde in corpus ita calefactum proficiscentia declinari commodiùs possint. Verùm hæc phenomena cunctis manifesta sunt; pauló autem obscurior habetur ratio sequentis apparitionis, quî nempe fiat, ut ad lectum Ægrotantis de nocte excubantes frigidæ *atmosphæræ* sensum minùs molestum experiantur, si *laneam* subuculam casu quodam, vel de industria ad cutim proximè gestaverint? Hæc observatio, & pauló curiosior praxis quotidiana edocent: hæc proinde breviter expendenda, ut

(a) *Jacobus Cataneus collection. Luisin tom.* 1. *p. m.* 139. *littera* P.

ut tantò evidentiùs conculcatæ, vilisque in speciem *lanæ* utilitas eluceat. Notum quippe est, vespertinis horis aera frigidius evadere, atque præ nimia in vigiliæ statu omnium corporis animalis villorum motitatione machinam non modò languidiorem fieri, verùm etiam consita ubique in superficie cutis stamina ob prægressum dissipatum humorem siccescere, & in sese contrahi: ad hæc sive ob virium penuriam, sive propter humoris inopiam externis injuriis adeó parum resistent vitales tubuli, ut potiùs omnia cujuscumque generis corpuscula de foris medio aeris vehiculo rapta promiscuè absorbeant: Qua de re videantur quæ supra diximus. *Cap.* IX. §. X. XI. *usque ad* XV. Jam verò quando *lanæ* beneficum tegmen cutem moderato calore fovet, emollescit illa, & conciliato calore majori, perennat perspiratio, quæ languerat; si modó intùs aliqua sumantur, quæ absque virium detrimento, & absque viscerum labore in sanguinem vecta, deperditum sufficiant, sensus excitent, fibras refocillent: Planè ut cordis arteriarumque oscillantium, simulque cutis externæ ab incumbente *laneo* amictu calentis consociatis velut viribus, machina substet, ritè procedat perspiratio, calidus ubique vapor emanare pergat, qui & Tactum, & *papillarum* nervearum tonum debitum, sensumque tueatur, & ab hostili frigore corpus defendat. Inde sanè est, quod mox quærebatur, cur scilicet iisdem vestimentis induti, & vigilem noctem transigentes, frigus difficiliùs ferant, quám si noctu vigiles *laneo* operimento cutem immediaté contegerent.

V. In omni tumorum, *tuberculorumque* genere, quibus fœdatur cutis, utique si a sanginis lentore, fluidique cutanei visciditate ortum duxerint, *lanatam* habere cutem, non omissis aliis remediis, proficuum est. Quoties ergo retenta non modò perspiratio, sed alia ad cutem spectantia liquida suis in cryptis, acinis glandulosis quiescentia, *epidermidem* in pustulas, *papulas*, vesiculas, *phimata*, & alios tumores elevaverint citra inflammationem: *vide supra cap.* IX. §. XVII. XVIII. *sequent.* Quoties oleum cutaneum glandulas ejusdem nominis ita infarcit, ut per *epidermidis* puncta immeabile illud pingue exhalare nequeat, adeout, quod non semel observa-

ſervavi in cute capillata, axillis, inguinibus, facie frequentiores iſtiuſmodi papulæ enaſcantur: In hiſce enim circumſtantiis non ſemel, nec bis, ſed quàm ſæpiſsimè obſervare mihi contigit feliciſsimam horum tuberculorum evaneſcentiam, & optatiſsimam intùs concreti liquoris reſolutionem; dum ſaponaceo decocto priùs immerſos pannos *laneos*, mox affectis partibus applicabam, cavens ne refrigeſcerent talia fomenta; atque ut idemtidem per ſuperimpoſitam *lanam* ægra loca perfricarentur ſedulò. Sic enim per laxata immiſſaria inſinuabatur remedii virtus, diluebatur tenax, remittebat folliculorum tenſio, & omnes meatus cutanei aperiebantur, ut facilis eſſet exhalatio illorum, quæ ſua quiete nocerent: Sic tota cutis bibula reſorbebat: ſic applicata remedia imprimis in illis jam dictis capillatis piloſiſque locis, in quibus cutis maximè combibit, & venæ, interdum conſpicuiores, majores ſunt, quæque proinde admiſſos humores immeabilibus in vicinia liquidis citò miſcent; ſic demum celebrata frictio ope *lanæ* ita humentis, atque cuti adſtantis, necnon ſaponacei auxilii interventu humores pigros & lentos dividebat, fibras ſpaſmo contractas diſtractaſque leniebat; hinc utraque de cauſa humorem ad motum, canales autem ad exercitium obſequiores expeditioreſque reddebat. Mira eſt obſervatio Domini *le Dran* Chirurgi *Galli*. Is enim in mammarum carcinomate, vel tumore carcinomatoſo præſtantiſsimam expertus eſt ſemper feré pellis villoſæ *Cycni* opem ad tumorem reſolvendum; & revera cataplaſmata nocua numquam non advertit. Dum autem hiſce funeſtis tumoribus lanuginoſa Avis pellis adplicabatur, ſicque ad partem ægram detinebatur, tumor ſubſidebat, vel ulteriùs glandulæ *Skirroſæ* augmentum præcavebatur. (*a*)

VI. Variolæ tam gravioribus complacent procellis, tamque infelici jactantur eventu, ut invito omni ſubſidio, & media in ſalutis fiducia ſæpiùs occumbant, & extinguantur Infantes: Hinc eò magis reformidandæ, quò infinitis implicantur receſſibus, & inſidioſam prætendant faciem, quæ ſagacioribus etiam

(a) *Operations de la Chirurgie du Cancer p. m.* 392.

imponit. Neque juvat, nec animus eſt, diverſas pro variis Regionibus commemorare curandi methodos, quæ ſæpiùs inſigni ægrotantium detrimento uſurpantur. Neminem enim fugit, fluida concepto *varioloſo* contagio inquinata Naturam ita laceſſere, ut hæc ſui corporis tutelæ invigilans actutum inſurgat, quò depurationem, vel mollecularum extranearum expulſionem meditetur, atque feliciter moliatur, quæ cúm faciliùs per ſpiracula cutis ſucceſſerit, vividior erit per vaſa cutanea humoris contaminati repulſus, cui ſi addas meandrorum cutaneorum multitudinem, & teneram canaliculorum ſtructuram, proindeque minorum tubulorum reſiſtentiam, intelliges quare in celluloſo *peripheriæ* humanæ contextu affectus ſeminio varioloſo ſanguis faciliùs ſubſiſtat, ibique tumores exiguos *phlegmonoſos* in ambitu rubros dolentes determinet, qui ab humoribus de novo ſemper advenientibus quaſi oculi nictu ſuccreſcant; Et quamvis in Interraneis corporis æqualis ubique peragatur ſanguinis deſpumatio, atque puſtularum circumfluentium catervâ partes obruantur; ut plurimum tamen ſagax Natura cutaneum emunctorium affectat, & quidem faciem, pectus, manuſque præ reliquis corporis locis ſeligit, quo ſecretionem *fermenti* in primo variolarum apparatu, & in ſubſequentibus ſtadiis ſuppurationem, invitis obſtaculis, victrix abſolvat. In quem ſcopum, *variolis incubantibus*, vetuſtiores Medici ad facilitandam hujuſmodi per cutem excretionem, cubiculum clauſum calentibus prunis accendebant, &, ignibus ignes addendo, ægrotos ſuos jugulabant: Siccabant enim nimis cutaneos vaſculorum fines, atque hac impulſa, liquida febrilia jam æſtuoſa in majorem motum concitabant. In quem finem alii oppoſitum tenuere iter, dum ingruenti morbo ſola impenderent refrigerantia, quæ fomitis inflammantis ſtimulum, fluidique orgaſmum placare, & coercere poſsint. Utrique peccant. Sapiunt certè ii, & quidem ſolos ſapere arbitror, qui aeri calidiori, vel juſto frigidiori occurrentes ad eum totis viribus gradum reducere contendunt, ut temperatus evaſerit. Verùm adeſt maximi momenti conſideratio, quæ altiùs medentium menti imprimenda eſt: ſcilicet propriæ cutis humiditatis tuitio. Solet quip-

quippe, non proludentibus modò variolis, verùm etiam procedentibus, cutis impensiùs calere, & majori ariditate stipari: Quod non advertentes Medici, vel ad instar levissimæ, & vanæ circumstantiæ spernentes, Infiirmos suos in summum vitæ periculum conjiciunt. Frustra enim variolarum therrapejam aggrederentur, qui omisso cutis statu, interna liquida vel calidioribus exagitarent, vel frigidioribus nimiùm sopirent. Si cutanei meatus materiæ morbificæ præ siccitate eruptioni reluctentur, eosdem laxare, atque emollire utile erit, ut in iisdem humefaciendis, liquidisque appulsuris, vel jam stagnantibus leniter derivandis resolvendisque sola depurationis spes affulgeat! Hinc est, quod in tardissima *pustularum* eruptione *Lemerius* felicissimo olim exitu (*a*) Infirmum in balneum calidum demitti jusserit. Quam quidem methodum non semel comperi efficacissimam, ubi tantum in cute squallorem animadvertebam, ut impossibilem efflorescentiam non temere suspicarer, nisi cuti salutaris accederet mador. Num hæc sit causa, quare mox mox emicaturis pustulis aquosus vapor & tenuis in Decumbentibus sudor proludere soleat? Narrare equidem possem quamplurima hujusmodi exempla, ubi involuto toto corpore amicula gossipina delicatissimè contexta, eaque balneo emolliente & calido prius madida, fortunatissimam, & præsentissimam excretionem variolarum ad egressum, ob cutis stricturam, difficilium, vidi Ipse; verùm sequentem casum tantùm depromam, qui fortunatas variolarum vices, & insperatam *exhantematum*, atque optatam ad cutem conversionem apertiùs declarare poterit.

VII. Anno 1746. Februario mense Variolis in Melita epidemicè grassantibus, quamplurimos inter Infantes, quos ex officio, vel fiducia Parentum invisi, paucissimos pustulis ægerrimè erumpentibus observavi. Unum referam Parvulum, quem ex epidemiæ genio, ex continua anxietate, mox cum rigore quodam, & exacerbatione, accedente capitis dolore, horrore, & calore sese mutuò excipientibus, ex pulsu incre-

(a) *Memoir. &c. annèe* 1711. *observat.* 11. *p. m.* 38.

bescente, vomitu, stupore, somnolentia, delirio, convulsionibus; ex numerosa inquam id generis simptomatum serie, quæ primum variolarum incubationis stadium comitantur, ut quisque facilè, ita Ipse fateor in imminenti pustularum protrusione versari, certissimè judicabam. Verùm, cùm ob sævitiem delirii, & metum infarctus cerebri, venam in talo secari jusserim, indeque insultus ferocia, & procellosi fervoris interni tumultus conquieverint; atque lacrymabundi Pueruli oculi variolas ostia cutanea pulsare apertissimè ostenderent; mirabar sanè papulas, nec in facie, ubi primùm apparere solent, neque in aliis corporis partibus ullo modo in conspectum venire; erat dies hæc morbi septima, in qua omnia variolas *antecedentia* vigebant adhuc, adeout fermenti variolosi summam ad extricationem impotentiam, vel epidemiæ irritum in Infante effectum suspicari cœperim, eumque alio morbo correptum, ut *febre putrida*, vel *maligna* opinatus fuerim. Dum autem mecum Ipse infidos morbi progressus sedulò perpenderem, & omnia pænè simptomata eruptionis ingravescerent, atque summus in luminibus splendor fidissimus variolarum sese exerentium nuntius sese sisteret *Intuenti*: nescio quo pacto ingentem, & ponderosam stragulorum lecti sarcinam intuitus objurgavi, jussique, ut tenellum infantile corpusculum tanto sublevarent onere, quo statum cutis propiùs indagare valerem; quam cùm duram, tensam, renitentem, & præ rigiditate nimis squallidam, pluribusque in locis fixam, dehiscentemque, in aliis splendentem, & corneam velut factam offendi: dubitare cœpi, an ob firmiorem cutanei colatorii texturam *exhantematum* materia circa easdem plagas discurrens, viarum istarum laxitatem dumtaxat expectaret: maximé cùm totum corporis ambitum intensè rubere observarem. Ergo emolliendi mihi erant cuticulares ductus, patentiusque ad variolarum efflorescentiam iter sternendum. Quamobrem præcipio, corpori ægroranti Interulam filo xylino tenuissimo contextam, & decocto priùs emolliente domestico madentem imponi, inque eo situ retineri ita, ut nec subitó abiret vapor laxans, neque ab eventilato halitu magis siccesceret corporis peripheria; sed perenni

renni rivulo, accedente externarum partium calore *emollientes*, & aquoſi globuli ab ſuperficie induſii profecti, vaſcula excretoria fovere, inſtaurare, & recreare poſſent. *Bombicem* ſelegi, quia ad inſtar *lanæ* humeſcit, ſed citiùs humefacit; quod in linteo opere non obſervatur. *vide ſup. cap.* XII. §. XIV. *num.* 15. Quidquid autem ſit, ita relaxata, & humido irrorata cutanea vaſcula ſudorem primùm, mox dicto citius immenſum papularum agmen in conſpectum dedere; facies innumerabilibus rubris punctulis diſtincta protinus comparuit, & tantus adeo corporis habitum obſidebat puſtularum numerus, ut difficile eſſet obſervantibus, quantumcumque viſus aciem intenderent, vacua puſtulis loca conſpicere. Emerſis, eductiſque ea ratione variolis, alterum ſtadium felici cum ſucceſſu ſupervenit, quod tertium eadem ſorte excepit, donec perfectè convaluerit Infans. Viden', ut tantilla rigidæ cutis, indeque objectæ exiturientibus variolis reſiſtentiæ conſideratio magni ſit facienda in Praxi? Atque, quòd ad rem noſtram facit, quantum valet, cutem in variolis ſiccitate peccantem convenienti madore, loco, tempore & debitâ excepto materiâ lenire; ſicque impendens alias lethi fatum avertere? Sed ad alia majoris momenti nos accingamus oportet.

VIII. Si experimenta conſulamus, fatebimur, uſum *lanei operimenti* in *emphiſematibus*, & tumoribus aquoſis, ſubcutaneos ductus occupantibus, tùm humidum abſumendo, tùm ſolida roborando, utramque curationis paginam implere. Quid enim eſt partium humida intumeſcentia, & unde nam ortum habet ſolidorum laxitas? Patet enim cunctis, elementa fibrarum, & vaſculorum corporis animati aquoſi prẹſentiâ a ſe mutuò recedere, majora ſpatia comprehendere, & elongari. Patet inſuper, ab inerti, frigido, & pituitoſo humore, ubicumque ſtagnaverit in corpore, quæ fluxilior, & ſeroſior eſt, portionem in aliena vaſcula derivari, quæ pari ratione inflanda erunt: Patet deinceps, ab humorum maſſa craſsiori facta latera canalium, quæ in ſtatu naturali ſuperficierum ſuarum affrictu præterlabentis liquidi motum retardant, magis adhuc extrorſum duci, inque tumores protubera-

berare cum ineptitudine ad ſeſe contrahendum: In ſumma, dum viget ſanitas, proportionata in fluido circulante conſiſtentia, & juſtum elaſticitatis in canaliculis robur requiritur, ne videlicet ſanguis ſolido tenuior per partium interſtitia facilé dilabatur; ſed ut conceptum a corde arteriiſque impetum retineat, vaſorum tunicas debito momento impetat, hę verò virium æquilibrio prætereuntem impellant. In ſpecie autem quotidianis experimentis compertum eſt, humores cutaneos viſcoſiores reddi, ipſamque materiem perſpicabilem, crudiorem, craſsioremque interdum evadere, ut, humectatis inde, laxatiſque vaſculis coercentibus, multiplex malorum *lerna* conſurgat, quibus otioſi, & Valetudinarii diu aliquando conflictantur, & quæ ex viſcerum obſtructionibus perperam deducunt Multi cum infauſto curationis exitu. Inde *Cachexiæ*, vel malus corporis habitus; (*a*) inde aqua inter cutem; inde varia *Emphiſematum*, & aliorum tumorum, quà frigidorum, quà flavorum, lividorum familiæ; inde infinita ſimptomata, quæ ut uni flacceſcentiæ ſolidorum, & hærentiæ fluidorum vitio, tanquam radici, accreſcunt, ſic eadem ſucciſa tolluntur. Et quidem hiſce ſolidorum fluidorumque ad corporis circulum pertinentium præſuppoſitis noxis, facilè inde concipies, fore ut omnia reliqua fluida, & ſolida ab illis conditionibus deſciſcant, quæ in ſanitate requiruntur; ſimulque vaſcula flaccidiora ſolitam tranantí liquido vim minimè impertiant: Inde fluxilioris ſtagnatio, & partiũ tumor. Quòd ſi ab immeabili liquido, velut ex quodã coagulo, latitans, diſpersũque antea, ſerum nunc copiosè excuſsũ prodeat, quod vicinos canaliculos inundet, tum aquoſa diffũdetur per cutanea vaſcula moles. Si autẽ liquidum immotum in vaſis dilatatis tantùm quieſcat; tum urgens poſticè columna anteriorẽ torpentẽ, neque ob vaſculi debilitatem propulſam cum illa cohærebit, tumorem adauctura. Neque hìc vaſculorum ruptura ad *hydropicos* cutis tumores neceſſaria eſt: Omnes enim *hydropis* ſpecies, ſi unam exceperis, quæ Lymphaticorum *rixi* debetur, ad tardigradum cruoris motum refertur, indeque capillarium

---

(a) *Vid. Gorter. de Inſenſib. &c. cap.* XII. §. XLVII. *p. m.* 72. 73.

vaſorum obſtructionem: Sint enim uſque Viſcerum, ſint Glandularum, ſint capillarium obſtructiones, ſed tamen illæ quoque occaſione fluidi vitiati ortum habuere. Sed non prætermittendum eſt frigoris ope, quemadmodum aer extricatur, bullaſque efformat; (*docet Glacies*) ſimiliter eumdem ex noſtris humoribus, dum reſidentes quaſi frigent, explicari, & conſpicuiorẽ reddi. Inde flatuũ in ſanguine exiſtentia; Inde cor cadaveris immensè dilatatũ obſervatum fuit, ventriculum dextrum inflatũ, *coronaria* vena ſanguine, & aere plena; imó corpus Virginis in calore *febris Tertianæ* ad inſtar Tympani tumidũ. (*a*) Quamobrẽ nihil prohibet, quin, nata in cutaneis liquidis ad motum ineptitudine, contentum aera in libertatẽ aſſertum, & egredi impotens, varia cutis vaſcula diſtendat, *emphiſemata* producat. Ea ratione Animalia externé tument ab adaucto *Lanionum* flatu.

IX. Hæc (VIII.) paulò fuſiori narratione indigere viſa ſunt nobis, quò clarior dein omnibus innoteſceret curandi per *laneos* amictus methodus, quæ omnes in præcitato caſu requiſitos medelæ ſcopos attingit. Quid enim tumentibus canaliculis, gravique ſero oppreſſis conducibilius eſt, leni humorum abſorptu, & moderata coercentium canaliculorum compreſsione? An tardiori humorum greſſui ulla melior cogitari medela poſsit, quám qua, ſtimulo incitata canalium latera, mollecularum cohærentium unionem tollant, priſtinumque elaſticitatis motum recuperent? An frigido, & pigreſcenti humori ſolvendo exſuſcitandoque caloris auxilium alienum eſſe putes? Ille enim natura excitatus, vel arte productus digerere cruda, craſſa incidere, obſtructa aperire, & ſegnem per capillaria humorem propellere ſolet. An tandem tutius, efficaciuſque in enarratis malis auxilium excogitari umquam poſsit, quàm quod inſenſibilem corporis tranſpirationem ægregiè promoveat? Ita ſanè. Hinc eſt, quod frictio hoc ipſo nonnullos tumores diſcutiendo expediat, quod nempe perſpirabile malorum fontem inſtauret: Hinc eſt, quod Veteres frictionibus non raró feliciùs curabant morbos *Chronicos*, quám

Nos

(a) *Peklinus Obſervat.* LVII. *p. m.* 134.

Nos medicamentis internis ſtimulantibus. Verùm cùm caloris externè incubantis ope, tum maximé frictionum dotibus, præ ceteris corporis indumentis commendatur *lana*, ut in præcedenti Capite dictum eſt. Illa, ſi quatenus corporis tegumentum eſt, cauté utaris, ſubjectamque cutem perfricueris; atque demum pannos aſperos ſiccos, accenſo imprimis aromatum fumo, penetratos uſurpaveris, mira in morbis a prædicta debilitate exortis curandis, præſtabis. Quód ſi eam *lanæ* rationem habeas, ut ligamenti vinculique ad inſtar eâdem corpus conſtringere cogas; tum enim veró perculſis ultimis arterioſorum ductuum exhalantibus finibus, contractiſque omnibus canaliculis, liquidum ad interiora urgetur, quod præterea ab vinculo *laneo* arctè compreſſum majora vaſa petat, ubi liquidi purpurei oceano affuſum, repetita circulatione ſubactum, naturalem conditionem recuperaturum eſt. Sed & eodem tempore levi prudentique manu, faſciarum, ligaminumque *laneorum* opera conſtrictæ partes, quæ nimis laxæ, & tumidæ erant, firmantur, roborantur; ſicque majorem elaſticitatem acquirentes, torpidum humorem per ſua inania excutiunt.

X. Inſignem *chloroticum* Virginis cujuſdam habitum, & verè *cachecticam* cutem vidiſſe memini, quæ omnibus remediis reſtiterat. Neque enim interna adhibita ad ſudorem eliciendum *pharmaca*, neque adeo ſalubre ferrum proderant: Ipſa autem Virgo ad motum gravis, vix pedibus inſiſtere poterat. Ad hæc mœſta, debilis, pallida, toto corpore tumens, fugacibus doloribus vexata, multis in locis præſeferebat cutis pelluciditatem, & ab aqueo intús collecto humore *Anaſarcam*. Neque tandem membranæ celluloſæ ſpatia defuerunt, quæ incarcerato diſtenta aere, eaque percuſſa reſonarent, crepitumque labentis ſubtus, obmurmurantiſque flatus oſtenderent. Itaque tumidus cutis habitus, labiorũ, genarumque color ſublividus, ſumma ad motum difficultas, ad minima exercitia torpor & anhelatio, atque demum ex pallido in lividum vergentia colorem corporis inferiora funeſti quid ut prædicebant, ſic citam opem poſtulabant. Verebar enim, ne, diſtentis valde vaſculis, minuſque motis,

vel

vel tardigradis liquidis in cruribus; *Erosio*, & *Scorbutica labes* accederet, quæ omnem curationis spem adimeret, ut legitur aliquando evenisse. (*a*) Quamobrem Tenias *laneas* sumpsi, iisque ægrotantis arctè circumduci, abjecta omni cunctatione, crura pendula jussi, ut in vasis jam diductis non possent ampliùs hærere liquida: Quo insuper tempore, Auctor fui, ut Virgo indusium *laneum* molle ad totius suæ cutis aream strictè obtenderet, conformaretque, intra quod tamen, corpus idemtidem volutaret, ut efficaciam staminum *laneorum* præstantiùs perciperet. Mané ergo & vesperi detracto amictu laneo, per universam cutem ita spoliatam instituebantur frictiones cum pannis asperis *laneis*, & prævia *Anathimiasi*, medicatis; sicque foto defricatoque corpori superinducebatur indusium *laneum*: Quibus præscriptis, atque prudenter usurpatis, brevi Virgo felicem in se experiri *lanam* cœpit, quæ vix corpori obducebatur, quin in partibus *emphisemate* tentatis, nescio quis elasticæ materiæ cursitantis, exitumque quærentis motus, qui momento post silebat, illicò persentiretur; dum autem cutaneis locis, frigido segnique humore refertis, admovebatur, emanans in superficie cutis serum, quà *lana* sese explicaverat, doloris causam, fugamque opportuné significabat. Hìc præter contactum etiam effluviorum salutarium aliquem usum fuisse, non de nihilo hariolor, qua de re vide supra. (*Cap.* III. IV. *passim.*) Continuabatur salutare adeo auxilium, atque ad ceteros amictus subtus Interulam, *laneo* illo, & prolixo indusio induta semper incedebat, quousque Genæ suaviter hilari purpura rubere, solitam corpus ad functiones promptitudinem, & debitam machina alacritatem recuperarit. Ut sanè mirarer, totius corporis *cachexiam* adeo pertinacem solo vilissimæ *lanę* usu feliciter fugatam fuisse.

XI. Id ipsum topici genus magnas mihi utilitates attulit, necnon auspicato semper in ægrotantium commodum adhibere soleo, quoties homines in praxi occurrunt, qui post perpessam aliquam gravem *diarrheam*, vel toleratam molestam

Rr *dissen-*

(a) *Pecklinus Observat.* LXIX. *p. m.* 184.

dyssenteriam, pedes, tibias ad usque, editiora femora, omnes verbo partes Trunci inferiores *œdematosas*, & luridas, seroque effuso oneratas gerunt. Indutis enim artubus, ita correptis *lanâ*, eaque in femoralia, vel in tibialia concinnata, atque consuta, & idemtidem adstricta, pulcherrimum certè usum pollicetur: utique si priùs eamdem fumo aliquo aromatico imbui, vel corroborante pulvere adspergi curaveris. Dum enim in deligatione partium *œdœmate* cutaneo laborantium, corpori antea adhærentem *laneam* superficiem curiosiùs inspectas, guttulis roriferis undique humectam comperies, quod hausti intùs peccantis humidi evidens argumentum est. Atque hoc uno facilé probabili præsidio in pauperibus, quibus decantatorum medicaminum usum fortunæ conditio negat, cuticularem seri *extravasationem* sæpè profligatam vidimus, modò non negligeretur aliquod domesticum interné sumptum sudoriferum. Soleo enim simplicem *Theæ* potum commendare, qui ex voto succedit. Neque est, cur quis metuat revocari hac ratione ab interioribus corporis partibus sudantem jam fortè materiam, cùm non meliùs ad intentatam viam perduci possit: Qui enim cumque motus centralis est, is pari undique conatu, & a corde, arteriarumque truncis ad capillaria, superficiesque corporis tum internas, tum externas, velut fluidorum receptaculum, morbi fomitem diducit. Quòd autem ad cutim interdum non æquè prorepat ille humor, qui interiores *Hydropicorum* artus obsidet, haud dubiè a textura glandularum subcutanearum densiore, & fluidi secernendi viscositate repetendum est. In simili casu *pannorum laneorum*, addito levis frictionis, inunctionisque momento, insignes fructus afferet usus, quibus humores attrahantur, solida mollescant, & fibræ immoderata rigiditas tollatur. Sudores itaque per *lanæ* applicationem electi & impellunt magis, quod ad interiora iter tenebat; & si quid adhuc peregrini, & muriatici in superficie massæ sanguineæ fluctuat, non protinus in halitum *Sanctorii* resolvendũ per glandularum cutis contextum evacuant, atque adeo naturam ex parte levant. Certè in eo de quo

loqui-

loquimur morbo, *Celsus* (*a*) similem curationem institui voluit. *Evocandus est sudor*, inquit, *non per exercitationem tantùm, sed etiam in arena calida, vel Laconico, vel clibano, similibusque aliis.... Balneum atque omnis humor alienus est.... maximè utiles naturales, & siccæ sudationes sunt*. Quantùm autem in eo genere siccæ sudationis ceteris omnibus palliorum generibus præmineat *lana*, in superioribus dictum est. [*Confer Cap.* XII: §. XIV. *num.* 1. 2. 3. *&c.*]

XII. Quid in mitigandis *Rheumaticis doloribus lanæ* contactus possit, vix quisquam de eo Infirmorum genere est, qui proprio experimento non didicerit, modó *laneum* vestimentum sibi induerit. In multis, acutisque hisce doloribus, sive fixis, sive erraticis sæpiùs vidi, admotam lanuginem protinus auxilio fuisse. Noti sunt mihi multi, qui *Rheumatismo* mancipati, ut primùm lecti *laneis* stragulis corpus cooperuere, mali solamen illicò persentiant: Alios vidi, atque narrantes audivi, se cùm ob negotiorum multitudinem intra *lanea* lecti strata diutiùs cubare non possent, usu quotidiano subuculæ *laneæ*, quæ ad cutim proxima esset, a malo tandem evasisse. Exploratum dein experientia habemus, quám improsperé in hacce noxa repetita *Phlebotomæ* cedere consuevit, adeo ut Incomparabilis Vir *Sydenhamus*, postquam *Rheumatismi* curationem perfectam immodica sanguinis vi, reiteratis venæ sectionibus educta perficiendam esse censuit; (*b*) videns dein ea methodo & Ægri vires frangi, & aliis morborum fatis machinam obnoxiam reddi, experiri statuit, an ulla alia *therrapeja* daretur ab repetita toties sanguinem educendi medela longè diversa, qua hic morbus tutiús posset debellari. (*c*) Quamobrem ad dietam *lacteam* confugere conatus est. Sed adeo nostris temporibus invaluit vulgi præjudicium, ut ad ipsum jussæ phlebotomiæ nomen exhorrescat, atque hanc operationem in *Rheumaticis*, aliisque similibus doloribus *cane pejus, & angue* defugiat: Sudorifica dein, quantumvis in præsenti ægritudine plurimum

 pro-

(a) *lib.* III. *cap.* 21. *p. m.* 162. (b) *Tom.* I. *cap.* V. *p. m.* 170. *sequent.* (c) *Idem ibid. cap. Epistol.* I. *p. m.* 198. 199.

prodesse videantur, revera tamen magis officiunt, quàm prosunt: Dum concitato sanguinis æstu, morbosam materiem maximè rarefaciunt, & nimio fervore lacessitam acriùs urgent, quæ immaniùs sæviens, & quietis nescia, stamina nervea variè impetendo, tragœdiam dolorum orditur; vel in partem nobiliorem translata, novam malorum *Hilyadem* advocat; vel demum propter morbosum & corruptum laticem, atque in extremis corporis, musculosisque locis pertinaciter obseptum remediorum horum efficaciam eludit. Contrarium autem in *lanæ* applicatione contingit: Hæc enim immediatè corpus cingens, eique strictè alligata, perspirationem insensibilem promovendo, æquabilem tacitam humorum distributionem per corporis ambitum molitur: Inde quæ impacta in ultimis tubulis hærebant, in motum aguntur, singula in singulis canaliculis liquida expeditiùs moventur, & faciliori cursu usque ad longinqua loca perveniunt: Inde partibus excutitur morbosa gravitas, evanescit tristis paroxismi imminentis nuncius torpor: Præterea *lanis* moderatè tectum fotumque corpus, & levi rubore cutaneo perfusum, demonstrat planè, cutanea liquida incitata esse, sed pacatè; vasis restitutam meabilitatem, sed absque distractione molesta; motus ubique æquabilitatem, & integritatem absolvi, sed absque tumultu. Illa item lanugine cooperta cutis in proprio velut vaporis balneo immergitur, quod ab ipsa *perspiratione* repulsa fit, quæ superficiei externæ corporis, in roris speciem adhærescit; ut inde siphunculorum cutaneorum, dolorum sævitie constricta, diameter laxetur, nec opprimatur a paucæ tenuisque vestis pondere, indeque perfluat quidquid in halitus digestum resolutumque est. Illa demum *lanæ* indutæ utilitate neque augetur causa tubulos distendens, & dolorem creans, neque comprimuntur vasa perspirantia; sed servata caloris, ponderisque mediocritate, humorum adtenuatio ita perficitur, ut nec imminuto motu, ullibi cespitent; neque immoderato in aliena vascula ferantur, sed per regiam cutis viam *clanculum* elapsi benigna resolutione pellantur. Quid plura? Cúm enim sive exercitio aliquo vehementiori, sive alio modo excalefacto corpori repentinum

fri-

frigus admissum, in graciliori temperamento præsertim, crudeles *Rheumatici dolores* tota interdum vitâ durantes supervenire soleant; quid præstantius, atque tutius esse possit, quàm *lanarum* ad corpus approximatio, atque constrictio? In qua omnes caloris moderati causæ concurrunt; qua vasa prius ob frigus minora, alia plena, rigida, & validissimé contracta, mox *lanea* fovente mollitie, majora, satis patentia, laxa, emollita, & flexibilia reddantur; qua tandem viscidi attritio, subactio, & eliminatio egregiè promovetur.

XIII. Aliquot ante annos, Vir 45. annos natus, vitæ laboriosæ deditus me accersebat. *Rheumatismo* miserè detinebatur. Cùm enim ob vitæ institutum, juncturas Navium stipare, atque in eo opere ingentia, ut solet id hominum genus, meri pocula exhaurire solitus esset; frigido de repente orto vento, corpus tùm exercitio, tùm æstuanti intùs spiritu furens, incauté objecit. Mox malignam auram leviter sibi perferre visus, de aliqua capitis gravitate conquerebatur. Sed domum suam reducem rigor horrorque invadit, insequitur febricula totius machinæ lassitudine stipata. Hæc autem cùm celebrata venæ sectione, & levi peracta *catharsi*, cessisse visa sint, transacto altero die, sub vesperam vix lectum ingressum infirmum, atrox dolor corripere, nunc in hoc, nunc in illo artu infestans, a superioribus ad inferiora decurrens, & vicissim ab iis in excelsiores partes locum mutans, ubique sese diffundens. Obmutuit æger doloris feritate, & causam recrudescentis mali in calorem lecti refundens, suspicionem dolorum *venereorum* adstantibus injecerat; donec manè illum invisens, cùm ob alias causas, tùm maximè quod scirem nocturnam dolorum exacerbationem communem etiam esse doloribus *Scorbuticis*, & similibus, ab omni concepto luis metu absolverem. Pergebat autem lecto quotidie abstinere, saltem ad horas aliquot, se inde ab doloribus immunem prædicans. Quod advertens ipse jubeo, ut inter *lanea* lecti stragula tantisper immoretur; ratus, expansilem seri motum, & dolorificam exinde sensationem productam assidua in *lanis* quiete, & per laxatos cutis summæ meatus, tandem repressum, atque morbosum fomitem insensibiliter difflatum

iri.

iri. Probè tentanti mihi res vertit. Patienter enim primos dolorum impetus sustinuit æger, donec corporis superficies rore madescere incipiens, calidus ad hæc corpore elatus vapor morbi materiem dissipari per cutaneum iter ostenderit. Verùm supina recumbentis incuriâ factum est, ut *lanæ* beneficæ lectique impatiens, diutiùs quàm par erat, pro una vice lectum desereret: Hinc cùm debiliori, & sicco corporis habitu præditus esset, neque humoris morbifici *Rheumatismum* producentis perfectæ subactionis, & eliminationis adessent indicia, in gravissimos denuò, & sęvissimos dolores incidit, qui non ut priùs vagabantur, sed dorso, brachiis, femoribusque fixam sibi sedem figisse viderentur. His rebus ita constitutis, ad venæ sectionem factitandam redire nolui, veritus, ne labascentes, atque jam infirmas vires prorsus aliquando exolverem. Memorabile autem erat in hocce *rheumatismi* paroxismo, quòd æger non modó calorem strati ferebat, verum etiam stragulorum *laneorum* multorum usum enixè rogaret. Suadeo igitur, cubili hominem ita addicant, ut in *laneis* operimentis continuò jaceat, inque illis adhæreat. Præter hæc indusium ex *lana* confectum oleo laurino illitum sibi superinduat, & illud corpori, quantum, & quot vicibus possit, affricet, impero. Dum autem istiusmodi practica documenta in usum trahebantur, & solitus idemtidem *Theæ* potionis calidæ usus accederet; En tibi placidus erumpens sudor, quem postea vapor ex universa cutis peripheria tacitissimo ploratu expirans subsequitur. Pergebat hæc diaphoretica *crisis* per *sex dies*, qua ratione dolorum vis in dies mitigabatur, donec fracto penitùs morbi vigore, paulatim ad se redierit Infirmus, cui etiam num, integra valetudine fruenti, *amicula lanea*, *corpus* amiciens in usu ad *prophilaxim* est.

XIV. Casus recensitus, præclara præcepta nobis suppetit, quæ in *Rheumaticorum* graviumque dolorum therrapeja tenenda sunt. Nam primò inde colligitur in iis, qui vino, & spirituosis liquoribus nimium indulgent, animales succos, in concretionem valde pronos esse. Quamobrem si corpus validè movetur, & frigidior aura admittatur, gravioribus *rheumaticis* doloribus illi vexantur. Frigus enim calefacto corpore

re ſubitò ſuſceptum, mirum quantùm lympham cutaneam obviam, & ſponte tardigradam inſpiſſare valeat, tranſpirabiles tubulos corrugare, & ſalutarem excretionem cohibere. Hæc autem contingere nequeunt, quin glutinoſus tenaxque humor, vaſcula, quibus hæret, tendat, comprimat, & vehementi partium fibroſarum, & nervearum ſtrictura moleſtiſsimos dolores inferat.

2. Idipſum XIV. *num.* I. elicere, experientia notum eſt, inſignes aeris, & tempeſtatum mutationes, ex calido in frigidum, & ex frigido in calidum, ventiſque repente ex contraria plaga ſe invicem excipientibus. Præterea ſi corpus exeſtuans immergatur in aquis frigidis, vel moram in locis ſubterraneis frigidis humidiſque traxerit; vel in iiſdem locis decubuerit, vel frigidiora corpora contegerit, *Rheumatiſmi* ſæpe oriuntur.

3. At verò ex prædicta hiſtoria edocemur, pro diverſo laticis lymphatici infarctu diverſa remedia indicari. Cùm enim viſciditas ſanguinis, & Lymphæ, qua tardiùs ſolito per anguſta partium vaſa circulentur, & in iiſdem hęreant, ſtagnentque faciliùs, non tanta ſit; atque ſub morbi initia vaſcula ſpaſmo coarctata, atque in ſe adducta ſupponantur. Tunc fieri poteſt, ut morboſum liquidum tempore *lecti*, vel calore velamentorum expanſus, atque per vim ignis primò rareſcens appoſitas, & jam tenſione diſpoſitas, ſenſiles fibras validiùs diſtrahendo dolorem pariat. Ubi veró præ ſpiſsitudine ita reſidet Lympha, ut crebris decubitibus, & repetitis paroxiſmis, *atoniam*, & laxitatem in fibroſis tunicarum vaſculorum ſtaminibus induxerit, calor accedens in ſolida pręprimis ita agit, ut ea exiccando, & quaſi corroborando orituram liquidi rareſcentiam moderetur, neque eadem ſe adeo dilatari diducique ſinat. Hinc fit, ut qui dolores, ab eadem viſcedine *Lymphæ* pronati, ineunte noxa, de qua in præcedenti paragrapho (XIII.) admiſsione frigidi miteſcebant, & calore ſæviebant; protracto dein morbo, ſola jacentis quiete ſopirentur, mitigarentur, ut tandem derepente ceſſaverint.

4. Non prætereundum tamen, inſtauratæ perſpirationis rationem tùm adverſus dolores *Verſatiles*, qui expulſo humo-

re peccante, maximè per insensibilem difflationem fugantur, cùm maximé Hominibus vino, & commessationibus dicatis, sicubi in similẽ morbum inciderint, longè multumque efficacem haberi: alia occasione dictum est, à nobis *supra cap.* IX. §. V. *Strenuis Potoribus* libere sudorem fluere commodum esse; itaut in hisce omnium fere affectuum curam in sudationem resolvere totius sit: Cujus efficaciam, *Teschirnhausius* (*a*) insignem observaverat in prævertendis febribus, ex ebrietate orituris, aut jam ortis profligandis.

5. Liquet inde, quare in morbo supra descripto (XIII.) *Lanam* commendarim. Fovebatur enim malum ab impuri seri intra fibrarum musculosarum sinulos aggestione. Ad hæc atrox, qui instabat, dolor ab incauto vehementis frigoris admissu in crassiori Limphæ diathesi excitatus fuerat. Hæc ergo medendi ineunda via erat, ut humoris vitiosi illuvies blandè resoluta sufficienter per subcutaneum cribrum eveheretur, necnon laxus, & debilitatus solidorum tonus roboraretur.

6. Cùm verò Frictionis motu partes firmentur, atque per istiusmodi solidorum agitationem metus esset, ne debilis vasculorum contextus solveretur; *supra cap.* XII. §. XI. *num.* 7. 8. *&c.* Ex alia parte spissus, & immobilis humor paulo altiùs, & pertinacius, cùm frigoris sensatione, pororumque crispatura corpori insideret: Satiùs ideo duxi ad frictiones cum pannis laneis asperis, & calido solventique oleo adspersis institutas confugere; quibus tamquam *Rubefacientibus* auxiliis, è sedibus suis fixis, rebellis humor potentissimè evocari; viscidiores molleculæ adtenuari, & partium dolentium textura roborari posset; ut multiplici experientia compertum est.

7. Rectè ergo *Hypocrates*, qui ad catharros elatiorẽ corporis partem malè vexantes, qualis est *coriza*, *suffitus*, *exthure*, *&* *mastiche* commendat, quibus membranæ ab antecedenti calore laxatæ roborentur, elongatæ, & valde debiles tubulorum extremitates contrahantur, atque firmentur, necnon torpens ad motum liquidorum massa strenuè incitetur. Quem in finem, qui profundè, & diutiùs quàm par est, dormire consueverunt, eòque caput grave, sensus hebetes, frigus &

(a) *Apud cheyne de infirm. cap.* VII. *p. m.* 236.

imperſpirabilitatem patiuntur, (*a*) ut omnes ferè decolorati evadant, iis, inquam, hominibus neceſſariam *lanæ* geſtationem propterea cenſemus, quòd exercitationis munere fungens, non ſecus ac illa perſpirationibus aditum patefaciat, (*b*) ſanguinemque interiora priùs ſubeuntem, nunc ad exteriora promptiſsimè avocet. Eadem ratione conferre iſthęc methodus gerendæ lanæ poteſt, ſicubi a protracto nimis ſomno, & minimis vaſculis ſummoperé diſtentis *Polyſarchia* contingat, cujus cum princeps cauſa ſit repletio nimia canaliculorum, & inertia circulationis, ſanguiniſque a corde remotioris immobilitas ab *lanea* irritatione ſola multùm boni expectare meritò poſſumus. Sed & ſalubriorem præterea ad præcavendum omne fluxionum, & *catharrorum* genus, commodum *lanei* velaminis uſum idcirco opinamur, quia plerumque in vaſtiſsimo aeris oceano morborum latè graſſantium germina occurrant, a celeberrimis indagata viris, (*c*) quæ fluido illi elaſtico immorantia ventorum adminiculo, celerrimè uná diſsitiſsimos telluris tractus obambulant; eoque a nulla, quàm lanuginis fabrica, texturave coerceri domarique poſſe videantur.

XV. Ad dolores Articulorum fixos tranſeamus modò, qui opprobrium Medicorum audiunt. Hos equidem ſi *lanæ* uſu debellari dixerim, vel ſaltem longé tutiùs præſtantiúſque compeſci; profectò insanientem deridebis. Sed ſcias velim, quicumque ſolemni remediorum pompa, & ſtrepitosa Formularum medicarum ſupellectile delectaris; viliſsima aliquando remedia, quæque nullius ſunt prætii accedente ea, quæ in Medico quæritur, ſolertia, plus polliceri, quàm prætioſiſsima quælibet pharmaca ex loculis *Pharmacopolarum* eruta; vel quæ magno hiatu *Agyrtæ* venditant, perque *Vicos*, per Plateas, ingenti Hominum frequentia jactant. Durum profectò domeſticorum, tritorumque auxiliorum fatum, quæ quia ad manus eſſe conſueſcunt, vilipendi, & omni Artis laude carere ſolent; quæ veró induſtriosè occultantur, in magno prætio haberi. Sed ut ad rem. Quandocumque corpus ſuccorum impu-

 rita-

(a) *Conf. Boerhav. Inſtit.* 599. (b) *Mercurial. L.* IV. *cap.* IX.
(c) *Vid. Medic. experiment. part.* II. §. II. *p. m.* 228. *ad* 233.

ritatibus plenum otio, & vita, qua torpet ſedentariâ laſſum, vel potui nimio vini diu aſſuetum, vel liquoribus ardentibus plus æquo indulgens, indeque *Arthriticis* doloribus infeſtari incipit, non equidem *lanam* induendi conſuetudo ſpernenda eſſe videtur, quæ tam ad ſanandum naſcens malum, quàm ad avertendum præoccupandumque inſultum cellerrimam aliquando, & præſentiſsimam opem promittit. Cúm enim per victus errata langueat vis vaſorum ſyſtaltica, & humores lentius progredientes, & in quamplurimis vaſculis ſtagnantes exiguam diviſionem patiantur; effluat inde, tranſpiretque quod tenuius & mobilius eſt, craſsius veró retineatur in articulorum ligamentis: Cúmque in hiſce Subjectis frequenti vini, & ardentium liquorum potatione ſeroſior ſanguinis pars diſperdatur, partes tartareę copioſiùs liquidis vitalibus affundantur, quæ præ ſpiſsitudine, & acrimonia concepta futurę *Artrhitidi* materiam parant, & *ſinoviali* juncturarum humori labem ſimilem affricent: Quoniam hiſce, inquam, ut plurimum cauſis *artrhiticorum* dolorum geneſis debetur, adeo ut *Podagram* a ſolo vini uſu oriri ſuadeant Nationes *Podagricæ*, quæ pro potu quotidiano vino utuntur: (*a*) Quam, quæſo præſtantiorem *prophilacticam* medelam antevertendo fomitis *arthritici* in articulos decubitui parem excogitare poſſis, quam qua Natura ad excutiendam materiam morbificam, per inviſibilem corporis halitum ſollicitetur? Id autem præſtant quælibet integumenta corporis *lanea* carni ſubjectæ immediatè ſuperextenſa, quibus velut blando tepido, ſimulque corpori humano quam maximè analogo fomento horrendi *arthritide* laborantium ſpaſmi quaſi in ovo jugulantur; quibus compertum eſt, *hìc* §. XIII. XIV. non diutinam & notabilem ſudationem facilitari, non incoctam, crudam, & præter Naturæ modum extortam materiem per cutem expelli; ſed tacitum, levem, & ſuapte natura fugacem vaporem efferri, ſed madorem ex tota corporis externi ora clandeſtinè manantem evelli, unáque maximam futuræ metaſtaſeos partem averti. Modò enim *lana* ritè uſurpetur, omnibus aliis locali-
bus

(a) *Conf. Linneum de Lapponib. in Flora &c. l. c. p. m.* 58.

bus auxiliis tutiorem morbi ſanationem permittere eamdem comperiet, quiſque ſanè mentis adverterit, nullum hactenus inventum fuiſſe auxilium, quo malum adeo atrox profligari omnino poſsit: In quo quidem tractando ſalutares Artifices cœcutire fatendum eſt. Nec enim venæ ſectio ſanat, licét morbi vim infringat, præcaveatque mala graviora: Neque *Purgantia* ſæpè data apto tempore proficiunt, quæ licèt fomitem everrant, humores tamen accendunt: Neque acriora *Sudorifica* felicem umquam exitum dedere, quæ potiùs furenti jam liquido, & inflammationem meditanti calcar, oleumque adjiciunt. Quidquod ipſa *Stomachica* adeo a *Sydenhamo* decantata dubii etiam eventus eſſe, triſtis edocuit experientia. *Narcoticorum* uſus æqué incertus habetur. Sola ne ergo dieta opus eſſe, dices? At quantæ molis, & quàm tædioſum ſit, unigeneri victui aſſueſcenti machinam de novo recudere, novoſque latices puros, illibatoſque refundere! (*a*) Supereſt ergo, ut infauſta, & adſcititia labe *Arthriticorum* liquida vitiata, & neceſsitate quadam, jugi fomitis morboſi commeatu adaucta, qua ratione poſsimus, naturæ quaſi ductum ſequentes, per univerſale cribrum cutaneum exterminemus; & concitata æquabili ſuccorum tranſpiratione difflemus, prohibeamuſque, ne mole ſua, & locorũ declivitate in inferiores artus, nodoſque decũbãt.

XVI. Quibus autem auxiliis, ut collectus, oberranſque *arthriticus* latex per exiguiſsima, cœcaque cutis foramina decedat, corpora *laneis* palliis munita quodam perenni balneo foventes ſatagimus: iiſdem quoque nitendum eſt, ut tranſacta doloris ſævitie, obſeſſa, fractaque articulorum vaſcula ſalutari perſpitationi reddamus. Ante omnem morbum certiſſimé turbatur perſpiratio, & inſolita in caſu noſtro Pedis *podagrici* gravitas paroxiſmum prænuntiat. Quos *Arthritis* nunc invadet, quos pedis dolor expectat, eſt autem in proprio corpore expertus *Sydenhamus*, (*b*) iis corpus torpet, & gravatur membrum; quæ omnia perſpirationem impeditam eſſe deſignant: Eam ſi reſtitueris ſive in toto corpore, ſive in

(a) *Conf. Sydenham. tract. de Podag. tom. 1. l. c. paſſim. Item Cheyne l. c.* (b) *Ibid. p. m. 303. ſequent.*

parte dilaniata dolore, ſanitas redux certa comitabitur. Pes ergo *podagricus*, vel quicumque corporis artus *arthriticus* ſanandus proponitur, fac ut perſpiret, & officio functus es. Ipſe duriſsimi mali progreſſus hanc nobis calcandam viam oſtendit. Quid enim in eo, quem tractamus, morbo doloris mitigationem præſagit certiùs, quám lenis, totoque corpore tranſpirans mador? *Decurſo ſcilicet*, inquit *Sydenham*, (*a*) *nictyhemeri ſpatio a primo appulſu paroxiſmi, quo tempore Æger poſt materiæ peccantis modicam digeſtionem, & diſflationem aliqualem ſubitò a dolore reſpirat*. Præterea ex eodem Authore habemus, tacitum partis ægræ & dolore vexatæ udum habitum inter præcipua fugati inſultus (*b*) ſigna eſſe: nihil ergo prohibet, quominus dolentes ita articulos extra paroxiſmum, in quo nec linteorum ſuperincumbentium pondus leviſsimum ferre poſſunt Infirmi, molliori, & paulò calidiori, laneoque panno prudenter contegamus, ut ſi quid reſtitantis a prægreſſa exacerbatione materiæ tendinibus, ligamentiſque impactum inſideat, feliciter digeratur, atque in tranſpirabile reſolutum, per obvios, patenteſque cutaneos tubulos evaneſcat. Nonne igitur id magnum remedium habendum erit, quod pertinaciſsimorum, atque doctiſsimi non rarò Medici operam eludentium horum affectuum incurſum cavebit? Quod cunctis hactenus decantatis adversùs arthritidem *Antidotis* prodigè inventis, & inſolenter venditatis palmam præripiet? Noe illa jactata adverſus hance corporis noxam remedia rarò aliud efficere hucuſque potuerunt, quàm retropellere ex ignobilioribus ad nobiliora loca, vel intus detinere morbi materiem, adeoque morbum, qui numquam, niſi hac ratione, occidit, lætiferum reddere. In ipſa autem *lana* ſimplici puraque maximam latitare vim ad eliciendum, tacitè debacchantem intus *arthritidis* noxium humorem attenta edocet obſervatio, id verum eſſe conſtanter aſſerens, pacata ſudoris emanatione, triſtem hìc tragœdiam ſępiſsimè claudi.

XVII. Hinc eſt, quòd non abſimilem *therrapejam* in arthritide (XVI.) commendare ſoleant ſaniores Practici. *Boerhavius* enim

---

(a) *Ibid.* (b) *Idem ibid.*

enim sub finem curationis prægresso tepore lecti, frictionem siccam calidamque laudat. (*a*) Porrò frictionis efficacius cæteris pannis adminiculum *lana* subministrat; qua de re vide supra *Cap.* XII. *Proposit. Secunda* §. X. XI. XII. Alii exercitii defectu ægrotātibus frictiones suadent, instituendas cum panno *laneo* tenuiori per aliquod tempus, donec cutis intensè rubescat, & sanguis ad superficiem corporis advocetur. (*b*) Ipse dein gravissimus Auctor *Sydenhamus*, postquam *arthriticæ* materiæ dissipationem cum materia *fibrium* intermittentium comparavit, & violentam sudoris in utroque morbo eruptionem tamquam noxiam rejecit, non alienus a proposita nobis curandi methodo esse videtur: quandoquidem optat, ut naturali, & tacito motu, ut in paroxismo *Intermittentium*, sic in *arthritidis* appulsu insensibilis illa, & numquam satis laudanda infirmæ partis transpiratio promoveatur. (*c*) Verùm in superioribus Paragraphis (*Cap. præsent.* §. 11.) virtutem *lanæ* in *Intermittentium* frigore ex analoga *Boerhaviana* praxi (*d*) proficuam vidimus. Tandem passim constat, *arthritide* tentatis membrorum dolentium sudationem prodesse; Qua de re consule *Lobb.* (*e*) Sanatio certé hujusce morbi, si intimam naturam infarctus exiguorum tubulorum, atque materiæ advenientis, & suppetias ferentis indolem consideraveris, est restituta meabilitas vasorum ligamenta, membranasque articulorum contexentium, eorumque obstructorum, atque restituta simul fluiditas liquidorum ægré priùs circulantium cum intùs coerciti morbosi fomitis insensibili expulsione. Triplex ergo hæc causa restituet utique perspirationem, quam *perfricatio*, juvante *lana*, in partibus adornata nullo negotio accersit. Nonnulli mihi noti sunt, qui subucula *lanea* semper induti, quoties leviculam aliquam quasi *podagræ* velitationem præsentiunt, petiis *laneis* manum subito admovent, & defricata ad rubedinem usque corporis sui

---

(a) *Aphor. de conoscend. &c.* 1493. (b) *Eustachius Marcot quæst.* V. *Monspell. p. m.* 13. (c) *Conf. eumd. ibid. p. m.* 312. (d) *Conf. Aphor.* 625. *&* 758. (e) *Sur la Pierre* §. 1186. *num.* 5.

ſui juncturâ, ad medicatæ hujuſce *lanæ* contactum, velut *faſcino* deliniri dolorem apertè teſtantur. Quòd ſi diutiùs articulationum dolentium loca fricare perrexerint, dolores de loco ad locum in articulorum vicinia derivari, demumque ſubacta materiâ, in ſudorem, quo partes diffluant, converti aſſeverant; adeo ut leviores inde, & longiori inter ſe diſtantes *paroxiſmos* ſe experiri, apertè dictitent; Quamvis, ut mihi narrabant, nihil inexpertum ad hocce malum arcanum reliquiſſent, atque nonnulla ſpecioſa, & decantata eorum remedia adhibuiſſent, quæ apud Authores proſtant, inter quos *Allen* (*a*) & Ambroſium *Pareum*, (*b*) ſed quæ ſemper nociva deprehenderant.

XVIII. Si veró ad articulorum dolores curandos ſedandoſque muſco quodam Indico, *Moxam* vocant, uti arridet, non video, cur *lanea* ſtupa accenſa ſuper affectam partem uſtulationem hanc efficere non poſsit. Quamvis autem præfatum remedii genus Indis Orientalibus acceptum cum lanugine *Artemiſiæ* perfici ſoleat, atque paſsim ab *Hypocrate* in *Podagra*, *Coxendice*, *Chiragra* linum crudum præſcribatur: (*c*) *Opinor tamen*, ut verbis *Sydenhami* utar, (*d*) *neminem poſſe exiſtimare, eam eſſe differentiam ſpecificam inter flammam vel a lino, vel ab hoc Muſco Indico excitatam, ut hæc illa in ſanatione Podagræ plus valeat, non magis quàm reputaverit ignem e* Roburis *ſegmentis accenſum majus aliquid præſtare poſſe illo, qui* Fraxini *ligno alitur*. Hactenus Vir præſtantiſsimus; Imò partibus, quibus turget *lana* recens, oleoſis magis accendibilem, & aptiorem huic muneri ſufficere *vide ſupra cap.* XII. *propoſition. prima, & ultima*, materiem puto. Illud autem colligitur ex *Ægyptiorum* more, quorum ut in ceteris, & in his quoque ſupra omnes *Afros* major fuit diligentia, ut qui uſtionem cum goſsipio, vel ex lino crudo frequentiſsimé inſtituant, & ad plures affectus adhibeant. Deduxit hoc doctè, & latiſsimè *Proſper Alpinus*. (*e*) Sed & mo-

(a) *Medicine pratique tom.* IV. *p. m.* 31. (b) *Livre* 18. *chap.* 22. *&* 25. (c) *Conf. Hypocr. de Inuſtion. lib. ult. p. m.* 308. *ſequen.* (d) *Ib. p. m.* 329. (e) *Medic. Ægypt. lib.* III. *cap.* XII.

moxam cum *œſypo* in Græcia olim uſitatam, ex Græcorum monumentis eruitur. Memorat dien *Herodotus* & ipſe Scriptor antiquiſsimus, Libiæ Populis, jam a multis retro ſæculis, credo cum ipſa origine, uſitatiſsimum fuiſſe urendi modum cum *lana* ſuccida, aut *œſypo* ovillo: Ubi *Pecklinus* (*a*) miratur *Mercurialem*, diligentem alioquin antiquitatis Cenſorem, qui pro *œſypo* (*b*) ſubſtituerit neſcio quid fœdi, & ominalis. Simile quid apud Arabes Medicos erat in uſu, unde *Uſtio arabica*, jam uſque a remotiſsima vetuſtate vocabatur, ut meminit *Dioſcorides*, (*c*) in hyſtoria *ſtercoris caprini*, quod in ſequentem modum *Iſchiaticis* doloribus applicant: in ſpatio quippe quòd eſt inter pollicem, & indicem manus, *lanam* admovent, oleo tamen priùs ritè irroratam, cui ſtercus caprinum inflammatum deſuper injiciunt, & ibi ſinunt, donec moleſtior ſenſus per totum brachium diffuſus morbi dolorem quadantenus leniret. Qua de re conſulatur liber *de Veſicatoriis &c.* (*d*) Methodus verò iſthæc, utpote crudelis, in deſuetudinem jam abiiſſe videtur, & ſucceſsit rudis cum *lana* appoſitis impregnata remediis facta ad Partes frictio, in quas humor articularis morboſus recubuit, vel jam jam irrumpere geſtit.

XIX. Maximè autem talis memorata [XVIII.] *Frictio* deliberanda eſt, quoties ex continuo & perenni dolore *iſchiadico* femur exciderit; vel iſtud os e ſua ſede remotum gravis pertinaxque articuli dolor divexat. In hiſce namque caſibus cùm oſſa e ſuis *cotyledonibus* præ nimia humiditate decidant, ipſaque ligamentorum uda textura per doloris ſenſum quotidie magis ac magis diſtendatur, ſepoſito igne, aromatica cum rudiſsima pannicula membrorum perfricatio *lanea* pulchrum uſum dedit, cujus ope ſuperfluum humidum exſiccabatur, & in adcumbentem extimam cutem prolíciebatur, cavebaturque novus humorum corruptorum in articulos acceſſus, ob robur iiſdem inductum, ſicque primæ mali

cauſæ

(a) *lib.* II. *Obſerv.* XXIV. *p. m.* 264. *ſequent.* (b) *lib* II. *cap.* II. (c) *lib.* II. *cap.* 73. (d) *Raccolta di varie &c. de' Veſcicatorj &c. p. m.* 129.

causæ consulebatur. Similis exempli redeo nunc in memoriam. Ex fracto forté sedili ceciderat habitioris & spongiosioris temperamenti mulier, atque de *Gluteorum* musculorum contusione conquesta, dolorem idemtidem per intervalla redeuntem negligebat. Adplicabantur *contusis* fomenta anodina primúm, & laxantia, mox autem ad *Echimoseos* resolutionem spiritus vini adjungebatur. Fugata tamen contusione, & niveo ut priús restituto externo *femori* colore, perdurabat adhuc dolor, quem obstinatum, nullisque cedens auxiliis, malum excepit; ad motum scilicet *impotentia*, & vera *claudicatio*. Quamobrem vocatus ipse supinam ægram stare in lecto jubeo, & extensis binis femorum ossibus, atque se mutuò collatis, claudicationis causam inquiro: Reperio ergo pedem affecti femoris semipalmum socio, & naturaliter se habentem longiorem: Hunc in acetabulum suum detrudere adnitor; obsequitur, & in suum locum spontè relabitur; amota dein manuum pressione illico decidebat, inque sedem morbosam luxabatur. Hæc cùm viderem, atque fasciarum inutilem esse usum, cum adsidente Chirurgo comperissemus, in arena captum consilium est. Attenta enim ligamentorum, tendinumque articuli nimia flacciditate, solidorumque mollitie, atque decubitus serosi copia, ad *frictionum* topicam opem mentem manumque direximus. Sperabamus inde fore [quod feré semper succedit] ut dolor remitteret; evocata scilicet fomitis morbosi parte subtilissima, ac maximé spirituosa in articulum jam deposita; nec minor affulgebat fiducia continuatis, ut frictionibus, fumantibus aromatibus suffita priùs *lanâ* institutis, illapsus tam in ossium cavitatem, quàm in circumsitas articulationi partes humor in motum, juvantis pertinacia solveretur, abigerentur humiditates, & laxiores artus priori vigori redderentur. Votis cessit assiduus prædictæ *fricationis* usus, ut trium mensium spatio absumpta humidi copia corroborata solida, luxati ossis repositionem permitterent, & ipsius femoris caput circumdantis fasciæ adminiculo in suo cavo quiesceret tandem, omnisque dolor gravativus evaserit, & mulier perfectè convaluerit.

XX. Sed & nec insolens est a nimia ligamentorum ten-

dinum-

dinumque corporis humani inflammatoria ſtrictura ob acerrimos, & causticos influentes hærenteſque ſuccos ſimilia in iisdem articulationibus mala oriri; quæ intolerabili acuto deurente *coxendicis* dolore ſe manifeſtant, conquerentibus interea ægris, ac ſi tenſa loca & ſenſibilia ferventi aqua affatim perfunderentur. Sicubi ergo hæc ipſa articuli inflammatio occurrit in praxi, citam medelam exagitat; neque ullam cunctationem admittit, & ipſe quidem diu multumque dubitavi, an alicui heic *lana* adjumento eſſe poſſet; quo uſque non diſsimilis, atrociſsimi *Iſchiadicis* doloris in Virgine annos 35. nata recens ordinata curatio ſcrupulum omne ademerit, planéque oſtenderit, quantum emolumenti in conclamatis caſibus adeſſet in ea, de qua agimus *lanea geſtatione*. Et ne longiùs in morbi hiſtoria contexenda, ipſe provehar, quæ notatu maximè digna comperi, in ea tractatione paucis perſequar. Doloris ergo hujus mira, & omni opinione major atrocitas, nullis mitigata auxiliis, quæ continuò dabantur, ingerebanturque ejulanti feminæ ad ſyncopem uſque urgebat: Et quod animadvertendum eſt, educto juxta morbi indigentias ſanguine, ſtatim tamquam ex inſidiis ferocius erumpebat malum. Ad hæc vires collapſæ ulteriorem ſanguinis effuſionem apertè dehortabantur. Hiſce ſic ſtantibus, decumbentis ſoror, neſcio cujus conſilio, lanuginoſa ſegmenta, quæ ad manus forté erant, & pannoſas lacinias arripit, in glomum e veſtigio ſubitó aptat, quem arctè conſtrictum, apprehenſumque ſuper extimam lateralem ſupernam femoris faciem celerrimè & validè ducit trahitque, donec pars rubeſceret. Subſequenti nocte quievit Ægra, quæ priús integras ferè noctes vigiles præ dolore tranſegerat. Manè itaque ſucceſſus læta eamdem curationis viam relegit, artumque rudiori *lana* paulò diutiùs fricat. Sub veſperam illius diei dulci ſomno reficiebatur, cùm propter acutiſsimi doloris ad *oſſis Sacri* viciniam, puncturam excitata, miſera, ingenti ploratu ædes complet: Et ecce tibi ingens, & perniciosiſsimus *carbunculus* puſtulis rubris obſeptus, & nigra *eſcara* coronatus in loco emicat. Tractatur ex arte, uberrimam ſaniem quotidie emittit, & veterem illum dolorem,

quàm felicissimè sustulit. Planè, ut nullũ dubium remaneat, ob *lanearum setarum* affrictum, quem adnatæ externæ *femori* partes passę erant a penitioribus ligamẽtorum tendineo-nervosorum loculis pestiferum, ita dixerim fomitem promptissimè excussum, retractumque ad exteriora fuisse, & simul cum manante jugi ichore ex aperto sponte *anthrace* effluxisse; inde ut miram, citissimamque per vile adeo atque domesticum auxilium ostenderit, præstari medelam posse.

XXI. Inter *lanæ* præstantissimos usus non temerè accensendus est, quo in *Paralyseos* curatione fulgere comperta est. Cùm autem de hujusmodi morbo edissero, non illum intelligo, qui ob longiorem moram altiores radices egit, quám ut ulla humana ope evelli se permittat; qui solidorum insignem læsionem agnoscit, vel *Epilepsiæ*, aut *Apoplexiæ* succedaneus est; qui ab ossibus luxatis, tumoribus vicinis, vel nervorum compressione, vel firma obstructione in corpore occaluerit: verùm illius generis noxam loquor, ubi in partibus *paralyticis* imminuitur motus, illæso sensu, vel viceversa, ubi inducta nervis laxitas est, vel ita hi emolliuntur nimia seri alluentis ubertate, ut sub mali initia solitam tensionem recuperare, & relaxans fluidi stagnantis copia discuti possint. Ut enim curetur *paralysis*, fibris nerveis restituenda est debita elasticitatis functio, amovendo, & oppugnando causas *laxitati* nervorum faventes. Huic scopo intenti Veteres, miras *paralyseos* curationes moliti sunt; tum *Sinapismorum*, *phenigmorum* usu ægris partibus, & *paralysi* tentatis sensum, & motum iterum largiebantur. Hisce indicationibus attendentes Recentiores Clinici, eamdem *therrapejam* feliciter adeo sequuti sunt, ut non defuerint, qui sola *Urticatione* morbum illum fugaverint. Simile exemplum prostat in actis *Accademiæ Parisiensis.* (*a*) De hac olim loquutus fuerat *Celsus.* [*b*] Illam demum *urticationis* in sananda *paralysi* egregiam virtutem binis observationibus a suo Patre communicatis nuper Orbi Litterario traditis illustravit *Josephus Honoratus Gros.*

(a) *Annèe* 1741. *Observation. p. m.* 75. [b] *Lib.* III. *cap.* XXVII.

Gros. [*a*] Utcumque autem sit, huic *Urticationis* præstantiæ comparandam esse rudissimam, & crassissimam nonnullorum pannorum *laneorum* fabricam, & ratione, & experientia exploratum habeo. Nam, ut de spinosis, & veré pungentibus, consertissimisque *lanarum* nonnullarum villis taceam, qui *Urticæ* aculeis conferri meritó possunt, aliquid in pannis nostris offendo, quod in *Urtica* desideratur. Repetitis enim *Urticæ* flagellis, spiculorum acies obtunditur, dehiscunt, & humectantur fibræ, tota planta tabescit, ut renovandis percussiunculis inepta prorsus evadat: Præterea, non omni tempore *Urtica* habetur, & interdum circumstantiarum difficultate aliorsum, longiùsque petenda est. Stamina autem *lanea* aculeata, multò magis elastica cùm sint, carnibus allisa, ad se redeunt, nec adeo citò evanida redduntur, & ipsa compactior, compages *lanea* dum parti affricatur, nihil intactum relinquit. Hujusmodi Topicorum in re medica genera peculiari *aphorismo* conclusit insignis *Boerhavius*: *Frictiones*, inquit, (*b*) *externæ siccæ calidæ ad ruborem usque, vel cum penetranti, & stimulante virtute præditis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balsamis, unguentis nervinis prosunt. Balnea vaporum immersiva; emplastra acria aromatica, attrahentia dicta, cucurbitæ, scarificationes, vesicatoria, fustigationes dolorem, & levem inflammationem excitantia, ut* Urticæ *& similia, juvant.* Hęc sunt præsidia, quorum externa appositione *paralysis*, & ceteri stupefacientes morbi propulsari, vel brevi sedari consueverunt. Nunc qua ratione, annuente pannorum *laneorum* fricantium auxilio, meliús, tutiúsque arceri possint, paucissimis attingam.

XXII. Etenim cùm *Paralyseos* curatio in materiæ impactæ, nervorumque canaliculis profundè hærescentis tempestiva adtenuatione, & ejusdem excretione consistat; quæcumque morbificam causam solvunt ita, ut sui juris facta, indiscriminatim, neque servata locorum consuetorum ratione, partes cor-

[a] *Mense Martio anno* 1747. *in Thesib. Monspell.* [b] *Ib. Aphor.* 1869.

corporis principes suo illapsu adoriatur, curantis finem nequaquam absolvunt: Talia sunt *Balneà*, quorum ope humidum etiam suppeditatur laxans. Quibus verò remediis copiosior, & violentior emungitur a partibus *paralyticis* sudor, periculum est, ne crassior humorum fæx intra canaliculos conclusa maneat, quàm ulla ut arte exire imposterum queat: talia sunt *Balnea* vaporum, ut spiritus vini accensi fumus, & omnia spirituosa externa sudorem advocantia. *Epipastica* autem, quæcumque illa fuerint, vel valida adhibentur, quę a longissimis, extremisque etiam partibus exuperantes humores invitent, sinantque vesiculis excitatis humorem continuò effluere; vel infirmæ virtutis sunt, quæ irritant quidem nervos, eosque tremere faciunt, sed absque ulla succedente ullius *laticis* extrorsum evacuatione. Prioris generis, ut *Vesicantia*, nimis exsiccant, & rigidiores efficiunt nervos, quemadmodum de *Fonticulis* dixerat *Bellinus*: [*a*] posteriora autem *attrahentia* humores exagitando potiùs, quàm eliminando, fluxionem *paralyticam* ingeminant, ut prætercam miros sæpè spasmos, & alia pessima mala ab iisdem produci in partibus. Hæc ergo certa, & admodum tuta *Paralyseos* recentis curatio erit, ut pro indole materiæ, & ejusdem *consistentia* emollitio pręcedat, hanc sequatur alternatus *frictionis* motus, illam comitetur nervorum in origine stimulus: quæ *methodus* si ritè administretur, numquam te fallet. Neque alia *Empirica* auxilia longè petenda sunt, quibus sæpé illudimur: Quippe curatio hujusce morbi arte, & prudenti methodo, non *empiricis* auxiliis, perfici debet. Observandum tamen, circumspiciendumque in hacce methodo est, ut cùm tenacior *paralytica* materies fuerit, quám ut institutis remediis dilui, inque motum agi queat; cúmque nervi debiliores fuerint, quàm ut ad debitum *elasticitatis* robur redire posse videantur, *lanea* semper decernatur fricatio, *lana* præ aliis materiebus, utputa *linteis*, eligatur semper. Nam licèt Petiorum ex carbaso, vël simili materia oriundorum auxilio tum cutis, tum huic intertextum fibrarum omne genus incite-

[a] *lib. cap.*

citetur, unde perſpiratio augetur, humorumque corporis recrementa, ſanguinis per minimas cutaneas arteriolas, venuſculaſque circulationi obſtantia, utcumque foras amandentur: At verò hæ dotes magis in pannis, qui *lanei* ſunt, eminent, quorum eximia eſt utilitas in fibris, nerviſque profundè ſitis, acriori ſtimulo ciendis, in humorum animalium circulo accelerando, iiſque ſub halitus forma per ſubcutaneas glandulas copioſiſsimè expellendis. Qui plura hac de re deſiderat, adeat Caput præcedens. (XII.)

XXIII. Hominem quadraginta annos natum, poſtquam aſſiduè in loco humido ſubterraneo egerat, & cervicem, perpetim decidentibus imbribus madidam in ferendis oneribus habuerat, ingens frigus incautum corripuit, quòd ad inſtar ſevæ auræ ab colli vertebris, in ſubjectam brachii dextri molem dimanare ipſi videbatur. Nec mora, quin altero die Infirmo non frigidæ tantùm, ſed cujuslibet alìus ſenſationis perceptio omnis abiret, & prædictum membrum ſenſus omnis motuſque expers in lecto jaceret. Neque acuum puncturis, neque vehementi *urticatione* exſuſcitabatur torpens brachium, quod mortuo ſimile, in omnem partem verſabant adſtantes. Parvæ, & depreſſæ *epiſpaſticorum* veſiculæ ſpem nimis anguſtam ominabantur. Præterea faſciculi cædentium urticarum renovabantur abſque fructu, niſi quod *paralyticus* leviſsimum, & fugaciſsimum titillationis ſenſum percipere fateretur, quo ceſsante, eadem partis impotentia atque inſenſibilitas redibat. Cùm autem tanti eſſe in hac re ſcirem, & maximè intereſſe, mira inter ſe illa nervorum addiſcere commercia; & quibus in locis hæreant tales nervi, quorum incitato tremore convulſivo, impacta reſolvi, immeabilia circulari; & quorum tandem cognita origine, felicior reſolutionis medela haberi queat, hinc juſsi, ut ad nervorum brachialium principia, quæ ad laterales partes ſunt ſpondiliorum colli, *lana* applicaretur. Hanc itaque primò molliorem elegi, & duplicatam circa colli partes ſedulò dabam, irroratam tamen priùs, madidamque aromatica, & ſpirituoſa valde tincturâ; mox jejuno ſtomaco, quotidié cum eadem, vel conſimili, & recèns liquido volatili imbuta *lana* fortes frictiones ad vertebras inſti-

tue-

tuebantur, quousque super strata cutis teneritudinem, & aliqualem rubedinem adipisceretur. Quibus repetitis, artus qui non nihil contabuerant, atque præ marcore decurtati conspicebantur, humore copioso sic in dies replebantur, ut naturalem habitum brevi recuperaverint. Nihilo tamen minus, *paralysis* nec hilum cedebat, atque desperata omnia esse videbantur, donec uno mane ægrum invisens, post peractam ultimam fricationem, de pristino frigoris sensu fuisse conquestum, acceperim. Lętus ergo de hocce *lanæ* successu, non interruptum quomodolibet beneficii *topici* usum inculco; & quó citiús causam nervorum brachialium, & arteriarum functionem vitalem impedientem auferrem; dein liberum nervosi liquidi fluxum in loca affecta proritando restituerem; totum hominis corpus, maximè autem ad sitas, & finitimas colli partes, per horæ circiter dimidium, manè, & vespere crassioribus, & rudioribus de *lana* pannis, ut omnia denuo vitam acciperent, fricando exerceri curabam. In summa post viginti circiter dies, motus, & sensus in parte rediit omnino, præter omnium expectationem.

XXIV. *Rachiticis* vestitum accuratè siccum, calefacientem, ex lana præprimis confectum, jam dudum prodesse, expresserat eximius *Boerhavius*. [*a*] Qua utem ratione prædictum vestimenti genus noxæ huic conducat, non multis impræsentiarum adlaboramus. Ipse enim, quem mox laudavimus, Author *Rachitidis* causam posuit *cacochymiam* inertem, muccosam, frigidam, vappidam, cum laxa partium firmarum fabrica. [*b*] quibus singulis malis frictionis solum beneficium occurrere consuevit; interea *exsiccantia*, & *stimulantia* remedia a Medicis præscribi cum successu solent. Hisce autem omnibus indicationibus mirum in modum satisfacere potest *lana*; modò ritè, & cum solitis cautelis transpiranti corporis peripheriæ advolvatur. Aer etiam siccus hic commendatur eadem qua indumenta *lanea* ratione agens; aqueas molleculas enim relaxantes abligurit, & exsiccando partes, tonum infirmis, & laxis elasticitatem debitam fœneratur. Hosce enim tan-

[a] *Ibid. Aphor.* 1489. [b] *Ibid.* 1488.

tantum ſcopos curatorios attingere debere medentem, quiſque affirmaverit, ut non negandum a nemine eſſe videatur, *Rachitide* correptis extremam cutem molliorem eſſe, & flaccidam; viſcera abdominalia ſubtumida, & collapſa, totius ferè corporis membra enervata, & torporem univerſalem ineſſe. Præterea oſsium quoad maximam partem incurvitas, [*a*] & quæ circa articulos ſunt, prominentia, apertè indicant, proximam *Rachitidis* cauſam Lympham eſſe nutritiam, viſcidiorem, inæqualiter duram, fibras oſſeas replentem, & irregularem conſequenter accretionis modum determinantem. Quamcumque enim primariam in ſucco oſſeo labem admiſeris; ſive ſubacidum chilum, Lymphaticum laticem ſubinde inficientem; [*b*] ſive cum aliis, luem veneream in liquidorum ſubſtantia altè reconditam inculpaveris; ſive cum *Gliſſonio*, & *Mayovu* inæqualem ſucci nervoſi diſtributionem in partes ſtatueris: [*c*] Perinde erit; oſsium quippe in eo morbo, & magnitudo, arcuata figura eorumdem depravatam conſtitutionem deſignabit, ſeu ut clariùs eloquar, flexibilitatem, & ceream quaſi mollitiem quàm certiſsimè arguet, quidquid dixerit *Mayovu*; [*d*] quandoquidem clariſsimi *Du Hamel* circa fibrarum oſſearũ augmentũ erudimur experimentis: oſsium duritiem eſſe in ratione inverſa eorumdem accretionis. Si lentiùs in altero Animali oſſa duruerint, quàm in altero, oſſeam molem in priori, quàm in poſteriori magis adauctum iri. [*e*] Ut planè non dubitem aſſerere, varias inde corporis *Rachiticorum* deformationes, artuumque *Ankyloſes* ortum ducere: ad hæc oſſa variè gibba, & anomalè diſsimilia difformiaque reddi, indeque pueros evadere *Scambos*, *Varos*, *Valgos*, *Scauros &c.* Quod nimirum non æqualis ſit eorumdem oſsium denſitas, & in variis locis firmitas; pro ut uberiùs nutrimentum certis oſsis locis agglutinatur, alterive demitur, quamobrem cùm notum ſit, Lymphæ nutritiæ ad ſingulas corporis

---

[a] *Vide Majovv. de Rachitide p. m.* 384: *ſequent.* [b] *Petit Traittè des Os. tom.* 11. *ſub fin.* [c] *Id. ibid. p. m.* 387. [d] *Ibid. p. m.* 391. *num.* 4. [e] *Vid. Memoir. de l'annèe* 1742. *p. m.* 489.

poris partes appulsum, ceteris paribus, in eadem ratione augeri, qua minuitur ipsius partis resistentia ad ulteriorem dilatationem, seu quod idem est, qua crescit, solidorum flexibilitas; patet evidenter, qua parte ossa in *Rachiticis* grandiora sunt, eò minùs firmiora esse; qua verò duriora cernuntur, eò minus crescere, & tumere. Itaque contra id quod dixerat *Majovius* osium gibberosam compagem in solum musculorum nisum contractivum refundens, asserendum est; ossa *Rachiticorum* ideo in una parte in fornicem abire, quòd in altera, & opposita firmiora sint, atque adventum nutritii succi ægriùs admittere incipiant.

XXV. Ossa autem sic macerata atque humectata diversisque in locis difformi nutritione eminentia [XXIII.] tonicæ lacertorum ambientium contractioni, superincumbentis reliqui corporis gravitationi, & causarum externarum energiæ facilé cessura sunt. Unde multiplices deformitates partium, membrorumque decurtationes, quæ tunc statumine carent. Neque id solúm: Sed quo loco osium strata attolluntur, atque extuberant, eó superstratos musculorum fasciculos comprimunt, vascula arctant, liquidorum appellentium viam intercipiunt; unde musculi gracilitas, viriumque imminutio: ubi autem duritiem solitam osium machina servaverit, musculi superstantes cùm sui juris esse supponantur, trahere ad suam originem artum nitentur. Hæc est ratio, quare *Tibia* antrorsum arcuetur, & posteriùs concava fiat in *Rachiticis*; non autem illa, quam ibidem *Majouvius* adducit, (*a*) putans nempe, ut si arbori teneræ, & crescenti chorda superiùs, & inferiùs alligetur, ita tamen, ut eadem a chorda non tendatur; arbor dicta crescendo in arcum facessat: Ita simile quid in osibus *Rachiticorum* eventurum esse credit præprimis in iis, quæ *tibiam* componunt, quæque proinde a brevioribus factis musculorum fibris, ad instar arcus, fornicatum iri existimat. Qua in re, ut obiter dicam, quicumque cum prædicto Auctore ita sentit, Chordâ, ut ajunt, oberrat semper eadem: scilicet probabit iste, & forsan egre-
giè

(a) *Ibid. p. m.* 293. *sequent.*

giæ quidem, præternaturalem musculorum contractionem producendæ ossium tenerorum arcuationi symbolam conferre. Probabit verò, minimè abnormem illam, & degenerem musculorum retractionem conjunctam & adæquatam esse *causam* flexionis, & incurvationis, quæ in *Rachiticorum* ossibus conspicitur: Cùm certum sit, ut modò dicebamus, (XXIII.) ossa semper curva fieri, qua parte cedunt; cedere verò, quà mollescunt; mollescere autem, copiosiúsque nutrimentum accipere, & supra nativam libellam priùs elevari, quám ut morbosæ muscularium fibrarum contractioni patere possint! Idipsum innuere videtur in illa demonstratione *Majovuius*, sibi non constans, forté dictorum oblitus: Cúm enim adolescentem teneramque plantam cum osse increscente comparat, signum est, laudatum Authorem de ossibus juniorum Animalium loquutum esse; porrò in illa ætate ossa sequaciora esse, quám in Adultorum corpore, & ob id varié arcuari, & tumescere posse, idem *du Hamel* (*a*) invictè ostendit. Demostravit quoque, summam intercedere analogiam inter vegetabilium, ossiumque humanorum amplitudinem. Itaque ut arborum strata lignosa Soli exposita citiùs indurescunt, (*b*) sic ossa quæcumque frigori externo, vel *Soli* irradianti, causisve aliis comprimentibus, & succum detrahentibus obnoxia sunt; & in quibus proinde præternaturali *lymphæ* inspissationi accedit & altera causa, quæ calori nimio, vel frigori debetur: Ossa inquam illa, concessâ semel, uberioris nutricatus vi celeriús majorem in molem extenduntur. An ergo ea est mechanica, quare in *Rachiticis* flexiones, & incurvaturæ frequentiores occurrunt in *Spina Dorsi*, ossibus *Tibiarum* anterioribus; quare etiam *Sternum* in talibus Ægris acuminatum costarum extremitates nodosæ cernantur? Probabile: Cùm eæ partes ut plurimum sola cute, vel tenuibus nimis musculis contegantur.

XXVI. Itaque, ne in tradenda *Rachitidis* ethiologia, & in confutandis aliorum placitis sermonem longiùs, quám par est, producam: Vides summam partium solidarum corporis iner-

Uu tiam

(a) *Ibid.* (b) *Idem ibid.*

tiam in tali morbo peccare; muccosam, & languidam ubique humorum intemperiem dominari. Ut non immeritò tunicæ siccæ & *laneæ* præsertim commendatissimus hic habeatur usus. Cave tamen, ne, dum causam *Rachitidis* proximam hocce *lanigero* auxilio debellas; ossium morbosam excrescentiam, articulorum pertinacem inflexionem restituere, atque reducere scrupulosiùs tentes per *Ocreas fibulatas*, per *Thoraces* rigidè consutos, & asserculis ossis *Ceti* densè compaginatos; perque arctissimas vestes, & fasciationes. Inde enim futurum est, ut infantilis corporis vasculis venosis, quæ in corporis extima facie prostant compressis, exundans cruoris quantitas in arteriosos ductus naturâ fortiores, magisque reconditos irruat: Inde ergo cùm omnia membra *Rachiticorum* pendula, flaccida, & tantùm non humido tabescant, periculum est, ne vasorum in interraneis ruptiones, & humorum extravasationes contingant: Sic *hemoptee*, vel mictu sanguinis laborantes ab hac sola causa toties sanguinem apertis vel ruptis vasis effundunt, inquit *Gerardus Vvansuieten*. (a) Quamobrem ut ad *Rachiticos* sermonem dirigamus, curatio illius morbi per rigidas loricas, & ferreas pestifera est, & quidem magis noxia futura est, si tales Infirmi pectus, & abdomen quotidie multo oleo, pinguique materia perungant: Quare omnis humor exire solitus per cutim retinetur, & multa mala oriuntur. Memorabile extat exemplum Adolescentuli, (b) cui, cùm sic per plures menses curatus esset, tandem digitorum ossa intumuerunt; ob funestum, ut memoratur ibi, pressionis abdominis effectum.

XXVII. Sagacissimæ ergo Naturæ partium *Rachiticarum* æquilibrii studium omne relinquamus. Illa quidem quemadmodum in diversa mechanica quadam necessitate interdum oberrat, deflectitque: ita, amotis impedimentis, in viam, miraculi ad instar, non semel redit. Quæ facienda jubet, quæ molienda indicat, attentiùs perscrutetur illius fidus minister Medicus. Gravata ergo cùm sit multiplici impurorum humo-

(a) *tom.* 1. *in Boerhav.* §. 112. *p. m.* 169. (b) *Apud Zacchariam Platnerum Institut. Chirurg.* §. 1146.

humorum mole Natura, atque nimia humiditate cùm torpens in exercitio ſuarum functionum feriatur, hanc ſublevemus ab illa veluti ſegnitie, frictionum *lanearum* vivificantium operâ excutiamus, atque ſucci nutritii æquabilem & naturalem in partium interſtitia influxum quibus poſsimus viribus proritemus, derivemuſque. Namque *Frictiones*, inquit *Majovv*, (a) *in morbo hoc curando haud parvi momenti ſunt, quæ cùm pannis laneis calefactis fiant*; Hactenus ille. Dum autem eò loci cautionem adhibet, ut ubicumque oſſa attolluntur, a frictione abſtineatur; partes autem oſsium concavæ liberiùs fricentur; atque rationem ſuperiùs aſsignatam profert, nempe per hujuſmodi *frictionem* alimento copioſiùs appulſo, muſculos in concavo oſsis latere, ſitos ali, atque excreſcere: Iſtiuſmodi, inquam, methodus prægreſſæ *theoriæ* non quadrat; quippe ſi os, quà cavum eſt, atque a muſculo incurvatum durum ſtatuatur, quomodo remittente tenſione, ad ſolitam longitudinem reducitur; adeout Curati ab hoc affectu, ipſo *Mayovio* teſte, *quàm maximè* in ſtatura aſſurgant? Liquet enim inde, antedictam in oſsis etiam parte cava mollitiem requiri, ut ceſſante *chordæ* tractatione, in *longiorem ſtaturam* aſſurgat oſſeum volumen. Quod autem *Medicaſtrurum* uſum attinet, quæ quotidie oſsium *rachiticorum* latera concava, quæque convexitate minimé peccant, frictu diſtringere conſueverunt, perinde eſſe puto: Modò ubi tenſio animadvertitur, cum pinguibuss, & oleoſis, ubi verò laxitas morboſa partis fricandæ cernitur, corroborantibus, & aromaticis imbuta *lanâ* commodum feramus. *Frictio* enim, ut ſupra dictum eſt *Cap. anteced. in Propoſit. paſſim*, oppoſitos aliquando habet effectus. Neque demum *Mayovus* ad probandum ſucceſſum *frictionis* in concava oſſium plaga in tali morbo inſtitutæ ullius materiæ liquidæ, vel vehiculi meminit, quo *lanei panni* imprægnari debeant; vel ſi ſiccos eoſdem adhibendos in praxi cenſeas; tunc quidem ab ſolo influxu majori ſuccorum in circumdantes muſculos acquiſitam membri toroſitatem, hærentiam producentis

Uu 2

(a) *Ibid. p. m.* 413:

tis fluxionem, & similia emolumenta *frictionis* facilè obtinebis. Neque aliunde profectum esse puto, quod sapientiores Medici *Rachiticis* recubitum commendarint in paleis, & durioribus straminibus, adjectis simul plantis aromaticis & siccantibus; (*a*) nisi quia & flaccidioribus inde machinæ lacertis debita firmitas, & laxæ villorum compagi proportionata elasticitas, & torpentibus succis singularis instauratio, & tandem moderatus siccitatis gradus exundanti sero accederet. Neque certè diversa est agendi in *lana* ratio, ut hactenus a nobis passim demonstratum est.

XXVIII. Ordine ducimur, ut post examinatas *laneæ* convestionis utilitates, quibus in specie corporis partibus appressa conferre in praxi possit, vel hactenus contulisse comperta sit, videamus. Quod brevissima, qua poterimus, methodo dilucidaturi, initium a capite sumamus. Cujus quidem dolores singulos a *Fluxione* oriri, tralatitiū apud Veteres erat; Cujus præterea capitis in transmittendis ad inferiora corporis loca *fluxionibus* efficaciam *mandantem*, ut ajunt, agnoscebant fere omnes Antiqui; cujus frigida intemperies cunctis fere in morbis huic eidem parti propriis ut plurimum accusabatur; cui proinde tota *Galenicorum* Secta jubebat, calefacientes *cucuphas* apponi, sacculos exsiccantes admoveri. Suffecerit ad instar omnium unus *Riverius*, (*b*) & post hunc *Fernelius*. (*c*) Verùm enim veró, lucidior morborum ethiologia, & hodierna sanior praxis meliora nos edocuit. Non omnes siquidem catharrosæ capitis affectiones unam agnoscunt originem, neque una medendi methodus convenire videtur universis. Imprimis autem dolore gravari caput solet, quem nostrates *Fluxionem* illicò appellantes, stupis excalefactis supra calvariam datis abigere tentant: Sed quàm malè, dictum est supra, ubi de cautelis agebatur [*Cap.* X. §. I. II. III. IV. *sequen.*] Ita sanè non in qualibet frigida capitis externi noxa confugere protinus ad *lanam* tutum erit: Sed quandò a suscepto fri-

(a) *Trillerus de Pleurit. in nota ad pagin.* 115. 116. (b) *Prax. Medic. l.* I. *cap.* XI. *de catharro.* (c) *Vide Consult. edition. Taurin. p. m.* 3. 4. *sequent.*

frigore, & in fervidos calvariæ meatus improvidè immiſſo ſenſus torporis exoritur, cervix conſtipatur, & gravis velut oneris capiti incumbentis ſenſatio percipitur: Sed quando a frigore ſubitò irruente partes externæ *Pericranii* ita offenduntur, ut capilli ſurſum erigantur, atque ad leviſsimam accedentis manus preſsionem condoleant: Sed quando, ut verbo dicam, pororum extùs patentium, qui in externa encephali ora confertiſsimi ſunt, immeabilitas præceſserit, eo præſertim tempore facta, quo maxima fieri ſolet trans capitis externi aream *Diaphoreſis*. Inde enim numeroſa *catharrorum* ſpecies exurgit; inde collectus humor, & ab actuali frigore intra ſuos canales aggeſtus, non raro comprimendo nervos, ſtuporem inducit, præprimis in tunica calvariæ oſſa conveſtiente, quæque *Pericranium* dicitur; inde ſi medelam cunctaris, in gelatinam ſummè tenacem coactus humor abibit, vel mora vitium capiens efferabitur. Quám ergo in hiſce caſibus citiſsimè poterit, capiti opitulandum eſt. Et quamvis *Errhina*, *Sternutatoria*, atque liberior ab internis cerebri locis, per oſsis *ethmoidis* foramina, in nares tranſitus humoris peccantis, therrapejam hanc *catharri* cerebrini, (*a*) aliquo modo abſolvere videantur; atque obſervationibus practicis abunde conſtiterit, *Hemicraniam*, & *Chephaleam*, *Errhinis*, vel aquæ limpidæ ex naribus ſtillicidio fuiſſe curatam: (*b*) Attamen notum eſt, graves inde ortas ſuccuſsiones, & ſpaſmodicas nervorum contractiones, *Errhinorum* ope, majorem liquidi purpurei trajectionem ad *encephalon* concitaſſe; quod difficiliùs per arterias traductum aliquando in cerebri vaſculis ita concluditur, ut exitum facilem non habens, capitis graviores affectiones accerſat. Quando ergo hujuſmodi mala a ſolemni capitis externi evaporatione, vel poroſa integumentorum calvariæ frigoris efficacia, difflatione præpedita, natales traxerint, vel ſoveantur; tunc non inutile erit, attonſo capiti, & detractis capillis, *laneum* pileum imponere ita, ut idemtidem ſubjectæ cuti affricetur, neque tam

(a) *Conf. Vvillis tom.* I. *cap.* XII. *p. m.* 60. (b) *Conf. Bonet. edition. Manget. tom.* I. *l.* I. *ſect.* I. *Append. p. m.* 16.

tam citò removeatur, quo nempe uberior seri, capitis externas membranas alluentis, proventus elimineitur, & quod jam impactū hæret, excuti per insensibilē, simulque placidā transpirationis viam possit. Commoda quoque erit dormituris, ad partem *catharroso* decubitu obsessā cum pannis *laneis* instituta frictio; vel *cucuphæ* in modū applicatum tegmen, sub quo per noctem exeuns confertim cutaneus vapor, morbos istiusmodi allevat.

XXIX. Neque opus est, ut observationes addamus; cùm ea de re (XXVII.) vulgaris Feminarum valetudinarium, imbecilliumque, & aliorum quotidiana experientia abundè testetur. Ii enim ubi frigore adoriente, caput grave ad sensum percipiunt, in *lanæ*, vel similis lanuginosæ texturę gestatione, appressuque, eo quo diximus modo, solatium quærunt. Et profectò vulgatum hujusmodi morem non possum non laudare, cùm ex eo quòd capiti superstata cutis tepore *lanæ* foventis, leni calore frequenter fota incalescat, deinde aculeis pilisque asperioris panni, quasi strigilis, pectinisque cujusdam acie, repetitis ictibus distringatur: accidit, ut ductuum perspirabilis humoris oscula a porrigine, & furfure illa obstruente mundentur; quó eidem materiæ, quæ retenta, capiti infesta futura esset, liber aditus aperiatur; hinc amissa, instauratur salutaris excretio, atque humorum per externam capitis superficiem circulatio promovetur; sicque *catharri* præstantissima curatio obtinetur. (*a*) Simile quid eorum capitibus consulendum est, qui nimium sibi fidentes, annorum tempestates nihil faciunt, atque vel vestes tardiùs assumunt, vel citiùs deponunt. Maximè quòd occlusa insensibili transpiratione, & constricto frigoris injuria universi corporis habitu, caput omnium partium Animalis primum opprimi, lædique incipiat. Utique si tunc temporis grave serosæ materiæ pondus Natura per alvum, vel vesicam non detrudat, *catharrus* in capite sedem figet, cui prudens *lanæ* calidæ applicatio medetur; hujus enim ope blandus calvariæ calor, & facilior per insensiles cutaneos ductus perspiratio futura est; quo auxilio nullum aliud manifestius esse potest

(a) *Gorter. de Insensib. perspirat. cap.* XII. *num.* 47.

potest integræ, vegetæque sanitatis, vel propulsati morbi ex impedita tali egestione profecti signum. Tanti est momenti ad sanitatem sola caloris partium custodia, precipuè dum sudore diffluunt. Igitur quando nec opus est neque animus singulas de *lanæ* utilitate in morbosis corporis fluxionibus observationes scrupulosiùs congerere, unica *Nicolai Chesneau* Massiliensis Doctoris Medici experientia contenti simus, qua in se ipso multigenis olim doloribus vexato expertum *lanarum* beneficium scité, prolixèque commendat; ut facilé inde censuerit, se jam a multis annis vita functum fuisse, nisi extrema capitis refrigeratio inhiberetur ope calanticæ, & xilini pilei. Cùm enim puer, ut ipse memorat, ex capite, & reliquis partibus manante sudore, prono ipso, innumeris se vicibus in aquam imprudenter demitteret; atque deposito galero, solitisque thoracis globulis, quoties sudor molestus erat, non tantùm infans, & adolescens, sed & vir factus frigus incautè collegisset, non advertens, variis *fluxionibus* obnoxium se reddi; Imprimis gravi diuturnaque *odontalgia* vexari, mox genæ sinistræ tumore corripi, tandem ingravescente malo, acerbissimis *ischiadicis* doloribus, proludente febre, conflictari. Cui cùm *phlebotomia*, & appropriatis auxiliis occurrisset, ab eadem liber evasit: Anno dein ætatis suæ 45. Tertianam, quæ in Quartanam brevi cessit, passus, manfesté se agnovisse testatur, caput suum vel minimos frigoris sentire appulsus: Quod illum primùm ad simplicem *Calanticam* ex corio gestandam coegit; deinde invalescente semper refrigeratione, ad xilo parte interiore munitum, crassiusque capidium confugit. Monet autem, tutamen hujusmodi malo amovendo parùm contulisse, quòd altiori acta radice, & adoriens modò manum, modò coxas, modó pedem *arthritidis* sub larva vagabatur, & in plerisque corporis locis multa morbosa phenomena sistebat, interdum sęvam *Pleuritidem*, aliás *Nephritidem*, modò *Cardialgiam*. Multiplicis adeo, novique morbi atrocia perterritus statuit, imposterùm thoraces ex linea textili non ampliùs gestare, sed Hispanorum more uti quocumque tempore crassioribus, & *laneis* vestimentis, quo peracto, tussis cum sputis *Phtisicorum* similibus,

libus, qua diu antea detinebatur, in totum desiit. Imo addit, hoc sibi ex calanticæ illius capillatæ, (cujus loco textũ *laneum* substitui commodé potest) & suppositorum tegumentorum gestatione coṁodum accidisse, quod non tanta eidẽ visus debilitas remansit ut antea; ut qui ab octo jam annis sine specillis, quibus carere priùs non poterat, scriberet, legeretque. Hæc ex laudato *Chesneau* excerpta.(*a*) Huic Paragrapho inserenda curavi, ut cuicumque veritatis indagandæ cupido innotescat, præcipua admotæ *lanæ* sub forma quarumcumque vestium, tegminumque laus, atque præstantia; sicubi in partibus carnosis, tendineisque humor noxius ita impactus affigitur, ut vel musculorum motu & contentione, vel naturæ conatu inde expelli gestiat, sed qui fractis morbo, aut senio naturæ viribus, per halitum digeri non valeat. Nulli equidem remedio, ut olim mihi benignè coṁunicavit Illustriss. ex Hierosolymitanis Eques de Modene Frater Ludovicus Franciscus Raymundus, Commendatarius Venerandæ, ut ajunt, Linguæ Provincialis, sanationem affectus *rheumatici*, & vagi doloris, quo per multos annos laboraverat, simulque contumacissimæ febris, quæ per undecim menses duraverat, fugam, & corporis sui meliorem statum, omniumque functionum invigorationem quám defenso, opertoque pectori & abdomini, mediante subucula levidensi ex *lana* contexta, qua a triginta, & quod ampliùs excurrit, annis nullo non tempore utitur, & prædictas partes probè cautèque contegere suevit. Sed ad reliqua.

XXX. In grassantibus *Epidemiis*, quæ ab aeris mutatis qualitatibus, vel ejusdem deleteria, & altiùs abscondita indole, quám ut ratiocinio erui valeat, sobolescunt; inter cetera externa præsidia, *operiendum esse caput*, ut & cetera corporis loca ex aliorum observationibus erudimur. *Lancisius* loquens de Epidemia Romana ait: *Contrà verò Plebs egena, nec vestibus satis protecta, nec ignibus, aliisque præsidiis adversùs frigoris inclementiam instructa, cum sub dio laboribus perfungi debuerit, aerisque rigiditati sub aperto cælo patue-*

(*a*) *Nicolai &c. observat.* XIII. *Lib.* 1. *cap.* 1. *p. m.* 51. *seq.*

patuerit, *gravius*, *& sævius afflicta est*; (intellige tussi Rheumatica) *Hinc Milites* (pergit) *ad* Centum cellas *novis vestibus induti*, *nulla epidemiæ damna senserunt*; *cum ceteri detritis*, *& obsoletis contecti*, *velut armis contra inpetum frigoris minus aptis*, *decumbant*, *& plurimi intereant*. *Simile autem quid etiam evenisse Romæ suis temporibus*, *narrat his verbis* Joannes Baptista Donus (*a*) *Morbus*, *quem ridiculo nomine* Castronem *vocant*, *multos ex debilioribus*, *ejusque qui non satis obtecti incederent afflixit*, *vel interemit*; *ad carceres verò Sanctissimæ Inquisitionis* (*b*) *tepenti loco*, *& ab Aquilonaribus tutò posito*, epidemia *nondum accessit*. Hactenus *Lancisius*, ex cujus observatis, si corpus ritè vestitum, *epidemici* morbi impetum eludat, quantó magis ferendis aeris vulgaribus noxis aptum erit, si *lana* vel simili materia contextis tunicis opertum incedat? Quantò utilior *laneum* velum capiti futurum est, quod ceteris corporis partibus celeriús graviùsque affligi compertum est? Qua de re consule supra. *Cap.* XII. §. VI. *cum numeris ibid. cit. Idem cap. præs.* §. II. III. *seq.* Certè in quampluribus *epidemicis* constitutionibus memini, rusticos & aratores immunes evasisse, quibus tum cutem totius corporis rudissima & coacta nimis præcingere *lana*, tum caput auriculato *laneoque* pileolo munire consuetum esset, neque alia ratione capillamentum mundum capiti calvo, grassante *apoplexia*, Romæ anno 1706. a *Bernabeo* commendabatur, (*c*) atque varia simul perstringuntur damna, quæ ex coma falsa in Nobiles pariter ac Plebeos redundare solent; quamquod capillamentum mundum capitis perspirationem expeditius cieat. Quam ob rem cùm in salubriori evocanda emissione cutanea *lanei* vestitus major, quàm cujuscumque generis tegumentorum palliorumque potior habenda sit ratio; *Cap.* XII. *supra propositión. ad* §. XIX. videtur semper, in hisce morbis ad arcis hujusce animalis tutelã in usũ inferẽda esse. Fortè etiam *la-*

(a) *ibid. apud eumd.* (b) *Lancisius ibid. tom.* 1. *section.* I. §. XII. *p. m.* 112. 113. (c) *apud Manget Bibliothec. scriptor. tom.* 1. *p. m.* 290.

nea texta quando non frigoris aeris, calorisve vicissitudo, sed ubi exotica sylvestria corpuscula morborum popularium feracia in aere latitant, sensu numquam dignoscenda, *lanato* capite prodire bonum erit; tum quòd inconspicuis canaliculis per cranium ad cerebrum usque transeuns aer conceptam labem staminibus nerveis non amplius impertiri valeat; tùm quòd imbibendo viru, irretiendisque noxiis vaporibus compages *lanea* aptissima sit, quæque proindè ulteriorem ad *thecæ* cranii vascula seminii morbosi progressum inhibeat; juxta ea quæ nos supra passim protulimus. *Supra cap.* XI. §. VII. VIII. IX. *sequent. item cap.* XIII. §. XIII. *cum num. ibid. citat.* In febribus pestilentialibus, imó in ipsa Peste, post venæ sectionem, (quam in lecto institui curabat) cùm jam omnia ad sudores proliciendos in promptu essent, ne vel minima interposita mora stragulis ægrum obrui, ac laciniam *laneam* sincipiti alligari jubebat *Sydenhamus*, quæ quidem capitis obtectio, ut eo loci fatetur insignis ille Vir, ad sudorem promovendum plus proficit, quàm quis facile crediderit. (*a*) Inde intelligitur, quare veteres Medici, quoties insolationẽ in curandis morbis profuturã censerent, protegi pannis ægrotantiũ capita voluerint; non quia, ut credidit *Mercurialis*, (*b*) capita detecta, si sub sole morã nectãt, attractis a toto corporis ambitu vaporibus, catharros sibi adsciscant; sed quia sic induta corpora radios solares rectà impetere, part ue, quã pollent, acie ferire non sinunt, eoque mala omnia præcaveant, quæ ab ęstuante cœlo profluunt, puta siccitatẽ nimiã humorum, immodicam tubulorũ dilatationem, & laxitatem, & ex gemina hac de causa humorum in varias corporis membranas decubitum stasim, & difficilem exhalationem.

XXXI. Accidit interdum ut sive vitio musculi elevatoris, sivé labe hærentium humorum, *Palpebræ* usque adeo insigniter vel intumescant, vel laxæ fiant, ut sponte sua super oculi bulbum deformiter procidant. Aliquando nec visu tumidiores, nec tactu flaccidiores depræhenduntur *palpebræ*. Sed ad motum ita torpent, ut ęgerrimè attollantur non aliter, quàm

---

(a) *Idem sect.* II. *cap.* II. *p. m.* 72. (b) *lib.* VI. *de arte &c. cap.* I. *p. m.* 105.

si post nimis protractum somnum oculos aperire velis; nescio enim quam difficultatem in elevanda palpebrarum cute percipias. Quòd sanè vitii genus Illis peculiare esse, praxi didicimus, qui post perpessam gravem oculi inflammationem, vel alium ocularem morbum, ubi ad avertendam lucem lumina clauduntur, quám diutissimè palpebras supra oculi bulbum quiescentes detinuerint; namque ubi ad solitum, post longam feriationem, elevationis exercitium palpebras suas niti volunt, hæ inertes resistunt, quasi eadem vela, solitum sese contrahendi munus dedicisse putares. Demum palpebras non raró videre est ædematosas, & digito præmenti cedentes. Verúm ea omnia quoties usu veniunt, tum interna, cùm externa medicamenta adhibēda esse, non inficior equidē; licèt inter decantata topica jucundissimæ esse virtutis lanuginem, vel inde petitā quæcumque petia, vel opercula expertus testari possim; vidi enim, ubi in hisce noxarum ocularium generibus nec spirituosa, nec confortantia, neque *Digerentia* admota ulla ratione profecerint; xilum parti tumidæ, & quasi præserosa collectione rimas agenti superimpositum, ibique diu relictum, vel crudam impexamque lanuginem, nervorum palpebris inserventium origini appositam, medicaminibus tamen priùs fumigatam, perque vices fricatam, non modicè juvasse; Dum inde concitato celeriori Lymphæ nervalis gressu, in segnescentes, vel tardos palpebrarum villos, tùm musculi, tùm circumsita undique cutis ad officium redire, effusum inter membranarum loculos serum per cęcos ductus, instaurata partis sudatione, feliciter evaporaretur: sed quod hactenus a me proposita magis confirmat, illud est, quod famigeratissimus *Valsalva* in suis dissertationibus; (*a*) ibi enim descripsit delineavitque concursū, & quasi detexit in unum corpus unionē omnium musculorū *Rectorum* oculi, & musculi palpebram *attollentis*, eo præsertim loco, quo nervus opticus orbitam ingreditur. Quam quidem nervi non solùm *optici*, sed etiam *motoris* circumligationem muscularem, *annulos moderatores* passim vocitat, eosque varié con-

(a) *ad Tractat. de aure humana annexis de texit.*

constringi censet pro diversa fibrarum musculosarum contractione; (*a*) inde convulso, aut alio modo læso alterutro prędictorum annulorum, diversimodè turbandam fore visionem, consequens est; itaque certas vertiginum species oriri, & spectra oculis, ceterùm sanis apparentibus, obversari: sed quod ad rem nostram propiús facit, possunt carnosa illa fila annulos hosce subeuntia, & contexentia flaccescere ita, nervi ut optici expansionem, quæ *retina* est, impressioni luminis ineptam, utpote emollitam, maximè reddant. (*b*) Quum autem super orbitam utrobique nervus repit, cujus propagines nerveæ *annulis moderatoribus* implantantur, & cujus agitatio, atque frictio visum cæco cuidam restituerit: (*c*) quid impedit, quominus ex diversa tomentosæ cujusdam substantiæ applicatione similes utilitates in quamplurimis visus obtenebrationibus, ab ipsorum nervorum impedita functione pendentibus, ex analogia expectemus; sicubi nerveis surculis solitum tonum, & elasticitatis exercitium impertire animus est. Præclara sanè istiusmodi localis virtus certiùs elucebit, si quá nervi supra orbitam currunt per datam desuper lanuginem; & vehiculo *ophtalmico* medicatam redditam prædicta loca idemtidem affricari curemus. *Vide Propositionem nostram secundam* §. x.

XXXII. Quamvis in superiori Capite (*sup. Cap.* x. §. IX.) pręproperam *lanæ*, vel lanuginosæ materiæ applicationem in plerisque auditus vitiis improbavimus; est tamen ubi ad absorbendam Aurium immodicam aquæ illuviem utiliter adhibetur, vel loco ejus bombycinum tomentum non infructuosè intra eumdem canalem inseritur. Dum enim meatus Auditorius externus impuro latice diffluit, ut in pueris laxis, frigidisque contingit; vel materiæ purulentæ, pulmonalis præcipuè decubitu (*d*) vexata Auris pus copiosiùs evomit; vel sauciata interior canalis cavea sanguinem continuis rivulis stillat, vel fluentem ab abditissimis cerebri recessibus morbosam materiem per faustam *matastasim* excipit: Sicubi, inquam,

---

(a) *Idem ibid. differt.* I. §. XXIV. XXVIII. (b) *Idem diff.* II. §. VII. VIII. (c) *Id. ibid.* §. XI. (d) *Vid. Boer. aphor.* 840.

quam, hæc contingunt, Auris affectæ canalem gosſipio, vel pari lanugine præmunire minimè vanum erit; modó turunda ex *lana*, vel alia conſimili materia contexta identidem, ſæpiúſque in die renovetur. Sic enim futurum eſt, ut qua ratione accedens extraneus humor in canalem auditorium depluit, eadem ab immixto cylindro villoſo exſugatur, neque moram agere ibi permittatur, qua forſan vitium capiens tenella ſtamina *meatus* lædere poſſet. Ad hæc perenni mitique calore, quem indita ſimilis materia internæ auri communicat, vaſcula laxa ſervantur, & quoquovorſum meabilia liquida in tranſitu moroſa, blanda reſolutione fugantur, & ſi quis humor a cerebro derivãdus, atque per ſigna amandari inceperit, feliciter quidem prolici pergat. Cavendum quàm maximè eſt, ne ſi pueris, & ſenibus, quibus aures ex *Hypocrate* (*a*) madere ſolent, in Turundas confictam *lanuginem* ſuadeas, externi ambientis frigus quoquomodo irrepat, quod fortunatam abſorptionis *laneæ* operationem interpellet. Nec mirum; cùm non ſemel inde viderim, contractis tubulis, & coacto intus liquido, expurgationem *auris* ceſſaſſe, & alia corporis loca vicina, utputa cerebrum, oculos impetiiſſe, non abſque certè periculo. Illud autem familiare eſt *Pueris*, qui omnis extranei corporis in aures immiſsi impatientes, quodcumque xilinum *laneumve* obturamentum ægrè ferunt, illudque ſemper, non abſque fluxionis morboſæ incommodo, removent. Quoſdam novi valetudinarios, & auditus gravitati obnoxios, qui huic turundæ aſſueti, ſtatim ac aures ſuas denudarent, illicó in auditus gravitatem, *murmura*, & alia id genus vitia incidebant.

XXXIII. Infantibus præſertim, qui creſcunt, accidunt non raró circa collum tumores nonnulli, qui ſpontè quaſi ſua, hoc eſt in ſecunda valetudine abſque omni morbo contagioſo, perinde ut *furunculus*, & *phlegmone*, plerumque tamen ſine diſcrimine oriuntur. Eſt ubi impetu morbi, *Naturæ* bonitate, in colli glandulas converso tument illæ; quod poſt febres mitiores, & benigniores accidere plerùmque ſolet.

Non

(a) *Aphor*. 24. & 31. *ſect*. III.

Nonnumquam hæc mala frigus incautè susceptum, & finibus excretoriorum meatuum applicatum concitat; Dum inde arteriarum exhalantium in corporis superficie oscula contracta perspirationem insensibilem imminuunt. Verùm omnes partes cervici adstantes perpetuo rore ex ultimis illis emissariorum orificiis halante madent, atque foventur, quin longè plùs perspirare videntur, quàm reliquum corpus. Dum ergo extima isthæc loca frigidum aera temerè allambit, illicó constringit, exhalationem cohibet, circa fines vasculorum perspirabilium resistentiam auget; manet interea liquidi illac transitus, unde tumebunt partes istæ, & dilatabuntur. Evidenter hoc apparet in eo morbo, qui *catharrus* dicitur, quique pro diversitate partium, quas occupat, varia nomina adeptus, numquam frequentiùs affligit, quám ubi calidam aeris temperiem instantaneum frigus excipit. Cùm itaque frigidi vis liberum exitum lymphatici, & *Sanctoriani* roris impediendo, tumorum istius generis causa communis esse consueverit; non difficile erit determinare, qua methodo tumores isti frigidi, pituitosi, viscidi, *ædematosi*, & circa collum oborti tractari, sanarique debeant. Quám maximé inde laborandum est, ut stagnans in canalibus humor benigna resolutione evanescat, atque per insensibilem transpirationis viam omnium tutissima *therrapejá* fugetur. Huic autem scopo favent naturalis in villis contractilitas restituta, liber, & satis copiosus ad partes obstructas spirituum influxus, liquorum transfluentium requisita quantitas, & ad fluendum aptitudo, & denique vasa aperta, quæ bona a solis partium infirmarum frictionibus cum pannis *laneis*, ut & ratio dictat, ita ex experientia testatur, expectanda esse. Omni quidem per frictionem adhibitam momento liquida canaliculis impacta ad terga vasculorum affricantur, imprimis in angustissimis tubulorum conis, ubi pauca fluidi elementa transire possunt. Hic autem attritus fluidi reciproco *frictionis externæ* motu creatus impedit, quominùs concretio inter moleculas componentes nascatur, & simul summum auxilium est, quod concretionem natam tollat. Inde nempe fit, ut alternante illa, quæ in frictione accidit, vasorum constri-

ctione,

ctione; & relaxatione, eat, redeatque per easdem angustias canaliculorum hærens antea & lentescens humor; inde velociori facta circulatione per vasculorum tractum, lentum illud viscosum ulteriùs pelletur; inde fluidi obstruentes globuli, qui priùs tenaci viscedine inter se cohęrentes non patiebantur se ullatenus dividi, adtenuabuntur adeo, ut per invisibiles & strictissimos canaliculorum meandros currere posſint; inde tandem futurum est, ut separata a concreta massa fluidior pars nunc in tenuatas solutasque molleculas sese iterum recipiat, iisdemque sese immisceat ad fluorem hærentis: Ex alia parte *frictiones* ad partem ubi fiunt, majorem liquidi copiam avocare nullus dubito. Ex hisce ergo causis conjunctis resolvetur brevi obstructio, tum ratione secessionis mollecularum, & acquisitæ fluiditatis, túm præprimis ratione ingeminati impetus a tergo cruoris, qui in residentes particulas vividiùs impetit, rapitque una, qua possit.

XXXIV. Audiamus interea experientiam. Quantum enim valeant *Frictiones* in reserandis obstructionibus, docent observationes Medicæ. *Parotidem* glandulam induratam, plurimis, illisque efficacissimis remediis frustra tentatam, resolutam vidi, inquit *Gerardus Vanſvieten*, (*a*) dum bis de die vapori aquæ tepidæ cum aceto exposita priùs parte *pannis laneis* perfricaretur per horam. Idem in *Strumosis* colli glandulis observatum est sæpiùs. Dum morbi fomes reconditus alté osſium cavis adhæret, & tenacissima concrementa, & *medullæ* læsiones parit, pulcherrimi usus est pannis ex *lanea*, inculta, decocto *Guajaci* calido saturatis, partem affectam fovere, simulque sic determinare vaporem accensi spiritus vini, ut hanc partem primò alluat. (*b*) Imò ausim dicere, *frictionis laneæ* efficaciam nullam futuram, nisi peracta frictione exutę, & nudæ parti obvolvatur *eadē*, ibique sic admota diutiùs adstet. Observavi enim, hisce in casibus, post finitam fricationem, æque tumida ac priùs mansisse loca glandulosa, quamvis linteis medicatis undique refocillata cin-

(a) *in Boerhav. tom.* 1. §. 133. (b) *idem ibid. in* §. 229. *p. m.* 923.

cingerentur. Ubi autem, excepto a tumentibus partibus rorido, & benefico vapore, instituebantur frictiones cum panniculis *laneis*, ita ut *lana* cooperiens a contactu partium morbosarum nequaquam removeretur, tumorum molem sensibiliter subsedisse comperiebam. Nec mirum: Quippe ea ratione non modò ullum periculum erit, ut frigidus aer corporis loca calida perluat; verùm etiam, quod omnium efficacissimum est, sudationes leves perenni *lanæ incumbentis* fotu eliciantur, simulque resoluta materies morbosa difflari queat. Quin tutior successura est inde tumorum curatio, quàm si eamdem spiritus vini accensione aggrediaris; qua aliquando tanta copia sudor exprimitur, ut quandoque robustissimi etiam homines in animi deliquium incidant, si diutiùs vapori illi exponantur. Docent observata Medica. (*a*) Tandem licét per frictionis motum sanguinis humorumque circulatio in districtis corporis membris augeatur, atque liquidi vitalis impetu, & copia in illis partibus adauctis dissipetur obstructionis impedimentum: nihilominus tamen cum frictiones venas deplendo, & arterias in venas vacuando efficiant, ut eodem dato tempore major laticum copia majori celeritatis momento per partes fluat; accidit in eodem intervallo violenta liquidi hærentis impulsio cum præter naturali vasorum majorum dilatatione, & minorum compressione. Ut sileam pergente frictionis motu per stimulum staminis *lanei* partibus inductum, vasa intertexta in celeriores contractiones cieri, & tunc materiam infarcientem magis compingi, & tantùm non cum canaliculorum parietibus imperviis occalescere. E contra, dum *laneam* telam ad partes ægras diutiùs accumbere sinas, coercitus *Sanctorianus* halitus per bibula denuò cutanea vascula jam emollita depluit, & inter attritas fluidi morbosi particulas mixtus, cum illis movebitur atque miscebitur; unde subsequente fricationis impetu, vim liquidi in obstructa irruentis accellerante, massula concreta unà cum resorpto humido faciliori appulsu repulsuque vasculorum angustissimas radices tranatura est, atque subsidentia Partium succedet felicissima.

XXXIV.

(a) *Vansuieten ibid.*

XXXV. Satis autem patere arbitror, longè præstantiorem esse *lanarum* in hisce noxis utilitatem quampluriimis in Arte remediis, quæ licèt penetrantissima sint, intùs tamen assumpta, difficulter ad partes, ubi malum hæret, derivari possunt: dum *strumosis* colli glandulis laboranti solventissima per os ingeruntur remedia, nisi partibus affectis fomenta admoveantur, vix multum prosunt. Possunt equidem in similibus casibus, *Repellentia* præscribi, quæ copiam morbosi laticis per opposita loca extrudendo detrahant; verùm, quæcumque fuerint illa, lympham, vel alium peccantem humorem universo de corpore subducunt quidem, sed non directé loca affecta levant. Quoties enim non, tentata morbi revulsione, funestissimos inde effectus subsequutos doluerunt Practici! Aquosus frigidusque *Anginæ* tumor, *hydragogis, diureticisque* tractatus infaustam ad pulmonum vascula *metastasim* toties exhibuit. Senum corpora *cachetica* obruens serosa colluvies, Purgantibus lacessita, toties lethali suo decubitu pulmones oppressit. Nimirum requiritur hìc, ut subita collectio lymphæ in vasculis partium stagnantis evacuetur ex ipsa partium substantia; vel ubi aquosi, & incocti succi moles redundat, in corpore siccis *Sudorificis* utamur, quę nempe calore majori excitato, & aucta humorum velocitate operentur. Inter hæc autem externa topica præstat ad instar omnium pannos *laneos* assumere, quibus calidé corpori applicatis, vix jucundius, & magis salutiferum *Sudorificum* noscitur; dum & gratè innatum calorem intendunt, & simul corporis corticem mirabiliter laxant, eumque maximè perspirabilem reddunt. De qua re consulātur illa, quæ in nostris Propositionibus notavimus. *Cap.* XIII. *Proposit. Prima, Secunda.* Demùm in hisce Obstructionum casibus concreti stipatique humoris dilutionem, resolutionemque aggredi per *Derivantia*, & *Attrahentia* interna, quæ motum humorum ubique in corpore majorem cient, quid aliud esset, quàm urgere loca infarcta majori circulantis liquidi acie, antequàm emissaria cutanea reclusa sint, proindeque validam inflammationem excitare? Quantò melius futurum est, si aperiantur coarctati excretoriorum fines, humores diluantur, & at-

tenuentur, vasaque sic disponantur, ut facillimè concretos succos transmittere possint, dum simul lenis frictionis usu ad blandam *diaphoresim* præparantur loca. Et profectò *lanæ* accubitu laxatis, & fotis blando calore vasis, quæ in cute sunt, difflatur cum sudoribus noxium, quod in illis locis hæret, & memorati resolutionis effectus efficaciùs obtinentur.

XXXVI. Aggredimur jam eos *Pectoris* morbos, quibus suaderi *lanuginosa Topica* cum fructu possint. Atque quidem primum locum obtinent dolores laterum externi *Versutiles*, qui cùm ab acri retento, & partes membranosas vellicante ortum ducant, flatuum instar, per musculosa & extima Thoracis spatia vagantur, quique evanescunt tandem, evacuato, & exhalato præprimis, tacita *Sanctoriana viâ*, morboso illo fomite. Similes sunt hisce, dolores, queis a parte vexata *Pleuritidis spuriæ* nomen inditum est. Nisi quòd posteriores non adeo tenuem, sed aliquantò crassiorem humorem, & in ultimis vasculis irretitum, pro causa agnoscant. Quod sané sæpissimé in praxi comprobatum videmus: Dum morbus ille adultos corripere solet, exercitiis hyemali tempore, vel laboribus aere frigidiore peractis exhaustos, aut fallaci potus gelidi, æstuante corpore, lenitate incautè delusos; vel aere frigidiori nudatum pectus utcumque exponentes; Enim verò sufflaminata tunc perspiratione ob admissum frigus ita humorum massa, & crassities præter modum increscunt, ut adaucta fluentis liquidi resistentiâ, canales arteriosi, præsertim capillares, amplientur, & dilatentur. Prout autem debiliora magis fuerint nonulla vascula præ aliis, accidit, ut ab eadē inflammationis causa modó internæ membranæ pectus succingentis canales, modò externæ *thoracis* claustra obvolventis tubuli laborent. Quamvis, ut fatear, aptissima illa inflammatoriæ hujusce obstructionis occasio omnium maximè in interioribus *thoracis* locis accidat; quia reliqua corporis loca vestibus contra frigus munire possumus; aeris verò intra præcordia accessum impedire non possumus. Quidquid tamen sit hac de re, illud certum erit, dolores *laterum* externos suppressæ vaporosæ transpirationi ut plurimum deberi. Ipsa enim tumoris absentia in locis *thoracicis* externis, & dolore

affe-

affectis, quàm evidentissimè ostendit, minima vascula corripi, quæ cum suo tranante liquido inflammantur equidem, & tument, & acerbissimos interim dolores inferunt, adsensus autem non augent partis affectæ molem. *Podagricus* pes non tumescit, nec dolentissimo *rheumatismo* detentæ partes corporis humani supra libellam naturalem ullatenus assurgunt. Quoties ergo in ea, de qua loquimur, affectione intenditur dolor a manus compressione, febris interea remissio observatur, pulsus mollior deprehenditur, & tussis vel parùm, vel nullatenus ægrum torquet; præterea præcesserit aura frigidior calenti corpori imprudenter immissa; toties de integranda partium transpirabilium insensibili difflatione seriò cogitandum Medenti est. Sic enim futura est certa, tuta, & efficax *Pleuritidis* sanatio. Huc fomenta, huc vapores, huc cataplasmata, huc attrahentia, & emollientia faciunt Topica. Quæ nisi apto medio, quale *Lanigera* cuncta egregiè suppeditant, excipiantur, frustra eris in instauranda dolentis *thoracis* perspiratione. Fovent enim *lanea* omnia diu accumbentia naturalem partium calorem; unde patentioribus redditis excretoriis, molleculæ antea cohęrentes, nunc autem solutæ, & divulsæ, singulæ in sua vasa recipiuntur, & iter pergentes per cutem, si quid morbosi habent, compendiaria via amandant. Sed & plus boni istius generis *therrapeja* pollicetur, dum emollientis alicujus remedii virtute pollens *lana* affectis locis admovetur. Quamobrem *Gerardus Vvansuvieten* ad hanc *Pleuritidis* speciem frequenter se usum fuisse testatur (*a*) solutione saponis Veneti in aquæ, & lactis dulcis partibus æqualibus; huic solutioni *pannos laneos* immergebat, illosque dolenti lateri applicabat impositis lateribus calidis, cavens, ne refrigescerent talia fomenta.

2. Porrò eidem *Therrapeæ* (XXXV. *num.* I.) insistendum esse, nullum dubium est, dum acrior dolor profundissimos *Pleuræ* canales divexat, & omnibus veræ *Pleuritidis* notis stipatus incedit. Quid enim decantata & efficacissima hìc missio sanguinis, eaque pro re nata repetita promittit? nisi quod

(a) *Tom.* III. *in* §. 890. *p. m.* 43.

retusa liquidorum ad obstructa loca appellentium acie, remissiori facta canaliculorum infarctorum diductione, liberiùs quà eundum est, liquor adeat, & ulteriùs progrediens resolutionem inflammationis natam jam significet. At verò, si quo tempore in *Pleuræ* ramusculis immeabilis hæret liquor, eodem data operâ ad partes externas derivetur quàm laudabilis, quám efficax morbi futura est ab internis ad externas & musculosas pectoris membranas translatio. Et sanè hance medendi regulam indicat Anatome, qua communicationes arteriarum internarum *thoracis* cum externis compertæ hodie sunt, ut non mirum nonnullas *Pleuritides* ab externis in internos; nonnullas verò contra, ab internis ad externos *intercostales* musculos transferri videamus: (*a*) Innuit præterea quorumdam felix praxis, incisis priùs extimis pectoris partibus cucurbitas siccas admovendi, quibus humorum copia & impetus in illa claustri spatia, quæ immediatè subjacent, deducuntur, sicque a vicinis & internis partibus revelluntur: quibus cucurbitis simul etiam nervi per illa loca dispersi irritantur, & dolent sæpé ut spasmodicas, & immanes internas contractíones omninò interdum tollant. Tandem præindicatam medendi rationem præstantissimus *Emollientium* externorum usus confirmat; quæ sæpè sæpiùs tumorem in extrema, & remota *thoracis* superficie cutanea advocando, humores ab internis vasculis, quæ impetituri essent, quám felicissimè retrahunt. Notum enim est, mitiorem semper observari indolem dolorum internas partes obsidentium, quando partes vicinæ externæ mole augescunt, humorum proinde decubitum salutarem testantes. Si paucissimis nostris Observatiunculis aliquam deberi fidem æquum est, candidè affirmare possum, *Pleuritidis* longè pulchriorem curationem vidisse, dum calidis fomentis emollientibus nocte & die tegeretur affectum latus, atque mollissimis *lanis* sedulò recrearetur. Ea enim ratione emollitis vasculorum parietibus, distendens illud immeabile liquidum faciliùs transit, simulque partibus externis largiùs perspirantibus, ab internis feliciter avertitur

(a) *Lancisius de Vena azyga l. c.*

tur id, quod fortè irresolubile magis cogeretur in vasis, & *Skirrum* produceret, vel funestam suppurationem alioquin produceret. Eam ob rem non infimus ex Vetustioribus Clinicis *Theodorus Priscianus* Auctor est, loco dolenti apponantur, præter alia remedia, succidæ, aut sulphureæ calefactæ *lanæ*: Verùm Lectorem monet *Trillerus*, (*a*) *ne latus omnes dolentes cum Pleuriticis promiscuè confundat*; cùm omnes *Pleuritici* sint *latus* quidem dolentes, sed non e converso; proindeque si ex *Celii* (*b*) consilio: jacere *Pleuriticos* conveniat mollibus stramentis, mitigeturque ex *Aureliani* sententia (*c*) *quodam blandimento straminum, pars in dolore constituta*; non absurdum videtur asserere, lateri afflicto, ex alia causa, quam quæ veram *Pleuritidem* sistit, conducibiliora esse quæcumque calefactoria, asperiora, compactiora, operimenta sive ex *laneis*, sive plumis, sive gossipio contexta, & loco vexato cauté admota.

3. Diximus supra *Cap.* III. §. VIII. ex *Cheyneo*; *Diapnoen* salutarem esse iis, qui vino, & similibus spirituosis liquoribus nimis indulgent. Aliquorum strenuissimorum Potatorum notitiam habemus, qui detracto thorace *laneo*, cui assueti jam a longo tempore erant, illicò in tussim inciderent. Corporis munitio juvat in tussi præcavẽda, quæ ab externo frigidiori aere pendet, ex *Gorteri* sententia: (*d*) Nã vestimenta, arcendo frigus, detrahunt illam frequentissimam causam prohibitæ perspirationis, ita ut permittatur tunc liberè corpus transpirare, & ita hac evacuatione sese depurare ab humore acri, qui ad tracheam vectus *tussim* excitasset. Ergo si in tussientibus corpus non est denudandum, quanto potiori jure *laneæ* vel similes villosæ loricæ commendari debeant iis, quibus acrioris humoris præprimis ob vitæ institutum largior, quàm in ceteris hominibus transpiratio fieri, exoptarique debeat. Non solùm enim contegens *laneus pannus* immediatè subjecta corpora, frigoris inclementiam summoperè arcet, sed & simul prohibet, ne exotici humoris, & mor-

(a) *Ibid. p. m.* 143. *not.* A. (b) *Cap.* XVIII. (c) *de Morb. chron. cap.* I. *p. m.* 270. (d) *Id. Medicin. dogmat.* §. LXV.

morbosæ materiei ulla ad tracheam, ejusque glandulas *metastasis* accedat. Itaque si quid simile *Bibaculis* acciderit, *lanæ* usus curationem dabit. Postquam enim illi homines diutina meri potatione universalem villorum relaxationem contraxerunt, vix fieri potest, quin si nudato *thorace*, & in aere frigido, absque consueto villoso operimento incesserint, summam tubulorum cutaneorum, & repentinam constrictionem experiantur, & *tussi* corripiantur. Optimum tunc erit ad usitatum *lanarum* auxilium redire, quibus conciliata meatibus in superficie *thoracis* halantibus naturali mollitie, & revocata salubri perspiratione, commodissimè curari isthæc noxa solet. Quo quidem loco non omittendum, quod insigne *Asthmaticis* commodum gestata *lana* præstare poterit; ut quę sudorem insensibilem movendo, partem non exiguam crassæ lymphæ *bronchialis*, viscidique humoris vesiculas pulmonales obsidentis in externam *thoracis* aream accubitu, & tepore suo non solùm digerat, coquatque, verùm etiam subactam alliciat, allectamque per occultum vaporem dispergat: Imprimis si simul corpus moderatè exerceatur, unde molli & leni motitatione concussi pulmones, & undulatione quadam intersitæ cellulæ idemtidem quassæ lentum illum humorem, qui ad contactum hæret, a suis finibus excutiant: hinc est, quòd *Theodorus Priscianus* apud *Mercurialem* (*a*) scriptum reliquerit: *cursum cum vestibus laneis peractum Asthmaticis prodesse*.

4. Non rarum, nec insolens est, anxium circa cordis scrobiculum dolorem cum frigore in dorso, & horripilatione cutis, necnon inferiorum maximè partium inalgescentia, adeout etiam calidum satis vehemens admotum vix percipiatur, non rarum, inquam, est, dolorificam hance affectionem in Praxi deprehendi. Præprimis autem istud vitium illos adoriri consuevit, qui lentam pituitam, & difficilè per *Gastrica* vascula fluentem gerunt; vel quibus flatuosa congesta in locorum vicinia materies exitum sibi, qua data porta, quærit. Quandoquidem qui hisce *cardialgicis* passionibus obnoxii sunt, ex

(a) *de Art. gymnas. lib.* V. *cap.* VII.

ex ructuum ore prodeuntium frequentia dolorem nonnihil levari ſentiunt; vel oborto viſcidi cujuſdam vomitu manifeſtè levantur; ad hæc nonniſi calore redeunte in partibus extremis, calidoque tandem ſudore nato per totum corpus, dolor omnino ſòlvitur, atque diſcutitur. Calor enim præclariſsimam vim habet dolorem ſedandi atque fugandi. (*a*) Cúm ergo in hiſce caſibus calor, & mador partium affectarum ſubacti, vel ſeſe proripientis mali certiſsimum habeatur ſignum, atque implicita in tubulis ventriculi *etherogenea* materies eliminari per vias inſenſibiles geſtiat, *lana* ſcrobiculo cordis calidè admota ſolatium ſpondet. Vidimus certè tale vitium in iis præſertim, qui ingruente *cardialgia*, ſtomachalem iſtam regionem extremo frigore tactam quererentur, quique ſub ſpaſmorum tortura pulſum contractum & nimis exiguum in carpis haberent; pannis *laneis* calidis, ſulphuris accenſi fumo impraegnatis, in uſum extrinſecùs tractis ſublatum feliciter fuiſſe: Dum inde regio *cardiaca* ſenſim incaleſcere, atque madeſcere; pulſuſque major & mollior micare inciperet, quæ evaneſcentis morbi univoca ſigna cenſentur. Sed opus eſt in hocce præcordiali, & gravi dolore, ut *laneam* beneficam laciniam nocte dieque loca affecta ſuſtineant, donec dolor penitus diſpareat, atque convulſio, exeuntibus flatibus, vel ſoluta calore, & diſsipata præternaturali pituita, omninò ſoluta fuerit: Quin per aliquod tempus ad ægram partem detinendum remedium eſt, quo non ſolùm blando ſuo tepore villos demulceat, necnon fibras rigidas laxante ac emolliente facultate remittat; verùm etiam contractæ partium a repetitis morbi incurſibus debilitati ſuccurrat.

XXXVII. Si ullis in affectionibus magis elucet noſtri Topici virtus, certè in iis, quæ viſcera abdominalia malè habent, ſpectatiſsima cenſeri meritó debet. Quas quidem corporis humani noxas, *lanæ* auſcultantes in tria conferre capita perſpicuitatis cauſa juvat: nimirum ad eos morbos, qui vel dolorifici, & *colici ſunt*; vel obſtructionem viſcerum multigenam comitem habent; vel *diarrhea* habituali ſtipantur.

Ad-

(a) *Hyppocrat.* v. *Aphor.* 22.

Adversus enim hosce affectus, non semel compertum est, solam *lanam* contextam, in fasciæ speciem, abdomini externo superinjectam profuisse. Proindè pannum *laneum*, tenuem, mollemque, eumque abdominis regioni extùs obvolutum, ibique diu affixum, in *colica* contumaci, cúm ab Antiquioribus Medicis, tum præcipuè a *Galeno* commendatum videmus. (*a*) Quidam mihi noti sunt, qui omnibus irritis, quæ in eo morbo adhiberi solent, remediis, compertissimæ utilitatis *lanam* sibi fuisse deprędicant, quàm regioni abdominali superincumbentem continuò gestant. Cúm autem plures dentur *colici* doloris causæ, quas tenera *lanarum* constructio, & tenuis ejusdem *localis* virtus nequaquam attingit; eas in sequentibus referam, quibus mederi *lana* circumspectè tamen usurpata, posse, & debere videatur. Et

1. Quidem istiusmodi remedii genus indicatur, quoties dolores partes nervosas intestinorum obsidentes a sola *atonia*, motu & robore fistulæ intestinalis labefactato ortum ducunt; in senibus potissimum, & qui cibis frigidis inflantibus nimium vescuntur; item in corporibus a prægresso morbo exhaustis. In similibus quippe circumstantiis præmissa crudorum evacuatione apponendæ *lanæ* sunt limpidæ atque molles, tinctura aliqua, vel spirituoso vehiculo prætinctę, atque abdomen circumdantes. Atque imprimis major curationis spes collocari in externo *lanarum* usu debet, ubi hæc omnia ex *ventris* refrigeratione, vel externarum vicinarumque partium *Adiapneustia* traxerint originem. Neque deficit ratio. Quippe cùm frigoris ea sit natura atque conditio, ut nervosi generis morbos revocandi, & exacerbandi maxima vi polleat; si aliquando vitari non possit, vel improvidè ab obnoxiis huic morbo admittatur; prospici melius non poterit, quám ut funesta ejusdem effecta amico naturæ calore discutiantur. Quoties enim non in vulgatissima praxi animadvertimus, pedibus diligenter calefactis, *Dolores Colicos*, si non in totum abigi, dissiparique, at saltem maximoperé remitti, atque sedari. Idem, imò efficaciùs molitur *lanea* vestis Abdo-

(a) *Conf. Allen. Medic. pratiq. tom.* III. *chap.* VI. *p. m.* 65.

abdomini arctè circumlata, & calido aromatico fomento dives. Impacta enim intra tubum Intestinalem discutit, extenuat, & in fluorem calore resolvit; præter hæc totam Intestinorum longitudinem excrementis liberam perviamque reddit, atque universa viscera corroborando efficit, ut imposterum læsa dolore loca frigidum humorem præternaturalem colligere nequeant, imó ne aliunde influentem promptè intra sese recipiant.

2. Quoties dolores colici *flatulenti* potissimum sunt quorum generatio, & crebra invasio, imbecillitatem, & languorem intestinorum, eorumque toni ac roboris defectionem indicant, atque supponunt; & qui Obesis, Frigidis, Senibus, & Causariis admodum familiares sunt, ut scribit *Fridericus Hofmannus*: (a) Præsertim si frigidior aura Incautorum pedes, dorsum, & ventrem corripuerit. In quibus præcipuè casibus quàm maximè conducit, fomentis calidis, carminativis, ex laxantibus spirituosisque paratis totum abdomen contegere, cavendo tantúm, ne *panni lanei* refrigescant: tunc enim nocerent prorsus. Quantùm autem boni ab hisce auxiliis expectari possint in educendo flatuoso spiritu per cellulas *Peritonei* oberrante, patere potest inde, quòd dum *lana* duplicata sæpè, & calido emollienti liquido repleta externo Abdominis ambitui accumbit, mollissimum fomentum vicino *Peritoneo* præbet, simulque poros cutaneos emolliendo summè aperiat; proindeque conclusum intra *Peritonei* laminas aera duplici de causa exitum tentabit per exteriora corporis; tum quòd patentiores in superficie meatus offendat, per quos foris detrudi possit; tum quòd majori concepto calore furens, varios cellularum anfractus fortiùs impetat, & vicissim pressus, atque resiliens celeriori impetu foras abripiatur. Neque enim in ea versor opinione, ut cũ *Littre* credam, morbum præsentem ab intestinorum, & ventriculi tunicarum flatulenta tumefactione pendere unicè, asserente: Quandoquidem novimus, quin & Monspellii olim vidisse re-

(a) *Item tom.* 11. *sect.* 11. *cap.* v. §. xvi. *p. m.* 286.

cordamur, (*a*) *Tympaniticorum* aerem in *Peritonei* cavo immediatè nidulari. (*b*) Neque adſtipulari poſſum *Gerardi Vvanſuvieten*, aliorumque opinioni, qua non illam eſſe aeris elaſtici indolem rentur, qua per inteſtinorum membranas, *Peritonei* laminas, muſculorum tunicas, pinguedinem &c. tranſire poſsit: (*c*) Quandoquidem ſi non certum, aſt veriſimile hodie habetur, aera corpus animalis ubique ſubire, indeque clanculum elabi; quam rem fusè tractaverat *Meryus*, atque claré evicit *Keylius*. Certum tamen eſt, Flatus cum ſanguine per venoſum ſyſtema oberrare expatiarique poſſe: (*d*) Inde tumorum flatulentorum in corpore exorientium theoriam ſuam eruere conatus eſt laudatus *Littre* (*e*) Inde tandem non ſine ratione protuliſſe *Hyppocratem* in *Coacis* (*f*) lego: *Tumores hypocondriorum recèns obortos inflammationis expertes, & inde dolores natos ſolvit Borborigmus fremens ſub hypocondrio; maximè ſi aut ipſe per ſe ſecedat, aut cum urinis, aut cum dejectionibus, quin juvat is ipſe, ſi modo deſcendit*: Neque mirum; quippe aer in lactea vaſa adactus, (*g*) & ſanguini mixtus *Diabetem* produxiſſe fertur.

3. Quoties incarceratum, in inteſtinis aera, ibique abundè congeſtum, atque aucto calore immaniter rareſcens, debiliſsimam fiſtulam ſummo niſu extrorſum impetit, atque hac illac vagans, *flatulentiam* ſævam excitat: Contactus enim *lanæ* non modò proficuus cenſendus eſt, ſed in ſimili caſu conſimili tela abdomen conſtringere oportet, ut expulſio flatuum feliciùs ſuccedat: Utique ſi febris, & ſuſpicio inflammationis abſuerit. Videlicet, cùm nimia fibrarum inteſtinalium expanſione dolores ingraveſcant, preſsio *lanæ* molliter accumbentis, flatus æſtuſque iſta parte aſſurgentes opportuné coercet, prohibetque niſu contrario, nè pro lubitu diſcurrant; aut ubi in latus evagandi copia non eſt, in longum pro-

(a) *Anno* 1743. (b) *Confer Combaluſier Pneumatolog. p. m.* 68. *ſeq.* (c) *Idem tom.* II. *p. m.* 245. (d) *Pecklin. Obſerv.* LVII. *p. m.* 134. (e) *Memoires de l'Accadem. &c. annèe* 1714. *p. m.* 361. (f) II. *cap.* II. *lib.* II. *&c.* (g) *Combaluſier ib. p. m.* 241.

prorepant, adeòque diviso impetu una parte minorem inferant dolorem. Notum siquidem exemplo familiari cunctis esse debet, quantum inter cetera domestica præsidia valeat in doloribus sedandis *manuum* partibus dolentibus fortis applicatio. Dolores enim *Nephritici* sæpé & ipsi, si ad laterales, & inanes ventris partes convertantur magnum a manus compressione accipiunt delinimentum. In vesicæ calculo, qui *colis* glandem excruciat dolor, nullo alio quám perpetui contactus, frictusque mitioris remedio temperatur. Quid? Quod in capitis, dentium, & aurium doloribus, quantum manuum validior pressio, ut pressio est, possit, etiam vulgò exploratum est. Qua de re, si plura desideres, *Pecklinum* adi. (*a*)

4. Quoties suspicio est, flatulentiam dolorificam, vel tormina ventris a materia sobolescere intra tunicas intestinales hærente, sero videlicet impuro, & acri; quale in corporibus *scorbuticis*, *arthriticis*, *Podagricis* sæpenumeró observatur, quodque non raró deficiente naturæ vi, vel retinetur intus, vel infausta *metastasi* in intestina decumbit. Nam omni ope nitendum est, ut relegetur materia ad extimas, si fieri queat, partes: Indicante Natura, quæ in similibus noxis per expulsionem Purpuræ, vel macularum *Scorbuticarum* proventum in corporis habitu felicem curationem parat. (*b*) Id ipsum veró commodé, & tuto per lanarum calidarum, & apto remedio liquido madentium admotionem fieri posse, non dubitamus; ut quarum auxilio, dum partibus ægris immediaté adstant, e profundis velut corporis loculis excussa calore materies elici, & per *diaphoresim* quàm felicissimè erumpere posit.

XXXVIII. De Obstructionum autem, quibus viscera abdominalia patent, *therrapeja* quid ampliùs excogitari, dicique in *lanearum* præprimis frictionum laudes posit, quod non certissimis, & quotidianis experimentis comprobetur in dies? Solet quippe, maximè in tenera infantium ætate aqualiculus sub costis nothis intumescere, & hypocondrium utrumque in-

(a) *Lib.* II. *Observ.* 30. *p. m.* 475. (b) *Conf. Frider. Hofmann. tom.* II. §. XXXII. *p. m.* 288.

inflari, & elapſo quodam tempore, tumentis abdominis moles notabiliter abſque dolore aſſurgere; ad hæc proſterni appetitus, perire faciei color, atteri vires, pedes cruraque tumere, donec puer contabeſcat. Dum enim hæc patiunrur Puſilli, & glutinoſis humoribus infarctum abdomen præſeferunt, a fricationibus cum pannis *laneis* aſperis inſtitutis præſentiſſimum levamen percipiunt. Sed debent manè perfricari partes ſomno peracto, & jejuno ventriculo, aliter ſi cibis repletus ſit, non facilè frictionem tolerant. Ea ratione ſi infarctus curandi methodum ingrediamur, laboris certè pœnitebit numquam: Maximè ſi *laneas* lacinias aromatico, fumantique balneo priùs immergi curaverimus, & ſimul laxatus fibrarum tonus firmetur, & immeabilia liquida faciliùs circulentur. Teſtis eſt *Hallerius*, qui *in morbis chronicis omni alio auxilio*, inquit, *faciliùs careret* Boerhavius. *Habuit curandum hominem juvenem* [idem Boerhavius] *abdomine adeo duro, & skirroſo, ut quaſi diffractis lignis, plenum videretur Tangentibus: eum tamen hominem potu aſſiduo* Mulſæ, *& frictione aliquoties repetita, in firmam valetudinem reſtituit.* (*a*) Quantum autem conferat in frictionibus adornandis *lanarum*, vel ſimilium texturarum ſelectus, patuit in Capite antecedenti. *Cap.* XII. *paſſim.* Ubi veró tumida viſcera ingens comitatur dolor, vel omittēdæ ſunt prorſus frictiones, vel ſuſpenſa manu uſurpandæ. Valent in eo caſu fomentationes cum oleo, & decoctis emolliētibus; præprimis ſi dolor intolerabilis ſuperficiem abdominis occupet, atque cum violenta corporis tenſione, *phlogoſi*, aut ad inflamationē diſpoſitione conjunctus fuerit: aliter ſi in profundo nimis loco abdita fuerit torminum cauſa, exulent hujuſmodi fomenta, quibus metus injicitur equidem, nè humores moveāt, & inflammationē adaugeant, quòd non ſemel animadverſum eſt. Eſt ubi id generis fomentorum vices ſuſtinet pannus ſubtilis *laneus* in colica diuturna in ſpecie, ſi cauſa fuerit frigus, aut inteſtinorum morbus; (*b*) abſque eo quód ad rudem frictionum mechanicam confugere interdum oporteat. XXXIX.

(a) *Haller tom.* III. *p. m.* 615. (b) *Conf. Purcellum in acta Lipſ. anno* 1715. *p. m.* 208.

XXXIX. Non prætereunda hic est aqua inter cutem, qui sanè morbus, *Hydrops* audit, quique ut ab obstructionibus originem suam plerumque habet, sic *laneæ* incubationis commoda experiri solet; tum si liquidi marcescentis intus, per apertum cutis emunctorium evocationem; tum si inditam majorem per stimuligeram villorum *laneorum* virtutem vasculis torpidis elasticitatem spectaveris. Hinc ergo universos opinor intellecturos, non contemnendo ausu, tomentum quodque huic morbo adaptari mederique posse. Quod certé non in hocce inter initia morbo curando; verùm etiam in quamplurimis aliis corporis ægritudinibus per calorem externum solvendis, & additum stimulum abigendis, atque perfectam curationem promovendis præstare non semel sategimus. Et quidem ut istius generis parabile ubique *lanarum* præsidium ad *hydropes*, & imprimis aquarum in musculorum abdominalium textu residentium collectiones proficuam datam desuper, appositamque lanuginem commendem, majores tum Veteres, tum Recentiores viros habeo Duces, & Incentores. *Asclepiades* enim, teste *Celso*, (*a*) in eo qui ex *quartana* in *hydropem* inciderat, se *abstinentia bidui*, & frictione usum tertio die jam & febre & aqua Liberato cibum & vinum dedisse, memoriæ prodidit. Celeberrimus du *Hamel* (*b*) meminit curationis cujusdam *hydropis* factæ per cingulum, quod sale sicco, & in pulverem redacto, onustum Renibus & Regioni abdominali advolvebatur. Hisce ergo curationum exemplis insistentibus nobis, maximè ubi Pueri omnia interna, ut solent, remedia respuerent, *asciticum* abdominis habitum optatissimo semper cum successu prudens *lanarum* colligatio coram discussit, non aliter, quàm si *Arenatio*, & sicca balnea adhiberentur; *lanam* enim in memoratis casibus mira præstitisse, lætus recordor. Quòd si lubeat, traditam hance, atque a nobis sæpiùs expertam, *lanarum* virtutem ulteriùs explanare, atque in evidentiorem veritatis lucem protrahere; animum, quæso, ad eas potissimùm causas adjiciamus, quibus serosus latex in partium fibrosarum interstitiis tanta copiâ

(a) *lib.* III. *cap.* 21. (b) *Ragiæ scientiar. Academ. Paris. l.c.*

piâ colligitur, ut easdem in tumorem attollat. Illæ autem binæ statuendæ sunt: Debilitas scilicet, vel infirmitas laterum continentium liquida; atque posteriorum nimia ad motum difficultas. Priori enim causa contingit, ut dilatatis solito magis tunicarum vasculorum poris, humor lymphaticus serosus sensim, ac sine sensu, vel insensibilibus deciduis guttulis per incilia tubulorum, vel pleniori ex abruptis vasculis gurgite intra partium corporis cavitates depluat. At verò, quod sæpiùs adnotatum est, longè frequentius hìc inculpandum liquidorum vitium est; quæ nisi priùs quantitate sua, & certo velocitatis gradu, vel compressionis momento robur & actionem tubulorum superaverint, moramque in canaliculis diuturniorem nexerint, vix seu mole, seu pressione canalium coercentium tunicas distrahere prætermodum vel morbosè perrumpere poterunt. Cúm itaque seri trans membranarum porositates effusio ab liquidi transeuntis inertia, orta inde pressione, atque vasculis solita elasticitate orbatis nascatur, sæpiùsque obstet imbellis Infantum constitutio, ut convenientia exhiberi possint medicamenta ad movendas aquas, & restaurandam amissam solidorum elasticitatem: Eam ideo ob rem, extùs admota *Exsiccantia*, & absorbentia topica laudem merentur; quippe quæ profuerunt semper, obfuerunt numquam. Quamobrem *lanæ*, vel similis villi in nostro casu utilitas ut experientia mihi innotuit, sic & ratione fulcitur; ut, qua corporis partibus ægris adstricta, præcipuè si fuerit asperioris, & durioris contextus, vix ullum aliud inveniri possit *locale* remedium, quod magis superfluas humiditates absumat, & sensibilem canaliculorum compagem fodicando exsuscitet. *Vide supra cap.* XII. §. XV. XVI. Id autem remedium diutiùs continuandum est, quousque jam evaporatis aquis, viscidis in halitum attenuatis, absorpto lymphatico, & morboso humore, mutata solidorum in melius actione, Æger in pristinam sanitatem rediisse videatur.

XL. Superest (quod erat tertium examinandum supra §. XXXVII.) qua ratione tunica *lanea* corpori induta *diarrheæ*, & fluxui ventris seroso conferat: Ea siquidem, qua sudores blandè in illis noxarum speciebus eliciti juvare consueverunt.

Agi-

Agitur verò hìc de talibus ſudoribus, qui viribus integris, & naturâ, morbo prævalente, excitantur, & per quos irritans materia de corpore exit, vel impetus humorum ab Inteſtinis avertitur. Ubi enim, reſoluto ob morbum vitali robore, ſudores erumpunt, lethale potiùs ſignum habetur. Porrò dum ad laxos inteſtinorum receſſus, deficiente perſpiratione, ſuccorum moles abundantiùs confluit, tunc, aliorſum determinatione facta per ſudores, minùs urgentur debilitata inteſtinorum vaſa, ſicque faciliùs ſeſe contrahere, & profluvium ſiſtere poterunt. Huc ſpectat illud tritum *Hyppocratis*: *Cutis raritas, ventris denſitas*: Huc pertinent equitationis curſus, balneationis in *diarrhea* commendata bona. Huc ratio curandæ conſtipationis alvi, dum ſummo mane conſurgens, aeri frigido ſeſe committens Infirmus, tantumdem liquidi excrementa emollientis ſufficit, quantum a ſilente tranſpiratione detraxit. (*a*) Hinc eſt, quòd in hipocondriacis hominibus, meticuloſis, ſicubi pertinacem *diarrheam* inciderint, vel *dyſſenteria* correpti diutiùs jacuerint, adeo proficuæ reperiantur *frictiones laneæ*, cautè tamen adornatæ, quod non ſemel experiri nobis licuit. In hiſce quippe, quoniam ob animi paſsiones triſtes, & dejectum corporis robur minima *peripheriæ* corporis excretoria convulſa humoribus expellendis magis renitantur; evidens eſt, ſecretionem, & excretionem perſpirabilis halitus imminuendam eſſe, parique paſſu adaugendam fore, quæ vel in Renibus, vel Inteſtinis peragitur. Quandoquidem ſecretiones iſtæ ita ad ſe converti ſolent, ut una illarum impeditâ, Natura reliquas augeat; ſicque ſingulæ ſingularum vicariæ ſint. Id ipſum ſummoperé laudo in iis, qui ſcrupuloſiori diligentia corpus ſuum ab aeris injuriis defendentes, multa veſte utuntur. Quamdiu enim in hiſce debilioris fabricæ hominibus Perſpiratio ritè procedit, optimè ſe ſolent habere; & quamdiu impeditur, facili negotio in morbos relabuntur, a quibus non reſurgent, donec in ſtatum naturalem redierit. Quoties ergo ſuppreſſam hance evacuationem, *diarrhea* conſequitur, tutius erit, ad

ſo-

(a) *Confer. Allen. tom.* III. *ibid. p. m.* 23. *ſequent.*

ſolitum morem, providè contegendi corporis revertere, quàm ad ſplendida Pharmacopolarum auxilia confugere. Quod ſanè obtinebitur, circũ debile abdomen *lanoſa* veſte inducẽdo, ſi quandò ſuppletoria pharmaca defuerint. Hoc enim facto, motus humorum noxiorum ad ſuperficiem corporis convertitur, & ſalutaris adeó excretio ſecundatur. Ea ratione *dyſſenterias* olim curabat *Sydenhamus* a decubitu materiæ morbificæ in inteſtina profectas, dum ſolo tegumentorum pondere ſudorem fortunatò alliceret: Ea methodo *ſudoriferis* vomitũ tollebat *idẽ Auctor*; dum dimiſsis omnibus internis remediis, ſolam ſtragulorum molem juberet, donec maderet æger: (*a*) Ea abſervata *therrapeja*, *diſſenterias epidemicas* tandẽ ſedabat, dum lectulo addicere infirmos ſatis habebat, ubi brevi ſponte ſua in madorem ſolvebatur. Verùm ex dictis a nobis ſupra *cap.* XIII. *paſſim* patuit, inter operimentorum, & externé calefacientium genera, *lanam*, & quæ ſimilem materiam intextam habent, longé nobilioris eſſe virtutis. Si ergo *ſudoriferis* internè propinatis, & majorem motum concitantibus; ſi provocata aliqua ſenſibili evacuatione, quæ corruptos cum bonis ſuccis una eliminet horum morborum curationem, aggreſſus, ſubductionem materiæ peccantis, ejuſque ad corticem corporis diverſionem molitus fueris. Anne tu culpandus eris? Minimè profectò, præprimis quia ipſe in hiſce affectibus ſudor, ſi modó extortus, neque blandè invitatus fuerit, nocet ſemper. Vitamus autem hæc, dum ſuperextenſa tela *laneâ*, eaque ſubtili, cavemus, ne laxatis velut habenis irruat ſudoris ſenſibilis flumen; ſed è contra efficiamus, ſola ut paulò largiori inſenſibili evaporatione auferatur id, quod in Inteſtinis morbum faciebat, atque rorifero tacitoque habitu ad corporis corium feliciter avertatur. Huc pertinet *lanarum* delectus, atque diſcrimen *lanæ* uſurpandæ, ſi hujus materiæ pili breviores fuerint, velleraque ex ovibus expilatis deſumpta. Quod ſanè phenomenon notatum olim ab *Ariſtotele* in Problematibus lego. Ille enim (*b*) obſervavit, ovibus depilatis molliorem villum

(a) *Confer Sydenham. ſect.* II. *cap.* II. *paſſim.* (b) *Ibid. ſection.* X. *num.* 24. *&* 25. *p. m.* 409. *&* 410.

ſubnaſci homini duriorem; præterea ovium pilos eò eſſe compactiores, quò prolixiores; hominum contrà molliores, quò longiores. Quamcumque apparitionis cauſam ibidem afferat Philoſophus, certum eſt, rem ita ſe habere, ut planè liqueat, ubi in hiſce caſibus abdominis delicatuli lacerti diſtinguendi ſunt, fricandos equidem eſſe *lana*, ſed quæ ad præcavendam *lymphaticorum* minimorum ruptionem prædictis, vel ſimilibus conditionibus molliorem rarioremque lanuginem recondentibus prædita ſit. Quàm ergo laudanda eſt in talibus circumſtantiis *lanei* conveſtitus ratio, qua morbis adeo periculoſis tutò & efficaciter obviam itur!

XLI. Quantum in excitanda venere poſsit aſperioris *lanæ* lumbis idemtidem affrictæ contactus, diximus ſupra *Cap.* X. §.XVII.XVIII. Quò ergo Juvenibus, villoſa *laneaque* veſtis magis nocitura eſt, hoc præſtantius comendandum laſsis tardiſque Maritis videtur, qui ex cõjugii lege Uxoribus ſuis *debitum* ſolvere tenentur, & quorum languet venus, & lumbi frigent. Viros de induſtria nominavi, ut qui probè noverim, Feminas & calidioris eſſe temperamenti, & otio magis quám viros indulgere, ſub quo vaga libidine, multiſque impudicis ſpectris mens humana plerumque illuditur. Viri autem cùm ob ſolidius temperamentum, tum præprimis ob negotiorum multitudinem, & Reipublicæ ſeriam adminiſtrationem hiſce luſibus carerent facilè, animumque non raro gerunt a *Sacris* illis averſum. Ut plané rariſsimè ſint in ſequiori ſexu, quæ vel Viro maturæ Virgines votorum ſuorum ſummam non expetant, copulamque depereant; vel ſi Viduæ ſint, orbitatem non lugeant ex animo; vel quæ connubii dulcedine fruentes, ex Maritorum ſuorum oſculo non pendeant: Quibus proinde univerſis inutile & ſupervacaneum *laneum* incitamentum eſſet. Sic enim ſentio, ut obiter dicam, de infirmo adeo luto, feminarum tenella præcordia finxiſſe Naturam, illaſque inſatiabiles adeo effeciſſe, ut ni pudor vetaret, dareturque ſermonibus locus, quoſque obvios apertè provocarent ad pugnam. Non loquor feminas, quæ perfricata fronte viros undique quærunt, ut ſui corporis copiam faciant:

Non eas, quæ pexis pectine comis, facie medicamine attrita, oculorum mobili petulantia, incessu tutè composito, & ne vestigiis quidem pedum extra mensuram aberrantibus, formam publicè prostituunt, ut amplexus vendant: Non eas, quæ sordibus calent, nec libidinem concitant, nisi aut servos viderint, aut Statores, ut loquitur *Petronius* (a) altius cinctos: Non illas demúm Matronas, quæ discordi, & infami libidine Ancillarum succumbentium humilitatem habent: Non, inquam, hasce feminas comemoro, quæ æstrum venereum, quo intus furiunt, Viris impudentissimè manifestant. Sed eas dico tantùm Feminas, quæ intra domesticos conclusę parietes, Nuptæ, id unicè moliuntur Maritis suis, ut immoderatiùs placeant; quæ cultu eximio omnes tentare vultus solent, ut viris suis voluptatem commodent; quæ sæpissimè quidem in maritis dolent, vel intermissos veneris jocos, vel frigiditatem sugillant, vel quærentes voluptatem robustam, laxatum velut Mariti corpus non excusant, modó quin, & non rarò ab eo contemptim oculos reflectentes, atque animi alterationem accusantes, jurgiis contentionibusque omnia complent, quasi Maritus vires, spiritusque alibi consumeret, Nimirum sunt hę de illarũ genere, quę amoris morbosi petulantiã vanis hisce momẽtis prætexunt, atque occultant. Est ubi verò deposita sanctæ, *si diis placet*, honestatis larva, quin ullus eas pudor retineat, nec modestia regat, neque verecundia temperet, conjuges natura procaces viris suis carnis obligatæ jura audacter petant, maritosque si quãdo officio defuerint, in venerẽ fractos elumbesque derideant. Durum profectò Maritorum fatum, quos adeo imprudens socia fascinavit, ut si quid virium habeant, justitiæ obtentu, cum tanta corporis animique offensa profundant! Verúm ne híc joco potiùs, quàm seriò dicere, & sequiorem amabilemque sexum inurbanè traducere videar, sancté, & candida, ut decet, historiæ fide enarro, qui mihi opportuné in memoriam redit, casum, & qui hactenus de connato, eoque in feminis, insatiabili veneris appetitu a nobis prolata testata abundè faciat; simulque indicaverit quan-

(a) *Satyric.*, *l. c.*

quantum boni tutamen *laneum* asperum impotentibus viris afferre valeat.

XLII. Superiori, & qui se proximè convoluit, & elapsus est, anno 1753. memini, dum in ægrorum praxi versarer, nobilem, & honestam Nuptam vidisse immanissima *hysterica* affectione vexatam. Proludens enim cujusdam globi ab utero ad superiora faucium ascendentis motus, comitans cordis tremor, extremorum algor, ventris strictura, spiratio difficilis, delirium tacitum, & succedens paroxismo demum limpidissima ad instar aquæ micturitio, morbi genium, de quo loquimur, luculentissimè testabantur. Nihil de toto illo remediorum genere dicam, quæ morbo debellando Mulier assumpserat. Invalescebat verò, omnibus irritis auxiliis, mali convulsivi vehementia, atque nova in dies phenomena depromebat: usque adeó ut animum despondens *Matrona*, morbo velut victa sileret attonita, & omnem curationis spem adjiceret prorsus; nobis verò pertinacis affectus diuturnitatem mirantibus, abstrusioris, & remediis *anthisstericis* longé superioris alicuius causæ in corpore latentis non levem suspicionem injiceret. Hinc acciti in consilium Medici, atque frustraneam pharmacorum expectationem cum affectus obstinati violentia, æqua judicii lance librantes, *hydrargirosim* matronæ multis suadent. Quod sanè præscriptum non tristi modò vultu accepit Infirma, verùm ira subbitò percita detonuit: *Mihi ne*, inquit, *turpe adeò medicamentum præscribitis, & illibatæ meæ pudicitiæ sempiternam ignominiæ aphrodisiacæ labem adspergitis*! Ut verò incandescentis feminæ mentem coetus Medicorum sedaret, declaraverunt, se non sola luis venereæ causa illitiones mercuriales ut plurimum in usum trahere solere: ad hæc istud remedii genus ordinari, & præcipuè in hac Civitate, in qua ad omne morbi genus, dummodó vulgari methodo restiterit, cum fructu adhiberi. Noluit tamen Medicorum parere jussis, atque dimisso consilio, cum malo suo per intervalla ingruente colluctabatur. Elapsis autem aliquot diebus, accidit, ut ferocissimo morbi insultu correpta omni penitùs sensu & motu ex improviso orbaretur, atque me præsente oculis apertis, & coelo affixis, sta-

tuæ velut immobilis truncum, & omnem excitationem eludens offerret adſtantibus. Nec ulla mora, quin infauſtam adeo ſcenam mucidi, glutinoſique humoris ab utero manantis effluxus clauderet, quo & menti ſerenitas, & corpori robur acceſsiſſe videretur. Stupentibus interea nobis, turpem adeo Tragœdiæ finem, ſimulque a nobis ſciſcitanti feminæ, quid iſtud rei eſſet, reſpondimus: paroxiſmum *hyſtericum*, quem in Viduis, Virginibuſque, viro maturis præſertim, fluor ille ſalutaris excipere ſolet. At illa paululum erubeſcens, *nubui equidem viro*, inquit, *ſed non intelligo virum eſſe*, *non ſentio*: Tum rurſus adjecit, ſe cum marito equidem conſueſcere, ſed hactenus in umbra voluptatis luſiſſe; ut pro Virgine cenſeri meritó poſſet: Viduas ſemper exegiſſe noctes, ut *Socratica* tantùm fide ab viro ſuo diligi, nec tam intactus *Alcibiades* in Præceptoris ſui lectulo jacuiſſe videretur. Tandem in furorem verſa, & audacior facta, gravem injuriam a marito ſibi uſque illatam conquerebatur, ut qui diverſum thorum premeret, & languorem de induſtria ſimulare non deſiſtit, quo erga conjugem parciſsimus, erga autem alienas feminas liberali manu vires prodigeret. Cùm autem quid hominis illa virum haberet, & quibus moratum moribus ſcirem, ad avertendam omnem ægrę ſuſpicionem, blanditiis reſpondere, animumque ejus conceptiſsimis verbis de viri honeſtate ac continentia reſtituere conabar, donec, arrepta occaſione, ſincerè marito cuncta referrem, atque ab eodem acciperem: *Amorem erga conjugem ſemper eumdem fuiſſe; ſed rationem feminarum ſolita ad libidinem incitamenta viciſſe; vulneratam ad hæc partem illam corporis habere, quam achilei certè roboris corporis olim vegeta temperies pollicebatur: Inſtrumenta in eo peccare tantùm: Paratum militem eſſe, arma verò non habere*. Inde ſedulò collegi, latere aliquid in organis Viri genitalibus, quod in opere venereo perfectum leporem turbaret; atque hinc caſſam, evanidam, & levem voluptatem efficiens, omnium quærelarum uxoris cauſa eſſet. Jubeo ergo denudari illico corporis loca, (quæ ne ad cogitationem quidem admittere ſeverioris notæ homines ſolent;) quæ cùm perluſtraſſem ſedulus,

alte-

alterum corporum *cavernoſorum Penis*, altero magis complanatum offendi, nec juſtæ magnitudinis. Ad hæc in ani confinio neſcio quid tumidi laxique conſpiciebatur. Interroganti autem mihi, an in veneris promulſide perfectè erigeretur *mentula*; *ad erectionem*, inquit, *parari genitalia*, *ſed media in tentigine nervis adeo deſtitui*, *ut nec ipſa pulchræ* Matronæ *præſentia ad completum trahere opus*; *nec pluribus oſculis colliſa mutuò labra incitare*; *nec implicitæ utrimque manus excutere venerem torpidam*; *neque demùm alligata mutuo ambitu corpora animarum mixturam facere umquam potuerit*. *Sed inter hæc gratiſſima conjugii primordia viribus ſemen expellentibus ſubitò proſtratis*, mollis, debilis, laſſuſque *fiebat illico*, *&* *anhelitus*, *ſudoreſque perdebat*, *quin umquam ad voluptatis apicem ſe pervenire potuiſſe meminerit*. Adjungebat autem, *ſibi in vano illo erectionis apparatu ſæpiſſimè anum crepitus edere ſolitum eſſe*: ut planè nulli dubium eſſet, quin huic *paralytica* quadam mollitie laborarent Pudenda. Aderat tandem quædam lumborum frigiditas ab frequentibus *nephritidis* paroxiſmis antea perpeſsis. Itaque offerebatur mihi morbus, de quo judicium ferre mihi non adeo difficile eſſet: maximè cùm ex contemplatis partibus Viri genitalibus, & phenomenis extùs apparentibus jam didiciſſe, mihi viderer, quam curationem noxa iſthæc admitteret. Suaſi ergo, ut lumborum regionem is de die impoſterum fricari pannis *laneis* rudiſsimis calidis curaret, eoſque ſpiritu aliquo imbutos eidem regioni diu adhærere vellet. Ad hæc totum ſpatium, quod *podicem*, & radicem *colis* interjacet, eadem repetita frictione ſpirituoſa diu exerceret, & continuato *lanæ* incumbentis uſu foveret. Paruit ille conſiliis meis; atque tranſactis aliquot diebus rediens, & gratulabundus me convenit, quòd feliciſsimo quidem exitu ejus laſsitudinem traduxerim, & annos primo florentes vigore reddiderim languenti *Priapo*, quòd triſtiſsimas *hyſtericæ* Uxoris tragœdias procul arcuerim; quód tandem ſimplici *laneo* remedio, toto corpore, & integris nervis in amplexum Uxoris immiſſus, expetentis uſque ad ſatietatem oſculis frui impunè poſſet.

XLIII. *D*iſcimus ex præcedenti obſervatione multa, quæ

hic

hic sileri non debent. Nam 1. si in tam atrocium simptomatum originem inquiramus, quibus nostra Ægra vexata diutiùs fuerat, varia momenta se offerunt, quæ clarè commonstrant affectionem istiusmodi a nulla alia causa, quam a copiosiori sanguinis ad vasa *spermatica*, & *Testes Muliebres* affluxu, has partes vasculosas, & nervosas nimium distrahente subortā fuisse. Hinc stimuli, & desideria ad venerem ineundam proficiscuntur; quæ fortè in matronis, feminisque divitibus ideò exardescunt, quòd multò sanguine, eoque optimo, præditæ victu calido utantur, in otio vivant, vino generoso, multisque calidioribus ferculis *venerem* proritantibus ad satietatem fruantur. Quare non mirum si virosæ hujusmodi mulieres jam diù continentes & viro orbæ, acribus copiosis spermatis igniculis pruriant, & desiderio consuescendi cum viris suis frustratæ, in sæva *hysterica* pathemata incurrant.

2. Quoniam ergò retenta illa spermatica lymphâ, & morâ in suis conceptaculis corrupta, origo tanti mali habetur, præcipuè si priús consuetus concubitus denegetur; rectè in Virginibus huic noxæ subditis non aliud auxilii genus superesse existimarunt vel ipsi Vetustiores Medici, quam conjugium, cujus incomparabilem vim, ad expugnandam frequentissimam istam *histericæ affectionis* causam, multa experimenta, & ratio luculenter suffulciunt: (a) Hinc historiæ illarum *hystericarum*, in quibus finito paroxismo, ex relaxatis muliebribus copiosus humidus liquor extillasse dicitur. Certè in nostro casu (XLI.) ut ostensum est, non priùs cessabat insultus *hystericus*, quàm ex Matronę pudendis feliciter erumperet crassus viscidusque, albumini ovis similis, humor. Id autem præstat Vir, ut retenta & morbosa ab utero naturæ tunc læté operantis conatibus, & gratissima titillatione extundantur.

3. Aliter autem in viris contingit, in quibus nimia seminis retentio tantum abest, ut morbos inferat, ut vulgò puta-

(a) *Conf. Frider. Hofmann. tom.* III. *sect.* I. *cap.* V. *p. m.* 53. §. XII, *& p. m.* 56. §. IX.

putatur, ut potiús refusa in sanguinem parte subtiliori, perspirationi faveat salubriori, corporique vigorem reddat. Semen enim, ut ait *Borellus* (*a*) est *potentissimum elixir, seu balsamum nedum prolificum, sed etiam animam, & corpus Generantis augens, & perficiens*. Feminę autem, quæ humorem uterinum, non veró propriè dictum *semen* majori copia secernunt, hujus impensam facillimè ferunt; quin ab eodem excreto melius se habent absque ulla subsequente virium debilitate. Qua de re legi meretur *Gorterus* (*b*).

4. Sicubi verò res agitur, cum salacibus juvenibusque, quibus utpotè *hirtis* interdum, Veneris desiderium familiare est, (*c*) & quibus solitum antea id seminis excerni retinetur; tunc enim verò congestum sperma aliqualem molestiam creare machinæ poterit. Quod in casu præcitato experti sumus. Siquidem apparuit, musculorum *Penis* erectorum vitium fuisse, qui ab *ischii* tuberibus, & feré ad perpendiculum descendentes ad *urethram* nerveo corporum spongiosorum involucro inseruntur; hinc si hi musculi languerint, nulla erectio obtinebitur, neque venerea cogitatione, neque voluptuaria attrectatione partium, neque alia ulla ratione. Accessit etiam viro nostro in instanti desideratæ ejaculationis *Ani sphincteris* relaxatio; quod apertè testatur, ex hac etiam causa erectionem imperfectam fuisse (*d*) Demum in eo subjecto deficere videbatur, ob prægressos *nephriticos* paroxismos, vel naturalis sanguinis per arterias spermaticas circulatio; vel vegetus earumdem arteriarum, qua parte *Testem* obvelare solent pulsus; vel naturalis spirituum animalium ad testiculos irradiatio, quibus de causis, semen, ut verbis *Hallerii* utar (*e*), coqui & perfectus elaborari solet, & cujus præsentia ad venerem facit.

5. Quamobrem intelliges, in hocce rerum statu optimum, & efficacissimum remedium prębuisse *lanam* partibus

---

[a] *Lib.* II. *Cap.* XII. *proposition.* LXXI. [b] *De insensib. transpirat. Cap.* XVII. §. II. III. IV. [c] *Aristoteles poblemat. section.* X. *num.* 26. *p. m.* 410. [d] *Confer. Haller. tom.* V. *parte* I. *p. m.* 428. *not. E.* [e] *Ibid. p. m.* 315.

bus musculis idemtidem affricatam. Frustra enim conjux, quin interdum non sine noxa, famigeratissima etiam, *spermato-poietica*, & similia medicamenta pharmaceutica in usum adhibebat. Nec enim post spirituosum concinatum balneum instituta modica Genitalium unctio, nec ciborum validiorum, ut *bulborum*, & *Erucæ* esus continuatus, nec potentissimi meri haustus vitium istud emendare umquam potuerunt: donec accedens *lanæ* virtus sanitatem partibus, & conjugatis oblectamentum attulerit. Fortè per frictionem illam in paralitica genitalium loca spiritus a vicinis nervorum lumbalibus renalibusque plexis affluentiùs irruebant; atque irritationem mechanicam in canalibus semen eructantibus efficiendo, erectionem *Mentulæ* promovebant. Quam forté ægregiè adjutam reor a *laneo* affrictu ad musculos *trasversales Renis*, unà cum musculo *dilatatore postico urethræ*; quippe *hi musculi*, *egregii sunt usus*, inquit *Boerhavius*, (*a*) *in dilatanda parte inferiore urethræ*. Certè in momento ejaculationis in *urethræ* interno orificio fremitum voluptuarium equidem, sed velut liquidi difficile meantis sentiebat, qui postquam *lanam* adhibuit, prorsus evanuit.

6. Mirabile sané in nostro Ægro animadverti, quód nempè dum morbo descripto laboraret, pudenda gereret paucissimis ornata pilis, iisque glabris, mollioribus, canescentibus; cum tamen recuperata salute iidem pili, confertiores, duriores, rigidiores, nigrioresque emicare depromique ceperint. Expertum enim est, *Spadones* calvos numquam fieri; accedit, hominum caput pilosius quàm reliquum corpus esse: Tandẽ unum omniũ animantiũ hominem canescere. Quorum omnium phenomenorum causas, qualitercumque adũbraverat *Aristoteles* (*b*). Quidquid tamẽ sit, negari illud nõ potest, inter signa tẽperamenti calidi pilos flavos, crassos, copiosos toto corpore; & viceversa frigidi temperamenti notas inter recenseri pilos glabros, tenues, coloris pallescẽtis (*c*). Hinc in omni

[a] *Institut. medic.* §. 658. [b] *Problemat. section.* x. *num.* 56. 61. 62. *p. m.* 423. 424. [c] *Boerhav. institut.* §. 890. 801.

omni Puero, quando adolevit, & calidior factus est, simul pili prodeunt; & ipsæ demum robustiores puellæ (*a*) genis sunt lanuginosis. Quamobrem cúm per nostri Ægrotantis genitalia frictionis quotidie institutæ calor major fieri cœpisset, non mirum si partes illas pilis copiosioribus magis coactis consertas viderimus.

XLIV. Inter reliquos vesicæ urinariæ morbos, quibus contactus *lanarum* salutaris esse potest, præcipuum obtinet locum, qui musculorum *pyramidalium* noxam, & adventitiam vesicæ labem in consortium tracta complectens, sub specie oppositi morbi, incontinentiæ scilicet, & *retentionis* urinæ sese manifestat. Non novum est enim, musculos *pyramidales* abdominis in junioribus vesicam, quæ & pro ratione molis corporis, & pro ratione altitudinis supra os pubis presfioni magis patet, comprimere, & urinæ fluxum incitare. (*b*) Neque incompertum est, vesicæ urinariæ corpus fibris muscularibus copiosissimis, fortioribus instrui, eamque contrahi absque ullo adminiculo respirationis; necnon urinam solà fibrarum contractione cum impetu expellere, & cavitatem suam penitús delere. Si ergo a nimia dilatatione vesicæ infirmentur fibrarum componentium manipuli, ut *sphincteris* etiam vis superetur; tunc enim veró perpetuum *stillicidium* urinę habetur, seu *Incontinentia*, dummodo a potentiis superincumbentibus validé, ut decet, comprimatur saccus. Quòd si præ summa tum musculorum *pyramidalium*, tum vesicæ inertia fibrarum tonus ita labefactatus sit, ut nec hilum facultati expellenti cedant, atque auscultent; in simili casu ne guttula quidem lotii effluxura est. Cognito igitur flacciditatis vitio in illis partibus, *regionem vesicæ* oleo *lauri*, *rutæ*, *scorpionum Matthioli*, vel pulveribus variis serositates exundantes absumentibus inungere, vel adspergere, utile erit. Sic non nocebit aliquo siccante, & calefaciente tegmine pubem, & vicina loca probé munire, datis desuper *la-*

(a) *Haller. tom.* VI. *p. m.* 274. (b) *Confer. Haller. in Boerhav. tom.* I. *p. m.* 316., *&* *tom.* III. *p. m.* 262. *not.* D.

ruginosis villosisque panniculis. Imò nullũ efficacius commendari in praxi ista remediũ stupa, vel *lana* adhibita potest. Audiamus *Aqua pendentem*, & ejusdem verbis hìc opportunè commodèque appositis, lanosæ, vel similis materiæ usum in pręsentibus malis jure extollamus: *Quod si tandem*, inquit, *urina* (*a*) *detineatur, quia urina sit nimium repleta vesica, & expultrix facultas resoluta sit, ut pueris accidit, eo casu ego soleo ad claram flammam Pectinem calefacere; interea verò oleo calido de capparibus supra vesicam inungere, &* stupam pexam calidam *supra ponere: Ita enim pueri ferè omnes minxerunt. Hoc Venetiis erat cujusdam secretum, quo omnibus pueris; urina hac de causa suppressa ciebatur; quod lubentissimè vobis communico*. Hactenus ille.

XLV. Communis, quamvis pessimus, mos apud Nostrates invaluisse videtur, ut si quis circa regionem lumbarem, vel circa quamcumque corporis partem articulari quodam dolore corripiatur; statim *rheumatismo*, vel *lumbagine* affectum esse existiment: Cùm tamen, ut de *lumbagine* loquar, fixus ille in lumbis dolor non semper *rheumaticam* verè fluxionem denotet. Est enim ubi flexuosus intestini *duodeni* finis, neque minus Sygmoidea *coli* flexura, morbum contrahens medenti etiam, nedum ægris imponit; est ubi instantium in Feminis mensium, vel fluxuri sanguinis *hæmorroidalis* signum in viris habetur. Quamvis ubi immaniter vexat dolor, & corpus vegetum, maximè post exercitia majora, aggreditur, a sola sanguinis quantitate, circa plexum *mesentericum*, ligamenta vertebrarum lumbalium nervea, musculos externos lumbales stagnante, ortum certò certiùs ducit. Cui proinde scopo attingendo, solam eamque repetitam venæ sectionem parem esse, nullus dubito; *Sed hoc opus, hìc labor*; obstinatis ęgrotantium animis tantum a sanguinis misione beneficium suadere: Jam enim altè, ut sibi videtur, persuasum habent, veneficam esse in tali morbo sanguinis omnem detractionem; morbum ideo sibi esse sinendum. Est ubi ingenti, & inflammatorio dolore lumbis quasi per medium *sectis*, incurvatus incedere debet homo, nec

(a) *Operat. Chirurg. Cap.* 58.

ſurgere poteſt, & tamen ſi huic *phlebotomiæ* præſtantiam inculcas, *ſurdo loqueris*. Hinc eſt, quod aliquando obſervant Clinici, prorumpente ex hemorroidalibus venis cruore, ſalutari naturæ conatu dolorificus effectus abſcedat, vel copioſiori ſuperveniēte locali ſudatione, omnia ſimptomata remittant. Quoties ergò obrepit *lumbago*, ſed ob frigus ſuſceptum antea, vel repulſam aliquam venenatam materiem, vel virium lapſum, vel intemperatam humorum *Dyſcraſiam*, inflammationis notas non exhibet; non omiſsis, ſi fieri poteſt, aliquot miſsionibus, commodum ex *lanæ* velamen ſuadendum eſt. Illud lumbis ſuis admoveat cauté, & providè Ægrotus, ne frigori externo ullus acceſſus detur. Illam molliorem eligat, & fotu appropiato imbuat, & locis morboſis aptet ſeduló. Illam demum numquam deſerat, quouſque a diris cruciatibus penitus convaluiſſe videatur. Mirum enim quantum ad hujuſce mali præſervationem vilis *lanugo* poſsit. Hinc eſt, quod plerique loca ægra, & dolentia animalium exoticorum villoſis, & ad tactum tenerimis pellibus fulcire conſueverunt. Novi Monialem *lumbagine* vexatam, cum frigoris in partibus dolentibus ſenſatione moleſta, quæ neſció a quonam edocta, ut lumbalia loca piloſo lanuginoſoque vinculo circumdaret, ſpiritu vini madido bis de die renovato, cúm hac medicina per menſem uſa fuiſſet, optimè ex illo morbo evaſit. Ingens enim puſtularum, velut culicum morſicum agmen erupit per regionem lumbarem, quæ, amoto dolore, apertè deſignarent cauſam *lumbaginis* in acri materia, & muſculoſis nervoſiſque lumborum partibus impacta reſediſſe, quæ dein *lanarum* adcumbentium fotu ad corporis *peripheriam* traducta eſt. Pharmacopola nobis notus eſt, qui cùm diutiſsimè atrocem *lumbaginem* perpeſſus fuiſſet, neque ullas emplaſtrorum formulas fugando morbo idoneas inveniſſet; tandem cujuſdam Medici conſilio *lanea* de materia femoralia de induſtria ſibi confici curavit, quibus continuò geſtatis, a morbo antea pertinaci liberatus eſt, vivitque adhuc incolumis.

XLVI. Illud multiplici obſervatione in artis ſalutaris exercitio compertum eſt, Virgines floridas, & tenellas mul-

tiplici ciborum acidorum abuſu, necnon frigido aere liberiùs paulò ad inferiora admiſſo, dum ſępé nudis feré oatibus frigido ſolo inſident, vel incautè pedes frigida lavant; difficulter ſanabilem, & obſtinatã menſium ſuppreſsionem ſibi adſciſcere. Indé enim non tantùm circa muliebria, verùm & in toto corpore ſalubris perſpiratio intercipitur, aut maximé imminuitur; humores torpidi, & jam concreti ad motum minus habiles fiunt: Quaré ut ab glutinoſa, & acida acrimonia ad cutim delata obſtructiones ad ſubcutaneos imprimis folliculos prurientes naſcuntur; ſic ab eadem pituitoſa, qua gravatur, *cacochimia* ſanguis in vaſis uterinis ſubſiſtit, cum menſtruę ſcaturiginis emanſione. Ad hæc pallet frigetque virgo, cui fluxus ille ſilet non ob jacturam ſanguinis rubri, ſed ob majorem circumductorum viſcidorum molem potentię pellenti ad uterum reluctantem. Paſtacea deinde univerſi corporis mollities, atque inertia ad levemquemque motum anhelatio quid aliud arguunt, quam quod ex nimia ſanguinis glutinoſitate, & conceptaculorum uterinorum laxitate, abſit ea vis muſcularis, quæ effluxum menſtruum determinat? ubi ergò in praxi nobis occurrunt curandę virgines *chloroticæ* menſium ſuppreſsione laborantes, quæque laxiorem corporis compagem nactę; pręterea otioſæ vitæ nimis deditæ, ſi ditiores fuerint, vel quæ ſedentario labore victum ſibi quærunt, ut quibus anguſta domi res eſt, & quæ tandem acidorum, dulcium, farinaceorum, lacticiniorum, aliorumque ſimilium abuſu maximé delectantur: In talibus caſibus ad pręſcindendas cauſas morbificas ab omni ævo ſuaſerunt Medici, corporis exercitationem, laborem, motum, vel horum loco *Martialia*, quæ non tantùm *cacochimiæ* geneſi reſiſtunt, ſed & tonum partium roborando excretionem uterinam promovent. Verùm & *Topica* regioni uterinæ extùs appoſita, vel in uterum data, miram opem pollicentur, aliquando, præprimis cùm jam monuerit *Riverius* (a) medicamenta menſes moventia in majori copia eſſe exhibenda; *quia eorum virtus retunditur in via a ventriculo*

(a) *Prax. medic. lib.* xv. *Cap.* II. *p. m.* 372.

triculo ad uterum. Inter hæc autem numerantur fomenta, balnea pedum, crurumque, misſio ſanguinis a *ſaphena*, & alia a *Boerhavio* recenſita (*a*): Inter quæ ſua laude non defraudanda eſt *lana*, quæ in tegmen uterinarum partium aptum effiƈta, & aromaticis uterinis roborantibus odorata ad vulvæ labia cum fruƈtu adhærere ſolet. Sed oportet friƈtiones iiſdem pannis exercere in pedibus, cruribus, femoribus, *hypogaſtrio*: quem morem *Hypocratis* tempore viguiſſe lego, & qui dein poſterioribus temporibus a Praƈticis commendatus eſt, hodieque laudatur. Soleo equidem, non omiſsis generalioribus remediis, non modò per ſemihoram fricare partes interiores pedum ad genua uſque cum aſperis pannis *laneis* (*b*); verùm etiam ęgrotantis lumbos, & vicina loca, eadem friƈtionis aƈtione percurrère, qua parte repunt uterinæ arteriæ. Imò ſetoſis & paulò rudioribus *laneis* petiis ſenſibilia vulvę labia atterere, quò nata in nervulis grata titillatio, & uberior ad partes ſanguinis proventus concitatus, torpentem excitare uterum, inertiæ & flaccida erigere ſtamina, & fluxum menſtrualem ciere tutò valeant. Neque ob aliam cauſam, friƈtionibus carnium moles adaugetur, atque præprimis ſi ſicciores fuerint, partium ſoliditati conferant (*c*); quam quod aſsiduo vaſculorum attritu collapſa antea vaſcula ſtimulo quodam tendantur; oſcula canalium in ſeſe contraƈta amplientur, & priſtinam diametrum recuperent: Prętereа ſanguis in capaciores redditos alveos abundantiùs fertur, ſpiritus in nervos affatim quoque impetunt, & ſuborta vividiori partium pulſatione, quidquid vitioſum corpori ineſt, per aſpiratiorem, & laxiorem cutis fabricam, vel per lateraliter patefaƈtos canaliculos feliciter abripitur: Unde eadem ratione futurum eſt, ut in deſide vaſculorum uterinorum ſyſtemate, & languidos uteri canaliculos validiori momento & ſanguis, & cetera liquida per motum friƈtionis incurrant, atque in laterales, hianteſque

---

(a) *Inſtit.* §. 1225. (b) *Confer Haller. tom.* VI. *in* §. 1226. (c) *Confer Ariſtotelem Problemat. ſeƈtion.* XXXVII. *num.* 3. 5. *ſequent. p. m.* 633. *ſequent.*

que sectiones ad effluxum instaurandum secedant, vel ex peculiaribus excretoriis in cavum conceptaculi tacito ploratu depluant.

XLVII. Ceterùm nec adeò infelix, & noxius putandus est *lanæ* usus ad evocanda menstrua, modò ratione dicta (XLVI.) exerceatur, ubi scilicet spasmo affecti sunt uterini canales: in mulieribus preterea, quæ temperamento bilioso donantur, vitam degunt sedentariam, aut immoderatiús veneri litant; in quibus omnibus accedente convulsionis stimulo, vel venereo *æstro*, vel sanguinis intumescentia canales sanguinei justo magis propriæ dilatationi obsistunt, ut aperiri nequaquam possint. Illud suppressionis vitium exasperari præcipuè solet in *Biliosis* per calida intus adhibita remedia, in quibus pulsus natura major est celerior, & consequenter intra idem tempus plus sanguinis congerendi ad vasa uterina defertur: in Pletoricis feminis, per siccarum *lanarum* spirituosam frictionem imprudenter adornatam, in quibus naturaliter exsuperanti humorum copia magis citiùsque turgentes uteri sinus æquabili ad fluxum menstrualem circuitui viam adimunt prorsus; In salacioribus demum per stimulantem asperiorem *lanarum* superficiem; in quibus naturaliter ad genitalia plus humoris derivatur, quàm meare possit. Itaque non semel expertus sum, incidente istiusmodi mensium restitatione plus profluisse simplicem mollemque lanuginem Pudendis admotam, & simplici emolliente decocto humectam, quám celebria adeò *Pediluvia*. Hęc enim ex *Friderici Hofmanni sententia* pręsertim eo, quo tempore fluere menses incipiunt, magis eos sistunt, quam urgent; dum sanguinis motum ad uterum revocant, inque porosa pedum substantia blando humido calore majus pro diversione ipsius spatium parant. Sic quoque pergit (*a*) in affectibus quibusdam spasmodicis observare licuit, quod ab usu Pediluviorum horripilatio, & frigus universum corpus pervadat. Et sanè horror excitatur, quoties aliquid ingratum applicatur nervis, sit calidum, sit frigidum, sit acre quodvis imó, & ab animi pathemate, & nimia evacuatione.

(a) *Idem tom.* VI. *de remed. benig. &c.* §. XXXVI. *p. m.* 336.

Ita *Gorter* (*a*). Aqua ſiquidem frigida æquè ac calida infuſa inhorreſcimus: Pili in cute inhorreſcere ſolent, tamquam in loco aeris frigidioris incurſui objecto ſiti: Pilorum parva moles horrore affecta rigeſcit, conſtipatis violento affectu porulis, meatibuſque pilorum. Quid plura? Hyeme cum currimus, magis rigemus, quàm cúm ſtamus; cùm aer noſtra corpora ambiens, dum currimus, continuò mutatur, & *atmoſphęram* noſtri corporis calidam aufert: Similiter *exercitati* frigus vehementiùs ſentiunt; & tempore matutino frigus acrius eſt, cùm tamen *Sol* propiùs adſit; quia nimirum calentia vel exercitio, vel tepore lecti corporum foramina *peripherica* frigoris injuriis obnoxia magis redduntur; undè deambulatio matutina, & in vento horrorem inducit. Hæc, & alia effecta (*b*) horroris Pediluviorum uſui ſupervenientis rationem in affectionibus convulſivis innuere id circo videntur, quod cum repetitis illis motibus, villi nervei majorem tenſionis gradum acquiſierint, vix a calore pauló immoderatiori, qui & acre quoddam eſt, impeti ſe ſinunt, quin illicò in abnormes, tremulos, & horrificos motus cieantur.

XLVIII. A menſium intermiſsione ad *hæmorroidalem* in viris fluxum ſilentem devenimus; cui evocando multa pharmaca non intùs modò pręſcribuntur a Medicis; verùm etiam non minora locis affectis Topica ſupradari ſolent, ut dura, & conſtricta vaſcula *hemorroidalia* emolliantur, & relaxentur, ut obſtructio removeatur, atque viæ ad beneficam excretionem expediantur; cui intentioni *Sanguiſugarum* morſus infidus plerumque animadvertitur, ut quæ animalia ſtimulo canales potius arctent, quám reſerent; ut quibus poſt ſaturationem decidentibus, niſi partes hæ vapore aquæ tepidæ foveantur, cohiberi ſoleat fluxus, unà cum ſanguinis ad partes ſuperiores infauſto plerumque repulſu. Curioſa ſanè eſt hiſtoria cujuſdam Mercatoris hemorroidibus a longo tempore obnoxii; ſed cui numquam tamen varices ſolutæ profu-

ſo

(a) *Compend. tractat.* 29. II. *p. m.* 114. *tom.* I. (b) *Confer Ariſtotel. Problemat. ſection.* VIII. *num.* 6. 7. 8. 9. 11. 12. 13. *p. m.* 393. *ſequent.*

ſo ſanguine fuerant, niſi in auxilium vocatis foliis ficuum, quibus tumores varicoſi circa *Anum* fricabantur ad ruptionem uſque. Cùm enim inſtituta circa illud tempus, quo *hęmorroides* ipſi emicare ſolebant, hujuſmodi fricatione evacuatio moderata ſanguinis hærentis ita ſuccederet, ut poſtea dolor, rubor, pruritus circa ſedis loca, aut irritus alvum deponendi conatus pertinaciter manerent, cum levi ſubſequente vertigine addubitare cœpi, an tentata ea ratione hęmorroidum laxatio naturam irritando potiùs ad fluxum cogeret, quàm leniendo dulciter invitaret. Hinc hujuſce fluxus prolectionem neceſſariam arbitratus, Infirmo ea topica ſuadeo, quibus non laceſsitis, ſed refocillatis hęmorroidalibus venis, feliciter contingeret ſtatis temporibus cruoris profluvium. Huic ſcopo commendavi laxantium, & emollientium vaporem blandum ano excipiendum; item *Pediluvia* cum prægreſsis partium infernarum frictionibus. Sperabam equidem indè fore, ut lotis pedibus, & obſequioſis fibris ſubcutaneis, & poroſis per vaporem humidum facilior liquidorum ad imos canalium truncos fieret, & e quibus *hęmorroidales* venæ proficiſcuntur. Verùm ſive ob inductam fluidis ſubitam rarefactionem, liberum eorumdem exitum inhibentem; ſive ob nimium, tepida humiditate flacceſcentes, & patulas venulas, quæ proinde concluſum intra ſuos ſurculos cruorem minùs exigerent, pellerentque (niſi enim a tergo ſanguinis ſuccedens columna antecedentem urgeat, nulla ſuccedet evacuatio); Id unum ſcio prælaudata topica parum, vel nihil ægrotanti profuiſſe; donec neſcio quo ſydere tibialia ex ſtamine, & craſsiori *lana* parata continuò uſurpans ſponte ſua ſanguinem ex prædictis venularum orificiis ſtato tempore manare animadverterit. Pergit veró iſta expurgatio, nec ullum detrimentum ægrotanti affert, cúm antea levi vertigine ſuccedente ſtiparetur ſemper. Pergit, & quoque ęger iiſdem tibialibus *laneis*, infimas corporis ſui partes ad uſque crura cautè contegere, quorum efficaciam per experientiæ fidem, nulla autem ratione prævia, edoctus eſt. Quid autem illud ſit, quod in iſto Tibialium genere omnium remediorum localium virtutem in ciendo hemorroidali fluxu ſuperaverit,

raverit, equidem non video. Nisi malueris, numquam intermissum per appositionem hujusce tegumenti fotum partium inferiorum tacitam cruoris in venas sedis derivationem advocasse, quæ determinato dein tempore intra venas accumulata, eadem manente vi vitæ, hærentem humorem feliciter adeo protruderit.

XLIX. Postremò nonnullis hominibus solent peculiari vitio pedes affligi, præcipuè autem post cursum, exercitationẽ, continuam ambulationem: Scilicet initio torpent artus, levi fugacique horrore idemtidem redeunte torquentur, succedit frigoris sensus cum quadam *Formicationis* perceptione comitatus, pallor pedum sese adjungit, & notabilis ad motum tarditas. Cui vitio si non maturé occurritur, periculum est, ne noxa, in principio levis, in *paraliticã* dein partis affectionem transeat. Quem affectum cùm comperissem, iis Religiosis familiare esse, qui mendicatò vivunt, atque *a Solis ortu*, ut ajunt, *usque ad occasum* ambulando, victum queritant; sciscitatus idcirco ab iisdem tantæ indispositionis auxilium, accepisse recordor medelam certam, tutam, & efficacem in eo morbo, panniculam præbere *laneam* imprimis, siccam, calidam, reversi domum, vel cœnobium pedibus advolutam. Illicò enim oborta sudatione, quod frequenti fibrillarum motitatione comprehensum immotumque erat, liquatur, & patentioribus factis cutaneis meatibus, patenti de superficie egreditur. Jam dudum enim observaverat Vetustissimus Author *Alexander Aphrodiseus* (a), quód tam pili pedum, quam *Pectinis* serò canescant, quia nimirum albor pilorum ab immeabilitate pororum æquali robore lucis radios reflectente enascitur, atque materiem pinguem ductulos obturantem non temerè agnoscere videtur. Porrò pedes per continentem ambulationem crassum pilorum nutrimentum absumunt, & pubis calidiora loca in veneris campo collocata lentum illud crinium pabulum digerunt. Quod si canitiei causam in succum pili fabricam interiorem perlustrantem refundere velis, qui coagulatus, vel spumescens, vel quo-

(a) *Problemat. lib.* 1. *num.* 147. *p. m.* 698. 699.

quo modo alteratus (*a*) albedinem efficiat, habebis probabilem rationem, quare corporis infima, pubeſque rarò incaneſcant: Fortè quòd præ exercitio, & calore partis ſuccus e bulbo capilli emergens, nec juſtò denſior, neque rarior cùm ſit, poros æquabiliter repleat, uniformi niſu ſpatia diſtendat; undé emiſſariorum oſcula debitè ampliata, ſuperficies æqualis, & mollis paucorum radiorum reflexioni inducendæ aptiora futura ſunt, ſeu, quod idem eſt, color naturalis pilorum niger in prædictis partibus diú manſurus eſt. Haud ergo ſine cauſa divinus ille *Cous* Medicos monuit, ne quibuſque in febribus *pedes ſint reliquo corpore frigidiores*, utque ne perfrigerentur, *vel ceratis integendos*, *vel faſciis obvolvendos* juſſerit; (*b*) quidquid enim *Baglivius Hyppocratis* Magni ſcimiola de ſemper laudando pedum calore in morborum medicatione, eoque promovendo in ſcriptis ſuis inculcat, & eruditè commonſtrat, ut quorum plantę mirum cum toto ſiſtemate nervoſo, & membranoſis partibus commercium, & arctam unionem præſeferant, (*c*) illud omne bonam, laudabilem, ac ſalubrem fore oſtendit, tutam parabilem, & facilem *laneam methodum*, quę nativum illarum partium calorem ſuo contactu ac appreſsione foveat: Planè ut conſtet, faſcias villoſas, & ſimiles corporis amictus ubi pedibus de induſtria, & ſemper cum Medica limitatione induuntur, obſtringunturque, numquam propria carere laude, quin eam pollere virtute, quę deducendis ad ima nimis furentis ſanguinis fluctibus capitique infeſtis, digerendiſque in pedibus, impactis materiis, fomitique noxio cuique ſufficiat, nec umquam a ſcopo Medici aberret. Equidem, ut vitium pedes invadens, & cum incredibili tortura tenens commemorem in ipſa Podagricorum inſultuum violentia, levamen artis poſcente, vix inter externa remedia quicquam preſtantius eſſe inquit *Vverlhof* (*d*) *levi tegmine laneo, & patientia*. Legantur, & conferantur quæ ſupra dicta ſunt (*e*).

CAPUT

(a) *Chirach. ſur les cheveux p. m.* 317. 318. *ſequent.* (b) *De acut. num.* 10. 30. 42. 43. (c) *Specim. lib.* 1. *p. m.* 261. (d) *De laudib. medel.* §. VI. *p. m.* 29. (e) *In prę ſ. cap.* §. XXXVII. *num.* 2

CAPUT XIV.

CONCLUSIO OPERIS.

Uæ adorandi Conditoris noſtri mira ſagacitas in Naturæ minimis ad pompam uſque oſtentationemque elucet; eadem domeſticis remediis jam plebi notis, & quotidie vileſcentibus, in Humani generis ſalutem incredibilem efficaciam conceſsit. Hinc eſt, quod famigeratiſsimus *Fridericus Hofmannus* peculiari diſſertatione de remediis domeſticis agens, eorumdem præſtantiam adſtruere aggreſſus ſit (*a*). Experientia enim ſuffultus ille, confidenter adfirmat vernacula, parabiliora, & domeſtica omnibus nota auxilia medica viribus, uſu, atque utilitate varia compoſita pretioſa, & magno labore conquiſita arcana longiſsimè antecellere, & in ſanando longè certiorem, & tutiorem effectum illis promittere. Simile quid demonſtrandum ſuſceperat ſingulari tractatu illuſtris *Boyleus* (*b*). Qua re permoti pręſenti noſtro labore ob oculos ponere, quid in *lanearum* veſtium uſu commendari; quid rurſus noxæ periculoſus earumdem abuſus afferre poſſet, conati ſumus: Ut quantúm homines a remediorum farragine ſibi cavendum ſit, & qualẽ in purganda a ſordibus inhęren-

(a) *Tom. v. p. m. 363. ſequent.* (b) *De ſimplic. medicam. &c. apud mangett Biblioteh. ſcriptor. tom. 1. l. c. littera.* P.

herentibus cute per adhibitam frictionem *laneam*, tuendisque ab noxio frigore corporibus, curam impendere debeant, ex adductis pluribus Vetustorum, & Recentiorum exemplis, atque nostris historiis, & animadversionibus intelligant. Et quamquam id vitio *laneis* pannis verti ab omnibus videamus, ut miasmatum pestilentialium, & succorum corpusculorumque extraneorum per aera vagantium aptissimum promptuarium existant: Indé tamen potius argumento deducendum arbitror, Naturæ consilio factum esse, ut lanigera cuncta per susceptum, indeque sparsum in Mortales virus certó certiùs nocitura; ita demum omni virulentia spoliarentur, si ventilentur, & sedula vigilantia ad publicæ incolumitatis tutelam suffiantur, sicque labi adventitiæ, & absconditæ seduló occurratur. Quemadmodum enim recipiendis venenatis radiis præ cæteris omnibus corporis integumentis aptissima *lanea* censentur; ita quoque sugendis beneficæ suffumigationis halitibus omnium opportunissima habentur. Nemo igitur posthac de *lanei usus salubritate* dubitabit, modò intaminatæ simplicissimi remedii simplicitati credere velit; ubi nimirum laxantem unà, & stimulantem velleris corpori superstrati virtutem; cohibitam insensibilem transpirationem morborum occultissimorum etiam feracissimam; innoxium *lanæ* incumbentis vaporem, & gratum pruritus, titillationisque nervorum cutaneorum sensum; tum sequuturam indè divisionem, & attritionem materiæ transpirabilis, cujus morbosa spissitudo chronicos morbos sustentat; tum alia *laneorum* pannorum salutaria effecta, ductuum sudoriferorum, transpiratoriorumque obstructorum infarctorumque reserationem, atque sanguinis circulum per tubulos extimos æquabiliorem, & faciliorem inde redditum candida, & ab omni alieno *hypothesium* casta contagio mente intueatur.

Sed quid me in *lana*, ut fertur, *caprina* insudantem in colligendis fructibus Medicis nimium, in hisce digerendis lassatum penè, in commendandis exhaustum; Osoribus, qui pro sua quam superciliosè sibi arrogant authoritate, & licentia aliorum opera fastidiunt, deridentibus, ipse regeram? Quî quæso illis, quibus tam vasta pomposæ ostentationis materies medica, tam laboriosa pharmacia, tædiosa

adeo pharmacorum preparatio, tam demum operosa placet chemia, qui Arabum sequuti morem, dedita id agunt opera, quo artem salutarem ex se longam nimia remediorum *Galenicorum* farragine opprimant, supervacanea industria auxiliorum nativam indolem deturpent, sordida auri cupidine, quæ arcana sua *thrasonicè* jactitant, celent; qui demum remediorum formulis nimium confisi, magni erroris flagitio corruperunt Artem, atque confictis suis *Armamentariis*, *Dispensatoriis*, *Pharmacopeis* largi tribuunt, quam simplicissimis, & ex nuda natura petitis, nec personatis præsidiis Medicis ademptam læti ferunt gloriam: Qua, inquam, ratione hisce hominibus satis nostris hactenus exantlatis laboribus fieri possit? Non est hic tractatus, fateor, talis, qualem vellent; fastidiosa remediorum supellectile onustum, atque decantatis multiplicium pharmacorum formulis splendidum: Verùm qualem certé exigebat Sancta nostræ Artis simplicitas, quæ ubi integra puritate colitur, ab omni admirabili abhorret, & vilissimo in speciem, eoque facillimo, remediorum apparatu vitam tuendo atque sanitatem, ab injuria morborum tutos præstare mortales unicè ambiat: Sed qualem Principum in Arte Virorum, quos gloria eximios vel ipsa clamat invidia, medendi ratio commendat, cujus ope expurgata compositorum remediorum fæce, & abrogatis fictis omnibus pharmacis, inutilem medicaminum scientiam generosé repudiarint: Sed qualem demum sinceri candidique Professores Medici desiderarent, qui duce Medicinæ Parente, & saniorum Vetustiorum facilè principe *Hypocrate*, sic in factitanda exercendaque sese gerunt, ut auxiliorum paucitate contenti, & inanem medicamentorum copiam respuentes, alternam balneorum, frictionisque vicem in omnibus ferè morbis cautè adhibitas omne punctum ferre confiteantur.

Huic ergo communiori in sanandis ægrotantibus methodo, quæ in præcedentibus Capitibus de usu, & abusu villosę in cujusque vestis re medica fusè prosequutus sum, super struxi; ratus agendi *Gnaro* raram remediis penuriam; ratus cum *Sanctorio* ex cohibita salubri perspiratione, multos eosque facie diversos succrescere morbos, qua radice succisa sępissi-

pissimè evanescere; ratus cum *Antiquis*, & *Sydenhamo* in morbis nihil agendum, nihil esse tentandum, nisi natura monstrante viam; huic in universum opitulari medentem; ubi laxa stringit, adstricta laxat, spissos, & impactos humores diluit, atque humectat; ratus demum ex nostris supradictis experimentis, moderatum laneorum indumentorum usum, setis prurientibus solida stimulare modò, modò verò coercito transpirabili, constricta fovere, & emollire; sicque concussione mechanica per frictionē adjuta, torporem, indeque varias morborum species enatas excutere; interdum tamen electa *lanæ* specie tenerrima & mollissima, subjectam cutem, humectari tantùm, & stricturas, si quæ sint, solidorum in corporis habitu vapore humido removeri. Quare omnium hucusque dictorum a nobis summam paucis hisce tene: quòd habeamus alimenta, & operimenta, satis abbundè esse; abjectam proculcatamque in speciem *lanam*, similemque materiem, quibusque aliis pretiosis indumentis preferendam meritò esse, imó longé extimabiliorem ipso ciborum delectu in praxi habendam; ut quæ sine Sellæ usu nullo negotio, monente sensu, necnon corporis ita compacti consarcinatique sequente levamine dietam sola præscribat, exercitia definiat, somnum, & vigiliam moderetur, & præclarissimo *perspirationis* usu in Medicina gaudens, non modò ad acquirendam longevitatem, aut sanitatem constantissimam obtinendam, sed & morborum cognitionem indagandam, & curationis indicationes multó faciliùs eruendas utilissima sit. Hec, & alia ex periculis nostris sponté fluunt, praxi Recentiorum saniori quadrant, Antiquorum monumentis apprimè conveniunt. Quæ si morosi Lectoris judiciis non adprobentur, at sudoribus nostris, conatibusque interim æqui bonique consulant, humaniores viri, quibus compertum est, quàm tardum quàmque difficile sit intricatum, obscurum magna parte opus, & a nemine hactenus excultum polire ita numeris, ut omnibus absolutum, satisfaciens emergat Universis. Non ignarus aliquid molientium verissimæ laudis felicitatem eorum, quantum potui, æmulari studui, de

quibus ſcripſit *Hallerius: Felices illos*, inquit, (*a*) *qui unam minutam de hyſtoria rerum creatarum portionem ſibi decerpunt, in hac laborant unicè, eam undique verſant; torquent ratione, experimentis ſcrutantur, donec veritatem fateatur nudata conando Natura*. Hanc ſi aliquando perdidimus ducem, non illius, ſed ingenioli noſtri vitium eſt. Hujus enim calcare ubique veſtigia prudentis eſt; penitiſsima in agendo myſteria rimari velle audacis hominis eſt; ſimpliciſsimam, pulcherrimamque ejuſdem operandi rationem in medendo ſcrutari, Medici ſanioris eſt. Itaque hiſce noſtris lucubrationibus fuere L. B. & quam inceptis, auſiſque tribuere nolis; candidis tamen noſtris in publicam utilitatem conatibus laudem ne dedigneris; quippe eo unicè conſpirantibus, ut *utilitatem juvandi preferre* maluerimus gratiæ placendi (*b*), & illa quidem nihil jucundiùs, nihil antiquiùs veritatis Indagatori; hæc verò aut ſilentio aut diſsimulatione, aut obliqua obtrectatione poteſt imminui.

FINIS.

(a) *In prefation. tom.* v. *part.* I. (b) *Plin. in præfat.*

JOSEPHI DEMARCO

Medici Melitensis Philosophiæ, & Universitatis Monspelliensis
MEDICINÆ DOCTORIS

DISSERTATIO DE COCHOLATA,
Ejusque Usu, & Abusu IN MEDICINA,
Ubi inquiritur etiam:

An Potione *COCHOLATÆ* Jejunium Ecclesiasticum frangatur.

Melitæ in Palatio, & ex Typogr. C. S. S. 1760.)(Sup. Fac.

PRÆLOQUIUM.

QUod olim Macedonibus Alexandri Militibus in Babilonia consistentibus; quod subsequenti inde sæculorum serie *Annibali*, ejusque exercitui in Campania hybernantibus accidit: illud Hispanis novum Orbem ingressis contigisse mihi videtur universum. Inter enim Babilonica flagitia exercitus ille Domitor Asiæ per triginta quatuor dies saginatus [a] se cum moribus Babiloniorum corruptissimis, perditoque ingenio ita temperaté composuit; vestitum, Gentis more, sermonem, ceterum cultum, imò nefandas Illorum illecebras ita adamavit, ut quem ferro priùs, æreque tantum fulgentem suscipiens expaverat Asia, muliebriter deinde cultus Hostis, luxuque enervatus, ad subeunda belli discrimina debilior fieret: Ex altera parte delinierat militum *Carthaginensium* animos *Capua* instrumentum omnium voluptatum, averteratque a memoria Patriæ; jam illa ubertate camporum fruentes lasciviebant, jam intempestivis epulis, & perpotandi licentia dies noctesque effrenis consumebat miles; quandó Marius Romanorum Consul percunctando solúm hostem vincere decreverat. [b] In summa, nullus locus disciplinæ Militari *Carthaginensium* magis nocuit, qui in peregrina, victarumque gentium mala eosdem impulerat. Ita nihil *Americæ* moribus corruptius, neque ad irritandas, illiciendasque immodicas delicias instructius umquam *Europęis* fuit. Dum enim bello parti novi Imperii potiti Indorum Domitores Hispani commune conculcatumque ubique in illis Regionibus, argentum, occurrentes passim auri fodinas admirantur; dum Indorum Reges aurea lecticâ margaritis circumpendentibus recubantes; Regiæ auratas columnas; tapetes auratos, intextas auro vestes, efficta in auro Idola, laquearia laminis aureis; Deümque simulacra ex auro obrizo conflata, aureas Palatiorum venationes, soleas Equorum auro quoque puro; universa denique loca vel auro lita, distincta gemmis, unionumque conchis, vel intra vastissimas specus abditum metallum gerentia, illudque eruendum parvula molientium operâ, vel in montes aureos, collesque assurgentia oculis percurrunt: [c] Dum, inquam, indicibilem hujusmodi opulentiā, inexplicabilem luxus magnificentiam, & Populorum invisam ad usque illa tempora, bonorum omnium affluentiam stupent, divitiarum sacra fames, tantaque cupido incessit, ut Indis, invicti priùs, nunc auro eorū vincerentur, totique in conquirendis, & ac-

[a] *Quint. Curtius de reb. gest. &c. lib.* v. *cap.* v. [b] *Titus Liv. histor. decad. lib. cap.* [c] *Conf. varios hac de re Auctor. ut* Gomara *histoire des Indes livr.* 4. *chap.* 120. Nouveaux *memoires &c. tom.* 11. *l. c. par Louis le Comte de* la Loubere *du Royuaume de Siam ann.* 1687. 1688. Relazion *des Amazones Journal &c. ann.* 1673. 1687. *&c.*

& accumulandis opibus incumberent, qui priùs novas hasce Mundi oras subacturi gloriosè tantùm venisse viderentur. Sed ut sunt ubique hominum ingenia in vitia quæque facilia flecti, omnia Hispanis in externum lapsa sunt morem. Domita enim Indorum Gens omnis luxuriæ commercium in Europæos vulgare; varias Gulæ illecebras ostendere; condimenta peregrina jactare; *Zinzibèrata*, *Piperata*, & alia id genus aromatica irritamenta offerre; *Thè*, *Caffè*, inaudita priùs verba, sorbitionis ad instar usurpata prædicare; & quod ad rem nostram magis pertinet, *Cacao* semina, Cinnamomum, Saccarum, & ex iis vel solis, vel aliis commixtis pharmacis varias confectiones in usum nostrum invehere. Inde factum est, ut postremo loco indicatis rebus consurgens mixtura [*Cocholatam*, vel *Succolatam* vocant] non solis Americanis, sed & Europæis jam sit familiaris. Jam quæ apud *Indos Cocholatæ* pasta vigebat, quæque Suibus saginandis, quàm hominibus alendis aptior esset, hodie ab Hispanorum industriosa in hac re luxuria reformata fuit, adeo ut [a] salubriorem, & suaviorem ex illa potum reddiderint.

Itaque de hac potionis specie in præsens acturi, ut ordo dicendorum clarescat, totum negotium in tria capita dividemus. I. Compositionem *Succolatæ*, quantùm ad sanitatem pertinet, ejusque principiorum virtutes aperiet, detegetque inde ortam mixturæ efficaciam. Alterum, seù II. usum, & abusum *Cocholatæ*, tam in tuenda valetudine, quàm in nonnullarum affectionū medela enucleabit. III. denique: Quid sorbitio hæc ad Jejunium Ecclesiasticum solvendum conferre soleat, vel quibus Ecclesiæ finibus in jejunio Fidelibus præcipiendo obstet, præmissa jejunii excellentiâ, & dilutis Adversariorum objectionibus, enodabit. Quæ etsi partim ab Auctoribus præstita, partim sub aliorum fide narrata, partim ab Nonnullis adumbrata leviter sint, qui de *Cocholata* scripserunt; Tanti tamen esse minimè videntur, ut nostras, qualescumque fuerint, de hoc argumento, assertiones in medium proferre abstineamus, atque in lucem eductas elencticis peritissimorum Virorum meditationibus lubēter, & absque invidia subjicere; Ut quod mancum fortè, suppleant; quod desit, addant; quod inutile tollant; sicque *Veritati*, quam semper quæsivimus, plenissimè satisfaciant.

[a] *Hecquet Dispence du quarème tom.* II. *chap.* XI. *par.* III. *p. m.* 348.

CAPUT PRIMUM

De modo conficiendæ SUCCOLATÆ, deque virtute, & qualitate principiorum ejus, & de compositæ inde Pastæ præstantia.

I. Mittimus statim in limine Auctorum circa *Succolatæ*, vel *Cocholatæ* ethimologiam scrupulosiùs versantium disquisitiones, atque inutiles nomenclaturas. Sive enim *Cocholatæ* vocabulum Indicum a sono, quem effervescens decoctum efficit, quique apud Americæ Accolas *Coco* audit, & ab aqua, nomine *Atte*, vel *Atle* veniente, cum nonnullis efformaveris: (a) Sive cum *Du Four Cocholatam* appellaveris, quasi *Cacao-aquam* diceres; (b) perinde ad rem nostram esse videtur, ut quibus denominationibus tamquam pomposa potiùs, quàm utili eruditione, nihil bonæ frugis in Artem Medicam redundare valeat.

II. Vulgaris, & usitatus apud omnes Regiones modus *Cocholatam* præparandi sequens est: Recipiantur nuclei *Cacao* excorticati, tosti, & in mortario in pastam ductilem, sequacemque redacti; huic pastæ parum saccari unà coquendi admisceatur. Hæc est *sanitatis*, ut ajunt, *Cocholata*. (c) *Parisienses* cinnamomum, & *vanillam* addunt: sed posterior in desuetudinem abiit. Hinc est, ut confectio *Cocholatæ* odoribus, vel acrioribus condimentis refertæ, vel apud Americanos, vel in quibusdam Hispaniæ plagis tantúm vigeat. *Indi* enim, si Historicis adhibenda fides est, non solùm *Cacao*, saccarum, cinnamomum, & vanillam, ut moris est, usurpant; verùm etiam pipere Mexicano, cariophillis, arboris cujusdam Indicę succo inspissato, & coccinei coloris, amygdalis, Cotili cujusdam fructibus, aliisque rebus pastam inficiunt. [d] Quod ad Hispanos attinet, eos *cariophillorum*, *ambræ*, & aliorum aromatum usui in *Succolatæ* præparatione nimiúm indulgentes lego. [e] Quemadmodum autem unica est, & valetudini accommodata *Succolatæ* confectio, quam supra indigitavimus; sic coquendæ ejusdem, & sorbendæ methodus præ reliquis, quæ apud Auctores prostant, (f) unica quoque eligenda esse videtur; quæque in eo consistit, ut certa mensurâ inditæ in specialis figuræ olla, & eo loci ebullienti aquæ; pastæ nostræ determinata dosis in scobem, vel pulverem redactæ adjiciatur; adjecta bulliat; ebulliens instrumento ligneo denticulato agitetur, donec spumescat: quo non fervens, non frigida, sed tepida propinanda potio sit.

III.

(a) *Le Fevre de Cocol. cap.* VII. *p. m.* 27. [b] *Traittèe du Chocolat. p. m.* 309. [c] *Spèctacle de la natùre entret:* XV. *tom.* II. *p. m.* 406. (d) *Vid. du Four ibid. chap.* I. *p. m.* 312. *sequent.* [e) *Spectacle de la nature tom.* I. *p. m.* 491. [f] *du Four ibid. p. m.* 362. *sequent.*

III. Quandoquidem *Cacao*, *saccari*, *cinnamomi*, & aliquando *vanillæ* compositionem *Cocbolatæ* ingredientium meminimus: Exigit rei dignitas, ut de singulis aliqua tradamus; initium ab intritæ hujusce velut basi sumentes, ab nucleis, inquam, *Cacao*. Non loquor de arbore, quæ semina hæcce in America producit. Neque verbum addam de multiplici *Cacao* differentia; de hisce enim consulatur *du Four*. [*a*] Illud tantùm dicam: Nucleos hosce pingui oleosaque substantia abundare, præprimis si maturi de arbore colligantur, inde terantur, exprimanturque. Ita enim inquit *Boerhavius*: (*b*) Si *Cacao* optimi libra trita cum octo libris aquæ cocta ad crassitiem pultis fuerit; ablata pinguitudo collecta & frigefacta sebi instar, uncias dabit septem talis olei: unde mira in semine hoc pinguis copia præsens intelligitur. Sed & scitur etiam, quare foliis exarescentibus deciduisque, floribus jam emarcidis, fructus *Cacao* maturus, perfectusque collectus feré sponté dilabatur; Quare, inquam, dum fructus ille ita de arbore cadit, tunc, & non alio tempore pingui materia turgeat, itaut nativum oleum aggregatum emineat, ceterisque partibus prædominetur? Quia nimirum, virente planta, motus aquosorum humorum promovetur, salia circulantur diluta, terræ partes interponuntur, unde olea ab unione, & miscela suarum partium arcentur. Demum largior oleosæ substantiæ ex *Cacao* tosto, & in igne agitato quam ullo alio tempore habetur copia; propterea quòd inter torrendum, terendumque intermixti oleosi globuli, avolante aquosiori parte, sui juris fiant; partes terreæ, & ponderosæ frangantur, & a se mutuó ita divellantur, ut nidulans & incarceratum pingue detrudant, expellantque sursum. Hinc est, quód ebulliens *Cocbolata* pinguem spumam suæ superficiei inhærentem copiosiorem fundat, præcipué si eo, quo diximus, instrumento (II.) moveatur perpetuò. Hinc est, ut finita ebullitione, terrestrior *Cacao* substantia crateris fundum petat, ubi hic potus paratur, & eo loci resideat, velut abjecta seminum pars. Non albescit verò *Cacao* seminum in aqua coctorum mixtio; non quòd oleum deficiat, vel quód illud aquæ connubio destituatur ad conficiendam saponis candidam spumam; sed quòd spontè flavescat, atque flavedinem præ ceteris coloribus vehiculo impertiat. Notum enim est, quód quotiescumque olea minutim divisa, hinc latentia, miscentur aquæ, toties albus color exoritur; (*c*) Verúm flavedo in oleo *Cacao* indicat vel crassitiem partium pinguium, vel earumdem ad ranciditatem majorem dispositionem: Antiquiora quippe olea ùt flavescunt, ita rancescunt: recentia verò dulcia sunt, & alba.

IV. Nunc autem de virtute *Cacao* edisserentes, dicimus, eam in oleosa eadem largiori substantia sitam esse universam. Quippe terrea seminum pars nequaquam sorberi solet, sed veluti fex in fundo ollæ residua negligitur. [III.] Inde *Cacao* crudum, crassum suppetit nutri-

(a) *ibid. p. m.* 312. *sequent.* [b] *Chem. tom.* 11. *processu* XXII. [c] *Boerhav. chem. ibid. p. m.* 61. *num.* 4.

trimentum, ſanguinem inſpiſſat, ut humores craſſiores efficiat, obſtructiones gignat, & pallidum virginibus colorem inducat [a]. In genere autem ſapor amarus, & oleoſa *cacao* portio ignis effecta ſunt, quo defectus probæ mixtionis inter principia fructus *cacao* immaturi ſuppletur, oleum ſeparatur, accumulatur, butyri in ſpeciem emergit, & inſipidus fructus, ſapidus redditur. Quamobrem ſi guſtus, criterium eſt efficaciæ vegetabilium, (b) ſequitur, *Cacao* nucleos, quales ad *Succolatam* adhiberi conſueverunt (III.) inter amara, & oleoſa remedia recenſendos eſſe; ob nimiam ſcilicet, & craſſiorem pinguedinem, quam fundunt, & propterea quòd accedente in Bilioſis, ingenti ventriculi calore, in rancidum vergant, & hominum ſanitati perniciem afferant. Novi micas aliquot olei, ſeù butyri, quod e pulte nucleorum *cachao*, in aqua ebulliente aliquandiu decocta colligitur, plurimum ab nonnullis laudari in leniendis pruriginoſis papulis, quæ ab affrictu unguenti *mercurialis* (c) ad loca piloſa contingere ſolent. Verùm inde non colligitur, recentiſſimum licèt & blandiſſimum *cacao*, oleum, ignis tamen adminiculo, tritu, & bilis efferveſcentia in acre, & rancidum degenerare non poſſe. Saltem illud nobis ultrò dent *cacao* pinguedinem, in hominibus otioſam, & umbratilem vitam degentibus ſtomacum gravare, vires ponderoſiori nutrimento potiùs opprimere, quàm inſtaurare. Calidis autem, & bilis æſtu turgentibus viſceribus affuſam, indeque in ſanguinem remeantem pinguedinem illam alia ratione nocere poſſe conſtat; dum illud oleoſum ſanguini impensè calenti admixtum, & unà cum eo per corpus circulans, vaſcula minima ſuo lentore obſtruit, & impedit quominus ceterorum liquidorum moles per ſuos canaliculos æqua ac priùs facilitate percurret: unde ſæpè poſt *Cacao* ita præparati ſumptionem levis fugaxque dyſpnea utentes vexat, quod in memetipſo non ſemel obſervavi, obſtructis ſcilicet ea ratione pulmonalis arteriæ ultimis anguſtiis, dilatatis earumdem principiis, compreſſis adjacentibus cellulis, coarctata harum capacitate, & intercluſo irruenti aeri libero intra præcordia aditu; Inde factum eſt, ut poſt *Cocholatam* aquæ cyathum ſumant, quibus cordi eſt valetudinem ſartam tectamque tueri, ne fortè quod glutinoſius in ea ſorbitione eſt, ullibi ad pulmonum plagas ceſpitet, & noxiè offendat, difficilem reſpirationem concitaturum. Non ergo improbandum quod *Antonius Colmonerus* Medicus Hiſpanus (d) de feminis Indis meminit, eas crebra *Cacao* maſticatione viſcerum obſtructiones contrahere; eo enim abuſu, quod de oleo amygdalarum dulcium in omnibus morbis a vulgaribus Medicis promiſcuè adhibito, alibi quærebatur *Baglivius*, [e] idem contingere poteſt, nimirum ſimilium laxantium imprudenti methodo, ut dejecto ſolidorum fluidorumque tono, & retardato humo-

(a) *du Four ibid. p. m.* 325. [b] *Abercrombius, Clavis &c. in præfat. lib. cap.* (c) *Aſtruc. de morb. vener. lib.* IV. *cap.* VI. *p. m.* 465. [d] *Apud Joann. Bapt. Felici, Parere intorno all'uſo della Cioccolata &c. p. m.* 17. 18. [e] *de Morb. ſolidor. p. m.* 312. *& diſſert.* II. *p. m.* 317.

humorum ubique decurſu, ad morbos chronicos, cachexiam, hydropem, latum pandatur iter.

V. Verùm, quum conſtans opinio ſit, *Cacao* inter *Nutrientia* numerandum eſſe, Tabidis, emaciatiſque plurimùm favere; videndum, (*a*) quomodo iis opem ferat. Enim veró, quamvis per *Stubbi* experimenta conſtitit, [*b*] ex unica nucleorum *Cacao* unciam plus oleoſi, quàm ex libra integra carnis bubulæ elici; inde tamen minimè conficitur, ut voluit ille, ſemina hæc plus alere, quàm carnem bovillam. Diſtinguendum namque eſt, inter *nutritionem*, & *impinguationem*. Ad priorem requiritur, ut continuó tantum & tale corpori addatur, quantum & quale deceſſit: (*c*) quod fit, dum ingeſta propriam naturam exuunt, & induunt naturam liquidorum humanorum, ut primò in chilum, mox in ſanguinem, inde in liquida tenuiora convertuntur. In poſteriori autem caſu accedit quidem ad naturale pondus corporis *pinguedo*, ſed ea ſanguini laxè commixta, & velut fluctuans in cellulis deponitur, & ibidem aſſervatur, abſque eo quod in ſanguinem abeat: unde paucus ſanguis *Obeſis* ineſt. Si igitur homini pallido, & exangui oleoſa ingeras, reples quidem, ſed non nutries; tantùm fortè addes, quantum abſumptum eſt, ſed non tale: cibus enim non eſt neceſſarius ut vaſa repleat; neque nutritio canalium repletione perficitur, ut voluit *Deidierius*. (*d*) Quamobrem *Cacao* pinguefaciendi potiùs, quàm nutriendi conceſſa videtur facultas: Juſculis autem carnium vera & genuina alendi poteſtas debetur, ut quæ ſuccum omnes nutrimenti dotes in ſe habentem [*e*] ſuppeditent; blandum nempe lymphaticum, gummi ſoluti ad inſtar adhærentem, levem, mutilaginoſum, & in ſubſtantiam animalium facilè mutabilem. Quod autem ex ſeminibus *Cacao* exprimitur, amarum eſt, [IV.] vel ſaltem præparatione tale fit, rursùs ſalinum eſt, [*f*] oleoſum, reſinoſum, & inflammabile; ponderoſum præterea, & vehementia ignis, violentoque tritu attollendum; & demum in cellulis membranæ adipoſæ, tamquam in propriis receptaculis, coercendum: Quare valentibus ſaltem hominibus optimum præbere poteſt nutrimentum. Quid ergo? An omnibus promiſcuè conveniat? Vt ſentit *du Four*. [*g*] An ſemina *Cacao* calidi temperamenti homines refrigerent, frigidi autem temperamenti calefaciant? ut nonnullis viſum eſt. [*h*] An eadem adſtringant, an verò laxent? [*i*] An alimentum calidum unà, & humidum corpori ſuggerant? [*k*] An refrigerent, & leniant, ut amygdalæ? [*l*] Hæc, & alia quæſita ex enarratis modò ſatis eluceſcunt, patetque ad ea reſponſio.

VI. Succedit examinandum *Saccarum*; [vide ſupra III] quod an ſit

ſal

(a) *Conf. le Fevre ibid. cap.* VIII. *p. m.* 30. (b) *Journal des Scavans ann.* 1666. *tom.* III. (c) *Sanctor. ſtatic. Aphor.* I. [d] *de Nutrit. lib. cap.* (e) *Memoir. de l' Accadem. &c. ann.* 1730. *tom.* I. *p. m.* 312. [f] *Geofroi Mater Medic. tom.* II. *p. m.* 412. (g) *ibid. p. m.* 395. (h) *Journal. ſupra.* (i) *du Four ibid.* (k) *Hecquet ibid. p. m.* 351. [l] *Barbeyrac Formules l. c. du Chòcolat &c.*

ſal eſſentialis pinguis, & oleoſus, [a] vel oleum, vel neutrum ex hiſce, [b] parùm impræſentiarum noſſe juvat, ac refert: Dùmmodò per experimenta circa *Saccarum* capta, & ab ejus aſſumptione nimia in corpore noſtro obſervata abundé conſtiterit: 1. *Saccarum* ſalem eſſe ſingularem, & ſui generis in aqua perfectè diluendum, imò cum aqua facilé in vinum fermentandum; Cum oleis mixtum, ſaponem evadere; dum illa ſic dividit, ac eorum tenacitatem frangit ita, ac ſi ferè fermentata forent cũ illo *Saccaro*. Hæc autẽ omnia intelliguntur de *Saccaro* albo, poroſo, ſicciſſimo, leviſſimo, friabili, quod in conis habetur; quodque proinde omni aquoſo latice privatũ, & ab humore melleo expurgatũ ritè ſit. Nam ubi pinguedinẽ illã nativã fovet, quæ in *Saccaro* ſponte ſuis e calamis exſudante, & in Moſcovato rufo obſervatur; (c) Tunc enim veró longé diverſam obtinere videtur virtutem, quam ubi omni oleo ſpoliatum, in verum & ſolidum ſal concreverit. Nam pingue *Saccarum* & craſſum, laudabile pabulum ſubminiſtrat, pituitæ acrimoniam demulcet, tuſſim ſedat gutturis, & pulmonum aſperitatem emendat, partium laceſſitarum parietes obducit, acerrimum humorem obvolvit, & expectorationẽ foras educit, pungentem *dolorem colicum* a volatili, & ſylveſtri humore productum irretiendo compeſcit, & mitigat. Quòd ſi verò 2. in uſum adhibeatur *ſal ſiccum Saccari* omni pingui orbatum, tunc more ceterorum ſalium agens, extra corpus, oleoſis commixtum immaniter efferveſcit: In corpore verò noſtro olea, quibus ſe interpoſuit, reddit equidem cum aqua miſcibilia, ſicque æquabili nexu deducere illa poteſt viribus integris ad deſtinata loca. Verumtamen latici noſtro confuſum, vi vitæ adjuvante, non ſolùm pituitam diſſolvit, verùm etiam pinguedinem humanam nimis ſolvendo morboſam macilentiam inducere poteſt; ut & attenuatione nimia humorum debilitatem producit, & laxitatem ſolidorum nimiam: hinc eſt, quód *Scorbuticis*, & *Rachiticis* plerumque noceat, [d] quidquid dixerit *Fridericus Salare* apud *Geoffroy*. [e] Nam obſervavit *Rayus*, (f) *Scorbutum* populariter Londini graſſantem non in aeris humiditatem, ſed in *ſaccari* abuſum referendum eſſe; cùm in aere *Luſitaniæ* calidiſſimo *Scorbutica lues* vigeat, ab nimio *ſaccari eſu* producta. Dulcia enim, ut mel, & *Saccarum*, de quo loquimur, dentibus non ideo inimica ſunt, eos ſcilicet corrodendo, & carioſos reddendo, quòd ſal acidum in ſe recondant, ut credidit *Moebius*: (g) Quippe, ut rectè animadvertit *Geoffroy*, (h) in hordeo, cereviſia, lacte, in fructibus etiam quibuſcumque latet acidum hoc implicitum, & irretitum ſilet, quin prava illa alimenta exinde cenſeantur. Itaque *ſal Saccari*, & omnia mellita cariem dentibus inducunt, quód ſalina ſpicula antea in *ſaccaro* v. g. ſopita, nunc autem prævia præparatione a particulis oleoſis ſociis ſegregata,

B in

[a] *Geoffr. mater Medic. ſect.* I. *tom.* II. *p. m.* 732. *art.* IX. (b) *Boerhav. chem.* II. *p. m.* 100. [c] *Conf. Geoffroy ibid. p. m.* 734. 740. [d] *Boerhav. ibid.* (e) *ibid. p. m.* 748. (f) *apud Republique des lettres. tom.* IX. *artic.* VI. *avril.* [g] *Fundament. Medic. cap.* IX. [h] *Ibid. p. m.* 749.

in libertatem afferantur, & prædominium teneant, eaque ratione dentibus inhærentia, eorumque poris immissa, solutionem fibrillarum minari possunt. Hoc adeo probabile mihi videtur, quod saccarata, intacta gingivarum carne, solos dentes plerumque afficiant, quod observatum olim legimus in *Zodiaco Medico-Gallico*: [a] Quia nempe viscido gingivarum humore obducti sales levem impressionem eo loci exerunt; e contra veró, toto suo nisu in dentium stamina impetentes, cuneorum ad instar villos osseos discindunt, & detrita exteriori dentium lamina, cariem tantò faciliùs creant, quòd ossis interiora nudo aeri, omnisque corruptionis genitori immediaté pateant.

VII. Non temerè ergo *Cacao* pinguedini abundanti (IV.) albissimi *Saccari* certam dosim immiscent, qui *Cocholatam* confecturi sunt. Pinguis enim & *Cacao* seminibus expressa materies tenax, ope saccari salini ita dividitur, discerpitur, ut per venas lacteas in sanguinem, ex hoc per omnia corporis loca meare possit; quin in cellulis otiosa congeratur, (V.) quemadmodum contingeret, si sola sumeretur. Cùm verò *Saccaro*, ut diximus (VI.), oleo inflammabili, & sale quodam constet, & juxta alterutrius principii prædominium, diversas virtutes in liquidis nostris producat: Patet, *Saccarum* pingue, & crassum oleo *Cacao*, eoque viscido, etiam confusum minima obturare vascula corporis, *Scorbuticorum* salibus admixtum magis fermentescere, & morbi simptomata graviora efficere. Quod si candidissimum *Saccarum*, & salium spiculis dives eligatur, ut oleosum *Cacao* principium crassum, & iners innata suorum angulorum acie dissolvit in saponem mirum; sic ventriculo, intestinisque receptum, & cum bile effervescens, hujus attenuationem & fluiditatem promovet: Quare acrior motu reddita bilis æstum non solùm in fistula intestinali accendit, verùm etiam dum in massam sanguineā transvehitur, per totum, quà latè patet corpus, incendium molitur. Inde flatus in primis viis *borborigmi diarrhea biliosa*; in summa autem corporis cute excrucians ardor, pruritus, imò pustulæ. Itaque diversa ratione Biliosis, Macilentisque *Saccarum* sive siccum, sive pingue, nocere comperitur: pingue enim particulas bilem componentes adiposas calore exaltando; siccum verò cum illis fermentando; (sit verbo venia) Ideoque utrumque alibili blando mucilaginoso suppeditando, (V.) impar prorsus videtur.

VIII. *Cinnamomum* cortex aromaticus est, balsamicus, oleosus, resinosus, suaveolens, atque diu admodum propriæ fragrantiæ imprimis tenax; gustui, & ventriculo gratus, visceribus conferens, totam denique animalis œconomiam recreans. Vnicum solamen feminis ad frigidi pituitosi *Vteri muccum*; (*b*) unicum in virium imbecillitate præsidium. Inde *Cinnamomum* vulgò habetur tamquam summum aperiens, siccans, discutiens, nervos excitans mirè. Eadem sua *aromaticitate* intempestivè, vel immodicé sumptum, tantùm abest, ut concoctionem ciborum juvet, ut vulgò putant, quin potiús ventriculum ad inflammationem dispo-

(a) *Ann. 1680. mense Febr. q. IV. p. m.* 52. (b) *Boerhav. chem. ibid. p. m.* 76.

disponat, hujus fibras crispet, sanguinem hàc fluentem cogat, perque totum corpus diffusus *spiritus*, ut ita dicam, *rector Cinnamomi* instar veri ignis omnia consumat, ortasque inde ægritudines accersat. (*a*) Hinc est, quòd in arte ejusmodi conficiendæ *Succolatæ* parca quidem manu *Cinnamomum* aliis rebus adjungatur; quo summa indomita & acerrima virtus ejusdem olei retundi queat. Sed hæc intellige de vero, acuto *Cinnamomo*, non autem de adulterato, & evanido, sub nomine *Cassiæ ligneæ*. (*b*)

IX. Accedimus ad vires *Vaniglie*, vel *Vanillæ* indagandas. Sapore autem hæc subdulci, subacri, & aromatico donatur; plurimum ad hæc olei essentialis aromatici fundit, & iisdem penè, quibus *Cinnamomum*, viribus (VIII. supra) pollet: nisi quód vaporoso suo sulphure soporem inducat, capitique, nervisque inimica habeatur. Apertæ enim *Vanillæ* siliquæ halitum mox emittunt, qui naribus acceptus, & ad cerebrum delatus, speciem quamdam fugacis ebrietatis inducit. Hinc factum est, ut in nova Hispania Aroma hocce exoleverit prorsus, & ab Artificibus negligatur. (*c*) Quamprimùm autem ex novo orbe in Europam invecta est, de illo tetro, & nocivo odore ita deperdit, [*d*] ut usui absque noxa esse possit. Vtcumque autem sit, certum est, rarioris eam esse in Medicina usus, (*e*) etsi ab nonnullis in *Cocholatæ* processu usurpatur, id fit ut gratiam sorbitioni nostræ conciliet, tamquam aliquod pretiosissimum nectar additum [*f*], & *opobalsamum* vitæ.

X. Liquet ex dictis, *Cocholatam stomachicam*, *& cardiacam* esse; Et hisce tantúm titulis in praxi adhibendam esse. Equidem nullus dubito *Cocholatæ* compositionem ingredentia, uniformi mixtione sibi unita, coctione, præparatione prævia, massam costituere veré aromaticam, oleosam nervos excitantem; Quæ proinde intùs sumpta ingestaque, intimiora partium etsi constrictarum ventriculi repagula subit, permeando villos lubricat; spasmos (a durescentibus stomachi staminibus, & brevioribus factis) removet; Oscillationem fibrillarum concoquentium segnescentem restituit, ductus glandularum ad constrictionem proclives reserat, & expandit; languidiores tubulorum ventriculi succum effundentium expressiones promovet; succis glandularum lentescentibus fluiditatem, dulcedinem acescentibus, torpentibus agilitatem impertitur: in summa sanguinem per ventriculi canales circulantem calida cinnamomi virtute instaurat ad motum, humoris stomatici in ventriculi cava defluxum proritat; sale suo saccarato, & amico halitu nervos illac discurrentes titillat, hinc viscus velut a somno excitatum alacriús ad coquenda alimenta insurgit. Quoniam veró tres *cardiacorum* classes dantur: Aliqua enim aromatico tantum spiritu volatili, & elatere repleta, spirituosas, & elasticas particulas sanguini, limphæ, & succo nerveo impertiunt, quarum auxilio motus cordis,

 cere-

(a) *Geoffry ibid. section.* 1. *articul.* 1. *p. m.* 170. (b) *A costa p.* 2. (c) *Experienc. de Phisique tom.* III. *p. m.* 498. (d) *ibid.* [e] *Geoffroy ibid. p. m.* 363. (f) *Hecquet dispenc. du careme tom.* II. *p. m.* 352.

cerebri, & cerebelli aptè augetur, & conservatur; Nonnulla autem lactiginosa materia tantùm donantur, ut *emulsiones*, materiam spiritibus generandis præbentia; Quædam tandem simul, & semel motum, & elaterem, & nutritionem tribuunt machinæ nostræ (*a*): Quoniam, inquam, in hisce effectis vertitur tota *cardiacorum* remediorum efficacia, ecquis istiujusmodi potui *Succolatæ* vim confortantem denegabit? Ecquis deinde, quamvis non multum nutrientem, at saltem modicé restaurantem, & pinguefacientem *Cacao* præparato virtutem non largiatur? (*vide suprà* iv. v.) Quis est qui igneam *cinnamomi*, & summè acrem naturam non mirabitur? Ut *Saccarum* omittam, quod ad temperandam, frangendamque olei *Cacao* excussi per ignem tenacitatem jure adhibitum, [vii. *suprà*] altilem magis magisque naturæ nostræ potum *succolatæ* aptum reddere natum est.

CAPUT SECUNDUM

De usu, & abùsu Cocholatæ *in Re Medica*.

I. QUandoquidem nullum in rerum natura sive alimentum, sive remedium reperire est, quod per se innoxium, licèt pręposterè tamen usurpatum non-noceat: E re, & Instituti nostri est, singillatim percurrere morbos, & casus, in quibus *Cocholatam* præscribere solent Medici; atque circumstantias sedulò rimari, quibus in eodem casu potio hæc jussa, sed inconsideratè, vel perperam usurpata sanis incommodum, ęgris noxam inferre queat. Et quidem diximus Capite antecedenti [*C.* i. § x.] *Cocholatam* in classem stomahicorum roborantium referendam meritò esse; undè in ventriculi atonia, debilitate, languore summum remedium audit. Hinc ad specifica stomachica, (verba sunt Etmuleri Oper. tom. ii. de chilos. lęsion. p. m. 187.) ,, etiam pertinet *Succolatæ* succus inspissatus factus ab In-,, dis ex fructibus *Cacao* conditus cum cinnamomo, & pipere, quæ ,, *Succolata* in vino cocta, & pota est egregium stomachicum, & si-,, mul antiscorbuticum. ,, Hactenus ille: ubi verò siccis, biliosisque hominibus datur; Ubi ventriculo inanito, & redundante inde a duodeno bile turgenti *Succolata* committitur; Tunc enim veró tantum abest, ut in succum placidum homogeneum mutetur, atque pastam pacatè fluentem constituat, ut potiùs addito velut camino oleo, ex partibus pinguibus *Cocholatæ* cum bile exaltata colluctantibus, chilus emergat, qui imperfectè subactus, ex parte tritus & effervescens, nec planè comminutus vasculorum meandros, & anfractus offenso pede perrerret:

(a) *Mezini mechanich. medicament. dissertation.* ii. *de cordial. p. m.* 100. *sequent.*

erret: Ita futurum vellicati ut stomachi nervi, & præterlabentium succorum acrium transitus moniti, in spasmum cieantur, canaliculos, quibus intertexuntur, constringant, abnormes intestinorum oscillationes concitent: Hinc *Diarrheæ biliosæ*, hinc morsus ventriculi, *borborigmi* oriuntur, quemadmodum Nonnullis bilioso temperamento præditis, post sumptam *Cocbolatam*, non raró contigisse memini.

II. In inappetentia autem ex copiosiore evacuatione oborta, qualis vomitui frequenti, alvi fluxui, *lienteriæ diabeti*, nimiæ lactationi accidere solet, *Cocbolatæ* decoctum, minimia quantitate sæpiùs de die sumptum, egregium *analepticum* est. Cúm ex una parte, utpote levis nutrimenti, (Cap. 1. §. v.) non magnam requirit vim, ut humori nostro assimiletur, neque digerenti ventriculo molestiam ullam creat: ex altera verò, lenibus aromatibus, quibus conditur, referta *Cocbolata* lapsam ventriculi facultatem excitat, roburque fœneratur. Referri hùc meretur Observatio nostrum assertum luculenter ostendens. Delicatulus, & debilissimi temperamenti Vir cum suspicione latentis in pulmone puris, sed ventriculo languido adeo donatus, ut vel tenuissimos cibos, & facillimæ coctionis ferre nequiret, in cibi fastidium incidit, omnibus reluctans auxiliis. Accitus Medicus *Cocbolatam* præscripsit, quam numquam Infirmus antea degustarat: mox refocillatas sensit vires, rediit appetitus, mutatus faciei color, & omnis pulmonis affecti timor evanuit. Mirum autem quod in eodem animadversum est, quodque Doctor Vniversitatis Medicinæ Monspelliensis *Nicolaus Fourniter*, ex quo historiam præsentem excerpsimus, in sua materie Medica manuscripta enarrat (*a*), scilicet qui antea ex uxore nullum liberum susceperat, postea remedii hujusce usu Infirmum nostrum multa prole beatum fuisse. Res quidem digna inquisitu. De cætero illud phenomenon non aliam agnoscere causam videtur, quam continuatum *Cocbolatæ* potum; hanc enim solam, vel pauco lacte dilutam sumebat.

III. Non immeritò ergo Auctores laudant (*b*) *Succolatam* tamquam completum, & optimum remedium *aphrodisiacum*. Hinc egregiam esse, inquit *Etmulerus*, pro *usu* [*c*] *augendi genituram*. Id enim fieri suspicor, quod cùm *Cocbolata* stomachum roboret, & alimentum facilis digestionis, & perspirationis suppeditet; neque corpus novis ingestis gravat [*Suprà cap.* I. *num.* V. *& cap.* II. *num.* II.] neque naturā opprimit; Quæ sponté in se semen cōficiet, si sit possibile. Seminis enim confectio sola corporis virtute perficitur, nec ex quibusvis optimis alimentis medicamentisque *spermato-pojeticis* generari potest; multò minús a stimulantibus (*d*) volatilibus, quæ salacitatem equidem inducunt, sed quàm brevissimé immanis consequitur debilitas. Non sic autem *Cocbolata* nostra, quæ licét condimentariis calidis componatur, pastam tamen uniformem temperatamque refert (*Cap.* I. *num.* X.) grato blandoque stimulo nervis comi-

(a) *Chapitr.* IX. *de stomachiques l. c. p.* (b) *Vide le Fevre ibid. p. m.* 32. *num.* 3. (c) *Ibid. tom.* II. *dissertation.* I. *p. m.* 877. (d) *Gorter. de insensib. transpirat. cap.* VXII. §. XVI.

camicam; quæque proinde acoris expers, acescit numquam, licet calida non effervescit; Aromatica non exiccat (*a*); Oleosa non inflammatur.

IV. Abutuntur autem sorbitione ista, quicumque *anorexia* vel inappetentia laborantes [*supra hic* §. II.] inter ipsius morbi initia continuis cyathis *Cocholatam* sorbent; quicumque massam sanguinis, & humorum valdè impuram habent; quicumque acido fortiori in primis viis stabulante turgent: Indè enim multiplex malorum exoritur hydra, fluunt ructus, ciborum desiderium pessundatur, torquent flatus, dolor circa præcordia cruciat, & intolerabilis spiritus premit angustia. Quæ, sed præprimis anxietas, *Hypocondriacis*, meticulosis, mestis, deque morbis ventriculi conquerentibus familiaris esse consuevit; Quibus proindè nocivam fore sorbitionem istam credimus; contra id quod promiscuè dicit *Barbeyrac* (*b*). Namque fieri potest, ut oleosa, & terrea substantia *Cocholatæ* congrediens cum acido internorum viscerum multa mala producat: (*vide suprà in hoc* §. I.) Hinc eo casu emeticum mite præsentaneam opem tulisse vidit *Fridericus Hofmannus* (*c*). Eadem ratione ad *prophilaxim*, atque ad infringendam energiam fermentationis, quam *Cocholata* biliosa pingues inter, & inflammabiles in itinere per corpus succos concitare poterit, receptum est, ut post assumptum decoctum nonnulli cyathum aquæ hauriant; aliquibus autem

Infudisse juvat spumanti in nectare ofellas
panis, & intinctu mollitas frangere morsu (*d*)

sunt qui biscoctum vasi fumanti immittunt: Tandem quoniam *Cocholatæ mixtum* ex diversis componentibus compaginatū, quó recentior ea, eò fermentationi magis obnoxium est; [*e*] patet indé, cautè procedendum esse & in ejusdem confectione, & in ejusdem sorbitione, proindeque in genere vim, & effecta hujus alimenti determinari non posse; pro varia siquidem ingredentium proportione, & pro vario apud diversas nationes conficiendi modo; Nunc *Cachao* prævalet, ejusque oleosa pinguedo bilioso ventriculo infensa, & in accensionem prona, liquida incendit; modò prædominium tenet *Cinnamomum*, & alia aromata, quibus sanguine abundantes, torrentur potiús quām reficiuntur: (*Capite* I. *suprà* §. VIII. IX.) Unde miræ sanguinis *stases*, *febres*, *pruritus*, inflammationes: Interdum Saccarum nimia, & largiori copia intritæ *Cocholatæ* inter depsendum admiscetur; In quo casu dulcis saccari indoles, eaque oleosa ventriculum (*Cap. suprà* I. §. VII.) fortasse a morbis, vel sponte sua languidum, plus labefactat digestionem, & chilificationem pervertit, & ad plures morbos hominem disponit. Est ubi saccari candidissimi exuberans portio admittitur, quæ in *Scorbuticis* strages edit notabiles, & tunc *Cocholata* iisdem nocitura est. Vides ergo quanta prudentia opus sit, alimentum ita paratum, atque suspectæ notæ, neque omnibus convenientibus condimentis emergens, præ-

(a) *Le Monnojer quæstion. quodlibet Paris. anno* 1739. (b) *Formules du chocol. lib. cap.* [c] *Tom.* VI. *de remedior Nox. &c. p. m.* 333. *num.* 17. (d) *Strozza apud Ecquet. ibid. part.* III. *chapitr.* XI. *p. m.* 356. (e) *Ecquet ibid.*

præſcribere omnibus ita, ut huic proſit, alteri non officiat: ſed perge, alias *Cocholatæ* vires enarremus.

V. *Hecticis*, *Phtiſicis*, *Tabidis*, *atrophia* laborantibus *Cocholatam* apprimè convenire ajunt: (*a*) & meritò quidem, nam inter medicamenta alibilia, & coctu facilia, non infimum tenet locum, ut in præſenti Capite ſuperiùs dictum eſt (§. III.) Porrò in hiſce ęgrotantibus nimia imbecillitas adeſt, effectæ ventriculi vires pluſculum ingeſti in *homogeneum* chilum convertere vix poſſunt; unde iis concedenda ſunt edulia, quæ facilè ſubiguntur, quæ exiguum & proportionatum cum ventriculi robore concoquente nutrimentum habeant: Quantę enim fiunt anguſtiæ, dum *Phtiſici* in aſſumptorum quantitate excedunt, & minorem licèt, quàm in ſanitate optimi nutrimenti copiam ingerentes novo chilo debilem pulmonem gravant nimis! Quid fiet igitur, ſi *Cocholatæ* decoctū non probè fermētatæ, (*ſuprà* §. IV.) hiſce Infirmis propinetur? Neque enim motu ventriculi, inteſtinorum, & reliquorum vaſorum; neque ſaponacitate, aliave indole humorum languentium facilè ſuperari poterit, ejuſque partes ita attenuari elaborarique, ut in inquilinorum laticum indolem commutetur: Verùm indigeſto crudoque onuſta ſucco inteſtina pererrans, vel obturatis lacteis ſubſiſtere, & in corruptelam degenerare; (*hic* §. IV.) vel ſuperatis vaſculorum illorum oſcillis, & in ſanguinem abeuns, circulationi reluctari cogitur, quæ in pulmone peragitur, hujuſque ſtrictiſſimos arteriolarum compaginantium fines miſerrimè opplet. Statuendum ergò eſt, *Cocholatam* noſtram in *Phtiſi* a nimia ſanguinis evacuatione orta locum habere poſſe; ut & in *Atrophia* ab ingenti bonorum ſuccorum penuria: Non autem in quocumque *phtiſeos* apparatu, & indiſcriminatim in quacumque *hectica* preſcribendam eſſe. Plerumque enim ſub hiſce noxis accidit, ut ſtomachus, vel errore dietæ, vel vi morbi cruditatibus turgeat; Unde non poteſt non ægrè ferre decoctum *Succolatæ*, quo tunicæ villoſæ, ex oſculis ductuum in ipſa obſtructis inflatio inducitur; Cui decocto tamquam cauſæ, & anguſtia ſpirandi, & præcordiorum anxietas, & dolor vagus pectoris, & inquietudo ſuccedens tribui ſolet.

VI. Si ullis certè ſenibus omni ratione conferre videtur *Succolata*, unde *lac Senum* jure vocatur [*b*] Quum enim morbi ſenes idemtidem afficientes non ex alia cauſa, quàm virium lapſu, ſolidorum rigiditate, & defectus ſalutaris excretionis per ſpiracula cutis enaſci ſoleant; Illis omnibus ſuavem, & utilem medelam *Cocholata* præbebit; quæ fibras in tot annorum decurſu rigidiores, & denſiores factas parte ſua butiroſa emollit; vaſcula *neuro-limphatica* nutritioni dicata, & in illis hominibus anguſtiora reddita, parte ſua volatili, & pingui reparat; tubulos ſecretioni fluidi nervei vacantes, parte ſua aromatica fovet, & cùm parciorem cibum, eumque concoctu facilem ſubminiſtret, deperditam inſenſibilem tranſpirationem inſtaurat, qua de re conſule ſuperius a nobis dicta (*ſupra* §. V.). At verò moderationem

(a) *Vide le Fevre ibid. p. m.* 32. *num.* 4. & 5. (b) *Le Fevre ibid.*

nem ubique laudabilem esse, probè tenendum est; adeoque si Cocholatæ haustum phtisicæ sanguinis dissolutioni, & succorum acrimoniæ ad summum apicem evectę proficuam, productis in hanc rem testimoniis, & Joannis Baptistæ prętertim experimentis (*a*) edocti probavimus, non absque ratione eumdem potum improbandum censemus in solidorum spastica strictura, & fluidorum orgasmo, in senio exiccatis maximoperé organis, effetisque; cum adnotante, cujus postremo loco meminimus, Auctore *Cocholatæ* componentia, acuta, pungentia, acria, & volatilia cùm sint, non insolitam modò agitationem firmis labilibusque nostris partibus imprimere [*b*], sed & quoque ultima vascula, & nerveos fontes corrugare, atque coarctare, eoque subtilissimi laticis cursum turbare, sistere apta habentur meritò.

VII. Verùm cavendum est, ne Senum pletoricorum corpora, & impuris succis redundantia eadem immoderatius utantur. Quoniam enim *Cocholata* sanguinem incrassat, forsan ratione oleosæ, viscidæque naturæ fructus *Cacao*, & ipsa liquida circulationi reddit inepta, (*Confer. cap.* I. §. IV. V. & *hic* §. IV.) fit, ut inde nascantur in Senibus temperamento sanguineo præditis inflammationes viscerum, febres longæ *mesentericæ*, & aliquando *apoplexiæ*, olim Romæ frequentiores testantibus eximiis in Arte nostra Viris, praximque in Urbe exercentibus, *Lancisio* (*c*), & doctissimo *Baglivio* (*d*); Grassantes, inquam, non ob aliam, ut videretur, causam, quám quòd *Succolatæ* usus frequentissimus esset: Cùm enim causæ *apoplexiæ* in sanguine *phlegmonoso*, & inflammatorio, vascula cerebri opplente, & supra modum extrorsum agente ut plurimum sitæ sint; patet diuturnum *Cocholatæ* affatim sumptæ abusum, minùs ob copiam nutrimenti, quàm ob copiam volatilium, sulphurearumque partium quas in sinu recondit, [*Cap.* I. §. IV. V. VI. *sequent.*] Succos fermentantes, rarefacientes, & sese moventes in sanguinis massam infundere, qui exindè majori solita mole, impetu per *encephali* meandros abreptus restitat, suoque cursui insuperabilem obicem ponit, liquida ilicò remoraturum, vitæque scintillam extincturum.

VIII. In quęstione positum id esse ab aliquibus video; sit ne *Cocholata* potus refrigerans, an veró sanguinem calefaciens? Plures asserunt, illam refrigerantem, & simul calefacientem suggerere potum, qui sitim extinguat, atque languori ventriculi succurrat; Inter quos numerantur, *Colmenero*, & *Du Four* (*e*). Alii nimiam olei copiam in hacce sorbitione contentam onerare naturam, atque vires, adeout nec motus regere, neque ritè domare materiam possint, arbitrantur; proindèque *Cocholatam* ad obstructiones calidas, vel inflammationes disponere censent, ut *Baglivius*, & *Lancisius* vide [*suprà hic* §. VII.] & *Felicius* (*f*); sed eximenda hujusce rei controversia est. Plurimi, qui eam potant

(a) *Ibid. p. m.* 43. 45. [b] *p. il m.* 27. 34. [c] *Giornale de Litterati d'Italia tom.* II. *p. m.* 397. [d] *Prax. Medic. p. m.* 76. (e) *Ibid. du Chocolate p. m.* 386. 388. (f) *Ibid. p. m.* 5. 9.

tant *plethorici* ſunt, & quia parùm exercent corpus, & ſub tranquillo animo, pleno lautoque victu plus ſanguinis generant, quàm ipſis utile eſt: tali utique in caſu *Cocholatæ* repudianda ſorbitio eſt, ut qua impenſiùs ſanguis caleat, bilis exaltetur, & citatiùs circulantia liquida multa mala invehere valeant, & quidem ſanctè teſtari poſſum, hiſce hominibus ab aſſumpta *Cocholata* pulſum elevari, manifeſto circulationis adauctæ argumento, quidquid in contrarium ſcripſerint, *Hecquetus* [*a*] & *dù Four* [*b*]; Quorum prior, ut humanum eſt, dictorum oblitus, paginis inde ſequentibus [*c*] *Cocholatam* pulſum accelerare conceptis verbis, & diſertè pronunciat. In iis verò, qui jam imbecilles ſunt, vel valetudinarii, & parum cibi ſumere conſueverunt; Quique ex morbo aliquo laborant, modò autem ſtomahcum omni ſuccorum immunditie expertem habuerint, iſtud eſculenti potulentive genus prorſus probandum eſſe judicamus.

IX. De cætero Regionis habenda hac in re quoque ratio eſt. Audio quippe in America *Cocholatam* tutò ægris indiſcriminatim offerri [*d*]. Sed oportet in Europa noxas ab hoc potu dependentes ritè notare. Certè in illis, quorum ſanguis nimius vel motus citiùs peccat, *Cocholatam* ingerere piaculum eſſet, quę cúm

. . . . . Purum potiori è ſanguine florem.
Aſſiduó circum præcordia turbine verſat [*e*]

periculoſam efficeret ægritudinem. Audio etiam, quin & lego inter eoſdem Americanos, nonnullis impuné ſorberi *Cocholatam* ſtomacho licèt putri cacochilia ſcàtente [*f*]; Quod quidem Europęis noſtris vix conſuluiſſes, cùm debilitati potiùs, quàm oppletioni ventriculi nata ſit *Cocholata* [*hic* §. I. & II.] opitulari. Pręterea Americæ Incolæ, cùm copioſiſſima fiat cutis exhalatio, & *chilo-pojeticorum* organorum potentia indè mirum frangatur, magis, quàm Europęi potione hac indigere videntur: Namque cibi copioſum, ſed tenue nutrimentum, & promptę ſolutionis habentes, ut eſt noſtra *Succolata* perſpirationem inſenſibilem adaugent, ut demonſtravit *Gorterus* [*g*], non ſic autem ratiocinandum eſt de Accolis, qui moderato ſub Cœlo degunt, quique nec multum diſſipant, neque nimis debiles ſunt.

X. Corpora igitur nimia detractione, caloris vi excitata, *Marceſcentia* plurimum ſuppeditant negotii Medenti in ſanciendis Dieteticæ legibus: vires enim ſimul exhauſtæ ſunt, & humores in talibus morbis quaſi exuſti in corpore ſuperſunt, ut de *Americanis* mox dictum eſt: [§. IX.] Quæcumque induntur illis *etherogenea*, augent pondus movendorum ſuccorum, & vires parùm, vel pro inſtanti, erigunt: Quæcumque ſpirituoſa aſſumuntur, ſuperſtites humiditates naturales abſumendo, humorum maſſam magis figunt, ſiſtuntque. Si ergo *Cocholata*

 lis

[a] *Ibid. p. m.* 352. [b] *Ilid. edition. Lugduni p. m.* 388. (c) *Ibid. p. m.* 358. [d] *Mappus apud Ecquet ibid. p. m.* 361. [e] *Strozza apud Ecquet ibid.* [f] *Vide dù Four ibid. p. m.* 386. *cap.* III. [g] *De inſenſib. traſpirat. diſſertation. cap.* XI. II. & *cap.* XIII. *num.* 3.

Iis præscribenda est; simul tunc tepida propinanda, ut sensim tenuioris defectus suppleatur; & multùm quidem diluta, ne laborare cogantur viscera; & mediocri condimentorum quantitate referta, ut volatilibus *Cinnamomi*, & *Vanillæ* [*Cap.* I. §. VIII. & IX.] elementis vires lapsę quodammodo insurgant, solida reborentur, & æquabilis humorum cieatur motus. Nam quod de *cardiacis*; idem de *Cocholata* æquè verum est. [I. §. X.] Damnatur quippe non usus, sed abusus hujusce sorbitionis, quæ quantò præstantior & utilior est, cerebro, cerebello, & cordi præcipuè in senio confectis; [*hic* §. VI.] item, Emaciatis; (*hic* §. V.) tussi ferina laborantibus (*a*), & febri carentibus (*hic* §. IX.) præcipué cum moderata quantitate, qualitate, [*Cap.* I. §. IV.] ac tempore debito assumitur: Ita perniciosa esse poterit, quotiescumque citra senectam in usum quotidianum eadem abutuntur Juvenes, & in flore ætatis constituti; quoties plus æquo saginati, & otio torpentes huic decocto indulgent; Quoties corpora impura ab *Cocholatæ* usu gravari potiùs, quàm refici, opprimi, quã restaurari scimus.

CAPUT TERTIUM

De jejenii Ecclesiastici salubritate, ejusque præcipuis finibus; ubi de Cocholata, *quantum ad jejunii observantiam spectat Judicium affertur.*

I. PArum quod ad valetudinem tuendam facit, ingerendum est. Paucis natura contenta. Multum autem est, & diversis saporum illecebris conditum, quod ventriculo committunt. Neque satietatis gulæque hodie finis habetur. Mater satietatis abstinentia est; Ægritudinis autem voluptas est. Assequimur plerumque, & amplexamur quod nimium nocet; spernimus, & rejicimus quod modicum est. Proh dolor! Quibusdam Populis ipsa voracitas quasi connascitur. Infantum tenellos ventriculos ad vomitum usque iteratis buccellis infarciunt. Non attendunt inde ortum languorem, non gravamen visceris, non ructus, non odores, non insomnia, non peregrinos oris sapores, & sexcentum mala solius luxuriæ partus. Obtentu sustendandæ machinæ, prætextu refocillandarum virium, quas brevi ab inedia resolutum iri expavescunt: his, inquam, aliisque conceptibus Mortalium coactæ mentes, Sanctæ continentiæ, laudabilisque frugalitatis præcepta deserunt, & gulæ impetu abrepti, brutorum ne dicam, an Insanientium more, omnium pretiosissimum naturæ donum, *sanitatem* pessundant. Dum exindé incredibilem eduliorum molem languenti visceri perpetim ingerunt; membrenaceum saccum immaniter distendunt; Hinc *pylorum* summopere arctant, & liquidis licèt per *Janitorem* transfluxum aliqua ratione concedant,

[a] *Gioseppe del Papa Consulto* XLII.

cedant, durioribus tamen chili partibus viam intercludunt omnem. Quanta inde mala oriuntur, noverit non gulæ homines isti servientes, ejusque incitamentis allecti; sed qui tantum escarum modicitate contentus, divi Senis oracula sedulò attenderit: *Optima sunt ad sanitatem, quæ modicè ingesta sufficiunt, ut & fames, & sitis* (a) *sint medela*.

II. Enim veró, vix mediocritatem alimentorum egredi licet, quin sanguis inde unàque confusa liquida mole nimium excrescant, atque ęquilibrium inter liquores, & vasa cessaverit; in quo sartam tectamque positam esse valetudinem universus Medicorum chorus confitetur. Quid dubitas? Respice quàm parum sanguinis vasculis coerceri in statu sano natura voluerit; robustissimo quidem si plusquam libras viginti quatuor concesseris, jam ægrum efficies. Quàm ingens oritur indé disparitas inter vitale flumen permeans, & machinæ molem! Ea nempé, quæ inter 1. & 8. intercedit (*b*). Itaque adulto homini, de quo hìc loquimur, cùm jam ad incrementi apicem pervenerit, eó inutiliús, imó periculosius sanguinis superpondium futurum est, quò minùs opus habet corpus augere. Inde ergo cavendum, ne nimia assumptorum sarcina plus solito turgentibus vasis, in ægritudinem *Athleticis* prædictam incidamus. Quî ergo impendentem hisce hominibus corporis ruinam avertas? Intra victui tantùm necessaria te cohibe, furentem, sibique multum adblandientem appetitum frœna, prudenterque coerce, facque ut e mensa famelicus recedas. Quamvis enim vegetam vim digerenti stomacho natura largita est, ope cujus ex diversis eduliis tritis, & humectatis uniformem chilum eliceret; Alia veró organa ulteriori ejus rudis adhuc, elaborationi defęcationique substituit. Quemadmodum ergo immodicę escæ, superatis officinæ ventriculi viribus, malé comminutæ elaborátæque fluunt, sic chili succorumque indé emergentium distributiones, secretiones, depurationes imperfectæ manebunt. Quod nimirum succi in organa abundantiùs confluentes, & nimiam suæ triturationi resistentiam opponentes, crassiores, & impuri evaserint, malorum *cohortem* imposterum suscitaturi: Quando autem stomachus modicè plenus est, parciorem fermenti vim suppeditat; ad hæc onus partium, vasorumque oscillatio promptior liberior futura est; superflua è corpore facilius eliminantur, neque succorum additamento gravata natura insensibilem transpirationem ex partibus per solius corporis vim attenuatis constantem ullatenus interturbat. Prætereá verò servanda non genium, non consuetudo, non gulæ blandimenta consulenda sunt; (*hic* §. 1.) sed fidelior dux ille appetitus naturalis audiendus est, *per quem*, inquit, *Gortherus* (*c*) *tempus & ingerendi quantitas accuratissimè determinantur*. Qua de re consulatur animadversio nostra (*de* [*Esculentis* XIII. *in Vvainrright*.

III. Cùm itaque conservandæ sanitati, necessaria adeo sit sobrietas, [§. II.] & huic adeò contraria reperiatur vesana ingluvies; [§ *num*. 1.]

 Nemi-

(a) *Lib. de affectibus, lib. cap.* (b) *Hecquet distence tom.* II. *partie* II. *chapitr.* III. *p. m.* 26. (c) *de insensib. transpirat cap.* II. §. XII. *p. m.* X.

Neminem Phisiologiæ, pathologiæque præceptis vel levissimé imbutum forè existimo, qui de *Jejunii* excellentia, imo pro tuenda valetudine, necessitate decertare velit. Quó enim constans maneat corpus oportet, ut quotidiè tanta, & talis materiæ sumatur quantitas, quanta, & qualis deperditur. Quòd quidem privilegium nulli conceditur, cùm ineluctabili fato continuò, & plus de corpore absumatur, quàm ad deperditorum instaurationem ingeritur: Vis enim vitæ cum ætatè sensim labascens, senectæ frigus usque ad intima corporis gliscens, nullo auxilio, nulla humana prudentia restitui, evitarive possunt. At verò quantacumque facilitate, corpus nutriri videatur, succorum tamen impensæ nonnisi ægré recuperantur; cùm elateria solidorum recreationi, & succorum nutritiorum depurationi præfecta jugi continuaque vitæ motitatione elangueant, deterantur, fatiscant, materiamque nutritionis vel parciorem, vel crudiorem solidis aptent. Abstinentia ergo in Jejunantibus, quæ virium digerentium ventriculi dispendio perparcit, & recrementorum perfectioni ultimam velut manum imponit; nihil est quòd magis vitam tueatur, atque ad longevitatem condicibilibus esse videatur. Sanitas enim inde viget, & constantior fit; namque ut vitia primæ digestionis raró corriguntur in sequentibus; sic è contra a perfectione primæ coctionis cæteræ pendent universæ. Hisce rationibus factum est, ut a Prudentioribus hominibus sobrietas coleretur; A Medicis autem præciperetur ubique dieta; atque demum jejunium non ad naturę destructionem, sed corporis macerationem, sine sanitatis detrimento ab Ecclesia Catholica sapienter institueretur „ Sic debes, inquit, *D. Bernardus* (*a*), nutrire corpus tu„ um, ut non superbiat; [*loquitur de Jejunio servando*] & iterum sic de„ bes reprimere, ut non cadat; Sic enim debes reficere carnem tu„ am, ut serviat; & sic eam debes castigare per abstinentiam, ut non „ pereat: si carnem tuam (*pergit idem*) supra modum affligis, civem „ tuum occidis; & iterum si eam plusquam oportet reficis, inimi„ cum tuum nutris. „

IV. Hactenus de bonis effectibus, quos in corpore jejunium præstat, satis superque diximus. (hìc §. I. II. III.) Quæ autem, & quanta in anima emolumenta producit, non Medici, sed Theologi edisserant. Addam tamen, cogitationum, animique passionum species diversas fieri, ac promoveri medio nexu corporis cum anima per diversas implicationes, divulsiones, corruptiones, tensiones, crispationes, aut oscillationes, aut aliter factam in fibrillis sensorii communis mutationem: Quæ omnia spirituum, atque humorum *diathesi*, necnon pęnès organorum dispositionem, ut diversimodè inter se discrepant, dispari quoque ratione in corpus agunt, dissimilesque edunt effectus. Porró hisce omnibus prædictis moribus, & indolis mutationibus peragendis Symbolum suam conferunt alimenta. Innumera recenseri hìc possent phenomena de stupendis effectibus, qui passim deteguntur

(a) *Ad sororem de modo benè vivend. cap.* XXIV.

Pages XXI-XXIV missing

quod corpus nutricet, *jejuniumque* Eccleſiaſticum labefactet. Certè ea locum habent, & mero potui aqueo convenire omnino videntur, quę ad ſublevandam tantùm ſitim aſſumuntur. Quid autem dicam de *Cocholata*? Audes ne eam inter potus aqueos recenſere, eó quod ſummis velut labiis potari ſoleat? Vel eò quòd adinſtar *calidæ* ratione potus hauriatur? Numquid habens ſolidam nutriendi ſubſtantiam, ſi aqua liquefiat, rationem potus habet? Nequaquam reſpondet *Zacchias* (*a*): Sed in tantum dici poterit non abludere rationē *potus* a natura, in quantum non maſticando, ſed ſorbendo deglutitur, ut ovum jure diſtemperatum, ſuccus carnium contuſarum, & alia, quæ licét potus larvam obtendant, paſcunt tamen, & augent, obtinentque *rationem cibi* (*b*). Quæ omnia, ut ille, & cum eo omnes opinantur, integritati *jejunii* obſtant. An ergo tollendæ ſiti ebibitur *Cocholata*? Potiùs dixeris, eam adhiberi ad corpus ſuſtentandum, & libidinem fovendam, „ Sitim „ iſtam eſſe putas? inquit, *Seneca* (*c*) *febris eſt* (voluptuoſa intellige) & „ quidem eò acrior, quód non tactu venarum, nec in cutim effuſo „ calore deprehenditur; ſed cor ipſum excoquit luxuria, invictum malum, & ex molli fluidoque durum, atque patiens. „

XI. Cùm ergo, ut exploratum in dies habemus, tali *cocholatæ* potu corpus inſigniter nutriatur, [*ſupra cap.* II. §. V.] vel pingueſcat, adeò ut ea utentes, ex obſervatione *Thomæ Gagæ*, fiant *quadrati*: Cúmque ea vires recreentur, ſpiritus exhilarentnr, corpori concilietur robur, & ſtomachus adeó vigeat, ut non ſemel uno *cocholatæ* poculo iter agentes perſeverent ad veſperam uſque validiſſimis viribus: (*d*) Cúm demum iſtiuſmodi potus ſorbitio corporis vigorem acuendo, carnis ſtimulo ſerviat, & caloris impetum excitet: (*Cap.* II. *ſuprà* §. III. & VIII.) Videtur ſanè nec more *potus* uſurpari, neque cum *jejunii* lege, unica ſcilicet comeſtione, & corporis moleſta inedia [*hic ſuprà* §. V. VI. VII.] conſiſtere poſſe. Vbi nam *Ambroſiæ* huic dediti de corpore afflicto conqueruntur? Qui nec veneris aculeos obtundi *Cocholatâ* vident, neque (*e*) libidinis efferveſcentis ictus remitti inde experiuntur.

XII. Fruſtra *Americanorum* conſuetudinem advocas *Cocholatam* ſimplicis ad inſtar potionis aſſumentium, vel enim falſum eſt apud illos Populos, *Cocholatam* ut potum aſſumi; quia numquam illam adhibent ad ſitis ſolatium, [*f*] cui tantum fini potus conceditur: (*hic* §. X.) vel & ſi *Americę* Incolis potio ſit, Italis non item, quorum ſinguli tali luxuria non bibunt: [*g*] vel Regionum attendenda ratio eſt. [*Cap.* II. §. IX.] meliùs tamen dixeris, *Americanos* eſſe ſtomacho debiliores; [*hic* §. X.] adeòque illis *Cocholatam* tamquam medicamentum nutriens, vel potiùs electuarium, abſque violatione *jejunii*, ex ſententia *Divi Thomæ* [*h*] concedi poſſe.

XIII.

(a) *Quæſtion. medic. legal. lib.* IX. *quęſtion.* I. *titulo* VIII. (b) *Sanchez lib.* IV. *cap.* I. *dubio* 23. *num.* I. (c) *Natural. quęſtion. lib.* IV. [d] *Berti de diſciplin. Theolog. tom.* IV. *propoſition.* III. *cap.ultimo p.m.* 587. (e) *Bravo conſult* XIV. *p.m.* 732. *ſequent.* (f) *Zacchias ibid.* [g] *Berti ibid.* (h) *Ibid. articul.* VI. *ad* 3.

XIII. Saltem cum *Branchacio* regerere poteris, *Cocholatam* sorberi posse, intacta *jejunii* unitate, ab iis, qui robore caloris naturalis, generatione purioris sanguinis, flatuum dissipatione &c. indigent. Infirmis ergo, & Senibus tutó præbetur. Illud autem non nego: (*Cap.* II. §. I. *&* VI.) Verùm ægrotantes, & senes ad *jejunium* non tenentur. Neque *électuarii* tantùm *Cocholata* vires sibi arrogat, quæ vim esculenti habet corpus mirè sustentantis; [*Cap. præsent.* §. XI.] cùm è converso medicamenta numquam in nostram naturam convertantur, sed in corpus agentia, & a natura victa foras per diversa corporis loca expellantur. Quomodo deinde, ait *Berti* (*a*), stomacho valentes, & naturali calore divites servabunt *jejunium*, ideò ab Ecclesia indictum, ut Fideles se ab alimentis arcentes carnem subigant, & corpora sic mulctata, rationis sub ditione coerceant?

XIV. Illudunt porró nobis, dum parvam *Cocholatæ* quantitatem *jejunio* non adversari contendunt (*b*); Si uni *Cocholatis* unciæ tantum inest pabuli, ut dictum est suprà. (*hic* §. XI.) Prætereà non minus considerandа est hujusce decocti copia, quàm nutrimenti, quod subministrat indoles, atque natura. Ovum sorbile pauco carnium jure dilutum parvam quantitatem sistit equidem, sed summé altilem, quæ proindè *jejunium* omnium consensu frangit. Et cùm animalium carnes, & ex iis expressa juscula ideo Jejunantibus vetantur, quòd magis conformentur humano corpori, plus delectent, & copiosiorem nutricatum suppeditent; sicque ex eorum assumptione plus in corpore supersit, ut convertatur in materiam seminis, cujus multiplicatio maximum est ad luxuriam *incitamentum* (*c*): Nonnè liquido patet, *Cocholatam* interdicendam seriò esse Jejunantibus? Cùm operationes effecta non absimilia, similia imó ad venerem fovendam, pungendamque aptiores in corpore nostro [*surpà Cap.* I. §. XI. XII. *Cap.* II. §. III. VIII. *&* *Cap.* III. §. XI.] producat. Demùm perperam creditur, largiorem cibum magis alere: (*Cap.* III. §. I.) *Qui comedit magis quàm oportet, alitur minus quàm oportet*; verba sunt, *Sanctorii* (*d*). Superabundans namque alimenti portio sua sponte corrumpitur, & corporis vires lautioris pabuli onere præstas magis premit (*e*). Verúm qui *Cocholatam* avidé bibit, plus in die alitur, quàm requiritur ad sustentandum corpus; minori adeó sub mole ingentem vim nutrientem, vel opimantem acquirit; nec quantum ad salutarem mediocritatem ipsi ingerendum in prandio sit, scire possit; simplici potiùs, & luxuriosæ libidinis instinctu, quám naturæ fidelissimo *famis* duce permotus.

XV. Fateor, gulæ deditos, & ad *Cocholatam* propensos minùs sanctam cibandi moderationem advertere; illosque nullam ab hujus succi excessu (*hic* §. XIV.) noxam aliquandò percipere: Verùm hi, si potui

(a) *Ibid. p. m.* 589. (b) *Brancacius apud Berti ibid. ad argumentum* 4. [c] *Divus Thomas ibid. articulo* VIII. *in corpore, & nos suprà cap.* II. §. III. (d) *De medic. static. aphor.* 255. *edition. Gorter.* (e) *Gorter. in aphor. de insensib. &c. p. m.* 216.

qui huic nimis se assuefecerint, pœnas luent seró, dum corpus acutioribus cinnamomi, & vanillæ spiculis; (*supra cap.* I. §. VIII. & IX.) & calidissimis oleosisque *Cacao* partibus; preterea sale saccari, ejusque summè exaltatis atomis, [*ibid.* §. V. VI. VII.] implent, & accendunt, atque continuò calidum *Cocholatæ* decoctum sorbendo, [*Cap.* II. §. IV. & VII.] ea ratione vires dissipant, & spiritus spargunt. Quin non absimilem illis labem tacité contrahunt, qui spirituoso alicui liquori dediti, eodem largè sese invitant: Adaucto enim liquidi vitalis motu, & increscente diutina tubulorum stimulatorum contractione, quod subtilius fluidiusve in liquoribus adest, avolat; Quod in solidis laxè cohæret, tenuiusve est, facilè deteritur; tardius Indè residua humorum massa crassior per vasa fluet; Indè molestæ fluidorum decurrentium stases; Indè variæ in partibus obstructiones; Indè solidorum laxitas, atque inertia, & ex iis infinita mala spirituosis partibus continuò corpori, & imprudenter ingestis debita. Quæ quidem pravi effectus eò magis metuenda videntur, ubi larvata dulcedine *mulsum* igne dives quotidie exhaurimus, quàm ubi conspicuo & aperto stimulo manifestas insidias, machinæ instruere videatur. Sed de his satis.

XVI. Vt ad medicamenta, sic ad alimenta accedere oportet, inquit *Sanctus Augustinus*. [a] *At edendi & biben di voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi, & sitiendi molestia*: [b] videlicet in alendo animali corpore placuit Summo & Adorando Conditori nostro, in gustu delectationem ad capienda alimenta nobis concedere non ut simplex & animale oblectamentum ex cibo potuve assumptis haberemus, & gulæ indulgeremus; sed ut sustentaremus vitam & sanitatem, capientes alimenta, cum grata sensatione sequente. Multi tamen, ne dicam omnes, quibus consueta jam a longo tempore *Cocholata* arridet magis gustui, quàm sanitati incumbunt; intenduntque; cùm nimis eam sorbendo, inutiles, & nutritione residuos homores temere in venis congerant; vel voluptuosé nimis & mille luxuriæ inventis eam delibando, non aliud, quám saporum delitiis unicè facinati videantur. Utroque igitur modo ab severa, & recta *jejunii* meta aberrant, si ob concupiscentiam solam *Cocholatam* istam bibunt; atque ob gratum solam dulcedinem excessum in ea capienda committunt. (*hic* §. I. II. III.)

Hæc hactenus de *Cocholata, ejusque usu & abusu*, ut candidé sensimus, enunciavimus. Maximé vellem, homines isti gulæ epularumque inventionum aliquando finem fecissent, severiorem longè Jejunantiū legem introspexissent, & crebris in esurialibus feriis *Cocholatæ* potiunculis modum adhibuissent. Neque enim erit qui jure mihi succenseat, si vel ipsa Animadversionis hujusce lectione remissam, labantemque istius, quo vivimus, ævi disciplinam, *nectarii potus* illecebras ex una, & ex altera parte Nonnullorum, ut ajunt, *Moralistarum* nimiam facilitatem, & philautiæ faventes opiniones ingemuerit. Inde enim profectum esse puto sumendæ

(a) *Lib.* X. *Confession. cap.* 31. (b) *Idem lib.* VIII. *Confession. cap.* III.

dæ *Cocholatę* abusum in diebus Jejunii; Inde nimiam Auctorum indulgentiam; Inde triumphantem ubique potum. At quid hos commemorem, qui salutis causâ *Cocholatam* sorbillant? Quid Medicorum quorumdam officia, & obsequia erga ægrotantes suos, vel quoscumque valetudinarios, vel quod pejus est, cunctos erga obvios amicos, quibus in *jejunio* ab Ecclesia severé indicto, bona fide, & indiscriminatim eam præscribunt; atque spretis, ne dicam conculcatis, Ecclesiæ legibus, sancta abstinentia impunè dispensant? *Sciant, quod cùm salus sit causa edendi, & bibendi, adjungat se tamquam pedissequa periculosa jucunditas & plerumque prȩire conatur, ut ejus causa fiat, quod salutis causa facere vel dicunt, vel volunt* (a). Abusum ergo potandæ *Cocholatæ* in *jejunii* diebus seriò coerceant, quibus cura est; nam semel inductæ corruptelæ modum servare non possunt. Atque caveant, & iterum caveant, quibus istiusmodi potus illecebra in consuetudinem abiit, ne dum novo huic epularum liquidarum generi nimium auscultent, atque palato, & sensus delectationi studiosé, & silente conscientia indulgeant, corpora, ȩternam ad victimam saginando conservent, *& animæ suæ detrimentum patiantur* (b).

(a) *D. Augustinus ibid. lib.* X. *cap.* 31. (b) *Confer Epistol. enclycicam super jejun. a Benedicto Papa* XIV. *dat.* 10. *Julii* 1747.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

P. III. in Præfat. lin. 15. *aderant* legatur *aberant*. Pag. 46. l. 7. possem l. *posset* P. 65. l. 24. adfricaturas l. *adfricaturos*. P. 102. l. 29. aptæ l. *aptè*. P. 104. l. 20. ruptionibus l. *eruptionibus* P. 112. l. 8. se l. *sed*. P. 139. l. 18. halitus l. *halitibus*. P. 167. l. 5. axius l. *laxius*. P 203. l. 6. faces l. *fæces*. P. 204. l. 32. Poros l. *Polos*. P. 232. l. 17. venenosos l. *venosos*. P. 239. l. 25. vexaverint l. *vexaverit*. P. 253. l. 9. pervenisse l. *perrexisse*. P. 272. l. 10. laudat l. *laudatur*. P. 345. l. 5. distinguendi l. *distringendi*. P. 347. l. 16. adjiceret l. *abjiceret*. P. 349. l. 11. potuerit l. *potuerint*. P. 352. l. 15. Renis l. *Penis*

Dissert. de Cocholata. In Præfat. Pag. iii. lin. 29. venationes l. *cœnationes*. P. xiii. l. ult. comi- l. *ami-* & in seq. pag. xiiii. l. 1. leg. *amicam*. P. xv. l. 7. effectæ l. *effætæ*. P. XIX. l. 33. onus l. *tonus*.

Quòd si alios parvi momenti, candide Lector, errores legendo inveneris, ut benigné corrigantur, occurrat Prudentia tua.

